

Ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου καὶ δεσπότης Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν
 βασιλείας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν δεσποτῶν Κωνσταντίνου καὶ
 Εἰρήνης τῆς αὐτοῦ θεοστέπτου μητρὸς ἔτους ὀγδόου τῆς αὐτῶν ὑπατείας, πρὸ
 δύο Νόννων Ὀκτωβρίων ἰνδικτιῶνος ἑνδεκάτης 5

συνελθούσης τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς κατὰ θεῖαν χάριν καὶ εὐσεβὲς
 θέσπισμα τῶν αὐτῶν θεοκυρώτων βασιλέων συναθροισθείσης ἐν τῇ Νικαέων λαμ-
 πρᾷ μητροπόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας

La.-Co. 392 τουτέστι Πέτρου τοῦ εὐλαβεστάτου πρωτοπρεσβυτέρου τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγιο-
 τάτης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου καὶ Πέτρου τοῦ εὐλαβεστάτου 10
 Rom. 568 πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου τῆς κατὰ Ῥώμην εὐαγοῦς μονῆς τοῦ ἁγίου
 Σάβα ἐπεχόντων τὸν τόπον τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τοῦ ὀσιωτάτου καὶ
 ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀδριανοῦ
 καὶ Ταρασίου τοῦ ὀσιωτάτου καὶ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς μεγαλυνύμου
 Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης 15

καὶ Ἰωάννου καὶ Θωμᾶ τῶν εὐλαβεστάτων πρεσβυτέρων μοναχῶν καὶ τοποτηρη-
 τῶν τῶν ἀποστολικῶν θρόνων τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως

Ha. 325 καθεσθέντων τε πρὸ τοῦ ἱερωτάτου ἁμβωνος τοῦ ναοῦ τῆς ἁγιωτάτης μεγάλης
 ἐκκλησίας τῆς ἐπωνύμου Σοφίας

συμπαρόντων καὶ ἀκροωμένων τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀρχόν- 20
 των τουτέστι Πετρωνᾶ τοῦ πανευφήμου ἀπὸ ὑπάτων πατρικίου καὶ κόμητος τοῦ
 θεοφυλάκτου βασιλικῷ ὀψικίου <καὶ> Ἰωάννου βασιλικῷ ὀστιαρίου καὶ λογο-
 θέτου <τοῦ στρατιωτικοῦ λογοθεσίου>

καὶ πάσης τῆς ἁγίας συνόδου κατὰ τάξιν τὴν προταχθεῖσαν ἐν τῇ πρώτῃ πράξει
 παρόντων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἀρχιμανδριτῶν τε καὶ ἡγουμένων καὶ παντὸς 25
 τοῦ μοναχικοῦ πληρώματος

προκειμένων τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ θεοῦ εὐαγγελίων

Λεόντιος ὁ εὐκλεέστατος ἀσηκρήτις εἶπεν· Ἐπίσταται ἡ ἁγία καὶ μακαρία
 σύνοδος, ὡς τῇ προλαβούσῃ συνελεύσει διαφόρους ῥήσεις διεξήλθομεν τῶν θεηλά-
 των αἰρετικῶν τῶν αἰτιασαμένων τὴν ἁγίαν καὶ ἀμώμητον τῶν χριστιανῶν ἐκκλη- 30
 σίαν ἐπὶ τῇ ἀναστηλώσει τῶν ἱερῶν εἰκόνων. τήμερον δὲ μετὰ χεῖρας ἔχομεν
 αὐτῶν τῶν χριστιανοκατηγόρων τὴν ἔγγραφον βλασφημίαν, ἡγουν τὸν ἀλλόκοτον
 καὶ εὐανάτρεπτον καὶ αὐτέλεγκτον ὄρον τῆς ψευδοσυλλόγου, ἐν πᾶσι συνάδουσιν

(H) V T M

1 σὺν θεῷ post ἕκτη M, om. ed. Rom.* | ἕκτη + κεφάλαιον α' HV 4 θεοστέπτου om. V | ὀγδόου] ἡ' H
 5 ἑνδεκάτης] ια' HV T 7 θεοκυρώτων M: θεοκηρύκων V θεοκυρώτων T 9 πρεσβυτέρου V 10 καὶ
 om. V 11 εὐαγοῦς om. V 12 Σάβα + καὶ V | ὀσιωτάτου καὶ om. V 16 καὶ' om. V | πρεσβυτέρων +
 καὶ V 18 μεγάλης om. V 19 ἐπωνύμου H T: ἐπ. + θεοῦ M ἐπονομαζομένης V 20 συμπαρόντων +
 τε M 21 τοῦ' — ὑπάτων om. V 22 θεοφυλάκτου om. V 22-23 καὶ' — λογοθεσίου scripsi coll. Act. II
 p. 112, 22-23 al.: Ἰωάννου βασιλικῷ ὀστιαρίου καὶ λογοθέτου V (ex conit., ut uidetur), om. H T M (cf. lat.) edd.
 24 κατὰ — πράξει H T M: κατὰ τὴν προταχθεῖσαν τάξιν nec plura V 27 προκειμένων + καὶ T M, sed cf.
 lat. et Act. I p. 38, 1 al. 28 Λεόντιος HV (cf. Act. II p. 116, 13 al. et lat. VE): Λέων T M (cf. lat. P) edd. | ὁ
 εὐκλεέστατος om. V | εὐκλεέστατος H T: εὐλαβέστατος M 32 αὐτῶν post χριστιανοκατηγόρων V, om. M
 33 αὐτέλεγκτον T: ατέλεγκτον (sic) V αὐτέλεκτον M | τῆς] τοῦ ed. Rom.* fort. recte (sed cf. Act. V p. 562, 11
 et 584, 8) | πάση V

In dei nomine actio sexta

Ma. 203

PL 129, 373

- In nomine domini et dominatoris Iesu Christi ueri dei nostri
 imperio piissimorum et amicorum Christi dominorum nostrorum Constantini et
 Heirenae a deo redimitae matris eius anno octauo consulatus eorum, tertio Nonas
 5 Octimbrias indictione undecima
 conueniente sancta et uniuersali synodo, quae per diuinam gratiam et piam sanctio-
 nem eorundem diuinitus corroboratorum imperatorum congregata est in Nicaen- PL 129, 374
 sium clara metropoli Bithyniensium prouinciae
 id est Petro reuerentissimo archipresbytero sanctae Romanae ecclesiae sancti aposto- La.-Co. 391
 10 li Petri et Petro reuerentissimo presbytero monacho et egumeno uenerabilis
 monasterii sancti Sabae Romae siti tenentibus uices apostolicae sedis almi et sanc- Rom. 568
 tissimi archiepiscopi senioris Romae Hadriani
 et Tarasio almo et sanctissimo archiepiscopo magni nominis Constantinopoleos PL 129, 375
 nouae Romae
 15 et Iohanne ac Thoma reuerentissimis presbyteris monachis et uicariis apostolicarum
 sedium orientalis dioeceseos
 residentibus quoque ante sacratissimum ambonem templi sanctissimae ac magnae Ha. 326
 ecclesiae quae cognominatur Sophia
 praesentibus et audientibus gloriosissimis et magnificentissimis iudicibus id est
 20 Petrona laudabilissimo exconsule patricio et comite deo conseruandi imperatorii
 obsequii
 et tota sancta synodo secundum ordinem qui praescriptus est in prima actione
 praesentibus etiam deo amabilibus archimandritis et egumenis atque omni mona-
 chica plenitudine
 25 propositis sanctis et intemeratis dei euangeliiis
 Leontius inclitus a secretis dixit: Nouit sancta et beata synodus, qualiter in
 praecedenti conuentu diuersa dicta digesserimus diuinitus insequendorum heretico-
 rum, qui accusauerunt sanctam et immaculatam christianorum ecclesiam ad erigen-
 das sacras imagines. hodie autem prae manibus habemus eorundem christianos
 30 accusantium blasphemiam in scriptis, id est absurdam et euertendam atque per se
 redarguendam diffinitionem pseudosyllogi, in omnibus consonantem impiae opi-

P VE

1 In dei nomine *om. ed. Rom.** 4 Heirenae P V: Iherene E Irenae *ed. Rom.** | a deo] *uide quae adnotauit ad Act. IV p. 283,4* | tertio Nonas] *error Anastasii, ut uidetur „pridie nonas al.“ ed. Rom.^{ms} ex gr.; cf. Bischofslisten p. 7 adn. 5*
 5 Octobrias F *edd.* | undecima E: XI P XI^{ma} V 7–8 Nicensium VE *ed. Rom.* Niceensium La.-Co. Nicæensium
 Hard.* 8 Bittynensium (*sic*) P Bythinensium V Bithimensium (*sic*) E Bithiniensium F, *corr. ed. Rom.* 9–10 sanctae
 – presbytero *om. Pac (add. P^{img})* 10 uenerabilis *om. ed. Rom.** 11 Sabbae *ed. Rom.* (ut semper)* 17 residentibus
 quoque *etiam Act. III p. 223,17, melius sedentibusque Act. I p. 37,21 al.* 21 obsequii] *ea quae in gr. sequuntur*
deerant in Anastasii exemplari graeco (cf. gr. H T M) 26 Leontius VE (*cf. gr. HV*): Leo P (*cf. gr. T M*) La.-Co.^{ms} |
 inclitus *codd., corr. ed. Rom. (cf. Act. II p. 117,12 al.)* | ad secretis P^{ac} (*d eras.*) 27 gesserimus E legerimus F² *edd.*
 („al. digesserimus“ *ed. Rom.^{ms} ex V*) 28 immaculatam VE 28–29 ad – imagines] „gr. ob erectionem sacrarum ima-
 ginum“ *ed. Rom.^{ms}* 29 eorundem] *Anast. fort. legit uel intellexit τῶν αὐτῶν* 31 in *om. Pac, add. P^c s. l.*

τῇ δυσφημίᾳ τῶν θεοστυγῶν αἵρετικῶν, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔντεχνον καὶ δραστικωτάτην αὐτοῦ ἀνατροπὴν, ἣν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σαφῶς παρέσχετο — ἔδει γὰρ αὐτὸν θριαμβευθῆναι σοφαῖς ἀντιρρήσεσι καὶ σπαραχθῆναι ἰσχυραῖς ἀναλύσεσιν —. ἦν καὶ ὑποβάλλομεν πρὸς τὸ παριστάμενον.

Ἡ ἀγία σύνοδος εἶπεν· Ἀναγνωσθήτω.

5

Ἰωάννης ὁ θεοφιλέστατος διάκονος τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ καγκελλάριος ἀνέγνω·

Ma. 205 Ἀνασκευὴ τοῦ καττυθέντος καὶ ψευδῶς ὀνομασθέντος ὄρου παρὰ τῆς ὁχλαγωγῆ-
θείσης πληθύος τῶν χριστιανοκατηγόρων

(Τόμος πρῶτος)

10

Φίλον αἰεί πως τῷ μισανθρώπῳ δαίμονι χωρίζειν ἀπὸ θεοῦ τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ ἄνθρωπον καὶ πολυσχιδέσιν ἀπάταις διασφάλλειν, καὶ οὐδὲν αὐτῷ περισπουδαστό-
τερόν τε καὶ ἐπιμελέστερον ἢ τῆς εὐσεβείας καταγωνίζεσθαι καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς
Rom. 569 εἰρήνης ἀνασοβεῖν τὴν κατάστασιν. ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐπεδεί-
ξατο διὰ συμμορίας τινός· ἐν ᾗ οἱ ἄθροισθέντες τῆς ὑποκειμένης ἐκθέσεως εἰσηγηταὶ 15
γεγόνασιν καὶ ἐβδόμην σύνοδον ψευδῶς ἑαυτοῖς ἐπεφήμισαν, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἐγνω-
σμένον πᾶσι, τὸ κατὰ τῶν εἰδώλων μῖσος, οἷόν τι ὡς ἐν ἀγκίστρῳ δέλεαρ προβαλ-
La.-Co. 393 λόμενοι καὶ τὸ αὐτῶν μῖσος ἀντιπαραθέντες πρὸς τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις τοὺς
ἀπλουστέρους συνήρπασαν. καὶ τὴν παλαιτάτην ἐκείνην καὶ διεφθαρμένην φωνήν,
τὴν εἰδωλολατρίαν λέγω, ἀναχαλκεύσαντες, δι' ἧς οἱ τῷ διαβόλῳ καὶ ταῖς πονηραῖς 20
αὐτοῦ δυνάμεσι διὰ δαιμονικῶν ἀγαλμάτων καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα
λατρεύσαντες δικαίως εἰδωλολάτραι ὀνομάζεσθαι κατεδικάσθησαν, τὸ βασιλεῖον
ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον τοῖς ἐνδεδυμένοις Χριστὸν καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ ἀπαλλα-
γεῖσιν τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πλάνης αὐτῶν ἀνασωθεῖσιν προστρίψαι ἐπειράθησαν.
εἴθε δίκην ἀμβλωθριδίων εὐθύς τεχθέντα τὰ ῥήματα αὐτῶν διεφθάρησαν, ὡς ἐν τῇ 25
ἐκκλησίᾳ γενόμενα μιάσματα. ἀλλ' ἐπειδὴ ληρωδηθέντα ὑπὸ τινων ἐγαλακτο-

21–22 cf. Rom. 1,25 22–23 cf. 1 Petr. 2,9

8–9 de Refutationis origine et de ratione, qua Actis inserta sit, uide praef. p. XI–XIV

8 τοῦ — ὄρου cf. Niceph. refut. c. 75,1
5,24–26 Markopulos

17–19 ὡς — συνήρπασαν ~ Vita Theodora imp. (BHG^a 1731) c.

(H) V T M 17–19 ~ Vit. Theod.

2 σαφῶς V (cf. lat.): om. T M edd. 3 αὐτὸν] sc. ὄρον 6–7 Ἰωάννης — ἀνέγνω om. T (add. Bonafides in Vc^{ms} ex V, inde ed. Rom.)* 6 ὁ θεοφιλέστατος om. V edd. 6–7 τῆς — Κωνσταντινουπόλεως om. V edd. 7 καγκελλάριος M ed. Rom.^{ms} (cf. lat.): σακελλάριος HV edd. (deest T, uide supra); locus suspectus, quia officium cancellarii in Actis Nicaenis nisi hoc loco non commemoratur; cf. Darrouzès, Recherches p. 26 adn. 1 et p. 353 (ubi locus noster non adhibetur); uar. lect. σακελλάριος posteriori aetati est tribuenda (officium ecclesiasticum inde a saec. XI commemoratur; cf. Darrouzès, Recherches p. 310 sqq.) 8–10 Ἀνασκευὴ — πρῶτος om. V 10 πρῶτος M: α' H T, κεφά(λαιον) α' add. H^{ms} 12–13 σπουδαστώτερον V 13 τε καὶ ἐπιμελέστερον om. ed. Rom.* | καταγωνίσασθαι Vc edd. 16 ἑαυτοῖς ψευδῶς H ψευδῶς ἑαυτοῦς V ψευδῶς M | ἐπεφήμισαν V | ἀπλοῦν καὶ H T M: om. V 18 ἀντιπαραθέντες M Vc Ml (euanidum in T): ἀντιπαρέθεντο HV 19 παλαιοτάτην V | ἐκείνην H T M: om. V edd. 20 εἰδωλολατρείαν ed. Rom.* 22–23 τὸ — ἅγιον V T: om. M, „ἴσ. τοῖς γενομένοις βασιλείον etc.“ ed. Rom.^{ms} (ex lat.) 23–24 καταλλαγεῖσιν V 24 αὐτῶν V T: δι' αὐτοῦ M 25 εἴθε T: εἴθε V M 26 ἀλλ' ἐπειδὴ H (prob.) V: ἀλλ' ἐπεὶ δὲ (sic) T ἐπεὶ δὲ M

nioni deo odibilium hereticorum, sed et artificiosam et efficacissimam eius refutationem, quam spiritus sanctus liquido praebeat – oportebat enim eam diuulgari sapientibus affatibus et discerpi fortibus refutationibus –. quam et subicimus ad quod placuerit.

5 Sancta synodus dixit: Legatur.

Iohannes deo amabilis diaconus sanctissimae magnae ecclesiae Constantinopoleos et cancellarius legit:

Refutatio eius quae resarcinata et fallaciter nominata est diffinitio a congregata turba
eorum qui christianos accusant Ma. 206

10 (Tomus primus)

Gratum semper est odienti homines daemone tam a deo separare quam multiplicibus fallere seductionibus hominem qui ad imaginem dei factus est, et nihil ei magis sollicitudini et studio est quam pietati resistere et ecclesiasticae pacis concutere ordinem. quod etiam et in temporibus nostris ostendit per conciliabulum quoddam; in quo qui
15 congregati sunt subiectae materiae suasores effecti sunt et septimum semet diffama-
uerunt esse concilium, simplex et cunctis agnitum, quod est aduersus idola odium, ueluti quandam in hamo seductorem escam obicientes et execrumentum suum e contrario proponentes contra imaginales figuras surripere simpliciores. et antiquis-
simam illam et corruptam uocem, idolorum uidelicet culturam, iterum fabricantes, La.-Co. 394
20 per quam hi qui diabolo et malignis eius uirtutibus per daemonica simulacra et
creaturae potius quam creatori seruierunt iuste idololatrae decreti sunt nominari, PL 129, 376
[quos et] his qui Christum induerunt et gratia eius ab idolis liberati atque ab eorum errore saluati *regale sacerdotium* et *gens sancta* effecti sunt comparare atque conferre conati sunt. sed utinam more imperfectorum abortiuorum mox nata uerba eorum
25 corrumperentur, priusquam in ecclesia talia essent effecta contagia! uerum quia,

P VE

2 eam] sc. diffinitionem | diuulgari ~ θριαμβευθῆναι (cf. Act. IV p. 377,5); *debut* deuinci (cf. Act. V p. 569,3) 3 af-
fatibus] „gr. contradictionibus“ ed. Rom.^{mg} 4 placuerit E (cf. Act. II p. 117,11 al.): placuerunt P placuerint V 8 Re-
futatio eius] refutationes (sic) P 11 est semper E edd. | demoni *codd.* 12 nichil VE nil ed. Rom.* 13 et² om. P
14 per conciliabulum ~ διὰ συμμορίας (cf. Act. II p. 195,16) | quoddam] quadam P^{ac} (*prob.*), corr. P^c 15 subiectae
P^{pc} V: sunt subiectae P^{ac} (sunt *exp.*) subiectae sunt E edd. (*uide infra*) | materiae – effecti] „gr. expositionis auctores
eff.“ ed. Rom.^{mg} | sunt² om. E edd. (*uide supra*) 16 et] ex P^{ac} (x *exp.*, t *superscr.* P^c) | ignitum P^{ac} ignotum P^{pc} (i *exp.*, o
superscr. P^c) 17 et om. E edd. („gr. et ex. eorum reicientes in imaginales fig.“ ed. Rom.^{mg}) 17–18 e contrario
proponentes ~ ἀντιπαράθεντες 18 surripere (sic) V subripere E 20 quam ed. Rom.: eam *codd.* | hi] hii E ii
ed. Rom.* 21 ydolatre V^{ac} (lo *add.* V^{1–2} s. l.) idolatre E 22 quos et *uncis inclusit* ed. Rom. | his] iis ed. Rom.*
23–24 effecti – sunt] „gr. sunt effecti, inurere conati sunt“ ed. Rom.^{mg} 23 sunt om. E edd. (*sed* cf. ed. Rom.^{mg})
25 corrumperentur (sic) P^{ac} corrumperentur (sic) P^{pc} (re P^c s. l.) „gr. corrupta essent“ ed. Rom.^{mg}

τροφήθησαν, οὐ μὴν δὲ εἰς τελείαν ἡλικίαν κατήντησαν, ταῦτα ἀνελεῖν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ἀναγκαῖόν ἐστιν.

Ἄλλ' ἡγείσθω Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς θεὸς ἡμῶν, ὁ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τῶν νοουμένων τε καὶ λεγομένων, ὁ μόνος νοῦς τῶν εὐσεβῶς νοούντων καὶ νοουμένων καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων, καὶ πᾶσι πάντα καὶ ὧν καὶ γινόμενος, ὁ διδοὺς γλῶσσαν παιδείας τοῦ γινῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον· ἡ δὴ λῶσις γὰρ τῶν λόγων αὐτοῦ φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους, ὅπως τὸ ψεῦδος ἐξελε-
 Ha. 328 θεῖη καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπεισέλθοι πᾶσι τηλαυγῶς καὶ φαιδρῶς διαλάμπουσα· ἦν οἱ τῆς εὐσεβείας ζηλωταὶ ἐπισπασάμενοι, μεμνημένοι τοῦ θείου ἀποστόλου εἰπόντος οὐαί μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι, συνηγορεῖν καὶ ὑπερασπίζεσθαι ταύτης καὶ ἀπελέγ-
 χειν τὸ ψεῦδος καὶ λιθοβολεῖν τῇ σφενδόνῃ τοῦ πνεύματος ὀφειλέται εἰσίν. ὅθεν γραφικῶς καὶ πατρικῶς ἐρευνητικῶς τε καὶ συλλογιστικῶς ἐλθόντες εἰς ἐποψίαν τῶν φληναφθέντων, κατὰ τὸν Φινεὲς τῷ σειρομάσῃ τοῦ πνεύματος τῇ μιᾷ πληγῇ τοῦ ἐλέγχου ῥαδίως τοὺς κατὰ τὴν ἀσέβειαν ταύτην ἀλλήλοις συμπεπλεγμένους συνεκκεντήσοιεν καὶ ψευδηγόρους δι' ἀποδείξεως ἐναργοῦς τὰς γλώσσας αὐτῶν
 15 πᾶσι γνωρίσοιεν ὡς ἐπαρθείσας κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως
 Ma. 208 λελαληκυίας, εἴτά τε διαρρήξαντες τοὺς δεσμούς αὐτῶν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ὃ ἐστὶ ῥῆμα θεοῦ καὶ διαλύσαντες τὸν τῆς ἀμαθίας αὐτῶν ζυγὸν τῆς πανουργίας αὐτῶν τὰ προκαλύμματα ἐμφανῇ πᾶσι καταστήσοιεν. διότι καὶ ὁ κύριος ἐκγεγέ-
 20 λακεν αὐτοὺς καὶ ἐκμεμυκτήρικεν αὐτούς, καὶ λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ λέγων· ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. περὶ ὧν καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου ἀπεφάνητο· ψευδῇ οὗτοι προεφήτευσαν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου· οὐ γὰρ ἀπέστειλα
 Rom. 570 αὐτοὺς καὶ οὐκ ἐνετείλामην αὐτοῖς καὶ <οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς ὅτι> ὁράσεις ψευδεῖς καὶ μαντείας καὶ οἰωνίσματα καὶ προαιρέσεις καρδίας <αὐτῶν> αὐτοὶ λελαλή-
 25 κασι. διὰ τοῦτο ἔσονται ἐρριμμένοι ἐν ταῖς διόδοις Ἱερουσαλήμ, ἥτοι τῆς καθολικῆς

1-2 cf. Eph. 6,17 3-4 cf. Ioh. 1,9 5-6 πᾶσι - γινόμενος cf. 1 Cor. 9,22 6 ὁ - λόγον cf. Is. 50,4
 6-7 ἡ - νηπίους cf. Ps. 118,130 9-10 1 Cor. 9,16 13-15 σειρομάσῃ - συνεκκεντήσοιεν cf. Num. 25,7-8
 16 cf. 2 Cor. 10,5 17-18 ἀδικίαν - λελαληκυίας cf. Ps. 72,8 18 διαρρήξαντες - αὐτῶν cf. Ps. 2,3
 18-19 τῇ - θεοῦ cf. Eph. 6,17 19 αὐτῶν ζυγὸν cf. Ps. 2,3 20-21 καὶ - αὐτοῦ cf. Ps. 2,4-5
 22 ἀπέλθετε - ὑμᾶς cf. Mt. 7,23 23-26 Ier. 14,14 26 Ier. 14,16

3-6 Ἄλλ' - γινόμενος ~ Max. Conf. mystag. (CPG 7704) prooem. l. 103-106 Boudignon; cf. Uphus p. 176-183
 13-15 κατὰ - συνεκκεντήσοιεν cf. Conc. Later., ACO ser. II, I p. 202,15-16 et 338,13 15-606,4 δι' - σου¹ cf. Conc. Later., ACO ser. II, I p. 182,17-34

3-7 Ἄλλ' - νηπίους ~ Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 2 p. 90,4-9

(H)V T M 3-7 ~ Vit. Steph. (= BFJS CD AH EN) 3-6 ~ Max. Conf. 22-606,4 περὶ - σου² praetermisit H

1 οὐ - κατήντησαν H T M: om. V 3-4 ὁ² - κόσμον om. Vit. Steph. (AH), cf. Max. Conf. 4 τῶν¹ - λεγομένων V T M Vit. Steph. (BFJS AH) (cf. ἡγείσθω δὲ Θεὸς τῶν λεγομένων τε καὶ νοουμένων Max. Conf.): om. H Vit. Steph. (CD EN) ed. Rom.* (cf. lat.?) | τε om. V 4-5 ὁ - λεγομένων H T M: om. V 6 γλῶσσαν] φωτισμόν Vit. Steph. 8 ἐπεισέλθοι M: ἐπεισέλθῃ V edd. ἐπεισέλθ' T sine abbr., incertum in H | τῆς om. Vc edd. 9 εὐσεβείας HV T: ἀληθείας M, sed cf. lat. | ἐπισπασάμενοι] ἐπιστάμενοι M 12 καὶ¹ - συλλογιστικῶς om. V | ἐρευνητικῶς - συλλογιστικῶς om. H 14 συμπεπλεγμένους T M: περι-
 15 συνεκκεντήσοιεν V: συνεκκεντήσειεν T συνεκκεντήσειε M συνεκκεντήσειαν ed. Rom.*
 16 γνωρίσοιεν V: γνωρίσειεν T M γνωρίσειαν ed. Rom.* 18 τε V T: om. M 20 προκαλύμματα V |
 καταστήσοιεν Dubielzig coll. l. 15-16: καταστήσειεν H (prob.) T M καταστήσειε V καταστήσειαν ed. Rom.*
 24 οὐκ² - ὅτι suppleui coll. Sept. et lat. (cf. Conc. Later. l.l.) 25 αὐτῶν suppleui ex Sept. et lat. (cf. Conc. Later. l.l.) | αὐτοῖ] αὐτῶν ed. Rom.*

cum inepta essent, a quibusdam lacte nutrita sunt, licet ad perfectam nondum peruenissent aetatem, haec perimere *gladio spiritus* necessarium ducimus.

Sed in his omnibus dux nobis sit <Christus> uerus deus noster, qui *illuminat omnem hominem uenientem in mundum*, qui solus intellectus est pie intelligentium
 5 et intellectorum et sermo dicentium ac dictorum, qui omnia omnibus et est et efficitur, qui *dat linguam* disciplinae cognoscendi cum oportet dicere uerbum; *declaratio* enim *sermonum* eius *illuminat et intellectum dat paruulis*, quatinus mendacium pellatur et ueritas introeat in omnibus lucide ac splendide fulgens. quam pietatis zelatores amplexi sunt diuini apostoli memores iniquitatis: *uae mihi est, si non*
 10 *euangelizauero*; debent enim eius et aduocati et protectores esse, mendacium redarguentes et funda spiritus lapidantes. unde tam secundum scripturas et mores patrum quam scrutabiliter et syllogistice contra stultiloquia uenientes, secundum Finees mucrone spiritus una redargutionis plaga facile hos qui sibi in hac impietate conglobati sunt simul pun gere studeant et mendaces per euidentem exhibitionem linguas
 15 eorum cunctis ostendant, quippe quae et contra notitiam unici filii dei et contra ecclesiam eius elatae et *iniquitatem in excelsum* incarnationis ipsius *locutae sunt*, et ita demum *dirruptis uinculis eorum gladio spiritus*, qui *est uerbum dei*, et deposito
 20 *iugo indisciplinationis eorum tegmina uersutiarum ipsorum omnibus manifesta constituent*. quia *dominus derisit eos et subsannauit eos*, et *loquetur ad eos in ira sua* dicens: *discedite a me, non noui uos*. de quibus etiam per prophetam Hieremiam praedixit: *falso prophetae uaticinantur in nomine meo. non misi eos et non praecepi eis neque locutus sum ad eos. uisionem mendacem et diuinationem fraudulentam et*
seductionem cordis sui prophetant uobis. idcirco erunt proiecti in uiis Hierusalem, id

Ha. 327

Ma. 207

Rom. 570

6 dat – uerbum cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 50,4*

P VE

1 licet ... nondum ~ οὐ μὴν δὲ *minus apte* 3 Christus *add. ed. Rom., cf. gr.* 4 omnem *iter. P^{ac} (omnem² subterlin. P^s)* | in + hunc *F edd.* | intelligentium *VE edd.* 5 et¹] *fort. ac scribendum, cf. infra* | ac] et *VE edd.* 6 linguam (*sic*) *P* 7 eius] tuorum *E ex Vulg.* 8 in *om. ed. Rom.** 9 amplexati *E edd.* | sunt *om. ed. Rom.** | ue *codd.* 10 euuangelizauro (*sic*) *P* | debente *P* | enim *om. ed. Rom.** 11 et²] quam *ed. Rom.**, *sed cf. gr.* 12 quam *om. ed. Rom.** | et] ac *ed. Rom.** | syllogistice *P E syllogisticę V, corr. F* | Phinees *ed. Rom.**, *sed cf. Vulg.* 14 exhibitionem *P* 15 cunctas *P* 17 dirruptis *P^{ac} V: diruptis P^{ac} [r add. P^c s.l.] E diruptis ed. Rom.** | qui] quod *Vulg.* 19 quia ~ διότι (*cf. e.g. infra p. 777,11*) | derisit] *cf. cod. γ apud Weber, Psalt. Rom.* | subsannauit] *cf. Psalt. Rom.* | loquitur *P* 20 uos] eos *P^{ac} (u superscr. P^s)* 21 falso prophetae *Anast. ex Vulg.* | prophetae + predixit *P^{ac} (subterlin. P^s)* 22 fraudulentam *P V: fraudulentam E edd. et (om. AΦ) fraudulentiam Vulg. (fraudentiam habet etiam Hier. in Ier. 3,34,1 p. 179,6 Reiter [CSEL 59])* 23 prophetizant *E edd., sed cf. Vulg.*

ἐκκλησίας, καὶ καταπάτημα πᾶσι τοῖς εὐσεβῶς ὁμολογοῦσι τὸν κύριον. παγίς γάρ ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χεῖλη, καὶ ἀλίσκεται ῥήμασιν ἰδίου στόματος· ἀνταπόδομα δὲ χειλέων αὐτοῦ δοθήσεται αὐτῷ τῆς ἀσεβείας ὁ ἑλεγχος. ἐλέγξω γάρ σε, φησί, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. ἵνα δὲ μὴ μακροτέροις ἐπεισοδίοις τὸν λόγον μηκύνω-
La.-Co. 396 μεν, τῆς προκειμένης ὁδοῦ ἐχόμενοι πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς τὸν λόγον ποιησώμεθα. οὐδὲ γάρ πως ἔστιν ἄλλως τὴν τούτων ἀποδείξει ματαιολογίαν ἀδρανῆ καὶ λαιδορίας μεμεστωμένην, εἰ μὴ ἐλεγκτικῶς μετὰ τῆς τοῦ κρείττονος ἐπιφροσύνης πρὸς αὐτοὺς ἀντιταξώμεθα, μίαν ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς ποριζόμενοι τὸ μὴ καινουργεῖσθαί τι παρ' ἡμῶν τῶν ἡκόντων εἰς θεοσέβειαν, πειθόμενοι δὲ ἰο μάλλον ἀποστολικαῖς καὶ πατρικαῖς διδασκαλίαις καὶ ἐκκλησιαστικαῖς παραδόσεσι. παρακαλοῦμεν δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντάς τῳδε τῷ συντάγματι ἐρευνητικῶς ἀναγινώσκειν καὶ μὴ παροδευτικῶς, ἵνα σαφῶς καὶ τρανῶς ἐπιγνόντες τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιθέσεως τὰ νικητήρια τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἀποτίσωσιν.

Ἐχρήσαντο δὲ προοιμίους τοιοῖσδε·

15

(Γρηγόριος ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας ἀνέγνω·)

«Ὅρος τῆς ἀγίας μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ἐβδόμης συνόδου.»

(Ἰωάννης διάκονος ἀνέγνω·)

Ἐκ ψεύδους ἀρξάμενοι καὶ δι' ὅλης αὐτῶν ταύτης τῆς νεωτεροποιῶν κενοφωνίας τοῦτο εἰς συνασπισμὸν λαβόντες εἰς ψεῦδος κατέληξαν οἱ χριστιανοκατήγοροι· πῶς
20 γὰρ ἁγία ἡ μὴδ' ὅ τι ἐστὶν ἅγιον ἐν γνώσει λαβοῦσα, ἐναγῆς δὲ καὶ βέβηλος καὶ παρέγγραπτος· οἱ γὰρ ἐν αὐτῇ ἀθροισθέντες, προφητικῶς φάναι, ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστελλον καὶ ἀνὰ μέσον καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου οὐ διέστελλον, τὴν εἰκόνα τοῦ σαρκωθέντος θεοῦ λόγου, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοίως τῇ
25 εἰκόνι τοῦ σατανᾶ εἰδωλον ἀποκαλέσαντες. πῶς δ' αὖ, μεγάλη καὶ οἰκουμενική, ἦν

1-2 παγίς — στόματος Prou. 6,2 2-3 ἀνταπόδομα — αὐτῷ Prou. 12,14 3-4 ἐλέγξω — σου¹ Ps. 49,21
22-23 ἀνὰ — διέστελλαν² Ez. 22,26

1-3 παγίς — αὐτῷ ~ Steph. Diac. l.l. p. 88,18-20 5-6 Καὶ — ἐχόμενοι ~ Steph. Diac. l.l. p. 90,9-12
19-21 Ἐκ — λαβοῦσα ~ Steph. Diac. l.l. § 44 p. 144,13-16 25-608,5 πῶς — πόλεως cf. Steph. Diac. l.l. p. 145,2-6; (Ps.-)Ioh. Dam. adu. Const. Cab. (CPG 8114; BHG 1387e) c. 16, PG 95, 332 C 13 - D 4

(H)V T M 1-3 ~ Vit. Steph. (= BFJS CD AH EN) 5-6 ~ Vit. Steph. (= BFJS CD AH EN)
13-15 ἵνα — τοιοῖσδε praetermisit H 19-21 ~ Vit. Steph. (= BFJS CD AH EN)

2 ῥήμασι (etiam Vit. Steph., χεῖλεσιν Sept. [codd. plerique; cf. Hexapla, ed. Field ad loc.]) + τοῦ V | στόματος + ἑκαστος Vit. Steph. (BFJS CD A) 3 γὰρ σε V (cf. Conc. Later. l.l.): σε γὰρ T M edd. 4 ἀμαρτίας] ἀνομίας V 6 τῆς² om. Vc edd. | τὸν H T M: om. V 7 ποιησώμεθα V (cf. lat. et infra p. 624,25): ποιοῦμεθα H T M edd. | γὰρ πῶς HV | ἀποδείξει V, om. H 8 ἀδρανῆ + τε V 8-9 „ἴσ. μετὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττονος etc.“ ed. Rom.^{ms} (ex lat., ut uidetur) 9 ἀντιταξώμεθα T edd. | ἑαυτοῖς HV T: om. M 10 τὸ] τοῦ H 11 ἀποστολικάς — παραδόσεις] ἐκκλησιαστικαῖς διδασκαλίαις καὶ παραδόσεις H | ἀποστολικάς + τε V 14 ἀποτίνωσιν V 16 ἐπίσκοπος + τῆς V 17 ἐβδόμης post μεγάλης M 18 Ἰωάννης (+ ὁ θεοφιλέστατος M) διάκονος ἀνέγνω H M: Ἰωάννης διάκονος τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἀνέγνω V edd., om. T (add. Morin Vc^{ms} ex V) 19 νεωτεροποιῶν T: νεοτεροποιῶν V M | καινοφωνίας La.-Co.^{ms} (ex lat., ut uidetur), sed cf. p. 618,5 et Vit. Steph. 21 ἡ] εἰ V | ἅγιον ἐστὶν V 22 αὐτῇ] ταύτῃ M | ἀναμέσον T edd. 23 διέστελλον (bis) Sept. | καὶ — διέστελλαν² om. ed. Rom.* | καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου] ἀκαθάρτου καὶ τοῦ καθαροῦ Sept.

est ecclesiae catholicae, et conculcationes omnibus qui pie deum confitentur. laqueus enim fortis uiro labia sua et *capitur sermonibus oris sui*, retributio autem labiorum eius dabitur ei impietatis argutio. ait enim: *arguam te et statuam contra faciem tuam* peccata tua.

- 5 Et quidem super his ista dixisse sufficiat. ne uero prolixis anfractibus prolongemus sermonem, propositae uiae continuati ad redargutiones ex ipsa superscriptione La.-Co. 395 uerbum faciamus. neque enim aliter horum uaniloquium ignauum et maledictis PL 129, 377 refertum ostendi poterit, nisi redarguendo cum dei aspiratione aduersus eos aciem praeparemus, unam ipsis acquisituri cautelam, ut uidelicet nihil nouiter sine nobis
10 agant ex his quae ad diuinum cultum pertinere noscuntur, sed magis apostolicis et paternis oboediant documentis necnon et ecclesiasticis institutis. rogamus autem eos qui hanc fuerint adepti scripturam, quo eam scrutabiliter et non transitorie legant, ut liquido et expresse comperientes subtilitatem obiectionis * laqueas dei ecclesiae soluant.

- 15 Vsi sunt autem prooemiis huiusmodi:

(Gregorius deo amabilis episcopus Neocaesariae legit:)

«Terminus sanctae magnae ac uniuersalis septimae synodi.»

(Iohannes diaconus legit:)

- A mendacio inchoantes et per totam hanc rebellem uocum nouitatem hoc in opitulationem assumpto in mendacium finierunt christianorum calumniatores. quomodo
20 enim ‚sancta‘ quae nec quia est sanctum in notione suscepit, praesertim cum sit polluta, profana et execranda? illi namque qui in ea congregati sunt, ut propheticæ fateamur, *inter sanctum et pollutum non* distinxerunt, *et inter mundum et* immundum *non* distinxerunt, iconam incarnati dei uerbi, domini uidelicet nostri Iesu Christi,
25 ti, similiter ut iconam satanae idolum nuncupantes. quomodo autem ‚magna et uniuersalis‘ quam neque receperunt neque concordauerunt reliquarum praesules

2 laqueus – sua cf. Vet. Lat. (Sabatier) Prou. 6,2

25–609,6 quomodo – eorum = Deusd. I 46 p. 55, 16–24 25–609,5 quomodo – existunt ~ Iuo decr. V 41, PL 161, 337 A–B (laudatur secundum editionem M. Brett): (Actione sexta tomo primo, contra falsam septimam sinodum) Quomodo magna et uniuersalis est sinodus, quam nec receperunt, neque consonauerunt ceterarum ecclesiarum antistites, sed et anathemati tradiderunt? Non habuit cooperatorem Romanum pontificem, aut sacerdotes qui cum eo sunt, neque per canonicam epistolam sicut lex est in sinodis; sed neque consentientes habuit orientales patriarchas, id est Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolimitanum et archiepiscopos qui cum eis sunt.

P VE 25–609,6 = Deusd. 25–609,5 ~ Iuo decr.

1 conculcatio ed. Rom.* (ex gr.) 2–3 retributio – ei] Anast. ex gr. 6 propositam uiam continuantes ed. Rom.*; sed cf. infra p. 649,9; 677,12 8 cum dei aspiratione ~ μετὰ τῆς τοῦ κρείττονος ἐπιπροσύνης? cf. app. crit. gr. 9–10 unam – quae] „gr. unam nobis acquirentes caut. ut uidelicet nihil a nobis innouetur ex his quae“ ed. Rom.^{ms}; Anast. sententiam male intellexit 11 oboediant] oboediamus ed. Rom.^{ms} (uide supra) 13 conperientes P | obiectiones P^{ac} (in e² scr. i P^x) | laqueas scripsi coll. gr.: uictorias (glossema Anastasii in textum receptum) et (om. P^{ac}, add. P^x s. l.) laudes P La.-Co.^{ms} laures V i. t. (uictorias V^{ms} ed. Rom.^{ms}) E lauream ed. Rom.* 19 rebellium E edd. | nouitatem] Anast. legit uel intellexit καινοφωνίας 20 calumpniatores VE 21 quae nec quia est VE (mendium interpretis, cf. quia ~ ὅ τι): qui nec quia est P quæ nec quicquid F² (-cquid in ras.) non male (sed est retinendum) quae nec quid est ed. Rom.* 22 fort. polluta <et> scribendum, cf. gr. | execranda] expectaueris execrata (cf. p. 711,15 falsati); debuit false inscriptam uel sim. (Dubielzig) 23 distinxerunt P V 24 distinxerunt] discernuerunt (sic) V ed. Rom. discreuerunt ed. Reg.* 26 neque concordauerunt om. Deusd.

οὔτε ἐδέξαντο οὔτε συνεφώνησαν οἱ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν πρόεδροι, ἀλλὰ ἀνα-
 θέματι ταύτην παρέπεμψαν; οὐκ ἔσχε συνεργὸν τὸν τηνικαῦτα τῆς Ῥωμαίων
 πάπαν ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερεῖς οὔτε διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ οὔτε δι' ἐγκυκλίου
 Ma. 209 ἐπιστολῆς, καθὼς νόμος ἐστὶ ταῖς συνόδοις, ἀλλ' οὔτε συμφρονοῦντας αὐτῇ τοὺς
 πατριάρχας τῆς Ἑω, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ τῆς ἀγίας πόλεως ἢ τοὺς σὺν
 Ha. 329 αὐτοῖς μύστας καὶ ἀρχιερεῖς. ὄντως καπνὸς ἀχλὺς πλήρης, σκοτίζων ὀφθαλμοὺς
 Rom. 571 ἀφρόνων ὁ λόγος αὐτῶν καὶ οὐχὶ λύχνος *τεθεῖς ἐπὶ τὴν λυχνίαν* τοῦ φωτίζειν τοὺς ἐν
 τῇ οἰκίᾳ, διότι τοπικῶς ὡς ἐν παραβύστῳ τὰ αὐτῶν ἐλαλήθη καὶ οὐκ ἐπάνω τοῦ
 τῆς ὀρθοδοξίας ὅρους. οὐδὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀποστολικῶς ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος
 αὐτῶν ἢ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν ὥσπερ τῶν ἐξ ἀγίων 10
 οἰκουμενικῶν συνόδων. ,ἐβδόμη' δὲ πάλιν πῶς ἢ μὴ συμφωνήσασα ταῖς πρὸ αὐτῆς
 ἐξ ἀγίας καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις; πᾶν γὰρ ἑβδομον ταττόμενον τῶν πρὸ αὐτοῦ
 ἀριθμήσει προκειμένων πραγμάτων ἀκόλουθον ὀφείλει εἶναι· ἐπεὶ τὸ μηδὲν τῶν
 συναριθμουμένων μετέχον οὐδὲ συναριθμεῖται. ὡς γὰρ εἴ τις ἐξ χρυσίνους στοιχη- 15
 δὸν καταθῇ, εἴτα τούτοις παραθῇ χαλκοῦν νοῦμμον, ἑβδομον οὐκ ἂν τοῦτον προσ-
 αγορεύσειε διὰ τὸ τῆς ὕλης ἑτεροοῦσιον — ὁ γὰρ χρυσὸς πολυτελής καὶ τίμιος, ὁ δὲ
 χαλκὸς εὐτελής καὶ ἄτιμος —, οὕτως καὶ αὕτη χρυσοῦν μηδὲν ἢ τίμιον ἐν δόγμασιν
 La.-Co. 397 ἔχουσα, ἀλλὰ πάντῃ ὑπόχαλκος οὔσα καὶ κίβδηλος, ἰοῦ θανατηφόρου γέμουσα, ταῖς
 ἐξ πανιέροις συνόδοις καὶ χρυσέοις τοῦ πνεύματος ἔπεσιν ἐκλαμπόυσαις συναριθμεῖ-
 σθαι οὐκ ἡξίωται. ἔχουσα δὲ τὴν ἑπαρσιν τοῦ εἰπόντος· *θήσω τὸν θρόνον μου* 20
ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἐξηχεῖ τοιάδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ἡ ἀγία μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἢ κατὰ θεοῦ χάριν καὶ παννευσεβὲς
 θέσπισμα τῶν θεοστέπτων καὶ ὀρθοδόξων ἡμῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ
 Λέοντος συναχθεῖσα ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει ἐν τῷ σεβασμίῳ 25

6–7 σκοτίζων — αὐτῶν cf. Ps. 68,24 = Rom. 11,10 7–8 λύχνος — οἰκία cf. Mt. 5,15 9–10 εἰς — αὐτῶν² cf. Rom. 10,18 (= Ps. 18,5) 20–21 cf. Is. 14,13–14

6–7 ὄντως — αὐτῶν ~ Vita Theodoraē imp. (BHG^a 1731) c. 5,26–27 Markopulos 11–13 ἐβδόμη — εἶναι cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 44 p. 145,7–8

(H)V T M 2–21 οὐκ — τοιάδε praetermisit H 6–7 ~ Vit. Theod.

1 οὔτε συνεφώνησαν οὔτε ἐδέξαντο M | ἀλλ' ed.Rom.* 4 τ(ῆς) συνόδου V 6 αὐτοὺς (sic) V 7 λυχνίαν T οἰκίαν V 9 ὁ φθόγγος om. V 10 ἐξ M, ἐξ post οἰκουμ. V | ἀγίων + καὶ V 12 ἐξ M | ταττόμενον + τῇ M 14 συναριθμουμένων + πραγμάτων V | ἐξ M 15 χαλκὸν V | νοῦμον M 15–16 προσαγορεύση M 17 μηδὲν χρυσοῦν M 17–18 ἔχουσα ἐν δόγμασιν M 19 ἐξ M 21 ἐξηχοῖ V 23 μεγάλη om. ed.Rom.* | καὶ¹ om. H 25 σεβασμίῳ om. H

ecclesiarum, sed anathemati hanc transmiserunt? non enim habuit adiutorem illius temporis Romanorum papam uel eos qui circa ipsum sunt sacerdotes nec etiam per uicarios eius neque per encycliam epistolam, quemadmodum lex dictat conciliorum, Ma. 210
sed nec consentientes sibi patriarchas orientis, Alexandriae scilicet, Antiochiae ac
5 sanctae ciuitatis, uel comministros et summos sacerdotes qui cum ipsis existunt. uere
fumus caligine plenus obtenebrans oculos stolidorum est sermo eorum et non *lucerna posita super candelabrum*, ut illuminet qui in domo sunt, pro eo quod localiter in Ha. 330
abdito et non super horthodoxiae montem dicta fuerint uerba ipsorum. neque in Rom. 571
omnem terram more apostolorum exiuit sonus eorum aut in *finis orbis terrae uerba*
10 *eorum*, quemadmodum sex sanctarum et uniuersalium synodorum. porro ‚septima‘
quomodo quae non concordauit cum praecedentibus se sex sanctis ac uniuersalibus
synodis? omne quippe septimum quod fuerit ordinatum, in supputatione praecedentium rerum subsequens debet esse. nam quod eorum quae sibi connumerantur nil
participatur, profecto nec connumeratur. sicut enim quisquis sex aureos more PL 129, 378
15 uersus ordinet, dein apponat aeneum nummum, septimum hunc propter alterius
materiae substantiam nullatenus appellauerit, si quidem aurum multi et pretiosi
metallum est commodi, aes uero uile et inhonorabile, ita et haec, cum aurum uel
pretiosum in dogmatibus nihil habeat, sed omnimodis aerea sit et reproba uenenoque La.-Co. 398
20 mortifero plena, sacratissimis sex synodibus et aureis carminibus spiritus refulgentibus
connumerari non meruit. habens autem elationem eius qui dixit: ponam thronum meum supra nubes, personat huiusmodi:

(Gregorius episcopus legit:)

«Sancta magna et uniuersalis synodus quae per gratiam dei et piissimam sanctionem deo redimitorum et horthodoxorum imperatorum nostrorum Constantini et Leonis
25 congregata est in hac deo conseruanda regia urbe in colendo templo sanctae ac

20–21 ponam – nubes cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 14,13–14 (E)*

10–14 porro – connumeratur ~ *Iuo decr. IV 121 (PL 161, 294 A; laudatur secundum editionem M. Brett); Iuo trip. A 2, 10A, 5*: (Actio 6, tomo I, contra falsam septimam synodum) Septima synodus, quomodo dicitur quae non concordat precedentibus sex universalibus synodis? Omne quod septimum ponitur consequens debet habere cum rebus prenumeratis. Si vero in nullo rebus prenumeratis participat, nec eis connumerari potest. *Continuatur infra p. 621, 8.*
14–17 sicut – inhonorabile cf. *LC IV 13 p. 521, 11–15*: Cupientes ergo illam, quae ab eorum praedecessoribus incaute et enormiter gesta est, abolere et suam, quae inepte et stolide nihilominus gesta est, statuere, paradigma cuiusdam retulere, qui sex aureis nummis septimum uolens adsociare, dum admittere nisus est aureum, aereum loco aurei dicitur admisisse; quo isti expulso aureum aureis se gloriantur adsociasse. cf. *Freeman p. 521 adn. 196*

P VE 10–14 ~ *Iuo decr., Iuo trip.*

1 habuit enim F edd. 3 encycliam P^{pc} *Deusd.* (cf. *Act. V p. 595, 2 al.*): encyclam P^{ac} (i add. P^c s. l.) enciliam (sic) V entidiam (sic) E encyclicam *ed. Rom.** 4 sibi om. V *Deusd.* | scilicet + ac *Deusd.* | ac] et *Deusd.* 5 conministros VE (abbr. P) 7 illuminet + omnibus F edd. (ex luceat omnibus *Vulg.*), sed cf. gr. 8 fuerunt F edd. | neque + enim E edd., sed cf. gr. 9 aut] *Anast. ex gr.* 10 sydonorum P^{ac} (do exp., no superscr., d in n scr. P^c) 11 se om. *ed. Rom.**, sed cf. gr. et p. 643, 4 | uniuersalibus] uenerabilibus *ed. Rom.** 13 nihil *ed. Rom.** 14 participat F² (ras.) edd. | nec] non *ed. Rom.** | quisquis] si quis *ed. Rom.**, sed cf. e.g. *Aug. op. monach. c. 27, 35 p. 583, 24 Zycha* 15 deinde F edd. 18 nichil VE | omnimodis] in omnibus *ed. Rom.**, sed cf. gr. | aerea] subaerata *La.-Co.*^{mg} 18–19 uenenoque mortifero] rubigine mortifera *ed. Rom.*^{mg}, sed cf. *Gloss.* 19 et om. *ed. Rom.** | carminibus ~ *ἐπεσιν*? 21 huiusmodi P^{ac} (ce add. P^c s. l.) 22 episcopus + Neocaesariae V edd., sed cf. gr. 24 redimituorum P^{ac} (iu *subterlin.* P^x) | orthodoxorum P (*praeter consuetudinem*) E 25 ac] hac P

ναῶ τῆς ἁγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῷ ἐπονομαζομένῳ Βλαχέρναις ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα. »

(Ἰωάννης διάκονος ἀνέγνω·)

Εἰ κατὰ θεῖαν χάριν ἡ ἄθροισις αὐτῶν γέγονε, τοῖς τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ λαληθεῖσι ῥήμασιν ἐκεκόσμητο ἂν καὶ ἀληθεῖα ἐφαιδρύνετο, ἐπειδὴ ἡ χάρις ταύτῃ συνέζευκται, καὶ σύζυγα δύο καὶ ὁμοδαίτα ταῦτα, καὶ μάρτυς Ἰωάννης ὁ τῆς θεολογίας πρῶτ-
 αρχος λέγων· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ ἐγένετο. αὐτοὶ οὖν τὴν ἀλήθειαν ἀφέντες, ἐν ᾗ ὁ παροϊμιστὴς αὐχεῖ λέγων· ἀλήθειαν μελετήσῃ ὁ λάρυγξ μου, καὶ τὸ ψεῦδος ἐπισπασάμενοι δηλονότι τῆς χάριτος ἐκπεπτώκασιν. ὅθεν οὐδὲ ὁ λόγος αὐτῶν θεῖῳ ἅλατι ἐστὶν ἡρτυμένος, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσι. τὸ δὲ ἐν τῷ παν-
 σέπτῳ ναῶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου συναγηγέρθαι αὐτοὺς οὐδὲν θαυμαστόν· ἐν τούτῳ γὰρ οὐκ ἐγκαλλωπισθήσονται, ὥς οὐδὲ Ἄνναν καὶ Καϊάφαν καὶ τὸ αὐτῶν
 Ma. 212 Ἰουδαϊκὸν συνέδριον τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ βουλευόμενον ὤνησεν ἢ ἐν τῷ ἱερῷ
 Rom. 572 κατὰ Χριστοῦ γενομένη ἄθεσμος βουλή. διὰ τοῦτο γὰρ μᾶλλον κατάκριτοι ἐδεί-
 κνυντο, ὅτι ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις τὰ ἐναγῇ καὶ ἐχθρὰ θεῷ συνθήματα συνεσκεύ-
 15 ασαν. εἴθε δὲ ὡς πατρικῇ φωνῇ προοιμισάμενοι Διονυσίου τοῦ θεοφάντορος καὶ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἀρραγεῖς διεφύ-
 λαξαν. ἀλλ' οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοῦτο ἐν αὐτοῖς, ὥς τὰ ἐξῆς διὰ πάσης τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν δηλώσει, εἰ καὶ ἀκαταλλήλως, οἷα λύκοι κωδίῳ προκαλυπτόμενοι,
 20 ἐκ θεολογίας προοιμιάζονται οὕτως φάσκοντες·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ἡ πάντων αἰτία καὶ τελεσιουργὸς θεότης ἡ τὰ ὅλα τῇ ἑαυτῆς ἀγαθότητι ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὑποσθησάμενη ταῦτα κοσμίως τε καὶ εὐτάκτως φέρεσθαι ὠρί-
 σατο, ὅπως τῆς κατὰ χάριν δεδορημένης αὐτοῖς εὐεξίας ἐχόμενα ἀκλινῇ τὴν δια-
 25 μονὴν καὶ ἀρρεπῇ τὴν πρὸς ἐκάτερα νεῦσιν τῆς ἀληθοῦς στάσεως διασώζοιεν. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἡ μὲν ἅπασα κτίσις παρὰ θεοῦ δημιουργηθεῖσα καὶ λαβοῦσα τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
 Ha. 332 εἰς τὸ εἶναι ὑποστατικὴν δύναμιν νῦν τῷ αὐτοῦ προστάγματι κινουμένη τε καὶ
 La.-Co. 400 διευθυνομένη γινώσκει τὴν τοῦ κτίσαντος φυλάττειν πρόσταξιν, ὥς παρ' αὐτοῦ καὶ
 προνοουμένη, κἂν ἄψυχός τις ᾗ κἂν ἐψυχωμένη. αὐτοὶ δὲ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ
 30

7 Ioh. 1,17 8 Prou. 8,7 9–10 ὁ – ἡρτυμένος cf. Col. 4,6 10 ἵνα – ἀκούουσι Eph. 4,29 19 λύκοι – προκαλυπτόμενοι cf. Mt. 7,15; Act. 20,29 22–23 ἐκ – εἶναι cf. Rom. 4,17

22–25 dubium, an haec (Ps.-)Dion. Ar. attribuenda sint (cf. supra l. 16); locus apud (Ps.-)Dion. Ar. non inuenitur (cf. Krannich/Schubert/Sode p. 70 adn. 5) 22–23 ἡ – ὑποσθησάμενη cf. (Ps.-)Ioh. Chrys. lit. (CPG 4686) p. 369,27–29 Brightman

(H)VT M 8–9 ἐν – δηλονότι praetermisit H 26–616,3 Ἐπιφάνιος – ἐπιφέρουσιν praetermisit H

1 ἁγίας ἀχράντου] ἀχράντου καὶ ἁγίας M 2 Βλαχέρναι T 3 Ἰωάννης + ὁ θεοφιλέστατος T M edd., sed cf. lat. et supra p. 606,18 4 ἡ om. V | τοῦ om. H 5 κεκόσμητο M 7 λέγων] φάσκων V 8 φάρυγξ Sept., sed cf. e.g. Greg. Naz. or. 32 (de moder. in disput.) c. 20,6 Moreschini/Gallay 10 ἡρτυμένος ἐστὶν M 13 τοῦ om. M 14 κατὰ + τοῦ V 16 ὦ πατρικῇ φωνῇ V 18 οὐκ ἔστιν om. ed. Rom.* 19 ἀκαταλλήλως T M: ἀκαταλείπτως V | λύκοι ... προκαλυπτόμενοι V: λύκος ... προκαλυπτόμενος T M 20 φάσκοντες T M: λέγοντες V 21 ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας T M, sed cf. lat. 24 αὐτοῖς δεδορημένης M 25 διασώζοιεν T: διασώζειεν M διασώζειν V 26 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 29 διευθυνομένη V ed. Rom. (corr. ed. Reg.) διευθυνομένη T | καὶ om. V 30 ἐψυχωμένη M

intemeratae dominae nostrae dei genitricis semperque uirginis Mariae quod appellatur Blachernae diffiniuit subter annexa.»

(Iohannes diaconus legit:)

Si per diuinam gratiam eorum congregatio facta esset, uerbis quae per dei gratiam
 5 dicta sunt adornaretur et ueritate utique refulgeret, quoniam gratia huic coniuncta
 est et compares sibi atque contubernales existunt, testante Iohanne qui in theologia
 praeminet ac dicente: *gratia et ueritas per Iesum Christum facta est*. ipsi ergo uerita-
 tem deserentes, in qua Salomon gloriatur dicens: *ueritatem meditabitur guttur*
meum, et mendacium amplectentes a gratia procul dubio exciderunt. unde nec *sermo*
 10 eorum diuino est *sale conditus, ut det gratiam audientibus*. illud autem quod dicitur
 in uenerabili templo congregatos eos fuisse non est mirum; in hoc enim nullo fuco
 meliorabuntur, quemadmodum nec Annam et Caipham uel Iudaicum eorum conci-
 lium quod factum est in Christum iuuauit quod in templo aduersus eum initum est
 sine lege consilium. nam ideo magis damnabiles ostendebantur, quia in sanctis locis
 15 non sancta et inimica deo foedera pepigerunt. sed utinam ex paterna uoce pro-
 oemium sumerent, Dionysii uidelicet deiloqui, traditionesque ipsius atque omnium
 sanctorum patrum nostrorum incorruptas seruarent! sed non est, non est hoc in illis,
 sicuti cetera per totam expositionem eorum manifestabunt, licet inconuenienter hi
 qui falsa ouium pelle cooperiuntur de theologia praefationem faciant, ita fatentes:

20 (Gregorius episcopus legit:)

«Cunctorum causa et consummatio deitas, quae omnia bonitate sua ex non existen-
 tibus ut essent exhibuit, haec ornate ac ordinate agitari diffiniuit, quatinus incolomi-
 tati per gratiam donatae coniuncta indeclinabilem perpetuitatem et inflexibilem ad
 utraque nutum ueri status salua custodiant.»

25 (Epiphanius diaconus legit:)

Si uniuersa creatura a deo condita accepit ex non extante subsistendi uirtutem, nunc
 eius utique praecepto mota et directa nouit creatoris custodire mandatum, tamquam
 ab ipso quoque prouisionem adepta, siue inanimata siue sit animata. ipsi autem
 traditionem quae a Christo nobis in sancta ecclesia sua ad recordationem salutiferae

P VE

1 semperque – Mariae om. E | semperque] semper *ed. Rom., corr. ed. Reg.* 1–2 appellabatur *ed. Rom., corr. ed. Reg.*
 2 diffiniunt Pac (n² exp., i superscr. P^c) 4 Si per] Super P 7 praeminet *ed. Rom.* ex F* 12 Cahiphram P^{pc} Cahiham
 Pac (p ins. P^c s. l.) Caypham VE, *corr. ed. Rom.* 13–14 quod² – consilium ~ ἡ ... ἄθεσμος βουλή 13 initium P
 14 ideo] deo E *edd.* | locis sanctis F *edd.* 15 et] sed VE *edd.* | fēdera V federa E 15–16 sed – ipsius] „g. sed utinam
 ut ex p. u. pr. sumpserunt Dion. d. traditiones quoqu. ipsius“ *ed. Rom.^{ms}* 15–16 prooemium] prooeminum Pac [n
 exp.] proemium V prohemium E 16 Dionisyi P Dionisii VE, *corr. ed. Reg.* 17 non est² V: est E, om. P F *edd.*
 19 falsa ouium pelle] *Anast.* λύκοι κωδῖφ *liberius uertit* 21 consumatio P VE, *corr. F* 22 ac] et E *edd.*
 22–23 incolumitati F *edd.* 25 diaconus] et cubuclesius *add. La.-Co.^{ms} (ex gr., ubi uide app. crit.)* 26 Si] *Anast.*
 legit εἰ ideoque constructionem mutauit 28 sit siue F *edd.* 29 nobis a Christo E *edd.*

τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας αὐτοῦ παράδοσιν ἀναθεματίσαι τετολμήκασιν, ἀγνοοῦντες ὡς οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῇ χωρὶς αὐτοῦ γέγονε. καὶ ἀποδείκνυνται τῶν ἀψύχων ἀναισθητότεροι καὶ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι. καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' εὐδρομεῖν οἰόμενοι τὴν γλῶτταν ἐν τοῖς ἀτόποις λόγοις καὶ δόγμασι ψευδηγοροῦσι τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν εἰδώλοις ἐγκαλλωπίζεσθαι. καὶ *θέμενοι ψεῦδος τὴν ἐλπίδα* αὐτῶν πρὸς αὐτὴν ἀποφθέγγονται· *ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα* οὐδὲ τῇ ἀρχῇθεν παραδόσει κατακολουθεῖν προαιρούμεθα. μενοῦνγε ἀκούσονται παρὰ τοῦ αὐτὴν θεμελιώσαντος Χριστοῦ· *οὐκ οἶδα ὑμᾶς*. σχηματίζονται δὲ τὸν διάβολον θριαμβεύειν, λέγοντες οὕτως·

10

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ἐπεὶ δὲ ὁ διὰ τὴν πρὶν λαμπρότητα ἐωσφόρος τὴν οἰκείαν τάξιν περὶ θεὸν ἰδρυμένην ἔχων καὶ πρὸς ὕψος κατὰ τοῦ πεποιηκότος τὸ ἑαυτοῦ ἀνατείνας φρόνημα σκότος ἐντεῦθεν μετὰ τῆς ἀποστατικῆς αὐτοῦ δυνάμεως γέγονεν ἔκ <τε> τῆς ὑπερενδόξου φωτοποιοῦ τε καὶ ὑπερφώτου θεαρχίας αὐθαιρέτως ἐκπεπτωκῶς 15
Rom. 573 πάσης κακίας αὐτουργός, εὐρετὴς καὶ διδάσκαλος ἀποδειχθεὶς ἡμαυρώθη, μὴ φέρων εἰς ἣν κατετέτακτο δόξαν ἀντεισαχθέντα τὸν ὑπὸ θεοῦ κτισθέντα ἄνθρωπον ὁρᾶν, Ma. 213 πᾶσαν κατ' αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν ἐκένωσε καὶ δι' ἀπάτης αὐτὸν τῆς τοῦ θεοῦ δόξης τε καὶ λαμπρότητος ἡλλοτρίωσε, *τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα* προσκυνεῖν ὑποθέμενος. »

20

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Εἰ μὲν κατὰ τῆς ἀπηγορευμένης καὶ ἐβδελυγμένης παρὰ τε τῶν ἐνδυσασμένων δύνανται ἐξ ὕψους ἁγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἐμπνεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος προαναφωνησάντων θείων προφητῶν εἴτα τε καὶ τῶν αὐτοῖς ἀκολουθῶν θεσπεσίων πατέρων ἡμῶν εἰδωλολατρίας καὶ κτισματολατρίας ἦν ὁ λόγος αὐτῶν, πάντες ἂν οἱ τῆς 25 ἐκκλησίας τρόφιμοι συνετίθεντο καὶ εὐκαιρον ἦν αὐτοῖς ταῦτα γραφῇ παραδοῦναι. ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτην ἀφέντες τοῦ ψεύδους ὑπερασπίζονται καὶ τὸν πατέρα τούτου διάβολον θριαμβεύειν ὑποκρινόμενοι κατὰ τῆς ἀμωμήτου ἐκκλησίας τὴν γλῶσσαν ἐκθήγουσι καὶ καπήλων δίκην τὸν οἶνον μίσγουσιν ὕδατι καὶ ἀνατροπὴν θολερὰν τὸν πλησίον ποτίζειν οὐκ εὐλαβήθησαν, ἐνδίκως ἀκούουσι θείας φωνῆς ὡς πρὸς 30 αὐτοὺς ἀποτεينوμένης παρὰ τοῦ θεοφάντορος Δαβὶδ ψάλλοντος· *ἵνα τί ἐκδιηγεῖσθε τὰ δικαιώματά μου καὶ ἀναλαμβάνετε τὴν διαθήκην μου διὰ στόματος ὑμῶν; ὑμεῖς δὲ ἐμισήσατε παιδείαν καὶ ἐξεβάλετε τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω, τὴν μερίδα ὑμῶν τεθεικότες μετὰ τῶν παραχαράξαντων τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας*. ἔνθεν ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειάν φασιν·

35

6 θέμενοι — αὐτῶν cf. Is. 28,15 7 ὁδοὺς — βουλόμεθα Iob 21,14 9 Mt. 25,12; Lc. 13,25 19 Rom. 1,25 22–23 cf. Lc. 24,49 29–30 ἀνατροπὴν — ποτίζειν cf. Hab. 2,15 31–34 ἵνα — μετὰ cf. Ps. 49,16–18

16–18 πάσης — ἐκένωσε cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 23 p. 119,1–3

(H)VTM

11 ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 12 πρὶν T (cf. lat.): om. V M 14 τε add. ed. Rom. (cf. lat.) 17 κατετέτακτο T: κατατέτακτο M κατέτακτο (sic) V 17–18 κτισθέντα — τὴν om. T (suppl. Morin Vc^{ms} ex V) 18 διὰ M 21 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 23 ἐμπνεύσει] ἐν πνεύσει T 25 εἰδωλολατρίας ed. Rom.* | καὶ] τε καὶ M | κτισματολατρίας T edd. | αὐτῶν] αὐτοῖς M 26 ταῦτα] πάντα V 27 ἀλλ' ἐπειδὴ] ἐπεὶ δὲ M 28 γλῶτταν V 29 καὶ! om. V 30 ἀκούουσι + τῆς V 31 ἵνατί T 33 ἐξεβάλλετε M

dispensationis suae data est anathematizare praesumpserunt, ignorantes quod nihil eorum quae in illa sunt sine ipso fuerit factum. et ostenduntur inanimatis insensibiliores et irrationabilibus irrationabiliores; et non solum hoc, sed et bene se currere arbitantes linguam in prauis sermonibus et dogmatibus suis fallacem demonstrant
 5 sanctamque dei ecclesiam idolis adornari perhibentes. atque *mendacium spem* suam *ponentes* ad eam profantur: *uias tuas* scire *nolumus* neque antiquam traditionem sequi proponimus. et quidem audient a Christo qui eam fundauit: *nescio uos*. fingunt autem se diabolum triumphare, dicentes ita:

(Gregorius episcopus legit:)

10 «Quia uero is qui ob priorem claritatem lucifer dictus est proprium ordinem circa deum collocatum habens et in excelsum contra factorem sensum suum extendens tenebrae hinc cum apostatica uirtute sua factus est et ex gloriosissima lucem faciente ac super lucem existente dei principalitate sponte cadens omnis malitiae ultroneus actor, inuentor et magister apparuit et offuscatus est, non ferens aspicere hominem a
 15 deo creatum pro eo in gloriam intromissum in qua ipse fuerat constitutus, omnem aduersus eum malitiam suam euacuauit et per deceptionem illum a diuina gloria et claritate reddidit alienum, *creaturam potius quam creatorem* adorare cohortans.»

Rom. 573

Ma. 214

(Epiphanius diaconus legit:)

Si quidem contra idolorum seruitutem uel creaturarum seruitutem quam sancti
 20 apostoli qui *induti sunt uirtutem ex alto* ac diuini prophetae qui ante uaticinati sunt sicque demum egregii patres nostri qui illos secuti sunt interdixerunt et execrati sunt sermo eorum esset, omnes utique alumni ecclesiae componerent et haec tradere scripturae illis oportunum existeret. sed quia hanc deserentes mendacium protegent et patrem huius, diabolum uidelicet, publicare simulantes contra ea quae sunt immaculatae ecclesiae linguam exacuunt et cauponum more uinum miscunt aquae et
 25 subuersione turbulenta proximum potare non sunt reueriti, iuste audiunt diuinam ad se uocem per deiloquum Dauid et psalmistam prolatam: *quare enarratis iustitias meas et assumitis testamentum meum per os uestrum? uos autem odistis disciplinam et proiecistis sermones meos retrorsum, portionem uestram ponentes cum his qui*
 30 adulterant dogmata ueritatis. unde simulantes ueritatem aiunt:

PL 129, 380

P VE

3 hoc] haec *ed. Rom.** 5 sanctamque] sanctam *ed. Rom.**, sed que ad participia arbitantes et perhibentes iungenda insertum esse uidetur 6 profantur P (cf. gr.): proferantur VE proferant F² (ur eras.) 8 triumphare (i.e. deuincere) ~ θριαμβεύειν 9 episcopus + Neocaesariae F *edd.* 10 is scripsi coll. gr.: his P V hiis E hic *ed. Rom.** 11 suum sensum E *edd.* 12 lucem] luce VE 13 ac] et *ed. Rom.** 14 actor + et E *edd.* | et² P^{pc} (prob.) V: om. P^{ac} (add. P^c s.l.?) E 15 in¹ om. P 18 diaconus] et cubuclesius *add. La.-Co.^{mg}* (ex gr., ubi uide app. crit.) 19 uel – seruitutem² om. E | uel + contra *ed. Rom.** 20 uerba ἐμπνεύσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ipse Anast. neglexisse uidetur 22 componerent] assentirentur *ed. Rom.^{mg}*; Anast. fort. legit uel intellexit συνετίθεσαν, cf. Gloss. 23 opportunum *ed. Rom.** 24 publicare ~ θριαμβεύειν (aliter supra l. 8), cf. Act. V p. 535,9 al. 25 miscuerunt F² *edd.*

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

La.-Co. 401 «Ὅθεν τὸ τῆς οἰκείας χειρὸς ἔργον ὁ πλάστης θεὸς βλέπειν τέλεον εἰς ἀπώλειαν
χωροῦν μὴ ἀνεχόμενος, μετὰ τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τούτου
γενομένην ἐπιμέλειαν καὶ μήπω δυνηθέντος εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν εὐγένειαν
κατηξίωσε τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν καὶ λόγον ἐν ἐσχάτοις καὶ προωρισμένοις καιροῖς ἐπὶ
τῆς γῆς ἀποστεῖλαι. ὃς εὐδοκίᾳ πατρικῇ καὶ συνεργίᾳ τοῦ ὁμοδυνάμου καὶ ζω-
αρχικοῦ πνεύματος ἐν μήτρᾳ οἰκήσας παρθενικῇ καὶ ἐκ τῆς ἀγίας καὶ ἀμώμου
σαρκὸς αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑπάρξει ἤγουν ὑποστάσει σάρκα λαβὼν τὴν ἡμῖν ὁμο-
οῦσιον καὶ ταύτην διὰ μέσης ψυχῆς λογικῆς τε καὶ νοεῶς συμπτῆσας τε καὶ διαμορ-
φώσας γεννηθεὶς τε ἐξ αὐτῆς ὑπὲρ λόγον καὶ παντὸς νοὸς διανόησιν σταυρόν τε 10
ὑπομείνας ἐκούσιον καὶ θάνατον ἐλόμενος καὶ τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς καὶ
πᾶσαν τὴν σωστικὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν πληρώσας»

Rom. 574 Ha. 333 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Μα. 216 Φησὶν ἡ γραφή ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ τὸν θεὸν εἰρηκέναι· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. μέγα οὖν τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας, ὅτι περ γηγενῆς 15
εἰκόνι θεοῦ τετίμηται. ἀλλὰ τούτου ἐκπτώθεντος τῇ ἀπάτῃ καὶ μὴ φυλάξαντος τὸ
τῆς πρώτης πλάσεως ἀξίωμα, τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς εἰδωλολατρίαν κατωλί-
σθησε. τοῦτον ὁ θεὸς καὶ λόγος τοῦ πατρὸς γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος μὴ
τραπεῖς τὴν φύσιν ἀνεκαλέσατο τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ἀποστήσας αὐτὸν τῆς πλάνης
τῶν εἰδώλων ἀναπλάττει εἰς ἀθανασίαν, παρασχόμενος αὐτῷ δωρεὰν ἀμεταμέλη- 20
τον. αὕτη τοῦ προτέρου θεοειδεστέρα, καὶ κρείττων τῆς πλάσεως γίνεται ἡ
ἀνάπλασις, καὶ τὸ χάρισμα αἰώνιον. τὰ οὖν μεγέθη ταῦτα τῶν δωρημάτων
ἀμαυρῶσαι θέλοντες ἑτέραν εἰδωλολατρίαν θρασυστομοῦσιν ἐπεισελθεῖν τὴν τῶν
εἰκόνων ποίησιν καὶ ἀπολύτρωσιν καινὴν ἀλαζονικῶς ἐγκαυχᾶσθαι δι' ἑαυτῶν
πεποιηκέναι. καὶ ποικίλοις ῥήμασι τὴν ἑαυτῶν γνώμην συρραφωδῆσαντες, τὴν 25
ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ὡς ἐσφαλμένην κρίνουσιν, ἀπαλύνοντες τοὺς λόγους αὐτῶν ὑπὲρ

3-6 μετὰ - ἀποστεῖλαι cf. Hebr. 1,1-2; 1 Ioh. 4,9
26-616,1 ἀπαλύνοντες - ἔλαιον cf. Ps. 54,22

5 ἐν - καιροῖς cf. Hebr. 1,2

14-15 Gen. 1,26

5-10 κατηξίωσε - διανόησιν ~ Conc. Const. III (edictum Const. IV [CPG 9438]), ACO ser. II, II 2 p. 838,12-18

(H) V T M 5-10 ~ Conc. Const. III

1 ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 2 τὸ om. M 4 καὶ om. M 5 καὶ² om. M 6-7 ὁμοδυνάμου -
ζωαρχικοῦ] ἀγίου nec plura V 7 ἀμωμήτου T edd., sed cf. Conc. Const. III 8 ἤγουν] ἦτοι ed. Rom.* ex
Vc (Probatares in marg.) 11 ἀνελόμενος V 12 sententia continuatur infra p. 616,5 13 διάκονος + καὶ
κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 14 ἡ + θεία ed. Rom.* 16 ἐκπτώθεντος] exspectaueris ἐκπεσόντος,
ut notauit Dubielzig 17 εἰδωλολατρίαν ed. Rom.* 21 τοῦ προτέρου] sc. ἀξιώματος 23 εἰδωλο-
λατρίαν ed. Rom.* 24 fort. ἐγκαυχῶνται scribendum; cf. lat. | αὐτῶν uel αὐτῶν V 26 ἀπαλύνοντες V
ἀπολύοντες T ἀπαλύνοντες M ed. Rom. ex Vc (Morin in marg.), corr. ed. Reg.

(Gregorius episcopus legit:)

«Vnde propriae manus opus fictor deus cum uidisset modis omnibus in perditionem dimersum, nequaquam sustinuit, sed post diligentiam quae per legem atque prophetas pro huius est effecta salute nondumque illo in priorem redire ualente nobilitatem dignatus est filium suum et uerbum in nouissimis et praedestinatis temporibus mittere ad terram. qui uoluntate paterna et cooperatione uiuifici et aequalis sibi potentia spiritus in utero habitans uirginali et ex sancta et immaculata carne eius in propria substantia uel subsistentia carnem sumens nobis consubstantiali hanc mediante anima rationabili et intelligibili compaginauit atque formauit et natus est ex ipsa super omnem rationem et omnem intellectus cogitationem crucemque pertulit ultro-
neam et mortem elegit atque tertia die resurgens ex mortuis omnem salutarem dispensationem impleuit.»

La.-Co. 402

(Epiphanius diaconus legit:)

Rom. 574 Ha. 334

Ait scriptura in mundi factura deum dixisse: *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. ingens ergo est magnitudo dignitatis, quia terrigena imagine dei honoratus est. sed seductione cadente ac non conseruante primae plasmationis dignitatem, humanum genus in idololatriam lapsus est. hunc deus et uerbum patris factus homo non mutata natura perfectus reuocauit a casu, atque remouens eum ab errore idolorum denuo in immortalitatem fingit, praebens ei donum sine poenitentia. haec iterata fictio dei magis inspectrix efficitur et priori fictione praestantior ac donum aeternum. has ergo donorum magnitudines obtenebrare uolentes aliam idololatriam per facturam imaginum ore aspero perhibent introduci et redemptionem nouam iactanter factam asseuerant. et uariis uerbis suam sententiam consuantes ecclesiam dei tamquam errantem iudicant, *mollientes sermones suos super oleum*,

Ma. 215

2 Vnde – omnibus ~ *Hadr. p. 25,7–9 (spectat ad LC I 7, uide infra)*: Tharasius namque patriarcha, dum concilio hereticorum rennueret et exprobraret, quod in eorum obscuritate contra sacrorum (*leg. sacrarum*) imaginum stabilitate dici ausi sunt: „quatenus proprie manus <opus> (*suppl. Hampe*) plasmator Deus videns perfecte“ etc. *Continuatur loco infra ad l. 15–16 laudato*. 14–15 Ait – nostram cf. *LC I 7 p. 138,1–3 (= I Capit. p. 103,18–19) = *Hadr. p. 25,1–3* (In actione sexta. In tomo primo. Capitulo XXI): Quod non ad (*om. Hadr., corr. Hampe*) adorandas imagines pertineat, quod scriptum est: „Creauit Deus hominem ad imaginem (ad imaginem hominem *Capit.*) et similitudinem suam.“ 15–16 quia – est ~ *Hadr. p. 25,9–10 (uide supra)*: idcirco hoc dixit sensum: „quoniam quidem terrigenus imaginem Dei onoratur“. *Continuatur loco infra laudato*. 22–24 per – iudicant ~ *Hadr. p. 25,10–12 (uide supra)*: et post pauca: „Imaginum facture, et deliberatione vacua se uisissime gloriari per eos facere, et variis sermonibus eorum mente consuantes, ecclesiam Dei ut errantem iudicant“ etc.

P VE 2 ~ *Hadr. 15–16 ~ Hadr. 22–24 ~ Hadr.*

1 episcopus + Neocaesariae F *edd.* 2–3 cum – post] „gr. uidere m. o. in p. labens non passus, post“ *ed. Rom.^{ms}, Anast. uerborum constructionem mutauit* 3 demersum F *edd.* 4 in – nobilitatem] redire ualente in priorem nobilitatem *ed. Rom.** 7 uirginali habitans E *edd.* 8 substantia] „gr. existentia“ *ed. Rom.^{ms}* 9 ex] ab *ed. Rom.**, sed cf. gr. 10 omnem¹] *nihil respondet in gr.* | intellectum E intellectum + et F² *edd.*, *exspectaueris* omnis intellectus 13 legit] et cubuclesius *add. La.-Co.^{ms} (ex gr., ubi uide app. crit.)* 16 cadente] sc. homine (*Anast. praetermisit τοῦ-του*) | prime *codd.* 17 lapsus VE translapsus *ed. Rom.** ex F (*ubi ydola translapsus [m F² in alia litt.] legitur*) 18 mutata] inmuta P^{ac} (in *del.*, ta *add. s.l. P²*) | reuocans E *edd.* 19 penitentia V penit- E 20–21 haec – donum] „gr. Hęc priore deiformior et prestantior formatione sit reformatio, ac d.“ *ed. Rom.^{ms}; Anast. liberius uertit* 20 magis inspectrix ~ θεοειδεστέρη? cf. *supra* deiformior *ed. Rom.^{ms}* 22 idolatriam VE | ore aspero perhibent ~ θρασυστομοῦσιν? Anastasium τραχυστομοῦσι legisse coni. Dubielzig 22–23 redemptionem – asseuerant] *Anast. locum male intellegens liberius uertit* 23 factam] „g. per se factam“ *ed. Rom.^{ms} uix recte (cf. gr.)*

ἔλαιον, γραφικά τινὰ φθεγγόμενοι. ἀλλὰ δόλια τὰ ῥήματα αὐτῶν καὶ βολίς τιτρώ-
σκουσα ἢ γλῶσσα αὐτῶν. λαλοῦσι γὰρ εἰρηνικά, ἐν ἑαυτοῖς δὲ ἔχουσι τὴν ἔχθραν.
διὸ καὶ ἐπιφέρουσιν·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«ἀπέστησεν ἡμᾶς ἐκ τῆς φθοροποιοῦ τῶν δαιμόνων διδασκαλίας ἡγουν τῆς τῶν
εἰδώλων πλάνης τε καὶ λατρείας καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησιν
παραδέδωκεν. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἄκοντες, ὧ βέλτιστοι, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔλκεσθε. πᾶσα γὰρ ἡ τῶν ἀποστόλων
θεία ὁμήγυρις καὶ ἡ ἀγία πληθὺς τῶν πατέρων ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους ἐλθόντα τὸν
τοῦ θεοῦ πατρός υἱὸν καὶ λόγον κηρύττει ἀποστῆσαι ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν
εἰδώλων. ἀλλὰ καὶ προκαταγγεληθείσας φωνὰς ἔχομεν διὰ τῶν προφητῶν οὕτω
βοώσας· ἰδοὺ γὰρ φησιν ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἐξαλείψω τὰ ὀνόματα τῶν
εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔτι ἔσται αὐτῶν μνεία, ὥστε καὶ ὑμεῖς ὁμολογεῖν
ἠναγκάσθητε ἀποστῆσαι ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν.
καὶ εἰ ἀπέστησε, πῶς πάλιν εἰδωλολάτρησαν οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες; ἅπαγε τῆς
ληρώδους ὑμῶν φλυαρίας. θεὸς λυτροῦται σαρκωθείς, καὶ πάλιν αἰχμαλωτιζόμεθα
καὶ ὑπὸ τοῦ τυραννήσαντος ἡμᾶς πάλιν νυνὶ χειρούμεθα; ἀκούσατε τῆς θείας
γραφῆς λεγούσης· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάς
γενεῶν, καὶ βασιλεύσει κύριος εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ θεὸς σου, Σιών, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν.
οὐδαμῶς, καθὼς οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεῖς ποτὲ μὲν νικῶσι καὶ αὖθις ἡττῶνται, οὕτως καὶ
ὁ θεός, ἀλλ' ἡ νίκη εἰς τὸν αἰῶνα μένει. οὐδὲ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς διαρτηθῆναι,
οὐδὲ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἀπειληθῆναι, ὡς γέγραπται. τούτοις δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος
συμφωνεῖ· ἀμεταμέλητα γάρ, φησί, τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ θεοῦ. τὰ αὐτὰ
δὲ φθέγγονται ἑαυτοὺς σεμνύνειν δοκοῦντες. ἐπιφέρουσιν γὰρ ἑαυτοῖς μαχόμενοι·

Ma. 217 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Καὶ εἴθ' οὕτως μετὰ τοῦ προσλήματος εἰς οὐρανούς ἀνελήφθη, τοὺς ἀγίους αὐτοῦ
μαθητὰς καὶ ἀποστόλους διδασκάλους τῆς τοιαύτης σωτηριώδους πίστεως κατα-
λελοιπῶς. οἱ τὴν ἡμῶν ἐκκλησίαν ὡς νύμφην αὐτοῦ τοῖς τῆς εὐσεβείας ποικίλοις καὶ
φωτοφάσι δόγμασιν ὥραϊσαντες πάγκαλον καὶ ὑπέρλαμπρον ὡς οἷα κροσσωτοῖς
χρυσοῖς περιβεβλημένην πεποικιλμένην ἀνέδειξαν. ἥς τὴν ὥραιότητα παραλαβόντες οἱ

1–2 δόλια – ἔχθραν cf. Ier. 9,7 6 Ioh. 4,23 et 24 13 ἰδοὺ – κύριος Zach. 14,1 al.; Hebr. 8,8
13–14 ἐξαλείψω – μνεία Zach. 13,2; cf. Deut. 9,14 19–20 ἡ! – γενεῶν Dan. (Theod.) 4,3 20 βασιλεύσει –
γενεάν Ps. 145,10 22–23 Num. 23,19 24 Rom. 11,29 30–31 cf. Ps. 44,14

27 μετὰ τοῦ προσλήματος cf. e.g. Greg. Naz. epist. 101 (= epist. 1 ad Cled. = theol. 1) (CPG 3032) § 25,3 Gal-
lay/Jourjon

6–7 cf. Niceph. refut. c. 7,4–5 (ex synodi a. 815 habitae definitione) 12–14 ἀλλὰ – μνεία cf. Niceph. adu. Epiph.
p. 346,21–24

(H) V T M 26–618,2 Γρηγόριος – διεφύλαξαν praetermisit H

5 ἀπέστησεν] cf. supra p. 614,12 | φθοροποιοῦ post δαιμόνων M | ἡγουν] ἦτοι ed.Rom.* ex Vc (Probatares
in marg.) 8 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 9 ἔλκεσθαι V 14 ἔτι om. ed.Rom.*
18 χειροσόμεθα sic V 21 ἐπὶ + τῆς T edd. 22 νίκη + αὐτοῦ ed.Rom.* (ex lat.) | διαρτηθῆναι M (cf.
lat.) 25 σεμνύνειν ἑαυτοὺς V 29 τοῖς om. ed.Rom.* 31 περιβεβλημένην + καὶ ed.Rom.* (ex lat.), sed
cf. Sept.

scripta quaedam pronuntiantes. sed „dolosa uerba eorum et iaculum saucians est lingua ipsorum. loquuntur enim pacifica, in se autem habent inimicitiam.“ propter quod et inferunt:

(Gregorius episcopus legit:)

- 5 «Remouit nos a corruptionem faciente daemonum magisterio, id est ab idolorum errore pariter et cultura, et tradidit adorationem quae est *in spiritu et ueritate*.» PL 129, 381

(Epiphanius diaconus legit:)

- Inuiti, o praestantissimi, ad ueritatem trahimini. totus enim sacer apostolorum coetus et sancta patrum nostrorum caterua ad homines uenisse dei patris uerbum et
 10 filium praedicat, ut erueret nos ab idolorum errore. sed et praenuntiatas uoces habemus per prophetas ita clamantes: *ecce enim ait dies uenient, dicit dominus*, et delebo *nomina idolorum a terra, et non erit ultra* memoria eorum, ita ut et uos confiteri coacti sitis quod nos ab idolorum errore Christus deus noster eruerit. et si eruit, La.-Co. 403
 quomodo rursus idolis seruierunt qui in illum crediderunt? cesset maledica uestra
 15 garrulitas. deus redemit incarnatus, et rursus captiuamur et ab eo qui tyrannidem in nos exercuit nunc iterum superamur? audite diuinam scripturam dicentem: *regnum* Rom. 575
eius regnum aeternum, et potestas eius in generationes generationum, et: *regnabit dominus in aeternum, deus tuus, Sion, in generationem et generationem*. nequaquam, ut imperatores terreni modo superant modo superantur, ita et deus, sed
 20 uictoria eius in aeternum manet. neque enim ut *homo est deus ut formetur, neque ut filius hominis ut* comminetur ei, sicut scriptum est. his autem et apostolus consonat dicens: *sine poenitentia enim sunt*, inquit, *dona et uocatio dei*. porro eadem effantur semet adornare putantes. subinferunt enim sese inpugnantes:

(Gregorius episcopus legit:)

Ma. 218

- 25 «Et ita demum cum assumptione in caelos ascendit, sanctos discipulos et apostolos suos magistros huius salutiferae fidei derelinquens. qui ecclesiam nostram tamquam sponsam eius uariis pietatis atque lucifluis dogmatibus speciosam reddentes optimam et clarissimam utpote quibusdam *fimbriis aureis* ostenderunt *circumamictam* et

1–2 dolosa – inimicitiam *Anast. ex gr.* 16–17 regnum – generationum *cf. Vulg. Dan. 3,100 (Anast. ex gr.)*

P VE

1 scripta ~ γραφικά (i. e. locos sacrae scripturae) minus apte 1–2 et – ipsorum om. P^{ac} (add. P^c in marg.) 2 enim om. E edd. 6 et² om. P^{ac} (add. P^c s. l.) | est post spiritu E edd. 8 praestantissimi codd. 9 cētus P cetus VE, corr. ed. Rom. 10 praenuntiatas ed. Rom.: pronontiatas P pronunt- VE 11 prophetas + inclinatas uoces habemus prophetas P^{ac} (*subterlin.* P^x) | ueniunt V edd., sed cf. *Vulg. Hebr. 8,8 (uar. lect. in Φ, cf. Vulg. Clem.)* 12 ut om. P^{ac} (add. P^c s. l.) V | et² om. E edd. 14 uestra maledica E edd. 15 tyrannidem P E 17 regnum om. ed. Rom.* 17–18 eternum (bis) codd. 18 aeternum] saecula Ps. iuxta LXX, sed cf. *Psalt. Rom.* 20 formetur ~ διαρτισθῆναι (cf. gr. M et ed. Rom.^{mg}) 22 inquit om. P, sed cf. gr. (docens ... inquit est mendum interpretis, ut uidetur) | eidem P^{ac} (i exp., a add. s. l. P^c) 23 impugnantes F edd. 25 cum + in F² ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | assumptione ~ προσλήματος (cf. p. 759,24; cf. etiam *ThLL s. u.*) | caelos P (cf. gr.): cēlum V celo E 26 salutifere codd. 27 optimam] formosissimam ed. Rom.^{mg} 28–619,1 et uariatam] uarietate P^{ac} (et et m exp., postea eras.)

κλεινοὶ ἡμῶν πατέρες καὶ διδάσκαλοι καὶ αἱ ἐξ ἁγίαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἀμείωτον διεφύλαξαν. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἄμαθες καὶ ἀπαίδευτον φρόνημα ἔχοντες, οὐδὲ ἥσθοντο οἱ τῆς νεωτεροποιου
 Ha. 336 κενοφωνίας θρυλλολέκται τῆς ἑαυτῶν παρεγγράπτου οἰήσεως· καὶ παραπειτάσματος, ⁵
 πανούργῳ ἐπισκιάσαι θέλοντες τὸ ἑαυτῶν φρόνημα, γελοιότατόν τι ἐξ ἀπροσεξίας
 πάσχουσιν, ἐπαινοῦντες πολλὰ καὶ μεγάλα τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεσμοθεσίαν, καὶ
 ταύτην ἀμείωτον φυλάττειν τὰς ἀγίας ἐξ οἰκουμενικὰς συνόδους, κἂν μὴ θέλωσι,
 συντίθενται καὶ ῥήμασι μὲν σχηματίζονται τὴν εὐσέβειαν, περὶ δὲ τὸν νοῦν κακουρ- ¹⁰
 γοῦσι· καὶ τοῖς χεῖλεσι μὲν ταύτην τιμῶσι, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχουσιν ἀπ’
 αὐτῆς, μὴ προσιέμενοι δέχεσθαι τὴν ἐν παντὶ τῷ παρελθόντι χρόνῳ ὑπὸ τοσούτων
 ἀγίων κεκρατηκυῖαν παράδοσιν. ὄφελον ἡσχύνοντο τὸ πλῆθος τῶν τε νῦν χριστιαν-
 ῶν καὶ τῶν ὅσοι γεγόνασιν ἀφ’ οὗ κατηγγέλη τὸ εὐαγγέλιον, ἀποβαλλόμενοι καὶ
 ἐξουθενοῦντες τὴν τούτου διὰ στηλογραφίας διήγησιν. μετὰ γὰρ τὸ γενέσθαι τὴν ¹⁵
 ἀγίαν οἰκουμενικὴν ἕκτην σύνοδον ἕως ἂν αὐτοὶ συνηθροίσθησαν κατὰ τῶν σεπτῶν
 εἰκόνων, οὐ πλείονα ἢ ἑβδομήκοντα ἔτη παρεληλύθεισαν. καὶ ὡς οὐδαμῶς ἐν
 τούτοις τοῖς ἔτεσιν αἱ τῶν εἰκόνων ἀναζωγραφήσεις παρεδόθησαν, πᾶσι κατὰ δὴλόν
 ἔστιν, ἀλλ’ ἐν τοῖς ἐπέκεινα χρόνοις τῆς ἕκτης συνόδου, εἰπεῖν δὲ τάληθές ἀπὸ τῆς
 Rom. 576 τῶν ἀποστόλων κηρύξεως γεγόνασι, καθὼς ἐν παντὶ τόπῳ ἐξ αὐτῆς τῆς ὁψεως
 La.-Co. 405 τῶν ἀγίων ναῶν διδασκόμεθα καὶ πατέρες ἅγιοι μεμαρτυρήκασιν καὶ ἱστοριῶν ²⁰
 εἰσηγηταὶ διαγορεύουσι, καὶ σῶζονται ἄχρι τοῦ νῦν τὰ αὐτῶν συγγράμματα. ἐν
 γὰρ τῷ πρώτῳ καὶ πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν
 εἰς ἀνθρώπους ἔλθων καὶ τριάκοντα τρία ἔτη ἐπὶ μῆσιν παρὰ μικρὸν πέντε βιοτεύ-
 σας μεθ’ ἡμῶν καὶ τὸ μέγα καὶ σωτήριον μυστήριον τῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως
 ἐργασάμενος τὴν εἰς οὐρανούς πορείαν ἐποίησατο, ἀνελθὼν δῆλον ὅθεν κατήλθεν, ²⁵
 ἐντειλόμενος τοῖς ἀποστόλοις διδάσκειν πάντα τὰ παρ’ αὐτοῦ αὐτοῖς διδασκόμενα.
 ἀπὸ οὗν τῶν χρόνων τούτων ἕως Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως τοῦ πρώτου
 χριστιανῶν βασιλεύσαντος διήλθον ἔτη ὥσει τριακόσια, τὸ πρὶν Ἑλλήνων τυραν-
 νούντων, ὅτε λοιπὸν οἱ πλείους τῶν χριστιανῶν τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενοι
 μαρτυρικῶς τὸν βίον τοῦτον κατελίμπανον κατὰ τῶν εἰδώλων ἀντανιστάμενοι. ἡ ³⁰
 Ma. 220 δὲ τῶν χριστιανῶν πληθὺς ἐνθέῳ ζήλῳ κινούμενοι ναοὺς ἀναδειμάμενοι, τινὲς μὲν εἰς
 ὄνομα Χριστοῦ, ἕτεροι δὲ εἰς τιμὴν ἀγίων, οἱ μὲν τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως Χριστοῦ
 τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἀνεζωγράφουν, οἱ δὲ τὰς ἀθλητικὰς τῶν μαρτύρων
 ἐξηγήσεις, ἄλλοι ἐν σανίσιν αἱ τὴν μνήμην φέρειν θέλοντες ἐν ἑαυτοῖς τοῦ ποθο-
 μένου μάρτυρος τὴν εἰκόνα ἐστηλογράφουν ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐν ³⁵

26 ἐντειλόμενος — διδασκόμενα cf. Mt. 28,20

12–13 ἡσχύνοντο — εὐαγγέλιον cf. Bas. c. Eun. (CPG 2837) I 3,9–10 Sesboüé/de Durand/Doutreleau

(H) V T M

1 ἐξί M 3 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 4 Ἄμαθες καὶ om. V 5 θρυλλολέκται
 M ed. Rom.: θρυλλολέκται V T (incertum in H) 8 ἐξί M 10 μὲν M (cf. lat.): om. HV T | ἀπ’ om. V
 12 ὄφελον V (sed cf. Blass/Debrunner/Rehkopf § 359,1) | τὸ πλῆθος V: τοῦ πλήθους T M 13 κατηγγέλη
 M: κατηγγέλει V κατηγγέλλη T 14 ἐξουθενοῦντες M 15 ἂν] οὐ ed. Rom.*, sed cf. e.g. Niceph. refut. c.
 24,4–5 16 παρεληλύθασιν V | ὡς M ed. Rom. (cf. lat.): om. V T 18–19 ἀπὸ τῆς τῶν om. ed. Rom.*
 20 ναῶν om. V 22 γὰρ post πρώτῳ M | πεντακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ] ,εφ’ V 23 τριακοντα-
 τρία M λγ’ V | ε’ V 25 δῆλον] δηλονότι M 26 διαταχθέντα T edd. 30 τούτων V 32 Χριστοῦ²
 om. Vc edd. 34 φέρειν θέλοντες] φέροντες V

uariatam. cuius speciem accipientes inclyti patres nostri atque magistri necnon et sanctae ac uniuersales sex synodi sine diminutione conseruauerunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Indoctum et ineruditum sensum habentes, nec senserunt tyrannicae suae ipsius
 5 uocum nouitatis abiciendam opinionem isti qui tumultuari susurrando conantur; et Ha. 335
 uersuto uolentes uelamento suum ipsius sensum obumbrare, ridiculum quoddam ex
 desidia patiuntur, laudantes multum ac magnifice ecclesiasticam legislationem, et
 hanc inmutatam seruare sanctas sex et uniuersales synodos, licet nolentes, promit-
 tunt; et uerbis quidem simulant pietatem, mente autem operantur iniquitatem; et
 10 labiis eam honorant, corde autem longe distant ab illa, minime consentientes admit-
 tere traditionem quae in omni praeterito tempore a tot sanctis retenta est. utinam
 multitudinem saltem reueriti essent christianorum tam qui inpraesentiarum quam PL 129, 382
 qui fuerunt ex quo annuntiatum est euangelium, exprobrando et abiciendo huius
 narrationem quae per titulorum picturam effecta est! nam postquam sancta et uni-
 15 uersalis sexta synodus facta est, usque dum ipsi congregati sunt contra uenerabiles
 iconas, non plus quam septuaginta praeterierunt anni. unde omnibus liquet quod
 nequaquam in his annis imaginum picturae sint traditae, sed in temporibus sextam
 synodum praecedentibus et reuera ab apostolorum fuerunt praedicatione, quem-
 admodum in omni loco ex ipsa uisione sanctorum templorum ediscimus et patres Rom. 576
 20 sancti testati sunt atque historiarum perhibent relatores saluanturque hactenus La.-Co. 406
 conscriptiones eorum. in primo enim et quingentesimo post expleta quinque anno-
 rum milia Christus deus noster ad homines ueniens et per triginta tres annos et
 menses pene quinque nobiscum conuersans magnum et salutare mysterium nostrae
 redemptionis operatus est, sicque ad caelos iter effecit, ascendens procul dubio unde
 25 descendit, praecipiens apostolis docere omnia quae illos ipse docuerat. a temporibus
 ergo istis usque ad Constantinum imperatorem, qui primus ex christianis regnauit,
 transierunt anni quasi trecenti, cum prius pagani tyrannidem exercerent, quando
 scilicet plurimi christianorum bonum certamen certantes martyrio saeculum hoc
 derelinquebant aduersus idola insurgentes. christianorum uero copia diuino zelo Ma. 219
 30 commota templisque constructis, quidam in nomine quidem Christi, quidam uero in
 honore sanctorum, alii humanitatis in eis Christi dei nostri acta, alii autem certaminis
 martyrum narrationes coloribus exarabant, alii in tabulis semper memoriam ferre
 uolentes in eis desiderati martyris imaginem depingebant uel etiam ipsius Christi.

P VE

1 speciem ~ ὁρασιότητα (cf. Vulg. Ps. 67,13 [iuxta LXX]) 2 uniuersales] uenerabiles ed. Rom.* 4-5 tyrannicae – conantur] Anast. constructionem uerborum mutauit 4 tyrannicae ~ νεωτεροποιου? (cf. p. 607,19 rebellem uocum nouitatem) | suae ipsius ~ ἐαυτῶν (cf. infra l. 6 et p. 783,11 al.) 5 nouitatis] Anast. intellexit καινοφωσίας | opinionem + fastumque et arrogantiam suam ed. Rom.* nescio unde sumptum | isti – conantur ~ οἱ θρυλλολέκται 6 ipsius] cf. supra ad l. 4 8 immutatam ed. Rom.* 8-9 promittunt] assentiuntur ed. Rom.^{ms} 9 iniquitatem operantur E edd. 11 quae V: quem P que E | in om. P 12 tam qui] tamquam qui V qui tam ed. Rom.* 13 annontiatum P | huius] eius F edd. 14 titulorum picturam ~ στήλογραφίας, cf. e.g. p. 679,17 17 sunt V edd. 19 uisionem VE (corr. F) 20 hactenus E: ac tenus P actenus V 22 millia ed. Rom.* 23 pene V edd. 24 iter] inter P^{ac} (n eras.) 27 tyrannidem pagani F edd. 28 seculorum P^{ac} (supra o add. u, ru subterlin. P^c) 30 templaque construentes ed. Rom.* | quidam¹] quaedam F edd. | quidem om. E edd. | quidam²] quaedam F edd. 32 alii + autem E edd., sed cf. gr. 33 in eis] „g. in se ipsis“ ed. Rom.^{ms} (sed mendum est interpretis)

ἱεραῖς ἐσθήσεσι καὶ ἐν κειμηλίοις αἱ εἰκόνες παρὰ τε τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν καὶ εὐσεβῶν ἀνδρῶν ἀνεζωγράφηνται, καὶ ἐν αὐτοῖς τὰς ἀναιμάκτους θυσίας ἐτέλουν. καὶ ἕως ἡμῶν ταῦτα πάντα ἐμφανῶς ἀναδείκνυνται καὶ μένουσιν εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ μέντοι καὶ αἱρέσεων ἐκφυεισῶν χολῆς καὶ πικρίας πεπληρωμένων κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐξ συνόδων τῶν οἰκουμενικῶν θεοῦ ἐπινεύσει κατὰ διαφόρους 5 χρόνους συναθροισθεισῶν ἐπὶ τῇ τούτων καταστροφῇ, πάντα τὰ παραδοθέντα ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ἐκ τῶν ἀρχῆθεν χρόνων αὗται καὶ ἐβεβαίωσαν καὶ ἐστήριξαν, μεθ' ὧν καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀνάδειξιν. ἡ δὲ ἁγία ἔκτη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος μετὰ τὸ ἐκφωνῆσαι τὸν ἑαυτῆς ὅρον κατὰ τῶν τὸ ἐν θέλημα πρεσβευόντων ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, Κωνσταντίνου τοῦ 10 τότε βασιλεύοντος καὶ τῇ αὐτοῦ προστάξει εὐδοκίᾳ θεοῦ ταύτην συναθροίσαντος μετ' οὐ πολὺ τὸν βίον ἀπολιπόντος καὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ τὸ βασίλειον εἰσποιησάμενου, αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἐν αὐτῇ συναθροισθέντες πάλιν θείᾳ ἐπινεύσει ὁμοθυμαδὸν συνελθόντες μετὰ τέσσαρας ἢ πέντε χρόνους κανόνας ἐξέδωκαν ἐπὶ κατορθώσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἕως τῶν δύο καὶ ἑκατόν· ἐν οἷς 15 κανόσι καὶ περὶ τῶν εἰκόνων ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ κανόνι ἐξέθεντο οὕτως· „Ἐν τισὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἄμυνός δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἔγχαραττεται, ὅς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προῦποφαίνων ἄμυνόν Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν. τοὺς οὖν παλαιούς τύπους καὶ τὰς σκιάς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους 20 κατασπαζόμενοι τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἀπάντων ὥψεσιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἵροντος τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἄμνοῦ

Ha. 337
Rom. 577

4 cf. Deut. 29,17; Act. 8,23 23–622,1 cf. Ioh. 1,29

8–16 ἡ — ἐξέθεντο cf. Act. IV p. 346,19–348,3; cf. Ohme, „In tempore“ p. 32–34 17–622,5 Conc. Trull. (CPG 9444) can. 82, ACO ser. II, II 4 p. 54,2–13; laudatur etiam Act. II p. 176,10–178,4; Act. III p. 240,15–26; Act. IV p. 344,6–346,2 (ubi plura adferuntur)

13–622,2 αὐτοὶ — ὀρίζομεν cf. Niceph. refut. c. 13,15–24

(H)V T M 17–622,5 = Conc. Trull., Act. II, III, IV

1 ἐσθῆσι ed. Rom.*, sed cf. e.g. Act. 1,10 4 μέντοι T edd. 5 ἐξὶ M 11 πότε T 12 αὐτοῦ υἱοῦ V 13 εἰσπεποιημένου ed. Rom.* ex Vc (Morin in marg.) 14 δ' H | ε' HV 15 πραγμάτων om. V | β' καὶ ρ' H 16 ὀγδοηκοστῷ] εἰκοστῷ V 18–19 ὑποφαίνων διὰ νόμου V 19 ἄμυνόν om. V 20 παραδεδομένους M 23 τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Conc. Trull. (cf. N. T.) et Act. II, III, IV; fort. etiam hic scribendum

sed et in sacris uestibus et cimiliis imagines tam a sanctis patribus nostris quam a piis uiris depingebantur, et in ipsis incruenta sacrificia celebrabant. et usque ad nos haec omnia liquido demonstrata sunt et permanent in aeternum. et certe etiam heresibus exortis *felle* ac *amaritudine* plenis aduersus ecclesiam, sed et sex synodibus uniuersa-
 5 libus dei nutu per diuersa tempora in earum euersionem congregatis, omnia quae tradita sunt in ecclesia catholica siue scripto siue non scripto ab antiquis temporibus una cum sanctarum quoque imaginum demonstratione corroborata sunt et stabilita. sancta uero sexta et uniuersalis synodus cum promulgasset diffinitionem suam contra eos qui unam uoluntatem praedicant in Christo deo nostro et Constantinus,
 10 qui tunc imperabat et praeceptione sua per beneplacitum dei hanc congregauerat, uitam post modicum excessisset Iustinianusque filius eius imperium optinuisset, idem ipsi qui in ea fuerant congregati rursus nutu diuino unanimiter conuenientes post quattuor uel quinque annos regulas ediderunt pro correctione ecclesiasticorum negotiorum usque ad duas et centum. in quibus kanonibus etiam de imaginibus in
 15 octuagesima secunda regula exposuerunt ita:

PL 129, 383

„In quibusdam uenerabilium imaginum picturis agnus digito Praecursoris exaratur ostensus, qui in figuram praecessit gratiae, uerum nobis per legem praemonstrans
 agnum, Christum uidelicet deum nostrum. ueteres ergo figuras et umbras utpote
 20 ueritatis indicia et praecedentes characteres ecclesiae traditos salutantes, gratiam honore praeferimus et ueritatem, hanc ut legis plenitudinem admittentes. ut ergo
 perfectio etiam per colorum operationes in omnium uultibus depingatur, caracte-

Ha. 338

Rom. 577

16–623,5 *Anast. iterat interpretationem ex Act. III p. 241,16–26*

8–14 sancta – centum ~ *Iuo decr. IV 121* (PL 161, 294 A); *Iuo trip. A 2, 10A,5* (cf. *Grat. D. 16 c. 6 § 3–4 col. 43,25–44,3*): (Item [cf. *supra* p. 609,10–14]) Sancta sexta sinodus, et universalis, post promulgatam ab ea definitionem contra Monothelitas, Constantino imperatore qui congregauerat eam, non multo post defuncto, et Iustiniano filio eius regnante pro eo, eadem sancta sinodus diuinitus inspirata, iterum Constantinopoli quarto aut quinto anno congregata est, et canones numero centum duos ad correptionem ecclesie promulgauit. 16–623,5 cf. *LC II 18 p. 267,28b–30* (= *II Capit. p. 237,4–5*) = **Hadr. p. 32,3–5* (In actione sexta. Capitulo XXXV): Quod non ad (*om. Hadr., corr. Hampe*) adorationem imaginum pertineat testimonium, quod de sexta synodo protulerunt. cf. *Wallach p. 108–111* 16–18 In – nostrum ~ *LC II 18 p. 268,4–8*: „In quibusdam uenerabilium imaginis picture agnus digito praecursoris monstratus designatur, quod in signum relictus est gratiae, uerum nobis per legem praemonstrans agnum, Christum Dominum nostrum.“ ~ *LS^b p. 513,1–3* (*Pr f. 63^{r-v}*): In definitione sancti sexti et magni concilii cap. LXXXII: „In quibusdam uenerabilium imaginum picturis agnus digito praecursoris monstratus designatur, qui in signum relictus est gratiae, uerum nobis per legem praemonstrans agnum Christum Deum nostrum.“ *Continuatur loco infra laudato.* 16–17 In – gratiae ~ *Hadr. p. 32,9–10* (*inde Iuo decr. IV 126* [PL 161, 295 C] et *Coll. Brit. Var. I C 46* [47 *Ewald*] f. 102^v): „In quibusdam uenerabilium imaginum picture (picturis *Iuo Coll. Brit.*) agnus digito praecursori (praecursoris *Iuo Coll. Brit.*) monstratus designatur, qui in signum relictus est gratiae.“ *Continuatur loco infra laudato.*

P VE 8–14 ~ *Iuo decr., Iuo trip., Grat.* 16–18 ~ *LC, LS^b* 16–17 ~ *Hadr.*

1 et² + uasis P^{ac} (*subterlin.* P^x), uasis *add.* V^{1-2mg} (*fort. glossema ad cimiliis ab ipso Anastasio in marg. adscriptum*) | cimiliis *ed. Rom.** 6 siue non scripto V: siue sine scripto E *edd., om.* P 11 uita F² *edd., sed cf. Act. I p. 45,28* | obtinuisset *ed. Rom.** 12 iidem *ed. Rom.** 14 duas *ed. Rom.*: duos *codd.* (*fort. retinendum, si canones subaudias; cf. etiam ThLL s.u. duo*) | centum in] centuin (*sic*) P | canonibus VE *edd.* 15 octoagesimo P octoagesima V (*fort. retinendum; cf. ThLL s.u. et Stotz IV, VIII § 92.3*) 17 figura *Act. III p. 241,17* | praecessit] „gr. assumptus est“ *ed. Rom.^{mg}, sed cf. Act. III p. 241,17* | praemonstrans per legem V per legem demonstrans E 18 deum] dominum P 19 characteres P E 20 honore praeferimus ~ προτιμῶμεν, *cf. Act. III p. 241,20* 21 in – uultibus] ante omnium oculis *ed. Rom.^{mg}* 21–623,1 caracterem V^{ac} (*h add. V¹ s.l.*) E

La.-Co. 408 Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χαρακτῆρα καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἁμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὀρίζομεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ θεοῦ λόγου κατανοοῦντες καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως". 5

Ὅρῶμεν οὖν πάντες καὶ συνίμεν ὅτι καὶ πρὸ τῶν ἁγίων συνόδων καὶ μετὰ τὰς ἁγίας συνόδους αἱ τῶν εἰκόνων ἀναζωγραφήσεις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομέναι ἦσαν, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἀνάγνωσις. καὶ γὰρ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐν τοῖς ὡσὶ ἐνηχούμενοι τὴν ταύτης ἀκρόασιν τῷ νοῒ παραπέμπομεν, καὶ τοῖς ὄμμασιν ὁρῶντες τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις ὡσαύτως νοερῶς αὐγαζόμεθα· καὶ διὰ δύο 10 πραγμάτων ἀλλήλοις ἐπομένων, τῆς τε ἀναγνώσεως φημι καὶ τῆς ἀναζωγραφήσεως, ἐνός γινώσκιν λαμβάνομεν τῷ εἰς μνήμην ἔρχεσθαι τῶν πεπραγμένων. ἔνθεν καὶ τῶν δύο γενικωτάτων αἰσθήσεων ἐν τοῖς ἄσμασι τῶν ἁσμάτων ἔστιν εὐρεῖν συνεζευγμένην τὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ λέγειν· *δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούτισόν μοι τὴν φωνήν σου, ὅτι ἡ φωνή σου ἡδεῖα καὶ ἡ ὄψις σου ὡραία*. οἷς συμφώνως καὶ ἡμεῖς 15 ψαλμικῶς λέγομεν· *καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἶδομεν*. τούτων οὕτως ἐχόντων εὐκαιρόν ἐστιν εἰπεῖν πρὸς τοὺς κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων βατταρίσαντας· *μάταια ἐλάλησεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, χεῖλη δόλια ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησε κακά*. ὧν ῥυσθίημεν τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ χάριτι. 20

14–15 Cant. 2,14 16 Ps. 47,9 17–19 Ps. 11,3

10–15 καὶ — σου¹ cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 2 p. 88,8–11

(H) V T M

1 τὸ M Vc: τὸν HV T; uide quae notauī ad Act. II p. 176,17 et Act. IV p. 344,14 et Ohme in app. crit. ad ACO ser. II, II 4 p. 54,9 2 τοῦ² om. V 4 τε om. V 6 συνίμεν M ed. Rom.: συνίσμεν V συνίωμεν T 8 ἀνάγνωσις M: om. V T edd. (cf. lat.) 9 ἐνηχούμενοι M: δεχόμενοι V T edd. (cf. lat.) 12 τῷ T: τὸ HV τοῦ M | ἔνθεν] ἐντεῦθεν V 14 μοι² (etiam Vit. Steph. codd. S EN)] με Sept. Vit. Steph. (rell.) 15 ἡδεῖα V | ὡραία T 17 βατταρίσαντας εἰκόνων M

rem agni Christi dei nostri, qui tollit peccatum mundi, secundum humanitatem etiam in iconis ex hoc pro ueteri agno diffinimus depingi, per eum uidelicet celsitudinem humilitatis dei uerbi considerantes et ad memoriam conuersationis quam in carne gessit, passionis quoque ac salutaris mortis eius adducti atque redemptionis quae hinc est mundo effecta.“ La.-Co. 407

Videmus ergo cuncti et intelligimus quod et ante sanctas synodos et post sanctas synodos imaginum descriptiones in ecclesia traditae fuerint, quemadmodum et euangelii. etenim per lectionem auribus perceptam huius auditionem menti transmittimus, et oculis intuentes imaginales formas simili modo intelligibiliter illustramur; et per duas res inuicem se sequentes, lectionem aio et picturas, unam notitiam accipimus ad memoriam rerum ueniendo gestarum. hinc et duorum generalissimorum sensuum in canticis canticorum copulata haec operatio poterit inueniri, cum dicitur: *ostende mihi faciem tuam, sonet uox tua in auribus meis; uox enim tua dulcis et facies tua decora*. quibus consonantes et nos psallendo dicimus: *sicut audiuiimus, ita et uidimus*. his ergo ita se habentibus, oportune dicendum est ad eos qui contra sanctas imagines gannierunt: *uana locutus est unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt mala*. a quibus eruamur gratia Christi ueri dei saluatoris nostri. Ma. 222

1-5 qui – effecta ~ *LS^b* p. 513,3-8 (*Pr f.* 63^v): „qui abstulit peccata mundi.“ Et post pauca (Et post pauca *ante* qui abstulit *debut* ponere *excerptor*): „Secundum humanam figuram et in imaginibus nunc pro veteri agno retitulari decernimus, per ipsum humilitatis altitudinem Dei uerbi considerantes et ad memoriam quae in carne actionis quique passionis eius et salutiferae mortis manibus educati et quae abhinc facta est mundi redemptio“ et cetera. 1-2 secundum – depingi ~ *Hadr.* p. 32,10-12 (*inde Iuo decr.* IV 126 [PL 161, 295 C] et *Coll. Brit. Var.* I C 46 [47 *Ewald*] f. 102^v): Et post pauca (*uide supra ad p.* 621,16-17): „Secundum humanam figuram et in imaginibus a nunc pro veteri agno retitulari decernimus“ etc. 12-14 in – decora cf. *LC II* 10 p. 255,1-6 (= *II Capit.* p. 235,30-236,5) = **Hadr.* p. 24,13-17 (In actione sexta. Capitulo XX): Quomodo intellegendum est, quod in Canticis canticorum scribitur: „Ostende mihi faciem tuam et auditam fac mihi vocem tuam, quoniam vox tua suavis est et facies (facie *Hadr.*) tua speciosa“; quod quidem capitulum illi impudentissime ad imaginum visionem (visione *Hadr.*) protulerunt. 14-15 sicut – uidimus cf. *LC I* 30 p. 231,6-8 (= *I Capit.* p. 105,7-8; *deest in* **Hadr.*): Quod non pro manufactis imaginibus per psalmistam, ut illi aiunt, dictum est: „Sicut audiuimus, ita et uidimus.“ 16-17 uana – mala cf. *LC I* 26 p. 218,10-13 (= *I Capit.* p. 104,36-38) = **Hadr.* p. 29,7-11 (In actione sexta. In tomo primo fine. Capitulo XXVIII): Quod non pertineat ad imaginum adorationem (adoratione *Hadr.*) contempnentes illud, quod psalmografus (psalmiografus *Hadr.*) cecinit: „Vana loquuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa, in ore (corde *Hadr.*) loquuti sunt mala (in ore – mala *del. LC i. t.*).“ cf. *Freeman p.* 218 *adn.* 2

P VE 1-5 ~ *LS^b* 1-2 ~ *Hadr.*

3 quam] quia *Pac* (i *exp.*, *abbr.* -m *add.* *Pc*) 6 sanctas synodos¹] sancta synodus *Pac* sanctam synodum *Ppc* (m¹ *add.*, s³ *exp.*, *abbr.* -m *add.* *Pc*) 6-7 sanctas synodos²] sancta synodus *Pac* E (*corr.* F²) sanctam synodum *Ppc* (m¹ *add.*, s³ *exp.*, *abbr.* -m *add.* *Pc*) 8 euangelii] cf. *app. crit. gr.* | perceptam] *Anast. legit uel intellexit* δεχομένης, cf. *gr.* V T 9 intellegibiliter P V 9-10 inlustramur P illustratur E (*corr.* F²) 10 unam (i.e. unius rei, ut uidit *Dubielzig*) unius *ed. Reg.** (ex *gr.*) 11 accepimus *ed. Rom.* 12 poterit] potuit *ed. Rom.**, *Anast. fort. legit* ἔσται 13 meis] tuis *Pac* (*subterlin. et meis superscr. Pc*) 14 decora P 15 ita et] cf. *Psalt. Rom. et LC* | opportune *ed. Rom.** 16 garriuerunt F *edd.*, sed cf. *Vulg. Is.* 10,14 et *ThLL s.u.* | locutus est *Anast. fort. ex gr.*, cf. *tamen αβ moz^c apud Weber, Psalt. Rom.* | lalia (sic) E lingua F *ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* 17 corde² om. *Pac*, et corde (sic) *Pc s.l.* | mala (malæ P) habet etiam *Psalt. Rom. (cf. LC [Capit.] et *Hadr.)*, om. *Vulg.*

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

(Τόμος δεύτερος)

Ἐπιλαθόμενοι τῆς ἀψευδοῦς τοῦ κυρίου περὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐπαγγελίας πύλαι ἔξου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ καὶ ἀπερικαλύπτῳ τῷ στόματι, ἔχοντες ἐναντιωτάτας δόξας, πολεμοῦσιν αὐτῇ καὶ κεκλοφότες πατρικὰς φωνὰς ὥς οἰκείας προτίθενται, λέγοντες οὕτως·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Πάλιν δὲ ταύτης τὴν εὐπρέπειαν βλέπειν μὴ φέρων ὁ προλεχθεὶς τῆς κακίας δημιουργὸς οὐκ ἠπόρησε κατὰ διαφόρους καιροὺς τε καὶ τρόπους πονηρᾶς ἐπινοίας, ὥστε ὑπὸ χεῖρα δι' ἀπάτης ἑαυτῷ ποιῆσαι τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐν προσήματι 10
ματι χριστιανισμοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν κατὰ τὸ λεληθὸς ἐπανήγαγε, πείσας τοῖς ἰδίοις σοφίσμασι τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρῶντας μὴ ἀποστήναι τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ταύτην προσκυνεῖν καὶ ταύτην σέβεσθαι καὶ θεὸν τὸ ποῖημα οἶεσθαι τῇ τοῦ Χριστοῦ κλήσει ὀνομαζόμενον. »

Rom. 578

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

15

Οἱ τὴν πνευματικὴν πολεμοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἡγουν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν συσχηματίζονται πῶς τοῖς τὴν γῆν πολεμήσασιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ σπουδάζουσι καὶ αὐτοὶ πατρικῶς χρήσασθαι λόγῳ, καθάπερ Ῥαψάκης ποτὲ τῇ ἐβραϊδὶ διαλέκτῳ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκέχρητο. οὗτοι γὰρ οἱ αἰρετικοὶ τὴν πατρικὴν διδασκαλίαν καὶ 20
τὴν ἐκκλησιαστικὴν φωνὴν κατὰ τῶν πατέρων καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὀπλίζουσιν. ἀλλ' ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φησὶν ὁ κύριος, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. παρεοίκασι γὰρ τάφοις κεκονιαμένοις, οἱ ἔξωθεν μὲν φαίνονται τοῖς ἀνθρώποις ὡραῖοι, καθὼς καὶ οὗτοι οἱ χριστιανοκατήγοροι τοῖς πατρικοῖς δῆθεν προκαλυπτόμενοι ῥήμασιν, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων καὶ πάσης ἀκαθαρσίας, νεκρῶν φημι καὶ ὀδωδότην 25
δογμάτων. ἡμεῖς δὲ τὸν αὐτῶν τάφον ἀνακαλύψαντες εἰς φανέρωσιν ποιησώμεθα τὴν πᾶσαν αὐτῶν ἀκαθαρσίαν, ὅτι κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας στρεβλοῦσι τὰ ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἐκδοθέντα ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ φωναῖς μὲν ταῖς αὐταῖς κέχρηται, ἀλλὰ πανούργως παραλλάσσοντες τὴν αὐτῶν ἔννοιαν· ἃ γὰρ

La.-Co. 409

Ha. 340 Ma. 224

4 Mt. 16,18 18–19 cf. 4 Reg. 18,28 21 Mt. 7,16 21–24 cf. Mt. 23,27 26 2 Tim. 4,3; 2 Petr. 3,3

4–5 γυμνῇ – πολεμοῦσιν cf. Theod. Raith. praep. (CPG 7600) p. 197,15–16 Diekamp 8–14 ~ Greg. Nyss. in Bas. (CPG 3185; BHG^a 244) p. 114,24–115,6 Lendle 16–25 Οἱ – δογμάτων ~ Conc. Later., ACO ser. II, I p. 142,6–15

8–14 = Niceph. refut. c. 19,16–24 (cf. c. 142,15–19) 16 Οἱ – ἐκκλησίαν cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 29 p. 127,10–11

(H) V T M 8–14 ~ Greg. Nyss., = Niceph.^{ref} 16–25 ~ Conc. Later.

1 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω hoc loco habent HV, post Τόμος δεύτερος T M edd., sed cf. lat. | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 2 δεύτερος] β' HV 4 γυμνοὶ M 7 ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M, sed cf. lat. 8 προλεχθεὶς om. Niceph.^{ref} 11 εἰδωλολατρείαν ed. Rom.* 12 ἰδίοις] οἰκείοις Niceph.^{ref} 12–13 ταύτην] αὐτὴν V ταύτη Niceph.^{ref} 13 Χριστοῦ etiam codd. A^m V^d C^a apud Greg. Nyss. (υἱοῦ rell.) 14 ἐπικλήσει V | ὀνομαζόμενον H M (cf. infra p. 626,17): νομιζόμενον V ἐπονομαζόμενον T edd. (etiam cod. G apud Greg. Nyss.) 15 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 16 Οἱ] Εἰ V 16–17 σχηματίζονται H 18 Ῥαψάκις V 19 ἐκέχρητο sic H ἐχρήσατο T edd., sed cf. Conc. Later. 22 οἱ (etiam Conc. Later.)] οἵτινες N. T. 24 δὲ] τε V | ὀστέων + νεκρῶν N. T. (suppl. Riedinger in Conc. Later.), sed cf. lat. 25 ποιησώμεθα V 26 ἰδίας + αὐτῶν M

(Epiphanius diaconus legit:)

(Tomus secundus)

Obliti non mentientis domini repromissionis quam de ecclesia sua spopondit quia
portae inferi non praeualebunt aduersus eam, nudo capite reuelataque facie, habentes
 5 contrarias opiniones, inpugnant illam et furantes paternas uoces ac si suas apponunt,
 dicentes ita:

(Gregorius episcopus legit:)

«Iterum autem huius decorem uidere non ferens praedictus malitiae fabricator non
 est fraudatus per diuersa tempora et mores malignis ingeniis faciendi sibi subditum
 10 genus humanum, sed in schemate christianismi idololatriam sensim induxit, persua-
 dens sophismatibus suis ad se spectantibus minime a creatura recedendi, sed hanc
 adorare hancque percolere et deum facturam arbitrari Christi uocabulo nomi- Rom. 578
 nandam.»

(Epiphanius diaconus legit:)

PL 129, 384

15 Qui spiritalem expugnant Hierusalem id est catholicam ecclesiam his figurantur qui
 terrenam expugnauere Hierusalem, et festinant et ipsi patrio uti sermone, quem-
 admodum quondam Rapsaces qui Hebraea lingua contra Israhel utebatur. isti enim
 heretici paternam doctrinam et ecclesiasticam uocem contra patres contraque catho-
 licam ecclesiam armant. sed *a fructibus*, inquit dominus, *eorum cognoscetis eos*. La.-Co. 410
 20 comparati enim sunt *sepulchris dealbatis, quae foris quidem parent hominibus specio-*
sa, quemadmodum et isti christianorum calumniatores patriis quasi cooperti sermo-
 nibus, *intus autem pleni sunt ossibus et omni spurcitia*, mortuis uidelicet foetidisque
 dogmatibus. nos autem idem sepulchrum reuelantes in manifestationem faciamus
 cunctam eorum inmunditiam, quia *secundum* propria *desideria* peruertunt quae in Ha. 339
 25 ecclesia catholica sunt a sanctis patribus edita. et uocibus quidem eisdem utuntur, Ma. 223

P VE

1 Epiphanius – legit *post* Tomus secundus *ed. Rom.** (cf. gr. T M) 3 mentientes P 5 impugnant P^{pc} (n¹ in m mut. P^x) *ed. Reg.** | opponunt *ed. Rom.** 8 dedecorem V decorem + in decore E 9 fraudatus] contentus P^c s.l. | mores] modos *ed. Reg.** non male, sed cf. Gloss. et ThLL s.u. mos | malignos ingeniis F² maligni ingenii *ed. Rom.* maligno ingenio *ed. Reg.** 10 scemate P E | idalatriam (sic) P ydolatriam V idolatriam E, corr. *ed. Rom.* | sensim ~ κατὰ τὸ λεληθὸς (cf. *infra* p. 627, 14 paulatim) | „gr. reduxit“ *ed. Rom.^{ms}* (sed induxit etiam *infra* p. 627, 14) 12 adoratore P^{ac} (to exp. P^x) | hancquoque P^{ac} (quo subterlin. P^x) 15 spiritalem F *edd.* | figurantur ~ συσχηματίζονται? *expecta-* *ueris* configurantur (cf. *Vulg.* 1 Petr. 1, 14), sed *Anast. fort. legit* σχηματίζονται (cf. gr. H) 17 Rapsaces *ed. Rom.** | Hebraea *codd.* (ebrea P^{ac}, h add. P^c s.l.) | Hisrahel P Israel *ed. Rom.** 18 eretici P^{ac} (h add. P^c s.l.) 19 inquit P^{ac} (d in t mut. P^x) E 20 sepulcris *ed. Rom.** 21 patris P | quasi om. P^{ac} (add. P^c in fine lineae) 22 pleni] plena *Vulg.* etiam hic scribendum fuit (cf. autem), sed ipse *Anast.* pleni ad calumniatores rettulisse uidetur | ossibus + mortuorum E *Vulg.*, sed cf. gr. et *Conc. Later. l.l.* | mortuas P^{ac} (a radendo in i mut. P^x) 23 idem] *Anast. legit uel intellexit* τὸν αὐτὸν τάφον | sepulchrum *ed. Rom.** 24 inmunditiam *ed. Rom.** | secundum est *uar. lect. in Vulg.* 2 Tim. 4,3 (cf. Wordsworth/White)

κατὰ τῶν Ἀρειανῶν αὐτοὶ ἀπεφάναντο, οὗτοι εἰς τὴν κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων στηλογραφίαν ἀντηλλάξαντο. ὁ γὰρ αἰδίδιμος Γρηγόριος ὁ τῆς ἐκκλησίας Νυσσαέων πρόεδρος ἐν τῷ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον ἐπιταφίῳ λόγῳ τὸν αὐτοῦ σαρκὶ καὶ πνεύματι ἀδελφόν, ὅπερ ῥητὸν αὐτοὶ κατὰ τῶν εἰκόνων ἐξελάβοντο, ὁ πατὴρ κατὰ Ἀρειανῶν ἐδογμάτισεν, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἔστιν ἰδεῖν, ἥτις ἐπὶ λέξεως ἔχει οὕτως·

„Πάντως οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν σκοπὸν τῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦ διδασκάλου ἡμῶν ἀναδείξεως. ἐπειδὴ γὰρ ἡ περὶ τὰ εἰδωλα τῶν ἀνθρώπων μανία τῷ κηρύγματι τοῦ Χριστοῦ κατεσβέσθη καὶ πάντα ἦν ἐν ἐρειπίοις ἤδη καὶ ἀφανισμῷ τὰ τῶν μεταίων σεβάσματα, διὰ πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης τοῦ κηρύγματος τῆς εὐσεβείας φοιτήσαντος, ὥστε τὸν ἐπικρατοῦντα τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάτης ἀπανταχόθεν ἐξεργεσθαι τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι τῆς οἰκουμένης ἐξελαυνόμενον, σοφὸς δὲ εἰς κακίαν ὢν ὁ τῆς κακίας εὐρετὴς οὐκ ἠπόρησε πονηρᾶς ἐπινοίας, ὡς πάλιν ὑποχείριον ποιῆσαι δι’ ἀπάτης ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ’ ἐν προσχήματι χριστιανισμοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν κατὰ τὸ λεληθὸς ἐπανήγαγε, πείσας τοῖς ἰδίῳ σοφίσμασι τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρῶντας μὴ ἀποστῆναι τῆς κτίσεως, ἀλλὰ ταύτην προσκυνεῖν καὶ ταύτην σέβεσθαι καὶ θεὸν τὸ ποίημα οἶεσθαι τῇ τοῦ υἱοῦ κλήσει ὀνομαζόμενον. εἰ δὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐστὶν ἡ κτίσις καὶ τῆς θείας οὐσίας κατὰ τὴν ἰδίαν ἡλλοτριῶται φύσιν, μηδένα ποιεῖσθαι τούτου λόγον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐπιθέντας τῇ κτίσει ταύτην προσκυνεῖν, ταύτη λατρεύειν, ἐν αὐτῇ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, παρ’ αὐτῆς ἀναμένειν τὴν κρίσιν. καὶ ὅλως ἐμπεσὼν ὁ ἀποστάτης ἀνθρώποις πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κακίαν ἱκανοῖς χωρῆσαι, Ἀρεῖῳ τε λέγω καὶ Ἀετίῳ, Εὐνομίῳ, Εὐδοξίῳ καὶ πρὸς τούτοις καὶ πολλοῖς ἄλλοις· δι’ ὧν ἐκλείπουσιν ἤδη τὴν εἰδωλολατρίαν πάλιν, καθὼς εἴρηται, τῷ ὀνόματι τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπανήγαγε. καὶ κατεκράτει τῶν ἀνθρώπων ἡ νόσος τῶν τῇ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα, ὡς καὶ τῇ συμμαχίᾳ τῶν τότε βασιλέων τὴν ἀπάτην κρατύνεσθαι καὶ πᾶσας τὰς ὑπερεχούσας

25 τῇ¹ — κτίσαντα cf. Rom. 1,25

7–628,5 Πάντως — ἐποίησε Greg. Nyss. in Bas. (CPG 3185; BHG^a 244) p. 114,17–115,23 Lendle

2–5 ὁ¹ — ἐδογμάτισεν cf. Niceph. refut. c. 19,4–12 8–628,5 ἐπειδὴ — ἐποίησε = Niceph. c. Eus. p. 472,27–473,18 et 474,5–33

(H) V T M 7–628,5 = Greg. Nyss. 8–628,5 = Niceph.^{Eus}

1–2 εἰς — στηλογραφίαν] locus suspectus, fort. κατὰ delendum; ex lat. nihil colligitur 3 πρόεδρος] ἐπίσκοπος V 5 κατὰ + τῶν HV 6 ἥτις] οὕτως sic V (incertum in H) | οὕτως ἔχει V 7 Πάντως + δὲ Greg. Nyss. | χρόνον + τοῦτον Greg. Nyss. 9 post κατεσβέσθη interp. Lendle et Pitra, sed uide infra ad σοφὸς δὲ | ἐν om. M | ῥιπίοις sic T 11 φυτήσαντος V | ἀπάτης] φύσεως M | πανταχόθεν Niceph.^{Eus} (etiam Greg. Nyss. exceptis codd. GF^bE) 12 τοῦ om. Niceph.^{Eus} | δὲ] μὲν ed. Rom.*; de particulo δὲ in apodosis posita cf. Kühner/Gerth II p. 276 13 ὡς] ὥστε Greg. Nyss. (sed ὡς cod. E) Niceph.^{Eus} 14 αὐτῷ M 15 εἰδωλολατρίαν ed. Rom.* | πείσας om. ed. Rom. (corr. ed. Reg.^{ms}) 17 καὶ — οἶεσθαι om. V | οἶεσθαι M: σέβεσθαι T ed. Rom. (corr. ed. Reg.^{ms}) | υἱοῦ] θεοῦ V Χριστοῦ codd. A^m V^d C^a apud Greg. Nyss. 18 τὴν om. V 19 λόγον] sc. ἔπεισε | τὸ τοῦ om. Vc edd., τοῦ om. H (prob.) | Χριστοῦ] υἱοῦ codd. GF^b apud Greg. Nyss. | ἐπιτιθέντας H (prob.) 19–20 ταύτην M Greg. Nyss. (pars codd.) (cf. supra l. 16): ταύτη H (prob.) V T edd. Greg. Nyss. (pars codd.) Niceph.^{Eus} fort. retinendum (cf. infra p. 628,21) 20 ἐν — ἔχειν om. T | αὐτῇ] ταύτη Greg. Nyss. 20–21 παρὰ ταύτης Greg. Nyss. 21 ὅλως V^{pc} T M Greg. Nyss. (A^m F^b) Niceph.^{Eus}: ὅλος V^{ac} (prob.) H Greg. Nyss. (rell.) | ἐμπεσὼν] sc. ἐστίν, ut uidetur (an locus iam apud Greg. Nyss. corruptus?) 22 χωρῆσαι ἱκανοῖς M | Εὐνομίῳ post πρὸς τούτοις Greg. Nyss. (exceptis codd. OMDv), Εὐνομίῳ + καὶ Niceph.^{Eus} 23 καὶ¹ om. V | καὶ πολλοῖς om. V | δι’ ὧν] „ἴσ. δι’ αὐτῶν“ ed. Rom.^{ms}, sed cf. Greg. Nyss. Niceph.^{Eus} (ubi δι’ αὐτῶν cod. D) | εἰδωλολατρίαν ed. Rom.* (abbr. V, incertum in H) 26 καὶ + κατὰ M

sed astute commutant sensus eorum; quae namque aduersus Arrianos ipsi profati sunt, isti contra uenerabiles iconas stilo scripturae mutato fatentur. quod enim memorabilis pater Gregorius Nyssaeorum praesul ecclesiae in epitaphii sermone quem super sancto Basilio, suo uidelicet carne ac spiritu fratre, scribens aduersus
 5 Arrianos dogmatizauit, isti contra imagines assumpserunt. quod ex eadem praefatione ipsius periochae uideri poterit, quae ita se habet:
 „Vtique nullus ignorat intentionem ostensionis, quae tempore magistri nostri effecta est. quia enim hominum uesania circa idola praedicatione Christi extincta fuerat et omnes erant in ruinis iam et abolitione uanorum culturae per totum pene orbem
 10 praedicatione pietatis exorta, is qui tenebat humanae deceptionis principatum undique coercitus Christi nomine ab orbe terrarum abactus est. cum autem in malitia sapiens malitiae inuentor existeret, non est fraudatus malignis argumentis ad faciendum rursus per seductionem sibi humanitatem subiectam; sed sub praetextu christianitatis idolorum culturam paulatim induxit, persuadens sophismatibus suis ad se
 15 respectum habentibus, ut non recederent a creatura, sed hanc adorarent et colerent deumque facturam arbitrarentur, filii nomine nuncupatam. at uero si ex non extantibus est uel creatura uel a diuina substantia in sua est alienatus natura, nullus est hinc sermo reddendus, sed hi qui nomen Christi creaturae imposuerunt hanc adorent, huic deseruiant, in ea spem salutis habeant et ab ipsa praestolentur iudicium, necnon
 20 et apostata qui cecidit totam nequitiam suam hominibus qui digni sunt largiatur, Arrio scilicet et Aetio, Eunomio et Eudoxio, quin potius et multis aliis, per quos idololatria quae iam defecerat, denuo, sicut dictum est, nomini christianitatis inducta est. et optinuit homines languor *qui seruierunt creaturae potius quam creatori*, ita ut

Rom. 579

PL 129, 385

PVE

1 nanque V ed. Rom. | Arianos ed. Rom.* (ut semper) 2 contra – fatentur ~ εἰς τὴν κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων στηλογραφίαν ἀντηλλάξαντο? incertum quid legerit Anast. in gr. 3 Nyseorum P V Niseorum E, corr. ed. Rom. 5–6 prefatione P E (abbr. V) 6 perioche codd. 7–8 intentionem – est] „gr. int. cur tali tempore noster claruerit doctor“ ed. Rom.^{mg} minus apte 8–11 quia – est] Anast. constructionem uerborum mutauit 9 paene ed. Rom.* 10 predicatione P E (abbr. V) | is P: his V hiis E (corr. F²) 13 pretextu P (abbr. V) pretexta E 14 „gr. reduxit“ ed. Rom.^{mg} | suis om. P^{ac} (add. P^c s.l.) 16 deumque] deum quem V P^c prob. (abbr. –m add. P^c) | nuncupatam P^c V^p: –patum P^{ac} (u³ in a mut. P^x) V^{ac} (u³ in a mut. V¹⁻², –tam iter. V¹⁻² in marg.) numcupatam E 17 est¹ om. V edd. | uel¹ + a F edd., Anastasium ἢ pro ἢ legisse, inde sententiam male intellexisse agnouit Dubielzig (debut est creatura et ... alienata) | a om. P^{ac} (add. P^c s.l.) 17–19 nullus – iudicium] Anast. uerborum constructionem mutauit 17 hinc (~ τοῦτου?) huic F edd. 18 hi – imposuerunt ~ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐπιθέντας τῇ κτίσει? expectaueris cum nomen ... imposuerint uel sim. | hii P E ii mauult Dubielzig 19 haberent ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | ab om. P^{ac} (add. P¹ uel P^c s.l.) 19–23 necnon – est] et omnino nactus Apostata homines totius eius nequitiae capaces, Arium inq., Aetium, Eun., Eud. et praeterea multos alios, per ipsos idololatriam, etc. reduxit ed. Rom.^{mg} (sed ipse Anast. sententiam male intellexit) 20 indigni E edd., sed cf. gr. | largiatur ~ χωρῆσαι? Anastasium δωρῆσαι legisse suspic. Dubielzig 21 Etio codd., corr. ed. Rom. | et ante Eunomio add. V edd. 22 idolatria codd., corr. ed. Rom. | nomine ed. Rom.* 23 obtinuit ed. Rom.* | ut + et ed. Rom.* (ex gr.)

ἀρχὰς τῆς τοιαύτης ὑπερμάχεσθαι νόσου. καὶ πάντων μικροῦ δεῖν ἀνθρώπων πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν μετατεθέντων, τότε παρὰ τοῦ θεοῦ ἀναδείκνυται ὁ μέγας Βασίλειος, καθάπερ Ἡλίας ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἤδη τρόπον τινὰ πεπτωκυίας ἀντιλαμβανόμενος ὥσπερ τινὰ λύχνον ἐκλελοιπότα τὸν τῆς πίστεως λόγον διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ χάριτος ἀναλάμψαι πάλιν ἐποίησε.”

La.-Co. 412 Σκοπήσωμεν τάληθές, ὅτι πᾶσα ἡ ἔννοια τοῦ πατρὸς κατὰ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀποτείνεται. λέγει γὰρ ἀναδεδεῖχθαι τὸν ἅγιον Βασίλειον ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, ἐν οἷς ἦν Ἀρειος, Εὐνόμιος, Εὐδόξιος, Μακεδόνιος καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς Ἀνόμοιοι τε καὶ Ἡμιᾶρειοι, κτίσμα τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ πατρὸς καὶ θεὸν ἡμῶν λέγοντες. ὡς θεῶ
 δὲ κτιστῶ λατρεύοντες εἰδωλολάτραι δικαίως ὑπ’ αὐτοῦ τε καὶ τῆς καθολικῆς ἐκ- 10
 Ma. 225 κλησίας ὀνομάζονται· διότι ᾧ λατρεύουσιν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι λέγουσι γεγο-
 νέναι, καθὼς πᾶσα ἡ τῶν δημιουργημάτων κτίσις. τὰς τοίνυν σεπτὰς εἰκόνας οἱ
 χριστιανοὶ οὔτε θεοὺς ὠνόμασαν οὔτε ὡς θεοὶς ἐλάτρευσαν οὔτε τὰς ἐλπίδας τῆς
 σωτηρίας αὐτῶν ἐν αὐταῖς ἔσχον οὔτε παρ’ αὐτῶν ἐκδέχονται τὴν μέλλουσαν κρί- 15
 σιν, εἰ μὴ εἰς ἀνάμνησιν καὶ ὑπόμνησιν καὶ πόθῳ διακείμενοι πρὸς τὰ αὐτῶν πρω-
 τότυπα καὶ ἡσπᾶσαντο καὶ τιμητικῶς προσεκύνησαν, οὐ μὴν δὲ ἐλάτρευσαν ἢ τὸ
 θεῖον σέβας ταύταις ἀπένειμαν — ἅπαγε τῆς κατηγορίας —, ἀλλ’ οὐδὲ ἄλλοις τισὶ
 τῶν ἐν τοῖς κτίσμασιν ἡριθμημένων. Ἀρειανοὶ δὲ τῇ κτίσει συναριθμοῦντες τὸν τοῦ
 θεοῦ υἱὸν καὶ λόγον, παρ’ αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐδόξαζον ἔχειν 20
 καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν δι’ αὐτοῦ γενήσεσθαι. τούτου ἕνεκεν καὶ ὁ θεσπέσιος
 πατὴρ ἐλέγχων αὐτοὺς ἔφη· „ταύτη προσκυεῖν”, ἡγουν τῇ κτίσει, „ταύτη λατρεύ-
 Ha. 341 εῖν, ἐν αὐτῇ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, παρ’ αὐτῆς ἀναμένειν τὴν κρίσιν”.
 οὐκοῦν ἀποδείκνυνται παραχαράκται τῆς ἀληθείας οἱ ταύτης τῆς κενοφωνίας πρό-
 βολοὶ καὶ κατὰ τὸν προφήτην κάπηλοι μίξαντες τὸν οἶνον ὕδατι. καὶ οὐ μόνον
 τοῦτο, ἀλλὰ καὶ φαλσευταὶ τῶν πατρικῶν ἐκδόσεων γεγόνασιν. τοῦ γὰρ αὐτοῦ 25
 θεοφόρου πατρὸς εἰπόντος „τῇ τοῦ υἱοῦ κλήσει ὀνομαζόμενον”, αὐτοὶ θέλοντες εἰς
 τὴν εἰκονικὴν ἐκτύπωσιν τὴν ἔννοιαν μετενέγκαι, ἀντὶ τοῦ „τῇ τοῦ υἱοῦ κλήσει”, τῇ
 τοῦ Χριστοῦ κλήσει ἐψευδηγόρησαν· πρόδηλον γὰρ εἰρηκότος αὐτοῦ „τῇ τοῦ υἱοῦ
 κλήσει ὀνομαζόμενον” ὅτι κατὰ Ἀρειανῶν ἀποφαίνεται, ὡς εἰς τὴν ἄνω ἄκτιστον
 θεῖαν γέννησιν τοῦ υἱοῦ βλασφημοῦντων. διὸ καὶ τοὺς ἐξάρχους τῆς αὐτῆς αἰρέ- 30
 Rom. 580 σεως ἐστηλίτευσεν εἰπὼν „Ἀρεῖω τε λέγω καὶ Εὐνομίω, Εὐδοξίω καὶ Ἀετίω”. αὐτοὶ

3 cf. 3 Reg. 17–19 24 cf. Is. 1,22

27–28 ἀντὶ — κλήσει cf. supra p. 624,13–14 et 626,17 (ubi uide etiam app. crit.)

25–28 φαλσευταὶ — ἐψευδηγόρησαν cf. scholium apud Niceph. c. Eus. p. 473,27–474,3

(H) V T M 3–630,8 ἥδη — καὶ omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam praetermissa sunt)

1 τὴν τοιαύτην ... νόσον M 2 μεταθέντων V 3 ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ ὁ Ἡλίας Greg. Nyss. | Ἡλίας om. Niceph.^{Eus} (ubi ὁ Ἡλίας, καὶ Pitra post Ἀχαάβ ex Greg. Nyss.) 5 πεποίηκε M Niceph.^{Eus} 6 Ἀρειανιτῶν sic M 8 Ἀρειος ἦν M 10 δὲ + τῷ Vc edd. 14 αὐτῶν¹ om. M 15 εἰ μὴ] exspectaueris ἄλλ’ (cf. app. crit. lat.) 17 ταύταις] αὐτοῖς sic M 20 γεγενῆσθαι T edd. (corr. ed. Rom.^{ms}) | τούτου ἕνεκεν] τοῦνεκεν V 21 ἔφη] ἔλεγε V 22 αὐτῆς] ταύτης V 24 καὶ¹ om. Vc edd. 27 τοῦ¹ om. Vc edd. 27–29 τῇ² — κλήσει om. V 29 ἄνω + καὶ ed. Rom.² (ex lat.), sed cf. Act. IV p. 324,7 et infra p. 694,8 30 αὐτῶν M 31 Εὐδοξίω + τε V

auxilio illius temporis imperatorum deceptio confortaretur et omnes excellentes principatus pro eodem languore certarent. tunc ex deo demonstratur magnus Basilius, quemadmodum Helias sub Achab; qui sacerdotio iam quodammodo decidenti auxilium praebens ueluti quandam deficientem lucernam uerbum fidei per gratiam
5 quae habitabat in eo rursus splendescere fecit.“

Intendamus quod uerum est, quia totus huius patris sensus aduersus Arrii furia laborantes intenditur. dicit enim sanctum Basilium illis temporibus demonstratum quibus erant Arrius, Eunomius, Eudoxius, Macedonius et qui circa illos, Dissimiles scilicet et Semiarriani, creaturam filium et uerbum patris et deum nostrum fatebantur,
10 tamquam deo quidem sed creato seruiantes; unde idolorum cultores iuste tam ab ipso quam a catholica ecclesia nominantur, eo quod eum quem colunt ex non extantibus ut esset fateantur effectum, sicuti omnis eorum quae condita sunt creatura. itaque sanctas imagines christiani neque [ut] deos nominauerunt neque ut diis deseruierunt neque spem salutis suae in eis aliquando habuerunt neque ab illis expectant
15 futurum iudicium, nisi ad recordationem et monimen eas habentes et amore circa illarum principalia flagrantes has et amplexi sunt et honoranter adorauerunt, non tamen diuinae his seruitutis uel cultus officium impenderunt – abesto calumnia –, sed neque aliis quibuslibet rebus. Arriani autem creaturae connumerantes dei filium et uerbum ab eo spem salutis suae praedicabant habere et per eum futurum iudicium
20 effici. huius rei gratia egregius pater arguens illos ait „hanc“, id est creaturam, „adorare, huic seruitutem exhibere, in ea spem salutis habere, ab ipsa expectare iudicium“. ergo probantur ueritatis adulteratores huius uocum nouitatis propugnatores et secundum prophetam caupones miscentes uinum aquae, et non solum hoc, sed et falsarii paternarum traditionum effecti sunt. eodem quippe deifero patre dicente
25 „filii uocatione nominatam“, ipsi uolentes in imaginalem formationem sensum transferre pro ‚filii uocatione‘ Christi uocationem falso profati sunt. manifestum est enim quod dicens „filii uocatione nominatam“ aduersus Arrianos pronuntiauerit in supernam et increatam diuinam generationem filii blasphemantes. propter quod et primores eiusdem hereseos publicauit dicens „Arrio uidelicet, Eunomio, Eudoxio et
PL 129, 386
Rom. 580

23 caupones – aquae cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 1,22*

12–18 itaque – rebus ~ *Iuo trip. A 2,12,3 (laudatur secundum editionem M. Brett) (= Grat. cons. dist. III c. 28 col. 1360,18–25)*: (In actione sexta tomo ii. Quod Christiani ad memoriam et recordationem primitiuorum uenerentur imagines) Venerabiles imagines Christiani non deos appellant, neque seruiunt eis ut diis, neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis expectant futurum iudicium, sed ad memoriam et recordationem primitiuorum uenerantur eas, et adorant sed non seruiunt eis cultu diuino nec alicui creature.

P VE 12–18 ~ *Iuo trip., Grat.*

2 tunc] „gr. Cum ergo omnes propemodum homines ad partem quae praeualebat, transissent, tunc etc.“ *ed. Rom.^{ms}; Anastasii exemplar graecum lacunosum uidetur fuisse* 3 Elias P | Achab P^{ac} (a² exp.), fort. Achahab scribendum; cf. p. 647,4 4 deficienti VE 5 inhabitabat E edd., sed cf. Act. V p. 585,20 al. | splendere V^{ac} (sce add. V¹ s. l.) resplendescere E edd. 6–7 laborantis P^{pc} (in e scr. i P^x) 7 demonstratum ~ ἀναδεδειχθαι 8 erant om. E edd. | Dissimiles] Anomæi *ed. Rom.^{ms}* 9 Semiarrum P^{ac} (um *subterlin.*, ani add. P^c s. l.) | deum] dominum P 10 „gr. tanquam Deo illi, qui creatus erat, ser.“ *ed. Rom.^{ms}* 13 ut¹ om. *ed. Rom.*, deleui (cf. gr. et *Iuo trip.*) | nominarunt *ed. Rom.** 15 nisi (cf. *app. crit. gr.*) sed *Iuo trip. (ex prima uersione?)* 21 salutis spem F edd. 22 nouitatis] *Anast. legit καὶνοφωνίας* 23 aqua *Vulg. et Vet. Lat. (ubi uar. lect. aquae) fort. etiam hic scribendum* 25 filii *ed. Rom.^{ms}* („gr. filii“): dei *codd.*; uix credideris ipsum Anastasium hoc loco θεοῦ legisse uel intellexisse 26 uocatione *ed. Rom. (ex gr.)* | prolati P 27 pronuntiauerit P^{ac} (u *supra* o² P^c) 29 ereoseos P^{ac} (h add. P^c s. l.)

δὲ ἀντὶ τοῦ ,υἱοῦ' ,Χριστοῦ' εἰπόντες εἰς τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐκτύπωσιν ἐπειράθησαν τὴν βλασφημίαν προσάψαι. τοίνυν καὶ ἐν τούτῳ φαλσορήμονές τινες καὶ ψευδολόγοι πεφανέρωνται. καὶ ἐπάγουσιν ἃ μὴ θέμις·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Διὸ δὴ καθὼς πάλαι ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς Ἰησοῦς τοὺς 5
ἑαυτοῦ πανσόφους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους τὴν τοῦ παναγεστάτου πνεύματος ἐν-
δύσας δύνανται ἐπὶ ἐκμειώσει τῶν τοιούτων κατὰ παντὸς ἐξαπέστειλεν, οὕτως καὶ
νῦν τοὺς αὐτοῦ θεράποντας καὶ τῶν ἀποστόλων ἐφαμίλλους πιστοὺς ἡμῶν βασιλεῖς
ἐξανέστησε, τῇ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος σοφισθέντας καὶ ἱκανωθέντας δυνάμει πρὸς 10
καταρτισμὸν μὲν ἡμῶν καὶ διδασκαλίαν, καθαιρεσὶν δὲ δαιμονικῶν ὀχυρώματων ἐπ-
αιρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ ἔλεγχον διαβολικῆς μεθοδείας καὶ πλάνης.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Τίς ἐλάλησεν ἀδικίαν τοιαύτην εἰς τὸ ὕψος ποτέ; τίς ἂν γένοιτο τῆς ἀσεβείας ταύτης
La.-Co. 413 χαλεπωτέρα; ὡς τῆς ἀναισχύντου καὶ πονηρᾶς βλασφημίας· ὡς τοῦ κεκρυμμένου 15
δόλου καὶ τῆς ποικίλης ῥαδιουργίας· ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου τῆς μεθοδείας
Ma. 228 διδασκέντες φθέγγονται, ὅτι τὴν σαφῶς καὶ τρανῶς ἡμᾶς πρὸς δόξαν θεοῦ χειρ-
αγωγοῦσαν θέαν καὶ ὄψιν, δι' ἧς τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ θεοῦ λόγου κατα-
νοοῦμεν καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας αὐτοῦ τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ 20
τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμεθα, δαιμονικὰ ὀχυρώματα ἐπαιρόμενα κατὰ τῆς
γνώσεως τοῦ θεοῦ καὶ διαβολικὴν μεθοδεῖαν καὶ πλάνην ἐθρασυστόμησαν ἀπο-
καλέσαι. ὧντως ἐνέτειναν τὸ τόξον αὐτῶν πρᾶγμα πικρὸν τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν
ἀποκρύφους ἁμωμον. εἰ γὰρ ὡμολόγουν ἐπὶ ἐκμειώσει τῶν εἰδώλων τοὺς ἐνδυσάμε-
νους δύνανται ἐξ ὕψους ἁγίους μαθητὰς ἐπελθόντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀπ-
εστάλθαι, οὐκ ἂν ἑτέρους ἔλεγον ἀνίστασθαι μετὰ τὸ κεκρατηκέναι τὴν ἐκείνων 25
παράδοσιν τε καὶ διδασκαλίαν χρόνους ὥσει ὀκτακοσίους καὶ πατέρας ἁγίους
ταύτην ὡς ἄγκυραν ἀσφαλῆ κρατῦναι τε καὶ βεβαιῶσαι· ἅπαξ γὰρ καθόλου λυ-
θρωθέντες παρὰ Χριστοῦ ἐκ τῶν εἰδώλων οὐ χρεῖαν ἔχομεν περὶ εἰδώλων ἐγκα-
λεῖσθαι, εἰ μὴ πῶ τολμήσωσι λέγειν μεταποίησιν γεγενῆσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ
θεσμούς ἑτέρους καὶ τάξεις παραδεδόσθαι, παρεισφέροντες ἡμῖν προφάσεις ἀλόγους 30

5 cf. Hebr. 12,2 9-10 πρὸς - διδασκαλίαν cf. Eph. 4,11-12 10-11 cf. 2 Cor. 10,4-5 11-12 διαβολικῆς -
πλάνης cf. Eph. 4,14 et 6,11 14 cf. Ps. 72,8 16 cf. Eph. 6,11 20-21 cf. 2 Cor. 10,4-5 21 διαβολικὴν -
πλάνην cf. Eph. 4,14 et 6,11 22-23 Ps. 63,4-5 23-24 cf. Lc. 24,49 24 cf. Act. 1,8

18-20 δι' - χειραγωγούμεθα ~ Conc. Trull. (CPG 9444) can. 82, ACO ser. II, II 4 p. 54,11-13

5-12 = Niceph. refut. c. 19,26-36 8 τοὺς - βασιλεῖς cf. Steph. Diac. l.l. § 29 p. 128,17-18

(H)V T M 5-12 = Niceph.^{ref} 17-632,26 διδασκέντες - ἀνέγνω omnia fere euanida in H (sine dubio
quaedam praetermissa sunt) 18-20 ~ Conc. Trull.

1 Χριστόν V 2 φαλσορήμονές M ed.Rom.* 6 τὴν] τῇ ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg.), uide infra |
παναγίου Niceph.^{ref} 6-7 ἐνδύσας δύνανται] δυνάμει ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg., ἐνδύνανται sic Vc
i.t.) 8 βασιλεῖς ἡμῶν HV Niceph.^{ref} (C) 9 καὶ ἱκανωθέντας om. T edd. 13 διάκονος + καὶ κουβου-
κλείσιος T M edd., sed cf. lat. 15 ὡ V (bis) 20 χειραγωγούμεθα om. T 22 αὐτῶν τὸ τόξον M | τὸ
om. V fort. recte, cf. Sept. 23 ἐκμειώσει] καθαιρέσει Vc^p (Probatares in marg.) edd. 28 περὶ + τῶν
ed.Rom.* ex Vc (add. Probatares in marg.) 29 πῶ V T: που M ed.Rom.* | τολμήσουσι M 30 παρεισ-
φέροντες] φέροντες V

Aetio“. ipsi autem pro eo ut dicerent ‚Iesu Christo‘ mutato sensu, in uenerabilium imaginum formationem blasphemiam conati sunt usurpare. igitur et in hoc falsiloqui quidam et mendaces manifestantur. qui et inferunt quae licita minime comprobantur:

5 (Gregorius episcopus legit:)

«Propter quod et nunc, quemadmodum olim *Iesus* salutis nostrae *auctor et consum-*
mator sapientissimos discipulos et apostolos suos sancti spiritus induens uirtute pro
 imminutione talium in omnem terram direxit, ita et nunc famulos suos et apostolo-
 rum consimiles, fideles uidelicet imperatores nostros erexit, eiusdem spiritus sapien-
 10 tia praeditos et dignos uirtute factos, ad perfectionem scilicet et doctrinam nostram
 atque *distractionem* daemoniarum *munitionum extollentium se contra scientiam dei*
 atque redargutionem diabolicae argumentationis pariter et erroris.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Quis *locutus est iniquitatem* talem in *excelsum* aliquando quae fiat hac impietate
 15 crudelior? o irreuerentem et malignam blasphemiam, o absconditam fraudem et La.-Co. 414
 uariam falsitatem: ut ex ipsius diaboli argumentatione instructi effantur, quia uisio-
 nem et uultum, qui clare nos et expresse ad gloriam dei manu quodammodo ducit et
 per quem humilitatis celsitudinem dei uerbi consideramus et ad conuersationis eius Ma. 227
 quam in carne gessit, id est passionis et salutaris mortis eius, memoriam trahimur,
 20 daemonicas *munitiones extollentes se aduersus scientiam dei* et diabolicam argumen-
 tationem et errorem ausi sunt nuncupare! <uere> *intenderunt arcum suum rem*
amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. si enim confiterentur pro imminutione
 idolorum indutos *uirtute ex alto* sanctos discipulos adueniente super eos spiritu
 sancto fuisse missos, non utique alios dicerent erectos, postquam optinuit illorum
 25 traditio et doctrina annos circiter octingentos et patres sancti hanc ut anchoram se-
 curam confirmauerunt et stabilierunt. semel enim uniuersaliter erepti per Christum
 ab idolis non egemus super idolis conqueri, nisi forte praesumant dicere mutationem
 factam in ecclesia et leges alias et ordinationes traditas inducentes nobis occasiones
 irrationabiles et negatione refertas. hoc enim rumore fortes isti tumultuantes dice-

6–10 quemadmodum – nostram ~ LC IV 20 p. 537,6–10 (= IV Capit. p. 488,3–7; deest in *Hadr.): Quod adolatorie imperatorem suum sive matrem eius apostolis coaequare nisi sunt dicentes: „Sicut olim salutis nostrae rector et perfector Iesus proprios suos apostolos sancti Spiritus induens uirtute emisit, sicut (sic Capit. recte) et nunc suos placabiles et apostolorum similes, fideles nostros imperatores erexit de eodem Spiritu prudentes factos et idoneos exsistentes uirtute ad perfectionem nostram.“ cf. Freeman p. 537 adn. 259

P VE 6–10 ~ LC

1 Etio codd., corr. ed. Rom. | pro – sensu] ~ ἀντὶ τοῦ ‚υἱοῦ‘ ‚Χριστοῦ‘ εἰπόντες? Anast. fort. graeca male intellegens liberius uertit (pro eo ut dicerent filii, dicentes Christi, mutato sensu ed. Rom. *) 3 quae] que E, om. P 6 et nunc om. ed. Rom. * non male, sed ipse Anast. neglegenter et nunc bis posuisse uidetur (uide infra l. 8) 6–7 consumator VE 7 et apostolos om. ed. Rom. * 8 et¹ om. E edd. 10 dignas Pac (a in o mut. Px) 11 destructionem VE edd. 15 irreuerentem VE | o absconditam om. Pac (add. P¹ in marg.) 16 uaritatem Pac (-tatem subterlin., a(m) add. P^c s.l.) 17 qui (sc. uultus ~ ὄψις) quae ed. Rom. * | ducit scripsi coll. gr.: ducunt P^{pc} VE edd. dicunt Pac (u supra i add. P^c) 18 quem] quae ed. Rom. * (uide supra) 20 se om. Pac (add. P^c s.l.) 21 uere add. ed. Rom. (cf. gr.) post intenderunt (sed cf. Act. IV p. 319,5 al.) 22 immaculatum ed. Rom. * | imminutione E edd. 24 dicerent alios E edd. | obtinuit E edd. 25 ancoram Pac (h add. P^c s.l.) E edd. 27 conqueri] „gr. reprehendi“ ed. Rom.^{ms} (sed est mendum interpretis, qui ἐγκαλεῖσθαι male intellexit) | presumant codd.

- καὶ ἀρνήσεως μεστάς. τοῦτο γὰρ ἐθρύλλησαν οἱ γεννάδαι εἰπόντες „καθὼς πάλαι
 Rom. 581 λέγειν· πᾶν παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ, καὶ ὅτι πεπαλαίωται ἡ
 τῶν ἀποστόλων διδασκαλία, νέαν ἡμεῖς προαιρούμεθα ἐξαναστήσαι, ὅτι καὶ Μωσῆς
 καὶ Ἀαρὼν ἱερεῖς, ἀλλ' ὅτε ἡ χάρις ἀντεισῆλθεν, ὁ ἀπόστολος λέγει ἕτερον ἀνίστα- 5
 σθαι ἱερέα. οὐκοῦν καὶ νυνὶ ὧφειλον δοῦναι μεγίστην τινὰ χάριν ὑπὲρ τὴν τῶν
 ἀγίων ἀποστόλων· οὕτω γὰρ καὶ λέγουσι· „πρὸς καταρτισμὸν μὲν ἡμῶν καὶ διδα-
 Ha. 344 τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων ἔχοντες, καὶ ἄλλους ὧφειλον καταρτίζειν, οὐχὶ ὑπὸ
 ἄλλων κατηρτίσθαι· ὥς μᾶλλον ἀπηνῆναντο μαθητεῖαν τῆς διδασκαλίας καὶ παρα- 10
 δόσεως τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῶν κλεινῶν ἡμῶν πατέρων. ὅθεν ἅμοιροι καὶ
 ἀμέτοχοι ἀπεδείχθησαν τῆς τούτων διδασκαλικῆς παιδεύσεως ὥς μὴ στοιχοῦντες τῇ
 αὐτῶν παραδόσει, καὶ ἀποφαίνεται αὐτοῖς ὁ ψαλμωδὸς Δαβὶδ λέγων· ἐξολοθρεύσει
 κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, γλῶσσαν μεγαλορήμονα. εἰπάτω δὲ ἡμῖν ψάλλων ὁ 15
 αὐτὸς Δαβὶδ ἀληθῆ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, 15
 καὶ πόλεις καθεῖλες. πότε ἐξέλιπον τοῦ ἐχθροῦ αἱ ῥομφαῖαι καὶ αἱ πόλεις ἤγουν τὰ
 ὀχυρώματα αὐτοῦ; οὐχὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως; περὶ οὗ καὶ γέγρα-
 πται, ὅτι τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖται σκύλα. μὴ ἐπὶ τοῦ ψευδοσυλλόγου καὶ τῆς συμμο-
 ρίας αὐτῶν γέγραπται, ὅτι τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος; καὶ ἐὰν εἰς 20
 τέλος καὶ παντάπασιν ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι τοῦ ἐχθροῦ καὶ τῆς ἀσεβείας αἱ πόλεις 20
 καθηρέθησαν, πῶς ταῦτα πάλιν ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ ἀνανεοῦσθαι πεφλυαρήκασιν;
 ἵνα ἑαυτοῖς ἐπιγράψωσιν τὴν αὐτῶν καθαίρεσιν καὶ τοῦ ἀνθρωπείου γένους τὴν ἐξ
 La.-Co. 416 αὐτῶν ἀπολύτρωσιν, σμικρύνοντες τὸ μέγα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μυστήριον, τὴν
 οἰκονομίαν Χριστοῦ τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ τοῦ ὄντως εὐλογητοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων, ἀμήν. εἴτα ταῖς κολακείαις πρὸς τοὺς κρατοῦντας χρώμενοι οὕτω φασίν· 25
- Ma. 229 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)
 «Οἱ τῷ περιόντι αὐτοῖς θείῳ ζήλῳ κινούμενοι τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν τῇ τῶν
 δαιμόνων ληϊζομένην ἀπάτη ὅραν μὴ ἀνεχόμενοι»

2 cf. Hebr. 12,2 3 Hebr. 8,13 5-6 Hebr. 7,11 7-8 πρὸς — διδασκαλίαν cf. Eph. 4,11-12 13-14 Ps. 11,4
 15-16 Ps. 9,7 18 Is. 53,12 24-25 cf. Rom. 9,5

27-28 = Niceph. refut. c. 19,36-38

(H) V T M 27-28 = Niceph.^{ref}

2 παρέπεται] γὰρ ἔπεται M 6 νυνὶ] νῦν M ed.Rom.* (ex Vc) 10 καταρτίζεσθαι T edd. | ὥς (= οὕτως) Dubielzig: ὥς codd. (nihil respondet in lat.) | μαθητιᾶν V 11 ἅμοιροι καὶ om. Vc edd. 14 μεγα-
 λορήμονα M ed.Rom.* (ex Vc) | εἰπάτω Vc^{pc}: εἰπάτωσαν V T M (σαν subterlin. Vc*) | ἡμῖν + εἰ M
 15 ἀληθῆ V T: ἀληθεύει M ἀληθῶς Vc^{ms} (Morin) edd. | ῥομφαῖ sic M 16 ἤγουν] ἦτοι Vc^{ms} (Probatares)
 edd. 17 Χριστοῦ] υἱοῦ M 18 ὅτι + τὰ M | τὸν ἰσχυρὸν V τοῦ ἰσχυροῦ M | μεριεῖ Sept. (sed μεριεῖται
 Q*) | σκύλα M ed.Rom.* (ex Vc) 21 πάλιν ταῦτα V | οἰκοδομεῖσθαι M 22 ἑαυτοῦς V | ἀνθρωπίνου M
 24 ὄντος M | εὐλογημένου Vc^{ms} (Bonafides) edd. 27 Οἱ M ed.Rom. (ex Vc) Niceph.^{ref}: Οἱ V T ed.Reg.*
 28 ληϊζόμενοι T | μὴ] οὐκ Niceph.^{ref} | ἀνεχόμενοι] sententia continuatur infra p. 634,23

bant quia „sicut olim *Iesus* salutis nostrae *auctor et consummator*“. hinc accidit eis dicere: „omne *quod antiquatur et senescit prope interitum* fit, et quia antiquata est apostolorum doctrina, nouam nos procuramus erigere, quia et Moyses et Aaron sacerdotes simili modo fecisse probantur, sed quando gratia subintrauit, apostolus
 5 dicit *aliū surrexisse sacerdotem*.“ ergo et nunc debuerant dare maximam quandam gratiam, apostolorum scilicet superantem; sic enim et dicunt: „ad perfectionem quidem nostram et magisterium“. et cum episcopi essent, qui talem synodum adinuenerunt, et perfectionem apostolicarum dispositionum haberent, et alios debuissent perficere, non ab aliis perfici: magis renuerunt doctrinam magisterii ac traditionis
 10 sanctorum apostolorum et illustrium patrum nostrorum. unde consortes et participes nullatenus ostensi sunt horum eruditionis <et> doctrinae, eo quod non consenserint traditioni eorum, et imprecetur eis psalmista Daudid dicens: *disperdat dominus uniuersa labia dolosa et linguam magniloquam*. dicat et nobis psallens ueraciter ipse Daudid et nos una cum ipso: *inimici defecerunt frameae in finem et ciuitates eorum*
 15 *destruxisti*. quando *defecerunt inimici frameae et ciuitates*, id est munitiones eius? nonne in Christi humanatione? de quo scriptum est quia *fortium diuidet spolia*. an super pseudosyllogo et factione ipsorum scriptum est quia *inimici defecerunt frameae in finem*? et si *in finem* et per omnia *defecerunt frameae inimici* impietatisque *ciuitates destructae sunt*, quomodo haec iterum reaedificata et renouata esse
 20 garrierunt? ut sibimet ascribant distructionem eorum et redemptionem humani generis quae ex illis effecta est, derogantes magno salutis nostrae mysterio et dispensationi Christi *qui est super omnia deus benedictus in saecula saeculorum. amen*. dein adolationibus ad imperantes usi ita aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

Ma. 230

25 «Qui diuino zelo qui illis inest moti fidelium ecclesiam daemonum surreptam seductione uidere non patientes»

12–13 disperdat – magniloquam cf. *LC I 27 p. 221,2–4* (= *I Capit. p. 105,1–2*) = **Hadr. p. 34,12–14* (In actione sexta. In tomo secundo Epiphanius legit. Capitulo XL): Quod non ad eorum parentes (*om. Hadr., suppl. Hampe*) pertineat, sicut illi dicunt: „Disperdat Dominus uniuersa labia dolosa et linguam magniloquam (lingua maliloqua *Hadr.* [magniloqua *Hampe*]).“ 14–15 inimici – destruxisti cf. *LC I 28 p. 222,13–16* (= *I Capit. p. 105,3–4*) = **Hadr. p. 34,19–22* (In eadem actione. Capitulo XLI): Quod non (*om. Hadr., suppl. Hampe*) in eorum (*om. Capit.*) parentibus, ut illi dicunt, impletum sit, quod scriptum est: „Inimici defecerunt framea in finem, et ciuitates eorum destruxisti.“ cf. *Hadr. p. 40,20*.

P VE

1 quia *om. ed. Rom.** | consumator VE | accedit *ed. Rom.** 3 Moses V Moises E 4 fecisse] fuisse *ed. Rom.** 5 dixit F *edd., sed cf. gr.* 6–7 quidem] quidam V, *om. E (corr. ed. Rom.)* 7–8 adunauerunt *ed. Rom.** 8 alias P^c (o in a mut. P^c) 9 perfici + nam *ed. Rom.** | renuerunt VE 11 et *add. ed. Rom.* | quod iter. P^{ac} (quod¹ *subterlin.* P^x) | non *om. P^{ac} (add. P^c s. l.)* 11–12 consenserunt E *edd.* 12 imprecetur (~ ἀποφάνεται?) P: inprecetur VE imprecatur *ed. Rom.** 13 et¹ habent etiam *Psalt. Rom. et LC et Hadr.* | ipse] debuit idem 14 et¹ – ipso *om. P* | una E: *om. V* | eorum habent etiam *Psalt. Rom. et LC et Hadr.* 16 humanatione] hamantetione (?) P 17 pseudosyllogo (*sic*) P pseudosillogo E 18 in¹ – frameae² *om. P^{ac} (suppl. P^c in marg. inf.)* 19 ciuitates *om. P* | reedificata V rehed- E 20 distructionem E *edd., sed cf. Act. I p. 109,3 al.* 21 misterio *codd.* 22 benedictus deus E *edd., sed cf. gr.; expectaueris tamen deus <uere> benedictus* | secula P E (*abbr. V*) | saeculorum P E (*abbr. V*) 23 deinde *ed. Rom.** | adulationibus P^{ac} (u¹ in o mut., a superscr. P^c) adulationibus F² *edd.* | imperatores E *edd., sed cf. gr.* 25 surreptam *ed. Rom.**

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ταῦτα λέγοντες οὔτε ἔγνωσαν τὰς ἐπαγγελίας, ὥς ἡ καθολικὴ ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ αὐτὴν θεμελιώσαντος Χριστοῦ ἔλαβεν, οὔτε διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν ὁμολογοῦσι σωθῆναι τὸ ἀνθρώπινον γένος. οὐς γὰρ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐξωνήσατο, πάλιν τῷ διαβόλῳ πιπράσκουσιν· οὐς τῷ ἰδίῳ θανάτῳ ἐζωοποίησεν, αὐτοὶ τῷ δηλητηριῷ τῶν αὐτῶν χειλέων θανατοῦσι καὶ εἰς πέταυρον ἔδου καταβιβάζουσιν. ἀκουσάτωσαν τῶν ἁσμάτων διαρρήδην ἁδόντων πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἐκ προσώπου Χριστοῦ· ὅλη καλὴ εἶ πλησίον μου, ὅλη καλὴ, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. ἤδη ἤκουσαν ὅλην αὐτὴν καλὴν εἶναι καὶ πλησίον Χριστοῦ καὶ μώμου παντὸς ἀπηλλάχθαι. πρὸς ἣν καὶ διὰ Ἡσαΐου φθέγγεται· ἐπὶ τῆς χειρός μου ἐζωγράφησά σου τὰ τεῖχη· καὶ ἐνώπιόν μου εἶ διὰ παντός. καὶ πῶς ἡ ταύτας τὰς ἐπαγγελίας λαβοῦσα ληΐζεται ὑπὸ τῆς τῶν δαιμόνων ἀντικειμένης δυνάμεως; καὶ ἔνθα Χριστός ἐστι κεφαλὴ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον, τίς ὁ ταύτην δυνάμενος εἰς προνομὴν λαβεῖν; αὐτὸς παρέστησεν αὐτὴν ἑαυτῷ μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, καὶ πῶς πάλιν μολύνεται; φεῦ τῆς ὑπολήψεως ταύτης. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἄρνησις τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας μεσολαβεῖ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην. ἀλλ' ἔσπευσαν ἐξουδενῶσαι τὴν ἐκκλησίαν. διὰ τοῦτο ἐξουδενώσκει αὐτοὺς κύριος, καὶ ἔσονται παρὰ πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ γεννηθεῖσι καὶ ἐξουδενωμένοι καὶ ἀναθεματισμένοι· ἔμεινε γὰρ ἀλήϊστος καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀσάλευτος. ταῖς δὲ κολακείαις πληρώσαντες τὸ στόμα ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν παρ' αὐτοῖς πραχθέντων τὸν λόγον ποιοῦνται σεμνο- νόμηναι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν συνεκαλέσαντο τῶν θεοφιλῶν ἐπισκόπων ὁμήγυριν, ὅπως συνοδικῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενομένη γραφικὴν τε συζήτησιν ποιησαμένη περὶ τῆς ἀπατηλῆς τῶν ὁμοιωμάτων χρωματουργίας τῆς κατασπώσης ἐκ τῆς ὑψηλῆς καὶ θεῷ πρεπούσης λατρείας εἰς τὴν χαμαίζηλον καὶ ὑλικὴν κτισματολατρίαν τὸν τῶν ἀνθρώπων νοῦν θεοκινήτως ἐκφωνήσῃ τὸ αὐτῇ δοκοῦν, εἰδότες τὸ γεγραμμένον ἐν προφῆταις, ὅτι χεῖλη ἱερέων φυλάσσεται γνώσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτῶν, ὅτι ἄγγελοι κυρίου παντοκράτορός εἰσιν.»

Ha. 345 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

30

Ma. 232 Ἀμνημονήσαντες τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ παρθένου γέννησιν, τοῦτο τὸ μέγα καὶ La.-Co. 417 σωτήριον μυστήριον, ὅπερ αὐτὸς σαρκὶ ἐπιδημήσας ἡμῖν ἐχαρίσατο ῥυσάμενος ἡμᾶς

6–7 Prou. 9,18 8–9 Cant. 4,7 10–11 Is. 49,16 13 Eph. 4,15; cf. 1 Cor. 11,3 14–15 cf. Eph. 5,27 17 cf. 1 Reg. 15,23 et 26 28–29 cf. Mal. 2,7

23–27 πᾶσαν — δοκοῦν = Niceph. refut. c. 19,38–44

(H)VT M 23–27 = Niceph.^{ref} 31–638,3 Ἀμνημονήσαντες — ἀνέγνω praetermisit H

1 διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος T M edd., sed cf. lat. 2 παρὰ om. T 7 καταβιβάζω(σιν) V 8 προσ-
ώπου + τοῦ V | εἶ T: ἡ V M εἶ ἡ Sept. 11 τῶν χειρῶν Sept. 13 ἐστιν + ἡ V 14 σπῖλον V edd.
17 ἐκκλησίαν] ἐξουσίαν T 18 καὶ om. ed. Rom.* (ex Vc) | ἀναθεματισμένοι T edd. (sed reduplicatio sae-
rius omitta est; cf. Fatouros II p. 916) 22 Γρηγόριος — ἀνέγνω dehinc semper om. T 23 ἱερατικὴν]
ἱερωσύνην Niceph.^{ref} (ἱερωτάτην P^{bc}) | προσεκαλέσαντο Niceph.^{ref} 24 ζήτησιν Niceph.^{ref} 26 λατρίας V
(abbr. H) | κτισματολατρίαν T (abbr. HV) 27 ἐκφωνήσῃ H (prob.) M Niceph.^{ref}: ἐκφωνήσῃ V T
28–29 ἱερέων — εἰσιν] ἱερέως ... αὐτοῦ ... ἄγγελος ... ἐστιν Sept. (cf. Gero, Constantine V p. 71 adn. 61)
29 διότι Sept. (uar. lect. ὅτι) 30 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω dehinc semper om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλεί-
σιος M 31 τοῦτο] καὶ τούτου ed. Rom.* (ex lat.)

(Epiphanius diaconus legit:)

Haec dicentes neque cognouerunt repromissiones quas catholica ecclesia suscepit a Christo qui eam fundauit, neque per redemptionem quae est in Christo Iesu domino nostro confitentur saluari genus humanum. quos enim Christus proprio mercatus
 5 est sanguine, iterum diabolo uendunt; quos propria morte uiuificauit, ipsi toxico labiorum suorum mortificant et in laqueum *inferni* dimergunt. audiant cantica cantorum aperte ad ecclesiam ex persona Christi cantantia: *tota bona es proxima mea*, tota bona es, *et macula non est in te*. ecce iam audierunt totam eam bonam esse et proximam Christi ac ab omni macula liberam, ad quam et per Esaïam affatur: *in*
 10 *manu mea depixi muros tuos*, et in conspectu meo es *semper*. et quomodo quae has repromissiones accepit, surripitur a daemonum aduersa uirtute? et maxime ubi *Christus est caput* secundum diuinum apostolum, quis est qui hanc possit praedam arripere? ipse *exhibuit eam sibi non habentem maculam aut rugam*, et quomodo rursus coinquinatur? o reprehensionem istam! certum est enim quod negationem
 15 dispensationis eius sequestret opinio haec. sed festinauerunt ecclesiam spernere. PL 129, 388
 idcirco spernet illos dominus, et erunt apud omnes qui in ea nati sunt reprobat et anathematizati; mansit enim inexpugnabilis et incorruptibilis et inmutabilis. porro adolationibus replentes os ad narrationem a se gestorum sermonem faciunt gloriantes:

20 (Gregorius episcopus legit:)

«omne sacratum conuocauerunt deo amabilium episcoporum collegium, ut synodice in idipsum effectum et scripturarum quaestionem faciens de seductoria similitudinum colorum operatione, quae euellit ex summa et deo decibili latria ad humilem ac
 25 materiale creaturae latriam hominum sensum, deo mouente pronuntiet quod sibi fuerit uisum, scientes quod scriptum est in prophetis: quia *labia sacerdotum custodient scientiam et legem* exquirent ex ore ipsorum, *quia angeli domini* omnipotentis sunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Inmemores dei uerbi natiuitatis ex uirgine huiusque magni et salutaris mysterii quod
 30 ipse in carne ueniens nobis donauit, eruens nos ab idolorum errore ac horum insana

9–10 in – semper cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 49,16*

P VE

3 Iesu Christo *ed. Rom.** 6 demergunt VE *edd.* 7 bona] pulchra *ed. Rom.mg (ex Vulg.)* 9 Hesaïam P Ysaïam E Isaïam *ed. Rom.** 10 depinxit P^{pc} (n *superscr.* P^c) F *edd.*, sed cf. *Act. II p. 141,4 al.* 11 repromissiones P | accipit P | demonum P E demonium V 12 predam P E (*abbr.* V) 13 exhibuit P^{ac} (h *superscr.* P^c) | regem P^{ac} (u *superscr.*, e in a *mut.* P^c) 14 reprehensionem] „gr. opinionem“ *ed. Rom.mg* 15 sequestret ~ μεσολαβεῖ? *Anast. sententiam male intellexisse uidetur* 17 incorruptibilis] „gr. inconcussa“ *ed. Rom.mg* | inmutabilis] immobilis *ed. Rom.** 18 adulationibus F *edd.* 21 sacramentum P 22 idipsum P^{pc} V: ipsum E id collegium ipsum P^{ac} (collegium *subterlin.* P^x) | questionem *codd.* | ductoria P 23 auellit *ed. Rom.** | ac] et *ed. Rom.** 24 latriam E *edd.* | hominem E hominis F² *edd.* | deomouente (*sic*) P^{ac} (m¹ *exp.*) | quod] quid F *edd.*, sed cf. *infra p. 637,24* 26 quia] qui P^{ac} (a *add.* P^c s.l.) 29 inmemores F *edd.* 30 ac horum] hacorum P^{ac} hac horum P^{pc} (h *add.* P^c s.l.)

ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης καὶ τῆς τούτων μανιώδους θρησκείας, αὐτοὶ τε ταύτην τὴν σωτηρίαν σφετερισάμενοι, δόξαν ἑαυτοῖς βουλόμενοι περιθεῖναι, ἀδόξως παρὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θριαμβεύονται. οἷς εἰκότως προσφθέγγεται Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν διὰ τοῦ προφήτου· οἱ ἱερεῖς ἠθέτησαν νόμον μου καὶ ἐβεβήλωσαν τὰ ἁγία μου ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλαν, καὶ ἀνὰ μέσον καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου οὐ διέστειλαν. αὐτοὶ γὰρ τὰς εἰκόνας τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ οὐ διέστειλαν τῇ τῶν δαιμόνων εἰκόνι, αὐτὰς παραπλησίως εἰδωλα ὀνομάσαντες καὶ κατηγορικῶς συκοφαντήσαντες τὴν ἐκκλησίαν ἣν περιποιήσατο Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν τῷ ἰδίῳ αἵματι. ἀπατηλὴν χρωματουργίαν τὴν τοῦ εὐαγγελίου διήγησιν ἐθρύλλησαν, ἣν σεπτὴν καὶ ἁγίαν οἱ πιστοὶ λέγουσιν τε καὶ ὀνομάζουσιν, οὐκ ἀποβλέποντες εἰς τὸ ὀρώμενον, ἀλλ' εἰς τὰ ἐν αὐτῷ ἐνσημαινόμενα. ἀκούοντες γὰρ τοῖς ὡσί, 'δόξα σοι, κύριε' προσφθέγγονται, καὶ ὀρώντες τοῖς ὅμμασι πάντως τὴν αὐτὴν ἀναπέμπουσι δοξολογίαν· εἰς γὰρ μνήμην ἐρχόμεθα τῆς ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ ἀναστροφῆς. εἴ τι γὰρ ἡ ἐξήγησις ἐγγράφως ἡμῖν δηλοῖ, ταυτὸν καὶ ἡ ἀναζωγράφησις. οἷα δὲ ἀναιδὴν <καὶ> ἀλαζονικῶς πεφληναφήκασιν, σκοπήσωμεν· „τῆς κατασπώσης ἐκ τῆς ὑψηλῆς καὶ θεῷ πρεπούσης λατρείας εἰς τὴν χαμαίζηλον καὶ ὑλικὴν κτισματολατρίαν.” ὦ τῆς παραπληξίας· τὴν γλῶσσαν ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν ἔχοντες καὶ τεθηγμένην τῷ ψεύδει τὴν ἀμώμητον πίστιν ἡμῶν τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν τῶν εἰκόνων νομίζουσι μετηλλάχθαι σεβασμιότητα, καὶ ὑβριστικῶς προσφθέγγονται, χαμαίζηλον καὶ ὑλικὴν κτισματολατρίαν· ταύτην ἀποκαλοῦντες. οὐδεὶς τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν χριστιανῶν ἀνθρώπων εἰκόνι ἐλάτρευσεν. ἑλληνικὸν γὰρ τὸ μύθευμα, δαιμόνων ἐφεύρεμα, πράξεως σατανικῆς τὸ ἐγχείρημα. ἀπόλωλε τοῦτο τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ. λατρεία νῦν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐστὶ, διάφορα δὲ τῷ θεῷ ἀνατεθειμένα πρὸς μνήμην αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐναποκεείμενα, ἐξ ὧν ἐστι καὶ ἡ τῶν εἰκόνων ποίησις. αὐτοὶ δὲ ἑαυτοὺς ἐλέγχουσιν εἰπόντες· „ἐκφωνήσῃ [κατὰ] τὸ αὐτῇ δοκοῦν”. λέληθεν αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον παρὰ τοῦ κυριακοῦ στόματος· ὁ λαλῶν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν δόξαν ζητεῖ. τοίνυν αὐτοὶ μαρτυροῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν φθέγγεσθαι καὶ οὐ παρὰ τοῦ πνεύματος. τίς ἄρα τούτων ἀκούσειεν, εἰ μὴ πῶ οὐκ ἔστι τοῦ πνεύματος; εἴτα ἐγκαυχώμενοι οὐκ ἐν κυρίῳ, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν γλώσσῃ, οὕτως φασί·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Καὶ δὴ τὰ νῦν συναθροισθεῖσα ἡ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ σύνοδος, ἥς τὸν ἀριθμὸν πληροῦμεν τριακόσιοι τριάκοντα ὀκτώ, ταῖς συνοδικαῖς ἐπόμενοι θεσμοθεσίαις, ἀσπασίως

4–6 Ez. 22,26 8–9 cf. Act. 20,28 17 cf. Is. 49,2 23 Ioh. 4,23 et 24 27 cf. Ioh. 7,18

(H) V T M

1 θρησκείας V 2 σφετερισάμενοι τὴν σωτηρίαν M 3 καθολικῆς ἐκκλησίας] ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας V 4 ἐβεβήλουν Sept. 5 ἀναμέσον T (bis) edd. | οὐ'] οὐδὲ ὅλως V 5–6 διέστελλον (bis) Sept. 5–6 καὶ² — διέστειλαν¹ om. M 5 καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου] ἀκαθάρτου καὶ τοῦ καθαροῦ Sept. | καθαρῶν Vc edd. | ἀκαθάρτων ed.Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.) 9 ἀπατηλὴν + δὲ ed.Rom.*; si locus non sanus, potius τε supplendum | ἐθρύλλησαν T 11 ἐν om. M | αὐτοῖς V 12 κύριε ed.Rom.: κυρίω codd. (cf. lat.) 14 δηλοῖ ἡμῖν M | τοῦτο ed.Rom.* ex Vc (Probatares in ras.) 14–15 ἀναιδεῖ V ἀνέδην M 15 καὶ add. ed.Rom., cf. lat. | πεφληναφήκασιν M 16–17 κτισματολατρίαν T edd. (abbr. V) 17 γλῶτταν M 20 κτισματολατρίαν T edd. (abbr. V) 22 ἐφεύρημα T M edd. | ἀπώλωλε T 25–26 ἐκφωνήσῃ ed.Rom.* (cf. supra p. 634,27): ἐκφωνῆσαι V ἐκφωνήσῃ T ἐκφωνήσεις M 26 κατὰ seclusi (cf. lat. et supra p. 634,27) | αὐτῇ T: αὐτῶν V αὐτοῖς M | λέληθεν + οὖν M | αὐτοῦς M ed.Rom.* 29 αὐτῶν M 31 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας ed.Rom.* 32 δὴ τὰ νῦν scripsi: δεῖ τὰ νῦν V δῆτα νῦν T M δὴ τανῦν ed.Rom.* | ἀθροισθεῖσα M

superstitione, ipsique hanc salutem usurpantes gloriamque sibi cumulare uolentes inglorie a catholica ecclesia praedicantur. quibus aperte affatur Christus deus noster per prophetam dicens: *sacerdotes spreuerunt legem meam* et coinquinauerunt sancta mea; *inter sanctum et pollutum non* distinxerunt, *et inter mundum et imundum non* distinxerunt. ipsi enim iconas domini et sanctorum eius a daemoniorum icona non distinxerunt, eas similiter idola nominantes et calumniose accusantes *ecclesiam quam adquisiuit* proprio sanguine Christus deus noster, seductoriamque colorum operationem euangelii enarrationem susurrando fatentes, quam uenerabilem et sanctam fideles dicunt et nominant, non profecto aspicientes ad id quod uidetur, sed ad ea quae in ipso signantur. audientes enim auribus ‚gloria tibi domino‘ proclamant, et uidentes oculis eandem utique referunt gloriae actionem; in memoriam quippe uenimus conuersationis eius qua cum hominibus conuersatus est. quicquid enim narratio in scriptis insinuat, idipsum et pictura denuntiat. qualia uero impudenter iactanterque uerbosa fauce garrierunt, inspiciamus: „quae euellit ex summa et deo decibili latria ad humilem ac materialem creaturae latrari.“ o uesaniam: linguam ut *gladium acutam* et mendacio infectam habentium immaculatamque fidem christianorum in imaginum aestimantium commutari culturam quique contumeliose profantur humilem ac materialem creaturae latrari hanc appellantes! nullus christianorum hominum qui sub caelo sunt imagini cultum seruitutis exhibuit. pagana est enim ista fabulatio et daemonum adinuentio atque opus actionis satanicae. periit hoc Christi aduentu. seruitus nunc *in spiritu et ueritate* est; diuersa autem [sunt] quae deo exhibentur, ad memoriam uidelicet eius et sanctorum ipsius, habet ecclesia reposita, ex quibus etiam imaginum est factura. ipsi praeterea sese arguunt dicentes: „pronuntiet quod sibi fuerit uisum“. latuit eos quod ab ore dominico scriptum est: *qui loquitur a semetipso, propriam gloriam quaerit*. igitur ipsi testantur se a semetipsis effari et non a spiritu sancto. quis putas haec audiat, nisi forte qui non fuerit spiritus? deinde gloriantes non in domino, sed in lingua sua, sic aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Et ecce nunc congregata sacra synodus nostra, cuius numerum implemus trecenti triginta octo, synodicas sequentes legislationes amplectenter suscipimus et praedica-

P VE

2 inglorie *Dubielzig coll. gr. et ACO I 5 p. 332,2 (cf. ThLL VII 1, 1556,39–41)*: ingloria P inglorii VE edd. 3 meam om. F edd. 4 imundum E edd. 5 demoniorum codd. 7 adquisiuit V edd. 8 euangelii enarrationem om. P^{ac} (add. P^c in marg. inf.) 10 domine F edd. non male, sed Anast. legit κυρίως (cf. app. crit. gr.) 11 eandem P^{ac} (m¹ radendo in n mutatum) | deferunt ed. Rom.* 13 impudenter E edd. 14 auellit ed. Rom.* 15 latriam F edd. | uesaniam P^{ac} (i exp.) 15–17 linguam – profantur] Anast. uerborum constructionem mutauit 16 mendacium P^{ac} (in u scr. o, m eras. P^c) | immaculatumque P^{ac} (in u² scr. a P^c) immaculatam E immaculatam F edd. | in om. P^{ac} (add. P^c in marg.) 17 imaginum aestimantium om. P | culturam] cultum seruitutis P 18 ac] hac P^{ac} (h eras.) | latriam F edd. 19 exhibuit P^{ac} (h add. P^c s.l.) 21 sunt om. ed. Rom.*; seclusi (cf. gr.) 22 habet + haec P^c in fine lineae (uide supra sunt) 24 consumator VE 25 querit codd. | affari F edd. 29 nostra om. ed. Rom.* 30–639,1 predicamus P (abbr. VE)

δεχόμεθα καὶ ἀνακηρύττομεν τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις, ἃς αὗται βεβαιώ-
σασαι ἀσφαλῶς κρατεῖν ἡμᾶς τεθεσπίκασι. »

Ma. 233 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Πολυάνδριον ἔχοντες τὴν ὁμήγουριν ἐναβρύνονται τῷ πλήθει ἐγκαυχώμενοι. ὁχλ-
La.-Co. 420 αγωγήσαντες γὰρ κατὰ τῆς ἐκκλησίας πεφλυαρήκασιν ἀθυροστομοῦντες ἃ μὴ θέμις, 5
ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντες. καὶ κατὰ τὸν Ἑβραῖον λαὸν ἠὺξήθησαν καὶ χυδαῖοι
ἐγένοντο. ἀλλ' οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς ὁ κύριος. διὰ τί; ὅτι τῆς ἐκκλησίας ἑαυτοὺς
ἐξωθήσαντες ἐπλανήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν ἀνύδρῳ, τὸν εὐφραίνοντα καρδίας ἀνθρώ-
πων πνευματικὸν οἶνον μὴ ἔχοντες. αὕθις δὲ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθέγγον-
Rom. 584 ται, λόγῳ μὲν σχηματιζόμενοι ταῖς συνοδικαῖς ἀκολουθεῖν θεσμοθεσίαις, τοῖς δὲ 10
ἔργοις ἀρνοῦνται. καὶ ἀπαριθμοῦσι τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους λέγοντες·

Ha. 348 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω)

«Κατὰ μὲν πρῶτον λόγον ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσα μεγάλη
σύνοδος ἐπὶ τοῦ ἐν ἀγίοις Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως· ἥτις τὸν δυσσε-
βέστατον Ἄρειον τῆς ἱερατικῆς καθεῖλεν ἀξίας διὰ τὸ λέγειν κτίσμα εἶναι τὸν 15
ἄκτιστον υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ πνεύματι καὶ κατὰ
πάντα ὁμόδοxon καὶ ὁμότιμον· ἥ καὶ τὸ θεόλεκτον τῆς σωτηριώδους ἡμῶν πίστεως
ἐξεφώνησε σύμβολον. εἴθ' οὕτως ἡ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἀγίων πατέρων τῶν
συνελθόντων ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως τοῦ μεγάλου· 20
ἥτις Μακεδόνιον τὸν πνευματομάχον κατέκρινεν, ὡς εἰς τὸ πανάγιον καὶ ἄκτιστον 20
βλασφημοῦντα πνεῦμα, μὴ εἶναι αὐτὸ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἀσεβῶς
δογματίζοντα, αὐτὸ τε τὸ τῆς σωτηριώδους ἡμῶν πίστεως σύμβολον πλατυτέρως
ἐτράνωσε, θεὸν καὶ τὸ πανάγιον καὶ παντοδύναμον πνεῦμα κυρώσασα. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Ταύτας τὰς ἀγίας οἰκουμενικὰς δύο συνόδους καὶ Νεστόριος ὁ δυσσεβὴς ἐδέξατο 25
καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν αἰρετικοί. οὕτως καὶ ἡ τῆς τούτων ὁχλαγωγίας σύνοδος ταύτας
δεχομένη ἑτέραν αἵρεσιν παρεισῆγαγεν, ἀφ' ἧς οἱ αὐτῇ προσέχοντες χριστιανο-
κατήγοροι ὠνομάσθησαν παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας. κατ'
οὐδὲν διαφέροντες ἀνοήτων ἀνδρῶν τῶν τὸν ἥλιον ὀρώντων ὑπὲρ γῆν ὄντα καὶ
πρὸς ἀλλήλους φασκόντων „τῇ λαμπρότητι τοῦ ἡλίου οἱ ἀστέρες κεκρυμμένοι εἰσὶ, 30
καὶ ἡμέρα ἐστὶ καὶ οὐχὶ νύξ“, τὰ προφανῆ καὶ εὐδηλὰ ἀργολογία συλλογισάμενοι
περαίνουσιν. εἶτα ἐπιφέρουσι·

6 ἀδικίαν — λαλήσαντες cf. Ps. 72,8 6–7 ἠὺξήθησαν — ἐγένοντο cf. Ex. 1,7 7 οὐκ — κύριος Ps. 151,5
8 ἐπλανήθησαν — ἀνύδρῳ Ps. 106,4 8–9 cf. Ps. 103,15

(H)VTM

1 αὗται M: αὗται sic V αὗται T edd. (cf. lat.) 1–2 βεβαιώσασθαι M 3 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T
4 Πολυάνδρον ed. Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.) 6 τὸν Ἑβραῖον VM (cf. lat.): τὸν Ἑβραίων T τὸν τῶν
Ἑβραίων ed. Rom.* ex Vc 11 τὰς συνόδους τὰς οἰκουμενικὰς M 12 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T |
ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 13–14 σύνοδος μεγάλη M 17 καὶ om. M 18 ρν' VT 21 πνεῦμα
+ καὶ ed. Rom.* (ex lat.) 22 αὐτό] αὐτή M 23 ἄγιον T edd. 24 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T
29 τῶν om. ed. Rom.* 32 εἶτα ἐπιφέρουσι om. T

mus dogmata seu traditiones quas ipsae roborantes secure nos tenere sanxerunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Ma. 234

Populosum habentes concilium iactant de multitudine gloriantes. turbas quippe
contra ecclesiam congregantes garrierunt, os non habens ostium aperientes quod
licitum non est; *iniquitatem in excelsum locuti sunt*. et secundum Hebraeum popu-
lum *creuerunt* et uilissimi facti sunt. sed *non* beneplacuit *in eis domino*. quare?
quoniam ab ecclesia sese pellentes *errauerunt in heremo in inaquoso*, spiritale *uinum*
quod *laetificat corda hominum* non habentes. rursus autem eadem de semetipsis
asseuerant, uerbo quidem figurantes synodicas se sectari legum positiones, factis
autem negant. et dinumerant uniuersales synodos, dicentes:

(Gregorius episcopus legit:)

Ha. 347

«Secundum primum quidem sermonem sancta et uniuersalis ac magna synodus, quae
apud Nicaeam celebrata est sub sanctae memoriae Constantino magno imperatore;
quae impiissimum Arrium a sacerdotali deposuit dignitate, eo quod diceret creatu-
ram increatum filium dei, qui consubstantialis patri et sancto spiritui est et per omnia
unius gloriae ac unius honoris; quae et a deo electum salubris fidei nostrae protulit
symbolum. sicque demum centum quinquaginta sanctorum patrum qui conuene-
runt in hac regia urbe sub maiore Theodosio imperatore; quae Macedonium pneu-
matomachum damnauit, tamquam in sanctissimum et inconditum spiritum blasphe-
mantem et non esse homousion patri et filio impie dogmatizantem, ipsum quoque
salutaris fidei nostrae symbolum latius expressit, deum etiam sanctum et omnipoten-
tem spiritum firmans.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Has sanctas uniuersales duas synodos etiam impius recepit Nestorius et qui partis
eius erant heretici. ita et horum factiosae cohortis synodus has recipiens aliam here-
sim introduxit, a qua qui intendunt ei christianorum calumniatores nominati sunt a
sancta dei catholica ecclesia. in nullo ab insensatis uiris discrepantes, qui solem
uidentes super terram esse dicunt adinuicem „prae claritate solis stellae absconsae
sunt, et dies est et non est nox“, manifestissima et certissima otioso sermone ratio-
cinantes deliberant, ita subdentes:

P VE

1 ipsae] *Anast. legit* αὐτοὶ (cf. gr. T) 5 Hebraeum *codd.* 7 uinum spirituale E *edd.* | spiritualement P^{pc} (u *superscr.* P^c)
VE *edd.*, sed cf. *Act. IV p. 459, 10 al.* 8 letificat *codd.* | semetipsis] „gr. iisdem“ *ed. Rom.^{mg} (mendum interpretis, ut uidetur)*
9 figurantes (~ σχηματιζόμενοι, cf. *Gloss.*) simulantes E (cf. *Act. I p. 83, 26; Act. II p. 115, 18*) | se *om.*
*ed. Rom.** 12 Secundum – sancta] „gr. primo quidem loco sancta“ *ed. Rom.^{mg} (sed est mendum interpretis)* | quidem
primum *ed. Rom.** 13 Niceam *codd.* 15 spiritui sancto E *edd.* | est post ac unius F *edd.* 16 electum] „gr.
dictatum“ *ed. Rom.^{mg} non male (sed idem mendum interpretis occurrit Act. IV p. 285, 17)* 17 „gr. deinde centum“
ed. Rom.^{mg} 18 ac P^{ac} (h *add.* P^c s. l.) | regia] regula P^{ac} (*punctis corr.*) 19 et inconditum *om.* *ed. Rom.** 21 sanctum
et] sanctum E et sanctum *ed. Rom.**, sed cf. gr. 25 coortis P 26 kalumniatores P calumpn- E 27 uiros P^{ac} (o *exp.*,
i *superscr.* P^c) 28 super esse terram E esse super terram F *edd.* 29 et non est *om.* P 30 deliberant] „gr. concludunt“
ed. Rom.^{mg} | ita subdentes ~ εἶτα ἐπιφέρουσι? *debut* dein afferunt, ut *notauit Dubielzig*

(Γρηγόριος επίσκοπος ανέγνω·)

«Μετά ταύτας ἡ τῶν διακοσίων ἁγίων πατέρων ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελ-
 Ma. 236 θοῦσα ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως τοῦ νέου· ἥτις τὸν ἰουδαϊόφρονα καὶ ἀνθρωπο-
 λάτρην Νεστόριον κατεδίκασε διὰ τὸ δοξάζειν αὐτὸν Χριστὸν ἰδικῶς τὸν ἐκ θεοῦ
 λόγον καὶ Χριστὸν ἕτερον τὸν ἐκ γυναικός, ἀνὰ μέρος καὶ ἰδικῶς τιθέντα τὸν θεὸν
 λόγον καὶ ἀνὰ μέρος τὸν ἄνθρωπον, δύο ἐντεῦθεν ὑποστάσεις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χρι-
 στοῦ δογματίζοντα καὶ ἀρνούμενον τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν, καθ' ἣν οὐχ ὡς
 ἕτερος ἐτέρῳ συμπροσκυνεῖται, ἀλλ' εἷς νοεῖται Χριστὸς Ἰησοῦς υἱὸς μονογενής, μιᾶ
 προσκυνῆσει τιμώμενος μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός.»

Rom. 585 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

10

La.-Co. 421 Ταύτην καὶ Εὐτυχῆς καὶ Διόσκορος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς συγχυτικοὶ ἐδέξαντο, ἀλλ'
 αἵρετικοὶ μεμενῆκασιν ἑτέραν αἵρεσιν εἰσαγαγόντες. οὐκοῦν τούτοις συναριθμηθή-
 σονται καὶ αὐτοὶ ὡς νεωτεροποιὸν κενοφωνίαν παρεισενέγκαντες ἐν τῇ καθολικῇ
 ἐκκλησίᾳ. καὶ οἷα παῖδες τὰ παρὰ τῶν ἰδίων πατέρων προφανῶς λεγόμενά τε καὶ
 γινόμενα χλευαστικῶς ἀλλήλοις διηγούμενοι, οὕτως καὶ οὗτοι τὰ παρὰ πάντων
 ἀριδῆλως γινωσκόμενα διδακτικῶς οἶονται προφέρεισθαι καὶ γραφῇ παραδοῦναι.
 ἀλλὰ καταγέλαστοι τοῖς πᾶσι γεγόνασιν. καὶ αὖθις τῇ ἑαυτῶν εἰκαιομυθίᾳ χρώ-
 μενοι λέγουσιν·

(Γρηγόριος επίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἶτα ἡ ἐν Χαλκηδόνι μεγάλη καὶ περιβόητος σύνοδος ἡ ἐπὶ Μαρκιανοῦ τοῦ
 θεοφιλοῦς βασιλέως συνδραμοῦσα· ἥτις Διόσκορον καὶ τὸν δυστυχῆ Εὐτυχέα
 ἀνεθεμάτισε, δογματίζοντας μὴ ἐν δυοῖ φύσεσι μετὰ τὴν ἄκραν καθ' ὑπόστασιν τοῦ
 θεοῦ λόγου ἑνωσιν εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα Χριστὸν καὶ κύριον μετὰ τῆς σαρκός,
 ἀλλ' ἐκ δύο μὲν γεγενῆσθαι φύσεων τὴν ἑνωσιν, μίαν δὲ ἀποτελεσθῆναι πεφυρμένην
 τε καὶ συγκεχυμένην. πρὸς γε ταύταις ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα τῶν
 25 ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε ἁγίων πατέρων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως· ἥτις
 ἀνεθεμάτισεν Ὠριγένην τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, Εὐάγριον, Δίδυμον μετὰ τῶν ἑλληνικῶν
 αὐτῶν συγγραμμάτων, Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας καὶ Διόδωρον τὸν καθηγητὴν
 Νεστορίου, Σεβήρον, Πέτρον, Ζωόραν μετὰ τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν δογμάτων καὶ τὴν

27 τὸν – Ἀδαμάντιον cf. e.g. Eus. hist. eccl. (CPG 3495) VI 14,10 p. 552,9 Schwartz

(H)VTM 7–9 καθ' – σαρκός praetermisit H
 22–642,3 δογματίζοντας – ἀνέγνω praetermisit H

12–18 ἑτέραν – λέγουσιν praetermisit H

1 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 3 βασιλέως om. T edd. 5 τιθέντα T: θέντα V κτισθέντα M 8 εἷς] εἶ
 sic V | Ἰησοῦς Χριστὸς T edd. 10 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M
 16 προσφέρεισθαι M 17 καινομυθία T κενομυθία ed. Rom.* 19 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 20 περι-
 βόητος] οἰκουμένη M 21 θεοφιλεστάτου M 22 δογματίζοντ(ες) sic V 25 γε] δὲ M 26 ρξέ' V
 28 Διόδωρον V M (cf. lat): Θεόδωρον T edd. (corr. ed. Rom.^{ms}) 29 Ζωορᾶν ed. Rom.* ex Vc

(Gregorius episcopus legit:)

«Post has ducentorum sanctorum patrum apud Ephesum prius conueniens sub
iuniori Theodosio imperatore; quae Iudaeorum sensum habentem et hominem Ma. 235
colentem Nestorium condemnauit, quoniam praedicabat Christum seorsum ex deo
uerbum et Christum alterum qui esset ex muliere, partim priuatimque ponens deum
uerbum et partim hominem, duas hinc subsistentias in uno Christo dogmatizans et
negans unitatem quae per subsistentiam facta est, secundum quam non quasi alter
cum altero coadoratur, sed unus intellegitur Christus Iesus filius unigenitus, una
adoratione honorandus cum propria carne.»

10 (Epiphanius diaconus legit:)

Rom. 585

La.-Co. 422

Haec et Eutyches et Dioscorus atque * confusi qui cum ipsis erant admiserunt, sed
heretici permanserunt aliam heresim inferentes. ergo his connumerabuntur et ipsi,
tamquam uersutam uocum nouitatem in catholicam ecclesiam inferentes. et ueluti
pueri qui ea quae a patribus suis euidenter dicta et facta sunt illusorie adinuicem
15 enarrantes, ita et isti quae ab omnibus manifeste sciuntur docte opinantur proferre
tradereque scripturae. sed ridendi omnibus facti sunt. et rursus uana confabula-
tione utentes dicunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Dein Chalcedonae magna et opinatissima synodus quae sub Marciano deo amabili
20 principe concurrit quaeque Dioscorum et infelicem Eutyches anathematizauit prae-
dicantes non in duabus naturis post summam dei uerbi unitatem quae in subsistentia
facta est eundem et unum Christum et dominum cum carne subsistere, sed ex duabus
naturis unionem factam et unam mixtam et confusam effectam. praeterea et quae
Constantinopoli conuenit centum sexaginta quinque sanctorum patrum sub Iustinia-
25 no diuae recordationis; quae anathematizauit Origenem qui et Adamantius dictus
est, Euagrius, Didymus cum paganis conscriptis eorum atque Theodorum Mopsu-
estenum et Diodorum praeceptorem Nestorii, Seuerum, Petrum, Zooran cum impiis

P VE

1 Gregorius – legit *om.* P^{ac}, *add.* P^c in fine lineae 2 aput P^{ac} (*corr.* P^c) 3 Iudeorum *codd.* 4 condonauit P^{ac} (o² *exp.* et em *superscr.* P^c) condempn- E 5 priuatimque P^{ac} (u in i *mut.* P^c) 8 intelligitur VE *edd.* 11 Haec + et his similia P^{ac} (*subterlin.* P^x) | Euthices P Eutiches VE (*corr.* *ed. Rom.*) | atque – erant] atque qui confusionem duarum in Christo naturarum praedicant *ed. Rom.* * *reliquis omissis (uide infra)* | atque + hereticos (hereticus P^{pc} F²) dicit qui confusionem duarum in Christo (Christi P^{ac}, *corr.* P^c) naturarum (naturalium P^{ac}, *corr.* P^c) praedicant P E (*adnotatio Anastasii quae ad confusi pertinet in textum recepta*) | confusi ~ συγχυτικοὶ minus apte (*melius* qui confundunt *Act. I p. 87,5*) 11–12 sed – permanserunt *om.* P^{ac}, sed et [sic] heretici permanserunt *add.* P^c in *marg. inf.* 12 connumeravit P^{ac} (*prob.*) (-buntur P^c s.l.) 13 uersutam ~ νεωτεροποιόν? | uocum nouitatem] *Anast. legit uel intellexit καιννοφωνίαν* 14 dicta] ducta P^{ac} (*prob.*; u *radendo* in i *mut.*) | sunt *om.* E *edd.* | illusorie P^{pc} V illurie P^{ac} (so *add.* P^c s.l.) 15 enarrant *ed. Rom.* *, sed *cf. gr.* | docte] more doctorum *ed. Rom.* ^{m8} (*Anast. fort. legit uel intellexit διδασκαλικῶς, cf. Gloss.*) 19 Deinde F *edd.* | Chalcedone P E Chalcedone V, *correx* coll. *Can. V p. 905,20 (forma Chalcedona occurrit etiam Nicol. I. epist. 88 p. 467,28 Perels al.)* | Martiano *codd.*, *corr.* *ed. Reg.* 20 Eutichea VE Eutychem *ed. Rom.* * 21 duaribus P^{ac} (ri *subterlin.* P^x) | uerbum P^{ac} (um *subterlin.*, i *superscr.* P^c) 25 Amanitius P^{ac} Amantius P^{pc} (i¹ *exp.*) 26 Dydimus P Didimus VE, *corr.* *ed. Rom.* 27 Diodorum P: ydolorum V idolorum E (*corr.* F²) | Zooran V^{ac} (o in a¹ *scr.* V¹) E Zooram *ed. Rom.* *

Ha. 349 λεγομένην Ἰβρα ἐπιστολὴν γραφεῖσαν πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην, τὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τετάρτης συνόδου εὐσεβῆ ἐπικυρώσασα δόγματα. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ταύτας τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν ἐδέξαντο Σέργιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, Κύρος Ἀλεξανδρείας, Ὀνώριος Ῥώμης καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς 5 Μονοθελῆται λεγόμενοι, ἀλλ' ὥς αἰρετικοὶ ἀναθεματίζονται παρὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥς κενὰ διὰ τῆς αὐτῶν αἰρέσεως λαρυγγίσαντες ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ. οὕτως καὶ οὗτοι ταύτας τὰς ἀγίας συνόδους δεξάμενοι, ἀλλ' οὖν διὰ τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν ἐκβέβληνται τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ μάταιος αὐτοῖς ὁ περὶ τούτου λόγος καὶ ἄργος καὶ οὐδὲ ἀποκρίσεως ἄξιος, ὅτι ἐν προσηγορίᾳ τῶν ἀγίων 10 συνόδων ταύταις ἀντίκεινται καὶ ἐναντιοῦνται. καὶ εἰ μὲν ἀγνωσίᾳ τοῦτο πεποιή- κασιν, εὐηθείας καὶ ἀμαθίας ἀνάμεστον, εἰ δὲ ἐν γνώσει, ἀσεβείας καὶ πάσης ἁλλοκότου συνειδήσεως· ἡ γὰρ δείξωσιν ἡμῖν σύνοδον ἀντικειμένην συνόδῳ, εἰ μὴ πῶ ἐκ τῶν ἁλλοτριωθέντων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναθεματισθέντων ὥς καὶ ἡ αὐτῶν, ἡ ταῖς ἀγίαις καὶ ἐγκρίτοις ἀκολουθήσωσι καὶ ἅπερ εἶσαν ἐν τῇ ἐκκλη- 15 σίᾳ καὶ οὗτοι δέξωνται. καὶ εἰ μὲν δέχονται τὰς σεπτὰς εἰκόνας, τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἔπονται, ὥς παρὰ τῶν ἀγίων ἐξ οἰκουμενικῶν συνόδων δεδεγμένας. εἰ δὲ μὴ ἔπονται τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδεὶς αὐτῶν ἀκούσει μὴ ἀκολουθούντων τῇ θεοπρεπεῖ παραδόσει ταύτης.

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

20

«Ὡσαύτως καὶ ἡ ἐν χρόνοις Κωνσταντίνου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἀγίων πατέρων συνελθοῦσα· ἥτις ἀνθεμά- τισε καὶ ἐκκήρυκτον ἐποίησε Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν, Κύρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Ὀνώριον Ῥώμης, Σέργιον, Παῦλον, Πύρρον καὶ Πέτρον τοὺς ἐνταῦθα προεδρεύ- 25 σαντας, Μακάριον τε Ἀντιοχείας καὶ Στέφανον τὸν αὐτοῦ μαθητὴν, διὰ τὸ λέγειν αὐτοὺς μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν δύο τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν φύσεων. »

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Τούτοις τοῖς λογυδρίοις οὐδεὶς λόγος ἀνασκευῆς διὰ τὸ ἀνωτέρω ταῦτα ἀνεσκευ- ᾶσθαι. σοφίσματι δὲ κιβδήλῳ τὰς ἀγίας συνόδους πάλιν εἰς μέσον ἄγουσιν 30 οὕτως ἰλέγοντες·

(H)V T M 8-646,2 οὕτως — διάσκεψις omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam praetermissa sunt)

1 Μάρην T edd. | καὶ om. M 2 μεγάλης + καὶ οἰκουμενικῆς M | τετάρτης] δ' V | εὐσεβῆ om. M 3 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 4 ἐδέξατο V 5 Κύρος HV edd., sed cf. Act. III p. 240,10 | αὐτὸν V 6 Μονοθελῆται H: Μονοθεληταὶ V Μονοθελίται T Μονοθελῖται M 7 ἐν — ἐκκλησίᾳ] κατὰ τῆς ἐκκλησίας H, sed cf. lat. | αὐτῇ] αὐτοῦ V (de H uide supra) 8 ἀλλ' οὖν om. M | ἑαυτῶν T: αὐτῶν V M 12 εὐηθείας V | ἀσεβείας om. V 13 ἡ] εἰ T | δείξουσιν M 13-14 μὴ πῶ] μήπου ed. Rom.* 14 ἁλλοτριωθέντων — ἀναθεματισθέντων] sc. συνόδων (cf. Act. I p. 44,3 et Fatouros II p. 910) | ἁλλοτριωθέντων] ἁλλοτρίων ὄντων T edd. 15 ἐγκρίτοις καὶ ἀγίαις V | ἀκολουθήσουσι V M | καὶ² om. T | εἶσαν om. M 15-16 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ] πᾶσα ἡ ἐκκλησία M 16 δέξωνται ed. Rom. (ex Vc^{pc}): δέξονται codd. | δέξονται] δέξωνται ed. Rom.* 17 ἐξί M | δεδειγμένας V 20 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 22 ρο' V T | συνελθοῦσα om. ed. Rom.* 23 Φαράν T M | Κύρον V edd. 24 Πύρρον V 25 μαθητὴν] φοιτητὴν V 28 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 29 λογιδρίοις ed. Rom.* 29-30 ἀνεσκευᾶσθαι M: ἀνασκευᾶσθαι V ἀνεσκευᾶσθαι T 31 οὕτ(ως) M

dogmatibus eorum et factam Hibae epistolam quae scribitur ad Marin Persam, sanctae ac magnae quartae synodi pia corroborans dogmata.» Ha. 350

(Epiphanius diaconus legit:)

Has sanctas et uniuersales synodos et praecedentes eas susceperunt Sergius Constantinopolitanus, Cyrus Alexandrinus, Honorius Romanus et qui circa ipsos sunt unam uoluntatem in Christo dicentes, sed ut heretici anathematizantur a catholica ecclesia, utpote in eadem ecclesia per heresim suam uana loquentes. sic et isti, licet et has sanctas synodos admittant, propter heresim tamen suam abiciuntur a catholica ecclesia, et uanus illis est super hoc sermo et otiosus ac nulla responsione condignus, quoniam in appellatione sanctarum synodorum his resultant et aduersantur. et si quidem ignorantia hoc fecerunt, amentia est et indiscipline plenum, quod si scierint, impietate ac omni absurda conscientia; aut enim ostendant nobis synodum aduersantem synodo, nisi forte ex illis quae alienatae sunt a catholica ecclesia et anathematizatae quemadmodum et eorum, aut probabiles et sanctas sequantur et quae dimiserunt in ecclesia et isti suscipiant. et si quidem susceperint uenerabiles iconas, catholicam ecclesiam sectantur, utpote a sanctis sex uniuersalibus susceptas synodibus. si uero non sectantur catholicam ecclesiam, nemo illos audiet non sequentes deo decibilem traditionem huius. PL 129, 391 Ma. 238 Rom. 586 La.-Co. 423

(Gregorius episcopus legit:)

«Similiter et ea quae temporibus Constantini pii principis in hac a deo conseruanda urbe centum septuaginta sanctorum patrum conuenit; quae anathematizauit et abiectum fecit Theodorum Pharanitanum, Cyrum Alexandrinum, Honorium Romanum, Sergium, Paulum, Pyrrhum et Petrum qui hic praesules extiterunt, Macariumque Antiochenum et Stephanum discipulum eius, eo quod dicerent unam uoluntatem et operationem in duabus unius Christi dei nostri naturis.»

(Epiphanius diaconus legit:)

His ratiunculis nullus est refutationis sermo necessarius, eo quod sint haec superius confutata. sophismate autem profano sanctas synodos iterum in medium afferunt, ita dicentes:

P VE

1 factam] „gr. dictam“ ed. Rom.^{ms} (cf. quae dicitur Act. III p. 263, 11); *neglegentia interpretis, ut uidetur* | Hibae P: Ybē Vac Hybē V^{pc} (h add. V¹⁻² s.l.) Ibe E Ibae ed. Rom.* | Marim ed. Rom.* 2 ac] et ed. Rom.* | pia om. P 5 qui] quia P 6 condicentes E edd. 7 utpote – ecclesia om. E edd. | per] pro (sic) P | suum P 10 resultant (~ contradicunt; cf. Lat. Ital. s.u.) ~ ἀντίκεινται 11 plerum (sic) P 12 ac] hac P et ed. Rom.* 14 et² – sequantur] et sequantur sanctas E sequantur et sanctas F² edd. 16 suscepta VE (corr. F²) 17 sinodibus E synodis F edd. | audit P 18 huius om. La.-Co.* 20 pii om. P Vac (add. V¹⁻² s.l.) 23 Pyrrum P V Pirrum E, corr. ed. Rom. | hicine] hic VE edd. | Machariumque P Machariumque E 27 quod + non P^{ac} (subterlin.) 28 synodus P

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Αὗται τοίνυν αἱ ἅγαι καὶ οἰκουμενικαὶ ἐξ σύνοδοι εὐσεβῶς τε καὶ θεαρέστως τὰ δόγματα τῆς καθ' ἡμᾶς ἀμωμήτου τῶν χριστιανῶν πίστεως ἐκθέμεναι, ἐκ τῶν θεοπαραδότων εὐαγγελίων μυηθεῖσαι, μίαν ὑπόστασιν ἐν δυσὶ φύσεσι καὶ θελήμασι καὶ ἐνεργείαις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, κυρίου δὲ ἡμῶν καὶ θεοῦ παραδεδώκασι καὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ παθήματα ὑπάρχειν ἐδίδαξαν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἡ τῆς οἰήσεως καὶ τοῦ ἀλαζονικοῦ φρονήματος ὡς ἀμαθῆ τὴν ἐκκλησίαν καὶ μηδέπω θείων δογμάτων ἐν γνώσει οὖσαν διδάσκειν πειρῶνται. ἥτις μεμαρτύρηται πάσης σοφίας ἀνάπλεως οὖσα, καθὼς τῇ μεγαλοφωνίᾳ τοῦ πνεύματος ἐμβοᾷ ὁ ταύτης μυσταγωγὸς θεὸς ἀπόστολος φάσκων περὶ αὐτῆς· *ἵνα γνωρισθῇ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ.* οὐ τοίνυν ὀρθῶς κεκρίκασιν, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπισφαλῶς τὰ μὴ ζητούμενα εἰς μέσον ἄγοντες. ὡς γὰρ ἄγκυραν ἀσφαλῆ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ταῦτα τὰ δόγματα καὶ ἀπεδέξατο καὶ ἐσφράγισε καὶ τῆς διδασκαλίας τούτων ἀνενδεῶς ἔχει. ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν θείων αὐτῶν δογμάτων καὶ τὰς σεπτὰς εἰκόνας ἀπεδέξαντο καὶ σεβασμοῦ τινος καὶ τιμῆς ταύτας οἱ πατέρες ἡμῶν ἡξίωσαν καὶ ἀνεστηλογράφησαν ταύτας ἐν τοῖς σεπτοῖς ναοῖς τοῖς παρ' αὐτῶν δομηθεῖσιν· ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τῷ δέοντι διεζωγράφησαν καὶ ταύτας ἡσπάσαντο. αὐτοὶ δὲ πᾶσαν τὴν αὐτῶν θείαν ὁμήγυριν ὑπερανὰ βεβηκέναι τετολήκασι καὶ τὸν θρόνον αὐτῶν ἐξ ἐναντίας τούτων τεθείκασι, τραχηλιάσαντες κατὰ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους διάβολον· καὶ τὰ ἅγια ἔχραναι καὶ ἐνύβρισαν καὶ πυρὶ παρέπεμψαν. ὦ τῆς ἐπιχειρήσεως ὦ τῆς τολμηρᾶς ἀπονοίας. οἰχέσθω αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ *φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κύριος* ἐκ τῆς φθοροποιοῦ ταύτης αὐτῶν κακίας· καὶ γένοιτο πάντας τῇ καθολικῇ κατακολουθεῖν ἐκκλησίᾳ ἀποδέχεσθαι τε πάσας τὰς εὐαγγελικὰς ἀναζωγραφήσεις καὶ τῶν μαρτυρικῶν ἁθλῶν τὰς ἐκτυπώσεις καὶ ταύτας ἀσπάζεσθαι, καθὼς ἀρχήθεν ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία παρέλαβεν. ἔτι δὲ τῶν αὐτῶν ἔχονται τεχνασμάτων οὕτως ἡρωδοῦντες·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ἄ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ διασκέψεως καὶ ἡμεῖς τῇ ἐπιπινοίᾳ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐξετάσαντες καὶ ἐπιγνόντες εὖρομεν εἰς αὐτὸ τὸ καίριον δόγμα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἡγουν εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν τὴν ἀθέμιτον τῶν ζωγράφων τέχνην βλασφημοῦσαν καὶ ἀνατρέπουσαν μὲν τὰς αὐτὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἐξ θεοσυλλέκτους καὶ θεοπνεύστους συνόδους,»

11–12 cf. Eph. 3,10
23 cf. Joel 4,16

20 τὸν – τεθείκασι cf. Is. 14,13

20–21 τραχηλιάσαντες – διάβολον cf. Job 15,25

16–19 τὰς – ἡσπάσαντο cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 44 p. 145,20–22

(H) V T M

1 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 2 ἐξὶ M 5 δὲ – θεοῦ] δὲ θεοῦ ἡμῶν V (om. καὶ) 6 ταυτοῦ V | τε om. V 7 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 9 μηδέπω ~ μηδέποτε (ut saepe; cf. Lampe s.u. οὐδέπω) 10 ἀνάπλεος V | πνεύματος] πατρός V 16 ἐδέξαντο ed. Rom.* 17 ταύτας² om. V 20 τεθήκασι V 25 τε M: om. V T edd. 29 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 30 ἐπινοία V M, sed cf. lat. et infra p. 646,4 32 ἡγουν] ἦτοι ed. Rom.* ex Vc (Probatares in marg.) | τὴν¹ om. V 34 ἐξὶ M | καὶ θεοπνεύστους om. M ed. Rom.*, sed cf. lat. | συνόδους] sententia continuatur infra p. 648,11

(Gregorius episcopus legit:)

«Ipsae igitur sanctae ac uniuersales sex synodi pie ac deo placabiliter dogmata immaculatae christianorum fidei exponentes, ex traditis diuinitus euangelis inbutae, unam subsistentiam in duabus naturis et uoluntatibus et operationibus in uno Christo
5 domino nostro et deo tradiderunt et unius eiusdemque miracula et passiones existere docuerunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

O elationem et sensum arrogantissimum: quam imperitam et nondum diuinorum dogmatum gnaram ecclesiam docere nituntur! cui nimirum testimonium perhibetur
10 quod omni sapientia plena sit, quemadmodum magna uoce spiritus exclamauit diuinus apostolus, qui hanc sacramentis imbut, dicens de illa: *ut innotescat principatibus et potestatibus per ecclesiam multiformis sapientia dei*. non igitur recte iudicauerunt, Ma. 239
sed nimis periculose quae non quaeruntur in medium deducetes. ut enim anchoram Rom. 587
certam catholica ecclesia haec dogmata et recepit et signauit atque horum magisterio PL 129, 392
15 opus <non> habet. uerum cum diuinis dogmatibus eorum etiam uenerabiles imagines receperunt et cultu quodam et honore patres nostri dignas iudicauerunt et pictas erexerunt eas in uenerabilibus templis quae ab eis aedificata sunt, sed et in omni congruo loco depixerunt et has amplexi sunt. ipsi autem omnem diuinam cateruam eorum transcendere praesumpserunt et aduersus hos sedem suam locauerunt, super- Ha. 351
20 bientes secundum patrem mendacii, id est diabolus, et sancta coinquinauerunt iniuriisque affecerunt atque igni mandauerunt. o argumentum, o audacem dementiam! recedat sensus eorum, et parcat populo suo dominus ab hac corruptrice malitia eorum; fiatque ut omnes qui catholicam sectantur ecclesiam recipiant euangelicas La.-Co. 426
25 picturas et martyricorum certaminum formationes et has amplectantur, quemadmodum antiquitus sancta dei ecclesia suscepit. adhuc autem sua continuantes artificia taliter maledicunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Quae cum multo studio et tractatu et nos aspiratione sancti spiritus examinantes et agnoscentes inuenimus in ipsum oportunitissimum <dogma> salutis nostrae, id est in
30 dispensationem Christi, illicitam pictorum artem blasphemantem et subuertentem easdem sanctas et uniuersales sex diuinitus collectas et inspiratas synodos.»

P VE

2 Ipse codd. | ac¹] et ed. Rom.* 2-3 immaculate P E immac- ed. Rom.* 3 ex] et V^{ac} (in t scr. x V¹⁻²) E edd., sed cf. gr. | imbutae E imbutae ed. Rom.* 8 quam] quasi ed. Rom.* | nondum (debut numquam)] non VE, om. ed. Rom.* 9 ignaram F edd. 11 principatibus etiam Vulg. Clem. (principibus Vulg.) 13 pericule (sic) P | queruntur codd. | medio ed. Rom.* | deducetes F: diducetes P VE | ancoram ed. Rom.* 15 opus + designari P^{ac} (subterlin.) | non add. ed. Rom., cf. gr. 18 depinxerunt ed. Rom.* 21 iniuriisque P iniurisque E | argumentum] facinus ed. Rom.^{ms} (sed Anast. legit uel intellexit ἐπιχειρήματος, ut uidetur) 23 omnes – sectantur] „gr. omnes cath. sectentur“ ed. Rom.^{ms} (Anast. constructionem uerborum mutauit; cf. gr. V T) 28 tractatu ~ διασκέψεως (sic etiam infra p. 647,2); cf. ThLL s.u. disceptatio 29 cognoscentes E edd. | ipsum + id VE (corr. ed. Rom.; cf. infra p. 647,9) | opportunitissimum ed. Rom.* | dogma suppleui coll. gr. et p. 647,15 31 collectas ed. Rom. (cf. Act. I p. 51,17; Act. III p. 261,26): electas codd. | synodos (om. E) post sex F (ex coni.) edd.

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἔστιν ἐπιμέλεια καὶ διάσκεψις ἐπὶ κακῷ γινομένη, καθὼς ἐπεμελεῖτο καὶ διεσκέπτετο μετὰ τοῦ Ἀχιτόφελ κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς Ἀβεσσαλώμ, οἷα καὶ αὐτοὶ κατὰ τῶν ἀγίων πατέρων· καὶ ὡς ἐδόκει τῷ Ἀχαάβ ἐκ θείας ἐπιπινοίας τὰς διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν προρρήσεις δέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος — ἔφη δὲ καὶ ὁ παροϊμαστής· *εἰσὶν ὁδοὶ δοκοῦσαι ἀνδρὶ ὀρθαί εἶναι, τὰ μέντοι τελευταῖα αὐτῶν* κατάγουσιν *εἰς πυθμένα ᾧδου* —, τοιαῦτα καὶ οὗτοι πεπόνθασιν ἅτε τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπαρεσκείας ἡττημένοι καὶ ἐκ τῆς ἰδίας κοιλίας φθεγγόμενοι, δοκοῦντες μὲν τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ὀρθὰς εἶναι, εἰς δὲ *πέταυρον ᾧδου* τοὺς πειθόμενους αὐτοῖς κατάγουσι. πῶς γὰρ εἰς αὐτὸ τὸ καίριον, ὥς φασι, τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ἢ τῶν εἰκόνων ποίησις παρὰ τοῦ ζωγράφου γινομένη βλασφήμως φέρεται; ἢ πῶς πάλιν τὰς ἀγίας ἐξ οἰκουμενικὰς συνόδους ἢ τῶν ζωγράφων τέχνη ἀθετεῖ καὶ παρὰ γνῶμην αὐτῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αἱ εἰκόνες ἀνετέθησαν, ὁπότεν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ θεοὶ πατέρες ἡμῶν διδασκαλικῶς καὶ ἐθελουσίως τρανοῦντες τὸ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας μυστήριον ἐν τοῖς σεπτοῖς ναοῖς ἀνετύπωσαν τῇ τῶν ζωγράφων τέχνῃ χρώμενοι, καὶ οὐχ ὡς οὗτοί φασι; τίς τῶν θείων πατέρων ἡμῶν εἰς αὐτὸ τὸ καίριον δόγμα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἥγουν εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν, ἀθέμιτον ἀπεφήνατο τὴν τῶν ζωγράφων τέχνην; ὁ γὰρ τις ἀποδέχεται, τοῦτο ψέγειν οὐκ ἀνέχεται. τοιγαροῦν ληρωδεῖν γινώσκουσιν, ἀλλ' οὐκ ἀποδεικνύειν τὰ ληρωδούμενα. ὡς ἔοικεν, ὑπέλαβον ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς γινώσεται *δολοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας*. πᾶσαι μὲν οὖν αἱ βάνησσοι τέχναι τοῦ σκοποῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ ἐκκλίνουσαι ἀποκήρυκτοὶ εἰσιν, αἱ δὲ μὴ οὕτως ἔχουσιν, ἀλλ' εἰς τὸν βίον ἡμῶν χρησιμεύουσιν οὐδαμῶς τὸ ἀπρεπὲς ἔχουσιν οὐδὲ παρὰ τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν διεπτύσθησαν ἢ ἀπεβλήθησαν. καὶ ἡ ζωγραφικὴ τέχνη, εἰ μὲν εἰς ὄψιν αἰσχροτήτος ταύτῃ χρήσαιτό τις, ἀπόπτυστός ἐστι καὶ ἐπιβλαβής· οἷον ἐὰν ζωγραφῇ τις σχήματα πορνικὰ καὶ θεάματα, λυγίσματα τε ὀρχηστικὰ καὶ ἵπποδρομιῶν θέας καὶ εἴ τι ἕτερον τούτοις παραπλήσιον ὑπὸ τῆς τέχνης γένοιτο, αἰσχρὸν τὸ ἐπιτήδευμα, εἰ δὲ ἐναρέτων ἀνδρῶν βίους καὶ μαρτυρικῶν ἁθλῶν διηγῇσεις καὶ τὰ τούτων ἐξηγητικὰ παθήματα καὶ τῆς τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας τὸ μυστήριον γράφειν ἐθέλωμεν, τῆνικαῦτα τῇ τῶν ζωγράφων χρώμενοι τέχνῃ εὐρίσκόμεθα λίαν ὀρθῶς ἐργαζόμενοι. καὶ γὰρ καὶ σταυρὸν ζωγράφος ἀνατυποῖ, καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων τὸν γραφέντα σταυρὸν ἀποβάλλεται οὐδὲ θείας τοῦτον γυμνοῖ χάριτος, κἂν ζωγράφος αὐτὸν ἐχρωματούργησε. τοῦμπαλιν καὶ ἐπὶ τῶν βιβλίων ὁμοίως ὑποληπτέον. εἰ μὲν γὰρ αἰσχροὰ διηγήματα ἐν βιβλίοις τις διαγράφει, αἰσχροὰ καὶ ἀπόβλητα καὶ χριστιανικῆς ἀκοῆς ἀλλότρια, εἰ

2-3 καθὼς — Ἀβεσσαλώμ cf. 2 Reg. 15-17 4-5 ὡς — ἐλπίδος cf. 3 Reg. 22 6-7 εἰσὶν — ᾧδου cf. Prou. 16,25 et 14,12 8 cf. Is. 8,19 9 cf. Prou. 9,18 20-21 cf. 2 Cor. 4,2 29-30 Tit. 2,13

18-19 ὁ — ἀνέχεται fort. Ioh. Dam. parall. (CPG 8056,2.1), PG 95, 1564 C 8-9 (~ Men. sent. 7 Jäkel) conferendum

(H) V T M 8-648,9 καὶ — φασι omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam praetermissa sunt)

1 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 2 fort. <καὶ> ἐπὶ scribendum, cf. lat. 3 πατρὸς + ὁ ed. Rom.* 5 οὗτος H M ed. Rom. (cf. lat.): οὕτως V T 8 κοιλίας om. T | μὲν om. ed. Rom.*, sed cf. lat. 9 εἰς δὲ] αἱ δὲ εἰς ed. Rom.* ex Vc | κατάγουσι] *expectaueris* κατάγοντες 11 τῶν ζωγράφων Vc edd. 12 ἐξ] ἐξ M post οἰκουμενικὰς 13 ὁπότ' ἂν T | οἱ M ed. Rom.: om. V T 14-15 τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας T edd. 18 τὴν τέχνην τῶν ζωγράφων M 20 fort. ὡς <γὰρ> scribendum; cf. lat. 24 ἡ ζωγραφικὴ τέχνη M (fort. ex con.): τὴν ζωγραφικὴν τέχνην T V edd. (cf. lat.) 26 λογίσματα V | ἵπποδρομιῶν V T edd. (cf. lat.) 29-30 Ἰησοῦ Χριστοῦ om. ed. Rom.* 30 ἐθέλωμεν ed. Rom.* ex Vc 31 τέχνη χρώμενοι V | καὶ² om. V (cf. lat.) 35 βιβλίοις M: βίβλοις V T edd. | καὶ² + τῆς V

(Epiphanius diaconus legit:)

Est studium et tractatus etiam in malo, quemadmodum studebat et tractabat cum Achitophel contra patrem suum Abessalom, sicut et ipsi contra sanctos patres; et ut uidebatur Achahab ex diuina inspiratione pseudoprophetarum dicta suscipere, sed et
 5 iste fraudatus est spe – ait autem et prouerbiator: *sunt uiae quae uidentur* uiro *rectae* esse, *nouissima* tamen earum mergunt *in profundum inferni* –, talia et isti passi sunt: quippe passione homini placita superati et ex proprio uentre profati, putantes quidem uias suas rectas esse, in laqueum autem *inferni* oboedientes sibi dimergunt. quomodo enim in ipsum oportunissimum, ut aiunt, dispensationis Christi myste-
 10 rium imaginum factio a pictore facta ore blasphemio refertur? uel quomodo iterum sanctas sex uniuersales synodos pictorum ars spernit et praeter uoluntatem earum in ecclesiis sunt imagines positae, cum idem ipsi diuini patres nostri didascalice ac Rom. 588 uoluntarie expressius explanantes salutis nostrae mysterium in uenerabilibus templis figurauerunt arte pictorum usi, et non ut isti fatentur? quis sacratissimorum patrum Ma. 242
 15 nostrorum in ipsum oportunissimum dogma salutis nostrae, id est in Christi dispensationem, illicitam pronuntiauit pictorum artem? quod enim quis suscipit, id uituperare non patitur. igitur desipere sciunt, sed non demonstrare illa [in] quae desipiunt. ut enim apparet, arbitrati sunt quod nemo cognoscat *uerbum* eos ueritatis PL 129, 393 fraudare. omnes quidem manuales artes quae a consilio mandatorum dei declinant
 20 abiciendae sunt, quae uero ita se non habent, sed ad uitam nostram utiles esse probantur nihil indecens habent, neque has sancti patres nostri respuerunt uel abiecerunt. porro si picturae arte in effigiem turpitudinis quis usus fuerit, respuendus et noxius est; ut puta si pinxerit quis figuras meretriculares siue spectacula anfractusque saltatorios et circorum uisiones et quicquid aliud his simile ab arte fuerit factum,
 25 turpis est adinuentio. at uero si industriorum uirorum uitas et martyricorum certaminum relationes et horum narrandas passiones et *magni dei et saluatoris nostri Iesu Christi* dispensationis mysterium pingere uoluerimus, tum pictorum usi artificio La.-Co. 427 inueniemur ualde recte operantes. etenim crucem pictor format, et nullus eorum qui bene sapiunt depictam crucem eicit neque diuina denudat gratia, licet pictor eam
 30 coloribus operatus extiterit. rursusque super libris similiter accipiendum est. nam si turpes quidem narrationes quis in libris depinxerit, turpes sunt et reiciendae atque ab

P VE

2 tractatus] cf. *supra* ad p. 645,28 3 Abessalon VE edd. | sicut] sic F² edd. 4 Achab E edd. 5 et om. ed. Rom.*, sed cf. gr. | rectae scripsit F: recte P VE 6 earum ed. Rom.: eorum codd. | isti + qui P 7 quippe + qui E edd. | homini placita] „gr. hominibus placendi“ ed. Rom.^{ms} | et om. E edd. 8 esse om. E edd. | demergunt V edd.; de uerborum constructione cf. *app. crit. gr.* 9 opportunissimum ed. Rom.* 17 in om. La.-Co., seclusi (cf. e.g. *Conc. Const. IV Anast. interpr. Act. VII l. 1568*) 18 agnoscat ed. Rom.* 20 abiciende codd. | non om. P | ad om. P | utiles] inutiles E non inutiles F² edd. 21 nichil VE 22 artem codd., corr. ed. Rom. 22–23 respuenda et noxia ed. Rom.*; sed Anast. cum legisset τὴν ζωγραφικὴν τέχνην (cf. gr. V T), sententia male intellecta constructionem mutauit 22 respiciendus P 23 est om. P | metriculares P | speculata P | infractusque ed. Rom.* 24 saltatorius P | circorum] Anast. intellexit ἱπποδρομίῳ (cf. *app. crit. gr.*) | quidquid ed. Rom.* 25 turpe exercitium ed. Rom.^{ms}, sed cf. Gloss. | at] ad P | industrionem (sic) P 28 crucem pictor] crucem om. V^{ac} (add. V¹ post etenim), unde pictor crucem ed. Rom.* | et] ut P 29 diuina + eum ed. Rom.* 31–649,1 reiciendae ... alienandae Anast. male ad narrationes rettulit, unde infra posuit laudandum etc.] reiciendis ... alienandis (sic) ed. Rom. reiciendi ... alienandi ed. Reg.*

Ha. 353 δέ γε θεόπνευστα ῥήματά τε καὶ διηγήματα ὁδηγοῦντα πρὸς εὐσέβειαν, ἀξιεπαί-
νετα καὶ ἀποδεκτὰ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας ἐπάξια. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς εἰκό-
νος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ὡς φθάσαντες εἴπομεν,
ἐννοεῖν ἀναγκαῖον. ἐπεὶ καὶ κιθάραν ἢ αὐλούς τις ἐργαζόμενος, αἰσχρὸν τὸ αὐτοῦ
ἐπιχείρημα, εἰ δέ τι τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἀποδεκτόν, καὶ οὐδείς τῶν εὖ φρονούντων
τὴν τέχνην κακίζει, ἂν εἰς τὰ τοῦ βίου τούτου ἀναγκαῖα χρήσιμόν τι κατασκευάσῃ.
διανοεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸν σκοπὸν καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τεχνῶν
γίνεται· καὶ εἰ μὲν πρὸς εὐσέβειαν, δεκτόν, εἰ δὲ πρὸς αἰσχρότητά τινα, στυγερὸν
καὶ ἐκβεβλημένον. τῇ δὲ κατηγορίᾳ προσπηγνύμενοι καὶ ἐξῆς φασί·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

10

«συνιστῶσαν δὲ Νεστόριον τὸν διαιροῦντα εἰς υἱὸν δυάδα τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρω-
πήσαντα ἓνα υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ,»

Rom. 589 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Πάλιν, καθὼς φθάσαντες εἴπομεν, μόνον ἀποφαίνονται καὶ οὐκ ἀποδεικνύουσι. πῶς
Ma. 244 γὰρ συνιστᾷ Νεστόριον ὁ ἀναζωγραφῶν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ; ὁ Νεστόριος δύο 15
υἱοὺς εἰσάγει, ἓνα τὸν λόγον τοῦ πατρὸς καὶ ἕτερον τὸν ἐκ τῆς παρθένου. οἱ δὲ
ἀληθινοὶ χριστιανοὶ ἓνα <καὶ> τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσιν υἱὸν καὶ Χριστὸν καὶ κύριον,
καὶ ἀναζωγραφοῦντες εἰκόνα καθὼς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν
ἦγουν ἄνθρωπος τέλειος, λίαν ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς ποιοῦσι. περιεγράφη γὰρ ὁ θεὸς
λόγος σαρκὶ εἰς ἡμᾶς ἐπιδημήσας. οὐ μὴν δὲ τὴν θεότητα αὐτοῦ διενόηθη τις 20
ἀναζωγραφῆσαι — θεὸν γάρ, φησὶν, οὐδείς ἑώρακε πώποτε· ἀπερίγραπτος γὰρ καὶ
ἀόρατος καὶ ἀκατάληπτος —, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ἐκ δύο γὰρ φύσεων ἴσμεν
τὸν Χριστὸν καὶ ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαιρέτως, ἦγουν θείᾳ καὶ ἀνθρωπίνῃ. ἡ μία οὖν
ἀπερίγραπτος καὶ ἡ μία περιγεγραμμένη ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ θεωρεῖται. καὶ ἡ εἰκὼν 25
οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῷ πρωτοτύπῳ ἔοικεν ἢ μόνον κατὰ τὸ ὄνομα καὶ κατὰ τὴν
θέσιν τῶν χαρακτηριζομένων μελῶν· οὐδὲ γὰρ εἰκόνα τις ἀναζωγραφῶν ἀνθρώπου
τινὸς ψυχὴν ἐν τῇ εἰκόνι ζητεῖ, καίτοι γε τῆς διαφορᾶς ἀσυγκρίτου οὔσης ψυχῆς
ἀνθρώπου καὶ θείας φύσεως. ἡ μὲν γὰρ ἄκτιστος καὶ δημιουργικὴ καὶ ἄχρονος, ἡ
δὲ κτιστὴ καὶ χρονικὴ καὶ παρ' αὐτῆς δημιουργηθεῖσα. καὶ οὐδείς ποτε τῶν εὖ
φρονούντων ἰδὼν ἀνθρώπου εἰκόνα διελογίσαστο ὅτι χωρίζεται διὰ τοῦ ζωγράφου ὁ 30
La.-Co. 429 ἄνθρωπος ἐκ τῆς ψυχῆς. οὐ μόνον γὰρ ψυχῆς ἐστέρεται ἡ εἰκὼν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς
τῆς τοῦ σώματος οὐσίας, φημὶ δὴ σαρκῶν, μυῶν, νεύρων, ὀστέων καὶ στοιχείων,
ἥτοι αἵματος, φλέγματος, χυμοῦ καὶ χολῆς. ὦν τὴν σύγκρασιν ἐν εἰκόνι ἰδέσθαι
τῶν ἀμηχάνων ἐστίν· εἰ γὰρ ταῦτα ἐν τῇ εἰκόνι καθωρᾶτο, ἄνθρωπον ἂν αὐτὴν

18 Ioh. 1,14 21 Ioh. 1,18

(H) V T M 13–650,3 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω praetermisit H

1 ὁδηγοῦντα] διηγοῦνται M 1–2 ἀξιεπαίνα M (aeque bonum) 2 ἀπόδεκτα V 4 καὶ om. M
5 ἀπόδεκτον V 6 ἂν ed.Rom.: κἂν codd. 7 δεῖ] χρῆ ed.Rom.* ex Vc | δι' ὃν M 10 Γρηγόριος —
ἀνέγνω om. T 11 συνιστῶσαν] sc. τὴν τέχνην (cf. supra p. 644,32–33) 12 θεοῦ] sententia continuatur
infra p. 650,4 13 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 17 καὶ' add. ed.Rom. (cf. lat. et Conc. Chalc., ACO II 1,1 p.
24,31 al.) 19 τέλειος ἄνθρωπος V | καὶ εὐσεβῶς om. Vc edd. | εὐσεβῶς + τοῦτο V | γὰρ] δὲ M
22 ἀλλὰ + περιγραφτὸς κατὰ V edd., sed cf. lat. 28–29 καὶ' — χρονικὴ om. T 30 ἐλογίσαστο ed.Rom.*
31 ἡ om. ed.Rom.* 32 μυῶν V 34 τῶν ἀμηχάνων] ἀμηχανόν M | καθωρᾶτο] καθορᾶ τὸν V

auditu christiano alienandae, si uero diuinitus inspirata uerba seu narrationes ducen-
tes ad pietatem, laudandum est et admittendum et ecclesia dignissimum iudicandum. Ha. 354
idipsum etiam super icona domini nostri Iesu Christi ac sanctorum eius, ut praedixi-
mus, sentire necessarium est. nam et si citharam uel tibias quis operatus fuerit, turpis
5 est eius operatio, si autem quid sacrorum uasorum, acceptabile, et nullus eorum qui
bene sapiunt arti derogat, si in his quae uitae huius sunt necessaria utile quid effece-
rit. considerare enim oportet intentionem et modum per quem perfectio artium fit:
et si quidem ad pietatem spectat, acceptabile, si uero ad quamlibet turpitudinem,
odibile est et abiectum. porro accusationi continuati deinceps aiunt:

10 (Gregorius episcopus legit:)

«Statuerunt autem Nestorium partientem in filiorum dualitatem eum qui propter
nos homo factus est, unum filium et uerbum dei,»

(Epiphanius diaconus legit:)

Rom. 589

Iterum, sicut praediximus, tantum pronuntiant et non ostendunt. quomodo sistit
15 Nestorium qui pingit imaginem Christi? Nestorius duos filios introducit, unum Ma. 243
uerbum patris, alterum eum qui est ex uirgine. ueri autem christiani unum eundem-
que confitentur filium et Christum et dominum, et pingentes iconam secundum id
quod *uerbum caro factum est et habitauit in nobis*, id est homo perfectus, ualde recte
et pie faciunt. circumscriptum est enim deus uerbum carne ad nos profectum. non
20 tamen quis excogitauit diuinitatem depingere – *deum* enim, inquit, *nemo uidit*
umquam; incircumscriptus enim est et inuisibilis et incomprehensibilis –, sed huma-
nitate. ex duabus enim naturis nouimus Christum et in duabus naturis indiuise, id
est diuina et humana. una ergo incircumscripta et una circumscripta in uno Christo
uidetur. et imago non secundum substantiam principali assimilatur, sed tantum
25 secundum nomen et secundum positionem membrorum figuratorum. neque enim
imaginem quis scribens hominis alicuius animam in imagine quaerit, praesertim cum
differentia incomparabilis sit animae hominis et diuinae naturae. nam illa quidem
increata est et conditrix et sine tempore, ista uero creata et temporalis et ab ipsa
condita. et nullus aliquando bene sentientium uisa hominis imagine cogitauit quod
30 separaretur per pictorem homo ab anima. non enim solummodo anima priuatur
imago, sed et ipsa substantia corporis, uidelicet carnibus, medullis, nervis, ossibus et PL 129, 394
elementis, id est sanguine, phlegmate, nigra et rubea cholera. quorum temperantiam
in imagine uideri impossibile est; si enim haec in imagine uidissemus, hanc utique

La.-Co. 430

P VE

1 audito P 4 sentire] existimare *ed. Rom.** | est *om.* F *edd.* 5 eius *om.* E *edd.* | sacrorum F²: sacorum (*sic*) P sacra-
rum V sacrarium E 6 huius sunt uitae E *edd.* 7 considerari VE | perfectio] opus *ed. Rom.^{ms}* 9 est *post* abiectum F
edd. 11 Statuerunt autem] „gr. stabilientem autem“ *ed. Rom.^{ms}*; *Anast. sententiam continuari* (cf. *app. crit. gr.*) non
agnouit, unde uerborum constructionem mutauit 14 sistit] *expectaueris* statuit (cf. *supra* l. 11) 18 quod F: co (*sic*)
P quo VE 19 circumscriptus VE *edd.* | perfectum P 20 diuinitatem + eius *ed. Rom.** (ex gr.) | enim *om.* *ed. Rom.** |
inquit V (*post* nemo): inquit P E (*corr.* F) 21 est enim E *edd.* | inconprehensibilis P incompreh- E 21–22 sed
humanitatem *signis transposuit post* depingere V*; „gr. sed circumscriptus secundum humanitatem“ *ed. Rom.^{ms}* (ex gr.
V) 23 diuisa P 24 uidetur ~ θεωρεῖται? *expectaueris* consideratur uel *sim.*, ut notauit Dubielzig 26 scribens]
expectaueris pingens (cf. *supra* l. 17 al.) | querit *codd.* 27–28 illa ... ista] *debit* ista (i.e. haec) ... illa, ut notauit
Dubielzig 30 separatur V *edd.* 31 medullis] „gr. musculis“ *ed. Rom.^{ms}*; *Anast. legit uel intellexit* μυελῶν (cf. *Gloss.*
et ThLL s.u. medulla) 32 phelmate (*sic*) P | colera V^{ac} (h *add.* V¹⁻² s.l.) E 33 est *om.* E *edd.*

ὀνομάσαιμεν καὶ οὐκ ἀνθρώπου εἰκόνα. οὐκοῦν οἷχεται μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῶν
προβλημάτων καὶ ἡ παροῦσα τερθρεία. γέλωτος δὲ ἄξια καὶ τὰ ἐπιφερόμενα·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἄρειον καὶ Διόσκορον καὶ Εὐτυχέα καὶ Σεβήρον τοὺς σύγχυσιν
καὶ φυρμὸν ἐπὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ δογματίζοντας. » 5

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἦ τῶν ἀπερισκέπτων αὐτῶν καὶ γραϊδίων μύθων καὶ τοῦ κεκρυμμένου δόλου.
Rom. 590 πάλιν γὰρ ταῖς αὐταῖς φίλον αὐτοῖς ἐστὶν ἐνδιατρίβειν φλυαρίαις· ἢ ἀγνοοῦσι τὴν
ἐναντιότητα τῶν ὑπ' αὐτῶν ἡριθμημένων αἵρεσιωτῶν ἢ ἐκόντες φλυαρεῖν προ-
αιροῦνται. Ἄρειου γὰρ Διοσκόρου τε καὶ Εὐτυχοῦς αἱ αἱρέσεις ἐναντίαι πῶς εἰσι 10
τῷ Νεστορίῳ καὶ ἀλλήλαις μάχονται, κἂν ὁμοτίμοι τὴν ἀσέβειαν. Ἄρειος γὰρ ἐξ
οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι λέγων τὸν προαιώνιον καὶ ἄκτιστον λόγον τοῦ θεοῦ καὶ
πατὴρ προστίθῃσι τῇ ἀσεβείᾳ καὶ ἑτέραν αἵρεσιν, μὴ ἔχειν λέγων τὸν Χριστὸν
Ma. 245 ψυχὴν λογικὴν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς ψυχῆς τὴν θεότητα, ἥ καὶ τὸ πάθος προσῆπτε.
Ha. 356 Διόσκορος δὲ καὶ Εὐτυχὴς τῷ Νεστορίῳ λέγοντι δύο φύσεις καὶ ὑποστάσεις ἐπὶ 15
Χριστοῦ ἐξ ἐναντίας φερόμενοι τὰς φύσεις συγχέοντες μίαν ἐκευολόγησαν, καὶ
πόρρω τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ βαδίσαντες τῆς μὴ ἐκκλινοῦσης μήτε δεξιὰ μήτε ἀριστερὰ
τῆς ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς διδασκαλίας ἐξετράπησαν. καὶ τίς ἡ κοινωνία καὶ
συμφωνία τῇ καθολικῇ τοῦ θεοῦ ἀγία ἐκκλησίᾳ ἔνεκεν τῶν ἐξηγητικῶν ἀναζωγρα-
φήσεων μετὰ Ἀρείου καὶ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς; ἀλλ' ἡ μόνον κενοὶ λόγοι καὶ 20
ἐξίτηλοι καὶ ἀποστολικοῦ παραγγέλματος ἀλλότριοι διαγορεύοντες· ὁ λόγος ὑμῶν
πάντοτε ἔστω ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος. οὓς βδελυττόμενος καὶ ὁ πολυάθλος Ἰὼβ
ἔλεγεν· εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἀνευ ἁλός; εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα ἐν ῥήμασι κενοῖς; πρό-
κειται οὖν ὡς εἰκὴ καὶ μάτην κατηγοροῦσι τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας, πῇ μὲν λέγοντες
Νεστορίῳ τῷ δυσσεβεῖ καὶ διαιρέτῃ ταύτην συμφέρεσθαι εἰκονογραφοῦσαν τὴν τοῦ 25
κυρίου ἐνανθρώπησιν, πῇ δὲ Εὐτυχεῖ καὶ Διοσκόρῳ τοῖς ἐναγέσι καὶ συγχυτικοῖς.
καὶ πρόδηλον, καθὼς ἀποδέδεικται, ὡς ἐναντίως μὲν ἀλλήλοις ἔχουσιν, ἄμφω δὲ τῇ
ἐκκλησίᾳ προσπολεμοῦσιν. εἰ γὰρ δῶμεν τῷ Νεστορίῳ κατὰ τὴν αὐτῶν φωνὴν
τὴν ἐκκλησίαν παρέπεσθαι, διαψεύδονται λέγοντες τῷ Εὐτυχεῖ καὶ Διοσκόρῳ
ταύτην συμφρονεῖν· εἰ δὲ τοῦναντίον Εὐτυχεῖ καὶ Διοσκόρῳ ταύτην ὁμονοεῖν συ- 30
χωρήσοιμεν, καὶ ἐν τούτῳ πεφανέρωνται ψευδολογοῦντες. ὡς γὰρ φθάσας ὁ λόγος
ἀπέδειξε, Νεστόριος καὶ Εὐτυχὴς ἀλλήλων τῇ ἀσεβείᾳ διενηνόχασιν, καὶ ἄλογος καὶ
περιττὸς ὁ τοιοῦτος αὐτῶν παρασυλλογισμός.

17 cf. Prou. 4,27; Deut. 2,27 21–22 Col. 4,6 23 Iob 6,6

(H)VTM

1 ὀνομάσαιμεν M fort. recte (cf. lat.) 2 τερθρεία M ed.Rom. (ex Vc [Bonafides in marg.]): τερθρία VT | καί²
om. V 3 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 6 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T |
διάκονος om. M 7 γραϊκῶν ed.Rom.* 8 γὰρ + καὶ V | ἐστὶν om. V | ἢ om. V, ἢ <γὰρ> conl. Dubiel-
zig coll. lat. 10 Εὐτυχέος T edd. | πῶς VT 11 κἂν] καὶ V 12 exspectaueris λέγων <παρῆχθαι> (cf.
e.g. Bas. epist. 52,2) uel. sim., ut uidit Dubielzig 16 ἐκαινολόγησαν T 21 διηγορεύοντο V 22 ἐν + τῇ T
edd. 23 ῥεῦμα V 25 συμφέρεσθαι V edd. 27 μὲν om. V 29 παρέπεσθαι + καὶ T 30 συμφρο-
νεῖν] ὁμονοεῖν ed.Rom.* | τὸ ἐναντίον V τοῦναντίον + τῷ M | ταύτην ὁμονοεῖν] συμφρονεῖν ed.Rom.*
30–31 συγχωρήσωμεν ed.Rom.*

iam hominem et non hominis imaginem nominassemus. ergo properat una cum reliquis problematibus suis etiam praesens uaniloquium. risu praeterea digna sunt quae proferuntur:

(Gregorius episcopus legit:)

- 5 «necnon et Arrium et Dioscorum et Eutychea et Seuerum qui confusionem et mixtionem in duabus naturis unius Christi dogmatizant.»

(Epiphanius diaconus legit:)

- O inconsideratas et aniles eorum fabulas et absconditam fraudem! iterum enim eisdem gratum illis est immorari garrulitatibus: aut enim ignorant diuersitatem a se
 10 numeratorum hereticorum; aut sponte garrire procurant. Arrii nempe ac Dioscori et Eutycheos hereses contrariae sunt Nestorio et inuicem aduersantur, licet pares impietate consistant. Arrius enim ex non extantibus ut esset inquiens aeternum et increatum uerbum dei et patris, addit impietati suae etiam aliam heresim, non habere
 15 dicens Christum animam rationalem, sed pro anima diuinitatem, quam et passio tetigisset. Dioscorus autem et Eutyches Nestorio dicenti duas naturas et subsistentias in Christo ex aduerso ducti naturas confundentes unam uane locuti sunt, et procul a regia
 20 uia incedentes quae *non declinat neque ad dexteram neque ad sinistram*, ab apostolica et paterna doctrina retro reuersi sunt. et quae communicatio uel consensus catholicae dei sanctae ecclesiae propter enarrabiles picturas cum Arrio et Dioscoro et
 25 Eutyche, nisi quod tantum inanes sunt sermones eorum et corruptibiles et ab apostolico mandato alieni quod ait: *sermo uester semper sit in gratia, sale conditus?* quos et abhominatus multi certaminis Iob dicebat: si *comeditur* panis absque *sale*? si uero et est gustus in uerbis inanibus? claret ergo quod frustra et uane calumnientur ecclesiam dei, nunc quidem dicentes eam cum Nestorio impio et diuisore commiscere
 30 pingendo iconas humanitatem dominicam, nunc uero cum Eutyche ac Dioscoro sceleratis confundere. nam manifestum est, sicut supra ostensum est, quod contrarie sibimet sentiant, licet uterque inpugnet ecclesiam. si enim dederimus, ut Nestorium secundum ipsorum uocem sequatur ecclesia, mentiuntur dicentes eam cum Eutyche ac Dioscoro sapere; si uero potius eam, quod contrarium est, Eutychi ac Dioscoro consentire permittimus, etiam in hoc manifestantur falso loquentes. ut enim sermo praecedens ostendit, Nestorius et Eutyches ab inuicem impietate uariantur, et irrationabile ac superfluum est huiusmodi eorum commentum.

P VE

1 imaginem hominis E edd. | properat] perit ed. Rom.* non male (properat La.-Co.^{mg} ex P), sed mendum interpreti tribuendum (melius discessit p. 655,24) 2 praesens codd. 2-3 risu – proferuntur] expectaueris risu digna sunt et quae subinferuntur uel sim.; cf. e.g. p. 617,23 5 Eutichea VE Eutychem F edd. 8 absconditam (sic) P, eorum add. V 9 est om. P | immorari] immo puri (sic) P 10 nempe] enim V edd. 11 contrarie P contraria E (corr. F²) | pares + in E edd. 12 persistent E edd. 13 addidit ed. Rom.*, sed cf. gr. 15 Eutyces P Eutiches VE, corr. ed. Rom. 16 uanę V uana E 17 declinant P 18 retro reuersi] retrouersi ed. Rom.*; sed cf. e.g. Nicol. I. epist. 69 p. 386,20 Perels | et quae] etq(ue) P et que E 19 sanctae dei F edd. | enarrabiles] uenerabiles F edd. 20 Eutyche V Euthice E 21 noster P | gratia + dei V edd., sed cf. gr. et Vulg. 23 gustus est E edd. 24 commiscere] cum missore (sic) P commisceri ed. Rom.* 25 iconas] in iconis ed. Rom.* | cum] eum eum (sic) P | Euthice P Eutiche VE, corr. ed. Rom. 26 confundere ~ καὶ συγχυτικοῖς? expectaueris et confusoribus uel sim., ut notauit Dubielzig; cf. etiam supra p. 641,11 | contraria VE 27 inpugnet F edd. | ut] quod ed. Rom.* 28 mentientur P^{ec} (prob.) | Eutiche VE 29 Eutici P E Eutichi V, corr. ed. Rom. 30 consentire ed. Rom.: sentire codd. 31 Nestorium P | Eutychem P Eutiches VE, corr. ed. Rom. | inuicem + in P 32 ac] hac P

La.-Co. 432 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

(Τόμος τρίτος)

Καὶ ἐπειδὴ ἐπ' ἀκάνθαις ἀροτριάσαντες τῶν ἀποστολικῶν σπερμάτων ἀλλότρια φθέγγονται, τῶν δὲ αἵρετικῶν ζιζανίων βλαστήματα καρποφοροῦσι, πρὸς αὐτοὺς ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· *ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου, ταῦτα λέγοντες*

Rom. 591 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ὅθεν δίκαιον ὥθήθημεν λεπτομερῶς διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ὅρου ἀποδείξαι τὴν τῶν ποιούντων καὶ σεβομένων πλάνην. πάντων τοιγαροῦν τῶν θεοφόρων πατέρων καὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων τὴν καθαρὰν καὶ ἀμίαντον καὶ θε- 10 ἀπόδεκτον πίστιν ἡμῶν καὶ ὁμολογίαν οὕτως παραδεδωκότων τοῦ μηδένα τρόπον διαιρέσεως ἢ συγχύσεως ἐπινοεῖν τινα εἰς τὴν ὑπὲρ νοῦν τε καὶ ἔννοιαν ἄρρητόν τε καὶ ἄγνωστον ἐκείνην ἔνωσιν τῶν δύο καθ' ὑπόστασιν μίαν τοῦ μονωτάτως δηλου- μένου προσώπου φύσεων,»

Ma. 248 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

15

Ὅντως τὴν ἑαυτῶν πλάνην ἔδειξαν λεπτομερῶς οἱ ματαιόφρονες· πάντων γὰρ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τῶν καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις ἐξ οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἀθροισθέντων τὰς σεπτὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις καθιδρυσάντων ἐν τοῖς ἁγίοις ναοῖς καὶ ἐν ἄλλοις ἐπιτηδεῖως ἔχουσι τόποις καὶ ἀποδεξαμένων ταύτας αὐτοὶ ἀποκηρύκτους πεποιήκασιν διὰ τινων παρεγγράπτων λογουδρίων, πλάνην λέγοντες καὶ εἰδωλολα- 20 τρίαν ἑτέραν παρὰ τὴν δαιμονικὴν ἀντεισάγοντες, καὶ δύο πραγμάτων ἀλλήλοις ἀντικαθισταμένων οὐ διέστειλαν παρ' ἑκατέρους αὐτῶν. τὰ γὰρ εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἀνάμνησιν τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας τελούμενα καὶ τὰ διὰ δόξαν καὶ μνήμην δαιμονίων ὑπὸ τῶν αὐτοῖς λατρευόντων Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων τινῶν γεγεννημένα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν τοῖς στόμασιν αὐτῶν περιφέρουσι καὶ 25 γραφῇ παραδοῦναι ἠναισχύντησαν, μιγνύντες τὰ ἅμικτα. καὶ *προφασιζόμενοι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις* διαιρέσεως καὶ συγχύσεως περιβομβοῦσι ληρωδήματα εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ φλυαροῦσι λέγοντες μηδένα τρό- 30 πον διαιρέσεως ἐπινοεῖν ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν σαρκὶ ἐνώσει τοῦ θεοῦ λόγου. καὶ ὥς ἔοικε, πατρικὰς φωνὰς οὐδέπω ἀνέγνωσαν· εἰ δὲ καὶ ἀνέγνωσαν, παροδευτικῶς ἀνέγνωσαν καὶ οὐκ ἐρευνητικῶς. ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἀναιρεῖ τὸ διάκενον αὐτῶν

3 Ier. 4,3 5-6 Ier. 12,10 24 Ἰουδαίων τινῶν cf. 3 Reg. 11,1-8 etc. 26-27 cf. Ps. 140,4

3-4 τῶν - καρποφοροῦσι cf. Conc. Ephes. (Theod. Cyr. epist. ad Ioh. Antioch. [CPG 6266]), ACO I 1,7 p. 163, 25-27 9-14 πάντων - φύσεων cf. Krannich/Schubert/Sode p. 14-15

(H) V T M 7-658,2 Γρηγόριος - συνεπλανήθησαν praetermisit H

1 Ἐπιφάνιος - ἀνέγνω post Τόμος τρίτος M ed.Rom.* (sed cf. lat.), om. T (H denuo adest post ἀνέγνω) | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 2 τρίτος] γ' ed.Rom.* 3 Καὶ om. M | ἐπειδὴ HV: ἐπεὶ δὲ T M | ἐπ' ἐν M 6 ταύτη ed.Rom.* ex Vc 7 Γρηγόριος - ἀνέγνω om. T 9 σεβομένων] sc. τὰς εἰκόνας | τοιγαροῦν] οὖν ed.Rom.* 10-11 ἀπόδεκτον V θεαπόδεκτον ed.Rom.* 14 φύσεων] sententia continuatur infra p. 654,13 15 Ἐπιφάνιος - ἀνέγνω om. T 17 καὶ om. V | ἐξ M 17-18 συναθροισθέντων V 20 λογουδρίων ed.Rom.* ex Vc 20-21 εἰδωλολατρείαν ed.Rom.* 22 ἑκάτερον τούτων M ἑκατέρου αὐτῶν conl. Dubielzig 22-23 Χριστοῦ τοῦ om. V 26 ἀνησχύντησαν V ed.Reg.* ἀναισχύντησαν T ed.Rom. | μιγνύντες V T ed.Rom. 29 σαρκὶ om. M, sed cf. lat. 30 οὐδέπω ~ οὐδέποτε (ut saepe); cf. Lampe s.u. 30-31 ἀνέγνω (ter) V T edd. 31 καὶ om. ed.Rom.* | ὁ + δὲ M

(Epiphanius diaconus legit:)

La.-Co. 431

(Tomus tertius)

Et quia in *spinis* arantes ab apostolicis seminibus aliena profantur et hereticorum zizaniorum germina fructificant, ad eos deus per prophetam clamat: *pastores multi*
 5 corruerunt *uineam meam*, demoliti sunt *portionem meam*, haec dicentes:

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 591

«Vnde iustum arbitrati sumus subtiliter per praesentem diffinitionem nostram ostendere <eorum> qui faciant et colant errorem. omnium igitur deiferorum patrum et sanctarum ac uniuersalium synodorum, qui puram et incontaminatam et deo accep-
 10 tam fidem et confessionem nostram ita tradiderunt, ut nullum modum diuisionis uel confusionis excogitaret aliquis in illam ineffabilem et ignotam unitionem quae super omnem sensum et cogitationem est, duarum scilicet per subsistentiam naturarum unice demonstratae personae.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Ma. 247

15 Vere suum errorem ostenderunt subtiliter uana sapientes. omnibus enim sanctis patribus nostris qui in sanctis sex uniuersalibus synodis conuenerunt uenerabiles imaginales picturas in sanctis templis et in aliis congruentibus locis stabilientibus et suscipientibus has ipsi reprobauerunt per quasdam falsidicas ratiunculas, errorem
 20 aduersantes non discreuerunt ab inuicem. eorum enim quae ad gloriam Christi dei nostri et rememorationem in carne conuersionis eius patrata sunt, et eorum quae propter gloriam et memoriam daemoniorum a paganis et quibusdam Iudaeis qui eis deseruiunt facta sunt, unam et eandem nominationem ore suo circumferunt et scripturae tradere non sunt reueriti, miscentes quae misceri non possunt. et *excusantes*
 25 *excusationes in peccatis* diuisionis et confusionis deleramentorum strepitum dant in theologicam disciplinam ecclesiae catholicae et garriunt dicentes nullum modum diuisionis excogitare in unitione quae per subsistentiam in carne facta est dei uerbi. PL 129, 396
 et ut apparet, paternas uoces numquam legerunt; porro si legerunt, transeundo legerunt et non scrutando. deiloquus Gregorius interimit inane ipsorum commentum ita Ha. 358

P VE

1 Epiphanius – legit *post* Tomus tertius V edd. 4 deus] dominus E edd. 8 eorum *addidi* | faciant – colant] sc. imagines 8–10 omnium – tradiderunt] „gr. omnibus igitur deiferis etc. puram et incontaminatam tradentibus“ ed. Rom.^{mg}; Anast. *genitium abs.* τῶν ποιούντων – παραδεδοκότων et uerborum quae sequuntur constructionem non perspexit 11 que P VE, corr. F 13 *demonstrate codd.* 17 imagines VE edd., sed cf. gr. | pictas F² edd. 19 demoniam P^{pc} E deminiam (sic) V^{pc} dominiam P^{ac} (o in e mut., i¹ exp. et o superscr. P^c) V^{ac} (in o scr. e) | subregantes P 20 Christi om. P 24 reueriti P | et] ut P 25 *excusationem* E edd. | *deliramentorum* F edd. 28–29 porro – legerunt om. P^{ac} (add. P^c in marg.)

ῥαψῳδία οὕτως λέγων· „Ἡνίκα αἱ φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαίρεται καὶ τὰ ὀνόματα.” καὶ πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν τὴν σύγχυσιν μὴ προσιέμενοι χωριστὰς τῇ ἐπινοίᾳ λέγουσι τὰς δύο φύσεις τῷ λόγῳ τῆς διαφορᾶς, οὐ τῆς διαιρέσεως. τοιγαροῦν ἡ ἡγνότης αὐτοῖς καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀκριβὴς τῶν δογμάτων ἐπίγνωσις, ἡ κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν κατὰ μηδὲνα τρόπον λέγειν, αὐτοὺς διαίρειν ἐπὶ τῇ τῶν δύο φύσεων ἐνώσει τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας. καὶ ὁ μὲν Νεστόριος τοῖς πράγμασι διαιρεῖ τὰς φύσεις, λέγων ἄλλον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ ἄλλον τὸν ἐκ τῆς παρθένου, εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς· ἡ δὲ καθολικὴ ἐκκλησία ἀσυγχύτως ὁμολογοῦσα τὴν ἔνωσιν τῇ ἐπινοίᾳ καὶ μόνῃ διαιρεῖ τὰς φύσεις ἀδιαιρέτως, ἕνα τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσα τὸν Ἑμμανουὴλ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν. ὕβριν δὲ πνέοντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν μυκτῆρσιν ἐπιφέρουσι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«τίς ἡ ἀνόητος ἐπίνοια τοῦ σκαιογράφου δι’ οἰκτρὰν αἰσχροκέρδειαν ἐπιτηδεύσαντος τὸ ἀνεπιτήδευτον, τουτέστι τὰ καρδίᾳ πιστευόμενα καὶ στόματι ὁμολογούμενα χερσὶ βεβήλοις διαμορφῶσαι;»

15

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἀποπληξία τοῦτο λέγειν καὶ φρονεῖν. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς σώφρονος τὸ αἰτιάσασθαι ἀναιτίους· τίς γὰρ ἡ αὐτῶν σκαιολόγος διανόησις ταῦτα τὰ ληρήματα ἐννοεῖσθαι ἐπὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας καθιερωμένων πραγμάτων; εἰ ὁ ζωγραφῶν δι’ αἰσχροκέρδειαν λέγεται εἰκονίζειν τὸν κύριον ἡμῶν καθὼς ἄνθρωπος τέλειος γέγονε καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ, ὥρα αὐτοὺς καὶ τοὺς τὰ θεῖα εὐαγγέλια γράφοντας αἰτιάσθαι καὶ τοὺς τὸν σταυρὸν ἐγχαράττοντας διὰ χρωμάτων σκαιογράφους ἀποκαλεῖν καὶ δι’ αἰσχροκέρδειαν λέγειν τοῦτο ποιεῖν. τί οὖν; καὶ τέκτων σταυρὸν κατασκευάζων σκαιοτέκτων ὀνομασθήσεται; καὶ λιθουργὸς τράπεζαν ἁγίαν ἀποξέων καὶ διατυπῶν σκαιολιθουργός; καὶ χρυσοχόος καὶ ἀργυροκόπος καὶ ὑφάντης ὡσαύτως; οὐκοῦν κατὰ τὴν αὐτῶν παράνοιαν οἷχεται πᾶσα ἐπιστήμη καὶ τέχνη δοθεῖσα παρὰ τοῦ θεοῦ πρὸς τε τὴν αὐτοῦ δόξαν καὶ πρὸς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ζωῆς. καὶ ἐπειδὴ ἤκασιν εἰς ἀγνωσίας καὶ μοχθηρίας ὑπερβολὴν, ἐκ τῆς θείας γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἀκουσάτωσαν ἐπαινουμένην τὴν δοθεῖσαν τῇ φύσει ἡμῶν σοφίαν διὰ τοῦ δημιουργήσαντος ἡμᾶς μεγαλοδώρου θεοῦ, τοῦ μὲν Ἰωβ περὶ τοῦ θεοῦ φάσκοντος· τίς ἔδωκε γυναιξὶν ὑφάσματος σοφίαν; καὶ τῆς θείας γραφῆς μαρτυρούσης διὰ τοῦ θεοῦ δεδόσθαι σοφίαν τῷ Βεσελεὴλ εἰς πᾶσαν τεκτονικὴν ἐπιστήμην· φησὶ

10 Ἑμμανουὴλ cf. Is. 7,14; Mt. 1,23 14 cf. Rom. 10,10 31 Iob 38,36

1–2 Greg. Naz. or. 30 (theol. IV) (CPG 3010,30) c. 8,9–10 Gallay/Jourjon 11 ὕβριν – μυκτῆρσιν cf. Greg. Naz. or. 5 (c. Iul. II) (CPG 3010,5) c. 23,18 Bernardi

(H) V T M 1–2 = Greg. Naz.

1 nonnulli Gregorii editores et interpretes post διίστανται interpungunt (quod hoc quidem loco etiam Anast. praetulit), sed cf. infra p. 764,29 sqq. 6 αὐτοὺς M ed. Rom.: αὐτοῖς V T 11 αὐτῶν M 12 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 13 σκαιογράφου M 13–14 ἐπιτηδεύοντος M 16 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 18 ἀναιτίως V | σκαιολόγος T (cf. lat.): κενολόγος V ἀκαιρολόγος M καινολόγος ed. Rom.^{ms} 21 ὥρα] ὅρα V | αἰτιάσασθαι M 22 σταυρὸν] Χριστὸν M | σκαιογράφους M 23 αἰσχροκέρδειαν sic V | λέγειν om. T^{ac} (add. T^{1–2} s.l.) 25 ὡσαύτως] ὁμοίως M 27 καὶ² om. M | ἐπειδὴ ed. Rom.* (cf. lat.): ἐπεὶ δὲ codd. 29 τῇ φύσει ἡμῶν] ἡμῖν V 31 φάσκοντος + καὶ M | μαρτυρούσης γραφῆς V

dicens: „Cum naturae distent, cum intellectibus quoque diuiduntur et nomina.“ et omnes sancti patres nostri confusionem non admittentes separatrices intellectu dicunt duas naturas ratione differentiae, non diuisionis. igitur aut ignota est illis etiam in hoc uera dogmatum agnitio, aut calumniantur sanctos patres nostros quod
 5 nullo modo dicant diuisionem in duarum naturarum unitione dispensationis Christi. et Nestorius quidem rebus diuidit naturas, dicens alterum dei uerbum et alterum La.-Co. 434
 eum qui est ex uirgine, in hominem specialiter et in deum specialiter; catholica uero Rom. 592
 ecclesia inconfuse confessa unitiorem intellectu solo diuidit naturas indiuisse, unum eundem confessa Hemmanuhel etiam post unitiorem. porro iniuriarum spirantes
 10 in suis nasis efferunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Quis est insensatus intellectus uani scriptoris propter friuolum et turpe lucrum studentis quod studeri non potest, id est *corde credita* et *oris confessione* prolata manibus pollutis formare?»

15 (Epiphanius diaconus legit:)

Apoplexia est hoc dicere uel sentire. neque enim uiri prudentis est culpae inculpabiles; nam quae est eorum sinistri sermonis excogitatio haec deleramenta intelligendi Ma. 250
 in ecclesiae dicatis rebus? si is qui pingit propter turpe lucrum dicatur imaginari dominum nostrum secundum quod homo perfectus factus est et sanctos eius, uide illos
 20 etiam eos qui diuina euangelia scribunt incusare et eos qui crucem per colores exarant stultos pictores appellare ac dicere, quod propter turpe lucrum hoc faciant. ergone et faber qui crucem facit stultitiae fabricator nominabitur? et latomus mensam sanctam incidens et formans stultitiae latomus est? et aurifex et argentarius et textor similiter? itaque iuxta illorum uesaniam discessit omnis disciplina et ars a deo
 25 data tam ad gloriam suam quam ad statum uitae nostrae. et quia uenerunt in ignorantiae ac malignitatis superfluitatem, ex diuina scriptura et sanctis patribus nostris audiant laudari sapientiam quae data est naturae nostrae per magnum datorem deum qui nos condidit. et quidem Iob de deo asseuerante: „quis dedit mulieribus texturae sapientiam?“ diuina quoque scriptura testatur deum dedisse sapientiam Beselehel in
 30 omnem fabrilem disciplinam, ita dicens: <locutusque est dominus ad Moysen dicens:>

28–29 quis – sapientiam¹ cf. Vet. Lat. (Sabatier) Iob 38,36

P VE

1 nature codd. | distent – diuiduntur] „gr. distant consideratione intellectus, simul diuiduntur“ ed. Rom.^{mg}; Anast. hoc loco post διστανται interpungendum esse putauit; aliter infra p. 765,27–28 2 separatrices] separatas F² edd., sed mendum interpreti tribuendum (cf. Gloss. χωριστής ~ separator) 2–3 dicunt intellectu E edd. 9 eundemque ed. Rom.*; sed cf. gr. | Hemmanuhel V: Hemmanuel P Hemanuel E Emmanuel ed. Rom.* | iniuriarum spirantes] cf. Vulg. Act. 9,1 spirans minarum 10 efferunt] expectaueris inferunt; cf. p. 617,3 al. 12 scriptoris] pictoris La.-Co.^{mg} (sed mendum est interpretis) | fribobum (sic) P fribolum V 13 et post confessione P 17 nam quae] namque P E | synistri P | deliramenta F edd. 18 is] his P V 18–19 deum P 19 uide] unde ed. Rom.* („f. uelint“ ed. Rom.^{mg}), sed Anast. legit ὄρα (cf. gr. V), unde αὐτοὺς καὶ mendose uertit 20 eos¹ om. ed. Rom.* 22 stultitiae codd. 22–23 mensam + et P 23 latomus] lamus (sic) P 29 diuina – sapientiam² om. E | tentantur P^{ac} (n bis exp., s add. P¹ s.l.) | dominum ed. Rom.^{corr}* | Beselehel ed. Rom.* 30 locutusque – dicens² suppleui ex Vulg. (uix lacuna in Anastasii exemplari graeco)

γὰρ οὕτως· καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· ἰδοὺ ἀνακέκλημαι ἐξ ὀνόματος
τὸν Βεσελεὴλ τὸν τοῦ Οὐρίου υἱοῦ Ὡρ τῆς φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἐνέπλησα αὐτὸν πνεῦμα
θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονεῖν,
ἐργάζεσθαι τὸ χρυσεόν καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκὸν καὶ τὴν ὑάκινθον καὶ τὴν
πορφύραν καὶ τὸ κόκκινον τὸ νηστὸν καὶ τὴν βύσσον τὴν κεκλωσμένην καὶ τὰ λιθου- 5
ργικά εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰ τεκτονικά τῶν ξύλων ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα. καὶ
ἐγὼ δέδωκα αὐτὸν καὶ τὸν Ἐλιάβ τὸν τοῦ Ἀχισαμάχ ἐκ φυλῆς Δάν· καὶ παντὶ συνετῶ
καρδίᾳ δέδωκα σύνεσιν, καὶ ποιήσουσι πάντα ὅσα συνέταξά σοι. οἷς συνωδὰ καὶ ὁ
πολύς ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος φάσκει· „Καὶ κατέβη πνεῦμα κυρίου καὶ ὠδήγησεν
αὐτοὺς, καὶ πνεῦμα ἐπιστήμης ἐνέπλησε τὸν Βεσελεὴλ τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς σκη- 10
νῆς.” οὐκοῦν τὰς ἐκ θεοῦ δοθείσας ἐπιστήμας τοῖς ἀνθρώποις ἀποφαιλίζοντες τε
Rom. 593 καὶ καταγινώσκοντες τῇ τῶν θεοκαταγνώστων αἵρέσει συναριθμοῖ εἰσὶ τε καὶ
La.-Co. 436 καὶ οὐ νόθοι υἱοὶ τῆς ἐστολισμένης νύμφης τοῦ Χριστοῦ καὶ σπῖλον ἢ ρυτίδα μὴ
Ha. 360 ἐχούσης καθολικῆς ἐκκλησίας, μόνῳ θεῷ τὰς λογικὰς θυσίας καὶ τὰς λατρείας προσ- 15
φέροντες, διὰ μὲν τῆς ὁρατικῆς αἰσθήσεως βλέποντες τὴν σεπτὴν εἰκόνα τοῦ
Χριστοῦ καὶ τῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς δεσποίνης ἡμῶν τῆς ἁγίας θεοτόκου, ἁγίων
ἀγγέλων τε καὶ πάντων ἁγίων ἀγιάζονται καὶ εἰς ἀνάμνησιν τούτων τὸν νοῦν
αὐτῶν ἀνατυποῦσι, καὶ καρδίᾳ εἰς ἓνα θεὸν πιστεύουσιν εἰς δικαιοσύνην καὶ στόματι
ὁμολογοῦσιν εἰς σωτηρίαν. ὡσαύτως καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀκούοντες τὴν ἀκουστικὴν 20
αἴσθησιν ἁγιασμοῦ καὶ χάριτος πληροῦσι καὶ τῇ καρδίᾳ συνιᾶσι τὴν τῶν γεγραμ-
μένων διήγησιν. εἶτα εἰκῇ φυσιοῦμενοι τί φασιν;

Ma. 252 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ἐποίησε γὰρ ὁ τοιοῦτος εἰκόνα ὀνομάσας αὐτὴν Χριστόν. καὶ ἔστι τὸ Ἰησοῦς
ὄνομα θεὸς καὶ ἄνθρωπος, λοιπὸν καὶ εἰκὼν θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. καὶ λοιπὸν ἡ 25
συμπεριέγραψε κατὰ τὸ δοκοῦν τῇ αὐτοῦ ματαιότητι τὸ ἀπερίγραφον τῆς θεότη-
τος τῇ περιγραφῇ τῆς κτιστῆς σαρκὸς ἢ συνέχεε τὴν ἀσύγχυτον ἔνωσιν ἐκείνην τῷ
τῆς συγχύσεως ἀνομήματι περιπεσών, δύο βλασφημίας ἐκ τούτου τῇ θεότητι προσ-
άψας διὰ τῆς περιγραφῆς τε καὶ συγχύσεως. ταῖς αὐταῖς οὖν καὶ ὁ προσκυνήσας

1–8 Ex. 31,1–6 9–10 Is. 63,14 10–11 πνεῦμα – σκηνῆς cf. Ex. 35,30–36,1 13 cf. Is. 30,1; Sir. 3,27 et 5,5
14 νύμφης τοῦ Χριστοῦ cf. Ioh. 3,29 14–15 cf. Eph. 5,27 15 τὰς! – λατρείας cf. Rom. 12,1 19–20 cf.
Rom. 10,10 21 Is. 6,10; Mt. 13,15; Act. 28,27 22 cf. Col. 2,18 25 cf. Col. 1,15

9–11 Greg. Naz. or. 41 (in pent.) (CPG 3010,41) c. 13,3–6 Moreschini/Gallay 15–16 θεῷ – προσφέροντες cf.
(Ps.–)Ioh. Chrys. lit. (CPG 4686) p. 329,12–14 et 331,12–13 Brightman

(H) V T M 9–11 = Greg. Naz.

1 οὗτος V | Μωσῆν M 2 Οὐρίου M: Οὐρῇ V T | υἱὸν M | τῆς] ἐκ ed. Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.)
3 ἀρχιτεκτονῆσαι Sept. (sed ἀρχιτεκτονεῖν cod. A) 4 χρύσειον M (prob.) | τὸν] τὸ V | τὴν] τὸν Vc ed.
Rom. | καὶ⁴ om. M 5 τὸν ἱστὸν sic V 6 καὶ εἰς τὰ ἔργα Sept. (sed εἰς τὰ ἔργα καὶ cod. A) | κατὰ om.
V 7 ἔδωκα Sept. (sed δέδωκα cod. A) | Ἀχισαμάχ ed. Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.) 8 σοι συνέταξα
Sept. (sed συνέταξά σοι cod. A) | συνωδὰ V 10 ἐμπλήσαν Greg. Naz. | Μεσελεὴλ V 11 ἐκ θεοῦ M: τοῦ
θεοῦ V T (cf. lat.) παρὰ τοῦ θεοῦ ed. Rom.* fort. recte (cf. supra p. 654,26–27) 13 ἁμαρτίᾳ] ἁμαρτίαν V
ἁμαρτ' T ἁμαρτίαις Sept. 14 σπῖλον V edd. 16 μὲν om. V fort. recte | τὴν εἰκόνα τὴν σεπτὴν M
18–19 τὸν νοῦν αὐτῶν] ἐν νοῖ M 20 ἀκουστικὴν] τῶν ἀκουστικῶν ed. Rom.*; sed cf. lat. 21 συνιᾶσι
ed. Rom.: συνῶσι V T (ex N. T. uel Sept.) συνιᾶσι M 23 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 25 ἢ] εἰ V
26 ἀπερίγραφον M, sed synodus Hier. semper forma ἀπερίγραφ- usa est; cf. Ulpus p. 215–216 28 ἀνομή-
ματι] ὀνόματι V

ecce uocaui ex nomine Beselehel filium Huri filii Hur de tribu Iuda, et impleui eum spiritu dei, sapientia, intelligentia et scientia in omni opere ad excogitandum fabre quicquid fieri potest ex auro et argento et aere, marmore et gemmis et diuersitate lignorum, dedique ei socium Oliab filium Achisamech de tribu Dan et in corde omnis
 5 eruditi posui sapientiam, ut faciant cuncta quae praecepi tibi. quibus consona Gregorius qui multus est in theologia profatur: „Et descendit spiritus domini et deduxit eos, et spiritu disciplinae repleuit Beselehel principem fabrorum tabernaculi.“ ergo qui disciplinas dei quae hominibus datae sunt deprauant et reprehendunt, diuinitus reprobatorum heresi connumerati et sunt et dicuntur, addentes, secundum quod
 10 scriptum est, *peccatum super peccatum*. hi ergo qui germani et non nothi stolis amictae sponsae Christi et *maculam* uel *rugam non habentis*, catholicae uidelicet ecclesiae, filii sunt, soli deo rationabilia sacrificia et seruitutes offerentes, per uisibilem sensum intuentes uenerabilem imaginem Christi et proprie ac ueraciter dominae nostrae sanctae dei genitricis sanctorumque angelorum ac omnium sanctorum
 15 sanctificantur et per recordationem horum mentem suam informant, et corde in unum deum credunt ad iustitiam et ore confitentur ad salutem. similiter et euangelium audientes auditorium sensum sanctificatione ac gratia replent et corde intellegunt eorum quae scripta sunt narrationem. dein frustra inflati quid aiunt?

PL 129, 397

Rom. 593

La.-Co. 435

Ha. 359

(Gregorius episcopus legit:)

Ma. 251

20 «Fecit enim iste talis imaginem nominans eam Christum. et est nomen quod est ‚Christus‘ deus et homo, ergo est et *imago dei* et hominis. itaque aut circumscripsit secundum quod uisum est uanitati suae incircumscriptionem deitatis circumscriptione creatae carnis aut confudit inconfusibilem unionem illam confusionis iniquitatem incurrens, duas blasphemias ex hoc deitati applicans per circumscriptionem et

6–7 Et – eos cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 63,14

1–4 ecce – Achisamech cf. LC I 16 p. 175,17–24 (= I Capit. p. 104,4–7) = *Hadr. p. 19,4–9 (In actione sexta. Tomo tertio. Capitulo XII): Quod nec inde adorandarum imaginum usus adstrui possit (Quod non pertineat ad imaginum adorationem Capit. Hadr.), ut illi stultissime et (om. Hadr., suppl. Hampe) irrationabiliter dicunt (putant Capit. Hadr.), eo (om. Capit. Hadr.) quod in lege (in lege] per legislatorem Capit. Hadr.) scriptum est: ‚Ecce vocavi ex nomine Beseleel filium Ur (Besehel de Uri Capit. Hadr.), filii Hor (fili Or Hadr.), de tribu Iuda, et repleui eum spiritu (spiritum Hadr.) sapientiae et intelligentiae ad perficiendum opus ex auro et argento et dedi ei Oliab (Aeaeliab Capit. Eliab Hadr. [Oliab Hampe]) de Achisama‘ (+ et cetera Capit. Hadr.). cf. Freeman p. 104 adn. 46

P VE

1 ecce] ego F edd. | Beseleel P ed. Rom.* | filium] filiu (sic) P | Huri] Ur LC Uri Hadr. Vulg. Urii ed. Reg.* | Hur (cf. Vulg.)] Uri E Or Hadr. ed. Rom.* Hor LC | eum + de ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 2 sapientia + et E edd. | et scientia om. E ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 3 quidquid ed. Rom.* 4 Oliab P Hadr.: Oliab E (Oliab filium om. V) LC Hooliab Vulg. Eliab ed. Rom.* (ex gr.) | Achisamech E edd. | tribu Dan] trubudan (sic) P 5 precepi P V abbr. E | consonat E consonans F² edd. 7 spiritus ed. Rom.* (ex gr.) fort. recte | Beseleel E Beseleel ed. Rom.* 8 qui] Anast. fort. legit οί τὰς | dei] Anast. legit τοῦ θεοῦ (cf. gr. V T) | deprauant] „gr. uituperant“ ed. Rom.^{mg} 10 est om. F edd. 11–12 ecclesia P^{ac} (e add. P^c s.l.) 12 uisibilem + que P^c (que s.l.) VE, sed cf. gr. 14 ac] et ed. Rom.* 17–18 intelligunt E edd. 18 deinde ed. Rom.* 21 est om. ed. Rom.* (ex gr., ut uidetur) 23 confundit P E

βλασφημίαις ὑποβέβληται· καὶ τὸ οὐαὶ ἀμφοτέροις ἐφάμιλλον, ὅτι Ἀρείῳ καὶ Διοσκόρῳ καὶ Εὐτυχεῖ καὶ τῇ τῶν Ἀκεφάλων αἵρέσει συνεπλανήθησαν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οὐ ζωγράφων ἐφεύρεσις ἡ τῶν εἰκόνων ποίησις, ἀλλὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἔγκριτος θεσμοθεσία καὶ παράδοσις, καὶ „τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδέσιμον” κατὰ τὸν θεῖον Βασίλειον. μαρτυρεῖ δὲ αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἡ ἀρχαιότης καὶ ἡ τῶν πνευματοφόρων πατέρων ἡμῶν διδασκαλία, ὅτι ὁρῶντες ταύτας ἐν τοῖς σεπτοῖς ναοῖς ἡσμενίσαντο καὶ αὐτοὶ σεπτοὺς ναοὺς δειμάμενοι ταύτας ἐστηλογράφησαν· ἐν οἷς τὰς θεοπροσδέκτους αὐτῶν εὐχὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας τῷ δεσπότη τῶν ὅλων θεῷ προσέφερον. μενοῦνγε αὐτῶν ἡ ἐπίνοια καὶ ἡ παράδοσις καὶ οὐ τοῦ ζωγράφου· τοῦ γὰρ ζωγράφου ἡ τέχνη μόνον, ἡ δὲ διάταξις πρόδηλον τῶν δειμαμένων ἁγίων πατέρων. τὸ δὲ „Χριστὸς” ὄνομα σημαντικόν ἐστι θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, τῶν δύο τελείων τοῦ σωτῆρος φύσεων. καὶ καθ’ ἣν ὥραθη φύσιν τὴν εἰκόνα αὐτοῦ οἱ χριστιανοὶ ἀναζωγραφεῖν ἐδιδάχθησαν, ἀλλ’ οὐ καθ’ ἣν ἀόρατος ἦν· αὐτὴ γὰρ ἀπερίγραπτος· θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, εὐαγγελικῶς ἡκούσαμεν. τῇ ἀνθρωπίνῃ οὖν φύσει τοῦ Χριστοῦ ἀναζωγραφουμένου δῆλον ὅτι, καθὼς ἡ ἀλήθεια ἔδειξε, κατὰ τὸ ὄνομα μόνον ὁμολογοῦσιν οἱ χριστιανοὶ κοινωνεῖν τὴν ὁρωμένην εἰκόνα τῷ ἀρχετύπῳ καὶ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν. αὐτοὶ δὲ κεπρωθέντες ἀδιάφορον λέγουσιν εἶναι εἰκόνα καὶ πρωτότυπον καὶ ἐν ἑτεροουσίῳ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας κρίνουσι· καὶ τίς αὐτοὺς οὐ γελάσει τῆς ἀμαθίας, μᾶλλον δὲ θρηνησει τῆς ἀσεβείας; εἰς ἀδόκιμον γὰρ νοῦν ἐκτραπέντες λαλοῦσι τὰ μὴ καθήκοντα, συγχύσεως αἰτίαν θρυλλοῦντες ἔχειν διὰ τῆς τῶν σεπτῶν εἰκόνων ποιήσεως τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν καὶ προσάπτειν αὐτὴν τῇ θεότητι περιγραφῆς εἶδος, εἰτά τε καὶ ἀνομίαν ἐπ’ ἀνομίᾳ προστιθέντες οὐαὶ ἐπιπέμπουσιν. ἀλλ’ ἐπιστρέφει ὁ πόνος αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν· εἰ γὰρ ὁ καταρῶμενος τὸν πάλαι Ἰσραὴλ ἐπικατάρματος καὶ ὁ εὐλογῶν αὐτὸν εὐλογημένος, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ τὸν νέον Ἰσραὴλ τὸν νοερῶς ὁρῶντα θεόν, τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, καταρῶμενός ἐστι κατάρας ἔμπλεως; τίς δὲ οὐκ ἂν αὐτοὺς βδελύξεται Ἀρείῳ καὶ Διοσκόρῳ καὶ Εὐτυχεῖ λέγοντας καὶ τῇ τῶν Ἀκεφάλων αἵρέσει ταύτην ἀποπλανᾶσθαι, αὐτῶν τούτους ἐχόντων καθηγητὰς καὶ προστάτας τῆς ἑαυτῶν κενολέκτου αἵρέσεως; ἐν γὰρ τοῖς ἑξῆς Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου παρ’ αὐτῶν εἰς μαρτυρίαν ἄγεται, ὅστις ὑπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γινώσκεται προστάτης εἶναι τῆς Ἀρείου αἵρέσεως, καθὼς ἐν πᾶσι τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ καὶ ἐκδόσεσιν ἐμφέρεται, δεύτερον προσκυνητὸν

15 Ioh. 1,18 21 cf. Rom. 1,28 24 ἀνομίαν — προστιθέντες cf. Is. 30,1 24–25 cf. Ps. 7,17 25–26 cf. Num. 24,9

5 τὸ — αἰδέσιμον Bas. ieiun. hom. I (CPG 2845), PG 31, 165 C 14 – D 1; cf. Bas. spir. (CPG 2839) c. 29,71,22–23 Pruche 12–13 τὸ — ἀνθρωπότητος cf. e.g. Cyr. Alex. c. Nest. (CPG 5217) II 1, ACO I 1,6 p. 36,15–16

26–27 ὁ² — θεόν cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 22 p. 117,24

(H)VTM 5 post θεσμοθεσία καὶ euanida sunt uerba in H f. 219^r l. 1–3, quo in loco multa praetermissa esse patet, deinde l. 4 leguntur uerba p. 662,9 ὅτι τῆς σαρκὸς | τὸ — αἰδέσιμον = Bas. (= PG)

2 καὶ² om. V 3 om. T 8 ἡσμενίσαν M 11 πρόδηλον + ὡς M 15 αὐτῇ T edd. 16 τοῦ om. V | ἀναζωγραφούμενοι V ἀναγραφομένου T edd. 18 τὴν² om. Vc edd. 19 ἐν om. T edd. 19–20 ταυτὸ ed. Rom.* ex Vc 20 καταγελάσει V 22 θρυλλοῦντες] λαλοῦντες V 24 ἀνομίᾳ] ἀνομίαν V | ἐπιστρέφει V 26 γε om. Vc edd. 28 ἔμπλεος V 29 ταύτης T 30 κενολέκτου] μισολέκτου ed. Rom.* ex Vc (corr. ed. Rom.^{mss}, καινολέκτου Hard.^{mss}) 32 ἐν om. M 33 γράμμασιν ed. Rom.* | καὶ + ταῖς M

confusionem. eisdem ergo et is qui adorauit blasphemiiis summittitur. et ,uae' utrisque consimile, quia cum Arrio et Dioscoro et Eutyche atque cum Acephalorum heresi errauerunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

- 5 Non est pictorum adinuentio imaginum factura, sed catholicae ecclesiae approbabilis legislatio et traditio, atque antiquitati congruens reuerentia secundum diuinum Basilium. testimonium autem perhibet ipsa rerum antiquitas et spiritu indutorum patrum nostrorum doctrina, quia uidentes has in uenerabilibus templis libenter suscepunt et ipsi uenerabilia templa dedicantes has pingere studuerunt; in quibus
 10 deo accepta uota sua et incruenta sacrificia domino cunctorum deo obtulerunt. igitur eorum est ingenium et traditio et non pictoris. nam pictoris sola ars est, dispositio uero manifestum est quod sit sanctorum patrum qui dedicarunt. nomen autem quod ,Christus' dicitur indicium est deitatis et humanitatis, duarum uidelicet perfectarum saluatoris naturarum. et secundum naturam qua uisus est imaginem eius PL 129, 398
 15 christiani pingere sunt edocti et non secundum quam inuisibilis erat; ipsa enim incircumscripita est; *deum* quippe *nemo uidit umquam*, ex euangelio audiuius. humana ergo natura Christo depicto scilicet, iuxta quod ueritas demonstrauit, Rom. 594
 secundum nomen tantum christiani confitentur communicare imaginem ei quod principale est, et non secundum substantiam. ipsi autem stolidi effecti indifferentem
 20 dicunt esse imaginem et principale atque in aliis substantiis esse ipsam substantiam iudicant. et quis eos non derideat indisciplinationis, immo lugeat impietatis? *in reprobum* quippe *sensum* conuersi loquuntur *quae non conueniunt*, confusionis causam susurrantes habere per uenerabilium imaginum effectum ecclesiam et applicare eam deitati circumscriptionis speciem asserentes, deindeque iniquitatem super La.-Co. 438
 25 iniquitatem apponentes uae transmittunt. sed *conuertetur dolor eorum in caput* ipsorum; si enim qui *maledicit* antiquo Israel maledictus et qui *benedicit benedictus* est, quanto magis qui nouo Israel qui intelligibiliter uidet deum, id est dei ecclesiae, maledicit est maledictione repletus? quis autem eos non execrabitur cum Arrio et Dioscoro et Eutyche dicentes atque cum Acephalorum heresi illam errare, ipsis hos Ma. 254
 30 habentibus praeceptores et tutores suae ipsius noua eligentis hereseos? in subsequentibus enim Eusebius Pamphili ab eis in testimonium ducitur; qui ab omni ecclesia catholica noscitur patronus esse Arrii hereseos, quemadmodum in omnibus conscriptis suis et expositionibus continetur, secundum adorabilem dicens deum uer-

P VE

1 uae P ed. Rom.: uice VE 2 utriusque VE ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | et² om. P 3 orauerunt Pac (o in e mut., r² superscr. Pc) herrauerunt V 6 antiquitati – reuerentia ~ καὶ τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδέσιμον? cf. p. 751, 15–16
 7 autem om. E edd. | inductorum F² edd. 9 pingere studuerunt ~ ἐστηλογράφησαν? 12 uero om. E edd. | dedicauerunt E edd. 13 quod] quo E edd. 14 qua] quam P 15 ipsa] Anast. legit αὐτὴ (cf. gr. T) 17 scilicet ~ δῆλον ὅτι minus apte 20 in – substantiam] „gr. in aliis et aliis substantiis esse eandem substantiam“ ed. Rom.^{ms} (Anast. sententiam male intellexit) 23 causam] crimen ed. Rom.^{ms} (sed mendum est interpretis) | effectum ~ ποιήσεως? expectaueris facturam uel sim. 24 deitati] diuinitati E edd. | deindeque] deinde quē P 25 uae] ue V sue E 26 et] est ed. Rom.* 29 ipsis] ipsi P 30 noua eligentis] Anast. legit uel intellexit καινολέκτου 33 et expositionibus] expositionibus E expositionibusque F edd. | adorabile ed. Rom.* | dicens post uerbum F edd.

- Ha. 361 λέγων τὸν θεὸν λόγον καὶ ὑπουργὸν τοῦ πατρὸς καὶ τὰ δευτερεῖα τῆς ἀξίας ἔχον-
τα, τῇ τοῦ ὁμοουσίου ἀντιφερόμενος δόξῃ, καὶ μεταβολὴν τῆς ἀγίας σαρκὸς τοῦ
κυρίου εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν· καὶ ἐκ τούτου σύγχυσιν πρεσβεύων οὐδὲ εἰκόνα
δέχεται, ἀλλ' οὐδὲ πᾶσα ἡ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἐναγῆς ὁμήγυρις. δοξάζουσι γὰρ
ἐκτὸς ψυχῆς λογικῆς ἐνανθρωπήσαι τὸν κύριον ἡμῶν καὶ ἀντὶ τῆς ψυχῆς τὴν
θεότητα ἔχοντα, ἵνα τὸ πάθος αὐτῇ προσενέγκωσι, καθὰ μαρτυρεῖ Γρηγόριος ὁ
θεολόγος, καὶ ὡς Θεοπασχίται εἰκόνα οὐκ ἀποδέχονται. ὡσαύτως καὶ Σευῆρος ὁ
συγχυτικὸς οὐκ ἐδέξατο εἰκόνα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ, καθὼς πλεῖ-
στοι τῶν ἱστορικῶν διηγοῦνται. πῶς οὖν Ἀρείῳ καὶ Διοσκόρῳ καὶ Εὐτυχεῖ <καὶ>
τῇ τῶν Ἀκεφάλων αἰρέσει ἔπεσθαι τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν φάσκουσι τὴν δεξαμέ- 10
νην τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις, θαυμάσαι ἔστι, μέγα ἐξερευγόμενοι καὶ τινα
βλάσφημα λογύδρια ἐκ τῆς ἀπυλώτου αὐτῶν γλώττης εἰς ἄερα χέοντες καὶ οὐδὲν
ἕτερον. ἀκουσάτωσαν οὖν ἀληθῶς· ἀνωτέρα περιγραφῆς ἔστι, καθὼς εἴπομεν, ἡ
θεία φύσις, ἡ δὲ γε ἀνθρωπίνη περιγεγραμμένη· καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων,
περιγραπτὴν λέγων τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν, ταύτη συμπεριγράφει τὴν ἀπερίγραπ- 15
τον οὖσαν. καὶ γὰρ ὁ κύριος, καθὼς τέλειος ἄνθρωπος ἦν, ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ οὐκ
ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· καὶ τοῦτο αὐτὸς πιστοῦται λέγων· ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν.
καὶ περὶ τοῦ Λαζάρου διαλεγόμενος τοῖς αὐτοῦ φοιτηταῖς οὕτως ἔφη· χαίρω δι'
Rom. 595 ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ. καθὼς δὲ θεὸς ἐστίν, ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ
πάρεστι μένων παντάπασιν ἀπερίγραπτος. πῶς οὖν φληναφήματά τινα κενοφω- 20
νοῦντες βατταρίζουσιν ἀκρατεῖ γλώττῃ λέγοντες „συμπεριέγραψεν” ὁ ζωγράφος
„κατὰ τὸ δοκοῦν τῇ αὐτοῦ ματαιότητι τὸ ἀπερίγραφον τῆς θεότητος τῇ περιγραφῇ
τῆς κτιστῆς σαρκός”; εἰ συμπεριεγράφη, ἀνακείμενος καὶ ἐσπαργανωμένος ἐν φάτνῃ,
τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ φύσις τῆς θεότητος αὐτοῦ, συμπεριγράφεται καὶ ἐν
τῇ ἀναγεγραμμένῃ εἰκόνι τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ ἀπερίγραπτος θεότης αὐτοῦ. 25
ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ σταυρῷ εἰ συμπεριεγράφη τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ
φύσις τῆς θεότητος αὐτοῦ, συμπεριγράφεται καὶ ἐν τῇ ἀναγεγραμμένῃ εἰκόνι τῆς
ἀνθρωπότητος αὐτοῦ ἡ ἀπερίγραπτος θεότης αὐτοῦ· εἰ δὲ ἐκεῖνο οὐ γέγονεν, οὐδὲ
τοῦτο πάντως. εἴθε ἔγνωσαν τὸ τοῦ θεοφόρου Διονυσίου ῥητὸν ἐκ τοῦ περὶ ἱεραρ-
La.-Co. 440 χίας λόγου οὕτω λέγοντος· „Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἀκριβὴς ἐμφέρεια τοῖς αἰτιατοῖς καὶ 30
τοῖς αἰτίοις, ἀλλ' ἔχει μὲν τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰτίων ἐνδεχομένας εἰκόνας, αὐτὰ δὲ

17 Ioh. 11,7 18–19 Ioh. 11,15 23 cf. Lc. 2,12

6 ἵνα – προσενέγκωσι cf. Greg. Naz. epist. 101 (= epist. 1 ad Cled. = theol. 1) (CPG 3032) § 34,3 Galla/Jourjon;
cf. infra p. 736,17–18 30–662,2 (Ps.-)Dion. Ar. diu. nom. (CPG 6602) II 8 p. 132,14–17 Suchla

(H)VTM 30–662,2 = (Ps.-)Dion. Ar.

1 δευτερεῖα sic V 3 τούτων ed.Rom.* ex Vc 4 ἡ om. V 5 καὶ om. ed.Rom.*, sed cf. lat. 6 πάθος +
ἐπ' T 7 Σεβήρος ed.Rom.* 9 διηγοῦνται V (cf. lat.): διήγηται T edd. διηγήσαντο M | καὶ add. Morin
in Vc^{ms} (cf. supra p. 658,2 al.) 11 ἐξερευγόμενοι T M^{pc} (p² s.l.) 12 λογίδια ed.Rom.* | χέοντες scripsi
(„L. χέοντες“ ed.Rom.^{ms}): χέόμενα codd. 13 ἀνωτέρω T edd. | καθὰ V καθ' T 15 τὴν² M ed.Rom.: om.
VT 16 ὢν om. M | οὐκ om. M 17 αὐτὸς] αὐτὸ V | ἄγωμεν V 21–23 συμπεριέγραψεν – σαρκός]
cf. supra p. 656,26–27 22–23 κατὰ – συμπεριεγράφη] cf. supra p. 656,26–27 22 ἀπερίγραπτον M (uide
quae adnotavi ad p. 656,26) 23 ἀνακείμενου καὶ ἐσπαργανωμένου ed.Rom.* 24 αὐτοῦ om. V 26 τῷ
om. V edd. 28 ἐκεῖνα VT edd. 29 εἴθε M Ml (incertum in T): εἰ δὲ V Vc^{ac} (corr. Morin in marg.)
29–30 ἐκ – λόγου] aut error Tarasii aut mendosa adnotatio marginalis in textum recepta (cf. app. font.)
31 αὐτὰ] ταῦτα T

bum et ministrum patris et secunda dignitatis habentem, ab homousii differens Ha. 362
 maiestate, et commutationem sanctae carnis domini in diuinitatis naturam; ac per
 hoc confusionem dogmatizans nec iconam recipit, sed neque omnis Arrianorum
 scelerata collectio. praedicant enim sine anima rationabili hominem factum fuisse
 5 dominum nostrum et pro anima deitatem habere, ut passionem in eam afferant, sicuti
 testatur Gregorius deiloquus, et utpote deitatem passam fatentes imaginem non
 admittunt. similiter et Seuerus confusibilis minime suscepit imaginem Christi dei
 nostri in ecclesia, sicut plurimi historici narrant. quomodo ergo Arrium et Dios-
 10 corum ac Eutythen, Acephalorum scilicet heresim secutam fuisse catholicam eccle-
 siam asserant quae suscepit imaginales historias, mirandum est, dum magna eructent
 et quasdam blasphemias ratiunculas ex lingua sua quae sine porta est in aerem fun-
 dant et non aliud. audiant ergo ueraciter: superius circumscripta est, quemadmodum
 diximus, diuina natura, an potius humana est circumscripta? et nullus bene sentien-
 tium, circumscriptam dicens humanam naturam, cum hac circumscribit eam quae PL 129, 399
 15 incircumscripta est. etenim dominus secundum quod homo perfectus erat, cum esset
 in Galilaea, non erat in Iudaea, et hoc ipse affirmat dicens: *eamus in Iudaeam iterum*.
 et cum de Lazaro dissereret discipulis suis, ita dixit: *gaudeo propter uos*, quia *non*
eram ibi. porro secundum quod deus est, in omni loco dominationis suae praesto Rom. 595
 20 est, manens modis omnibus incircumscriptus. quomodo ergo uaniloquiis quibus-
 dam nouitate uocis perstreptentes, uerbosantur infreni lingua dicentes: „circum-
 scripsit pictor secundum quod uisum est uanitati suae incircumscriptibile deitatis
 circumscriptione creatae carnis“? si circumscripta est, reclinatus et cunabulis *inuolu-*
tus in praesepio, natura humanitatis natura deitatis eius, simul circumscripta est et in
 depicta imagine humanitatis eius incircumscripta deitas eius. similiter et in cruce si
 25 circumscripta est natura humanitatis natura deitatis eius, simul circumscripta est et in
 depicta imagine humanitatis eius incircumscripta deitas eius; si uero *†*illa non est
 factus[†], nec hoc utique. utinam cognouissent deiferi Dionysii dictum in sermone de
 hierarchia ita perhibentis: „Neque enim certa similitudo est causalibus et causis. sed La.-Co. 439
 habent quidem causalia causarum conuenientes imagines, ipsae autem causae causali-

28–663,1 Neque – rationem cf. *Ioh. Scot.*, *Dion. Areop. diu. nom. p. 99–100 Chevallier*: Neque enim est diligens
 similitudo causatiuis et causalibus, sed habent quidem causatiua causalium receptas imagines, ea uero causalia causa-
 tiuis remouentur, et supercollocantur iuxta proprii principii rationem.

P VE

1–2 ab – maiestate ~ τῇ τοῦ ὁμοουσίου ἀντιφερόμενος δόξῃ? „gr. sententiae consubstantialitatis repugnans, et
 comm.“ *ed. Rom.*^{ms} 4 rationali *ed. Rom.*^{*} 5 diuinitatem *E edd.* | efferant *F edd.* 6 imaginem (*om. F*) post admit-
 tunt *ed. Rom.*^{*} 7 confusibilis (~ confusus; cf. *p. 641, 11 et ThLL s. u.*) ~ ὁ συγχυτικός? (*melius* eos qui confundunt
Act. I p. 87, 5) 8 istorici *P* hystorici *E* 9 Eutychem *F edd.* | scilicet] καὶ deerat in *Anastasio exemplari graeco* (cf.
app. crit. gr.) 11 aere *P* 12 superius] cf. *gr. T* | circumscripta] circumscriptione *ed. Rom.*^{*} non male, sed incertum,
 quid legerit uel intellexerit *Anast.* 13 an potius humana] „gr. at uero humana“ *ed. Rom.*^{ms} (sed uide supra) 14 eam
 quae] eamque *P V* 16 Galilea *VE* 17 dissereret *ed. Rom.* (cum datiuo coniungitur *Vulg. Act. 17, 2*): assereret *codd.*
 20 nouitate] uanitate *E edd.* (*Anast. legit uel intellexit καινοφωνοῦντες*) 22 create *codd.* | circumscripta *ed. Rom.*:
 circumscriptus *codd.* (fort. *ipsius interpretis mendum*) 22–23 reclinatus – praesepio *om. P* 22–23 reclinatus –
 inuolutus] reclinati ... inuoluti *ed. Rom.*^{*}, sed cf. *gr.* 23 natura²] „gr. cum natura“ *ed. Rom.*^{ms}, sed cf. *gr. et infra l.*
 25 | deitatis] diuinitatis *VE edd.* | eius iter. *P* | simul] simus *P^{ac}* (s² exp., l *superscr. P^c*) | et] etiam *VE edd.*
 24–26 similiter – eius² *om. P* 25 circumscripta¹ *ed. Rom.*: circumscriptus *VE* | natura¹] cum nat. *ed. Rom.*^{ms}, sed cf.
gr. et supra l. 23 | simul circumscripta *E*: simulcripta (*sic*) *V* 26–27 illa – factus] *expectaueris* illud non est factum
 („gr. facta non sunt“ *ed. Rom.*^{ms}) 28 ierarchia *codd.*, corr. *ed. Rom.* | certa] „gr. exacta“ *ed. Rom.*^{ms}, sed cf. *Gloss.* |
 causalibus ~ τοῖς αἰτιατοῖς? cf. *Ioh. Scot. l. l.* 29 causalia *ed. Rom.* (ex *gr.*): causales *codd.* | ipse *VE*

τὰ αἴτια τῶν αἰτιατῶν ἐξήρηται καὶ ὑπερίδρυται κατὰ τὸν τῆς οἰκείας ἀρχῆς
 λόγον.” ὥστε δέδεικται καὶ τοῖς μικρὰ νοεῖν δυναμένοις, ὡς ματαίαν κενοφωνίαν
 τινὰ εἰσάγειν πειρᾶται ὁ ἐρραψωδημένος αὐτῶν λόγος, κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦς
 ἀγῶνας προτιθέμενος καὶ οὐ κατὰ τοῦ ζωγράφου. τὸ δὲ ἀναισχυντεῖν ἔχοντες
 αὐθαδῶς λέγουσι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Κατακρινόμενοι δὲ παρὰ τῶν εὖ φρονούντων ἐν τῷ τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἀπερί-
 γραφον θεῖαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν ἐπιχειρεῖν αὐτοὺς γράφειν, πάντως δήπου ἐφ’
 ἑτέραν καταφεύγονται κακομήχανον ἀπολογίαν, ὅτι τῆς σαρκὸς μόνης, ἣν *ἐωράκαμεν*
 καὶ *ἐψηλαφήσαμεν* καὶ ἡ *συνανεστράφημεν*, ἐκείνης ἱστοροῦμεν τὴν εἰκόνα· ὁ ἐστὶ
 δυσσεβὲς καὶ τῆς Νεστοριανῆς κακοδαιμονίας ἐφεύρεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχονται τεχνασμάτων οἱ ψευδηγόροι περὶ τὴν ἀλήθειαν, πρὸς
 ἀναισχυντον ἐναντιολογίαν ἐκτραπέντες. ὁμως ἑαυτοῖς ἀκόλουθα λέγοντες *ἐμπί-*
πτουσιν εἰς παγίδα βλασφημίας, καὶ παρανοίας ἔχοντες ῥήματα τὴν ἀκατάληπτον
 καὶ ἀπερίγραφον θεῖαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν κατηγοροῦσι τῶν χριστιανῶν, λέγοντες
 ταύτην αὐτοὺς περιγράφειν. εἴτα καὶ τεχνολογοῦντες αὐτῶν ἀναλαμβάνοντες τὸ
 πρόσωπον, ψευδῶς ἀποφαίνονται ὅτι τῆς σαρκὸς μόνης, ἣν *ἐωράκαμεν* καὶ *ἐψηλαφή-*
σαμεν καὶ ἡ *συνανεστράφημεν*, ἐκείνης ἱστοροῦμεν τὴν εἰκόνα, ἵνα ὡς ἐκ τούτου
 πάλιν εἰς τὴν Νεστορίου δυσφημίαν τὴν ἐκκλησίαν ἀπαγάγωσιν. ἔνθεν καὶ ἐπ-
 ἄγουσιν „ὁ ἐστὶ δυσσεβὲς καὶ τῆς Νεστοριανῆς κακοδαιμονίας ἐφεύρεμα”. οὐκοῦν
 τάληθές ἀκουσάτωσαν· οἱ χριστιανοὶ ἕνα τὸν Ἐμμανουήλ γινώσκοντες Χριστὸν
 κύριον αὐτὸν ἀναζωγραφοῦσι, καθὼς ὁ λόγος *σὰρξ ἐγένετο*, καὶ τὰς πολυπλόκους
 φλυαρίας ἀφ’ ἑαυτῶν ἐξελαύνουσιν, ἀπλῆ καρδίᾳ πάντα τὰ παραδεδομένα ἐν τῇ
 ἐκκλησίᾳ ἀποδεχόμενοι, καὶ βλέποντες τὰς ἀναζωγραφήσεις οὐδὲν ἕτερον ἐννοοῦσιν
 ἢ τὰ ἐνσημαινόμενα ἐν αὐταῖς. ὅταν γὰρ ἴδωσιν ἐν τῇ ἀναζωγραφῇ τετοκυῖαν
 τὴν παρθένον καὶ ἀγγέλους ἐπιστάντας μετὰ ποιμένων, ἀναλογίζονται θεὸν ἐναν-
 θρωπήσαντα τεχθῆναι διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ὁμολογοῦσι λέγοντες· „ὁ ἄσαρ-
 κος ἐσαρκώθη, ὁ λόγος ἐπαχύνθη, ὁ ἄκτιστος ἐκτίσθη, ὁ ἀναφῆς ἐψηλαφήθη.” καὶ
 ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι τέλειον ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, θεὸν
 ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς. εἴρηται δὲ ἐν τοῖς κατόπιν περὶ τῆς Νεστορίου
 ἐναγοῦς αἰρέσεως ὅτι αἱ τῶν εἰκόνων ἀνατυπώσεις οὐδὲν αὐτῇ συμφωνοῦσι. καὶ

9–10 cf. 1 Ioh. 1,1; Lc. 24,39 10 συνανεστράφημεν cf. Bar. 3,38 14–15 cf. 1 Tim. 3,7 18–19 cf. 1 Ioh. 1,1
 19 cf. Bar. 3,38 23 Ioh. 1,14

28–29 ὁ – ἐψηλαφήθη ~ Greg. Naz. or. 38 (in theophania) (CPG 3010,38; BHG^a 1921) c. 2,16–17 et c. 13,28–29
 Moreschini/Gallay 30–31 ἕνα – ἀληθῶς² cf. Conc. Chalc. (def. fidei [CPG 9005]), ACO II 1,2 p. 129,23–25

(H)V T M 25 post ἀποδεχόμενοι omnia fere euanida in H f. 219^v l. 1–3, quo in loco quaedam praeter-
 missa sunt, l. 4 leguntur uerba p. 664,3 Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω

1 ἀρχῆς] ὑπεροχῆς V 3 τινὰ om. V 4 προτιθέμενος M ed.Rom.: προστιθέμενος V T 6 Γρηγόριος –
 ἀνέγνω om. T 7–8 ἀπερίγραπτον V M, sed uide supra ad p. 656,26 10 ἡ om. M 11 ἐφεύρημα M
 ed.Reg.* 12 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 13 ψευδήγοροι V M
 14 ἐναντιολογίαν] ἀπολογίαν V (incertum in H) 15 ῥῆμα V 15–16 ἀπερίγραφον καὶ ἀκατάληπτον M
 16 θεῖαν om. Vc edd. 17 αὐτῶν] αὐτὸν M | τὸ] τε M 18 ψεῦδος M 19 ἐκείνης] εἰκόνι ἧς sic V
 20 ἀπάγωσιν T edd. 21 ἐφεύρεμα T: ἐφεύρημα V M ed.Reg.* 24 διελαύνουσιν M 26 τὸ
 ἐνσημαινόμενον ed.Rom.* ex Vc 27 ἀναλογίζονται T 30 καὶ! om. V 31 ἐν τοῖς] ἐκ τῶν V | τῆς +
 τοῦ M 32 ἐναγοῦς αἰρέσεως] αἰρέσεως τῆς ἐναγοῦς M

bus supereminet et superstabilitae sunt secundum principii sui rationem.“ itaque ostensum est etiam his qui pauca intelligere possunt, quam uanam uocum quandam nouitatem introducere temptet resarcinatus eorum sermo, contra ecclesiam et non contra pictorem agones apponens. porro inpudentiam continuantes temere dicunt: Ma. 255

5 (Gregorius episcopus legit:)

«Damnandi autem ab his qui bene sentiunt, eo quod incomprehensibilem et incircumscriptam diuinam Christi naturam pingere conentur, profecto ad aliam confugient malae machinationis defensionem, quia solius carnis illius quam *uidimus* et *palpauimus* et cum qua *conuersati sumus* iconam depingimus; quod est impium et
10 Nestoriani pessimi sensus inuentio.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Adhuc eisdem continuantur artificii falsi assertores circa ueritatem, ad impudentem contradictionem conuersi. uerum conuenientia sibi dicentes *incidunt laqueum* blasphemiae, et amentiae continuantes uerba [id est] incomprehensibilem et incircumscriptam diuinam Christi naturam accusant christianos dicentes hanc eos
15 circumscribere. deinde artificiose fatentes eorum assumendo personam falso pronuntiant quia solius carnis illius quam uidimus et palpauimus et cum qua conuersati sumus iconam depingimus, ut quasi ex hoc iterum in Nestorii blasphemiam ecclesiam inducant. unde et inferunt „quod est impium et Nestoriani pessimi sensus
20 inuentio“. ergo ueritatem audiant: christiani unum Emmanuhel scientes Christum dominum ipsum depingunt, secundum quod *uerbum caro factum est*, et multiplices garrulitates a se procul repellunt, simplici corde omnia quae tradita sunt in ecclesia suscipientes, et intuentes picturas nihil aliud intelligunt nisi quae signantur in ipsis. etenim cum uiderint in pictura parientem uirginem et angelos supra stantes cum
25 pastoribus, recogitant deum humanatum nasci propter salutem nostram et confitentur dicentes: „is qui sine carne erat caro factus est, uerbum incrassatum est, increatus creatus est, impalpabilis palpatus est.“ atque unum eundemque confitentur perfectum in deitate et perfectum in humanitate, deum ueraciter et hominem ueraciter. praeterea dictum est retro de scelesti Nestorii heresi quia imaginum effigies in nullo

P VE

1 superstabilite P V 2 pauca P^{ac} (e exp.) | quam] quod F² edd. | quendam P 3 nouitatem] *Anast. legit uel intellexit* καινοφωνίαν | temptet V teptet (*sic*) E tentet *ed. Rom.* tenet *La.-Co.** 4 apponens (*Anast. fort. legit προστιθέμενος, cf. gr. V T*) ostendens P^{ac} (ostendens *subterlin.*, apponens *add. P^c s.l.*) | impudentiam F edd. | continuantes ~ ἔχοντες, *cf. infra l. 14* 6 incomprehensibilem P 8 male P VE (*corr. F*) 9 palpauimus] culpauimus P 13 incidunt + in E edd., *sed cf. ThLL VII 1, 905,67 sqq.* 14 amentiam P | id est *secl. Dubielzig coll. gr.* | incomprehensibilem P V (*abbr. E*) 16 eorum *om. P^{ac} (add. P^c s.l.)* 16–17 pronuntiant P 20 Emmanuel P *ed. Rom.** 24 parentem P *fort. recte* 26 is] his P V 27 est¹ *om. ed. Rom.** | impalpabilis palpatus est *om. P^{ac} (add. P^c in marg. inf.)* 29 retro ~ κατόπιν? *expectaueris supra uel sim.* | scelesti P scelesti V

ἤδη ἀρκούντως ἐρρήθη· εἰ δὲ χρή, καὶ πάλιν ῥηθήσεται. δοκοῦντες δὲ ἐν ἑαυτοῖς τι ἐννοεῖν φασί·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Σκοπητέον γὰρ καὶ ἐν τούτῳ ὅτι, εἰ κατὰ τοὺς ὀρθοδόξους πατέρας ἅμα σὰρξ
La.-Co. 441 ἅμα θεοῦ λόγου σὰρξ, μηδέποτε μερισμοῦ ἔννοιαν δεχομένη, ἀλλ' ὅλῃ ὅλως τῇ θείᾳ
Ma. 257 φύσει προσληφθεῖσα καὶ ὁλοκλήρως θεωθεῖσα, πῶς διχασθήσεται ἢ ιδιοστατηθήσεται
παρὰ τῶν ἀσεβῶς τοῦτο δρᾶν ἐπιχειρούντων; ὡσαύτως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς
ἀγίας αὐτοῦ ψυχῆς· προσλαβούσης γὰρ τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστά-
σει τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἢ ψυχὴ ἐμεσίτευσεν θεότητι καὶ σαρκὸς παχύτητι. καὶ
ὡςπερ ἅμα σὰρξ ἅμα θεοῦ λόγου σὰρξ, οὕτως ἅμα ψυχὴ ἅμα θεοῦ λόγου ψυχὴ, 10
καὶ ἀμφοτέρα τῶν ἅμα, τεθεωμένης δηλονότι τῆς ψυχῆς ὡς καὶ τοῦ σώματος καὶ
ἀχωρίστου τούτων τῆς θεότητος ὑπαρχούσης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαζεύξει τῆς ψυχῆς
ἀπὸ τοῦ σώματος ἐν τῷ ἐκουσίῳ πάθει· ὅπου γὰρ ψυχὴ Χριστοῦ, ἐκεῖ καὶ ἡ θεό-
της· καὶ ὅπου σῶμα Χριστοῦ, ἐκεῖ καὶ ἡ θεότης.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

15

“Ὅταν τινὸς ἀπτεσθαι μέλλουσι πονηροῦ λόγου οἱ παρεκτρεπόμενοι τῆς καθολικῆς
ἐκκλησίας, προσλαμβάνουσί τινα ὁμολογούμενα παρὰ πάντων, ἵνα διὰ τῆς ἐν τού-
τοις εὐγνωμοσύνης μηδὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἀπιστῶνται. ὀλίγα γὰρ ἄττα καλῶς
ἀποφηνάμενοι τοὺς κάχληκας τοῖς μαργαρίταις συμφύρουσι, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον
ἐπιστρέψαντες φάσκουσι διχασθῆναι καὶ ιδιοστατηθῆναι τὸν ἕνα Χριστὸν παρὰ τῶν 20
ἀποδεχομένων τὰς σεπτὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις, καὶ δυσφήμως φθέγγονται
„μηδέποτε μερισμοῦ ἔννοιαν δεχομένη“. ἀλλ', ὡς ἔοικεν, ἡγνόνηται αὐτοῖς αἱ τῶν
Rom. 597 πατέρων φωναί· κατ' ἐπίνοιαν γὰρ πάντες διαίρεσιν τῶν δύο φύσεων τρανῶς
κηρύττουσιν, οὐ μὴν δὲ τοῖς πράγμασι, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται, ὡς βλασφήμως τε-
τόλμηκεν εἰπεῖν Νεστόριος. οὐδεὶς δὲ ἀληθείας λόγος ἔνεκεν τοῦ ἀναζωγραφεῖσθαι 25
τὸν κύριον, καθὸ ἄνθρωπος τέλειος γέγονε, διχοστασίας καὶ ιδιοστατήσεως ἢ τινος
διαίρεσεως ἢ πάλιν τούναντίον συγχύσεως, καθὼς πολλαχῶς ἐψευδηγόρησαν.
ἄλλο γὰρ ἔστιν εἰκὼν καὶ ἄλλο τὸ πρωτότυπον· καὶ τὰ ιδιώματα τοῦ πρωτοτύπου
οὐδαμῶς τις τῶν εὖ φρονούντων ἐν τῇ εἰκόνι ἐπιζητεῖ. ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι ἄλλο
οὐδὲν ὁ ἀληθὴς λόγος γινώσκει ἢ κατὰ τὸ ὄνομα κοινωνεῖν οὕτινός ἐστιν εἰκὼν καὶ 30
οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, καθὼς πολλαχῶς εἵπομεν ἀναγκαζόμενοι ἐκ τῶν αὐτῶν δια-

19–20 cf. Prou. 26,11; 2 Petr. 2,22

4–5 ἅμα – σὰρξ uide infra ad l. 10 10 ἅμα¹ – ψυχὴ cf. (Ps.-) Ath. epist. ad imp. Iou. (CPG 2253) l. 14–16 Bizer (PG 28, 532 A 13–14); Conc. Later., ACO ser. II, I p. 134,27–28 (= ACO ser. II, II 2 p. 600, 3–4); cf. Krannich/Schubert, Väterzitate p. 122 adn. 13 19 τοὺς – συμφύρουσι cf. Greg. Naz. or. 33 (adu. Ar.) (CPG 3010,33) c. 1, 5–6 Moreschini/Gallay 19–20 ἐπὶ – ἐπιστρέψαντες cf. Greg. Naz. or. 6 (de pace I) (CPG 3010,6) c. 19,6 Calvet-Sebasti 26 διχοστασίας – ιδιοστατήσεως cf. Greg. Naz. carm. II 1, 50 (CPG 3036) v. 9–10, PG 37, 1386 A 3–4

(H) V T M

1 καὶ πάλιν om. M 3 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 5 οὐδέποτε V 8 αὐτοῦ ἀγίας H (prob.) T edd. 11 ἀμφοτέρα τῶν H (prob.) V T: ἀμφοτέρων M ἀμφοτέρα ed. Rom.* ex Vc | τεθεωμένων M (incertum in H) | ὡς HV T: om. M 15 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 16 μέλλωσι ed. Rom.* | τρεπόμενοι M 18 ἄττα ed. Rom.* 19 κάχληκας M ed. Rom.: κάχλικας V T 20 ἐπιστρέφοντες V | διδαχθῆναι V 21 δυσφήμως φθέγγονται] δυσφημοῦσι τὴν M 22 μερισμοῦ om. V | δεχομένη scripsi (cf. supra l. 5): δεχομένην codd. „L. δεδέχθαι“ ed. Rom.^{ms} | ἀλλ' M (fort. ex conii.): om. V T edd. 25 ἀληθεία ed. Rom.* (ex lat. *procul dubio*) | ἔνεκα Vc edd. 27 τούναντίου V | πολλακίς M 31 αὐτῶν fort. post διαλέξεων ponendum

cum ea concordant. et iam sufficienter dictum est; quodsi oportuerit, et iterum dicetur. putantes autem in se quid intelligere aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Tractandum est enim et in hoc quia, si secundum horthodoxos patres simul caro
 5 simul dei uerbi caro, numquam partitionis sensum suscipiens, sed tota ex toto a La.-Co. 442
 diuina natura suscepta et integre deificata est, quomodo findetur uel separatim Ma. 258
 statuatur ab his qui impie hoc agere conantur? similiter autem et super eius habetur
 anima; assumente quippe filii deitate in propria persona carnis naturam, anima medi-
 atrix effecta est inter deitatem et carnis crassitudinem. et sicut simul caro simul dei
 10 uerbi caro est, ita simul anima simul dei uerbi anima est, et utroque simul deificato,
 [sic] scilicet anima sicut et corpore, et ab his indiuisa deitate manente etiam in ipsa
 disiunctione animae a corpore in uoluntaria passione. ubi enim anima Christi, ibi et
 deitas; et ubi corpus Christi, ibi et deitas.»

(Epiphanius diaconus legit:)

15 Quando aliquem tacturi sunt nequam sermonem subuersores catholicae ecclesiae,
 assumunt aliqua quae omnes profitentur, ut per sensum bonum qui in his esse cerni-
 tur nec de reliquis incredibiles iudicentur. pauca enim quaedam bene pronuntiantes
 et quodammodo glareas margaritis commiscentes atque *ad* proprium *uomitum*
 repedantes aiunt findi et separatim statui unum Christum ab his qui [non] recipiunt
 20 uenerabiles imaginales picturas, et uituperabiliter effantur numquam partitionis
 sensum fuisse receptum. liquet ergo quod ignorentur ab eis patrum uoces; studiose
 quippe omnes separationem duarum naturarum expressius praedicant, sed non Rom. 597
 rebus, ut superius dictum est, sicuti blaspheme Nestorius dicere ausus est. nulla
 autem est procul dubio ratio dissensionis uel separationis aut alicuius diuisionis uel
 25 rursus e contra confusionis, quemadmodum crebro falso contionati sunt, pro eo
 quod pingitur dominus secundum quod homo fuit perfectus. aliud est enim imago
 et aliud principale; et proprietates principalis nullatenus quis eorum qui sanum PL 129, 401
 sapiunt in imagine quaerit. in imagine quippe nil aliud uera ratio nouit quam
 secundum nomen communicare illi cuius imago est et non secundum substantiam,

P VE

1 et iam] etiam P E et *ed. Rom.** 4 et *om.* E *edd.* | simul caro P *ed. Rom.*: simulacro (*sic*) VE 6 est *Anast. de suo addidisse uidetur, ut notauit Dubielzig* | findetur] scindetur *ed. Rom.** 10 utroque simul deificato (*cf. gr. M*)] utraque simul deificata *ed. Rom.** 11 sic *om. ed. Rom.**, *deleui* | scilecet P^{ac} (*i in e^t scr. P^c*) | his] is P | indiuisa] in diuinis a (*sic*) P 13 Christi *om.* P^{ac} (*add. P^c s. l.*) 15 subuersores – ecclesiae] „gr. qui auertunt se a Catholica Ecclesia“ *ed. Rom.*^{mg} 16 p(er)fitentur P 17 incredibiles] „i. fide minus digni“ *ed. Rom.*^{mg} 18 glareis F² *edd.* | margaritis V (*cf. gr.*): margaritas P E *edd.* | uomitum proprium E *edd.* 19 findi] scindi F *edd.* | non *om. ed. Rom.*, *deleui* (*uix mendum interpretis*) 20 imagines V imagineas E *edd.* | affantur F *edd.* 21 ergo ~ ὅλλ’? (*cf. app. crit. gr.*) | studiose ~ κατ’ ἐπίνοιαν? „gr. cogitatione“ *ed. Rom.*^{mg} (*cf. per intelligentiam p. 669, 29*) 23 blasphemio P 24 uel¹ – diuisionis *om.* E 24–25 uel² – confusionis *om.* P^{ac} (*add. P^c in marg.*) 25 e contra] essentiae (*sic*) *ed. Rom.** 26 secundum + id VE *edd.*, *sed cf. Act. I p. 53, 5; Act. III p. 257, 7–8 al.* 28 in¹ V F²: *om.* P E 29 cummicare P | est imago *ed. Rom.**

λέξεων. ἐπαποροῦντες γὰρ δίκαιόν τι λέγειν κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθέγγονται, κενὰ λαρυγγίζοντες καὶ ἀδολεσχίαν τοῖς ἀκρωμένοις ἐμποιοῦντες. διὸ καὶ καταγέλαστοι παρὰ πᾶσιν ἀποδείκνυνται, ποτὲ μὲν διαίρεσιν, ποτὲ δὲ σύγχυσιν λέγοντες, ἐτοιμοτάτην τὴν γλῶσσαν ἔχοντες πρὸς τὸ ἁμαρτοεπεῖν. ἔνθεν καὶ λέγουσιν·

5

Ha. 365 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἰ τοίνυν ἐν τῷ πάθει ἀχώριστος τούτων ἔμεινεν ἡ θεότης, πῶς οἱ ἀνόητοι καὶ πάσης ἀλογίας πεπληρωμένοι διαιροῦσι τὴν σάρκα τῇ θεότητι συμπλακεῖσαν καὶ θεωθεῖσαν, καὶ δῆθεν ὡς ψιλοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα γράφειν πειρῶνται; καὶ ἐν τούτῳ
 Ma. 260 γὰρ εἰς ἕτερον ἀνομίας βάραθρον ἐμπίπτουσι, χωρίζοντες τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότη- 10
 τος καὶ ἰδιοὑπόστατον αὐτὴν παρεισάγοντες καὶ ἕτερον πρόσωπον διδόντες τῇ
 La.-Co. 444 σαρκί, ὅπερ εἰκονίζειν λέγουσιν, ἐκ τούτου δεικνύντες τετάρτου προσώπου προσ-
 θήκην ἐν τῇ τριάδι, πρὸς γε τούτοις καὶ τὸ θεωθὲν πρόσλημμα ἱστοροῦντες ἀθέω-
 τον. συναχθήσεται οὖν τοῖς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα γράφειν οἰομένοις ἢ τὸ θεῖον
 περιγραφτὸν καὶ τῇ σαρκὶ συγχυθὲν ἢ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀθέωτον καὶ διηρη- 15
 μένον καὶ πρόσωπον ἰδιοὑπόστατον ἐπὶ τῆς σαρκὸς διδόναι, ἐξομοιούμενοις ἐν
 τούτῳ τῇ Νεστοριανῶν θεομαχίᾳ. εἰς τοιαύτην οὖν βλασφημίαν τε καὶ ἀσέβειαν
 ἐμπίπτοντες αἰσχυρήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν καὶ παυέσθωσαν οἱ δρώντες καὶ οἱ
 ποθοῦντες καὶ σεβόμενοι τὴν ψευδωνύμως γινομένην καὶ λεγομένην ὑπ' αὐτῶν τοῦ
 Χριστοῦ εἰκόνα. ἀπέστω ἡμῶν ἐξ Ἰσοῦ καὶ ἡ τοῦ Νεστορίου διαίρεσις καὶ ἡ τοῦ 20
 Ἀρείου, Διοσκόρου, Εὐτυχοῦς καὶ Σεβήρου σύγχυσις, τὰ ἐκ διαμέτρου κακὰ καὶ
 ὁμότιμα τὴν ἀσέβειαν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οὐδαμῶς τῆς μιᾶς ὁδοῦ ἔχονται οἱ τῆς χριστιανοκατηγορικῆς αἰρέσεως πρόβολοι —
 Rom. 598 καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς περὶ θείων δογμάτων ὀρθοδόξοις, τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ ἔχεσθαι 25
 μόνον καὶ μὴ ἐκκλίνειν ἔνθεν καὶ ἔνθεν —, ἀλλὰ διαστρέφοντες τὰς ὁδοὺς κυρίου
 ἐναντιωτάτας δόξας παρ' ἑαυτοῖς συλλέγουσι τῷ ἰδίῳ νοῦ πληροφοροῦμενοι, σοφοὶ
 τὰ πάντα δοκοῦντες εἶναι. ἀλλὰ ἀκούουσι παρὰ τοῦ παρρησιαστοῦ Ἡσαΐου
 λέγοντος· οὐαὶ οἱ σοφοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες. καὶ γὰρ τὰ
 μηδέπω παρὰ ὀρθοδόξων χριστιανῶν λαληθέντα ὡς ὁμολογούμενα λαμβάνουσι καὶ 30
 παρασυλλογιζόμενοι σοφιστικῶς τὴν ἐκκλησίαν ἐλέγχουσι. καὶ συνάγεται παρ'
 αὐτῶν ὕβρις καὶ λοιδορία, ἐπὶ προσθήκῃ δὲ τούτων καὶ ἀσέβεια. ἃ γὰρ Διόδωρος

18 Ps. 34,4 al. 26 cf. Act. 13,10 27 cf. Rom. 14,5 29 Is. 5,21

20–22 ἀπέστω — ἀσέβειαν cf. Greg. Naz. or. 39 (in s. lumina) (CPG 3010,39; BHG^a 1938) c. 11,23–25 Moreschini/Gallay

4–5 ἐτοιμοτάτην — ἁμαρτοεπεῖν (cf. infra p. 750,26–27) cf. Niceph. refut. c. 74,31–32 14–16 συναχθήσεται — διδόναι cf. Niceph. refut. c. 37,3–9. 23–25 (ex synodi a. 815 habitae definitione) 18–20 καὶ² — εἰκόνα cf. Niceph. refut. c. 66,5–7 (ex synodi a. 815 habitae definitione)

(H)VTM 6–22 Γρηγόριος — ἀσέβειαν praetermisit H

1 τὰ om. V T, sed cf. lat. 4 γλῶτταν T 6 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 12 δεικνύντες codd., corr. ed. Reg. 13 τῇ om. V | γε om. V 14 Χριστοῦ — γράφειν] τὸν Χριστὸν εἰκονογραφεῖν M 16 ἐξομοιούμενοις ed. Rom.: ἐξομοιούμενοι codd. (cf. lat.) 17 τῇ M ed. Rom.: om. V T | θεομαχίᾳ M ed. Rom.: θεομαχίαν V T | τε om. M 19 γενομένην M 20 ἡ² om. V 21 Εὐτυχοῦς + τε V 23 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 25 ἔστιν ἔθος M | τοῖς om. M | ὀρθοδόξοις] „ex l. διαλεγόμενοις ὀρθ.“ ed. Rom.^{ms} fort. recte 26 μόνης M 28 ἀλλ' V 29 σοφοί] συνετοὶ Sept. (uar. lect. σοφοὶ in Sept.^G) | αὐτῶν V

iuxta quod crebro iam diximus coacti ex ipsis disputationibus. inopiam enim passi aliquid dicendi contra catholicam ecclesiam, eadem de eisdem effantur, uana fauce loquentes et exercitium audientibus facientes. propter quod et ridendi apud omnes monstrantur, aliquando partitionem, aliquando uero confusionem dicentes, paratis-
 5 simam linguam habentes ad subsequendum. unde et dicunt:

(Gregorius episcopus legit:)

Ha. 366

«Si igitur in passione inseparabilis ab his mansit diuinitas, quomodo insensati et cuncta irrationabilitate repleti diuidunt carnem quae cum diuinitate conexa et deificata est, et quasi puri hominis imaginem pingere temptant? nam et in isto aliud
 10 iniquitatis barathrum incidunt, separantes carnem a deitate et priuatae subsistentiae illam asseuerantes et aliam personam carni tribuentes, quam et imaginari fatentur, ex hoc ostendentes quartae personae additamentum in trinitate, super haec et assumptionem quae diuinitus est suscepta {sine deo} atheoton depingentes. colligitur ergo ab his qui Christi imaginem pingendam existimant aut diuinitatem circumscriptam et
 15 carni confusam aut corpus Christi atheoton et diuisum ac personam priuatae subsistentiae super carnem dari: similes in hoc effecti Nestorianorum inpugnationi quae in deum est in talem blasphemiam atque impietatem incurrentes *confundantur et reuereantur* et cessent qui patrant et desiderant et colunt imaginem quae fallaciter ab eis facta et dicta est Christi. cesset etiam a nobis ex aequo et Nestorii partitio atque
 20 Arrii, Dioscori, Eutychetis et Seueri confusio, quae sunt immensa mala et impietate comparia.»

Ma. 259

La.-Co. 443

(Epiphanius diaconus legit:)

Nequaquam per unam uiam gradiuntur christianos calumniantis hereseos propugnatores – quemadmodum moris est horthodoxis, qui de diuinis dogmatibus disputantes
 25 regiam uiam tantum retinent et hac uel illac nullo pacto declinant –, sed euertentes *uias domini* contrarias opiniones apud se colligunt et in *suo sensu abundantes* sapientes per omnia esse putantur. sed audiunt ab Esaia qui fiducialiter dicit: *uae qui sapientes estis in oculis uestris et coram uobismet ipsis prudentes!* etenim quae nusquam ab horthodoxis christianis dicta sunt quasi praedicata per illos assumunt et
 30 seductorios syllogismos contexentes ecclesiam sophisticè arguunt. et colligitur ab eis

Rom. 598

PL 129, 402

P VE

1 ipsis] „gr. ipsorum“ *ed. Rom.^{ms} (cf. app. crit. gr.)* 3 exercitium ~ ἄδολεσχίαν (*cf. Gloss. et ThLL s.u. exercitatio*); „gr. uaniloquentiam“ *ed. Rom.^{ms}* 4 monstantur (*sic*) P 5 subsequendum ~ ἀμαρτοεπειν? „gr. hab. ut uerbis peccent“ *ed. Rom.^{ms}*, „gr. ad uerbis peccandum“ *ed. Reg.^{ms} (cf. infra p. 751,26)*; Anastasium ἀμφιέπειν *legisse suspic. Dubielzig* 7 mansit ab his *E edd.* | sensati P 8 connexa *E edd.* 9 temtant E tentant *ed. Rom.** | in om. P^{ac} (*add. P^c s.l.*) 10 diuinitate *E edd.* 11 imaginari (*cf. Gloss. et ThLL s.u.*) | imaginare *ed. Rom.**, „i. imaginibus exprimere“ *ed. Rom.^{ms}* 12–13 et – depingentes] „gr. et quod ex assumptione deificatum est, atheoton. i. non deificatum depingentes“ *ed. Rom.^{ms}* 12–13 assumptionem ~ πρόσλημμα (*cf. Lampe s.u.*) 13 quae] quem *ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* | sine deo (*glossema Anastasii ad atheoton pertinens*) P V: om. *E edd.* | colligitur *E edd.* 14 pingendam] „gr. pingi“ *ed. Rom.^{ms}* 15 carni *scripsi*: carne P V *edd.* carnem E 16 super carnem] in carne *ed. Rom.^{ms}* 16–17 similes – confundantur] *Anastasium lectionem* ἑξομοιοῦμένοι *quae in codd. gr. traditur secutum neglecto οὖν constructionem mutauisse agnouit Dubielzig* 16–17 inpugnationi – est ~ θεομαχία 16 impugnationi *E edd.* 17 confundatur P^{ac} (*n³ add. P^c s.l.*) 18 et³ om. VE (*corr. F*) 19 ex aequo] exequo P exequo V ex equo E, *corr. ed. Rom.* 20 Dioscori + et *E edd.* | Euticetis V Eutichetis E | immensa] „gr. e diametro pugnantia mala“ *ed. Rom.^{ms}* 26 habundantes *codd.* 27 audiant *ed. Rom.**, *sed cf. gr. et infra p. 673,20 et 673,25* | E³saia VE Isaia *ed. Rom.** 28–29 nunquam E numquam *ed. Rom.* fort. recte (cf. gr.)* 30 ecclesiam om. *E edd.*

καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας καὶ Νεστορίος, Εὐτυχῆς τε καὶ Διόσκορος καὶ Σευῆ-
 ρος ἀνελάβοντο κατὰ τῆς ἀληθείας λυττήσαντες, αὐτοὶ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προσ-
 νέμουσι. καὶ κακῶ τὸ κακὸν ἀναμιγνύντες προσάπτουσι ταύτην τούτοις τοῖς
 δυσσεβέσιν αἵρεσιώταις συμφύρεσθαι, ἡλιθιότητος καὶ εὐηθείας ἀνάμεστα ἔχοντες
 ῥήματα. καὶ ὡς κάπηλοι μιγνύουσι τὸν οἶνον ὕδατι, τὸν ἀληθῆ λόγον τῷ διεστραμ-
 μένῳ, καὶ ἀνακρινῶσι χολὴν πικρίας. ἡ γὰρ αἵρεσις Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς ἐναν-
 τία Νεστορίῳ πῶς ἐστὶ, καθὰ φθάσαντες εἶπομεν, καὶ ἐναντίας αἱρέσεις ἐν μιᾷ δόξῃ
 τε καὶ ὁμολογίᾳ εἶναι τῶν ἐνδεχομένων οὐκ ἔστιν, ὥσπερ λευκὸν καὶ μέλαν ἢ
 θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀμήχανον ἰδεῖν ἐν ἐνὶ ὑποκειμένῳ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν· οὐδὲ
 γὰρ ἐν τῇ χιόνι εὐρηταί ποτε τὸ θερμὸν οὐδὲ ἐν τῷ πυρὶ τὸ ψυχρὸν. τῆς δὲ
 παρανοίας αὐτῶν τὴν εὐήθειαν ἐκδηλοτέραν λέξομεν· τὴν εἰκόνα καὶ τὸ πρωτότυ-
 πον ταυτὸν λέγουσιν εἶναι οἱ ταχεῖς περὶ τὴν κατηγορίαν· καὶ τούτου ἔνεκεν εἰς
 συγχύσεις καὶ διαιρέσεις εἰσάγουσι τοὺς στηλογραφοῦντας τὴν εὐαγγελικὴν εἰσηγή-
 σιν. τῶν γὰρ Εὐτυχιανιστῶν ἦτοι τῶν πρεσβευόντων μίαν φύσιν ἐπὶ τῆς καθ’
 ὑπόστασιν ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ σύγχυσιν ἐκ τούτου δογματιζόντων, τῆς ἀλη-
 θείας ἢ παρατροπὴ οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς ἐστὶν εἰ μὴ <ὅτι> ὑπόστασιν καὶ φύσιν
 ταυτὸν ὀρίζονται· ὅπερ ἄλλο καὶ ἄλλο γινώσκουμεν οἱ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τρώ-
 φιμοι· ὑπόστασιν γὰρ λέγομεν οὐσίαν τινὰ μετὰ ἰδιωμάτων καὶ παρὰ τὸ ὑφ’εστάναι,
 φύσιν δὲ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν καὶ παρὰ τὸ
 πεφυκέναι. τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ καὶ οὗτοι τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸν τὸν
 Χριστὸν οὐδὲν [ἕτερον] κατ’ οὐσίαν λέγουσι διαφέρειν. ἐπεὶ, εἰ τὴν διαφορὰν
 ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ταύτας τὰς κενοφωνίας ἑτερατολόγησαν. ἀρίδην γὰρ πᾶσιν
 ὑπάρχει ὅτι ἄλλο ἐστὶν εἰκὼν καὶ ἄλλο πρωτότυπον· τοῦτο μὲν ἔμψυχον, ἐκεῖνο δὲ
 ἄψυχον. καὶ ἐπειδὴ ἐφληνάφησαν ἐν τῇ εἰκόνι συμπεριγράφεσθαι τὴν θεῖαν φύσιν,
 ἐκστάντες τοῦ ὀρθοῦ λόγου *παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν*. Πέτρος γὰρ καὶ Παῦλος
 ἀναζωγραφοῦμενοι <βλέπονται, ἀλλ’> αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐν ταῖς εἰκόσιν οὐ πάρεσιν,
 ὁπόταν οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ Πέτρου παρόντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βλέπει
 τις. καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ οὐχ ὁράται, τίς τῶν τῇ ἀληθείᾳ ἐπομένων λέγει ὅτι κεχω-
 ρισμένη ἐστὶν ἢ σὰρξ τοῦ Πέτρου ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἰ μὴ πῶ κατ’ ἐπίνοιαν
 μόνον; πόσῳ γε μᾶλλον ἢ ἀπερίγραπτος φύσις τοῦ θεοῦ λόγου ἐκ τῆς προσληφθεί-
 σης παρ’ αὐτοῦ σαρκὸς περιγραφομένης· οὐδὲ γὰρ ὅτε *κεκοπίακεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας*
 καὶ παρὰ γυναικὸς Σαμαρείτιδος πιεῖν ἐζήτει καὶ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐλιθάζετο, ἢ
 τῆς θεότητος φύσις κεκοπίακεν ἢ λίθοις ἐβάλλετο – ἅπαγε τῆς δυσφημίας. ταύτας

5 cf. Is. 1,22 6 Act. 8,23 25 cf. Rom. 1,28 31–32 cf. Ioh. 4,6–7 32 παρὰ² – ἐλιθάζετο cf. Ioh. 10,31–33

18–20 ὑπόστασιν – πεφυκέναι cf. Upphus p. 225–226

(H) V T M 10–670,15 τῆς – ἐκουσίου omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam pratermissa sunt)

1–2 Σεβήρος T edd. 3 ἀναμιγνύντες codd., corr. ed. Reg. | ταύτη M, fort. ταύτη <τὸ> uel αὐτῇ <τὸ> scri-
 bendum 6 Εὐτυχῆος HV T edd., sed cf. p. 650,10 al. 10 τὸ om. M (bis) 11 παροινίας ed. Rom.* (ex p.
 674,32?), sed cf. lat. | ἔξομεν Vc edd. 12–13 εἰς – διαιρέσεις] ἡ σύγχυσις καὶ διαιρέσεις V 16 ὅτι add. ed.
 Rom.; cf. e.g. ACO I 1,1 p. 28,14 et II 1,1 p. 106,18 17 τῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς M 18 ὑφ’εστάναι V T
 20 τοῦ om. M 21 ἕτερον seclusi coll. lat., ἕτερον τοῦ ἑτέρου ed. Rom.* 23 ἄλλο² + τὸ V 24 καὶ
 ἐπειδὴ T: καὶ ἐπεὶ δὲ V ἐπεὶ δὲ M 26 βλέπονται ἀλλ’ suppl. Dubielzig coll. lat. (βλέπονται, αἱ δὲ ed.
 Rom.*) 27 τοῦ¹ om. V 28 αὐτῇ] αὐτῇ M ed. Rom.*, sed cf. lat. | τῇ om. V edd. 29 πῶ] που V edd.
 33 δυσφημίας] βλασφημίας T edd. (cf. lat., sed et p. 662,20)

iniuria et maledictio, quin potius et impietas. quae enim Diodorus et Theodorus Mopsuestiae ac Nestorius, Eutyches quoque et Dioscorus atque Seuerus assumpsere contra ueritatem rabiem eructantes, ipsi catholicae ecclesiae tribuunt. et malo malum commiscentes applicant hanc impiis istis hereticis conspergi perhibentes et stoliditate
 5 et inutilitate uerba referta possidentes. et sicut caupones miscent *uinum aqua*, id est uerum sermonem cum peruerso, et temperant *fel amaritudinis*. heresis enim Dioscori et Eutychetis contraria est Nestorio, quemadmodum iam diximus, atque contrarias hereses in una opinione atque professione esse possibile non est, quemadmodum album et nigrum uel calidum et frigidum impossibile est uideri in uno subiecto uno
 10 eodemque tempore; neque enim in niue inuentum est aliquando calidum neque in igne frigidum. porro amentiae ipsorum inutilitatem manifestiorem dicemus; imaginem enim et principale idipsum dicunt, ueloces erga calumniam, et idcirco in confusiones et partitiones inducunt eos qui depingunt euangelicam relationem. Eutychianorum enim, id est eorum qui praedicant unam naturam secundum subsistentiam in unitione Christi ac per hoc dogmatizant confusionem, ueritatis transmutatio
 15 nihil aliud illis est nisi quod subsistentiam et naturam idipsum diffiniunt. quod aliud Ma. 262 atque aliud esse alumni catholicae norunt ecclesiae. subsistentiam enim dicimus substantiam quandam cum proprietatibus, ab eo quod est * ΥΦΕΣΤΑΝΑΙ; porro naturam fatemur rem per se subsistentem, non indigentem alio ad sui stabilitatem, ab
 20 eo quod est * ΠΕΦΥΚΕΝΑΙ. hoc praeterea modo et isti imaginem Christi et ipsum La.-Co. 446 Christum nihil distare per substantiam dicunt. nam si differentiam nossent, nequaquam has uocum nouitates portentuose praetenderent. euident enim omnibus Ha. 367 est quia aliud est imago et aliud primitium: hoc quidem animatum, illud autem inanimatum est. et quoniam uerbosati sunt in imagine circumscribi pariter diuinam
 25 naturam, excedentes a recta ratione *traditi sunt in reprobum sensum*. Petrus enim et Paulus depicti uidentur, sed eorum animae in imaginibus non assunt, quandoquidem nec ipso corpore Petri praesente animam eius aliquis uidet. cum ergo ipsa non aspi- Rom. 599 ciatur, quis eorum qui ueritatem sectantur dicit quia separata est caro Petri ab anima eius nisi forte per intelligentiam tantum? quanto magis incircumscripta natura dei
 30 uerbi a circumscrip- ta carne quae ab eo assumpta est! neque enim quando *fatigatus* est *ex itinere* et a muliere Samaritana bibere quaerebat et a Iudaeis lapidabatur, deitatis natura fatigabatur uel lapidibus submittebatur – absit blasphemia! has ergo multi-

5 sicut – aqua cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 1,22 (E)*

P VE

1 et] atque *ed. Rom.** 2 Nestorius + et *ed. Rom.** | quoque *om. ed. Rom.** | atque] et *ed. Rom.** 4 applicant] addunt *ed. Rom.mg*, sed cf. *Gloss. et ThLL s.u.*; *Anast.* προσάπτουσι *ad ea quae praecedunt rettulit* | hanc – perhibentes] hanc cum imp. i. h. sentire per. *ed. Rom.mg*, sed cf. *Gloss. et ThLL s.u.* conspergo 7 Euticetis V Eutichetis E 9 subiecto + in *E edd.* 13–14 Eutichianorum *codd.*, corr. *ed. Rom.* 16 aliud¹ + in *ed. Rom.**, sed cf. *gr.* 17 esse ante atque *E edd.* 18 est + id est substare P (*adnotatio marginalis, quae ad ΥΦΕΣΤΑΝΑΙ pertinet, in textum recepta; fort. Anastasio tribuenda*) | ΥΦΕΣΤΑΝΑΙ P i. t. V i. t.: hyphestane P¹ s. l. V¹ s. l. iphestane E hyphestanae *ed. Rom.** | porro + autem *E edd.* 19 subsistentem] »gr. existentem« *ed. Rom.mg* | stabilitatem] »gr. constitutionem« *ed. Rom.mg* 20 ΠΕΦΥΚΕΝΑΙ P i. t. V i. t.: pe phy cene (*sic*) P¹ s. l. pephicene V¹ s. l. E i. t. pephycenae *ed. Rom.**; id est esse uel natum esse siue naturaliter esse *add. P¹ in marg. (adnotatio Anastasii, ut uidetur)* 22 uocum nouitates] *Anast. legit uel intellexit καινοφωνίας* | portentose *ed. Rom.** 22–23 omnibus enim euident F *edd.* 23 animatum + est P^{ac} (*subterlin.* P^x) 24 uerbosati sunt (~ garrierunt; cf. *Gloss. et ThLL VI 2, 1695,73 et 1696,25 s.u.* garrio) ~ ἐφληνάρησαν | imagine P *ed. Rom.*: imaginem VE 25 excidentes *ed. Rom.** 26 adsunt *E edd.* 27 non] nos P 29–30 natura – a *om. P*

οὖν τὰς πολυπλόκους συστροφάς, θέλουσα τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφῆσεις διαπτύ-
σαι, ἡ πολυθρύλλητος ματαιότης τῶν χριστιανοκατηγόρων παρεισέγαγεν, ἀκρατεῖ
γλώττῃ καὶ ἑτέρα τινὰ παρεισφύρουσα καὶ ἀνομίαν ἐπ' ἀνομίαις συνάπτουσα
τετάρτου προσώπου προσθήκην ἐν τῇ ἀγίᾳ τριάδι ἐφληνάφησεν. <ἡμεῖς> δὲ οἱ ἐν
τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὡς τέκνα γνήσια γεννηθέντες πάντα τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ
κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδεχόμενοι καὶ Ἄρειον καὶ Νεστόριον Ἀπολλινάριον
τε καὶ τοὺς τούτου φοιτητὰς Εὐτυχέα καὶ Διόσκορον βδελυττόμενοι, τὰς σεπτὰς
εἰκόνας ἀποδεχόμεθα, εἰκόνας μόνον καὶ οὐδὲν ἕτερον αὐτὰς γινώσκοντες, καθὼ τοῦ
πρωτοτύπου τὸ ὄνομα μόνον ἐχούσας καὶ οὐχὶ τὴν οὐσίαν. καρκίνου δὲ δίκην
λοξὰ βαίνοντες ἐφ' ἑτέραν βλασφημίας ὁδὸν ἀπάγονται λέγοντες·

10

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν καὶ παρρησιαζέσθωσαν οἱ τὴν ἀληθῆ τοῦ
Χριστοῦ εἰκόνα εἰλικρινεστάτῃ ψυχῇ ποιοῦντες καὶ ποθοῦντες καὶ σεβόμενοι καὶ εἰς
σωτηρίαν ψυχῆς καὶ σώματος προσφερόμενοι· ἦν αὐτὸς ὁ ἱεροτελεστής καὶ θεός, τὸ
ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ὀλικῶς ἀναλαβόμενος φύραμα, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἐκουσίου πάθους
εἰς τύπον καὶ ἀνάμνησιν ἐναργεστάτην τοῖς αὐτοῦ μύσταις παραδέδωκε. μέλλων
γὰρ ἑαυτὸν ἐκουσίως ἐκδιδόναι τῷ αἰοδίμῳ καὶ ζωοποιῷ θανάτῳ αὐτοῦ, λαβὼν
τὸν ἄρτον εὐλόγησε καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ μεταδούς εἶπε· λάβετε, φάγετε εἰς
ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα· ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μεταδούς εἶπε·
Ma. 264 τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν, ὡς οὐκ ἄλλου εἴδους
ἐπιλεχθέντος παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὑπ' οὐρανὸν ἢ τύπου εἰκονίσει τὴν αὐτοῦ σάρκω-
σιν δυναμένου. ἰδοὺ οὖν ἡ εἰκὼν τοῦ ζωοποιῶ σώματος αὐτοῦ ἡ ἐντίμως καὶ
La.-Co. 448 τετιμημένως πραττομένη· τί γὰρ ἐμηχανήσατο ἐν τούτῳ ὁ πάνσοφος θεός; οὐχ
ἕτερόν τι ἢ δεῖξαι καὶ τρανῶσαι φανερώς ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις τὸ πραγματευθὲν
μυστήριον ἐν τῇ κατ' αὐτὸν οἰκονομίᾳ· ὅτι ὥσπερ ὁ ἐξ ἡμῶν ἀνελάβετο ὕλη μόνη
ἐστὶν ἀνθρωπίνης οὐσίας κατὰ πάντα τελείας μὴ χαρακτηριζούσης ἰδιοσύστατον
πρόσωπον, ἵνα μὴ προσθήκη προσώπου ἐν τῇ θεότητι παρεμπέση, οὕτω καὶ τὴν
εἰκόνα ὕλην ἐξαίρετον ἦγουν ἄρτου οὐσίαν προσέταξε προσφέρεσθαι μὴ σχηματί-
ζουσιν ἀνθρώπου μορφήν, ἵνα μὴ εἰδωλολατρία παρειαχθῇ. ὥσπερ οὖν τὸ κατὰ

12 Ps. 66,5 al. 15 φύραμα cf. Rom. 11,16 17–20 λαβὼν — ἀνάμνησιν cf. Mt. 26,26–28; Mc. 14,22–24; Lc. 22,19–20; 1 Cor. 11,23–25 (uide etiam app. font.)

9–10 καρκίνου — βαίνοντες cf. (Ps.-) Greg. Naz. carm. I 2,32 (CPG 3035) v. 121, PG 37, 925 A 8 12–672,13 Εὐφρανθήτωσαν — παραδέδωκεν cf. S. Schurig apud Krannich/Schubert/Sode p. 15–20; Thümmel, Bilderstreit p. 48–51; Urphus p. 229–231 16–20 μέλλων — ἀνάμνησιν cf. Bas. lit. (CPG 2905,2) p. 327,23–328,20 Brightman

(H) V T M 29–672,13 ὥσπερ — παραδέδωκεν praetermisit H

3 ἀνομίαις] ἀνομίας V 4 ἡμεῖς δὲ οἱ scripsi coll. lat.: οἱ δὲ codd. 5 τὰ om. V 6 Ἀπολλινάριον T edd. 11 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 16 τόπον La.-Co.* 17 ἑαυτὸν] αὐτὸν ed. Rom.* ex Vc | θανάτου V M θανάτ (sine abbr.) T (incertum in H), corr. ed. Rom. 21 ἐπιλεγέντος M | ἐν — οὐρανὸν] cf. e.g. Iob 18,19 et 42,15 27 προσθήκην V (prob.; incertum in H) 28 ὕλην] ὄλην M 29 εἰδωλολατρεία ed. Rom.*

plices conglobationes uolens imaginales picturas respuere multum susurrans uanitas christianos calumniantium incontinenti lingua induxit, et alia quaedam subinferens atque iniquitatem super iniquitates congerens quartae personae additamentum in sancta trinitate stolidè fassi sunt. ast nos qui in catholica ecclesia utpote proprii filii
 5 nati sumus, omnia quae sunt dispensationis domini nostri Iesu Christi suscipientes atque Arrium et Nestorium, Apollinarium quoque et huius discipulos Eutychē et Dioscorum abominantes uenerabiles imagines suscipimus, imagines tantum et nihil aliud eas scientes, secundum quod principalis tantummodo nomen habent et non substantiam. cancri autem more oblique gradientes ad aliam blasphemiae ducuntur
 10 uiam dicentes:

(Gregorius episcopus legit:)

«*Laetentur et exultent* et fiducialiter agant hi qui ueram Christi imaginem sincerissima anima faciunt et desiderant et colunt et in salutem animae et corporis offerunt; quam ipse sacratissimus immolator et deus, nostram ex nobis ex toto massam assumens, secundum tempus propriae passionis in typum et rememorationem euidentissimam tradidit ministris suis. sese namque uoluntarie traditurus memorabili et uiuificae morti suae acceptum *panem benedixit* et gratias agens *fregit* et dans dixit: *accipite et comedite in remissionem peccatorum; hoc est corpus meum*. similiter et *calicem* tradens dixit: *hic est sanguis meus; hoc facite in meam commemorationem*, ueluti
 15 la alia specie ab eo electa sub caelo uel forma imaginari eius incarnationem ualente. uide ergo quod imago uiuifici corporis eius pretiose ac honorabiliter facta sit; quid enim argumentatus est in hoc sapientissimus deus? nonne ut ostenderet et exprimeret euidenter nobis hominibus mysterium quod operatus est per dispensationem suam? quia <sicut> id quod ex nobis suscepit materia sola est humanae substantiae
 20 per omnia perfectae non figurantis proprie subsistentem personam, ut non additamentum personae diuinitati intercidat, ita et imaginem materiam praecipuam, id est panis substantiam, praecepit offerri, non figurantem hominis formam, ne idololatria subintroducatur. sicut ergo corpus Christi quod secundum naturam sanctum est

12–16 Laetentur – suis ~ LC IV 14 p. 522, 19–24 (= IV Capit. p. 487, 14–18; deest in *Hadr.): De eo, quod Gregorius, Neocesariae episcopus, ait: „Lētentur et exultent et praesumantur, qui ueram Christi imaginem benigno animo facientes et diligentes et uenerantes ad salutem animę et corporis offerentes, quam ipse sacrificii perfectior et Deus nostram ex nobis ex toto suscipiens massam secundum tempus uoluntarię passionis in signum et in memoriam manifestam suis tradidit discipulis.“ cf. Freeman p. 522 adn. 201 28–673,2 sicut – sanctificata cf. LC II 27 p. 289, 30–290,4 (= II Capit. p. 237, 27–30) = *Hadr. p. 33, 15–18 (In actione sexta. Capitulo XXXVIII): Quod magnę sit temeritatis ingentisque absurditatis sępe memoratas imagines corpori et sanguini Dominico aequiperare (aequipreperare Hadr. ex corr.) uelle, sicut in eadem uanitate, quę pro illis adorandis scripta est, legitur (sicut – legitur om. Hadr.). cf. etiam LC II 27 p. 290, 7–16: qui in adorandarum imaginum tantam exarsere socordiam, ut ... non solum adorare, sed etiam corpori et sanguini Dominico aequiperare eas praesumant dicentes: „Sicut corpus Dominicum et sanguis a fructibus terrę ad insigne mysterium transit, ita et imagines artificum industria conpaginatae ad earum personarum, in quarum

P VE 12–16 ~ LC

2–3 incontinenti – congerens] Anast. constructionem uerborum mutauit 4 fassi sunt] expectaueris fassa est; Anast. fort. legit ἐφληνάφησαν (an constructio ad sensum?) 6 Apollinarium V F edd. | Eutichea VE Eutychetem F edd. 7 abhominantes VE 14 noster ed. Rom. *, sed cf. gr. et LC 15 propriae ~ ἐκουσίου? (uoluntarię LC) 17 mortis VE 19 comerationem (sic) P | ueluti ~ ὥς? expectaueris utpote 20 forma] figura ed. Rom. ^{ms} (cf. e.g. p. 681, 10, sed forma legitur e.g. Act. IV p. 311, 19) | ualente P ed. Rom.: ualent VE (uolunt F²) 21 uide – sit] interpretatio minus apta („gr. En ergo imago ui. cor. quae prec. ac hon. fit“ ed. Rom. ^{ms}) 24 sicut add. ed. Rom. (cf. gr.) 26 intercedat P^{ac} (in e² scr. i P^s) 27 figurantis P^{ac} (is exp., e(m) P^c s. l.) 28 quod secundum naturam ~ τὸ κατὰ φύσιν

Rom. 600 φύσιν τοῦ Χριστοῦ σῶμα ἅγιον ὡς θεωθέν, οὕτως δῆλον καὶ τὸ θέσει ἡγουν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἁγία, ὡς διὰ τινος ἁγιασμοῦ αὕτη χάριτι θεουμένη. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπραγματεύσατο, ὡς ἔφημεν, ὁ δεσπότης Χριστός, ὅπως καθάπερ τὴν σάρκα ἦν ἀνέλαβε τῷ οἰκεῖῳ κατὰ φύσιν ἁγιασμῷ ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως ἐθέωσεν, ὁμοίως καὶ τὸν τῆς εὐχαριστίας ἄρτον ὡς ἀψευδῆ εἰκόνα τῆς φυσικῆς σαρκὸς διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἁγιαζόμενον θεῖον σῶμα εὐδόκησε γίνεσθαι, μεσιτεύοντος 5
Ha. 369 τοῦ ἐν μετενέξει ἐκ τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ἅγιον τὴν ἀναφορὰν ποιουμένου ἱερέως. λοιπὸν ἡ κατὰ φύσιν ἔμψυχος καὶ νοερὰ σὰρξ τοῦ κυρίου ἐχρίσθη πνεύματι ἁγίῳ τὴν θεότητα· ὡσαύτως καὶ ἡ θεοπαράδοτος εἰκὼν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὁ θεῖος ἄρτος, ἐπληρώθη πνεύματος ἁγίου σὺν τῷ ποτηρίῳ τοῦ ζωηφόρου αἵματος τῆς πλευρᾶς 10 αὐτοῦ. αὕτη οὖν ἀποδέδεικται ἀψευδῆς εἰκὼν τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καθὼς προέλεεκται· ἦν αὐτὸς ἡμῖν ὁ ἀληθινὸς τῆς φύσεως ζωοπλάστης οἰκειοφώνως παραδέδωκεν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἔοικέ πως πᾶς λόγος προβαλλόμενος, ἐπειδὴν τῆς ἀληθείας ἅπαξ παρεκτραπῆ, εἰς 15 πολλὰς καὶ ἐπικινδύνους ἀτοπίας ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν πλάνην ἀκολουθίας ἐκφέρεσθαι. ὁ λοιπὸν καὶ οὗτοι οἱ τῆς καινοτομίας εἰσηγηταὶ πεπόνθασιν. ἐκτραπέντες γὰρ τῆς ἀληθείας ἔνεκεν τῆς τῶν εἰκόνων ποιήσεως, καὶ εἰς ἑτέραν ἐσχάτην ἀποπληξίας μανίαν κατηνέχθησαν. ὡς γὰρ ἐκ Δελφικοῦ τρίποδος τὰ λοξὰ ταῦτα καὶ ὀλέθρια ἐχρησμάδισαν δόγματα. ἀλλὰ ἀκούουσι παρὰ τοῦ παροιμιακοῦ λόγου· παγὶς 20 ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χεῖλη, καὶ ἀλίσκεται ῥήμασιν ἰδίου στόματος. ξύλα γὰρ καὶ χόρτον καὶ καλάμην παρέθεντο, ὧν τὸ τέλος εἰς καῦσιν. οὐδεὶς γὰρ ποτε τῶν σαλπύγων τοῦ πνεύματος ἁγίων ἀποστόλων ἢ τῶν ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν τὴν ἀναίμακτον ἡμῶν θυσίαν τὴν εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ πάσης τῆς αὐτοῦ οἰκονομίας γινομένην εἶπεν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ 25 παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου οὕτως λέγειν ἢ ὁμολογεῖν. ἀλλὰ ἀκούουσι λέγοντος αὐτοῦ εὐαγγελικῶς· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε 30 αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, καὶ λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτο 30

8 cf. Act. 10,38 10–11 αἷματος – αὐτοῦ cf. Ioh. 19,34 20–21 Prou. 6,2 21–22 ξύλα – καλάμην cf. 1 Cor. 3,12 22 Hebr. 6,8 27–28 ἐὰν – αἷμα Ioh. 6,53 28 οὐ – οὐρανῶν Mt. 5,20; 18,3 28–29 ὁ – αὐτῷ Ioh. 6,56 29–674,3 Mt. 26,26–28

19 ἐκ – τρίποδος cf. e.g. Greg. Naz. or. 39 (in s. lumina) (CPG 3010,39; BHG^a 1938) c. 5,5 Moreschini/Gallay 22–23 τῶν – ἀποστόλων cf. e.g. Conc. Later., ACO ser. II, I p. 358, 28; cf. Act. I p. 38,15–16 al.

20–21 παγὶς – στόματος ~ Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 2 p. 88,18–19

(H) V T M 20–21 ~ Vit. Steph. (= BFJS CD AH EN) 29–674,18 καί² – φθεγγόμενοι praetermisit H

1 δῆλον om. M | ἡγουν] ἦτοι ed. Rom.* ex Vc (Probatares in marg.) 2 αὕτη M: αὐτῇ V T Vc^{ac} αὐτῇ Vc^{pc} (acc. mut.) edd., om. ed. Rom.* (ex lat.) fort. recte | θεουμένη] θεοῦ μένει M 5 σαρκὸς + οὐ V 6 γενέσθαι M 8 λοιπὸν <καθάπερ> conl. Hennephof, sed cf. lat. 8–9 ἐχρίσθη – θεότητα] de uerborum constructione cf. Urphus p. 230 adn. 95 12 ὁ om. V 14 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 17 ὁ T: om. V M, sed cf. lat. | οὗτοι] αὐτοὶ V 20 ἀλλὰ + καὶ V ἀλλ' Vc edd. 21 ῥήμασιν (etiam Vit. Steph.)] χεῖλεσιν Sept. (codd. plerique; cf. Hexapla, ed. Field) 23 τοῦ + θεοῦ V | πνεύματος + τῶν H 24 Χριστοῦ om. Vc edd. 26 παρέλαβον – ὁμολογεῖν] ὁ παραλαβὼν ... λέγει καὶ ὁμολογεῖ M 28 μου + τὸ σῶμα M (sic)

utpote diuinitus sanctificatum, ita manifestum est quod adoptio, id est ipsa imago eius, sancta est utpote per quandam sanctificationem gratiae sanctificata. hoc enim et mercatus est, ut diximus, dominus Christus, ut sicut carnem quam suscepit propria secundum naturam sanctificatione ex ipsa unitione deificauit, similiter et eucharistiae
 5 panem, non ut falsam imaginem naturalis carnis, per sancti spiritus aduentum sanctificandum diuinum corpus fieri uoluit, mediante sacerdote qui oblationem de communi separans ad sanctificationem pertingere facit. itaque Christi caro secundum naturam animata et intelligibilis *uncta est spiritu sancto* in deitatem. similiter et diuinitus tradita imago carnis eius, diuinus uidelicet panis, repletus est spiritu sancto
 10 cum calice uitam ferentis sanguinis lateris eius. haec ergo demonstrata est uera imago dispensationis quae in carne facta est, scilicet Christi dei nostri, quemadmodum supra dictum est; quam ipse nobis uerus naturae uiuificator et factor uoce propria tradidit.»

Ha. 370

PL 129, 404

(Epiphanius diaconus legit:)

15 Patet qualiter omnis sermo propositus, quoniam semel a ueritate auersus est, in multas et periculosas prauitates a consequentia seductoria proferatur. quippe quod et isti praeceptores nouitatis perpessi sunt. auersi enim a ueritate propter imaginum factionem, etiam in alteram extremam apoplexiae insaniam dilapsi sunt. etenim quasi ex Delphico tripode torua haec et perniciose dogmata oraculo consecuti sunt. sed
 20 audiunt a prouerbiali uerbo: laqueus fortis uiro labia sua et *capitur uerbis proprii oris*. *ligna* enim et *foenum* et *stipulam* apposuerunt, quorum finis *in combustionem*. nullus enim aliquando tubarum spiritus, sanctorum uidelicet apostolorum, aut illustrium patrum nostrorum incruentum sacrificium nostrum, quod in commemoracionem Christi dei nostri ac omnis dispensationis eius efficitur, dixit imaginem corporis
 25 eius; neque enim acceperunt a domino sic dicere uel confiteri. sed audiunt euangelice dicente eo: *nisi manducaueritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non intrabitis in regnum caelorum*, et *qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo*, et accepto pane gratias agens *fregit et dedit discipulis suis et ait: accipite et comedite, hoc est corpus meum. et accipiens calicem*

Ma. 266

similitudinem conpaginantur, transeant uenerationem.“ cf. Freeman p. 290 adn. 3

22–27 nullus – caelorum ~ Hadr. p. 33,19–24 (spectat ad LC II 27; uide supra): Non aequiparauerunt, sed magis scripturaliter dixerunt: „Nullus enim aliquando tubarum spiritui, sanctorum apostolorum aut probabilium patrum nostrorum, qui sine sanguine nostram libationem, quae ad memoriam passionis Christi dei nostri et omnis eius dispensationis facta, dixit imaginem corporis eius <nec> (suppl. Hampe) susceperunt a Domino sic dici aut confiteri, sed audiunt dicente eum euangelicae: „Nisi comederitis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non intrabitis in regnum caelorum.“

P VE 22–27 ~ Hadr.

1 diuinitus sanctificatum] „gr. utpote deificatum“ ed. Rom.^{ms} | adoptio (~ τὸ θέσει) | adoptione ed. Rom.* 2 exspectaueris gratia | sanctificata] „gr. deificata“ ed. Rom.^{ms} 3 mercatus est] industrie gessit ed. Rom.^{ms}, sed cf. ThLL VIII, 789,65 et 800,81–84 | Christus] Iesus F edd. | propriam P 5 non ut falsam ~ ὡς ἄψευδῆ? ut non f. ed. Rom.^{ms} non male, sed fort. est mendum interpretis; recte infra l. 10–11 uera imago 5–6 sanctificandum ed. Rom.: sanctificandam P E sanctificanda V 7 itaque ~ λοιπὸν (cf. supra p. 657,21) 8 intelligibilis – deitatem] mente prędita uncta est per Spiritum S. diuinitate ed. Rom.^{ms} | deitatem] diuinitatem E edd. 10 ferentes P 15 qualiter] Anast. legit πῶς | praepositus ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | quoniam] quando ed. Rom.* non male, sed potius mendum interpretis 16 seductoria ~ κατὰ τὴν πλάνην 19 oraculo consecuti sunt ~ ἐχρησµώθησαν (uaticinati sunt ed. Rom.^{ms}) 20 audiant F² edd., sed cf. gr. | et – oris om. P | proprii uerbis E edd. 21 fenum V (cf. Vulg.) fenum F ed. Reg.* ferrum ed. Rom. 27 regno ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | meam carnem F (fort. ex Vulg.) edd. 27–28 meum sanguinem Vulg.

gratias egit et dedit illis dicens: bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus noui testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. et non dixit: „accipite et comedite imaginem corporis mei.“ sed et Paulus diuinus apostolus ex diuinis domini uocibus hauriens ait: ego accepi a domino quod et tradidi uobis, quoniam in
 5 qua nocte tradebatur accepit panem et gratias agens fregit et dixit: accipite et comedite, hoc est corpus meum quod pro uobis frangetur; hoc facite in meam commemorationem. similiter et calicem, postquam cenauit, dicens: hic calix nouum testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotienscumque bibetis, in meam commemorationem. quotienscumque enim manducabitis, panem hunc et calicem hunc bibetis, mortem
 10 domini annuntiabitis, donec ueniat. ergo liquido demonstratum est quod nusquam dominus uel apostoli aut patres imaginem dixerint sacrificium sine sanguine quod per sacerdotem offertur, sed ipsum corpus et ipsum sanguinem. et ante sanctificationis quidem celebrationem typos quibusdam sanctorum patrum haec pie uisum est
 15 nominare. quorum est Eustathius propugnator horthodoxae fidei et Arrianae destructor uesaniae et Basilius eiusdem infelicitis superstitionis depositor qui omne quod sub sole est planam rectorum dogmatum basim edocuit. ex uno enim eodemque spiritu disputantibus, unus quidem eorum interpretans Salomoniacum dictum quod in prouerbiis legitur „comedite panem meum et bibite uinum quod miscui uobis“ haec dicit: „Per panem et uinum typos corporalium Christi praedicat membrorum“, alter
 20 uero ex eodem fonte hauriens, ut nouerunt omnes sacerdotii mystici cultores, in oratione diuinae oblationis ita dicit: „Confidentes appropinquamus sancto altari et praeponentes typos sancti corporis et sanguinis Christi tui, te deprecamur et te rogamus.“ et quod deinceps infertur certiore patris huius perficit intellectum, qualiter, antequam sanctificata fuerint, uocata sint typi, post sanctificationem autem
 25 corpus proprie ac sanguis Christi dicuntur, sunt et creduntur. ipsi uero uiri fortes, uolentes uenerabilium imaginum demoliri uisionem, aliam imaginem introduxerunt, quae non est imago, sed corpus et sanguis; porro fatigatione et astutia depressi sophismate prauo semet offendentes adoptione nominauerunt fieri hanc diuinam oblationem. et hoc dicere <***> corpus et sanguinem domini aequali quodammodo
 30 appropinquat amentiae et ampliorem indisciplinationis habet impietatem. deinde dimisso mendacio tangunt pauxillum quid ueritatem, diuinum corpus dicentes fieri.

La.-Co. 450

Rom. 601

PL 129, 405

Ha. 371

P VE

3 apostolus + et VE 6 frangetur P V: tradetur E (cf. Vulg. Clem.) frangitur ed. Rom.* fort. recte (cf. gr.) 8 biberitis ed. Rom.* 9 hunc² Anast. ex gr. 11 dixerunt E edd. 13 celebrationem – quibusdam] „gr. consummationem, antitypa quibusdam“ ed. Rom.^{ms} 14 Eustathius V Eustachius E 17 disputantes ed. Rom.* (ex gr.) 22 proponentes F² edd. 23 et] ut P | perfecit ed. Rom.* | intellectum ~ εὐνοίαν; cf. infra p. 761,25 24 qualiter ~ ὥς? fort. Act. II p. 117,13 conferendum | fuerit codd., corr. ed. Rom. 25 fort. <et> sunt scribendum (cf. gr.) 27 fatigatione ~ μόχθησις? „gr. improbitate“ ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit uel intellexit μόχθος (inde infra depressi ~ συνεχόμενοι; cf. Taras. apol. p. 9,17) 28 offendentes] „gr. decipientes“ ed. Rom.^{ms}; sed cf. ThLL IX 2, 489,15 | adoptionem codd., corr. ed. Rom. (cf. gr.) 29 hoc dicere om. ed. Rom.* | locus fort. iam in Anastasii exemplari graeco lacunosus; „gr. add. et quemadmodum hoc dicere aperta insania est, sic et imaginem asserere corpus etc.“ ed. Rom.^{ms} non male 30 amentiae] Anastasium παρανοίας legisse suspic. Dubielzig | indisciplinatione ed. Rom.^{ms} fort. recte (an mendum interpretis?)

θεῖον σῶμα λέγοντες γίνεσθαι. καὶ εἰ εἰκὼν τοῦ σώματός ἐστιν, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι αὐτὸ θεῖον σῶμα. οὐκοῦν ἔνθεν κἀκεῖθεν περιφερομένοις ἀβέβαια πάντῃ μένουσι τὰ
 Ma. 268 παρ' αὐτῶν θρυλλούμενα. ὥσπερ γὰρ ὁφθαλμὸς διαταραχθεὶς οὐκ ὀρθῶς ὁρᾷ,
 οὕτω καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν πονηρῶν συγχύσει λογισμῶν τὸν ἑαυτῶν νοῦν ταραξάντες
 καὶ θολώσαντες τὸ αὐτὸ πάσχουσιν οἷα οἱ μαινόμενοι, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων φανταζό-
 Rom. 602 μενοι, ποτὲ μὲν εἰκόνα λέγοντες τοῦ ἁγίου σώματος Χριστοῦ τὴν νοερὰν θυσίαν
 ἡμῶν, ποτὲ δὲ θέσει σῶμα. ταῦτα δὲ πεπόνθασι, καθὼς φθάσαντες εἴπομεν, τὴν
 τῶν εἰκονικῶν ἀνατυπωμάτων ὄψιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας θέλοντες ἀφανίσαι, ἐπιχαίρον-
 τες τῇ διαστροφῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων.

La.-Co. 452 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

10

(Τόμος τέταρτος)

Πάλιν ἐχόμενοι τῶν αὐτῶν δυσφημιῶν κινουσι τὰς γλώσσας αὐτῶν, πρὸς ὕβριν
 ταύτας θήγοντες τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας. καὶ δὴ φασιν·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω)

«Ἡ δὲ τῶν ψευδωνύμων εἰκόνων κακωνυμία οὔτε ἐκ παραδόσεως Χριστοῦ ἢ 15
 ἀποστόλων ἢ πατέρων τὸ εἶναι ἔχει οὔτε εὐχὴν ἱερὰν ἀγιάζουσιν αὐτήν, ἵνα ἐκ
 τούτου πρὸς τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ κοινοῦ μετενεχθῇ, ἀλλὰ μένει κοινὴ καὶ ἄτιμος, ὡς
 ἀπήρτισεν αὐτήν ὁ ζωγράφος.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Γλῶσσαν ἔχοντες μεγαλορήμονα προσθήκαις τὸ κακὸν πλεονάζουσι φόβου θεοῦ 20
 ἐκτός, καὶ θράσει ἀκρατεῖ κενὰ μελετήσαντες ψευδωνύμους καὶ κακωνύμους εἰκόνας
 τὰς ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ ἀπεφήναντο. καὶ εἰ τοῦτο τετολμήκασιν ἐπὶ βασιλέων
 εἰκόσιν εἰπεῖν, θανάτῳ τὴν δίκην ἴσως ὑπέστησαν. πείσονται δὲ ταύτην καὶ λά-
 βοιεν, ὅτε καὶ λόγων καὶ πράξεων ἀντάμειψις γένηται. μετὰ δὲ πολλῶν τῶν ἀγρά-
 φως ἡμῖν παραδοθέντων καὶ ἡ τῶν εἰκόνων ποίησις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπλάτυνται 25
 ἀπὸ τῆς τῶν ἀποστόλων κηρύξεως, καὶ δηλοῖ ἡ ἱστορία ἡ περὶ τὴν αἰμορροοῦσαν
 ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν μαρτυρουμένη ὅτι αὕτη ἀνδριάντα ἀναθεῖσα τοῦ κυρίου καὶ

26–678,4 καὶ — ἀλεξητήριος cf. Eus. hist. eccl. (CPG 3495) VII 18,1–2 p. 672,3–16 Schwartz (= Ioh. Dam. imag. III 69,3–15); cf. Act. IV p. 476,25–478,6 (Germ. epist. ad Thom.), ubi plura adferuntur

24–27 μετὰ — κυρίου cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 9 p. 99,16–18

(H)V T M 21–680,20 ψευδωνύμους — φθέγγονται praetermisit H

1 καὶ] exspectaueris ἀλλ' | εἶναι om. V 2 αὐτὸ + τὸ Vc edd. | περιφερομένοις ed. Rom. (ex lat.): περιφερό-
 μενοι codd. | μένουσι om. ed. Rom.* 5 ἑτέρων + λογιζόμενοι ἢ μᾶλλον εἰπεῖν V 6 νοερὰν] ἱερὰν ed.
 Rom.*, sed cf. lat. 10 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω HV: om. T M, post Τόμος τέταρτος transp. ed. Rom.*, sed cf. lat.
 11 Τόμος τέταρτος non traditur in H (incertum utrum consulto praetermissum [cf. supra app. testium ad p.
 674,30–676,9] an casu omisum) | τέταρτος] δ' V edd. 12 γλώττας ed. Rom.* ex Vc 14 Γρηγόριος —
 ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + καὶ κουβουκλείσιος M 16–18 οὔτε — ζωγράφος iterantur infra p. 680,2–3
 16 ἴν' ed. Rom.* ex Vc 18 ἀπήρτησεν V^{ac} M 19 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 20 μεγαλορρήμονα T
 M (incertum in H), sed uide supra p. 630,2 et 632,14 | φόβου M ed. Rom. (cf. lat.): φόβω V T 23 εἰκόσιν —
 θανάτῳ] ὀρθοδόξων nec plura M 23–24 λάβοιεν M Vc^{ms} (Bonafides?): λάβοισαν sic V λάβοις ἂν T
 24 τῶν om. V 25 πεπλάτυνται V πεπλατύνθαι sic M (–ῦνθαι incertum) 26 δηλοῖ sc. τοῦτο (cf. lat.), fort.
 supplendum 27 ἱστορίων T edd., sed cf. lat. 27–678,2 αὕτη — ἔτυχε] locus difficilis, fort. corruptus
 27 αὕτῃ T edd., sed cf. lat.

et si imago corporis est, non potest esse hoc diuinum corpus. ergo hinc et inde circumductis inualida omnino manent ea quae ab illis susurrata sunt. sicut enim oculus turbatus non recte uidet, ita et ipsi nequam confusione cogitationum sensum suum turbantes et turbulentum reddentes idipsum patiuntur quod insanientes, alia
 5 scilicet pro aliis phantastice passi, aliquando quidem imaginem dicentes sancti corporis Christi intelligibile sacrificium nostrum, aliquando uero positione corpus. porro
 haec passi sunt, quemadmodum supra diximus, imaginalium formationum uultum ab ecclesia uolentes exterminare, gaudentes super euersione ecclesiasticarum traditionum.

Ma. 267

Rom. 602

10 (Epiphanius diaconus legit:)

La.-Co. 451

(Tomus quartus)

Iterum continuati eisdem oblocutionibus mouent linguas suas, has ad iniuriam acuentes sanctae dei ecclesiae. etenim aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

15 «Mendacis autem cognominis malum imaginum nomen neque ex traditione Christi uel apostolorum aut patrum esse habet neque orationem sacram sanctificantem illud,
 ut ex hoc ad sanctitatem ex eo quod commune est transferatur, sed manet commune et inhonoratum, sicuti patrauit hoc pictor.»

PL 129, 406

(Epiphanius diaconus legit:)

20 Linguam habentes magniloquam adiectionibus malum absque timore dei amplificant, et temerario corde ac potentatu inania meditantes mendacis cognominis et mali nominis imagines quae sub nomine Christi factae sunt pronuntiauerunt. et si hoc de regum imaginibus dicere auderent, morte uindictam forsitan pertulissent. patientur autem hanc et percipient utique, quando et uerborum et actuum retributio fiet.
 25 praeterea cum multis quae nobis sine scripto tradita sunt etiam imaginum factio in ecclesia ab apostolorum praedicatione dilatata est. indicat autem hoc et historia de amorrousa quae ex diuersis historicis testimonium habet – et secundum quod

P VE

1 et² om. E edd. 5 phantastice passi (cf. supra patiuntur) ~ φανταζόμενοι? „gr. phantastice iudicantes“ ed. Rom.^{ms}; fort. latet forma uerbi phantasiari, e.g. phantasiantes 7 uultum (~ ὄψιν, ut saepe; cf. e.g. Act. IV p. 295,13; cf. etiam Gloss.) aspectum ed. Rom.^{ms} 11 Tomus quartus om. E, ante Epiphanius diaconus legit transp. ed. Rom.* 15 cognominationis ed. Rom.*; sed cf. infra l. 21 17 ex²] ab infra p. 681,2 | eo quod V (cf. infra p. 681,2): eo quo P hoc quod E edd. 18 inhonorandum infra p. 681,3; cf. etiam p. 681,16 | parauit P^{ac} (t¹ add. P^c s.l.) 23 patienter P E 27 emorrousa VE emoroissa F haemoroissa ed. Rom.* | hystoricis VE historiis ed. Rom.* (ex gr. T) 27–679,1 et – est] Anast. seriem sententiarum in LC seruata mutauit

ἐαυτὴν ἀπτομένην τοῦ κρασπέδου τοῦ ἀνδριάντος, καθὼς λοιπὸν διηγεῖται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον ὅτι τῆς ἰάσεως ἔτυχε — μεταξύ αὐτῆς τε καὶ τῆς τοῦ κυρίου εἰκόνας βοτάνη τις ἀνεφύη προσεγγίζουσα τῷ ποδὶ τοῦ ἀνδριάντος, πάσης νόσου ἀλεξητήριος.

Καὶ ἐγγράφως δὲ ταύτας ἐμπολιτεύεσθαι εἰς τοὺς χριστιανούς πλεῖστοι τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν παραδεδώκασι· Βασίλειος ὁ μέγας, οὗ ἡ διδασκαλία περιηχεῖ πάντα τὰ πέρατα, ἐν διαφόροις λόγοις αὐτοῦ μνήμην αὐτῶν πεποιήται, Γρηγόριος ὁ αὐτοῦ καὶ σαρκὶ καὶ πνεύματι ἀδελφός, ὁ Νυσσαέων πρόεδρος, ἐν τῷ εἰς τὸν Ἀβραάμ λόγῳ αὐτοῦ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος ἐν τοῖς γεγραμμένοις ἔπεσιν αὐτοῦ ἐν οἷς λόγος ἐμφέρεται ἐπιγεγραμμένος, Περὶ ἀρετῆς, Ἰωάννης ὁ Rom. 603 χρυσοῦ τιμαλφέστερον τὸ στόμα κεκτημένος ἐν τῷ ἐπιταφίῳ λόγῳ αὐτοῦ εἰς Ma. 269 Μελέτιον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας καὶ εἰς τὸν ἐπιγεγραμμένον λόγον αὐτοῦ, Ὅτι Ha. 373 παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἰς ὁ νομοθέτης, Κύριλλος ὁ καθαιρέτης Νεστορίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Σκυθοπόλεως, Ἀναστάσιος Θεουπόλεως, Σωφρόνιος, Μάξιμος. καὶ τί κατ' ὄνομα τούτων μνημονεύομεν; πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν τὴν τῶν εἰκόνων ποίησιν ἀπεδέξαντο. καὶ ψευδηγοροῦσι λέγοντες ὅτι πατέρων οὐκ ἔστι παράδοσις· ναί, καὶ πάνυ γε εἰκότως, ἐὰν οὐδὲ εὐαγγέλιον παρέδωκαν ἀναγινώσκεσθαι οὐδὲ εἰκόνας ἀνατυποῦν· εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐκεῖνο. ἐπακολουθεῖ γὰρ ἡ διὰ στηλογραφίας ἀνατύπωσις τῇ εὐαγγελικῇ διηγήσει La.-Co. 453 καὶ αὕτη τῇ στηλογραφικῇ ἐξηγήσει, καὶ ἄμφω καλὰ καὶ τίμια. τὰ γὰρ ἀλλήλων δηλωτικὰ ἀναμφιβόλως καὶ τὰς ἀλλήλων ἔχουσιν ἐμφάσεις. εἰ γὰρ εἴπομεν „ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἔστι“, πάντως ἡμέρα ἐστὶ· καὶ ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἡμέρα ἐστὶ, πάντως ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἔστιν. οὕτως καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν ἴδωμεν ἐν εἰκόνι εὐαγγελιζόμενον τὸν ἄγγελον τῇ παρθένῳ, πάντως εἰς ἀνάμνησιν ἔχομεν ἔλθειν τῆς τοῦ εὐαγγελίου διηγήσεως ὅτι ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν παρθένον, καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν εἶπε· Χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. οὐκοῦν <τοῦ> εὐαγγελίου ἀκούσαντες τὸ πραγματευθὲν μυστήριον διὰ τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὴν παρθένον ἀναμνησκόμεθα, καὶ ἐν εἰκόνι ὁρῶντες ὡσαύτως ἐμφαντικώτερον τὸ πραγματευθὲν ἐννοοῦμεν. εἰς δὲ ἑτέραν αὐτῆς ἀμαθίας ὁδὸν ἐξετράπησαν εἰπόντες·

1–2 καθὼς — ἔτυχε cf. Mt. 9,20–22; Mc. 5,25–34; Lc. 8,43–48 25–27 cf. Lc. 1,26–28 (text. byz.; cf. Vulg.)

8–9 Greg. Nyss. deit. (CPG 3192; BHG 2354); cf. Act. IV p. 294,8–19 et infra p. 744,19–21 9–10 Greg. Naz. carm. I 2,10 (CPG 3035); cf. Act. IV p. 300,4–20 11–12 Ioh. Chrys. pan. Melet. (CPG 4345; BHG^a 1244); cf. Act. IV p. 290,5–19 12–13 (Ps.-) Ioh. Chrys. (Seuer. Gabal.) hom. de legislatore (CPG 4192); cf. Act. IV p. 292,8–14 (ubi plura adferuntur) et infra p. 716,5–10 13–14 Cyr. Alex. ad Acac. Scyth. (epist. 41) (CPG 5341); cf. Act. IV p. 296,19–298,27 14–15 Ἀναστάσιος Θεουπόλεως cf. Act. IV p. 370,24–372,7 et 374,1–12 15 Σωφρόνιος cf. Act. IV p. 376,4–378,22 et 380,11–382,13 | Μάξιμος cf. Act. IV p. 340,12–342,6 et infra p. 788,31–790,1 20–21 τὰ — ἐμφάσεις cf. Max. Conf. mystag. (CPG 7704) c. 2 l. 255–257 Boudignon; cf. Upphus p. 176–183

(H) V T M

1 ἐαυτὴν Vc^{cc} (ἢν Vc^s s.l. fort. ex lat.): ἐαυτῆς V T M edd. | ἀπτομένης M ed. Rom.*, sed cf. lat. 1–2 καθὼς — ἔτυχε] haec uerba post μαρτυρουμένη collocavit Anast., sed cf. LC 2 ἅγιον om. ed. Rom.* 3 τῷ ποδὶ M: τοῦ ποδὸς V T edd. 4 ἀλεξητήριον ed. Rom.* 5 πλεῖστοι] πιστοὶ V 6 ἡμῶν πατέρων M 7 τὰ πέρατα om. V | αὐτοῦ om. V 11 τὸ om. M ed. Rom.* | αὐτοῦ + τῷ M 13 ὁ' om. M 14 αὐτοῦ + τῇ πρώτη Vc edd. 15–16 πάντες — πατέρες M ed. Rom.: πάντες τῶν ἁγίων πατέρων V T 18–19 καὶ ἐκεῖνο] κακεῖνο T edd. 20 αὕτη V (cf. lat.): αὐτῇ T αὐτῇ M 23 καὶ om. Vc edd. 23–24 τὸν ἄγγελον εὐαγγελιζόμενον V 24 εὐαγγελίου] ἀγγέλου Vc edd. („L. εὐαγγελίου“ ed. Rom.^{mss}) 25 ὁ om. V 27 τοῦ addidi (ἐκ τοῦ add. ed. Rom. ex lat.) | ἀκούσαντες scripsi (cf. infra ὁρῶντες): ἠκούσαμεν V T edd. ἠκούσαμεν + καὶ M 28 παρθένον + καὶ ed. Rom.* (ex lat.) 29 ἑτέρας V 30 ἐτράπησαν V

sanctum euangelium refert sanitatem adeptam est –, quia haec statuam erexit domini et se tangentem a fimbria statuae posuit, inter illam autem et Christi imaginem herba quaedam oriebatur appropinquans pedi statuae, omnis languoris remedium.

Porro has etiam in scriptis operatas in christianos fuisse sanctorum patrum nostro-
 5 rum plurimi tradiderunt: Basilius magnus, cuius doctrina per omnes terminos reso-
 nat, in diuersis sermonibus suis mentionem earum facit, et Gregorius ipsius et carne
 et spiritu frater, Nyssaeorum praesul, in sermone suo de Abraham, et Gregorius
 cognomento deiloquus in scriptis a se carminibus in quibus sermo refertur qui est Rom. 603
 inscriptus ‚De uirtute‘, Iohannes etiam qui os auro pretiosius possidet in epitaphio Ma. 270
 10 sermone suo quem in Meletium habuit episcopum Antiochiae et in sermone suo qui
 suprascribitur ‚Quia ueteris et noui testamenti unus est legislator‘, Cyrillus depositor Ha. 374
 Nestorii in epistola sua ad Acacium episcopum Scythopoleos, <Anastasius Theu-
 poleos>, Sophronius, Maximus. sed quid nominatim horum memoriam facimus,
 cum omnes sancti patres nostri imaginum facturam susceperint? at hi mendaciter
 15 asserunt perhibentes quod patrum non sit traditio – etiam, satis congrue, si euange-
 lium legendum minime tradiderunt nec imagines figurandas; at si hoc, et illud.
 sequitur enim titulationis uel picturae formatio euangelicam relationem et haec
 picturalem narrationem, et utraeque bonae et honorabiles. quae enim indicatiua sunt La.-Co. 454
 inuicem, indubitanter etiam alter alterius habent intelligentias. si enim dixerimus
 20 „sol super terram est“, utique dies est; et si dixerimus quia dies est, utique sol super
 terram est. ita et hic: si uiderimus in imagine euangelizantem angelum uirgini, utique
 in commemorationem habemus uenire euangelicae narrationis quia *missus est ange-
 lus Gabriel a deo ad uirginem et ingressus ad eam dixit: aue, gratia plena, dominus* PL 129, 407
tecum, benedicta tu inter mulieres. ergo ex euangelio audiuius gestum mysterium
 25 per angelum ad uirginem et commonemur, et in imagine intuentes similiter quod
 gestum est manifestius intelligimus. porro in aliam rursus indisciplinationis uiam
 conuersi sunt dicentes:

1–3 quia – remedium ~ LC IV 15 p. 525,1–5 (= IV Capit. p. 487,19–23; deest in *Hadr.): De eo, quod Epiphanius diaconus imaginum adorationem adstruere uolens dixit: „Quoniam hic (sic) titulum erigens Domini et se ipsa tangens fimbriis tituli, sicuti quidem uenitur (ueniat Capit.) sanctum euangelium, quoniam salutem adeptam est, inter medium ille et Domini imaginis herba quaedam germinavit, quae adpropinquans pedem tituli omnes infirmitates curat.“ cf. Freeman p. 525 adn. 210

P VE 1–3 ~ LC

2 a fimbria (sc. dominum)] fimbriam ed. Rom.* 4 in¹ – fuisse] in scriptis inter Christianos uersari ed. Reg. in scrip-
 turis Christianos uersari La.-Co.* (ante uersari add. operatas La.-Co.^{mg} [ex P]) | in² eras. F², om. ed. Rom. 7 Nisae-
 orum codd., corr. ed. Rom. | suo om. ed. Rom.*, sed cf. gr. 10 qui + etiam VE edd. 12 Scitopoleos V Scithopoleos E
 12–13 Anastasius Theupoleos addidi coll. Act. IV p. 371,21 et 373,25 (Anastasius Antiochenus patr. add. La.-Co.^{mg})
 13 nominatum P V 16 at – illud om. V spatium relicto 17 picture P V 18 quae] que P 21 hic om. ed. Rom.* | ima-
 ginem P 23 Gabriel E edd. | deo] domino P 24 gestum + est P 25 et² om. ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | imaginem
 ed. Rom.*, sed cf. gr. 26 porro + et ed. Rom.*

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«οὔτε εὐχὴν ἱερὰν ἀγιάζουσιν αὐτήν, ἵνα ἐκ τούτου πρὸς τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ κοινοῦ μετενεχθῇ, ἀλλὰ μένει κοινὴ καὶ ἄτιμος, ὡς ἀπήρτισεν αὐτήν ὁ ζωγράφος.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Καὶ τὸ ἀληθὲς ἀκουσάτωσαν· πολλὰ τῶν ἐν ἡμῖν καθιερωμένων εὐχὴν ἱερὰν οὐ δέχονται, αὐτόθεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος πλήρη ὄντα ἀγιασμοῦ τε καὶ χάριτος· τοῦνεκεν ὡς σεπτὰ καὶ τιμῶμεν καὶ ἀσπαζόμεθα. αὐτὸς οὖν ὁ τύπος τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ χωρὶς εὐχῆς ἱερᾶς γινόμενος παρ' ἡμῖν σεβάσμιός ἐστι, καὶ ἀρκούμεθα τῷ τύπῳ αὐτοῦ λαμβάνειν τὸν ἀγιασμόν διὰ τε τῆς γινομένης παρ' ἡμῶν εἰς αὐτὸν προσκυνήσεως τῆς τε ἐν τῷ μετώπῳ σημειώσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ ἄερί διὰ δακτύλου γινομένης σφραγίδος ἀποδιώκειν δαίμονας ἐλπίζομεν. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνος διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος σημασίας εἰς τὴν τοῦ πρωτοτύπου τιμὴν ἀναφερόμεθα, καὶ ἀσπαζόμενοι ταύτην καὶ τιμητικῶς προσκυνοῦντες μεταλαμβάνομεν ἀγιασμοῦ, ἐπεὶ καὶ ἱερὰ διάφορα σκεύη ἔχοντες ταῦτα ἀσπαζόμεθα καὶ περιπτυσσόμεθα καὶ ἀγιασμόν τινα εἰληφέναι παρ' αὐτῶν ἐλπίζομεν· ἢ καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη φληναφήσουσι κοινὰ καὶ ἄτιμα εἶναι, ὡς ἀπήρτισεν αὐτὰ ὁ τέκτων καὶ ὁ ζωγράφος καὶ ὁ ὑφάντης, ἐπειδὴ οὐκ ἔχουσιν εὐχὴν ἱερὰν ἀγιάζουσιν αὐτά, ἢ καὶ τὰς σεπτὰς εἰκόνας ὡς ἱερὰς καὶ ἀγίας καὶ τιμίας ἀποδέξονται. βουλόμενοι δὲ καὶ ἕτερα ζιζανιώδη φυτουργῆσαι σπέρματα, ὡς ἐκ πνεύματος πυθωνικοῦ καὶ ἔτι φθέγγονται·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἰ δέ τινες τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ πλάνῃ κατασχεθέντων λέγοιεν ὀρθῶς μὲν καὶ εὐσεβῶς εἰρῆσθαι παρ' ἡμῶν τὰ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς λεγομένης τοῦ Χριστοῦ εἰκόνος λεχθέντα διὰ τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν τῇ μιᾷ ὑπο-

19 πνεύματος πυθωνικοῦ cf. Act. 16,16

(H)VTM

1 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T | ἐπίσκοπος + Νεοκαισαρείας M 2–3 οὔτε – ζωγράφος] locus laudatus est iam supra p. 676,16–18 2 αὐτῇ V | τούτου] τοῦ V 2–3 μετενεχθῇ ἐκ τοῦ κοινοῦ M 4 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 5 τὰληθές T edd. 6 δέχεται M 7 τοῦ ἔνεκεν M | σεπτὰς V 8 ἱερᾶς εὐχῆς M 9–10 προσκυνήσεως εἰς αὐτὸν V 10 τῆς] fort. <διὰ> τῆς scribendum, cf. lat. 11 σφραγίδος V 16 φληναφοῦσι M | ἀπήρτησεν M 17 καὶ ὁ ζωγράφος fort. delendum | αὐτά] αὐτάς V αὐτήν T^{ac} (prob.) 21 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 23 ἐπὶ V

(Gregorius episcopus legit:)

«neque orationem sacram sanctificantem illud, ut ex hoc ad sanctificationem ab eo quod commune est transferatur, sed manet commune ac inhonorandum, quemadmodum hoc pictor effecit.»

5 (Epiphanius diaconus legit:)

Et quod uerum est audiant: multa quae in nobis sacrata sunt orationem sacram non recipiunt, cum inde et ex ipso nomine plena sint sanctitudine simul et gratia, et propter ea haec ut reuera ueneranda et honoramus et salutamus. ipse enim typus uiuificae crucis absque oratione sacra effectus penes nos colitur, et contenti sumus
 10 figura eius ad suscipiendam sanctificationem per adorationem quae facta est a nobis in eum et per notam in fronte expressam, atque per signaculum quod in aere per digitum fit insequi daemones speramus. similiter et in imagine per nominis annotationem ad primitiui honorem reducitur, et salutantes hanc ac honorabiliter adorantes percipimus sanctificationem; nam et sacra diuersa uasa habentes haec salutamus
 15 atque amplectimur et sanctitatem quandam percipere ab eis speramus. itaque aut crucem et sacra uasa stulte dicturi sunt communia et inhonoranda, sicuti fecit ea Ma. 271
 faber et pictor et textor, eo quod non habeant orationem sacram sanctificantem illa, aut certe et uenerabiles imagines tamquam sacras et sanctas et honorandas admittent. ceterum uolentes et alia zizaniis inmixta plantare semina quasi ex spiritu pythonico
 20 etiam adhuc effantur:

(Gregorius episcopus legit:)

«Si uero quidam eorum qui in tali errore detinentur dixerint recte quidem a nobis et pie dici ea quae in subuersionem imaginis quae Christi dicitur asseruntur propter inseparabiles et inconfusas duas naturas quae in una subsistentia conuenerunt, sed

2–4 neque – effecit (= *supra* p. 677,16–18) ~ *Hadr.* p. 34,1–3 (*spectat ad LC II 29*): eo quod heretici in eorum pseudosyllogum oblatrantes delirabant: „neque orationem sacram sanctificantem eam, ut ex hoc ad sanctam a communi transferatur, sed manet communis et inhonorata, sicut operauit eam pictor.“ *uide infra ad l. 14–15* 6–15 multa – speramus ~ *LC IV 16 p. 526,18–27* (= *IV Capit. p. 487,24–33*; *deest in *Hadr.*): Inutile dictum Epiphani diaconi reprehenditur in eo, quod ait: „Multa, quae in nobis sacrantur orationem, sacrata non suscipiunt; et post pauca: Nec plurimum sicut ueneranda et honoramur et amplificamur; ipse enim signum uiuificae crucis, sine oratione fatur, a (*om. Capit.*) nobis (nobisve *Capit.*) ueneranda est; et sufficiemur signum eius accipere sanctificationem; per quae facta a nobis ad eum adorationem quidam in fronte sanctificatione, et quae in aere per digitum factum signum, effugari daemones speramus. Similiter et imaginem per nomen significationis ad primam formam honoris deducimus, et osculantes eam et honorabiliter honorantes accipiemus sanctificationem; nam et sacra diuersa uasa habentes has osculamur et amplectimur et sanctificationem quandam speramus.“ 14–15 nam – speramus ~ *Hadr.* p. 33,31–34,1 (*spectat ad LC II 29*; *uide quae adnotauimus ad Act. IV p. 343,9–10*; *cf. etiam Freeman p. 300–301 adn. 8*): Pro hoc in synodo dictum est a Tharasio patriarcha Constantinopolitano: „Quia sacra diuersa uasa habentes, has osculamur et amplectimur et sanctificationem quandam accipere ab eis speramus.“ *continuatur loco supra laudato.* 19 quasi – pythonico *cf. LC IV 17 p. 531,7–17*

P VE 2–4 ~ *Hadr.* 6–15 ~ *LC* 14–15 ~ *Hadr.*

2 ab] ex *supra* p. 677,17 3 inhonoratum *supra* p. 677,18 (*cf. Hadr.*), sed inhonorand- etiam *infra l. 16* 4 hoc *om. P* 7 sunt *E ed. Rom.* 8 et' *om. E edd.* | enim ~ οὐν? (*idem mendum infra p. 705,22*) 10 sanctificationem + et *ed. Rom.** | per adorationem *om. P* 11 sinnaculum (*sic*) *P* | quo *P* 12 insequi (~ ἀποδιώκειν, *cf. ThLL s. u.*) abigere *ed. Reg.** (insequi *La.-Co.^{mg} ex P*) 13 salutamus *P* | hanc *om. E edd.* 19 immixta *ed. Rom.** | pythonico *F ed. Reg.**; poethonico *P VE* pytonico *ed. Rom.* 24–683,1 sed deficere nos a ratione eo quod ~ ἀπορεῖν δὲ ὅτου ἔνεκα (*sic etiam infra p. 683,16*); „gr. sed dubitare eo q.“ *ed. Rom.^{mg} (Anast. libere uertit)*

στάσει συνελθουσῶν, ἀπορεῖν δὲ ὅτου ἔνεκα τῆς παναμώμου καὶ ὑπερενδόξου κυρίως θεοτόκου, προφητῶν ἀποστόλων τε καὶ μαρτύρων, ψιλῶν ἀνθρώπων ὄντων καὶ οὐκ ἐκ δύο φύσεων, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν μιᾷ ὑποστάσει ὡς ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ, τὰς εἰκόνας γίνεσθαι τὴν ἀπαγόρευσιν ποιούμεθα,»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

5

Ha. 376 Οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἀνατεθραμμένων ἐννοήσειεν ἢ εἴποι ὅτι ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς κεκρίκασιν ἐπὶ ταύτῃ τῇ καινοτομίᾳ· ἀλλὰ πάντες ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς τῆς τε ἐώας <καὶ> δύσεως, ἄρκτου τε καὶ μεσημβρίας ἀναθέματι παρέπεμψαν τοὺς οὕτως φρονήσαντας. μικρὸν δὲ μέρος ἀπεπλήνυσαν τῶν τῇδε παροικιῶν καὶ τοῦ σώματος ὅλου τῆς ἐκκλησίας ἐξέτεμον, ἢ ἀγνοήσαντες τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν ἢ καταφρονήσαντες τὴν λέγουσαν· ὅς ἐνα τῶν μικρῶν τούτων σκανδαλίσει, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικός περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βληθῇ εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ αὐτὸν μὴ ἐντραπέντες, ὡς κατὰ τῆς εἰκόνας αὐτοῦ λυττήσαντες, οὔτε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ αἰδοῦνται. ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς κεκινήκασιν τὰς γλώσσας, οὕτωςι λέγοντες·

15

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω)

«[ἀπορεῖν, ὅτου ἔνεκα τῆς παναμώμου καὶ ὑπερενδόξου κυρίως θεοτόκου, προφητῶν ἀποστόλων τε καὶ μαρτύρων, ψιλῶν ἀνθρώπων ὄντων καὶ οὐκ ἐκ δύο φύσεων, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτι] δέον πρὸς τούτους λέξαι· τοῦ πρώτου ἀνατραπέντος οὐδ' αὐτῶν ἐστι χρεία.»

20

Rom. 605 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Οὔτε πρῶτον εὐαγγελικῶς ἢ ἀποστολικῶς ἢ γραφικῶς ἢ πατρικῶς ἢ ἀποδεικτικῶς <ἢ> ἀπλῶς εἰπεῖν εὐσεβῶς ἀνατροπὴν πεποιήκασιν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας κοιλίας φθεγγόμενοι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἀντετάχθησαν· οὔτε περὶ τῶν προκειμένων τῆς [τε] ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου εἰκόνων ἢ τῶν ἁγίων ἐστὶν αὐτοῖς ἀληθὴς ἢ εὐσεβὴς λόγος ἀντιτάξασθαι, καθὰ θεοῦ δόντος λόγον ἀπεδείξαμεν. φθάσαντες γὰρ εἵπομεν, ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων ἀρυσάμενοι, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ὅτι ὁ ἐνορῶν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ὁρᾷ ἐν αὐτῇ

25

11–13 cf. Mt. 18,6 23 cf. Is. 8,19

27 φθάσαντες – εἵπομεν cf. supra p. 678,5–16 27–28 ἢ – διαβαίνει Bas. spir. (CPG 2839) c. 18,45,19–20 Pruche; cf. Act. IV p. 396,19 al. et infra p. 748,5–6 28–684,2 ὅτι – εἰκὼν ~ Ath. c. Ar. (CPG 2093) or. 3 c. 5,16–17.21–22 Metzler/Savvidis; cf. Act. IV p. 396,11–12.16–17 et infra p. 748,6–7

(H) V T M

1–3 ἀπορεῖν – ἀνθρωπότητος iterantur infra l. 17–19, ubi uide adnotationem criticam 1 δὲ ὅτου] δέον τοῦ M 2 κυρίως + καὶ ἀληθῶς V 3 ὡς H T M: om. V 4 ποιούμεθα] textus continuatur infra l. 19 5 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 6 Οὐδεὶς iter. T (cf. lat. VE) | νοήσειεν ed. Rom.* | εἵποιεν Vc edd. 8 τε¹ om. ed. Rom.* | καὶ¹ add. Probatares Vc^{ms} (cf. lat.) 10 ἐκκλησίας + ἀπέτεμον καὶ V 12 κρεμασθῇ post αὐτοῦ V, post ὀνικός T edd., sed cf. N. T. | μύλος V T 14 γλώττας T edd. 16 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 17–19 ἀπορεῖν – ὅτι seclusi, quia uerba ἀπορεῖν – ἀνθρωπότητος ex l. 1–3 iterata primum in margine adscripta (omissis uerbis l. 3–4 ἐν – ποιούμεθα), deinde uerbis καὶ ὅτι additis in textum recepta esse arbitror; rem aliter explicat Uphus p. 243–244 adn. 155; cf. etiam Gero, Constantine V p. 78 adn. 82 17 ἀπορεῖν + δὲ supra l. 1 19 δέον] δεῖ Vc^{ms} (Morin; δὲ Vc i. t.) edd. 21 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 23 ἢ add. ed. Rom. (cf. lat.) 25 τε om. ed. Rom.* (cf. lat.), seclusi 27 ἀρρυσάμενοι V T 27–28 ἢ – διαβαίνει] Βασιλ(είου) H^{1ms} T^{1ms}; cf. app. crit. lat. 28–684,2 ὅτι – εἰκὼν] Ἀναστ(ασίου) H^{1ms} T^{1ms}; cf. app. crit. lat.

deficere nos a ratione, eo quod superimmaculatae ac supergloriosae, quae proprie dei genitrix, est et prophetarum, apostolorum quoque ac martyrum, cum sint puri homines et non ex duabus naturis, deitate scilicet et humanitate, in una subsistentia La.-Co. 455 instar unius Christi, ad fiendum imagines interdictionem faciamus,»

5 (Epiphanius diaconus legit:)

Nullus eorum qui in catholica ecclesia enutriti sunt intellexerit uel dixerit quia recte Ha. 375
ac pie iudicauerunt super hac nouitate, sed omnes summi sacerdotes et sacerdotes PL 129, 408
tam orientis et occidentis quam arcti et mesembriae anathemati destinauerunt eos qui
ita senserunt. uerum modicam partem harum dioeceseon seduxerunt et a toto
10 ecclesiae corpore reciderunt, aut ignorantes aut contempnentes domini uocem dicen-
tem: *qui unum ex minimis meis istis scandalizauerit, expedit ei ut suspendatur mola*
asinaria circa collum eius et dimergatur in mare. et ipsum non reuerentes, utpote
aduersus imaginem eius rabiem exercentes, nec sanctos eius erubescunt. sed et
aduersus ipsos commouerunt linguas, ita dicentes:

15 (Gregorius episcopus legit:)

«deficere nos a ratione, eo quod superimmaculatae et supergloriosae quae proprie dei genitrix est et prophetarum, apostolorum quoque ac martyrum, cum sint puri homines et non ex duabus naturis, deitate scilicet et humanitate, et quia oportet ad istos dicere quod primo destructo nec his sit opus.»

20 (Epiphanius diaconus legit:)

Rom. 605

Neque primum euangelice aut apostolice aut scripturaliter aut paterne aut argumen-
tose aut, ut absolute dicamus, [aut] pie destructionem fecerunt, sed ex proprio uentre
pronuntiantes catholicae dei ecclesiae restiterunt; neque de propositis intemeratae
dominae nostrae dei genitricis imaginibus aut sanctorum est illis uerax uel pius
25 sermo resistendi, quemadmodum iam dante deo uerbum monstrauius. * prius Ma. 274
quippe diximus, ex sanctis patribus haurientes, quia imaginis honor ad principale

22–23 ex – pronuntiantes ~ LC IV 17 p. 530, 1–2 (= IV Capit. p. 487, 34–35; deest in *Hadr.): Ridiculosissimum dictum Epiphanii reprehenditur in eo, quod ait: „Ex proprio ventre locutus.“

P VE 22–23 ~ LC

1 supergloriosae (sic etiam infra l. 16)] semper gloriosae ed. Rom.* 2 genitrix VE edd. | ac] et ed. Rom.* 3 diuinitate E edd. 4 faciamus] textus continuatur infra l. 18; cf. gr. 6 Nullus iter. VE (cf. gr. T) 10 contempnentes E ed. Reg.* 11 qui + enim F edd. (autem Vulg.) | scandalizauerunt ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | ei om. E ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 12 demergatur E edd. | rentes (sic) V reuertentes E (corr. F²) 13 erubescunt ~ αἰδοῦνται, cf. ThLL s. u. 16–18 deficere – quia] cf. app. crit. gr. 16–17 superimmaculatae – est] cf. supra l. 1–2 16 superinmaculata(e) VE super immaculata ed. Rom. | supergloriose P E semper gloriosa ed. Rom. semper gloriosae ed. Reg.* 17 genitrix VE edd. | ac] a (sic) P 18 diuinitate E edd. 21 aut'] ut P 22 aut ut Dubielzig; aut P et ut VE edd. | aut² seclusi (cf. gr.) 23 ecclesi(a)e dei VE edd. 24 dei genitricis V genitricis dei E edd. 25 demonstrauius ed. Rom.* | ante prius add. Basilius et Anastasius Antiochenus cuius sanctus Gregorius meminit VE (adnotatio marginalis in textum recepta, quam Anast. ex exemplari graeco transtulisse uidetur; cf. gr. H T) 26 quippe] quidem E enim ed. Rom.* (ex gr.)

τὸν βασιλέα. ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν εἰκόνα ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα· ἡ γὰρ ἐκείνου μορφή καὶ τὸ εἶδός ἐστίν ἡ εἰκὼν. καὶ ὥσπερ ὁ παροινῶν εἰκόνι βασιλέως τιμωρίαν δικαίως ὑφίσταται, ὡς αὐτόχρομα βασιλέα ἀτιμάσας, καίτοι τῆς εἰκόνας οὐδὲν ἕτερον οὔσης ἢ ξύλον καὶ χρώματα κηρῶ μειγμένα καὶ κεκραμένα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ τὸν τύπον τοῦδε τινος ἀτιμάζων εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο οὗ τύπος ἐστίν, ἀναφέρει τὴν ὕβριν. ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων διδάσκει ὅτι τῆς εἰκόνας ἀτιμαζομένης πάντως τὸ πρωτότυπον ἀτιμάζεται. τοῦτο πάντες ἄνθρωποι ἴσασι καὶ αὐτοὺς γινώσκουσι τῶν πατέρων κατεπανίστασθαι καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐναντιοῦσθαι καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων μὴ ἐξακολουθεῖν. πάλιν δὲ μεστήν ψεύδους ἔχοντες τὴν γλῶτταν οἶονται παρακρούειν τὴν ἀλήθειαν λέγοντες·

La.-Co. 457 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Πλὴν ἐροῦμεν καὶ τὰ τῆς αὐτῶν ἀνατροπῆς, ἐπεὶ περ ἡ καθολικὴ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐκκλησία μέση ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ τυγχάνουσα οὐδ' ὅποτερας αὐτῶν συνήθους τελετῆς μετέχει, ἀλλὰ καινὴν εὐσεβείας καὶ μυσταγωγίας θεοπα- 15 δότου τρίβον ὁδεύει, τοῦ μὲν ἰουδαϊσμοῦ τὰς ἐναίμους θυσίας καὶ ὀλοκαυτώσεις μὴ παραδεχομένη, τοῦ δὲ ἑλληνισμοῦ πρὸς ταῖς θυσίαις καὶ πᾶσαν εἰδωλοποιῖαν τε καὶ εἰδωλολατρίαν βδελυσσομένη. ὅς ἀρχηγὸς καὶ ἐφευρετὴς τῆς βδελυρᾶς ταύτης τέχνης γεγένηται. ἐλπίδα γὰρ ἀναστάσεως μὴ ἔχων ἄξιον ἑαυτοῦ παίγνιον συνεσκόπησεν, ἵνα τὸν μὴ παρόντα ὡς παρόντα διὰ τῆς χλεύης παραστήσοι. εἰ οὖν 20 οὐδὲν τῶν ξένων ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἄρα ὡς ἀλλότριον καὶ τοῦτο καὶ δαιμονιοφρόνων ἀνδρῶν εὔρημα ἀποτρεπέσθω τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Τὸ τῆς ἀμέτρου χυδαιολεξίας αὐτῶν γράμμα πληρέστατα ταῖς ληροκοπίαις ἐξησκη- 25 μένον σχέτλιόν τι καὶ κομιδῇ γελοῖον τυγχάνει. ἐν γὰρ τοῖς κατόπιν εἰς κρημνοὺς καὶ φάραγγας κατενεχθέντες διὰ τῶν ἑαυτῶν λογιδρίων νῦν εἰς πέταυρον ἄδου 30 ἑαυτοὺς κατηγοροῦσιν, ἑλληνισμοῦ καὶ ἰουδαϊσμοῦ ἀποφαινόμενοι μέσην εἶναι τὴν τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίαν, εἴτα πάλιν ἑαυτοῖς περιπίπτοντες λέγουσιν οὐδ' ὅποτερας αὐτῶν συνήθους τελετῆς μετέχειν. τοιγαροῦν ἢ κάκεῖ διαψεύδονται ἢ ὥδε οὐκ ἀληθεύουσι, τὰληθὲς δὲ εἰπεῖν ἑαυτοῖς ψεύδονται. τὸ γὰρ ψεῦδος οὐ τῇ 30 ἀληθείᾳ μόνον ἐναντιοῦται, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ, ὡς ὁ ἱεροψάλτης ἔφη Δαβίδ· ἐψεύσατο

26 cf. Prou. 9,18 31-686,1 Ps. 26,12

2-6 καί² - ὕβριν ~ Anast. I. Antioch. ad Sym. Bostr. (CPG 6955) p. 141,5-9 Sakkos (PG 89, 1405 A-B) = Act. IV p. 374,8-12; cf. infra p. 748,3-4

(H)VTM 2-6 καί² - ὕβριν ~ Act. IV 6-22 ἀλλὰ - ἐκκλησίας praetermisit H 27-686,29 εἶναι - τε omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam praetermissa sunt)

1 τὴν om. M 2 ἡ εἰκὼν] ἐν τῇ εἰκόνι ed.Rom.* ex Vc 3 δικαίαν Act. IV (sed δικαίως Nicet.) | βασιλέα ἀτιμάσας] βασιλέως ἀτιμάσας εἰκόνα T 4 χρώματα κηρῶ] χρώμα μετὰ κηροῦ M | κεκραμένον sic V 5 οὐ + ὁ M ed.Rom.* 7 πρωτότυπον] ἀτύπον sic V 8 κατεξανίστασθαι V 10 μεστήν + τοῦ M 10-11 τὴν ἀλήθειαν om. M 12 Γρηγόριος - ἀνέγνω om. T 17 εἰδωλοποιῖαν] εἰδωλοποίησιν M 18 εἰδωλολατρίαν ed.Rom.* | βδελυρᾶς V 20 τὸν] τὰ ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg.), sed cf. lat. | παραστήσοι V M (παραστή abbr. T): παραστήση ed.Rom.* ex Vc 21 καί¹ om. V edd. | δαιμονιοφόρων ed.Rom.*; sed cf. lat. 22 εὔρημα T edd. | ἀποτραπέσθω ed.Rom.* 23 Ἐπιφάνιος - ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 26 φάραγγας] βάραθρα M | λογιδρίων ed.Rom.* | νυνὶ T edd. 27 κατηγοροῦσιν T M: κατηγορώσασιν V καταγοροῦσιν ed.Rom.* ex Vc 29 μετέχειν] sc. τὴν ἐκκλησίαν

transit et quia qui intuetur imaginem regis intuetur in ea regem. qui ergo adorat imaginem in ea adorat regem; illius enim forma et species est imago. et sicut qui iniuriam infert regis imagini poenam iure perpetitur, tanquam qui ipsi causae, regi uidelicet, inhonorantiam intulit, quanquam imago nihil aliud sit quam lignum et
 5 colores cerae immixti et temperati, ita et hoc modo qui figuram cuiuslibet inhonorat in idem ipsum cuius figura est refert iniuriam. sed et ipsa natura rerum docet quia dum imago inhonoratur utique principale inhonoratur. hoc omnes homines sciunt ipsosque cognoscunt aduersus patres insurgere et catholicae ecclesiae traditioni resistere atque naturam rerum non sequi. iterum autem refertam mendacio habentes
 10 linguam opinantur offendere ueritatem dicentes:

(Gregorius episcopus legit:)

La.-Co. 458

«Verumtamen dicimus ea quae sunt eorum destructionis, quoniam quidem catholica nostra christianorum ecclesia media inter iudaismum et paganismum existens neutrorum sollemnes eorum cerimonias habet, sed noua pietatis et mystici sacrificii
 15 diuinitus traditi semita incedit, iudaismi quidem sacrificia sanguinolenta et holocaustomata non admittens, paganismi autem prae sacrificiis omnem idolorum factionem et idolorum cultum abhominans. qui auctor et inuentor abhominabilis huius artis factus est. spem enim resurrectionis non habens dignum ludibrium sibi adinuenit, ut non praesentem quasi praesentem per derisionem exhibeat. si ergo nil extraneorum est in ea, merito ut alienum etiam hoc et daemonici sensus uirorum adinuentio auertatur a Christi ecclesia.»

PL 129, 409

(Epiphanius diaconus et cubuclesius legit:)

Inmensurabilis ac friuolae dictionis eorum littera plenissime deleramentis procurata importunum quiddam et nimis risu dignum existit. in posterioribus enim in praecipitia et fauces per ratiunculas suas inducti sunt, nunc autem in profundum *inferni*
 25 se intulerunt, mediam inter iudaismum et paganismum pronuntiantes esse christianorum ecclesiam, deinde iterum intra se cadentes dicunt neutrorum sollemnes eorum cerimonias haberi. igitur aut ibi mentiuntur aut hic ueritatem non dicunt, sed ut uerius dicatur: sibimet mentiuntur. mendacium enim non modo ueritati contradicit,
 30 sed et sibi, ut sacer psalmista inquitens Dauid: *mentita est enim, ait, iniquitas sibi.*

Rom. 606

Ha. 378

P VE

3 poenam om. ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | tamquam E abbr. V 3-4 uidelicet regi E edd. 4 quamquam V edd. (abbr. P E) 5 cere P cære V | immixti V (abbr. E) | ita et fort. delendum; cf. gr. et Act. IV 6 idem] id F edd. | figura] imago ed. Rom.* ex F 10 offendere] fraudare ed. Rom.mg, sed cf. supra p. 675,28 12 dicamus ed. Rom.*, sed uide quae adnotauit ad Act. IV p. 454,28 et 455,27 12-13 nostra catholica F edd. 14 sollemnes F edd. | eorum om. ed. Rom.*, sed cf. gr. et infra l. 27 15-16 holocaustomata] holocausta inanimata E holocausta ed. Rom.* 16 prae sacrificiis] praeter sacrificia ed. Rom.* non male, sed mendum est interpreti tribuendum 19 praesentem?] presentem codd. 20 demonici codd. 20-21 adinuentio] et inuentio P 22 et cybuclesius P et cubyclesius E, om. F edd. (non exstat in gr. nisi in M) 23 Immensurabilis E edd. | fribole P fribolę VE (corr. F) | deliramentis F edd. 24 posterioribus] „gr. antecedentibus“ ed. Rom.mg recte id quidem (cf. Lampe s. u.), sed mendum est interpretis 25 fauces (cf. Gloss.) barathra ed. Rom.mg 27 ecclesia P | iterum – cadentes (~ πάλιν ἑαυτοῖς περιπίπτοντες?) it. sibi non constantes ed. Rom.mg | sollemnes F edd. | eorum om. ed. Rom.*, sed cf. gr. et supra l. 14 28 habere ed. Rom.* non male, sed Anast. uerba οὐδ’ – μετέχειν male intellexisse uidetur 30 inquit ed. Rom.* fort. recte (cf. gr.)

γάρ, φησίν, ἡ ἀδικία ἐαυτῇ. Βασίλειος οὖν ὁ Καισαρέων πρόεδρος, οὗ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ὁ φθόγγος ἐξῆλθεν, ἐν αὐτῷ τῷ προοιμίῳ τοῦ κατὰ Σαβελλίου λόγου αὐτοῦ οὕτως φησί· „Μάχεται ἰουδαϊσμός ἐλληνισμῷ, ἀμφοτέροι δὲ χριστιανισμῷ.”

Ma. 276 αὐτοὶ δὲ οἱ δοκοῦντες ὑπέρσοφοι τῶν πατέρων εἶναι μέσην ἀπεφάναντο τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν τούτων τῶν δύο ἐναντίων· ὁ μὲν γὰρ ἰουδαϊσμός πενίαν θεότητος, ὁ δὲ ἐλληνισμός πολυθεΐαν εἰσήγαγε. Γρηγόριος γὰρ ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ ὠνυμος τῶν δύο τὴν ἀπαγόρευσιν ποιούμενος οὕτω φησί· „Θεοῦ δὲ ὅταν εἴπω, λέγω πατὴρ καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, οὔτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χρομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὔτε ἐντὸς τούτων ὀριζομένης, ἵνα μὴ πενίαν θεότητος κατακριθῶμεν, ἢ διὰ τὴν μοναρχίαν ἰουδαΐζοντες ἢ διὰ τὴν ἀφθονίαν ἐλλή- 10 νίζοντες. τὸ γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὅμοιον, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις εὕρισκται.” καὶ τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἥς μετέσχεν ὁ Ἰσραηλῆτις λαὸς θεοῦ παράδοσις ὑπῆρχεν, αἱ δὲ τῶν Ἑλλήνων δαιμόνων. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τοῖς θεοπαραδότοις προστάγμασι τὰ δαιμονιώδη συνηρίθμησάν τε καὶ συνέμιξαν, ὅτι τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου εἶδωλον ἀπεφάναντο ταῖς τῶν δαιμόνων εἰκόσι παραπλήσιον. κατηγορήσουσιν οὖν 15 καὶ Ἀβελ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραάμ χάριν τῶν παρ’ αὐτῶν προσαχθέντων θυσιῶν διὰ ζώων, καὶ Μωσέως καὶ Σαμουὴλ καὶ Δαβὶδ καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ξένας καὶ ἐλληνικὰς θυσίας τῷ θεῷ ἐθυσίαζον, καίτοι γε τῆς γραφῆς μαρτυ- 20 ρούσης τῇ αὐτῶν θυσίᾳ· ὡσφράνθη κύριος εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. εἴθε ἔγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὰ τῷ θεῷ ἀνατεθειμένα ἀποδεκτὰ παρ’ αὐτῷ — ἔθυσαν γὰρ κυρίῳ τῷ θεῷ, γέγραπται —, τὰ δὲ τοῖς δαιμονίοις βδελυκτὰ καὶ ἀπόπτυστα — ἔθυσαν γὰρ δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ, φησίν ἡ γραφή. ἀφ’ ἡμῶν οὖν καὶ δι’ ἡμῶν ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ ἐναντίον τούτου καὶ οὐκ ἐκ τῶν ὑποκειμένων ὑλῶν. εἶδωλον γάρ, φησίν ὁ ἀπόστολος, τί ἐστίν; ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστίν, εἰ μὴ ἃ θύει τὰ ἔθνη δαιμονίοις 25 θύει καὶ οὐ θεῷ; τὰ μέγιστα δὲ σφαλλόμενοι καὶ ὕβρεις καὶ ψεύδη ἀναπλάττοντες σκέπτονται καὶ ἐπιφέρουσι τοιάδε·

Rom. 607 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Παυσάτω οὖν πᾶν στόμα λαλοῦν ἄδικα καὶ ἐφύβριστα κατὰ ταύτης ἡμῶν τῆς θε-
αποδέκτου γνώμης τε καὶ ψήφου. οἱ γὰρ τῷ θεῷ εὐαρεστήσαντες ἅγιοι καὶ παρ’
αὐτοῦ τιμηθέντες τῷ ἀξιώματι τῆς ἀγιότητος ζῶσιν αἰεὶ θεῷ, κἂν ἐνθένδε μετέστη- 30
σαν. οὗς ὁ ἐν νεκρῷ τέχνη καὶ στυγητῇ μηδέ ποτε ζησάσῃ, ἀλλ’ ἐξ ἀντικειμένων
Ἑλλήνων ματαίως ἐφευρεθείσῃ λογιζόμενος ἀναστηλοῦν βλάσφημος ἀποδείκνυται.»

1–2 cf. Ps. 18,5 = Rom. 10,18 19 Gen. 8,21 20–21 cf. Ex. 8,22 al. 21–22 Deut. 32,17 = Od. 2,17 23–25 cf. 1 Cor. 10,19–20 (text. byz.) 28 cf. Is. 9,16 30 cf. Rom. 14,8

3 Bas. c. Sabell. (CPG 2869; cf. 2243, suppl. 3674), PG 31, 600 B 8–9; cf. Act. IV p. 398,17 7–11 Greg. Naz. or. 38 (in theophania) (CPG 3010,38; BHG^a 1921) c. 8,14–20 Moreschini/Gallay = or. 45 (in s. pascha) (CPG 3010,45) c. 4, PG 36, 628 C 8–15 22–23 ἀφ’ — τούτου cf. Greg. Nyss. anim. et res. (CPG 3149) p. 39,17–40,2 Spira/Mühlenberg

(H) V T M 3 = Bas. (= PG) 7–11 = Greg. Naz.

1 οὖν om. V 2 ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος M (cf. Sept.) 3 ἀμφοτέροι δὲ] καὶ ἀμφοτέροι Bas. (cf. Act. IV) 7 τῶν δύο] τοῖν δυοῖν T (atticismo tribuendum, ut uidetur) edd. 11 ἐν! om. ed. Rom.* | καὶ erasum in Vc, om. edd. 13 δαιμονίων ed. Rom.* 14 ὅτι M: ὡσπερ V T edd. 15 δαιμονίων ed. Rom.* | παραπλησίως codd., correxi 16 προσαχθεισῶν M, sed cf. Act. I p. 44,3 al. 17 Μωϋσέως T edd. 19 εἰς non habet Sept., sed cf. lat. et Greg. Nyss. in cant. or. 9 p. 267,12 Langerbeck 20 ἀπόδεκτα V 22 γὰρ + φησι V 23 καλὸν] κακὸν ed. Rom.* (ex lat.), sed cf. Greg. Nyss. l.l. 24 ἢ] ἢ ὅτι N. T. | εἰ μὴ (cf. lat.): ἀλλ’ ὅτι N. T. 25 ψεύδη M: ψευδῇ V T edd. 27 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 28 Παυσάσθω M (sed cf. LSJ s.u. II)

Basilius ergo Caesariensium praesul, cuius in omnem terram sonus exiuit, in ipso prooemio sermonis sui contra Sabellianos scripti sic ait: „Impugnat iudaismus paganismum, uterque uero christianismum.“ ipsi autem qui putantur super patres esse sapientes mediam perhibuerunt esse christianorum fidem inter hos duos aduersarios. Ma. 275
 5 iudaismus quidem inopiam deitatis, at uero paganismus multitudinem deorum induxit. Gregorius enim qui a theologia cognominatur utriusque abiectio faciens ita dicit: „Dei autem cum dixero – ‚pater‘ aio et ‚filius‘ et ‚spiritus sanctus‘ – neque supra haec deitate excedente, ut non uulgi deorum introducamus, neque intra haec diffinita, ne deitatis inopiam iudicemus, aut propter monarchiam iudaizantes uel
 10 propter deorum copiam paganizantes. malum enim in utroque simile, licet in contrariis inueniatur.“ et quae ueteris quidem sunt testamenti quod tenuit Israheliticus populus dei traditio erat, paganorum autem daemonum. ergo et hic cum diuinitus traditis praeceptis daemonica connumerauerunt et commiscuerunt, imaginem domini idolum pronuntiantes daemonum imaginibus similem. calumniantur ergo et Abel et
 15 Noe et Abraham causa sacrificiorum quae ab ipsis per animalia sunt oblata, et Moysen et Samuhel et Daud et reliquos patriarchas, quia et ipsi extranea et pagana sacrificia deo sacrificabant, quanquam scriptura testimonium eorum perhibeat sacrificio La.-Co. 459
 dicens: *odoratus est dominus in odorem suauitatis*. utinam cognouissent ueritatem, quia quae deo dicantur accepta sunt apud deum – *immolauerunt enim domino deo*,
 20 scriptum est –, quae uero daemonibus, abominabilia et respuenda – sacrificauerunt enim *daemoniis et non deo*, ait scriptura. a nobis ergo et per nos est malum atque PL 129, 410
 huius aduersum, et non ex subiectis materiis. *idolum* enim, ut ait apostolus, *quid est?* et idolothytum *quid est*, nisi *quae immolant gentes daemoniis immolant et non deo?* porro plurimum errantes et iniurias et mendacia fingentes deliberant et inferunt
 25 huiusmodi:

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 607

«Quiescat ergo omne *os loquens* iniqua et contumeliosa contra nostrum deo acceptum consilium atque sententiam. sancti enim qui deo placuerunt et ab ipso sunt dignitate sanctitatis honorati *uiuunt* semper *deo*, licet hinc migrauerint. quos qui in
 30 mortua arte atque odibili numquamque uiuente, sed ab aduersariis paganis uane reperta pensat erigere blasphemus ostenditur.»

12–17 ergo – sacrificabant ~ LC IV 18 p. 531,18–20 (= IV Capit. p. 487,36–38; deest in *Hadr.): Contra eos, qui dicunt: „Qui imaginem idolorum dixerunt daemoniorum imaginibus similem, accusent Abel et Noe et Abraham et Moysen et Samuhel et David, quod ipsi aliena et pagana sacrificia Deo libauerunt.“

P VE 12–17 ~ LC

1 exiuit sonus E edd. 2 proemio P proemio V prohemia E, corr. ed. Rom. 3 putantur] sibi uidentur ed. Rom.^{ms}
 5 diuinitatis E edd. 7 pater – sanctus] patris aio et filii et spiritus sancti ed. Rom.*; sed ipse interpret casum mutauit | et filius om. P 9 diffinita ~ ὁρίζομένης (cf. ThLL s.u.) | diuinitatis E edd. | inopia iudicemur ed. Rom.* (damnemur ed. Rom.^{ms}), sed mendum est interpreti tribuendum 11 Israheliticus E edd. 13 demonica codd. 14 demonum codd. | consimilem F edd. simile con. Dubielzig 15–16 Moysem ed. Rom.* 16 Samuhel V LC: Samuel P E edd.
 17–18 quanquam – dicens om. P 17 quamquam V edd. 18 in] Anast. ex gr. (uide app. crit. gr.) 20 sacrificauerunt F² edd. immolauerunt Vulg. 21 demoniis codd. | malum] Anast. legit κακὸν (cf. gr.) 23 idolothytum P idolotitum V idolothitum E, corr. ed. Rom. | nisi quae P E (cf. gr.): nisi qui V quae enim F² nisi quod ed. Rom.* 27 omnis P | obloquens ed. Rom.* 29 migrauerunt ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 30 numquamque] nunquam E numquam F edd.

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

- Ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτῶν νυνὶ λεχθεῖσι ξένους καὶ ἄλλοτρίους ἑαυτοὺς τῆς τοῦ θεοῦ εἰρήνης ἀποδεικνύουσιν, ἦν ὁ κύριος ἡμῶν τοῖς γνησίως καὶ ἀδόλως εἰς αὐτὸν πιστεῦσασιν ἀφῆκεν εἰπών· *εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν*. πῶς γὰρ εἰρήνη, ἐὰν κατὰ τῆς αὐτῶν γνώμης καὶ ψήφου ἢ καθολικῆ ἐκκλησίᾳ 5
 Ma. 277 διανίσταται, κρατοῦσα καὶ βεβαιουμένη ταῖς παραδόσεσιν αὐτῆς; οἱ γὰρ θεῖω ζήλω κινούμενοι πάντοτε τοῖς πατράσι συμφωνοῦσι καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, τῶν δὲ ἐναντίως ἐχόντων ὡς ἐχθρῶν ἀποφεύγουσι. τούτους οὖν ὡς ἐξ ὅλου τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ἑαυτοὺς ἀποτεμόντας οὐ παύονται οἱ ἀληθεῖς 10
 προσκυνηταί, οἱ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τῷ θεῷ λατρεύοντες καὶ τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις εἰς ἐξήγησιν καὶ ἀνάμνησιν μόνον ἔχοντες καὶ ταύτας περιπτυσσόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι, κατὰ τῆς ἀδέκτου αὐτῶν παρὰ τῷ θεῷ γνώμης τε καὶ 15
 Ha. 380 ψήφου τὸν θώρακα τῆς ἀληθείας ἐνδεδυμένοι τῷ σειρομάσῃ τοῦ πνεύματος ἐκκεντᾶν. οἱ γὰρ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες τῷ θεῷ ἅγιοι πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειάν τε καὶ σωτηρίαν τοὺς βίους αὐτῶν ἀναγεγραμμένους ἡμῖν καταλιπόντες καὶ τὰ παρ' 15
 αὐτῶν πραχθέντα διὰ ζωγραφικῆς ἐξηγήσεως ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν εἰς ὑπόμνησιν τοῦ ἡμετέρου νοῦς καὶ πρὸς ἀναγωγὴν τῆς αὐτῶν πολιτείας. καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐν τῷ ἐγκωμιαστικῷ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων λόγῳ αὐτοῦ οὕτως φησί·
 „Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μέσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως κοινὴν τὴν παρ' 20
 αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας· ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι 25
 πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς 30
 La.-Co. 461 πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς διηγείραν εἰς ἀνδρείαν ἑκάτεροι. ἃ γὰρ ὁ

4 cf. Ioh. 14,27 9–10 cf. Ioh. 4,23 13 cf. Eph. 6,14 13–14 σειρομάσῃ – ἐκκεντᾶν cf. Num. 25,7–8

20–690,2 Bas. in quadr. mart. (hom. 19) (CPG 2863; BHG^a 1205), PG 31, 508 C 11 – 509 A 6; cf. Act. II p. 141,1–5 (Hadr. epist. ad imp.); Act. IV p. 462,2–4 (Germ. epist. ad Thom.); infra p. 716,3–4; cf. Crimi, Le „chreseis“ p. 83–84 adn. 54

2–3 Ἐπὶ – ἀποδεικνύουσιν cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 29 p. 128,11–13 20–690,2 = Doctr. Patr. 45,XIII; Ioh. Dam. imag. I 44+46 / II 40+42, III 106; Sophr. Alex. de imag. in cod. Harl. 5665 f. 21^{r-v} (cf. praef. part. I p. IX–X) 22–690,2 ἐπεὶ – δείκνυσιν = Ioh. Dam. imag. III 47; Niceph. refut. c. 108,4–9 22–24 ἐπεὶ – ἐγχαράττοντες = Theod. Stud. epist. 532,199–201 24–690,2 ἃ – δείκνυσιν = Theod. Stud. epist. 380,138–139 et epist. 499,28–29

(H)VTM 8–690,3 τούτους – φασὶ pratermisit H 20–690,2 = Bas. (= PG), Pa f. 247^v, Ma f. 9^r, Doctr. Patr., Ioh. Dam.^{I,II,III}106, Sophr. 22–690,2 = Mo f. 240^r, Ioh. Dam.^{III}47, Niceph.^{ref} 22–24 = Theod. Stud.^{ep.352} 24–690,2 = Theod. Stud.^{ep.380.499}

1 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 2 νυνὶ HTM: νῦν V 6 διαβεβαιουμένη V 8 τῶν – ἐχθρῶν] de genetio cf. 2 Petr. 1,4 9 ἀληθινοὶ N.T. 11 μόνην M 14 τῷ θεῷ εὐαρεστήσαντες M 16 καθολικῇ ἐκκλησίᾳ] ἐκκλησιαστικῇ ἐξουσίᾳ V 18 γὰρ + καὶ T edd. | ἐγκωμιαστικῷ M ed. Rom.^{ms}; ἐγκωμῶ V T edd. | τεσσαράκοντα] μ' V T 20 δὴ om. Pa Ma 20–21 παρ' αὐτῶν] ἀπάντων Sophr. 20 παρ' ἀπ' Pa Ma Doctr. Patr. Ioh. Dam.^{I,II,III} PG 22 ἀνδρῶν + τούτων Pa Ma | ἐπεὶ καὶ] εἰκῶς Pa εἰκὸς Ma (non interp. post ἀριστείας) | πολέμων + γὰρ Pa Ma 23 κατασημαίνουσιν Pa Ma | διακοσμοῦντες PG 24 διηγείραν (etiam Mo Niceph.^{ref}) ἐξηγείραν Pa ἐπήγειραν Ma Doctr. Patr. Ioh. Dam.^{I,II,III} Sophr. PG 24–690,1 εἰς – ἱστορίας om. Mo 24 εἰς] πρὸς V Pa Ma Doctr. Patr. Ioh. Dam.^I(D) Ioh. Dam.^{III}47 Sophr. PG ἐπὶ Ioh. Dam.^{III}106 | ἀνδρίαν Vc edd. PG

(Epiphanius diaconus et cubuclesius legit:)

In his quae ab eis nunc dicta sunt extraneos et alienos se a dei pace demonstrant, quam uidelicet dominus noster his qui germane ac sine dolo in illum credunt dimisit dicens: *pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis*. quomodo enim pax, si
 5 contra eorum consilium et sententiam catholica ecclesia erigitur, confortata et certificata traditionibus suis? qui enim diuino zelo mouentur, semper patribus et traditioni Ma. 278 ecclesiasticarum legum concordant, eum uero qui contrarie se habet ut inimicum effugiunt. hos ergo, tamquam eos qui ex toto corpore ecclesiae sese reciderunt, non cessant ueri adoratores, qui *in spiritu et ueritate* deo seruiunt et imaginales picturas
 10 in relationem et commemorationem tantum habent et has amplectuntur atque saluant, contra reprobum diuinitus consilium eorum atque sententiam thorace Ha. 379 ueritatis *induti* pugione spiritus pungere. sancti enim [patres] qui a saeculo deo placuerunt ad nostram utilitatem atque salutem uitas suas conscriptas nobis dimittentibus etiam quae a se acta sunt per picturae narrationem in catholica ecclesia tradiderunt in commemorationem animi nostri et ad erectionem conuersationis suae.
 15 etenim sanctus Basilius in sermone suo super laude sanctorum quadraginta martyrum sic ait:

„Age itaque, in medium eos per commemorationem adducentes communem utilitatem ipsorum his qui praesentes sunt constituamus, praemonstrantes omnibus uelut
 20 in pictura uirorum fortia facta. nam et bellorum praeconia et uerborum scriptores multotiens et pictores designant, alii quidem sermone adornantes, alii uero tabulis

P VE

1 et cubuclesius *deest in gr. (om. F fort. recte)* 9 deo seruiunt V F: deseruiunt P deo deseruiunt E 12 patres *seclusi coll. gr. et Act. I p. 61,7 (uix ab interprete additum)* | seculo P E (*abbr. V*) 13 salutem atque utilitatem E *edd.* 14 etiam + ea *ed. Rom.** 21 alii¹ – tabulis] „gr. illi quidem s. ad. hi uero t.“ *ed. Rom.^{mg}* | sermonem *codd., corr. ed. Rom.*

λόγος τῆς ἱστορίας δι' ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι."

Συμμίξαντες δὲ ἐγκώμια ἑαυτῶν τῇ πανουργίᾳ τάδε φασί·

Rom. 608 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Πῶς δὲ καὶ τὴν πανύμνητον μητέρα τοῦ θεοῦ, ἐν ᾗ ἐπεσκίασε τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, δι' ἧς ἡμῖν ἔλαμψε τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, τὴν ὑψηλοτέραν τῶν οὐρανῶν καὶ ἀγιωτέραν τῶν χερουβίμ, ἐν τῇ χυδαίᾳ τοῦ Ἑλληνος τέχνῃ γράφειν κατατομῶσιν; ἢ πάλιν τοὺς μέλλοντας συμβασιλεύειν τῷ Χριστῷ συγκαθέδρους τε γίνεσθαι καὶ κρίνειν τὴν οἰκουμένην καὶ συμμόρφους τῆς δόξης αὐτοῦ ἔσεσθαι, ὧν, ὡς τὰ λόγια φησιν, οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, οὐκ ἐντρέπονται τῇ τοῦ Ἑλληνος ἀναγράψασθαι τέχνῃ; οὐ θεμιτὸν γὰρ τοῖς ἐλπίδα ἀναστάσεως κεκτημένοις χριστιανοῖς δαιμονολατρῶν ἐθνῶν ἔθεσι χρᾶσθαι καὶ τοὺς τοιαύτη καὶ τοσαύτη μέλλοντας δόξη φαιδρύνεσθαι ἀγίους ἐν ἀδόξῳ καὶ νεκρᾷ ὕλῃ καθυβρίζειν. ἡμεῖς γὰρ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων οὐ δεχόμεθα τὰς ἀποδείξεις τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως. καὶ γὰρ τῶν δαιμόνων θεολογούντων τὸν Ἰησοῦν ἐπετίμα αὐτοῖς, ἀπαξιῶν ὑπὸ δαιμόνων μαρτυρεῖσθαι.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἐξ ἐγκωμίων ἀρξάμενοι βούλονται τοὺς ἀπλουστέρους συναρπάσαι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ματαιοφροσύνην. ἀλλ' οἱ τὸ φρόνημα τοῦ ὀφείω ἔχοντες — καὶ οὐχὶ τὸ πανοῦργον — καὶ τὸ ἀκέραιον τῆς περιστερᾶς ἴσασι καὶ λόγοις καὶ ἐγκωμίοις τὴν πανάχραντον καὶ πανάμωμον καὶ ἀληθῶς καὶ κυρίως θεοτόκον καὶ τοὺς ἀγίους τιμᾶν καὶ τὰς τούτων ἀρετὰς διὰ ἱστορικῶν βιβλίων ἐν μνήμῃ φέρειν καὶ αὐθις διὰ εἰκονικῆς στηλογραφίας ἀναγνωρίζειν τοὺς τε ἄθλους καὶ τὰς ἀνδρείας αὐτῶν καὶ τούτους μεγαλύνειν ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς καὶ γινώσκειν αὐτοὺς κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἀναλύσαντας καὶ σὺν Χριστῷ ὄντας καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὴν εἰλικρινῇ καὶ ἀκραϊνῇ πίστιν καὶ λατρείαν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τῷ θεῷ μόνῳ προσφέρειν καὶ μὴ τοῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰοισδῆποτε κτίσμασι. τί δὲ τὴν ὕλην

5 ἐπεσκίασε cf. Lc. 1,35 5-6 τὸ — θεότητος Col. 2,9 6 τὸ¹ — ἀπρόσιτον cf. 1 Tim. 6,16 8 τοὺς — γίνεσθαι cf. Mt. 19,28 | συμβασιλεύειν cf. 2 Tim. 2,12 9 κρίνειν τὴν οἰκουμένην cf. 1 Cor. 6,2 | συμμόρφους — αὐτοῦ cf. Phil. 3,21 9-10 ὧν — κόσμος Hebr. 11,38 14-16 καὶ — μαρτυρεῖσθαι cf. Mc. 1,24-25 et 3,11-12; Lc. 4,41 19-20 ἀλλ' — περιστερᾶς cf. Mt. 10,16 25 cf. Phil. 1,23 26 Ioh. 4,23 et 24

13-14 ἡμεῖς — ἀποδείξεις ~ Ioh. Chrys. (?) or. in Abraham apud Niceph. refut. c. 146,13-14 (ex synodi a. 815 habitae florilegio)

5-13 Πῶς — καθυβρίζειν cf. Niceph. refut. c. 34,2-10 (ex synodi a. 815 habitae definitione) 13-14 ἡμεῖς — ἀποδείξεις ~ Niceph. refut. c. 146,13-14; cf. app. font.

(H)V T M 11-18 γὰρ — Ἐξ omnia fere euanida in H (sine dubio quaedam praetermissa sunt) 13-14 ~ Niceph.^{ref} 23-692,19 καὶ² — λέγουσι praetermisit H

1 ταῖς ἱστορίαις ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg.) τοῖς λογογράφοις Pa Ma, om. Ioh. Dam.^{III47} | δι' ἀκοῆς παρίστησι] υπέγραψεν Niceph.^{ref} | δι' διὰ τῆς Pa Ma Mo Ioh. Dam.^{I.11} Ioh. Dam.^{III47} PG | γραφῇ (etiam Niceph.^{ref})] γραφικῇ Ma Mo Doctr. Patr. Ioh. Dam.^{I.11.111} (γραφῇ καὶ Ioh. Dam.^{II42} [F]) Theod. Stud.^{ep. 380.499} Sophr. PG γραφικῇ Pa | σιωπῇ Pa Ma σιωπῶς sic Mo | διὰ + τῆς Pa Ma 2 ἐνδείκνυσι V T 3 Συμμερίζαντες M 4 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 5 ἐν ᾗ HV T: ἦν M | ἐπισκίασε T 8 τε om. V 10 φασιν T edd. 11 τοῖς — χριστιανοῖς] τοὺς ... κεκτημένους χριστιανούς V 12 χρῆσθαι ed.Rom.* | καὶ τοσαύτη om. T edd. 13-14 τῶν ἀλλοτρίων] τῶν ἑξωθεν Niceph.^{ref} 15-16 μαρτύρεσθαι M 17 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 18 ἀρξάμενοι ed.Rom. (ex lat.): χρῆσάμενοι codd. 21 πανάμωμον καὶ πανάχραντον M 22 διὰ¹] δι' M | διὰ²] δι' M 23 ἀνδρείας ed.Rom.* 27 ὑπὸ τὸν] ὑπ' M

exarantes, multosque ad uirilitatem erexerunt utrique. quae namque sermo historiae per auditionem exhibet, haec pictura tacens per imitationem ostendit.“ La.-Co. 462

Commiscentes autem praeconia sua uersutiae talia fantur:

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 608

- 5 «Quomodo autem et superlaudabilem matrem dei in qua *obumbravit plenitudo diuinitatis*, per quam nobis inluxit *lux inaccessibilis*, excelsiorem caelis et sanctiorem cherubim, in uili gentilis arte pingere audent? aut iterum eos qui *corregnaturi sunt* Christo consessoresque fieri ac iudicare orbem terrarum atque conformes fore gloriae ipsius, *quibus*, ut sacra dicunt eloquia, *dignus non erat mundus*, non erubescunt gentilis arte depingere? nefas est enim christianis qui spem resurrectionis
10 habent daemonum cultricum gentium moribus uti et sanctos qui tali et tanta gratia resplendebunt in ingloria et mortua materia iniuriis cumulare. nos enim ab alienis non suscipimus approbationes fidei nostrae. etenim demoniis deum praedicantibus Iesum increpabat eos, dedignatus a daemonibus testimonium habere.» PL 129, 411

- 15 (Epiphanius diaconus legit:)

A laudibus inchoantes uolunt simpliciores subripere ad uanum sensum suum. sed qui prudentiam serpentis habent – et non uersutiam – simplicitatemque columbae norunt et sermonibus et laudibus intemeratam et immaculatam uere ac proprie dei
20 genetricem et sanctos honorare et horum uirtutes per historicos libros ad memoriam ducere et rursus per imaginales titulationes nota facere certamina et fortitudines eorum atque hos magnificare superioribus honoribus et scire illos secundum sacrum apostolum *dissolutos cum Christo esse* et intercedere pro nobis et sinceram et summam fidem et seruitutem *in spiritu et ueritate* deo soli offerre et non quibuscumque creaturis quae sub caelo sunt. quid autem materiam sumentes ut turpem contumeliis Ma. 279

P VE

3 uersutia E edd. (uersutiae La.-Co.^{ms} ex P) 5 domini E edd. 6 illuxit VE edd. | excelsiorem] et celsiorem P
7 conregnaturi E edd. 8 fieri – iudicare] futuri, ac iudicaturi ed. Rom.^{ms}, sed Anast. *neglegentius uertit* | fore] futuri
ed. Rom.^{ms} (uide supra) 10 gentili V F² edd., sed cf. gr. et supra l. 7 | pingere ed. Rom.* | enim est F edd.
11 demonum codd. | culti cum (sic) VE (corr. F²) 13 probationes ed. Rom.* 14 demonibus P E 16 surripere
ed. Rom.* 19 genetricem VE edd. 20 reducere ed. Rom.* 21 superioribus] supremis ed. Rom.* | sacrum ~ θεῖον?
(exspectaueris diuinum) 23 soli deo F edd.

λαβόντες ὡς αἰσχρὰν κακίζειν ἐθέλουσι τὴν ἀλήθειαν; ἔδει αὐτοὺς μᾶλλον φυγεῖν τὸ
 χειρὸν καὶ τὸ κρεῖττον ἐλέσθαι καὶ ἀναμνησθῆναι τῶν πάλαι παρὰ τῆς γραφῆς
 ἐπαινουμένων ἀγίων θυσιῶν· ὅτε τῷ θεῷ προσήγοντο, ὅτε δὲ τοῖς δαιμονίοις,
 καίτοι γε ἡ αὐτὴ ὕλη τυγχάνουσα παντὸς μiasμοῦ ὑπῆρχεν ἔμπλεως. καὶ εἰς τὸ
 ὑποκείμενον μόνον ἀποβλέποντες κατηγοροῦσι τῆς ἐκκλησίας ἑλληνικῶν ἀνα- 5
 πλασμάτων ἔχειν σύμβολα. ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ <ή> ὕλη εἰς διαφόρους ἐναντιότητας
 πραγμάτων χρησιμεύουσα κακίζεται ἢ αἰσχρὰ δεικνύται, παρορατέον αὐτῆς τὸ
 χρήσιμον. εἰ γὰρ μέλλοιεν οὕτω νοεῖν τε καὶ ἐκλαμβάνεσθαι, οἰχίσηται πάντα κατ'
 αὐτοὺς τὰ τῷ θεῷ καθιερωμένα, λέγομεν δὴ ἱεραὶ ἐσθῆτες καὶ σκεύη ἱερά. καὶ γὰρ
 Rom. 609 οἱ τὰ Ἑλλήνων φρονούντες ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰδωλα κατεσκεύασαν καὶ 10
 σπονδὰς ἐξ οἴνου ἔσπενδον, καὶ ἐξ ἀλεύρου χαύωνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ οἱ
 Ha. 381 τῶν Ἑβραίων εἰδωλολατρήσαντες προσέφερον. λείπεται οὖν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν τῇ
 καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ ἱστορικῶν βίβλων τοὺς ἑαυτῶν θεοὺς τε καὶ
 La.-Co. 464 δαίμονας ἐγκωμιάζουσι. καὶ ἡμεῖς μὴ ἐγκωμιάσωμεν, καθὼς οἱ Ἕλληνες, μήτε τὸν
 ἐπὶ πάντων θεὸν μήτε τοὺς ἁγίους αὐτοῦ διὰ ἱστορικῶν βίβλων, ὅτι ἐξ ἄλλοτριῶν 15
 δεχόμεθα τὰς ἀποδείξεις; καὶ ὡς τῆς παρατροπῆς καὶ τῆς παρανοίας. δηλαδὴ γὰρ
 ἄνθρωποι ὄντες αἰσθητικοὶ αἰσθητοῖς πράγμασι χρώμεθα πρὸς ἡμετέραν ἀναγνώρι-
 σιν καὶ ὑπόμνησιν πάσης θείας καὶ εὐσεβοῦς παραδόσεως. εἴτα ὡς παραχαρά-
 κται τῆς ἀληθείας διαστρέφοντες καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἐννοίας τοῦ κυρίου λέγουσι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

20

«Πρὸς τούτῳ οὖν τῷ διεξεταστικῷ καὶ διεσκεμμένῳ ἡμῶν δόγματι παρέξομεν καὶ
 ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς καὶ τῶν ἐγκρίτων ἡμῶν πατέρων ἐναργεῖς τὰς μαρτυ-
 ρίας, συμπνεύσας ἡμῖν καὶ ἐπικυρούσας τὸν τοιοῦτον ἡμῶν εὐσεβῆ σκοπὸν. αἷς
 μὴ ἀντερείτω ὁ ἐν πείρᾳ τούτων ὑπάρχων, ὁ δὲ ἀγνοῶν μανθανέτω καὶ κατεχέτω 25
 αὐτὰς ὡς τοῦ θεοῦ οὐσας. καὶ κατὰ μὲν πρῶτον λόγον ἐκ τῆς κυριολέκτου φωνῆς
 λεγούσης· *πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ
 προσκυνεῖν*, καὶ πάλιν· *θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, καί· οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε
 οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑώρακατε*, καὶ μακαρίζουσης τοὺς μὴ ἰδόντας αὐτὸν καὶ πιστεύ-
 σαντας,»

Ma. 281 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

30

Ὅταν τινὲς τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν ἐπιχειρῶσι δόγματα κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν,
 θαυμαζέτω μηδεὶς, εἰ γραφικοῖς λόγοις κέχρηται, ἐπεὶ καὶ πάντες αἵρεσιάρχαι ἐκ

11 cf. Ier. 7,18 et 51,19 14-15 cf. Rom. 9,5 26-27 Ioh. 4,24 27 Ioh. 1,18 27-28 Ioh. 5,37 28-29 cf. Ioh. 20,29

(H) V T M 23-29 τὸν — πιστεύσαντας praetermisit H

3 ὅτε δὲ] καὶ ὅτε M 4 ὑπῆρχεν] τυγχάνουσα sic V 5-6 ἀναπλασμάτων ἑλληνικῶν M 6 ἡ add. ed. Rom. 7 ἡ] εἰ M | παρορατέον] παροράται οὖν M 11 χαύωνας M (χαυῶνας Sept.): χύνοντας V χαυόνας T edd. („χαυῆνας ἄλ. χύνοντας L. λάγανα“ ed. Rom. mss) 14 δαίμονας] Ἕλληνας T^{sc} (δαίμονας Tⁱ s. l.) | καθὼς οἱ Ἕλληνες suspectum (fort. adnotatio marginalis in textum recepta) 16 καὶ om. ed. Rom.* (ex lat., ut uidetur), sed cf. e.g. Theod. Stud. epist. 6,22 al. | τῆς² om. M | γὰρ om. V 20 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 22 ἐκκρίτων M 24 ἀντερείτω M: ἀντερήτω V ἀντεροῖτ(ο) T ἀντερεῖ ed. Rom.* 27 καὶ om. V 28-29 πιστεύσαντας] sententia continuatur infra p. 696,16 30 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 31 δόγματα + καὶ V

uolunt afficere ueritatem? quos oportebat potius quod peius est fugere et quod melius est sectari et priscorum recordari sanctorum sacrificiorum quae a scriptura laudantur, cum modo deo, modo uero daemonibus offerrentur, quanquam eadem existens materia omni esset contagio plena. et in subiectum tantum aspicientes
 5 calumniatur ecclesiam gentilium figmentorum habere indicia. sed non, quia materia, <quia> in diuersis contrarietatibus rerum est utilis, exprobratur uel turpis ostenditur, despicienda est eius utilitas. si enim studuerint taliter intellegere et excipere, pellentur omnia secundum ipsos quae sunt deo dicata, sacrata scilicet uestimenta et uascula sacra. etenim qui quae paganorum sunt sapiebant ex auro et argento idola
 10 construebant atque libamina ex uino libabant, et ex farina lagana militiae caeli offerebant hi qui ex Hebraeis idololatras fiebant. restat ergo eis incusare catholicam ecclesiam, quia pagani per historicos libros deos suos et daemones collaudabant. et nos non collaudemus, sicut pagani, neque *deum qui super omnia est* neque sanctos eius per historicos libros, quia ex alienis recipimus approbationes? o subuersionem et
 15 amentiam! cum enim homines procul dubio simus [more] sensibiles, <sensibilibus> rebus utimur ad recognitionem et commemorationem omnis diuinae ac piaae traditionis. deinde ut adulteratores ueritatis subuertentes uias simul et intellegentias domini dicunt:

Rom. 609
 Ha. 382
 La.-Co. 463
 PL 129, 412

(Gregorius episcopus legit:)

20 «Super hoc ergo examinato et pertractato edicto nostro praebeamus et ex diuinitus inspirata scriptura et ex probabilibus patribus nostris manifesta testimonia, conspirantia nobis et roborantia huiusmodi piam intentionem nostram. quibus non contradicat qui horum habet experimentum, qui autem ignorat discat et retineat illa ut dei. et secundum primam quidem rationem ex eius uoce diuinitus dicta quae ait: *spiritus*
 25 *est deus, et qui adorant eum in spiritu et ueritate oportet adorare*, et iterum: *deum nemo uidit umquam*, <et>: *neque uocem eius audistis neque speciem eius uidistis*, et beatificante eos *qui non uiderunt et crediderunt*,»

(Epiphanius diaconus et cubuclesius legit:)

Ma. 282

Cum aliqui recta secundum quod sibi uidetur dogmata conantur peruertere, nemo
 30 miretur si scripturae uerbis utuntur. nam et omnes heresiarchae de diuinitus inspi-

P VE

3-4 cum - omni] „gr. quando deo offerebantur, quando uero demonibus, quamquam eadem existens materia, omni“ *ed. Rom.*^{ms} 3 cum modo] quomodo *E edd.* | offerrentur *ed. Reg.*^{*}: offerruntur (*sic*) P offerentur *VE ed. Rom.* | eadem *om. ed. Rom.*^{*} 4 esset] erat *ed. Rom.*^{*} | in *om. VE edd.*, *sed cf. gr.* 6 quia *add. Dubielzig (uel <quae>)* | est (*uel F*) *om. ed. Rom.*^{*} 7 intelligere *E edd.* | accipere *La.-Co.*^{*} 8 pellentur P: pollentur V polluentur *E edd.* („gr. abibunt“ *ed. Rom.*^{ms}) | deo sunt *ed. Rom.*^{*} (deo *om. F*) | sacrata] sacra *ed. Rom.*^{*} 9 qui - sapiebant ~ οἱ τὰ Ἑλλήνων φρονούντες *minus apte* | qui quae P *ed. Rom.*: quique *VE* | sunt *eras. F², om. ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* 10 atque] at *E ac F² edd.* 11 Hēbreis P Hebreis *VE* | idololatras *ed. Rom. (cf. p. 603,21 al.)*: idolatri P^{pc} idolatrie P^{ac} (*e exp.*) ydolatrae V idolatrē *E* 12 et¹ *om. E edd.* | demones *codd. (demonas E)* | collaudabant P^{ac} (*in u² scr. a P^{*}*) conlaudabant *E* 15 more *om. ed. Rom.*^{*}, *seclusi* | sensibilibus *addidi coll. gr. (post rebus add. ed. Rom.)* 16 cognitionem *ed. Rom.*^{*} 17 adutores *ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* | intellegentias (~ ἐννοίας, *cf. Act. IV p. 473,2*) intellegentias *E edd.* 20 edicto ~ δόγματι (*ex Vulg. Lc. 2,1, ut uidetur*), „gr. dogmate“ *ed. Rom.*^{ms} (*expectaueris decreto*) 25 et¹ + eos *Vulg.* 25-26 nemo deum *F edd.* 26 et¹ *add. ed. Rom.*^{*} (*cf. gr. T M*) | eius¹ *om. E edd.* (eius umquam *Vulg.*, *sed cf. gr.*) 27 uiderunt + eum *ed. Rom.*^{*} (*ex gr.*), *sed cf. Vulg.* 28 et cubuclesius *deest in gr. (om. F fort. recte)* | cubucleus (*sic*) P cybudesiys (*sic*) *E*

τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὰς τῆς ἑαυτῶν πλάνης συλλέγουσιν ἀφορμάς, τὰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὀρθῶς εἰρημένα ταῖς ἑαυτῶν κακονοίαις παραχαράττοντες. καὶ τοῦτο προανεφώνησε Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων σάλπιγξ λέγων· ἃ οἱ ἁμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσι κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας. ἴδιον γάρ ἐστι τοῖς αἰρεσιώταις κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας στρεβλοῦν τὴν τῶν θείων καὶ ἀληθινῶν δογμάτων γνῶσιν. καθόλου γὰρ τῶν ἁγίων πατέρων τὸ ,κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ' ἐπὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ ἐκλαβόντων, Ἄρειος καὶ Εὐνόμιος καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἄνω θείας γεννήσεως ἐξελάβοντο, καὶ ἐκ τούτου τῆς ὀρθῆς γνώσεως παρετράπησαν. πάλιν δὲ καὶ Ἀπολλινάριος εὐαγγελικὴν φωνὴν κακῶς ἐννοήσας τὸ ,οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου' εἰς ἀτοπίαν ἐκτέτραπται λέγων μετὰ σαρκὸς καταβεβηκέναι τὸν θεὸν λόγον ἐκείνης ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐτύγχανε προαιώνιον τινα καὶ συνουσιωμένην αὐτῷ, καὶ ἀποστολικὴν τινα ῥῆσιν προβαλλόμενος λέγουσαν ,ὁ δεύτερος ἀνθρώπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ' ἠπατάτο κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν. καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ καὶ οἱ τῆς καινῆς ταύτης φαυλότητος αἰρεσιῶται ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἡμῖν προφέρονται τὰς ὑπολήψεις· ἐκ γὰρ τῶν ἑαυτῶν διδασκάλων ἔλαβον τὰς ἀφορμάς. τὰς γὰρ ἐπὶ τῆς ἀοράτου καὶ ἀκαταλήπτου θεότητος φωνὰς εἰρημένας εἰς τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν ἀντηλλάξαντο τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας τριάδος. τίς γὰρ τῶν εὐ φρονούντων οὐ γινώσκει ὅτι τὸ ,θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε' ἐπὶ τῆς θείας φύσεώς ἐστι γεγραμμένον καὶ τὸ ,οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε' εἰ ἐννοήσειέ τις ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅλον τὸ εὐαγγέλιον ἀνατρέπει· ποῦ γὰρ θήσομεν τὸ ,εἶπεν ὁ κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς' καὶ ,εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τοὺς ἐληλυθότας πρὸς αὐτὸν Ἰουδαίους' καὶ ,εἶπεν ὁ κύριος· οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι', ἢ πάλιν πῶς ἐννοήσομεν <τὸ> ,ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτούς'; δῆλον ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ ,οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε' ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας. καθὼς γὰρ ἀνθρώπος τέλειος ἐγένετο ὁ θεὸς λόγος, ὡς φθάσαντες εἵπομεν, καὶ φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόαμεν καὶ εἶδος αὐτοῦ ἑωράκαμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· ἐψηλαφήθη γὰρ, καὶ ὀπτανόμενος τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν αὐτοῖς τὰ περὶ τῆς βασιλείας.

Εἴτά τε καὶ τὴν θείαν λατρείαν καὶ προσκύνησιν, ἣν οἱ χριστιανοὶ <κατ'> ἀληθινὴν καὶ εἰλικρινῆ πίστιν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι, τῇ σχετικῇ καὶ τιμητικῇ προσκυνήσει καθωμοίωσαν. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς δυσὶ πράγμασιν ἐστι τὸ παρ' αὐτοῖς διεστραμμένον. τοῦνεκεν καὶ χριστιανοκατήγοροί εἰσὶ τε καὶ προσαγορεύονται. λέγουσι γὰρ ὅτι τὴν πρέπουσαν τῷ θεῷ προσκύνησιν καὶ λατρείαν ταῖς σεπταῖς εἰκόσι προσφέ-

3-4 2 Petr. 3,16 et 3,3 6-7 Prou. 8,22 10-11 Ioh. 3,13 14 1 Cor. 15,47 20 Ioh. 1,18 21 οὐτε! - ἑωράκατε' Ioh. 5,37 22-23 εἶπεν - μαθηταῖς' cf. e.g. Mt. 16,24 23-24 εἶπεν - Ἰουδαίους' cf. e.g. Ioh. 8,31 24 εἶπεν - Φαρισαῖοι' cf. Mt. 23,13.15 25 Mt. 5,2 26 οὐτε! - ἑωράκατε' Ioh. 5,37 29 ἐψηλαφήθη cf. Lc. 24,39 29-30 cf. Act. 1,3

(H)VTM 2-696,19 καὶ - φωνὴν praetermisit H 3-6 Πέτρος - γνῶσιν Am f. 151^r in marg.

2 σπαράττοντες M 4 ἐστι om. Am 7 αὐτοῦ om. ed.Rom. (corr. ed.Reg.) | ἐκλαμβανόντων V 9 ὀρθῆς om. ed.Rom.* | Ἀπολλινάριος T edd. 10 νοήσας T edd. 14 οὐρανοῦ + καὶ M | ἠπατάτο] εἰπάτω T (cf. lat.) | αὐτὸ V 15 καινῆς M (cf. lat.): κενῆς V T edd. 16-17 διδασκαλιῶν V 20 τὸ] τὸν V | ἐστι om. V 22-23 εἶπεν - καὶ om. T 24 Φαρισαῖοι V Φαρισαῖοι + ὑποκριταὶ M (ex N. T.) 25 τὸ' addidi 28 ἀλλὰ om. ed.Rom.* (ex lat.) 31 κατ' suppl. Dubielzig coll. p. 696,8-9 („ἴσ. ἀληθινῇ καὶ εἰλικρινεῖ πίστει“ ed.Rom.^{ms})

rata scriptura erroris sui colligunt occasiones, quae per spiritum sanctum recte dicta sunt maligni sensibus suis adulterantes. et hoc summa praenuntiauit apostolorum tuba, Petrus uidelicet, dicens: *quae indocti et instabiles* peruertunt secundum *sua desideria*. proprium enim est hereticis secundum *sua desideria* peruertere diuinorum et uerorum scientiam dogmatum. generaliter enim sanctis patribus nostris ‚dominus creauit *me initium uiarum suarum* in opera sua‘ in dispensationem Christi secundum carnem factam assumentibus, Arrius et Nestorius et qui iuxta ipsos sunt in supernam et diuinam generationem acceperunt ac per hoc a recta scientia retro redierunt. rursus autem Apolinarius euangelicam uocem male intellegens ‚*nemo ascendit in caelum nisi qui de caelo descendit, filius hominis*‘ ad prauitatem conuersus est dicens cum carne illa descendisse deum uerbum quam habens in caelis erat aeternam quandam et consubstantialem sibi, et apostolicum quoddam dictum obiciens quod perhibet ‚*secundus homo dominus de caelo*‘, dicat secundum quod sibi uisum fuerit. nullique mirandum: et nouae huius prauitatis sectatores ex diuina scriptura nobis proferunt opiniones; ex magistris enim suis acceperunt occasiones. uoces enim quae super inuisibili et incomprehensibili deitate dictae sunt in carnis dispensationem domini nostri Iesu Christi qui est unus ex sancta trinitate commutauerunt. quis enim eorum qui bene sentiunt nescit quod illud quo dicitur ‚*deum nemo uidit umquam*‘ super diuina natura sit scriptum, et illud ‚*neque uocem eius audistis neque speciem eius uidistis*‘ si intellexerit quis super humanitate, totum euangelium subuerteret? ubi enim ponemus illud quo fatemur ‚dixit dominus discipulis suis‘ et ‚dixit dominus ad Iudaeos qui ad se uenerant‘ et ‚dixit dominus: *uae uobis, scribae et Pharisei*‘, uel rursus quomodo intellegemus ‚*aperiens os suum docebat eos*‘, significans haec super humanitate, illud autem ‚*neque uocem eius audistis neque speciem eius uidistis*‘ super diuina substantia? secundum id enim quod homo perfectus factus est deus uerbum, ut praediximus, et uocem eius audiuius et speciem eius uidimus, etiam post resurrectionem; palpatus est enim, et *apparens* discipulis dicebat eis *de regno*.

Deinde et diuinam seruitutem et adorationem christiani atque ueram et sinceram fidem in se habentes affectuosae ac honoranti adorationi similem praedicant. in his quippe duabus rebus est illud quod apud eos peruersum est. qua de re et christianorum calumniatores sunt et appellantur. dicunt enim quia decentem deo adorationem et seruitutem imaginibus offerunt christiani et quia incomprehensibilem diuinam

P VE

2 hoc] hęc P 4 est enim E edd. 7 Nestorius] Eunomius ed. Rom.* (ex gr.) fort. recte (incertum quid Anast. legerit in gr.) 9 Apolenarius (sic) codd. (Apollinarius F edd.), correxi | male] melle P^{ac} mele (sic) P^{pc} (lⁱ punctis del.) | intellegens E edd. 11 ille ed. Rom. (corr. ed. Reg.), om. Mansi 13 dominus Anast. ex gr. | dicat (cf. gr. T)] „gr. decipiebatur“ ed. Rom.^{ms} | fuerat ed. Rom.* 14 nullique] Anast. uertit οὐδενί (Dubielzig) | marandum P^{ac} (i in aⁱ scr. P^c) | et + si ed. Rom.*, sed cf. supra nullique 16 incomprehensibili P | diuinitate E edd. 18 quo] quod E edd. 20 humanitatem P 20–21 subuerteret F edd. 21 quo] quod V edd. 22 Iudeos P E | dominus dixit ed. Rom.* (dominus om. E) 23 intellegemus scripsi (intelligemus ed. Rom.*): intellegimus P V intelligimus E 23–24 significans (sc. dominus; Anast. liberius uertit)] significanter ed. Rom.* 25–26 factus est perfectus E edd. 26 eiusⁱ om. ed. Rom.* 27 etiam] Anast. neglexit ἄλλὰ 29–30 christiani – habentes] interpretatio mendosa (Anast. cum pro κατ’ legisset καὶ, uerborum constructionem mutauit) 29 christiani atque] quam christiani ed. Rom.* (ex gr.) 29–30 ueram – habentes] „f. uera et sincera fide in se habent“ ed. Rom.^{ms} 30 affectuosae (affectuose codd.) ~ σχετικῇ (sic codd. etiam in Act. II p. 189,3; expectaueris affectuali, cf. infra p. 729,9 et 767,6) | consimilem ed. Rom.* 31 qua de re P E: qua V ed. Rom. quare ed. Reg.* 32 dicentem P | deo scripsi: deum codd. 33 incomprehensibilem P V

naturam circumscribunt. o abnegationem et stoliditatem et quicquid his aliud attinet! non enim habet locum sermo, sed maledicto plenus est et calumniis. christiani quippe adorationem quae *in spiritu et ueritate* est neque imaginibus neque diuinae figurae crucis impertiti sunt, sed neque inuisibilis et incomprehensibilis naturae imaginem umquam fecerunt, sed secundum quod *uerbum caro factum est et habitauit in nobis*, ea quae humanae dispensationis eius sunt pingunt et imaginantur, scientesque quia *spiritus est deus et eos qui adorant eum in spiritu et ueritate oportet adorare* adorationem et seruitutem quae per fidem est ipsi soli deo qui *super omnes* in trinitate laudatur offerunt. nam diuinum typum crucis et uenerabiles imagines desiderio et
 10 affectu flagrantem secundum principalium relationem salutamus et honorabiliter adoramus. uana itaque et inania seu clandestina omnimodis atque leuia eorum eloquia esse monstrantur a ueritate. quemadmodum et cetera aliene a pietate intelligentes aiunt: Rom. 611

(Gregorius episcopus legit:)

15 «et in ueteri testamento dicens ad Moysen et ad populum: *non facies* tibimet idolum *neque omnem similitudinem* quaecumque *in caelo* sursum et quaecumque *in terra* deorsum, eo quod *in monte de medio ignis uocem uerborum* uos audistis, et similitudinem *non uidistis*, sed uocem.»

(Epiphanius diaconus legit:)

20 Hinc occasionem impietatis attrahunt, quasi pueros christianos sophismatibus suis portentuosam rabie inficere nitentes, quia igitur, ‚si per imaginalem inscriptionem habes in commemorationem Christum uel sanctos eius, in idololatriam dilaberis‘. omnemque fortes iniustitiam meditantes in praelocutionibus suis ad dictionem qua
 praecipitur ‚*non facies omnem similitudinem*‘ fugiunt; et *ueritatem in iniustitia* possi-
 25 dentes et *suam iustitiam quaerentes statuere* exercent se ad impietatem et in insubsistentia mendacii gloriantes a ueritate alienantur. uoces enim quae olim in lege datae sunt populo Israhel, qui uitulo seruiuit et Aegyptiacarum abominationum experimentum habuit, christianorum sacratae cateruae coaptantes se publicant et portentuose loquuntur, †adusti labiis oris sui. utinam intellexissent quia deus inducturus

P VE

2 locum habet F edd. 4 imperiti E impartiti ed. Rom.* | sed fort. delendum (cf. gr.) 5 unquam VE 6 imaginantur] imaginibus exprimunt ed. Rom.^{ms}, sed cf. Gloss. 8 super omnes] Anast. liberius uertit τῶ ἐπὶ πάντων θεῶ
 10 flagrantem ~ κινούμενοι? cf. app. crit. gr. 11 clandestina ~ σαθραὶ? („gr. infirma“ ed. Rom.^{ms}); Anast. fort. legit uel intellexit λαθραῖαι 12 alienę P E 15 dicente ed. Rom.* non male, sed Anast. legit φήσας (cf. app. crit. gr.) | Moysen ed. Rom.* 17 audiistis E edd. 19 diaconus + et cubucleus (sic) P + et cubuclesius V (cf. gr. M) + et cubudesius E, om. F edd. 20–21 suis – per] „gr. suis ueluti larua territantes, quod si per“ ed. Rom.^{ms} 21 quia igitur ~ ὅτι γε? | imaginalem inscriptionem] imaginem scriptionem E imaginum scriptionem F² edd. 21–22 habens ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 22 idolatriam VE 23 fortes (~ οἱ γεννάδαι)] hi fortes ed. Rom.*; expectaueris fortes isti (cf. supra p. 631, 29) | praelocutionibus ~ προλελεγμένοις (cf. ThLL s. u.) 24 figiunt (sic) P | in om. ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 25 quaerentes] uolentes E edd. 27 Israel E edd. | seruiunt E seruiit ed. Rom.* | Aegyptiarum (Eg- P) P^{ac} (ca add. P¹ s. l.) edd. | abhominatum VE 27–28 experimentum ~ πείραν (cf. Gloss.) 29 adusti] „gr. et capiuntur“ ed. Rom.^{ms} (cf. p. 673, 20); Anastasium in exemplari graeco corrupto καίονται pro καὶ ἀλίσκονται legisse suspic. Dubielzig; an abducti scribendum? (cf. Ambros. de Abr. II 11, 82 p. 633, 26 Schenkl: et abducitur a labiis sui oris) | deus] dominus E edd.

τερατολογοῦσι καὶ ἀλίσκονται χεῖλεσιν ἰδίου στόματος. ὄφελον ἐνενοήθησαν ὅτι μέλλων ὁ θεὸς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσάγειν αὐτοὺς διὰ τὸ κατοικεῖν ἐκεῖ ἔθνη εἰδωλολατροῦντα καὶ προσκυνοῦντα δαιμονίοις, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ ἄστρασι καὶ ἐτέροις κτίσμασιν, ἀλλὰ καὶ πετεινοῖς καὶ τετραπόδοις καὶ ἔρπετοῖς καὶ οὐ θεῶ ζῶντι καὶ ἀληθινῶ, ἐνενομοθέτητο· οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντός 5
 Ma. 285 ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, ἐπειδήπερ ἐπιφέρει ἀπάγων αὐτοὺς τῆς εἰδωλολατρίας· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. ἡνίκα δὲ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ διαταγὴν ἐποίει ὁ πιστὸς θεράπων αὐτοῦ Μωσῆς, τὰ σύμπαντα δεικνὺς δοῦλα αὐτῷ, αἰσθητὰ χερουβὶμ ἀνθρωπόμορφα ἀντίτυπα τῶν νοητῶν ἐκ χρυσοῦ κατασκεύασε κατασκιάζοντα 10 τὸ ἱλαστήριον, ἱλαστήριον τὸν Χριστὸν προτυποῦν. αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἱλασμὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὥς φησιν ὁ θεὸς ἀπόστολος. οὐκοῦν διὰ δύο πραγμάτων αὐτοὺς
 Ha. 385 εἰσήγαγεν εἰς θεογνωσίαν, τοῦτο μὲν λέγων· κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, τοῦτο δὲ ποιήσας χρυσᾷ χωνευτὰ χερουβὶμ κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον ἥτοι προσκυνοῦντα αὐτῷ. καὶ διὰ τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς 15
 Rom. 612 ἀνήγεν αὐτοὺς κυρίῳ τῷ θεῷ προσκυνεῖν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύειν. ἀλλ' οὗτοι διαστροφῆς μεστὸν ἔχοντες φρόνημα καὶ ἀποστολικὴν ῥῆσιν προβάλλονται τοιάνδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοίωματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ αὖθις· εἰ δὲ καὶ 20 ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκουμεν. διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους. καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀποδεικτικῶς εἰρηκότος· ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή διὰ ῥήματος θεοῦ.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Διαρρήδην ἔστιν εἰπεῖν ὅτι αὐτοὶ παρεοίκασι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἀλλάξασι τὴν δόξαν 25 τοῦ θεοῦ καὶ λατρεύσασι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλάξαντες καὶ διαστρέψαντες τὰς ἐννοίας τὰς ἀποστολικὰς κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας. ἐπεὶ πᾶσιν εὐδηλὸν ἔστιν ὅτι Ἕλληνας κωμῶδων ὁ ἀπόστολος φαίνεται ἐν τῷ λέγειν ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοίωματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου· ἐπιφέρει γὰρ ,καὶ πετεινῶν 30 καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν', καὶ ὑπούλως ἔχοντες αὐτοὶ ἐξέτεμον τὴν ὁλόκληρον φράσιν, ἵνα ὥς ἐκ τούτου τοὺς ἀπλουστέρους δελεάσωσιν, ὅτι περὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας εἰκονικῶν ἀναζωγραφήσεων ὁ ἀπόστολος ἀποτείνεται· καίτοι γε τὰ ἐπιφερόμενα φανεράν ἔχει τὴν διασάφησιν· πετεινῶν γὰρ καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν μνήμην πεποίηται καὶ ὅτι ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. ἴσασιν οὖν οἱ ἱστορικῶν βίβλων ἐμπειρότατοι ὅτι Αἰγύπτιοι πάλαι βόας ἐσέβοντο καὶ 35

1 cf. Prou. 6,2 4 cf. Rom. 1,23 5-6 οὐ² — κάτω Ex. 20,4; Deut. 5,8 7-8 Ex. 20,5; Deut. 5,9 9 cf. Ps. 118,91 9-11 cf. Ex. 25,17-21 11-12 cf. 1 Ioh. 2,2 13-14 Mt. 4,10; Lc. 4,8; cf. Deut. 6,13 et 10,20 19 Rom. 1,23 20 Rom. 1,25 20-21 2 Cor. 5,16 21-22 2 Cor. 5,7 22-23 Rom. 10,17 25-26 cf. Rom. 1,23,25 27 2 Tim. 4,3; 2 Petr. 3,3 29-30 Rom. 1,23 34 Rom. 1,25

(H)VTM 29-700,19 ἐπιφέρει — δόξαν praetermisit H

1 ὄφελον V (sed cf. Blass/Debrunner/Rehkopf § 359,1) | ἐνενόησαν ed.Rom.* 4 ἄστροις M 5 ἐνενομοθέτητο TM: νενομοθέτητο V ἐνομοθέτει τὸ ed.Rom.* 7 εἰδωλολατρίας ed.Rom.* | οὐδ' οὐ μὴ (οὐδὲ μὴ Sept.) cf. Act. V p. 576,22 11 ἱλαστήριον² + τὸ ed.Rom.* ex Vc | προτυποῦν ed.Rom.: προτυπῶν codd. | ἱλασμὸς + περὶ N.T., sed cf. lat. et Bas. lit., PG 31, 1649 C 1 12 αὐτὸς M 14 χρυσᾷ V 15 καὶ² + διὰ V 16 ἀνήγαγεν V 18 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 19 ἀφθάρτου om. V 20-26 καὶ³ — κτίσαντα om. H 24 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T

eos in terram repromissionis, eo quod habitarent in ea gentes colentes idola et adorantes daemonia, solem quoque ac lunam stellasque et alias creaturas, sed et *uolucres et quadrupedia* atque repentina et non deum uiuum et uerum, legem dabat: *ne facias tibi idolum neque omnem similitudinem* quaecumque *in caelo* sursum et quaecumque *in terra deorsum*, quandoquidem subinfert abstrahens eos ab idololatria: *non adorabis ea* neque seruies illis. cum autem tabernaculum testimonii secundum domini dispositionem faceret fidelis famulus eius Moyses, uniuersa ostendens seruire illi, sensibiles cherubim humanae formae instar intelligibilium ex auro patrauit obumbrantes propitiatorium Christum praefigurans. *ipse enim est propitiatio peccatorum nostrorum*, ut ait diuinus apostolus. ergo per duas res eos introduxit ad dei cognitionem, illud quidem dicendo: *dominum deum tuum adorabis et ipsi soli seruies*, hoc uero faciendo aureos et conflatiles cherubim obumbrantes propitiatorium, id est adorantes illud. et per uisionem et auditum subleuabat eos ad dominum deum adorandum et illi soli seruiendum. sed isti peruersitate plenum habentes sensum etiam apostolicum dictum proponunt huiusmodi:

(Gregorius episcopus legit:)

«*Et commutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et coluerunt et seruierunt creaturae potius quam creatori.* et rursus: *et si noueramus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus eum. per fidem enim ambulamus, non per speciem.* et eodem approbanter dicente: *ergo fides ex auditu, auditus autem per uerbum dei.*»

(Epiphanius diaconus legit:)

Palam dicendum est quia ipsi comparati sunt gentibus quae *commutauerunt gloriam dei et seruierunt creaturae potius quam creatori*, commutantes et peruertentes sensus apostolicos *secundum sua desideria*. nam omnibus certum est quia paganos irridere uidetur apostolus dicendo *commutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*; infert enim *et uolucrum et quadrupedum et serpentium*, licet ipsi fraudulenter integram reciderint disputationem, ut quasi ex hoc simpliciores decipiant et quasi de ecclesiae imaginalibus descriptionibus apostolus hoc praetendat, praesertim cum illa quae subinferuntur manifestam habeant explanationem; uolucrum enim et quadrupedum et serpentium mentionem fecit et quia *seruierunt creaturae potius quam creatori*. nouerunt ergo historicorum librorum

P VE

3 ne] neque F ed. Rom. 8 intellegibilium P intelligentium ed. Rom.* (typos intellegibilium ed. Rom.^{ms}) 9 est enim E edd. 11 illud – dicendo] tum dic. ed. Rom.^{ms} | ipsi] illi Vulg. (Anast. ex gr.; melius illi infra l. 14) 11–12 hoc – faciendo] tum fac. ed. Rom.^{ms} (uide supra) 14 soli illi F edd. 18 creatore P^{ac} (in e² scr. i P*) 19 nunc iam E edd. Vulg., fort. etiam hic scribendum (cf. infra p. 701,28) | non om. P 20 approbanter (~ ἀποδεικτικῶς, cf. Act. II p. 187,25 et Act. IV p. 475,8–9) V: approbantur P E 23 comparati sunt (i. e. similes facti sunt) ~ παραιοίκασι 26–27 similitudine P 29 et om. ed. Rom.*, sed Anast. constructionem uerborum mutauit 30 praesertim cum] expectaueris licet uel sim. (Dubielzig), sed praesertim cum inuenitur etiam supra p. 649,26 32 ergo om. E edd.

ἕτερα τετράποδα καὶ πετεινὰ διάφορα καὶ μυίας καὶ σφηκίας καὶ εὐτελέστερα
τούτων κνώδαλα, Πέρσαι δὲ τὸν ἥλιον καὶ τὸ πῦρ, Ἕλληνες δὲ πρὸς τούτοις καὶ
πάσῃ κτίσει ἐλάτρευσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑβραίων τινές, καθὼς ἱστορεῖ ἡ τῶν Βασι-
λειῶν βίβλος καὶ τῶν προφητῶν αἱ διηγήσεις. ἐπεὶ εἰπάτωσαν πότε *ἐματαιώθη* τὰ
ἔθνη καὶ *ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά*· πρὸ τοῦ πιστεῦσαι εἰς Χριστὸν ἢ μετὰ
Ma. 288 τὸ πιστεῦσαι; πάντως πρὸ τοῦ πιστεῦσαι. πρόδηλον γάρ τοῦτο. εἰ γὰρ φασι
μετὰ τὸ πιστεῦσαι εἰς Χριστὸν τὰ ἔθνη τῇ κτίσει καὶ τοῖς εἰδώλοις λατρεῦσαι, τῆς
οἰκονομίας λέγω Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, ψευδεῖς αἱ προαναρρήσεις κατ' αὐτοὺς αἱ
διὰ τῶν προφητῶν προκαταγγελθεῖσαι περὶ τῆς ἐκκλησίας· *ἔσται Ἱερουσαλήμ ἁγία,*
καὶ ἄλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι' αὐτῆς οὐκέτι, καὶ *τὸ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω* 10
ἀπ' αὐτῶν, οὐδ' οὐ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου καὶ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν
χειλέων μου οὐ μὴ ἀθετήσω. εἰ δὲ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ ἑαυτοὺς ἐξορίσαντες
Rom. 613 καὶ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας *παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν* τῷ διαβόλῳ
λατρεύσαντες, ματαῖα ἢ ἐγκλησις ἢ κατὰ τῶν χριστιανῶν νυνὶ παρ' αὐτῶν γεγενη-
μένη· καὶ παρρησιάζεται πρὸς αὐτοὺς Ἡσαΐας βοῶν· *οὐαὶ οἱ γράφοντες πονηρίαν* 15
γράφοντες γὰρ πονηρίαν γράφουσι. τοιγαροῦν πονηρῶς καὶ κακούργως τὰς ἀπο-
στολικὰς καὶ γραφικὰς φωνὰς ἐκλαμβάνοντες σπεύδουσι τὸ μέγα τῆς σωτηρίας
μυστήριον τῆς οἰκονομίας Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, δι' οὗ ἐλυτρώθημεν τῆς πλάνης
τῶν εἰδώλων, ἀνατρέψαι καὶ εἰς ἑαυτοὺς ἀπενέγκαι τὴν δόξαν. ἀλλ' οὐδεὶς τῶν
χριστιανῶν αὐτοῖς πιστοῦται. ὁμολογοῦμεν γὰρ ἅπαντες ἀποστήσαι ἡμᾶς τῆς 20
πλάνης τῶν εἰδώλων καὶ πάσης ἑλληνικῆς θρησκείας Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν
ἡμῶν ἐν τῇ κατὰ σάρκα πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίᾳ αὐτοῦ. εἰ δὲ αὐτοὶ τοῦτο οὐχ ὁμολο-
γοῦσι γενέσθαι, οὐδὲ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ ἔχουσι. καὶ πρὸς αὐτοὺς φησιν ὁ ἀπόστο-
λος· *τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβον,* ἐκείνην ὁμολογεῖν ὠφείλον τὴν
Ha. 388 ἀπολύτρωσιν καὶ τὰς εἰκόνας δέξασθαι, ἐκκλησιαστικὰς εὐπρεπείας ἐν τῇ τῶν 25
ὀφθαλμῶν ὁράσει ἡμῖν γεγενημένας καὶ διηγήσεις εὐαγγελικὰς δι' αὐτῶν εἰς τοὺς
νόας ἡμῶν ἀναλαμβάνομένας πρὸς ἀνάμνησιν καὶ ἐξήγησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἱστο-
ρίας, ὡς πολλαχῶς εἴρηται.
Καὶ ἐπειδήπερ καὶ ἐτέρας ἀποστολικὰς φωνὰς προβάλλονται λέγοντες· *εἰ καὶ ἐγνώ-*
καμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκουμεν διὰ πίστεως γὰρ *περιπατοῦ-* 30
μεν καὶ οὐ διὰ εἰδους, εἰς μέσον ἀγάγωμεν τοὺς τούτων ἑρμηνευτὰς μεγαλοφώνους
διδασκάλους.
Ἰωάννης οὖν, ὁ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον διδασκαλίαν κεκτημένος, ἑρμηνεύων
τὴν αὐτὴν τοῦ ἀποστόλου ῥῆσιν τὴν λέγουσαν· *ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα*
οἶδαμεν κατὰ σάρκα· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι 35

3-4 καθὼς — βίβλος cf. 3 Reg. 11,1-8 etc. 4-5 cf. Rom. 1,21 9-10 Joel 4,17 10-12 Ps. 88,34-35
12-13 εἰ — νοῦν cf. Rom. 1,28 15-16 Is. 10,1 24 cf. 1 Cor. 4,7 29-30 2 Cor. 5,16 30-31 2 Cor. 5,7
34-702,1 2 Cor. 5,16

(H) V T M 26-702,19 καὶ — αὐτοῦ praetermisit H

1 μύας T M | σφικίας T σφῆκας M 3 ἢ om. V 4 εἰπάτωσαν + πῶς ἢ V edd., sed cf. lat. | ἐματαιώθη
τὰ] ἐματαιώθησαν V 6 πάντως — πιστεῦσαι² om. T 7-8 τῆς οἰκονομίας (quod etiam Anast. legit,
neglecto tamen λέγω)] ἴσ. μετὰ τὴν οἰκονομίαν ed. Rom.^{ms} fort. recte 8 ἀναρρήσεις V | αὐτοῦ M
11 αὐτῶν (cf. lat.) αὐτοῦ Sept. (uar. lect. αὐτῶν) | οὐδ' οὐ μὴ M (cf. supra p. 698,7): οὐδὲ μὴ V T edd. Sept.
(uar. lect.) 13 καὶ suspectum, sed fort. τῷ διαβόλῳ λατρεύσαντες post καὶ transponendum | τοῦ om. ed.
Rom.* 14 τῶν om. M 15 οἱ γράφοντες (cf. lat.) τοῖς γράφουσιν Sept. (sed cf. Is. 5,20 al.) 19 ἀναστρέ-
ψαι ed. Rom.* 23 κλῆσιν] ἐκκλησίαν M 30 ἀλλά] ἀλλ' οὐ M 30-702,1 διὰ — φησὶν om. V
34 τὴν² om. ed. Rom.*

peritissimi quia Aegyptii olim boues colebant et alia quadrupedia et uolatilia diuersa et muscas et crabronum habitacula et uiliora istis animantia, Persae uero solem et ignem, Greci autem super haec omni creaturae seruierunt, sed et Hebraeorum quidam, ut liber Regnorum narrat et prophetarum relationes. nam dicant quando
 5 *stultae factae sunt gentes et obscuratum est insipiens cor eorum*: antequam credidissent in Christum an postquam crediderunt? utique antequam credidissent; manifestum enim hoc. si enim dixerint postea quam crediderunt in Christum gentes creaturae ac idolis deseruisse, dispensationis Christi dei nostri prophetiae secundum ipsos mendaces erunt quae pronuntiatæ sunt de ecclesia: *erit Hierusalem sancta, et*
 10 *alienigenae non pertransibunt per eam* ultra, et: *miser ricordiam meam non dispergam ab eis neque profanabo testamentum meum et quae procedunt de labiis meis non faciam irrita*. si uero ab agnitione dei se exules facientes et ante Christi aduentum *traditi sunt in reprobum sensum* diabolo seruiantes, uana est aduersus christianos
 15 *accusatio* quae nunc ab eis efficitur, et fiducialiter dicet ad eos Esaïas clamans: *uae qui scribunt malitiam! scribentes enim malitiam scribunt*. igitur maligne ac tergiuersatorie apostolicas et ceterae sacrae scripturae uoces accipientes festinant magnum salutis nostrae mysterium dispensationis Christi dei nostri, per quem redempti sumus ab errore idolorum, peruertere et in se gloriam auferre. sed nullus eis credit christianorum. confitemur enim uniuersi ab errore idolorum et ab omni gentili
 20 religione Christum uerum deum nostrum in profectione sua qua secundum carnem ad nos uenit nos penitus abstraxisse. porro si ipsi hoc minime confitentur fuisse factum, nec uocationem eius habent. unde aduersus eos apostolus *quid enim habes, inquit, quod non accepisti?* at *si acceperunt*, illam redemptionem confiteri debuerant et suscipere imagines, quae sunt ecclesiastici decores in oculorum aspectum nobis
 25 effecti et enarrationes euangelicae per eas in mentes nostras assumptae ad commemorationem et relationem euangelicae historiae, sicuti crebrius dictum est.

Ma. 287

Rom. 613

Ha. 387

Et quoniam alias quoque apostolicas uoces proponunt dicentes: *et si noueramus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus eum; per fidem enim ambulamus, non per speciem*, in medium proferamus harum interpretes et magistros
 30 magniuocos.

Iohannes itaque, qui fulgentius auro et lapide possidet magisterium, interpretans idem apostoli dictum quod ait: *itaque nos ex hoc neminem nouimus secundum carnem*, <et si noueramus Christum secundum carnem,> *sed nunc iam non nouimus*, ita

PL 129, 416

La.-Co. 471

14–15 uae – scribunt² cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 10,1

P VE

1 Aegyptii (sic) P Egyptii V Egiptii E 3 Greci P (praeter consuetudinem) | haec] hoc ed. Rom.* | Hebraeorum codd. 5 facte P 6 in om. VE ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 10 alienigene P aligeni enē (sic) V | transibunt E edd. (ex Vulg.) 14 Ysaïas V Isaïas E edd. 16 ceterae (in gr. nihil respondet)] cetera (sic) V ceteras ed. Rom.* 18 auferre scripsi (cf. Gloss.): afferre P E offerre V transferre ed. Rom.* 19–20 religione gentili E edd. 20 profectione ~ ἐπιδημία (cf. Chron. trip. p. 41,14) | qua] qui P^{ac} (a exp., i add. s. l. P^c) 22 factum + nec confessionem ed. Rom.*, sed cf. gr. | apostolus + ait ed. Rom.* (sed uide infra) 23 inquit P: inquit V, om. E edd. 24 decoris V edd. 25 effectae ed. Rom.* | ad] in E edd. 26 reuelationem P^{ac} (ue exp.) 28 eum om. ed. Rom.* (ex Vulg.) 32 idem om. E edd. | ex hoc nos ed. Rom.* 33 et – carnem suppleni coll. gr. et infra p. 703,4–5 (et si cognouimus Christum secundum carnem add. ed. Reg.*)

La.-Co. 472 γινώσκομεν, οὕτω φησίν· „Οὐδένα οἶδαμεν κατὰ σάρκα· τῶν πιστῶν· τί γάρ, εἰ καὶ ἐν σαρκὶ εἰσιν; ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἐκείνη ἡ σαρκικὴ ἀπώλετο, καὶ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν πνεύματι καὶ ἑτέραν οἶδαμεν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν καὶ ζωὴν καὶ κατάστασιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ πάλιν τούτου αὐτοῦ ἀρχηγὸν τὸν Χριστὸν ὄντα δείκνυσιν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. 5 τί οὖν; εἰπέ μοι· τὴν σάρκα ἀπέθετο καὶ νῦν οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ σώματος; ἄπαγε· καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν σαρκὶ ἔστιν· οὗτος γὰρ ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται. „οὕτως· πῶς; ἐν σαρκὶ μετὰ τοῦ σώματος. πῶς οὖν φησιν „εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν;“ ὅτι εἰ καὶ παθητὸν ἐγνώκαμεν τὸν Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι. ἐπὶ ἡμῶν μὲν γὰρ τὸ κατὰ 10 σάρκα τὸ ἐν ἀμαρτίαις εἶναι, τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα τὸ μὴ ἐν ἀμαρτίαις εἶναι, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸ ἐν τοῖς παθήμασιν εἶναι τῆς φύσεως, οἷον ἐν τῷ διψῇ, ἐν τῷ πεινῇ, ἐν τῷ κοπιᾷ, ἐν τῷ καθεύδειν· ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὐρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. διὸ καὶ ἔλεγε· τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρ- 15 τίας; καὶ πάλιν· ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν, τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα τὸ καὶ τούτων ἀπηλλάχθαι λοιπόν, οὐ τὸ ἐκτὸς σαρκὸς εἶναι. καὶ γὰρ μετὰ ταύτης ἔρχεται κρινῶν τὴν οἰκουμένην, ἀπαθῆ αὐτὴν ἔχων καὶ ἀκήρατον. εἰς ὃ καὶ ἡμεῖς βαδιούμεθα, συμμόρφου τοῦ σώματος ἡμῶν γενομένου τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.”

Καὶ Κύριλλος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ ὑπέρμαχος τῆς εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως, σαφ- 20 νίζων ἡμῖν τὸ αὐτὸ ῥητὸν οὕτως διερμηνεύει· „Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος καὶ ρίζα τοῦ γένους ἐφάνη δευτέρα — οὐ κατὰ τὴν πρώτην ἐξ Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνοσιν ἀσυγκρίτως νοουμένη καὶ ὑπάρχουσα —, μετεστοιχειώμεθα πρὸς ζωὴν. οὐ γὰρ ἔσμεν ὑπὸ θάνατον, ἀλλ' ὑπ' αὐτὸν τὸν τὰ πάντα ζωοποιοῦντα λόγον. καὶ οὐδεὶς ἔστιν ἔτι ἐν σαρκὶ, τουτέστιν ἐν ἀσθενείᾳ 25 σαρκικῇ, ὃ ἔστιν ἡ φθορά. οὐ τοῦτο δὲ λέγει ὁ Παῦλος ὅτι οὐ σεσάρκωται ὁ Χριστός. εἰ γὰρ καὶ λέγει ὅτι οὐδένα ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα, οὐ τοῦτο σημαίνει· ἐπεὶ πῶς ἀπέθανε; σαρκὸς γὰρ ἀσθένεια τοῦτο. ὁ οὖν λέγει τοῦτό ἐστι· γέγονε μὲν σὰρξ ὁ λόγος καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε· καὶ οὕτως αὐτὸν ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα, πλὴν ἀπὸ τοῦ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. εἰ γὰρ καὶ ἔστι νῦν ἐν σαρκὶ — 30 ἀνέστη γὰρ τριήμερος καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανοὺς —, ἀλλ' ὑπὲρ σάρκα νοεῖται· οὐκέτι γὰρ ἀποθνήσκει οὔτε ἄλλην τινὰ σαρκὸς ἀσθένειαν ὑπομένει, ἀλλὰ πάντων ἔστι τούτων ἀμείνων ὡς θεός.”

7–8 Act. 1,11 13–14 1 Petr. 2,22 14–15 Ioh. 8,46 15 Ioh. 14,30 (cf. 12,31 et 16,11) 17 cf. Ps. 95,13
18–19 cf. Phil. 3,21 22–23 ρίζα — Ἀδάμ cf. 1 Cor. 15,45–47 27 cf. 2 Cor. 5,16

1–19 Ioh. Chrys. in epist. 2 Cor. (CPG 4429) hom. 11 p. 128 (514 C 1 – E 8) Field 21–33 Cyr. Alex. comm. in epist. 2 Cor. (CPG 5209,2) p. 352–353 Pusey III (textus congruit cum catena codicis Ath. Pantocr. 28 [CPG C 166] = cod. H apud Pusey)

(H) V T M 1–19 = Chrys. 21–33 = Cyr. (= H)

1 καὶ om. V 2 σαρκικὴ T M Chrys. (cf. lat.): κατὰ σάρκα V (fort. ex con.) ed. Rom.^{ms} 3 τὴν om. V
4 τούτου αὐτοῦ] τοῦ αὐτοῦ T edd. (cf. lat.), sed τούτου αὐτοῦ sunt uerba Iohannis Chrysostomi 7 καὶ
γὰρ om. V | ὑμῶν] ἡμῶν ed. Rom.* (ex lat. F) 9–10 γινώσκομεν — ἐπὶ om. Chrys. 9–10 ὅτι — οὐκέτι
om. V 11–12 ἐπὶ δὲ Χριστοῦ] Χριστοῦ δὲ Chrys. 15 εὐρήσει] οὐκ ἔχει Chrys. (uar. lect. in N. T.)
17 κρινῶν ed. Rom. (cf. lat.): κρίνων V T Chrys. κρίνει M (fort. ex Sept.) 18 ἡμῖν V T Chrys. (cf. lat.): ἡμῶν
M (fort. ex N. T.) 22 τοῦ θεοῦ λόγος] υἱὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ V 23 νοουμένην καὶ ὑπάρχουσιν ed.
Rom.* 24 μεταστοιχειώμεθα H μεταστοιχειούμεθα ed. Rom.* | τὰ om. V M 26 ἡ om. M | ὁ² om.
ed. Rom.* 29 μὲν om. V 30 οὐκέτι] οὐ τοῦτο V 31 ἀνέστη γὰρ τριήμερος] ἀλλ' ἀνέστη τριήμερος
H (τριήμερος γὰρ ἀνεβίω textus Cyrilli) 32 οὔτε] ἀλλὰ οὐδὲ H | τινὰ om. V

dicit: „*Neminem nouimus secundum carnem* fidelium; deinde et si in carne sunt? sed uita illa carnalis periit, et desursum nati sumus spiritu et aliam nouimus ciuilitatem et conuersionem et uitam et constitutionem quae in caelis est. iterum eiusdem: auctorem Christum esse demonstrat; unde et intulit: *et si noueramus Christum secundum carnem, sed nunc iam non nouimus*. dic mihi: numquid carnem deposuit et nunc non est cum corpore? absit. etenim et nunc in carne est. *hic enim Iesus qui assumptus est a uobis in caelum sic ueniet*. „sic“ quomodo? in carne cum corpore. quomodo ergo ait „*et si noueramus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus*“? quia et si passibilem noueramus Christum, sed iam nunc non. nam nostrum est *secundum carnem* esse in peccatis esse – et non secundum carnem esse in peccatis non esse –, Christi uero esse secundum carnem est in passionibus esse naturae, ut puta sitiendo, Ma. 290
esuriendo, fatigando, dormiendo; *peccatum enim non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius*. unde et dicebat: *quis ex uobis arguet me de peccato?* et iterum: *uenit princeps mundi huius et in me non inueniet quicquam*. igitur non *secundum carnem* Rom. 614
Christum esse est etiam ab his tristitiis liberari, non absque carne esse. etenim cum ipsa *ueniet iudicaturus orbem*, impassibilem eam habens et incorruptibilem. in quod et nos transibimus, *configurato corpore* nobis effecto *corpori claritatis* eius.“

Praeterea Cyrillus Alexandrinus, propugnator sinceræ fidei nostræ, explanans nobis idem dictum taliter interpretatur: „Nam quia factum est homo unigenitum dei uerbum et radix generis apparuit secunda – non iuxta primam quae est ex Adam, sed in melioribus incomparabiliter intelligenda et existens –, transformamur ad uitam. non enim sub morte sumus, sed sub ipso uerbo quod cuncta uiuificat. et nemo est in carne, id est in infirmitate carnali, quod est corruptio. non autem hoc dicit Paulus quod non sit incarnatus Christus. nam etsi dicit quia *neminem nouimus secundum carnem*, non tamen hoc significat; siquidem quomodo mortuus est? hoc enim carnis infirmitas est. ergo quod dicit hoc est: factum est caro uerbum et pro omnibus mortua est. et sic <eum> *cognouimus secundum carnem*, uerumtamen ex hoc *iam non nouimus*. nam et si est nunc in carne – resurrexit enim tertio die et ascendit in caelos –, sed supra carnem intelligitur; non enim iam moritur neque aliam aliquam carnis infirmitatem sustinet, sed his omnibus est potior tamquam deus.“

P VE

1 deinde] quid enim *ed. Rom.* ex gr.* 3 iterum eiusdem (*codd. litt. maiusc.*) *Anast. legit τοῦ αὐτοῦ* (*cf. gr. T*)
7 nobis *F edd.* 9 est *post carnem esse ed. Rom.* non male, sed mendum potius interpreti tribuendum* 15 etiam]
iam *ed. Rom.**, *sed cf. gr.* | ab his tristitiis liberari] *Anastasium* λυπῶν *pro λοιπὸν legisse suspic. Dubielzig* | liberati
P | non] et non *E edd.* 18 Kyrillus P Cirillus E 19 factus *F² edd.* | homo est *ed. Rom.* ex F* (*homo om. E, suppl. F²*
post factum) | unigenitus *codd., correxi coll. gr.* 21 intelligendam et existentem *F² edd., sed cf. gr.* | transformamur]
Anast. μεταστοιχείομεθα legisse uidetur 22 sumus sub morte *E edd.* 24 incarnatus] in carne *E edd.* | dicit quia]
dicimus *E edd.* 27 sic eum *Dubielzig coll. gr.*: si *codd. sic ed. Rom.**

Ὅρατε οὖν, οἱ δι' ἐναντίας, ὅτι οὐ μόνον τὰς ἀποστολικὰς φωνὰς διαστρέφετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγίοις πατράσιν ἐναντιοῦσθε. αὐτοὶ μὲν γὰρ διὰ τῶν προκειμένων ἀποστολικῶν ῥητῶν παθῶν ἀπηλλάχθαι τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀποδεικνύουσι, καὶ ἡμᾶς ὁδηγοῦσιν ὡς *συμμόρφους γενομένους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ* μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τουτέστι μὴ ἐπακολουθεῖν ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς. ὑμεῖς δὲ τοῖς ἴχνεσι τούτων κατακολουθεῖν μὴ ἀνεχόμενοι, ἑτέρως παρὰ τοὺς πατέρας φρονήσαντες καινὴν τινα δόξαν παρεισφέρετε, καὶ ὁδὸν ἀτριβῇ βαδίζοντες ἑαυτοὺς 5
 Ha. 389 τε καὶ τοὺς ἐπομένους ὑμῖν εἰς κρημνοὺς καὶ φάραγγας ἀπάγοντες εἰς *πέταυρον*
 La.-Co. 473 *ἄδου* καταβιβάζετε. ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῖν πιστεύει μὴ ἐπομένοις τῇ τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίᾳ. 10
 Τὸ δὲ *διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους* ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ἐρμηνεύων οὕτω φησὶν· „Ἰνα μὴ τις εἴπῃ· τί οὖν; λέγοντός σου *ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου*, τί ταῦτα λέγεις; ἄλλοτριούμεθα οὖν αὐτοῦ ἐνταῦθα ὄντες;’, προδιώρθωσεν εἰπὼν· *διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἰδους*. καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν ἴσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς ὁ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *ἄρτι βλέπομεν ἐν ἐσόπτρῳ* 15
 καὶ *ἐν αἰνίγματι*, τότε δὲ *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*.”
 Καὶ ταῦτα μὲν ἄμφω θεσπέσιοι πατέρες εἰρήκασιν· ἐπεὶ καὶ ἐν ἄλλοις ῥητοῖς αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος σαφῇ ἡμῖν διαγγέλλει τὴν ἔννοιαν λέγων· ὁ γὰρ *βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα*. πρόδηλον οὖν ὅτι 20
 Ma. 292 *διὰ πίστεως περιπατοῦμεν καὶ οὐ διὰ εἰδους* οὐδὲ γὰρ ὁρῶμεν ἐνταῦθα τὸν θεόν, 20
 Rom. 615 ἀλλὰ πιστεύομεν εἰς αὐτόν, ὅτι καὶ τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ πίστει λέγομεν παρ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, καθὼς τῇ μεγαλοφονίᾳ τοῦ πνεύματος ὁ αὐτὸς κηρύττει λέγων· *πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι*. καὶ θεωροῦντες τὴν εὐτακτον κίνησιν τοῦ παντός εἰς ἔννοιαν ἐρχόμεθα τοῦ ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ποιήσαντος θεοῦ. τοῦτο οὖν ἐστὶ *διὰ πίστεως* 25
 περιπατοῦμεν καὶ οὐ διὰ *εἰδους*, καὶ οὐχ ὡς αὐτοὶ ἐξ *ἀπαιδευσίας γλώσσης* στρεβλοῦντες τὴν ἔννοιαν τὴν ἀποστολικὴν εἰς τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ποίησιν ἐξελάβοντο τὸ εἰρημένον. τὰς οὖν πατρικὰς διδασκαλίας ἀκούσαντες ταύταις ἀκολουθήσωμεν καὶ τὴν νυνὶ καινοτομίαν βδελυζόμεθα λέγοντες· *ἐμίσησα ἐκκλησίαν* 30
πονηρευομένων, καὶ μετὰ ἄσεβων οὐ μὴ καθίσω, 30

4 cf. Phil. 3,21 8-9 εἰς² – ἄδου cf. Prou. 9,18 11 2 Cor. 5,7 12-13 2 Cor. 5,6 15-16 1 Cor. 13,12 18-19 Rom. 8,24-25 23-24 Hebr. 11,3 25 cf. Ps. 103,24 25-26 cf. 2 Cor. 5,7 26 cf. Os. 7,16 29-30 Ps. 25,5

12-16 ~ Ioh. Chrys. in epist. 2 Cor. (CPG 4429) hom. 10 p. 120 (508 C 6 – D 4) Field (= Ioh. Dam. in epist. 2 Cor. [CPG 8079] l. 546-551 Volk)

(H) V T M 2-30 αὐτοὶ – καθίσω praetermisit H 12-16 ~ Chrys., Ioh. Dam.

2 πατράσιν] πᾶσιν ed. Rom.* 6 τοῖς πατράσι V T 7 κενὴν V 9 πιστεύει] πεισθῇ M | ὁσίῳ Vc edd. 11 περιπατοῦμεν + καὶ T M edd., sed cf. lat. et N. T. 12 μὴ τις etiam Ioh. Dam.: μηδεὶς Chrys. | τί – σώματι] ἀκούων ὅτι nec plura Chrys. Ioh. Dam. 12-13 ἐνδημοῦντες – αὐτοῦ om. V 13-14 προδιώρθωσεν + τοῦτο Chrys. Ioh. Dam. 15 ὁ om. M 15-16 ἄρτι – πρόσωπον²] ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν αἰνίγματι nec plura Chrys. Ioh. Dam. 16 καὶ etiam Chrys. Ioh. Dam. (uar. lect. in N. T.) 17 ἄμφω + οἱ ed. Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.) 18 ἔννοιαν] διάνοιαν + ἡ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν ἔννοιαν V (fort. correctio marginalis in textum recepta) 20 οὐδὲ] οὐ T edd. 25 ἐν om. Vc edd. | τὰ om. M, cf. Sept. | expectaueris ἐστὶ <τὸ> (cf. supra l. 11) 26 ἀπαιδεύτου M | γλώττης M 29 κενотоμίαν V | βδελυζόμεθα V 30 καθίσω] sententia continuatur infra p. 706,2

- Videtis ergo, aduersarii, quia non solum apostolicas uoces peruertitis, sed sanctis patribus aduersamini. ipsi enim per antelata dicta Christum passionibus liberatum post resurrectionem ostendunt, et nos docent tamquam conformes effectos *corpori claritatis* eius non secundum carnem ambulare, id est non sectari carnales uoluptates.
- 5 porro uos uestigia horum persequi minime patientes, aliter quam patres sapiendo PL 129, 417
 uanam quandam gloriam introducitis, et uiam non tritam ambulantes uosmet et
 sectatores uestros in praecipitia et fauces inducendo in profundum *inferni* dimergitis. Ha. 390
 uerum uobis nemo credit non sequentibus sanctorum patrum nostrorum doctrinam. La.-Co. 474

- Sane illud quod dicitur *per fidem enim ambulamus, non per speciem* idem Iohannes
 10 interpretans sic ait: „Ne quis dicat: „<quid> ergo? dicendo *quamdiu sumus in corpo-*
re, peregrinamur a domino, ut quid haec dicis? alieni ergo efficimur ab eo hic exis-
- 15 Et haec quidem ambo egregii patres dixerunt; quoniam et in aliis dictis suis apostolus
 liquido nobis sensum indicat dicens: *quod enim uidet quis, quid et sperat? si autem*
quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus. perspicuum ergo est quia Ma. 291
per fidem ambulamus et non per speciem. neque enim uidemus hic deum, sed credi- Rom. 615
 mus in eum, quia et ea quae condidit fide dicimus ab eo facta fuisse, quemadmodum
- 20 magna spiritus uoce ipse praedicat dicens: *fide intellegimus aptata esse saecula uerbo*
dei, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. et contemplantes ordinatum motum uniuersi-
- 25 dictum est. doctrinis ergo patriis auditis has sequamur et praesentem nouitatem
 abominemur dicentes: *odiu ecclesiam malignantium et cum impiis non sedebo*.

P VE

6 uanam] *Anast. intellexit* κενήν | gloriam] opinionem *ed. Rom.^{ms} (sed est mendum interpretis)* 7 demergitis VE
 edd. 10 quid *add. ed. Rom. (cf. gr.)* 11 dicitis P 13 et¹] *expectaueris* <quod> et, *sed cf. gr. M* 13–14 egnimate
 (sic) V enigmate E 16 et P (cf. gr.): *om. VE (cf. Vulg.)* 20 intellegimus E edd. | apta P (*uar. lect. in Vulg.*) 21 deo
 VE (corr. F) 22 enim (~ οὐν? cf. p. 681,8)] ergo *ed. Rom.**

(Τόμος πέμπτος)

ὅτιπερ εἰς κακίαν τρέχοντες οἱ πόδες αὐτῶν τοῖς ἑαυτῶν ἐνεπάρησαν βρόχοις. καὶ ἤδη ἀποδέδεικται ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνατεθραμμένων τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἀντηλλάξατο εἰς τὴν τῶν εἰκόνων ποίησιν οὔτε ἐν ἄλλῳ οἰωδήποτε κτίσματι. φέρε νῦν καὶ τῶν ἐξῆς τὴν ἀνασκευὴν ποιησώμεθα, σύμμαχον ἔχοντες τὴν μὴ νικω- 5 μένην ἀλήθειαν. καὶ γὰρ αὐτοὶ προσθήκαις τὸ κακὸν πλεονάσαι θέλοντες, καὶ ἁγίους πατέρας εἰς μέσον ἤγαγον, αὐτοὺς λοιδοροῦντες κατὰ τῆς τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀναζωγραφήσεως διαγορεῦσαι, ταῦτα προτιθέμενοι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Τὰ ἴσα δὲ καὶ οἱ τῶν ἀποστόλων μαθηταὶ καὶ διάδοχοι θεοφάντορες ἡμῶν πατέ- 10 ρες ἐκδιδάσκουσι. λέγει οὖν ὁ ἐν σημειοφόροις περιβόητος Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου· „Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε· μὴ ἐκκλίνετε δεξιὰ μηδὲ ἀριστερά.” οἷς ἐπιφέρει· „καὶ ἐν τούτῳ μνήμην ἔχετε, τέκνα ἀγαπητά, τοῦ μὴ ἀναφέρειν εἰκόνας ἐπ’ ἐκκλησίας μήτε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις τῶν ἁγίων, ἀλλ’ αἰ- 15 διὰ μνήμης ἔχετε τὸν θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· — ἀλλ’ οὔτε κατ’ οἶκον κοινόν·” οὐκ ἔξεστι γὰρ χριστιανῶ δι’ ὀφθαλμῶν μετεωρίζεσθαι καὶ ῥεμβασμῶν τοῦ νοός.”

La.-Co. 476 ὅς καὶ ἑτέρους λόγους ἐξέθετο ἐπ’ ἀνατροπῇ τῆς τῶν εἰκόνων ποιήσεως, οὓς οἱ φιλομαθῶς ζητοῦντες εὐρήσουσιν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οἱ φιλομαθεῖς περὶ τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἔρευναν τοὺς ἑτέρως 20 φρονοῦντας καὶ θέλοντας τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι καὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἀντιταχθῆναι

Rom. 616 ἴσασι κιβδήλοις καὶ παρεγγράπτοις συγγράμμασιν ἰσχυριζομένους, ἔνθεν ὡς νόθους

Ma. 293 ὄντας καὶ οὐ γνησίους υἱοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀδελφούς δέξασθαι οὐ προσ-

Ha. 392 ἵενται, μᾶλλον δὲ ἀποκρουόμενοι λέγουσι· σπέρμα Χαναὰν καὶ οὐκ Ἰούδα, γνόντες τὸ

ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ εἰρημένον· ἐξῆλθον ἀφ’ ἡμῶν, ἀλλ’ οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ 25

2 cf. Prou. 1,16 (ad Is. 59,7 rettulit Anast.) 5–6 τὴν² — ἀλήθειαν cf. 1 Esdr. 3,12 12 Προσέχετε ἑαυτοῖς cf. Act. 20,28 al. | καὶ — παρελάβετε cf. 2 Thess. 2,15 et 3,6 12–13 μὴ — ἀριστερά cf. Prou. 4,27; Deut. 2,27 21 cf. Rom. 10,3 24 σπέρμα — Ἰούδα Sus. (Theod.) 56 25–708,1 1 Ioh. 2,19

12–18 Epiph. testam. ad ciu. (CPG 3751) fr. 32–33 Holl (p. 363) = fr. 1–2 Ostrogorsky (p. 67–68); cf. Thümmel, BSI 47, 1986, 187; id., Frühgeschichte n. 38

12–16 = Niceph. refut. c. 158,3–12 (ex synodi a. 815 habitae florilegio) 16 οὐκ — νοός = Niceph. adu. Epiph. p. 301,12–13

(H) V T M 6–18 καὶ¹ — εὐρήσουσιν praetermisit H 12–16 = Niceph.^{ref} 16 = Niceph.^{Epi}

1 ante Τόμος πέμπτος (om. H fort. propter praetermissionem, uide app. testium ad p. 704,2–30) add. Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω HV edd. (deest in lat.) uix recte; nam textus ab Epiphania pronuntiatu continuatur 2 ὅτιπερ — βρόχοις] haec coniungenda sunt cum iis quae in fine tomi quarti praecedunt 3 ἀποδέδεικται H T M: ἃ δέδεικται V 7 λοιδοροῦντες (~ obloquendo)] „ἴσ. ληρωδοῦντες“ ed. Rom.^{ms} 8 προστιθέμενοι ed. Rom.* (ex lat.) 9 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 10 ἴσα ed. Rom.* 11 οὖν] γὰρ V 13 μηδὲ] ἢ Niceph.^{ref} 16 ἐξέσται Niceph.^{Epi} | ῥεμβασμῶ Niceph.^{ref} Niceph.^{Epi} | τοῦ om. Niceph.^{Epi} 19 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M 21 θεοῦ + χάριτι M, sed cf. lat. et N. T. 22 παρεγγρά- πτοις] νόθοις M (fort. correctio uel adnotatio marginalis in textum recepta); cf. etiam app. crit. lat. | ἰσχυριζομέ- νους ἔνθεν HV M: ἔνθεν T ἰσχυριζομένους ed. Rom.* (om. ἔνθεν coll. lat., ut uidetur) 23–24 προσίενται] προσίενται ed. Rom.* 24 Χαναὰμ ed. Rom.* | οὐκ om. ed. Rom.* („ἴσ. οὐχὶ Ἰούδα“ ed. Reg.^{ms}) 25 ἀφ’] ἐξ M (fort. ex N. T.), sed cf. lat.

(Tomus quintus)

Quoniam *ad* malitiam *currentes pedes eorum* suis irretiti sunt laqueis, ecce ostensum est neminem ex his qui in ecclesia nutriti sunt gloriam dei in imaginum facturam uel in aliam qualemcumque commutasse creaturam. eia nunc et ceterorum destruc-
 5 tionem faciamus, auxiliatrice habita quae non uincitur ueritate. etenim ipsi addita-
 mentis malum abundare uolentes, etiam sanctos patres in medium adduxerunt eos
 obloquendo contra uenerabilium imaginum picturam effatos fuisse, addentes:

(Gregorius episcopus legit:)

«Porro aequalia et apostolorum discipuli et successores, deiloqui uidelicet patres
 10 nostri, edocent. dicit ergo in patrandis signis famosissimus Epiphanius Cyprius:
 „Attendite uos ipsos, et tenete traditiones quas suscepistis; *ne declinetis ad dexteram
 neque ad sinistram.*“ quibus subinfert: „et in hoc memoriam habete, filii dilecti, PL 129, 418
 ne inducat is imagines in ecclesias neque in coemeteria sanctorum, sed per memoriam
 habete deum in cordibus uestris – sed neque in domum communem; non enim
 15 expedit christiano per oculos et uagationes mentis efferri.“ qui et alios sermones La.-Co. 475
 exposuit in subuersionem efficiendarum imaginum, quos qui amorem discendi
 habent quaerentes inuenient.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Amatores discendi ecclesiasticorum negotiorum scrutinium eos qui aliter sapiunt
 20 suamque uolunt *iustitiam statuere* et dei resistere, nouerunt nothis et falsis conscrip-
 tionibus innitentes tamquam spurios et non proprios ecclesiae catholicae filios Rom. 616
 minime ut fratres admittere, immo uero abdicantes dicunt *semen Chanaan et non* Ma. 294
Iuda, scientes ab euangelista dictum: *exierunt a nobis, sed non erant ex nobis. si enim* Ha. 391

2 ad – eorum cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 59,7 (O) 23–709,1 exierunt – nobiscum cf. Vet. Lat. (Beuron) 1 Ioh. 2,19

P VE

1 post Tomus quintus suppl. ed. Rom.* Epiphanius diaconus legit, sed cf. app. crit. gr. 2–4 Quoniam – creaturam]
 Anast. uerborum constructionem mutauit; cf. app. crit. gr. 2 suis post sunt E edd. 6 habundare codd. (fort.
 retinendum; cf. Act. II p. 145,3 al.) | medio ed. Rom.* 7 obloquendo] i.e. obloquendo calumniantes, cf. ThLL s.u.
 II | addentes] Anast. legit uel intellexit προστιθέμενοι 10 patrandis signis expectaueris inter patrandes signa (cf.
 Steph. TGL³ VII, 189 B–C) 13 coemeteria ed. Rom.: coemeteriam P cimiteria V coe + spatium E 18 diaconus + et
 cubuclesius P V (cf. gr. M) 19 Amatores – scrutinium] „gr. Studiosi in scrutandis rebus Ecclesiasticis“ ed. Rom.^{ms}
 20 suumque P^{ac} (u² in a mut. P^x) | statuere iustitiam ed. Rom.* | statuerit P^{ac} (t³ exp., e supra i scr. P^c)
 20–22 nouerunt – admittere] ἐνθεν Anast. in exemplari graeco non legisse uidetur; inde uerborum constructionem
 mutauit 20 falsis ~ παρεγγράφτοις (cf. infra p. 709,5) 22 Chanaan ed. Rom.* 23 a P V (cf. gr.): ex E edd. (cf.
 Vulg.)

ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν, καὶ πάλιν τοῦ θεοῦ ἀποστόλου λέγοντος ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν, καὶ βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησι· μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε. πρέπον οὖν ἐστὶ παντὶ χριστιανῶ παρεγγράπτων βίβλων ἀκρόασιν 5 ποιουμένῳ ταύτας διαπύειν καὶ μηδόλως προσδέχεσθαι. καὶ γὰρ τοῦ θεοῦ ἀποστόλου πρὸς Λαοδικεῖς φέρεται πλαστή ἐπιστολὴ ἐν τισὶ βίβλοις τοῦ ἀποστόλου ἐγκειμένη, ἣν οἱ πατέρες ἡμῶν ἀπεδοκίμασαν ὡς αὐτοῦ ἀλλοτρίαν. καὶ τὸ κατὰ Θωμᾶν Μανιχαῖοι παρεισήγαγον εὐαγγέλιον, ὅπερ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ὡς ἀλλότριον εὐσεβῶς ἀποστρέφεται. οἷα καὶ ἡ νυνὶ χρῆσις ἡ λεγομένη μὲν τοῦ ἁγίου 10 πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου, μὴ οὕσα δέ. αὐτὸς γὰρ ὁ θεσπέσιος πατὴρ ὁγδοήκοντα κεφαλαίων ἔκδοσιν ποιησάμενος πάσας τὰς αἱρέσεις ἐθριάμβευσεν ἑλληνικὰς τε καὶ ἰουδαϊκὰς καὶ ὅσαι μετὰ τὸν χριστιανισμὸν γεγονάσι, μηδεμίαν παραλελοιπώς. καὶ εἰ τὴν τῶν εἰκόνων ποιήσιν ἀλλοτρίαν τοῦ Χριστοῦ ἐγίνωσκεν, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν αἱρέσεων ταύτην κατέταξεν ἂν. πάλιν δὲ τὰς ἐκθέσεις ταύτας τὰς κατὰ τῶν σε- 15 πτῶν εἰκόνων ἡ ἐκκλησία εἰ ἐδέξατο, οὐδ' ἂν αἱ εἰκόνες ἀνεζωγράφηντο ἐν τε κοσμήσει τῶν σεπτῶν ναῶν καὶ πρὸς ἡμετέραν ἀνάμνησιν. ἐκ γὰρ αὐτῶν τῶν χρήσεων, ὧν εἰς μαρτυρίαν προφέρονται οἱ τῆς καινοφωνίας εἰσηγηταί, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἀνατροπὴν. ὁ γὰρ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐν τοῖς χρόνοις ἦν Θεοδοσίου καὶ Ἀρκαδίου· παρεκτείνονται οὖν ἔτη ἕως τῆς νυνὶ αἱρέσεως ὥσει τετρακόσια. καὶ τὰς 20 βίβλους τὰς κατὰ τῶν εἰκόνων οὐδεὶς τῶν χριστιανῶν ἐδέξατο εἰ μὴ οἱ τῆς νυνὶ καινοφωνίας ψευδηγόροι. καὶ ἐὰν τὰ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐδέχθησαν, οὐδὲ νυνὶ ἀποδεχθήσονται διὰ τὸ μηδέπω αὐτὰς δεδέχθαι. ἦν γὰρ ἐπιστολὴν τινες αὐτῶν προφέρονται ψευδῶς ἐπιγεγραμμένην τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ τῆς Κυπρίων προέδρου πρὸς Θεοδοσίον τὸν βασιλέα, ἡμεῖς ταύτην μετὰ χεῖρας λαβόν- 25 τες καὶ ἀναγνόντες ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς εὗρομεν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἔμφασιν τοιάδε περιέχουσαν ὅτι „Πολλάκις λαλήσας τοῖς συλλειτουργοῖς μου περιαιρεθῆναι τὰς εἰκόνας οὐκ ἐδέχθη παρ' αὐτῶν, οὐδὲ πρὸς βραχὺ ἀκοῦσαι τῆς ἐμῆς φωνῆς ἠνέσχοντο“.

Σκοπήσωμεν οὖν, τίνες ἦσαν ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μνημονευθέντος πατρὸς ἡμῶν Ἐπι- 30 φανίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀοίδιμοι διδάσκαλοι καὶ περίβολοι ἀρραγεῖς τῆς ἐκκλησίας· Βασίλειος ὁ μέγας ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, Γρηγόριος ὁ τῆς Νυσσαέων πόλεως πρόεδρος, ὁ πατὴρ πατέρων παρὰ πάντων ὀνομαζό- 35 μενος, καὶ Ἰωάννης οὐτίνος ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδὴ — τοῦνεκεν γὰρ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ χρυσοῦ στόματος ἐδέξατο —, πρὸς τούτοις καὶ Ἀμβρό- 35

2–3 Act. 20,29–30 3–4 Col. 2,8 4–5 1 Ioh. 4,1

23–29 ἦν — ἠνέσχοντο cf. Epiph. epist. ad Theodos. imp. (CPG 3750) fr. 28 Holl (p. 362) = fr. 30 Ostrogorsky (p. 73); cf. Thümmel, BSI 47, 1986, 186; id., Frühgeschichte n. 37 34 οὐτίνος — αὐδὴ cf. Hom. Il. 1,249

27–29 Πολλάκις — ἠνέσχοντο ~ Niceph. refut. c. 198,26–30; cf. adu. Epiph. p. 340,20–24

(H)V T M 1–712,8 καὶ — τάδε praetermisit H 27–29 ~ Niceph.^{ref}

3–4 συλλαγωγῶν V 4 ὁ αὐτός] error Tarasii 7 τισι] τοῖς V 8 τὸ M ed.Rom.: τοῦ V T 10 ἡ νυνὶ V M (cf. lat.): νυνὶ ἡ T edd. | μὲν om. V 16 αἱ + σεπτὰ T edd., αἱ om. V 17 σεπτῶν] αὐτῶν T | αὐτῶν τῶν] τῶν αὐτῶν V 18 κenoφωνίας codd., correxi (cf. lat.) 19 ἦν post Ἀρκαδίου V 22 κenoφωνίας codd., correxi (cf. lat.) 26 ἀναγνώσαντες M 34 γλώττης V

essent ex nobis, mansissent utique nobiscum, et iterum sacratissimo apostolo dicente quia intrabunt post discessum meum lupi graues in uos non parcentes gregi, ut abducant discipulos post se, et: uidete ne quis uos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, et rursus idem nolite, inquit, omni spiritui credere. decet ergo unumquem-
 5 que christianum qui falsos libros audit, hos expuere et nullatenus admittere. etenim diuini apostoli ad Laodicenses fertur ficta epistola in quibusdam libris apostoli iacere, quam patres nostri reprobauerunt ut alienam ab ipso. et Manichei secundum Thomam introducunt euangelium, quod catholica ecclesia pie tamquam alienum auertit. ita et praesens testimonium dicitur quidem, sed non est sancti patris nostri
 10 Epiphanii. ipse namque egregius pater octuaginta capitulorum editione facta cunctas hereses publicauit, paganas scilicet et Iudaicas et quotquot post christianismum factae sunt, nullam dimittens. et si imaginum factionem alienam a Christo nosset, hanc utique in numero hereseon statuisset. et rursus si expositiones has, quae sunt aduersus uenerabiles imagines, ecclesia suscepisset, non utique imagines pingerentur
 15 ad ornatum uenerandorum templorum et commemorationem nostram. ex ipsis enim scripturis quas nouitatis praeceptores in testimonium proferunt earum habetur euersio. sanctus enim Epiphanius temporibus erat Theodosii et Arcadii; extenduntur ergo anni usque ad praesentem heresim quasi quadringenti. et libros aduersus imagines nullus christianorum recepit nisi falsi praesentis nouitatis assertores. et si tot
 20 annis in ecclesia non sunt recepti, neque nunc recipiantur, eo quod aliquando recepti non fuerint. epistolam enim quam quidam eorum proferunt falso suprascriptam eiusdem sancti Epiphanii Cypriorum insulae praesulis ad Theodosium imperatorem nos in manibus accipientes et scrutabiliter et non transitorie perlegentes inuenimus
 25 in fine epistolae sententiam huiusmodi contineri quia „Multotiens locutus comministris meis, ut auferrentur imagines, receptus non sum ab eis, neque audire uocem meam saltem paululum passi sunt“.

PL 129, 419

Intendamus ergo qui fuerint temporibus iam memorati patris nostri Epiphanii in ecclesia illustres magistri et incorruptae muniones ecclesiae: Basilius magnus in opere et sermone, Gregorius cognomento theologus, Gregorius Nyssensium ciuitatis
 30 praesul, pater patrum ab omnibus nominatus, et Iohannes cuius a lingua uox melle dulcior effluebat – unde et cognomen aurei oris accepit –, insuper et Ambrosius,

La.-Co. 478

Rom. 617

10–13 ipse – statuisset cf. LC IV 25 p. 552,6–8 (= IV Capit. p. 488,30–32; deest in *Hadr.): Contra eos, qui dicunt, quod Epiphanius octuaginta capitula digessit de heresibus, qui tamen, si imagines adorare heresem sciret, id quoque inter hereses computaret.

P VE

1 mansissent (uar. lect. in Vulg.) P V: permansissent E edd. 2 discessum meum est uar. lect. in Vulg. (cf. Wordsworth/White) 3 philosophiam (sic) P 4 inquit P: inquit V, om. E edd. 5 christianum P | et] ac E edd. 6 diuini ed. Rom.* | fictam P 7 reprobauere E edd. | Manichaei ed. Rom.* 10 nanque P ed. Rom. | editione ed. Rom. ex editione F (corr. ed. Reg.) | cunctas (sic) P 11 pulicauit P puplicauit E 16 preceptores VE (abbr. P) 18 anni post quasi ed. Rom.* 18–19 imagines ed. Rom.: christianos codd. 20–21 aliquando ... non ~ μηδέπω 23 et² om. E edd. | transitorie P^{ac} (i add. P^c s.l.) 24 Multoties ed. Rom.* 24–25 comministris] cum ministris V ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 25 auferrentur ed. Rom. (cf. gr.): auferrent P E auferrent V^{pc} afferrent V^{ac} (u V¹ s.l.) 29 Nyssensium ed. Rom. (recepti dubitanter): Nisensium P Niseensium V Nisiensium E

Ma. 296 σιος, Ἀμφιλόχιος, Κύριλλος Ἱεροσολύμων. εἰ τοίνυν αὐτὸς ὁ συγγραψάμενος τὴν τῶν ῥητῶν τούτων ἔκθεσιν τὴν κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων μὴ δεδέχθαι λέγει παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν τότε ἐν τῷ βίῳ περιόντων, πῶς ἂν αὐτοὶ οἱ ἅγιοι πατέρες οὐκ ἐδέξαντο ἡμεῖς οἱ εἰς τὰ τέλη τῶν αἰώνων καταντήσαντες καὶ λόγου καὶ γνώσεως ἀποροῦντες, ὅτι οὐδὲ μαθηταὶ ἔσμεν ἄξιοι αὐτῶν καλεῖσθαι, τὰ φαιλολογηθέντα κατὰ τῆς ἐκκλησίας δεξόμεθα; ἄπαγε τῆς ἐναγοῦς καὶ τολμηρᾶς ἐκθέσεως. ἐξέστησαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου οἱ τοῦτο κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐγχειρήσαντες. ἔστω ἐν ἡμῖν τοῖς φιλοχρίστοις τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν τὸ φάσκον· *κρατήσωμεν τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβομεν, καὶ τὰς βεβήλους καινοφωνίας παραιτησώμεθα*, καὶ ψευδῆ καὶ πεπλασμένα ταῦτα γνωσώμεθα εἶναι. αἱ γὰρ βίβλοι τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου, ἣ τε λεγομένη Ἀγκυρωτὸς καὶ αἱ λοιπαί, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβεβήνται, καὶ ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐξήχεται, καὶ παρὰ μικρὸν κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν διεσπαρμέναι εἰσὶ· ταῦτα δὲ τὰ λογύδρια ἃ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων περιβομβοῦσι — δύο ἢ τρεῖς βίβλοι ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην οὐχ εὗρηται, εἰ μήπω 10 νωστὶ ἐγράφησαν. καὶ εἰ ἦσαν γνώριμοι ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὥσπερ ἡ λεγομένη Ἀγκυρωτὸς τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις πεπλάτυνται, οὕτως καὶ αὗται ἂν ἐπλατύνθησαν· ἀλλ' ὥς ξένοι καὶ ἀλλότριαι καὶ παρέγγραπτοι οὐδέπω ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐδέχθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἐνεφανίσθησαν, οὐκοῦν οὐδὲ νυνί, ἵνα ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ [ἡ] ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἡ ἀρχὴθεν παράδοσις ἐμπολιτεύηται. μὴ παραπεμπέτωσαν δὲ τὰς γλώσσας οἱ κενολόγοι κατηγοροῦντες 20 τῶν ὀρθῶς φρονούντων, ὅτι τῷ ἁγίῳ Ἐπιφανίῳ ἐναντιοῦνται οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν ἀρχαίαν θεσμοθεσίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. οὐδαμῶς τὸ μὲν γὰρ σύγγραμμα ἀποβαλλόμεθα, τὸν δὲ ἅγιον πατέρα διδάσκαλον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γινώσκωμεν. καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ ἁγίᾳ τετάρτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τῇ ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντες θεῖοι πατέρες τὴν ἐπιστολὴν τὴν λεγομένην Ἰβὰ ἐπισκόπου Ἐδέσσης πρὸς Μάριν τὸν Πέρσην ἀνεθεμάτισαν ὡς Νεστορίῳ συμφωνοῦσαν, ὡσαύτως καὶ οἱ τῆς ἁγίας πέμπτῃς συνόδου, τὸν δὲ Ἰβαν οὐδαμῶς οὐ γὰρ ἀληθὲς ἀπεδείχθη, ὅτι τοῦ Ἰβὰ ἦν ἡ ἐπιστολή. ἐνθεν καὶ εἰς τοὺς ἀναθεματισμοὺς οὐ τὸν Ἰβαν ἀναθέματι παρέπεμψαν, ἀλλὰ τὴν λεγομένην Ἰβὰ ἐπιστολὴν· ἐλέγετο γάρ, οὐκ ἦν δέ. οὕτως οὖν καὶ ταῦτα τὰ ψευδηγόρα συγγράμματα τὰ κατὰ τῶν 30 σεπτῶν εἰκόνων λέγονται μὲν παρὰ τινων τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, οὐδαμῆ δὲ οὐδαμῶς εἰσιν, ὡς δέδεικται. καὶ γὰρ ναὸν ἀνεδείμαντο ἐν τῇ Κυπρίῳ νήσῳ οἱ αὐτοῦ μαθηταί, ὀνομάσαντες αὐτὸν τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, καὶ μετὰ πολλῶν εἰκονικῶν στηλο-

4 cf. 1 Cor. 10,11 8–9 κρατήσωμεν — παρελάβομεν cf. 2 Thess. 2,15 et 3,6 9 τὰς βεβήλους καινοφωνίας (uar. lect. κενοφωνίας) 1 Tim. 6,20; 2 Tim. 2,16 19 Phil. 4,7; Col. 3,15 (text. byz.)

24–30 καὶ! — δέ cf. (Ps.-?)Anast. Sin. de haer. (CPG 7774) § 15 p. 82,20–23 Uthemann (AHC 14, 1982), ubi p. 92 plura inuenies

(H) V T M

1 Ἀμφιλόχιος + καὶ M ed.Rom., sed cf. lat. 3 τῶν! M ed.Rom.: om. V T 5–6 φαιλολογηθέντα V M (cf. lat.): φαιλογραφηθέντα T edd. 7 ἐγχειρίσαντες V edd. | ἐν om. M 9 κενοφωνίας codd., correxi (cf. lat. et uar. lect. in N.T.) 10 γνωσώμεθα V 13 „τούτων δὲ τῶν λογιδρίων lat.“ ed.Rom.^{ms} | λογιδρία ed.Rom.* 14 οὐχ] οὐπω T edd. | ἡῦρηται sic V | μήπω] μὴ T edd. 15 εἰ ἦσαν] εἶησαν sic V | γνώριμον T 17 ἀλλότριαι V 18 οὐδέπω ~ οὐδέποτε, cf. Lampe s.u. (aliter lat.) 19 νῦν M | ἡ! om. ed.Rom., seclusi 20 ἐμπολιτεύηται M ed.Rom.: ἐμπολιτεύεται V T | παραπεμπέτωσαν M (cf. lat.): παραπεμπέσθωσαν V T edd. | κενολόγοι (cf. lat.)] κακολόγοι ed.Rom.* ex Vc 25–26 Ἐδέσσης T: Ἐδέσης V M edd. 26 Μάριν M: Μάρην V T edd. 27 πέμπτῃς] εἰ V | δέ om. V | οὐ] οὐδὲ V 28 τοῦ om. ed.Rom.* 30 τὰ! om. T edd. 33 αὐτὸν] fort. αὐτὸν <ὀνόματι> scribendum, cf. lat. | αὐτοῦ om. V

Amphilochius, Cyrillus Hierosolymitanus. si igitur ipse qui conscripsit horum expositionem dictorum contra uenerabiles imagines se non receptum dicit a sanctis patribus qui tunc in uita supererant, quomodo falsa dicta, quae ipsi sancti patres non receperunt, nos *qui in fines saeculorum deuenimus* <et> scientia et sermone deficiamus, quia nec discipuli eorum sumus digni uocari, contra ecclesiam recipimus? absit scelerata ac temeraria expositio! caruerunt recto sermone qui hoc contra ecclesiam nisi sunt. sit in nobis Christum diligentibus apostoli dictum: *teneamus traditiones quas accepimus*, et: *profanas uocum nouitates deuitemus*, et mendacia haec esse sciamus. libri enim sancti patris nostri Epiphani, siue qui dicitur Ancyrotos siue reliqui, in omnem orbem terrarum diffamantur, et sonus eorum uulgatur, et prope-
 10 modum per uniuersam ecclesiam sparsi sunt. harum autem ratiuncularum quae contra uenerabiles imagines murmurant duo uel tres per uniuersum orbem libri non inueniuntur, nisi forte nouiter scripti sint. et si essent noti in catholica ecclesia, sicut ille qui dicitur Ancyrotos sancti Epiphani in omnibus est ecclesiis dilatatus, ita et
 15 ipsi dilatati existerent; sed ut extranei et alieni et falsati nondum in ecclesia catholica recepti sunt, sed nec apparuerunt, ergo nec nunc, ut pax dei in omnibus ecclesiis et antiqua traditio degat. ne emittant autem linguas uaniloqui calumniantes eos qui recte sapiunt, quod sancto Epiphanio aduersentur hi qui recipiunt antiquam legisla-
 20 tionem catholicae ecclesiae. quod nequaquam uerum est; conscriptionem enim abicimus, sanctum uero patrem doctorem ecclesiae catholicae nouimus. etenim sacratissimi patres qui in quarta et uniuersali Chalcedonensi synodo congregati sunt epistolam quidem quae dicitur Hibae episcopi Hedessae ad Marin Persam anathematizauerunt ueluti Nestorio concordantem, similiter et quintae synodi patres, Hibam autem nequaquam; non enim uerum apparuit quod Hibae fuerit epistola. hinc et in
 25 anathematismis non Hibam anathemati summiserunt, sed epistolam quae dicebatur Hibae; dicebatur enim, licet non esset. ita ergo et haec mendacis assertionis conscripta quae contra uenerabiles imagines sunt dicuntur quidem a quibusdam sancti Epiphani esse, sed nullo modo sunt, ut demonstratum est. etenim templum dedi-
 30 cauerunt in Cypriorum insula eius discipuli, nominantes illud eiusdem uocabulo patris, et cum multis aliis titularibus picturis imaginem eius in ipso templo loca-

Ma. 295

Ha. 394

PL 129, 420

28–713,1 etenim – locauerunt ~ LC IV 19 p. 535,1–5 (= IV Capit. p. 487,39–488,2; deest in *Hadr.): Contra eos, qui dicunt: „Si sanctus Epiphanius imaginum destructor fuit et earum abominator, quomodo eius discipuli imagines depingebant in Cypriorum insula, in templo, quod eiusdem patris nomine titulauerunt“, cum uidelicet multa pingantur (pinguntur Capit.), quae non adorantur, et plerumque a bonis magistris mali discipuli oriantur.

P VE 28–713,1 ~ LC

1 Amphilochius + et E edd. | Cyrillus F: Kyrillus P Cirillus VE | Hierosolimitanus codd., corr. ed. Rom. 4 fines scripsi coll. gr. et Vulg.: fine P V finem E edd. | et¹ suppl. F^{2mg} (cf. gr.) | et²] ac F edd. 5 digni sumus E edd. | contra ecclesiam coniungere debuit cum uerbis falsa dicta (supra l. 3) | recipiamus E edd. 6 recta ratione ed. Rom.^{mg} 7 in nobis sit E edd. 10 uulgatus E edd. 15 nondum ~ οὐδέπω minus apte (melius p. 653,28 numquam) 16 sed om. ed. Rom.* | nec¹] neque VE edd. 21 uniuersali + sancta ed. Rom.* (ex gr.) fort. recte (sed sancta ante quarta ponendum; cf. supra p. 621,8) | Chalcedonensi P ed. Rom.: Calcid- V Calced- E 22 Hybe V Ibae ed. Rom.* | Edessae ed. Rom.* | Marin F: Marim P VE 23 Hybam V Ibam ed. Rom.* 24 Hybe V Ibae ed. Rom.* | et om. E edd. 25 Hybam V Ibam ed. Rom.* 26 Hybe V Ibae ed. Rom.* 30 titularibus picturis ~ εἰκονικῶν στήλογραφῶν (imaginales titulationes p. 691,20; cf. p. 787,21) | ipso] debuit eodem

γραφῶν καὶ αὐτοῦ εἰκόνα ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ ἀνέθηκαν. καὶ εἰ οὗτος οὕτως τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐβδελύσσετο ὄψιν, πῶς οἱ τούτου φοιτηταὶ εἰκονικῶς τοῦτον ἔσθληογράφησαν; κρίνατε πάντες οἱ ἀκούοντες καὶ τάληθές ἀπὸ τοῦ ψεύδους χωρί-
 Rom. 618 σατε, ὅτι οὐ τοῦ πατρὸς αἱ ἐκδόσεις αὗται, ἀλλὰ Μανιχαϊκαὶ τινες, ὧν φευξώμεθα
 La.-Co. 480 ὡς χολῆς πικρίας μεμεστωμένων. αὐτοὶ γὰρ καὶ οἱ τῆς συγχύσεως εἰσηγηταὶ ταύ-
 την τὴν θέαν ἐδέξαντο οὐδαμῶς, ὡς οὐκ ἀληθῶς πρεσβεύοντες ἐνανθρωπήσαι τὸν
 θεὸν λόγον σαρκί, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν. διὸ καὶ οὗτοι φαντασιού-
 μενοι, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων νοοῦντες, προφέρονται τάδε·

Ma. 297 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ὅμοίως δὲ καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τοῖς αὐτοῦ ἔπεσι λέγει· „Υβρις πίστιν 10
 ἔχειν ἐν χρώμασι καὶ μὴ ἐν καρδίᾳ. ἡ μὲν γὰρ ἐν χρώμασιν εὐχερῶς ἐκπλύνεται, ἡ
 δὲ ἐν τῷ βάθει τοῦ νοός, ἐκείνη ἐμοὶ προσφιλέη.”»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Διεστραμμένως αὖθις νοήσαντες καὶ ἕτερον ῥητὸν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου προβάλλ-
 λονται· ὅπερ παρὰ μὲν τοῦ πατρὸς ἐξεδόθη 15

„Υβρις πίστιν ἔχειν ἐν χρώμασι, μὴ κραδίῃσι·
 ῥεῖτά κεν ἔκπλυτ' ἔοι· βένθος ἔμοιγε φίλον”,

ὑπὸ δὲ τούτων τῶν φαλσολόγων „Υβρις πίστιν ἔχειν ἐν χρώμασι καὶ μὴ ἐν καρδίᾳ·
 ἡ μὲν γὰρ ἐν χρώμασιν εὐχερῶς ἐκπλύνεται, ἡ δὲ ἐν τῷ βάθει τοῦ νοός, ἐκείνη ἐμοὶ
 προσφιλέη.” ἔβυσαν τὰ ὦτα καὶ τὰ ὄμματα ἔμυσαν, καὶ ὀρθὰ νοεῖν οὐκ ἠθέλησαν 20
 οἱ ἀθετήσαντες τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις. ἀκοῇ γὰρ ἤκουσαν καὶ οὐ συνῆκαν,
 καὶ βλέποντες ἔβλεψαν καὶ οὐκ εἶδον. πωρωθέντες γὰρ τῇ καρδίᾳ καὶ τὰς πατρικὰς
 διδασκαλίας καὶ παραδόσεις ἐστρέβλωσαν κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας. ὁ γὰρ ἅγιος
 Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν ταῖς μετρικαῖς αὐτοῦ ἐκδόσεσι τὸ ῥητὸν ὃ αὐτοὶ προήνεγ-
 καν διαγορεύων ἠθικὸν τινα λόγον εἰσάγει ῥυθμίζοντα τὸν βίον ἡμῶν πρὸς τὸ 25
 ἀφίστασθαι τῶν προσκαίρων καὶ κοσμικῶν πραγμάτων καὶ ἡδονῶν σαρκικῶν καὶ
 τὸν πνευματικὸν ἐλέσθαι βίον, ὅστις πρὸς τὰ οὐράνια ἀνάγει, καὶ μὴ πιστεύειν τῷ
 κόσμῳ τούτῳ καὶ τοῖς προσκαίροις καὶ μὴ μένουσι προσανέχειν — ἃ καὶ χρώματα

5 cf. Deut. 29,17; Act. 8,23 21–22 cf. Is. 6,9; Mt. 13,14 23 2 Tim. 4,3; 2 Petr. 3,3

10–12 ~ Greg. Naz. carm. I 2,31 v. 39–40 (paraphr.); cf. app. testim. et infra l. 18–20; Krannich/Schubert, Väter-
 zitate p. 121–122 16–17 Greg. Naz. carm. I 2,31 (CPG 3035) v. 39–40, PG 37, 913 A 13–14; cf. Thümmel, Früh-
 geschichte n. 24; cf. Crimi, Nazianzenica IX p. 48–56; Demoen p. 5–6; Uphus p. 251–254

10–12 = Niceph. refut. c. 138,3–6 (ex synodi a. 815 habitae florilegio) 10–11 “Υβρις – χρώμασι = Niceph. adu.
 Eriph. p. 366,26–27 17 βένθος – φίλον = Niceph. refut. c. 142,3–4 18–20 cf. supra ad l. 10–12

(H) V T M 10–12 = Niceph.^{ref} 10–11 = Niceph.^{Epi} 16–17 = Greg. Naz. (= PG) 17 = Niceph.^{ref}

1 αὐτῷ V (cf. lat.): αὐτοῦ T M, om. Vc edd. | οὗτος οὕτως T M (cf. lat.): οὗτος ὁ ἅγιος οὕτως V οὗτος ed.
 Rom.* ex Vc 3 ἀπὸ] διὰ ed. Rom.* 4 ὦν] ἀφ' ὧν ed. Rom.* | φευξώμεθα T: φευξόμεθα V φευξοίμεθα
 M 5 χολῆς M ed. Rom.: χολῆν V T 6 οὐκ ἀληθῶς] οὐ καλῶς M 9 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T
 11 καὶ om. Niceph.^{ref} 13 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 14 τοῦ θεολόγου Γρηγορίου V 15 τοῦ πα-
 τρὸς μὲν V 16 κραδίῃσι ed. Rom. PG: καρδίῃσι H κραδίῃσιν V T κραδίῃσιν + ἦν M 17 ῥεῖακεν HV |
 ἔκπλυτ' ἔοι ed. Rom. PG: ἐκπλυτέοι HV T ἐκπλυτέον M | ἔμοιγε] ἐμοὶ γε M PG ἐμοὶ Niceph.^{ref} 18 φαλσο-
 λόγων V (cf. lat. et supra p. 710,5 al.): ψευδοφαρσολόγων H ψευδοφαλσολόγων T M edd. (ex correctura uel
 glossa s.l. scripta ortum) | καὶ om. Niceph.^{ref} 20 ἔβυσσαν V | ἔμυσσαν V 21 οἱ – παραδόσεις om. H |
 οἱ om. Vc edd. | ἀκοῇ V ἀκοῆν M 22 βλέποντες om. Vc edd. | πορωθέντες V (incertum in H) 27 τὰ
 om. V

uerunt. et si iste taliter uenerabilium abominaretur uultum imaginum, quomodo discipuli eius imaginanter hunc depingerent? iudicate omnes qui auditis, et ueritatem a mendacio separate, quia non patris editiones hae, sed Manichaicae quaedam sunt, Rom. 618
 5 hanc effigiem nequaquam receperunt, quippe non ueraciter humanatum deum uerbum carne fuisse dogmatizantes, sed per phantasiam et coniecturam. propterea et isti phantasiam passi aliis pro aliis intellectis proferunt haec: La.-Co. 479

(Gregorius episcopus legit:)

Ma. 298

«Similiter autem et Gregorius deiloquus in carminibus suis dicit: „Iniuria est fidem
 10 habere in coloribus et non in corde. quae enim in coloribus est, facile diluitur, quae uero in profundo mentis, illa est mihi amabilis.“»

(Epiphanius diaconus legit:)

Peruerse rursus intellegentes et aliud dictum Gregorii theologi proferunt; quod a patre quidem ita prolutum est:

15 „Iniuria est fidem habere in coloribus et non in cordibus.
 qui fluentes diluuntur, sed mihi gratum profundum est“,

ab istis autem falsiloquis ita: „Iniuria est fidem habere in coloribus et non in corde; quae enim in coloribus est, facile diluitur, quae uero in profundo mentis, illa est mihi amabilis.“ obturauerunt aures et oculos clausuerunt et recta intellegere noluerunt hi
 20 qui spreuerunt ecclesiasticas traditiones; auditione quippe *audierunt et non intellexerunt, et uidentes uiderunt et non cognouerunt*. obcaecati enim sunt corde et paternas doctrinas peruerterunt *secundum sua desideria*. sanctus namque Gregorius deiloquus in metricis editionibus suis sententiam quam ipsi protulerunt dictans quendam moralem sermonem inducit, informans uitam nostram, ut recedamus a
 25 temporalibus et mundanis negotiis et carnalibus uoluptatibus atque sectemur uitam spiritalem quae ad caelestia ducit et non credamus huic mundo et temporalibus quae

20–21 auditione – cognouerunt cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 6,9 (E); Vulg. Mt. 13,13–14*

P VE

1 habominaretur (*sic*) V abhom- E | uultum ~ ὄψιν, *ut saepe* (cf. *app. crit. ad p. 677,7*) 2 imaginantur E imaginaliter F² *edd.*, *sed cf. infra p. 769,23* 5 effigiem ~ θεῶν? *melius uisionem supra p. 631,16; 675,26 al.* | nequaquam] minime E *edd.* 7 profert P 8 episcopus + Neocaesariae F *edd.* 13 intellegentes E *edd.* 16 qui – diluuntur] *incertum quid Anast. legerit in gr.* | est profundum *ed. Rom.** 18 illae P 19 amabiles P^c (*e in i mut. P^c*) | intelligere VE *edd.* 21 obcecati P E obcoecati *ed. Rom.** 22 doctrinas] „*gr. add. doctrinas ac traditiones*“ *ed. Rom.^{mg}*; *fort. καὶ παραδόσεις deerat in Anastasii exemplari graeco* 23 protulerunt ipsi E *edd.* 24 informans] *Anast. uerborum constructionem mutauit* 26 spiritalem *ed. Rom.** 26–715,1 temporalibus – perdurant] *Anast. liberior uertit*

- Ha. 395 ὡνόμασεν —, ἀλλ' ἔχουσιν μάλλον τῶν πνευματικῶν καὶ ἀληθινῶν, ἅτινα ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἔχει, καὶ μενόντων εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ δὲ βίος ἡμῶν ῥευστός, καὶ παροικία ἢ ἐνταῦθα ζωὴ. ὥσπερ γὰρ χρῶμα καὶ μέλαν ταχέως ἐκπλύνεται, εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ χρωματουργοῦντος μετασκευάζεται, οὕτως καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, καθὼς ὁ αὐτός φησι, „κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἄλλοτε ἄλλως ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ, ἔστι δ' ὅτε καὶ ὥρας φέρων μεταβολάς.” καὶ γὰρ πάντα σκιᾷ δίκην ἀφανίζεται τὰ ἀνθρώπινα· καὶ πομφολύγου εὐδιαπνευστότερός ἐστι πᾶς 5
- Rom. 619 ὁ τῆς ἀνθρωπίνης δυναστείας ὄγκος. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, ἢ δὲ τῶν πνευματικῶν ἔργων ἐπίδειξις ἀκράδαντός τις ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς μένουσιν ἔχει τὴν ἀντάμειψιν. ἐὰν γὰρ κατὰ τῶν εἰκόνων ᾗν τὸ 10 εἰρημένον, διηγόρευεν ἂν „ὑβρις πίστιν ἔχειν ἐν χρώμασι καὶ μὴ εἰς τὸν θεόν”, ἀλλὰ „μὴ ἐν κραδίῳ” ἀπεφώνητο, τουτέστι τὰ πάγια καὶ βέβαια, ἵνα ἐργαζώμεθα <τὰ> τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ οὐχὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἅτινα ὡς ῥευστὰ
- La.-Co. 481 ταχέως ἀλλοιούμενα πίστιν οὐκ ἔχει. αὐθις δὲ κακῶς ἀλληγοροῦντες καὶ κατὰ 15
- Ma. 300 τὸν ἴδιον νοῦν τὰ πάντα συνάγοντες τῶν μεγάλων μυστηπόλων Βασιλείου καὶ Ἰωάννου ῥητὰ προφέρουσιν εἰς μαρτυρίαν, λέγοντες·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω)

«Ἰωάννης δὲ ὁ Χρυσόστομος διδάσκει οὕτως· „Ἡμεῖς διὰ τῶν γραφῶν τῆς τῶν ἁγίων ἀπολαύομεν παρουσίας, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες. τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνες εἰσὶ.” 20 „Μεγίστη γὰρ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὐρεσιν”, ὁ ἅγιος ἔφη Βασίλειος, „ἡ μελέτη τῶν θεοπνεύστων γραφῶν. ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθήκαι εὐρίσκονται καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷόν τινες εἰκόνες ἔμψυχοι τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, τῷ μιμήματι τῶν κατὰ θεὸν ἔργων προκείμενοι.”» 25

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Οὐδαμῶς τις τῶν ὀρθῶς φρονούντων ἐπ' ἀνατροπῇ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ταύτας τὰς ἐκδόσεις ἐνενόησεν ἢ ἐννοήσκειν. ἀναφανδὸν γὰρ πᾶσιν ἐστὶν ὅτι ἀκούοντες τὰς ἀνδρείας τῶν ἁγίων καὶ τὰς αὐτῶν καρτερίας, τῶν ψυχῶν αὐτῶν τὸ στερρόν καὶ

2 cf. Ps. 111,9 al. 8–9 cf. Is. 40,6

5–6 Greg. Naz. or. 14 (de pauperum amore) (CPG 3010,14) c. 19, PG 35, 881 B 4–6 (= Ioh. Dam. parall. [CPG 8056,2.1], PG 95, 1121 D 4–6); cf. Crimi l.l. p. 55–56; cf. etiam app. testim. 18–20 Ioh. Chrys. in ps. 145 (CPG 4415), PG 55, 521,27–30 (= ecl. 6, PG 63, 607,29–33) 21–25 Bas. epist. 2 (ad Gregorium) (CPG 2900) c. 3,1–6 Courtonne I (l. 79–83 Rudberg, Études p. 161); cf. Thümmel, Frühgeschichte n. 17

5–6 κύκλος — μεταβολάς = (Ps.-)Ioh. Chrys. in ps. 118 hom. 1 (CPG 4552 [saec. nono conscripta?]), PG 55, 676, 10–12 (ex Actis Nicaenis; cf. app. crit.) 18–20 = Niceph. refut. c. 149,6–10 (ex synodi a. 815 habitae florilegio)

(H)VT M 5–6 = Greg. Naz. (= PG), Ps.-Chrys., Ioh. Dam. 9–25 ἢ — προκείμενοι praetermisit H 18–20 = Chrys. (= PG), Niceph.^{ref} 21–25 = Bas.

1 τῇ om. V 2 μενόντων scripsi (cf. supra p. 712,27–28): μένουσιν codd. (quod legit etiam Anast.) 3 εἰ V (cf. lat.): ἢ HTM edd. 5 καθὼς M 6 ἄλλως HTM Ps.-Chrys. (cf. lat.): ἄλλας V PG Ioh. Dam. (recte quidem id apud Greg.) | ἡμέρας + πολλάκις PG Ioh. Dam. | δ' δὲ T (abbr.) edd. | ὥρας + πολλάς M 7 πομφολύγου Dubielzig coll. lat.: πομφόλυγος HV T edd. πομφόλυγος M (cf. Eustath. in Od. I p. 350,29–30 Stallbaum) | εὐδιαπνευστότερός] διαπνευστότερός τις H | πᾶς om. H 9 χόρτου + καὶ ταχὺ ἀποξηρανθήσεται H (ex Ps. 36,2) 13 τὰ suppl. Dubielzig 17 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 18 δὲ om. V 19–20 τὰς — ἔχοντες post αὐτῶν Niceph.^{ref} 21 γὰρ] δὲ Bas. 24 εἰκόνες τινὲς Bas. | κατὰ θεὸν² (sic etiam infra p. 716,2) ἀγαθῶν Bas. 25 πρόκεινται Bas. 26 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 29 ἀνδρείας ed. Rom.*

non permanent nec perdurant – quae et colores nominauit –, sed haereamus potius
 spiritalibus et ueris quae in corde firmitatem habent et *permanent in aeternum*. nam
 saeculum nostrum fluxibile, et incolatus est praesens uita. sicut enim color et atra-
 mentum cito diluuntur, licet a pictore conficiantur, ita et in mundo isto, quemadmo-
 5 dum ipse ait, „circuitus nostrarum discurrit rerum: nonnumquam aliter in una die,
 est autem quando et hora fert mutationes.“ etenim more umbrae omnia exterminantur
 humana, et ampulla in aqua ex pluuiā facta magis expirat omnis elatio poten-
 10 tatus humani. *omnis enim homo foenum, et omnis gloria eius quasi flos foeni*. porro
 spiritalium operum exhibitio immobilis quaedam est et in his quae permanent habet
 uicissitudinem. si enim contra imagines dictum illud esset, assereret utique dicens
 „iniuria est fidem habere in coloribus et non in deum“. sed „in cordibus“ pronun-
 tiauit, id est firma et stabilia, ut operemur regni caelorum et non mundi huius, quae
 ut fluida cito mutata fidem non habent. rursus autem male allegorizantes et secun-
 15 dum proprium sensum omnia colligentes magnorum antistitum Basilii et Iohannis
 dicta proferunt in testimonium, asserentes:

(Gregorius episcopus legit:)

«Iohannes autem Chrysostomus docet ita: „Nos per scripturas sanctorum praesen-
 tia fruimur, non corporum eorum sed animarum imagines habentes. quae enim ab
 illis dicta sunt animarum ipsorum imagines sunt.“ „Maxima enim uia ad oportunita-
 20 tis inuentionem“, sanctus ait Basilius, „meditatio est scripturarum diuinitus inspi-
 ratarum. in his enim et actuum commonitiones inueniuntur et uitae beatorum uiro-
 rum inscriptae traduntur, ueluti quaedam imagines animatae conuersationis quae in
 deo est, imitatione operum quae secundum deum sunt positae.“»

(Epiphanius diaconus legit:)

25 Nequaquam aliquis eorum qui recta sapiunt in subuersionem uenerabilium imagi-
 num has expositiones sensit uel senserit. euidens quippe omnibus est quia audientes
 uirilitates sanctorum et perseuerantias eorum animarum ipsorum stabilitatem et

8 *omnis*¹ – foeni cf. *Vet. Lat. (Beuron) Is. 40,6*

P VE

2 permanent] cf. *app. crit. gr.* | nam ~ δὲ? 3 saeculum P (*abbr.* V) secundum (*sic*) E | fluxile P^{ac} (bi *add.* P^c s.l.) | et
 eras. F², om. *ed. Rom.*^{*} | incolatus ~ παροικία, cf. *Gloss.* 3–4 atramentum V attramentum F *ed. Rom.* (*corr.*
ed. Reg.) 4 diluitur E *edd.* | licet – conficiantur] uel a pictore transformatur *ed. Rom.*^{mg} (*Anast. legit* εἰ καὶ, cf. *gr.* V;
expectaueris transformantur, sed *Anast. fort. legit uel intellexit* κατασκευάζεται) 5 ipse] *debut* idem | nonnum-
 quam – una] „gr. alias aliter in una“ *ed. Rom.*^{mg} | nonnumquam E (*abbr.* P) 6 fert] *Anast. constructionem uerborum*
mutauit 7 ampulla ~ πομφόλυγος? *expectaueris* bulla (cf. *ThLL II, 2241,32–35*) | in – facta] in *gr. nihil respondet*;
fort. glossa in textum recepta (cf. *CGL VI p. 156 s.u. bulla*) 9 spiritalium *ed. Rom.*^{*} | quaedam P E (cf. *gr.*): quidam
 V quidem F² *edd.* 10 uicissitudinem] retributionem *ed. Rom.*^{mg}, sed cf. e.g. *Vulg. Is. 59,18* 11 sed + non *ed. Rom.*^{*}
 ex *gr. (uix necessarium)* 13 mutati P^{ac} (i *exp.*, a *superscr.* P^c) 19–20 oportunitatis (oportet *ed. Rom.*^{*}) ~ τοῦ
 καθήκοντος? („gr. officii“ *ed. Rom.*^{mg}); *Anast. uocem fort. ad oportet rettulit* (*Dubielzig*) 20 ait] enim P^{ac} (ait P^c s.l.)
 22 conuersationes P^{ac} (in e² *scr.* i P^c)

γενναῖον μακαρίζομεν· καὶ θείαις γραφαῖς ἐντυγχάνοντες καὶ βίους ἀνδρῶν ἁγίων ἀναγινώσκοντες καὶ εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις ὁρῶντες τῶν κατὰ θεὸν αὐτῶν ἔργων ἐν ἀναμνήσει γινόμεθα. „Ἄ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν“, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος, ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἰς ὁ 5 νομοθέτης καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως, οὗ ἡ ἀρχή· „Τῆς Χριστοῦ βασιλείας τὸ εὐαγγέλιον προκηρύττουσι μὲν προφηταί.“ καὶ μεθ’ ἕτερα· „Ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον ἠγάπησα γραφὴν εὐσεβείας ἔνεκεν. εἶδον γὰρ ἄγγελον ἐν εἰκόνι ἐλαύνοντα βαρβάρων στίφη, εἶδον πατούμενα βαρβάρων φύλα καὶ τὸν Δαβὶδ ἀληθεύοντα· κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουθενώσεις.“ ἀποδέδεικται τοίνυν ὅτι 10 τὰ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων καλῶς ἐκδεδομένα αὐτοῖς ἔξω θεοῦ χοροῦ γενόμενοι διέστρεψαν. ἔτι δὲ ἔχονται κακίας καὶ τὰ κατὰ τῶν εἰδώλων παρὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ῥηθέντα πρὸς ἀνατροπὴν τῶν εἰκονικῶν ἀναζωγραφήσεων προβάλλονται, λέγοντες·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

15

«Καὶ Ἀθανάσιος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας φωστήρ ἔφη· „Πῶς οὐκ ἔστιν ἐλεῆσαι τοὺς τὰ κτίσματα σεβομένους, ὅτι οἱ βλέποντες τοῖς μὴ βλέπουσι προσεύχονται καὶ οἱ ἀκούοντες τοῖς μὴ ἀκούουσι; κτίσμα γὰρ ὑπὸ κτίσματος οὐδέποτε σωθήσεται.“»

Ma. 301 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ha. 397 Βαβαὶ τῆς παρανοίας· καινὴν τινα βλασφημίας ὁδὸν ἐννοήσαντες τῆς ἀληθείας 20 La.-Co. 484 παρεκβεβήκασι. τοῦ γὰρ θεσπεσίου πατρὸς κατὰ τῶν εἰδώλων ταῦτα διαγορεύσαντος αὐτοῖς μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ὁμολογίας καὶ τῆς 25 θείας ἀναγεννήσεως ἐκτὸς τοῦ ἐνὸς ἐπὶ πάντων θεοῦ κτίσμασι λατρεύειν τῶν χριστιανῶν κατηγοροῦσι καὶ εἰδωλολατρεῖν ἀποφαίνονται. φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου καὶ μὴ δῶς τινα ἀπαχθῆναι τῇ τούτων βλασφημίᾳ. πάντες γὰρ οἱ τῷ ὀνόματί σου 25 κεκλημένοι ὁμολογοῦμέν σε λυτρώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης καὶ πλάνης· καὶ μετὰ τὴν σὴν ἐπίγνωσιν οὐδαμῶς οἱ τῆς θείας ἀναγεννήσεως ἀξιωθέντες ἐξετράπημέν τινι κτίσματι <τῶν> ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὴν θείαν σου προσκύνησιν προσάγειν, ἀλλὰ σοὶ μόνῳ τῷ λυτρωτῇ ἡμῶν καὶ ψάλλομεν· κύριε, ἐκτὸς σοῦ ἄλλον

10 Ps. 72,20 22 cf. 1 Tim. 2,4; Hebr. 10,26 al. 23 cf. Rom. 9,5 24–25 Joel 2,17 25–26 cf. Is. 48,1 29–718,1 Is. 26,13 = Od. 5,13

3–4 Bas. in quadr. mart. (hom. 19) (CPG 2863; BHG^a 1205), PG 31, 509 A 4–6; uide supra ad p. 688,20–690,2, ubi plura adferuntur 5–10 (Ps.-) Ioh. Chrys. (Seuer. Gabal.) hom. de legislatore (CPG 4192), PG 56, 397,1–4 et 407, 43–48; cf. Act. IV p. 292,8–14 (ubi plura adferuntur) 16–18 Πῶς – ἀκούουσι ~ Ath. gent. (CPG 2090) c. 13,26–28 Thomson 18 κτίσμα – σωθήσεται ~ Ath. epist. ad Adelph. (CPG 2098), PG 26, 1081 D 1

16–18 cf. Niceph. c. Eus. p. 476,12–14

(H)V T M 1–14 καὶ¹ – λέγοντες praetermisit H 3–4 = Bas. (= PG) 5–10 = Chrys. (= PG), Act. IV 16–18 ~ Ath. 27–718,11 καὶ – τοιάδε praetermisit H

3 λόγος + τῆς ἱστορίας PG et supra p. 690,1 | δι’ ἀκοῆς supra p. 690,1 4 γραφικὴ PG; uide supra ad p. 690,1 | Βασίλειος + ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα V (adnotatio marginalis in textum recepta) edd., sed cf. lat. 5 ὁ² om. M 8 ἔνεκεν] πεπληρωμένην Act. IV 9 στίφη – βαρβάρων² om. T | στίφη] νέφη codd. H T M in Act. IV (νέφος V) PG | φύλα] φύλλα V φύλα T (etiam codd. T M in Act. IV, ubi νέφη HV) 15 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 19 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 20 Βαβαί] expectaueris Παπαῖ, cf. lat. 23 θείας om. V 24 κατηγοροῦσι post λατρεύειν H | εἰδωλολατρίαν M 25 τούτων] αὐτῶν T edd. 28 τῶν add. ed. Rom. 29 μόνῳ τῷ M: τῷ μόνῳ V T edd. | ἡμῶν + δὲ V

fortitudinem beatificamus; et diuinas scripturas recitantes uitasque sanctorum uiro-
rum relegendes ac imaginales picturas intuentes gestorum secundum deum ipsorum
operum recordamur. „Quae enim sermo per auditionem repraesentat, haec pictura
tacens per imitationem ostendit“, sicuti magnus ait Basilius. sed et Iohannes Chry-
sostomus asserit in sermone suo quod ueteris et noui testamenti unus sit legislator et
in indumentum sacerdotis habito, cuius initium est: „Christi regni euangelium
praedicant quidem prophetae.“ et post alia: „Ego et cera perfusam dilexi
picturam pietatis causa. uidi enim angelum in imagine pellentem barbarorum cuneos,
uidi conculcatas barbarorum tribus et Dauid ueritatem dicentem: *domine, in ciuitate*
tua imagines eorum ad nihilum rediges.“ comprobatur est igitur quod ea quae a
sanctis patribus bene sunt edita ipsi extra diuinum chorum effecti subuerterint.
porro adhuc detinentur a malitia et ea quae contra idola a sancto patre nostro Atha-
nasio dicta sunt ad subuersionem imaginalium picturarum proponunt, dicentes: Rom. 620

(Gregorius episcopus legit:)

15 «Denique et Athanasius Alexandriae luminare ait: „Quomodo non misereamur PL 129, 422
eorum qui creaturas colunt, quoniam hi qui uident eos qui non uident et qui audiunt
illos qui non audiunt orant? creatura enim a creatura numquam saluabitur.“»

(Epiphanius diaconus legit:)

Ma. 302

Papae amentiae: inanem quandam blasphemiae uiam excogitantes a ueritate proiecti Ha. 398
20 sunt. cum enim egregius pater contra idola haec promulgauerit, ipsi post *agnitionem* La.-Co. 483
ueritatis et sincerae confessionis ac diuinae regenerationis absque uno *qui est super*
omnia deus creaturis seruire christianos accusant et idololatriam exercere pronun-
tiant. *parce, domine, populo tuo, et ne dederis* quenquam horum seduci blasphemia.
omnes enim qui nomine tuo uocamur, confitemur te redemisse nos ab idolorum
25 deceptione pariter et errore; atque post agnitionem tuam nos qui diuina regenera-
tione digni facti sumus nequaquam conuersi sumus, ut alicui creaturae sub caelo
diuinam adorationem tuam offerremus, sed tibi soli redemptori nostro psallimus:
„domine, praeter te alium nescimus, nomen tuum nominamus.“ testis est ipse et

28 domine – nominamus = Vet. Lat. (Beuron) Is. 26,13 (E)

P VE

1 recitantes ~ ἐντυγχάνοντες (cf. Steph. TGL³ III, 1187 C–D s.u.) 2 ac] et ed. Rom.* 4 ait magnus ed. Rom.*
4–5 Crisostomus V Chris- E 5 testamenti scripsi (cf. supra p. 679,11 al.): testimonii codd. 6 sacerdotis – est om.
Pac (add. P¹ in marg.) 7 quidem] ante quidem Act. IV 9 ueritatem] ueraciter Act. IV 10 eorum (cf. Psalt. Rom. et
Vulg. iuxta Hebr.)] ipsorum Vulg. iuxta LXX 11 subuerterunt ed. Rom.* 12 ea scripsi coll. gr.: mala codd. 15 li-
minare P 17 illos] eos F edd. | orant] expectaueris adorant, sed Anastasio adorare semper est προσκυνεῖν | nunquam
F edd. (abbr. P E) 19 Pape P E edd. | amentia VE quanta amentia ed. Rom.* | inanem] Anast. κενὴν legisse uidetur
20 haec om. P 21 sincere P E 22 idolatriam codd., corr. ed. Rom. 23 quemquam E edd.

οὐκ οἶδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. μάρτυς αὐτὸς καὶ ἁγίων ἀγγέλων στρατιαὶ καὶ θεία ὁμήγυρις ἀποστόλων, προφητῶν καὶ μαρτύρων καὶ θεσπεσίων πατέρων. ἔχομεν δὲ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ παντὸς ἡμῶν αἰσθητηρίου <καὶ> εἰς δόξαν σὴν πρὸς τὸ ἀνάγεσθαι ἡμᾶς πρὸς τὴν σὴν μεγαλειότητα καὶ τύπον θείου σταυροῦ καὶ εὐαγγελικὴν διήγησιν καὶ εἰκονικὴν ἀναζωγράφησιν καὶ ἕτερα πλεῖστα καθιερωμένα σκευή, καὶ ταῦτα ἀσπαζόμεθα διὰ τὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου γενέσθαι καὶ ἀνατεθῆναι. ἀλλ' ὥς ἐνεργήσαντες θησαυρίσματα γλώσση ψευδεῖ μάταια ἐδίωξαν. διὸ καὶ οἵχεται αὐτῶν πᾶσα γλωσσοαλία. καθάπερ γὰρ φωτὸς ἀναλάμπαντος τὸ σκότος ἐκδιώκεται, οὕτως τῆς ἀληθείας φανείσης τὸ ψεῦδος τῆς αὐτῶν γλώττης ἐξετμήθη τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος. τοῦ δὲ τηθέντος ἔχοντες καταλείμματα ἐπιφέρουσι 10 λέγοντες τοιάδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ὁμοίως καὶ Ἀμφιλόχιος ὁ τοῦ Ἰκονίου οὕτω φησὶν· „Οὐ γὰρ τοῖς πίναξι τὰ σαρκικὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων διὰ χρωμάτων ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐντυποῦν, ὅτι οὐ χρῆζομεν 15 τούτων, ἀλλὰ τὴν πολιτείαν αὐτῶν δι' ἀρετῆς ἐκμιεῖσθαι.”»

Rom. 621 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Αἵρετικῶν οὖν ἰδιὸν ἐστὶ τὸ περικεκομμένας ἐκβάλλειν τὰς χρήσεις. ἐπεὶ, εἴ τις φιλοπόνως ἐρευνήσῃ, οὐδαμῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ πατρὸς εὐρήσῃ ἀπαγορεύουσιν τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀνατύπωσιν, ἀλλ' ἐγκωμιάζων τὴν ἀνδρείαν καὶ στερεότητα τῆς ψυχικῆς διαθέσεως τῶν ἁγίων καὶ προκρίνων τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν 20 ταῦτά φησιν ὁ πατήρ καὶ ἵνα πρὸς μίμησιν ἡμᾶς ἀναγάγῃ τῆς αὐτῶν πολιτείας. οὐ γὰρ διὰ σαρκικὴν φιλίαν αὐτοὺς ἐγκωμιάζομεν οὐδὲ ἀναστηλογραφοῦμεν, ἀλλὰ πρὸς μίμησιν θέλοντες ἔχειν τὰς αὐτῶν ἀρετὰς καὶ ἐν βίβλοις τοὺς βίους αὐτῶν

Ma. 304 ἀνιστοροῦμεν καὶ εἰκονικῇ γραφῇ αὐτοὺς ἀναζωγραφοῦμεν, ἥκιστα χρηζόντων τοῦ παρ' ἡμῶν ἱστορικῶς ἐγκωμιάζεσθαι ἢ στηλογραφικῶς εἰκονίζεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν 25 ἡμῶν ὠφέλειαν, καθὰ εἴρηται, τοῦτο ποιοῦμεν. οὐ γὰρ μόνον τὰ πάθη τῶν ἁγίων πρὸς ἡμετέραν σωτηρίαν ἐστὶ παιδαγωγία, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ συγγραφὴ τῶν παθημάτων αὐτῶν καὶ διὰ εἰκονικῆς ἀναζωγραφῆσεως δεικνυμένη, ὡσαύτως καὶ ἡ ἐτήσιος αὐτῶν μνήμη. ὅλος γὰρ ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου ταύτην τὴν ἔννοιαν παρίστη-

La.-Co. 485 σι, καὶ πρὸς ἀνατροπὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐστὶν οὐδαμῶς τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς 30 εἰρημένον οὐδὲ διαβολὴν τινὰ πρὸς αὐτὰς πεποίηται. εἰ γὰρ καὶ φάσκει „οὐ χρώμασι τοῖς πίναξι τὰ σαρκικὰ αὐτῶν πρόσωπα ἐπιμελὲς ἡμῖν ἐκτυποῦν”, διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἀρετῆς ταῦτα παρ' αὐτοῦ λέλεκται· ἐπιφέρει γὰρ „ἀλλὰ τὴν πολιτείαν

7 cf. Prou. 21,6 10 cf. Eph. 6,17

13–15 ~ Amphil. Icon. encom. s. Bas. (CPG 3252; BHG 2602) fr. XI Datema (p. 236,1–4, ex Actis Nicaenis; plura exstant apud Niceph. refut. [cf. app. testim.]); cf. Gero, Constantine V p. 83–84 adn. 106; Crimi, Le „chreseis“ p. 85–86; Thümmel, Frühgeschichte n. 19; cf. infra l. 31–720,1 31–720,1 οὐ – ἐκμιεῖσθαι cf. supra l. 13–15

13–15 ~ Niceph. refut. c. 114,18–21 (ex synodi a. 815 habitae florilegio); cf. adu. Epiph. p. 372,20–25

(H)V T M 13–15 ~ Niceph.^{ref} 23 post ἀρετὰς pauca euanida, deinde omnia usque ad p. 724,4 τοιοῦδε praetermissa sunt in H

3 καὶ addidi coll. lat. 4 τύπον + τοῦ ed.Rom.* 6 ἐπὶ τῷ] ἐπ' M 7 ὡς] οἱ V edd., sed cf. lat. 9 γλώσσης M 12 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 16 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 17 ἐστὶν ἴδιον V 18 φιλόπονος M 19 ἀνδρίαν V edd. 20 ψυχικῆς διαθέσεως] ψυχῆς H 24 τοῦ ed.Rom.: τοῦτο codd. 31 καὶ om. ed.Rom.*

sanctorum angelorum militiae et sacratissimus coetus apostolorum, prophetarum, martyrum et egregiorum patrum. habemus autem in commemorationem omnis sensus nostri et in gloriam tuam, ut subleuemur ad magnitudinem tuam, figuram diuinae crucis et [ad] euangelicam narrationem et imaginalem picturam necnon et
 5 alia plura uasa sacrata, et haec salutamus, eo quod in nomine tuo fiant et statuuntur. sed ut compotes *thesaurorum lingua mendaci* uana persecuti sunt; propter quod et procidit omnis eorum garrulitas. nam quemadmodum illucescente lumine tenebrae abiguntur, ita ueritate apparente mendacium linguae ipsorum excisum est *gladio spiritus*. sed ex eo quod excisum est habentes quaedam residua haec proferunt ita
 10 dicentes:

(Gregorius episcopus legit:)

«Similiter et Amphilochius Iconii dicit: „Non enim in tabulis carneas personas sanctorum per colores curae nobis est figurare, quoniam non his opus habemus, sed conuersationem eorum uirtutibus imitari.“»

15 (Epiphanius diaconus legit:)

Rom. 621

Hereticorum ergo proprium est recisa producere testimonia. nam si quis studiose scrutatus fuerit, nullo modo sensum patris inueniet inhihentem uenerabilium imaginum formationem, sed fortitudinem collaudans et firmamentum animae sanctorum affectus et praeferens uirtutum effectum haec locutus est pater et ut ad imitationem
 20 nos erigeret conuersationis eorum. non enim ob carnalem amorem illos laudamus aut depingimus, sed ad imitationem uolentes habere uirtutem eorum et in libris uitas ipsorum describimus et in imaginari scriptura illos depingimus, cum minus indigeant hoc a nobis historice collaudari uel in imagine lineamentis depingi, sed ad utilitatem nostram hoc, sicuti praedictum est, facimus. non enim tantum passiones sanctorum
 25 nos ad salutem nostram erudiunt, sed et ipsa conscriptio passionum ipsorum etiam per imaginalem picturam ostensa, similiter et anniuersaria eorum memoria. totus enim sermonis stilus hunc sensum commendat, et ad subuersionem uenerabilium imaginum nullatenus est id quod a patre dictum est neque oblocutionem aliquam aduersus illas facit. nam etsi dicit „non coloribus in tabulis carneas eorum personas
 30 curae nobis est figurare“, propter intentionem uirtutis haec ab eo dicta sunt; subinfert enim „sed conuersationem eorum per uirtutem imitari“. curae quippe nobis est

Ma. 303

PL 129, 423

La.-Co. 486

P VE

1 cætus VE 4 ad om. ed. Rom.*; seclusi 6 sed – lingua] „gr. sed qui collegerunt thesauros lingua“ ed. Rom.^{mg}, sed cf. gr. ὡς ἐνεργήσαντες κτλ. 7 procidit scripsi: procedit codd. (perit ed. Rom.^{mg}) | lumine illucescente ed. Rom.* | tenebre P E 12 personas ~ πρόσωπα (cf. infra l. 29 et Act. IV p. 307,18) 13 coleres P^{ac} (e¹ exp., o add. P^c s.l.) | figurę P 22 indigeant F²: indigeat P VE 23 hoc] Anast. legit τοῦτο, ut uidetur (cf. app. crit. gr.) 25 et om. VE edd. 26 uniuersalia P^{ac} (an et r superscr. P^c) 27 stylus ed. Rom.* 28 neque + enim E edd., sed cf. gr. 29 personas ~ πρόσωπα (cf. supra l. 12) (facies ed. Rom.^{mg}) 30 ab eo] habere P^{ac} (h exp., re del., o superscr. P^c)

- αὐτῶν δι' ἀρετῆς ἐκμιμεῖσθαι". ἐπιμελὲς γὰρ ἡμῖν τὰς ἀρετὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐκλέγεσθαι καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν μιμεῖσθαι καὶ τὴν πολιτείαν αὐτῶν ζηλοῦν.
- Τὸ δὲ ναοὺς αὐτοῖς ἀναδείμασθαι διηνεκῶς ἢ ἐν εἰκόνι τούτους ἀναστηλοῦν καταφρονούντας τῆς τούτων ἀρετῆς οὐκ ἐπαινετόν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἐπαινέσειεν, εἰ ἴδοι ἄνδρα τὰς ἀρετὰς τῶν ἀγίων ἀποκρουόμενον [καὶ] *ἡμέρα τῇ ἡμέρα* εἰκόνας τούτων 5
- Ha. 400 ἀνατιθέμενον ἢ ναοὺς ἐγείροντα πλείστους ἢ σκεύη ἱερὰ κατασκευάζοντα καὶ τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ταῖς ἐνθέοις ἀρεταῖς μὴ κατακοσμοῦντα. ἔφη γὰρ ὁ θεὸς διὰ Ἰσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς οὕτω διακειμένους· *ἐὰν προσφέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστὶ, καὶ ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν.* 10 ἄλλὰ τί ποιήσετε; *λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν· μάθετε καλὸν ποιεῖν· ἐκζητήσατε κρίσιν· ῥύσασθε ἀδικούμενον· κρίνατε ὀρφανῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν.* ὅταν οὖν ταῦτα κατορθώσωμεν, τότε καὶ τὰ παρ' ἡμῶν προσφερόμενα δεκτὰ παρὰ τῷ θεῷ, εἴτε ἅγιοι ναοὶ εἰσιν εἴτε ἱερὰ σκεύη εἴτε καὶ σεπταὶ εἰκόνες. οὕτως οὖν 15
- Rom. 622 ἀρμόδιόν ἐστιν ἐκλέγεσθαι ἡμᾶς πρὸς μνήμην ἀγίων τὰς τούτων ἀρετὰς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκμιμεῖσθαι. „Τοῦτο γὰρ ἐστὶ μαρτύρων ἐγκώμιον, ἢ πρὸς ἀρετὴν παράκλησις τῶν συνειλεγμένων", ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος ἐν τοῖς ἠθικοῖς αὐτοῦ λόγοις. σὺν τούτοις δέ, καθὰ εἴρηται, καὶ τὸ ναοὺς ἐγείρειν καὶ εἰκόνας ἀνατυποῦν καὶ ἱερὰ σκεύη τῷ θεῷ προσφέρειν τῶν ἀξιεπαίνων ἐστί. *δεῖ γὰρ καὶ ταῦτα ποιῆσαι* 20 *κάκεῖνα μὴ ἀφιέναι, ὁ ἀληθὴς λόγος ἡμᾶς ἐκδιδάσκει.* οὐ γὰρ ἂν τις ἀρετὴν κτήσασθαι δύναίτο, ἐὰν μὴ ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ κυρίου παρεδρεύῃ καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐνωτίζεται τῶν θείων λογίων καὶ διὰ τῆς ὁράσεως πρὸς αἴσθησιν ὁδηγῇται τῶν τε εὐαγγελικῶν ἐξηγήσεων καὶ μαθημάτων καὶ τῶν μαρτυρικῶν διηγήσεων τε καὶ ἁθλῶν. ἐν παντὶ δὲ καιρῷ καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ ὥρᾳ τὰς ἀρετὰς ποιεῖν 25 ἐπιμελὲς ἐστὶ καὶ ἐπάναγκες, ὅτι καὶ τοῖς παθήμασι τοῦ Χριστοῦ ἐμπολιτεύεσθαι πάντοτε καὶ αἰεὶ καὶ διὰ παντός ἀναγκαῖον, καὶ *τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν περιφέρειν* καὶ ἐπιμελῶς τοῦτο ποιεῖν λυσιτελές· πρόξενος γὰρ ἐστὶ τῆς οὐρανῶν βασιλείας. τὸ δὲ σταυροῦς πολλοὺς ἐγχαράττειν ἐν ἐνὶ οἰκίσκῳ καὶ καταφρονεῖν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μιμήσεως τῶν παθημάτων αὐτοῦ τῶν ἀνοήτων 30 ἐστίν· ἄνευ γὰρ τῶν ἔργων ἢ πίστεως νεκρά. φησὶ γὰρ εὐαγγελικῶς ὁ κύριος· *Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι „κύριε, κύριε" εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιοῦν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.*
- Ma. 305 Ἔτι δὲ ἐχόμενοι τῶν προκειμένων καὶ ἐτέραν ἀπόδειξιν πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀποδώσομεν· σύνθηές ἐστι τοῖς τὸ σωτήριον ἡμῖν τοῦ θεοῦ διασαφήσασι θέλημα ἀγίοις 35
- La.-Co. 488 πατράσιν ἡμῶν κατ' ἐπίτασιν τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν ἐκδιδάσκειν ἡμᾶς καὶ πρὸς

5 cf. Ps. 18,3 8-9 Is. 1,13 (de uar. lect. προσφέρητέ μοι cf. Sept.^G) 9-10 ὅταν - ὑμῶν² Is. 1,15 11-13 Is. 1,16-17 20-21 cf. Mt. 23,23 22 cf. Ps. 83,3 et 91,14 27-28 cf. 2 Cor. 4,10 31 cf. Iac. 2,26 32-33 Mt. 7,21

17-18 Bas. in quadr. mart. (hom. 19) (CPG 2863; BHG^a 1205), PG 31, 509 A 10-12

(H)VTM 17-18 = Bas. (= PG)

4 ἂν ἐπαινέσειεν] ἐπαινέσει M 5 καὶ seclusi coll. lat. | „ἴσ. ἡμέραν ἐξ ἡμέρας“ ed. Rom.^{ms} 11 ποιήσετε M ed. Rom. (cf. lat.): ποιήσατε VT 20 ἀξιεπαίνετων T edd. 21 ἀφιέναι M (uar. lect. in N. T.) 22 παροδεύῃ ed. Rom.* ex Vc (corr. ed. Rom.^{ms}) 23 τὰ θεῖα λόγια M (ex Act. 2,14?), sed cf. e.g. Ps. 38,13 | ὁδηγεῖται V 24 τε¹ om. V 25 καιρῷ + τε V 26 ἐπιμελὲς - ἐπάναγκες] ἐπάναγκες ἐστὶ nec plura M, cf. lat. 28 πρόξενον V edd. 29 χαράττειν M 31 γάρ² om. M 36 ἔκτασιν ed. Rom.* ex Vc (ἐπίτασιν ed. Rom.^{ms})

uirtutes bonorum uirorum eligere et actus eorum imitari atque conuersationem ipsorum aemulari.

Praeterea templa istis iugiter dedicare aut in imagine istos erigere illos qui uirtutem ipsorum contempnunt non est laudabile. nemo plane laudauerit, si uiderit hominem

5 uirtutes sanctorum paruipendentem de die in diem horum imagines commendantem uel templa multa erigentem aut uasa sacra patrantem et suum ipsius templum deificis Ha. 399 uirtutibus non adornantem. ait enim deus per Esaïam prophetam ad eos qui huiusmodi erant: „si obtuleritis mihi similam, uanum; thus *abominatio mihi est*“, et: „cum manus uestras extenderitis ad me, *auertam oculos meos a uobis*; et si multipli-

10 *caueritis* deprecationem uestram, *non exaudiam uos*.“ sed quid facietis? „*lauamini, mundi estote, auferte* mala ab animabus uestris in conspectu oculorum meorum; *quiescite* a malis uestris; *discite benefacere*; *quaerite iudicium*; liberate *oppressum*; *iudicate pupillum* et iustificate *uiduam*.“ ergo cum ista correxerimus, tunc et ea quae a nobis offeruntur apud deum accepta erunt, siue sancta templa siue sacrata uasa siue

15 uenerabiles imagines sint. sic ergo aptum est ad memoriam sanctorum nos uirtutes Rom. 622 horum secundum quod possibile fuerit imitari. „Martyrum enim laudatio est collectorum ad uirtutem hortatio“, sicut magnus ait Basilius in moralibus sermonibus suis. cum his autem, sicuti dictum est, etiam templa erigere et imagines formare et sacra uasa deo offerre laude dignum est. *oportet enim et haec facere et illa non omittere*, ut

20 uerus sermo nos docet. non enim quis utique uirtutem acquirere poterit, nisi *in atrijs domini* assuescat et per lectionem diuina eloquia audiat et per uisionem ducatur ad sensum tam euangelicarum narrationum et disciplinarum quam martyricarum relationum atque certaminum. in omni autem tempore, loco, momento et hora uirtutibus dare operam pernecessarium est, quia et in passionibus Christi semper et conti-

25 nuo conuersari necesse est, et *mortificationem eius in corpore nostro circumferre* et hoc diligenter facere commodum est; conciliatio enim est regni caelorum. porro multas cruces exarare in una domuncula et contempnere mandata Christi et imitationem passionum eius insipientissimum est. *sine operibus* namque *fides mortua est*. PL 129, 424 dicit enim euangelice dominus: *non omnis qui dicit mihi „domine, domine“ intrabit in regnum caelorum, sed qui facit uoluntatem patris mei qui in caelis est*.

Adhuc autem subiungentes propositis et aliam approbationem his quae dicta sunt reddemus: moris est sanctis patribus nostris, qui salutare nobis dei uoluntatem disseruerunt, prolixè mandatorum nos dicta docere et ad mandatum de quo eis La.-Co. 487

8 si – est cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 1,13 9–10 cum – uos cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 1,15 10–13 lauamini – uiduam cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 1,16–17

P VE

2 emulari P E 3 Praeterea codd. 4 condemnunt E edd. 5 commendantem ~ ἀνατιθέμενον (cf. Act. III p. 237,8), dicantem ed. Rom.^{mg} 7 Esaïam E edd. 8 uanum ed. Rom.: uanam P E uanam V 13 pupillo Vulg., sed cf. e.g. Greg. Magn. in Ezech. lib. I hom. 6 l. 389 Adriaen | et¹ om. E edd., sed cf. gr. 16 imitari] „gr. diligere et imitari“ ed. Rom.^{mg} 18 erigite P^{ac} (i² in e mut., re superscr. P^c) 20 uerus sermo] *expectaueris* uerum uerbum (Dubielzig) 22 quam] et ed. Rom.* | martyricarum ed. Rom. (cf. gr. et supra p. 645,24 al.): martyrum P martirum VE 24 et¹ om. ed. Rom.*; sed cf. gr. 26 conciliatio ~ πρόξενος (conciliatio ~ προξένσις Gloss.) 27 contempnere E edd. 28 namque P ed. Rom.* 31 subiungentes] *expectaueris* haerentes (Dubielzig), cf. e.g. p. 715,1 | probationem ed. Rom.* 33 dicta ~ τήρησιν? Anast. fort. legit ῥῆσιν (Dubielzig)

ἦν ἐντολὴν ἐστὶν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς ρυθμίζειν τοὺς ἀκρωμένους, ταύτην διαγγέλλειν
 ὑψηλὴν τε καὶ μείζονα, ἵνα ὡς ἄγκυραν ἀσφαλῆ ταύτην κατέχοντες μὴδὲ περὶ τὰς
 λοιπὰς ἀμελῶμεν. διὰ δὲ τὴν ἔκτασιν τοῦ μήκους τοὺς πλείους σιγήσαντες Ἀστέ-
 ριον τὸν Ἀμασεῖας εἰς μέσον ἀγάγωμεν. καὶ γὰρ αὐτὸς εἰς τὸν Λάζαρον καὶ εἰς τὸν
 πλούσιον λόγον συγγραψάμενος ἔμφασιν τινα περὶ πτωχοτροφίας καὶ κατὰ πλου- 5
 τούντων διαγορεύσας παραινεῖ τοῖς πλουσίοις τὴν ἐλεημοσύνην ἐγκαρπίζεσθαι καὶ
 μὴ φαιδρῶς καὶ λαμπρῶς μαλακοῖς ἱματίοις ἀμφιέννυσθαι. καὶ παρεισάγει ἠθικόν
 τινα λόγον πρὸς τινὰς εὐλαβεστέρους κατὰ τὸν βίον πλούτου ἐφιεμένους λέγων οὕ-
 τως· „μὴ γράφε τὸν Χριστὸν” ἐν ἱματίοις, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν ἀναλωμάτων τού-
 των δαπάνην πτωχοῖς προσπορίζου. εἴτα καὶ θέλων ἐκκόψαι τοῦ πλούτου τὴν 10
 ἔφεσιν ἐπιφέρει· „ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ ἡ μία τῆς ἐνσωματώσεως ταπείνωσις”, τουτέστιν
 οὐκ ἀρεστὸν Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν διὰ κοσμικῆς προσπαθείας καὶ φιλαργυρίας ἐμ-
 φαίνεσθαι τὰ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ μυστήρια. οὐδὲ γὰρ εὐσεβὲς ἐστὶν ἡ ἀποδεκτὸν
 ἐνώπιον αὐτοῦ εὐαγγελικῆς ἀναμνήσεως ἕνεκεν ὕλην πλούτου θησαυρίζειν καὶ
 προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, πτωχῶν δὲ καταφρονεῖν ἐνδεομένων ἄρτων 15
 Rom. 623 καὶ ἐνδυμάτων καὶ σκεπασμάτων ἐστερημένων· τοῦτο γὰρ φιλαργυρίας ἴδιον καὶ
 οὐκ εὐσεβείας. ὥσπερ γὰρ οὐ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος οὐδὲ μετοχή δικαιοσύνης
 Ha. 401 καὶ ἀνομία, οὕτως οὐδὲ πλούτου ἔφεσις καὶ ἱματίων μαλακῶν ἀμφιάσις πρὸς τὴν εὐ-
 αγγελικὴν ἀνατύπωσιν καὶ ἱστορίαν. ἡ μὲν γὰρ τὴν τῆς οἰκονομίας διήγησιν τρα-
 νῶς ἡμᾶς ἐκιδιδάσκει εἰς σωτηρίαν ἀνάγουσα, ἡ δὲ ταλανίζεται ὡς ὑπεύθυνος κολά- 20
 σεως, καθὼς φησιν Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος· οἱ πλούσιοι κλαύσατε καὶ θρηνήσατε,
 ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς τάλαιπωρίαῖς ὑμῶν. ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπε, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν
 σητόβρωτα γέγονεν. ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται, καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς
 μαρτύριον ὑμῶν μένει. τοιγαροῦν, καθὰ εἴρηται, πάντα τὰ διὰ φιλαργυρίαν γινόμενα 25
 τῷ κόσμῳ οἴχεται. δυνατόν γὰρ ἡμῖν ἐστι διὰ μικροῦ τινος ἀναλώματος ἔχειν δια-
 τροφὰς ἐνδύματά τε καὶ σκεπάσματα καὶ ἐν τούτοις ἀρκεῖσθαι. „Πᾶν” γὰρ „ὃ μὴ
 διὰ χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται περπερείας ἔχει κατηγορίαν”,
 ὡς ὁ θεὸς ἔφη Βασίλειος. ἀρκεσθῶμεν οὖν οἷς χρεῖαν ἔχομεν καὶ ἐκ τούτων τοῖς
 πτωχοῖς ἐπαρκέσωμεν καὶ χεῖρα αὐτοῖς ὀρέξωμεν, ἵνα καὶ τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς
 ἀκούσωμεν λεγούσης· μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται, καὶ ἔφ’ ὅσον 30
 ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

13–14 ἀποδεκτὸν – αὐτοῦ cf. 1 Tim. 2,3 et 5,4 15 Ps. 140,4 17–18 cf. 2 Cor. 6,14 21–24 cf. Iac. 5,1–3
 30 Mt. 5,7 30–31 ἐφ’ – ἐποιήσατε² Mt. 25,40

3–11 Ἀστέριον – ταπείνωσις cf. Aster. Amas. hom. I (de diuite et Lazaro) (CPG 3260) c. 4 Datema (p. 8–9),
 partim ad uerbum (uide infra); cf. Crimi, Le „chreseis” p. 86–87; Thümmel, Frühgeschichte n. 41; Speck, Asterios p.
 366–371 9 μὴ – Χριστὸν = Aster. l.l. p. 9,10 Datema 11 ἀρκεῖ – ταπείνωσις = Aster. l.l. p. 9,10–11 Datema
 26–27 Bas. reg. breu. (CPG 2875) 49, PG 31, 1116 C 5–6

4–11 καὶ – ταπείνωσις cf. Niceph. refut. c. 85,17–43 (ubi Asterius ad uerbum laudatur) 9–11 μὴ –
 ταπείνωσις ~ Niceph. refut. c. 85,4–6 (ex synodi a. 815 habitae florilegio) et 85,28–29 (ex Asterio); Theod. Stud.
 epist. 380,15–16; cf. Niceph. antirr. II c. 16, PG 100, 364 C 9–10

(H)V T M 9–11 ~ Aster., Niceph.^{ref}, Theod. Stud. 26–27 = Bas. (= PG)

4 Ἀμασεῖας V | γὰρ + ὁ V, sed cf. lat. 6 ἐγκαρπίζεσθαι M^{cc} (κ¹ M¹ s.l.) 11 ταπεινοφροσύνη Aster. Ni-
 ceph.^{ref} Theod. Stud. 13 ἀπόδεκτον V 15 ἐνδεομένων V δεομένων M 16 καὶ³ om. M 18 ἀμφίεσις
 ed. Rom.* 20 ἀνάγουσαν V 24 ὑμῖν T N. T.: ὑμῶν V M 25 „Ex Latino ἐν τῷ κόσμῳ” Hard.^{mg} fort.
 recte 27 περπερείας V M

intentio est moderari audientes, [et] hoc annuntiare excelsum esse et maius, ut tanquam anchoram certam id habentes nec circa reliqua negligentes simus. porro prolixitatem uitantes pluresque silentio praetereuntes Asterium Amasinum in medium adducamus. etenim ipse in Lazarum et in diuitem conscribens sermonem, quoddam
5 uerbum de pauperibus alendis et contra diuites dictans admonet diuites elemosinae fructus reddere et non splendide uel clare mollibus uestimentis amictos esse. et introducit moralem quendam sermonem ad quosdam religiosiores in uita diuitias ambientes perhibens ita: „noli pingere Christum“ in uestimentis, sed potius horum sumptus pauperibus eroga. ac deinde uolens recidere diuitiarum cupiditatem subin-
10 fert: „sufficit enim ei una incorporationis humilitas“, id est non placet Christo deo nostro per mundialem fauorem et auaritiam demonstrari dispensationis suae mysteria. neque enim pium est uel acceptum in conspectu eius propter euangelicam commemorationem materiam diuitiarum thesaurizare *ad excusandas excusationes in peccatis*, pauperibus contemptis indigentibus panum atque priuatis indumentis et
15 tegumentis; hoc enim auaritiae et non pietatis est proprium. sicut enim non est communicatio *luci ad tenebras* neque *participatio iustitiae et iniquitati*, ita neque diuitiarum concupiscentia et mollium uestimentorum amictus ad euangelicam formam atque historiam. haec enim dispensationis quidem relationem affatim edocet in salutem ducens, illa uero misera denuntiatur uti cruciatus obnoxia, quemadmodum
20 Iacobus ait domini frater: *diuites, plorate ululantes in miseriis quae aduenient uobis. diuitiae uestrae putrefactae sunt et uestimenta uestra a tineis comesta sunt, aurum et argentum uestrum eruginauit et erugo eorum in testimonium uobis erit*. igitur, sicuti dictum est, omnia quae propter auaritiam facta sunt in mundo transibunt. possibile quippe nobis est per modicam inpensam habere alimenta et indumenta et operimenta
25 et his esse contentos. „Quicquid enim non propter necessitatem, sed propter speciositatem assumitur, prauitatis habet accusationem“, ut diuinus ait Basilius. contenti ergo simus his quorum egemus et ex his pauperibus sufficienter demus et manum illis porrigamus, ut et domini uocem audiamus dicentem: *beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, et: *quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis*
30 *minimis, mihi fecistis*.

Rom. 623

Ha. 402

PL 129, 425

P VE

1 et¹ om. ed. Rom.*; *seclusi* (cf. gr.) | adnuntiare P 2 id] hid (sic) P 3 pretereuntes VE (abbr. P) 4 ipse om. F edd.
4–5 quoddam – pauperibus] sententiam quandam latius explicatam de paup. ed. Rom.^{ms} 5 helemosine VE
elemosynae ed. Rom.* (helemosyn- *inuenitur* Conc. Const. IV Anast. interpr. praef. l. 168 et Act. IX l. 493)
7 religiosioris uitae d. ed. Rom.^{ms} 13 diuitiarum ed. Reg. (cf. gr.): diuitiis codd. 15 tegmentis ed. Rom. (corr.
ed. Reg.) 16 lucis E edd. 17–18 formam ~ ἀνατύπωσιν? (cf. p. 623,9) 21 comesta VE 22 aeruginauit et
aerugo ed. Rom.* (cf. Vulg. Clem.) | et] ut P^{ac} (ut *subterlin.*, et add. P^c s.l.) | eorum om. E edd. 24 quippe om.
ed. Rom.* | inpensam E edd. 25 contentos ed. Rom.: contenti P E contempti V 30 minimis post his E edd.

Καὶ ἐπειδὴ Ἀστερίου μνήμην ἐποιησάμεθα, φέρε τοῖς αὐτοῦ λόγοις χρησάμενοι τὴν
 Ma. 308 τῶν σεπτῶν εἰκόνων παράδοσιν ἀρχαίαν θεσμοθεσίαν ἀποδείξωμεν τῆς καθολικῆς
 ἐκκλησίας. καὶ γὰρ αὐτὸς θεασάμενος εἰκόνα τοῦ πάθους Εὐφημίας τῆς μάρτυρος
 ἐγκωμίοις ἐκέχρητο τοιοῖσδε·
 „Γυνὴ τις ἱερὰ παρθένος ἀκήρατος θεῶ τὴν σωφροσύνην καθιερώσασα — Εὐφημίαν
 καλοῦσιν αὐτήν —, τυράννου δέ ποτε τοὺς εὐσεβοῦντας ἐλαύνοντος μάλα προθύμως
 τὸν ἐπὶ θανάτῳ εἴλετο κίνδυνον. οἱ δὲ δὴ πολῖται καὶ κοινωνοὶ τῆς θρησκείας,
 La.-Co. 489 ὑπὲρ ἧς ἐτελεύτησεν, ὡς ἀνδρείαν ὁμοῦ καὶ ἱερὰν τὴν παρθένον θαυμάσαντες πλη-
 σίον τοῦ ἱεροῦ τὴν θήκην δειμάμενοι καταθέμενοί τε τὴν λάρνακα τιμὰς τελοῦσιν
 αὐτῇ καὶ τὴν ἐτήσιον ἑορτὴν κοινὴν καὶ πάνδημον ποιοῦνται πανήγυριν. οἱ μὲν
 οὖν τῶν τοῦ θεοῦ μυστηρίων ἱεροφάνται καὶ λόγῳ τιμῶσι τὴν μνήμην αἰεὶ καὶ ὅπως
 ἐξετέλεσε τὸν τῆς καρτερίας ἀγῶνα ἐπιμελῶς τοὺς συνιόντας λαοὺς ἐκδιδάσκουσιν,
 ὁ δὲ δὴ ζωγράφος εὐσεβῶν καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τέχνης τὰ κατὰ δύναμιν πᾶσαν τὴν
 ἱστορίαν ἐν σινδόνι χαράξας αὐτοῦ που περὶ τὴν θήκην ἱερὸν ἀνέθηκε θέαμα. ἔχει
 δὲ ὧδε τὸ φιλοτέχνημα·
 Ὑψηλὸς ἐπὶ θρόνου καθίδρυται δικαστής, πικρὸν καὶ δυσμενὲς βλέπων εἰς τὴν παρ-
 θένον — ὀργίζεται γάρ, ὅταν ἐθέλῃ, κὰν ταῖς ἀψύχοις ὕλαις ἢ τέχνῃ —, δορυφόροι
 δὲ τῆς ἀρχῆς καὶ στρατιῶται πολλοί, οἱ μὲν τῶν ὑπομνημάτων ὑπογραφεῖς δέλτους
 φέροντες καὶ γραφίδας· ὧν θάτερος ἀναρτήσας ἀπὸ τοῦ κηροῦ τὴν χεῖρα βλέπει
 πρὸς τὴν κρινομένην σφοδρῶς, ὅλον ἐκκλίνας τὸ πρόσωπον, ὥσπερ παρακελευόμε-
 nos γεγωνότερον λαλεῖν, ἵνα μὴ κάμνων περὶ τὴν ἀκοὴν ἐσφαλμένα γράφῃ καὶ ἐπι-
 λήψιμα. ἔστηκε δὲ ἡ παρθένος ἐν φαιῶ χιτῶνι καὶ ἱματίῳ τὴν φιλοσοφίαν σημαί-
 νουσα, ὡς μὲν ἔδοξε τῷ γραφεῖ, καὶ τὴν ὄψιν ἀστεία, ὡς δὲ ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν ψυχὴν
 Rom. 624 κεκαλλωπισμένην ταῖς ἀρεταῖς. ἄγουσι δὲ αὐτὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα δύο στρατιῶ-
 ται, ὁ μὲν ἔλκων ἐπὶ τὸ πρόσω, ὁ δὲ κατόπιν ἐπείγων· κεκραμένον τῆς παρθένου
 τὸ ἦθος αἰδοῖ καὶ στερρότητι νεύει μὲν γὰρ εἰς γῆν, ὥσπερ ἐρυθριῶσα τὰς ὄψεις
 τῶν ἀρρένων, ἔστηκε δὲ ἀκατάπληκτος οὐδὲν πᾶσχουσα πρὸς τὸν ἀγῶνα δειλόν.
 ὡς ἔγωγε τοὺς ἄλλους τέως ἐπήνουν ζωγράφους, ὅταν ἐθεασάμην τῆς γυναικὸς
 ἐκείνης τῆς Κολχίδος τὸ δρᾶμα, ὅπως μέλλουσα τοῖς τέκνοις ἐπιφέρειν τὸ ξίφος ἐλέω
 καὶ θυμῷ μερίζει τὸ πρόσωπον καὶ θάτερος μὲν τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ὀργὴν ἐμφανί-
 30

5-726,22 Aster. Amas. hom. XI (in Euphemiam) (CPG 3260; BHG^a 623) p. 153,16-155,17 Datema (= DMPQRS) =
 c. 2-4 (p. 5-8) Halkin (= DHMPQRS); laudatur etiam Act. IV p. 304,13-308,4, ubi plura adferuntur 28-726,1 cf.
 Eur. Med. v. 1236-1250

5-726,22 = Niceph. refut. c. 105,23-86 (ex Asterio); cf. Niceph. antirr. II c. 16, PG 100, 364 C - 365 A

(H)V T M 5-726,22 = Aster. (= DHMPQRS), Act. IV (= H^{IV}V^{IV}T^{IV}M^{IV}), Niceph.^{ref} (= CP), Pa f.
 264^v-265^v

1 Καὶ om. M | ἐπειδὴ V: ἐπεὶ δὲ T M | τοῖς + αὐτοῖς M 2-3 τῆς — ἐκκλησίας om. M 5 ἀκήρατος +
 τοῦνομα Εὐφημία H (uide infra), ἀκήρατον Aster. (DS) Niceph.^{ref} 5-6 Εὐφημίαν — αὐτήν om. H (uide supra)
 6 δέ om. H | προθύμως] πρὸ πάντων V 9 τε M V^{IV} Niceph.^{ref} (P), cf. lat.: δὲ HV T H^{IV} T^{IV} M^{IV} Pa Aster.
 (DQRS) Niceph.^{ref} (C), om. Aster. (HMP) 10 καὶ incertum in M | τὴν om. T^{IV} Aster. (HR) | κοινὴν] καινὴν
 H^{IV} T^{IV} M^{IV} Pa Aster. (HMPQR) | ποιοῦνται M^{IV} Aster. (DS) Niceph.^{ref} (cf. lat.): ποιοῦντες H (prob.) V T M
 H^{IV}V^{IV} T^{IV} Pa Aster. (HMPQR) 11 αἰεὶ + καὶ προαιρέσει Aster. (D) 12 τοῖς συνιούσι λαοῖς H | συνόν-
 τας M^{IV} Aster. (H) συνιῶντας Pa (de H uide supra) 13 τὰ om. Aster. (HMPQ) 16 κάθηται V V^{IV}
 17 ἐθέλοι Niceph.^{ref} | ἀψύχοις] τῶν ἀψύχων H 19 ἀναρτίσας V 20-21 παρακελευόμενος + αὐτῇ
 Aster. (HMPQS) 21-22 ἐπιλείψιμα H H^{IV} 22 δέ] μὲν M^{IV} δέ + καὶ Pa, om. V^{IV} Aster. (D) | καὶ ἱματίῳ
 om. H 22-23 σημαίνουσιν Keil 23 ἀστεία T M H^{IV}V^{IV} T^{IV} M^{IV} | δέ μοι T^{IV} δ' ἔμοιγε Aster. (D)
 24 κεκαλλωπισμένην Pa Aster. (M) 25 κεκραμένον V H^{IV} Pa 26 ἦθος] εἶδος M H^{IV} Aster. (S) 27 δῆ-
 λον V Pa δεινόν Aster. (DS) Niceph.^{ref} δι' ὅλου Aster. (HMPQ) 28 ὅταν] ὅτ' ed. Rom.* ἔστ' ἂν Aster. (S)
 29 δράμα codd. (etiam in Act. IV) Pa, corr. ed. Rom.

Et quia Asterii memoriam fecimus, eia uerbis eius utentes uenerabilium imaginum traditionem antiquam esse legislationem monstremus catholicae ecclesiae. etenim ipse contemplatus imaginem passionis Euphemiae martyris talibus est laudibus usus: Ma. 307

„Mulier quaedam fuit sacra uirgo incorrupta deo pudicitiam uouens quam Euphemiam uocant. cum autem tyrannus aliquando pios persequeretur, satis prompte mortis elegit periculum. porro ciues et communicatores religionis, pro qua et mortua est, uirilitatis lege sacram uirginem admirantes, iuxta sacrarium sepulchro dedicato et arca posita honores ei concelebrant et annuatim diem festum faciunt et sollemnem. denique sacrati diuinorum mysteriorum assertores etiam sermonibus memoriam semper honorant et qualiter perfecit agonem perseuerantiae diligenter praesentes populos edocent, at uero pictor pie agens et ipse per artem secundum uires totam eius historiam in sindone figurans circa sepulchrum posuit titulum. habet autem se sic artis diligentia: La.-Co. 490

Excelsus super thronum locatur iudex, amare ac furiose uirginem intuens – irascitur enim ars etiam in materiis inanimatis, cum uult –, satellites autem principis et milites multi, alii quidem monumentorum descriptos ferentes libros et pittacia; quorum alius suspensa manu a cera aspicit ad eam quae iudicabatur ualide, totam inclinans faciem quasi iussus facilius loqui, ut non laborans erga auditum mendosa describeret et imperfecta. stabat autem uirgo in fulua tunica et ueste philosophiam significans et, ut uisum est pictori, et uultum urbanum, ut autem mihi apparet, animam decoratam uirtutibus. ducunt autem eam ad principem duo milites, uno quidem ante trahente, altero uero postergum urgente temperatum uirginis morem pudore atque constantia; nam in terram quidem innuit ut erubescens marium uultus, stabat autem inperterrita, nihil perpetiens ad agonem. uerum cum ego alios interim laudarem pictores, <quando> uidi mulieris illius Colchidis opus, quod gnatis gladium illatura misericordia et furore diuideret faciem et uno quidem oculorum iram ostenderet, altero uero Rom. 624

P VE 4-727,20 ~ Act. IV (cf. app. crit.)

4-727,20 interpretationem multis locis discrepantem, sed uix meliorem praebet Act. IV p. 305,13-309,3 4 incorruptam codd., correxi coll. gr. et Act. IV 6 communicatores ~ κοινωνοὶ (cf. Vulg. 1 Petr. 5,1) 7 uirilitatis lege ~ ἀνδρείαν ὁμοῦ καὶ? (uirilem et Act. IV); *interpres fort. legit ἀνδρείας νόμῳ* | lege] ergo ed. Rom.^{ms}, sed uide supra | sepulchro ed. Rom.* 8 annuatim (sic) P | festum diem VE (corr. F) 9 sollempnem V solemnem ed. Rom.* | sacrati ... assertores ~ ἱεροφάνται (hierophantae Act. IV, ubi glossema Anastasii sacri disputatores) 10 perseuerantie P V 11 praesentes] Anast. uertit συνόντας 12 eius] *interpres* αὐτοῦ που (i.e. eodem fere loco) male intellexit (idem mendum in Act. IV) | sepulchrum ed. Rom.* | titulum ~ ἱερὸν ... θέαμα (sacram uisionem Act. IV), sacrum spectaculum ed. Rom.^{ms} 13 artis diligentia ~ τὸ φιλοτέχνημα (amabile artificium Act. IV) 15 principis ~ τῆς ἀρχῆς? (principatus Act. IV) 16 monumentorum – pittacia (monumentorum descriptos libros ferunt et codicillos Act. IV) ~ τῶν ὑπομνημάτων ὑπογραφεῖς δέλτους φέροντες καὶ γραφίδας? *interpres sententiam male intellexisse uidetur* | descriptos] descriptores ed. Rom.* ex gr., sed uide supra | pittacia P ed. Rom.: pitacia V pictacia E „gr. stylos“ ed. Rom.^{ms} (stilos Hard.^{ms}) 17 aliis P^{ac} (u add. P^c s.l.) | ualide (~ σφοδρῶς) male hoc loco positum (om. Act. IV) 18 iussus facilius loqui ~ παρακελευόμενος γεγωνότερον λαλεῖν? (iubens magis loquendum Act. IV), „iubens clarius l.“ ed. Rom.^{ms} | erga] melius circa Act. IV 19 imperfecta] melius reprehensibilia Act. IV (reprehendenda ed. Rom.^{ms}) | fulua] melius aquilo (sc. indumento) Act. IV (fusca La.-Co.^{ms}) 19-21 et³ – uirtutibus] *interpres constructionem uerborum mutauit (etiam in Act. IV)* 20 et (etiam Act. IV) om. F edd. | uultum urbanum] pulchra facie ed. Rom.^{ms}, sed uide supra | decorata ed. Rom.* 21 ante quidem F edd. 22 postergum (cf. Act. IV)] posttergum P post ergum V post tergum E edd. 22-23 urgente – constantia] *interpres constructionem uerborum mutauit (etiam in Act. IV)* 22 urgente E edd. 23 terra F ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | innuit ut] intuetur F² edd., sed cf. gr. et Act. IV | uultus marium ed. Rom.* (a uultibus marium Act. IV) 23-24 inperterrita F edd. 24 agonem + timendum Act. IV 25 quando *suppleui coll. gr. et Act. IV* 26 unus ... alter Act. IV

ζει, θάτερος δὲ τὴν μητέρα μηνύει φειδομένην καὶ φρίττουσαν — νῦν δὲ τὸ θαῦμα ἀπ' ἐκείνης τῆς ἐννοίας πρὸς ταύτην μετέθηκα τὴν γραφήν· καὶ σφόδρα γε ἄγαναι τοῦ τεχνίτου, ὅτι μᾶλλον ἔμιξε τῶν χρωμάτων τὸ ἦθος, αἰδῶ τε ὁμοῦ καὶ ἀνδρείαν κεράσας, πάθη κατὰ φύσιν μαχόμενα.

Προβαινούσης δὲ εἰς τὸ πρόσω τῆς μιμήσεως δῆμιοί τινες ἐν χιτωνίσκοις γυμνοὶ ἤδη ἤρχοντο τοῦ ἔργου. καὶ ὁ μὲν δραξάμενος τῆς κεφαλῆς καὶ ἀνακλίνας εἰς τὸ κατόπιν παρείχε τῷ ἑτέρῳ εὐτρεπὲς εἰς τιμωρίαν τῆς παρθένου τὸ πρόσωπον, ὃ δὲ παραστὰς ἐξέκοπτε τῶν ὀδόντων. σφύρα δὲ καὶ τέρετρον φαίνεται τῆς τιμωρίας τὰ ὄργανα. δακρύω δὲ τὸ ἐντεῦθεν καὶ μοι τὸ πάθος ἐπικόπτει τὸν λόγον. τὰς γὰρ τοῦ αἵματος σταγόνas οὕτως ἐναργῶς ἐπέχρωσεν ὁ γραφεύς, ὥστε εἴποισ ἂν προχεῖσθαι τῶν χειλέων ἀληθῶς καὶ θρηνήσας ἀπέλθοις. δεσμωτήριον μετὰ ταῦτα, καὶ πάλιν ἡ παρθένος σεμνὴ ἐν τοῖς φαιοῖς ἱματίοις κάθηται μόνη ἐκτείνουσα τὴν χεῖρα πρὸς οὐρανὸν καὶ καλοῦσα θεὸν ἐπικούρον τῶν δεινῶν. εὐχομένη δὲ αὐτῇ φαίνεται ὑπὲρ κεφαλῆς τὸ σημεῖον ὃ δὴ νόμος χριστιανοῖς προσκυνεῖν τε καὶ ἐπιγράφεσθαι, σύμβολον οἶμαι τοῦ πάθους ὅπερ αὐτὴν ἐξεδέχετο. εὐθύς γοῦν καὶ μετ' ὀλίγον πῦρ ἀλλαχοῦ σφοδρὸν ὁ ζωγράφος ἀνῆψεν, ἐρυθρῷ χρώματι ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπιλαμφθέντι σωματοποιήσας τὴν φλόγα. ἴστησι δὲ μέσην αὐτὴν τὰς μὲν χεῖρας πρὸς οὐρανὸν διαπλώσασαν, ἀχθηδόνα δὲ οὐδεμίαν ἐπιφαίνουσιν τῷ προσώπῳ, ἀλλὰ τὸναντίον γεγηθυῖαν, ὅτι πρὸς τὴν ἀσώματον καὶ μακαρίαν ἐξεδήμει ζωὴν. μέχρι τούτου καὶ ὁ ζωγράφος ἔστησε τὴν χεῖρα καὶ γὰρ τὸν λόγον. ὦρα δὲ σοι καὶ αὐτὴν, εἰ βούλει, τελέσαι τὴν γραφήν, ἵνα κατὰ τὴν ἀκριβῶς, εἰ μὴ πολὺ κατόπιν τῆς ἐξηγήσεως ἦλθομεν.”

Καὶ ταῦτα μὲν Ἀστέριος. σκοποῦντες δὲ τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ εἰρημένα, εὐρήσομεν τὸν αὐτὸν ἐκεῖθεν ἐκλεξάμενον τὰ παρ' αὐτοῦ διηγορευμένα. ὁ θεὸς γὰρ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωσεῖ περὶ τῆς σκηνῆς διατασσόμενος ποικίλα καὶ διάφορα ἐν αὐτῇ ἔργα προστάξας πρὸς τούτοις ἔφη· ποιήσεις αὐλαίας ἐκ βύσσου κεκλωσμένης καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου κεκλωσμένου, χερουβὶμ ἐργασίᾳ ὑφάντου ποιήσεις αὐτάς. καὶ αὕτη μὲν ἡ διαταγή διδάσκει ἡμᾶς, ἵνα τὰ τῷ θεῷ ἀνατεθειμένα ἀναλώμασι πλείστοις κατασκευάζωνται, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων οὐχ οὕτως· εἴρηται γὰρ τῷ λαῷ· καὶ ἱμάτιον ἐκ δύο ὑφασμένον οὐκ ἐπιβαλεῖς σεαυτῷ. λευκότερα δὲ ὁ θεὸς ἀπόστολος τούτων τὴν ἐννοίαν παρίστησι παραγγέλλων τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναῖξιν ἐπαγγελλομέναις θεοσεβείαν δι' ἔργων ἀγαθῶν. ταῦτα οὖν εἰδότες ἡμεῖς οἱ τῷ θεῷ μόνῳ τὴν

26–28 Ex. 26,1 30 Leu. 19,19 31–34 1 Tim. 2,9–10

20–22 ὦρα — ἦλθομεν cf. Act. IV p. 310,3–4; Speck, Asterios p. 363

(H)VT M 20–22 ὦρα — ἦλθομεν praetermisit H 23–728,11 σκοποῦντες — φασι praetermisit H

2 μετατέθεικα T^{IV} Aster. (R) | γε om. V V^{IV} 3 ἦθος] εἶδος Pa ἄνθος Aster. (DS) Niceph.^{ref}, cf. K.–H. Uthemann, JÖB 49, 1999, 358 | ἀνδρίαν V^{IV} edd. Niceph.^{ref} (C) 5 γυμνοὶ ἤδη] γυμνῶ εἶδει T^{IV} γυμνοειδεῖς Aster. (R) 7 εὐπρεπὲς V V^{IV} Pa Aster. (RS) Niceph.^{ref} (C) 8 ὀδόντων + τὸ μαργαρωδὲς Aster. (D) (recepit Datema) | σφυρὰ T T^{IV} σφῦρα V^{IV} Aster. 9 τὸ (etiam in Act. IV scribendum)] τὰ M 10 ἐναργῶς om. V^{IV} Aster. (D) Niceph.^{ref} | γραφεύς] ζωγράφος V T^{IV} Aster. (R) 11 χειλῶν HV M H^{IV} T^{IV} M^{IV} Pa 12 τοῖς om. H | κάθηται μόνη om. M 14 αὐτὴ V αὕτη T^{IV} Niceph.^{ref} (C, εὐχομένης δὲ αὐτῆς P) | νόμος] νόμοις M^{IV}vac (prob.) Aster. (DS) πέφυκε Aster. (HMPQ [om. νόμος], πέφυκε post τε HMP) 17 ἐπιλαμφθέντι — φλόγα om. H | μὲν om. Vc edd. 18 χείρας HV (et sic saepe V) | διαπλώσας M 21 καί] κὰς Keil 25 Μωϋσῇ M 26 ἔργα + τεχνάσθαι sic V (cf. lat.) | πρὸς τούτοις nihil respondet in lat. 27 ὑφάντου V T 30 ὑφασμένον + κίβδηλον Sept. (cf. Sept.^G ad loc.) 34 θεοσεβεῖν M

matrem indicaret parcentem et horrescentem – nunc autem miraculum ab illo sensu ad hanc mutauit picturam; et ualde quoque admiror artificem, quoniam magis commiscuit colorum morem, pudorem pariter et fortitudinem temperans, affectiones uidelicet quae inuicem aduersantur.

- 5 Cumque progredere-
 10 iam opus urgebant. et unus quidem apprehendens caput et inclinans retrorsum
 praebat alteri paratam ad poenam uirginis faciem, at ille assistens incidebat dentes. Ha. 403
 malleus et teretrum poenae instrumenta uidentur. lacrimor hinc et mihi passio
 sermonem recidit. sanguinis enim guttas ita pictor liquido colorauit, ut diceret
 15 ueraciter eas a labiis fluere et lamentis affectus abires. uinculum post haec, et iterum PL 129, 426
 uirgo decora in fuluis uestibus sedet sola extendens manus ad caelum, inuocans
 deum tutorem in poenis. orante autem ea uidetur super caput signum quod lex est Ma. 310
 christianis adorandi et superscribendi, quod ego indicium esse arbitror passionis
 quae illam manebat. mox ergo et post paululum ignem alibi uehementem pictor
 20 succendit, rubro colore hinc et inde clarescente corpus efficiens. at uero in medio
 flammae statuit eam manibus ad caelum expansis, sed molestia nulla in facie appa-
 rente, quin e diuerso hilarem, quoniam ad incorpoream et beatam uitam pergebat.
 usque huc et pictor retinuit manum et ego sermonem. porro adtende tibi, si uolueris La.-Co. 491
 et eandem perficere picturam, ut consideres diligenter, nisi multum inferius quam
 oportuit ad narrationem accessimus.“

- Et haec quidem Asterius. tractantes autem et quae in diuina scriptura dicta sunt,
 inueniemus eundem ex ea elegisse quae ab ipso dicta fuerunt. deus enim famulo suo
 Mosi de tabernaculo disponens, postquam uaria et diuersa in eo opera fieri praecepit,
 ait: *facies cortinas ex bysso retorta, hyacintho et purpura et cocco retorta, cherubim*
 25 *opere textoris facies eos.* et ipsa quidem dispositio docet nos, ut ea quae deo dicata Rom. 625
 sunt expensis multis conficiantur, in humanis autem non ita. dictum est enim
 populo: et *uestem duobus contextam ne induas.* lucidissime autem diuinus apostolus
 horum sensum commendat praecipiens *mulieres in habitu ornato cum uerecundia et*
 30 *sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus aut auro aut margaritis uel ueste pretiosa,*
sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. haec considerantes

P VE

2 quoque ~ γε? (om. Act. IV) 4 inuicem] melius per naturam Act. IV 6 opus] ad opus ed. Rom.*, sed cf. e.g. Vulg.
 2 Par. 34, 12 | urgebant E edd. 7 paratam] ad paratam (sic) E apparatam F edd. | penam VE 8 malleum codd., corr.
 ed. Rom. (cf. Act. IV) | poene P penę V 9 sanguis P Hard. (sic etiam codd. omnes in Act. IV, ubi uide app. crit.)
 10 melius uincula Act. IV („gr. carcer“ ed. Rom. mss) 11 sedet] sed et ed. Rom.* | celum P 12 caput + eius P V, sed
 cf. gr. et Act. IV 13 superscribendi ~ ἐπιγράφεισθαι? (praescribere Act. IV); de notione cf. Keil ad loc. 15 corpus
 efficiens (afficiens E)] flammam ante corpus efficiens add. ed. Rom.* ex gr. (praetulerim, si corrigere uelis, corpus
 efficiens <flammam>; cf. corpoream faciens flammam Act. IV) 17 ediuerso codd. (fort. retinendum) 18 huc] adhuc
 Pac (ad del. P^c) | adtende (attende E edd.)] *interpretes legit uel intellexit* ὅρα (tempus recte Act. IV); idem mendum su-
 pra p. 655, 19 19 et om. F edd. (et ante si habet Act. IV) | eadem Pac (n. superscr. P^c) | ut] et E edd. 21 et interpreti
 tribuendum, ut uidetur, om. ed. Rom.* 22 legisse ed. Rom.* | dictata P | fuerunt] sunt fuerunt Pac (sunt exp. P^c)
 23 Moysi E edd. 24 facies (uar. lect. in Vulg.)] facias ed. Rom. (corr. ed. Reg.) | bisso P E | retorta!] fort. retorta <et>
 scribendum; cf. gr. et Vulg. | hyacintho P yacinto V iacinto E, corr. ed. Rom. 27 ne uar. lect. in Vulg. 28 precipiens
 codd. | ornato] decenti ed. Rom. mss, sed cf. Vulg. 29 ornantes ~ κοσμεῖν (Anast. ex Vulg.)

λατρείαν ἡμῶν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσάγοντες πάντα τὰ αὐτῶ ἀνατεθειμένα καὶ καθιερωμένα, εἴτε θεῖος τύπος τοῦ τιμίου σταυροῦ εἴτε ἅγιον εὐαγγέλιον εἴτε σεπταὶ εἰκόνες εἴτε ἱερὰ σκεύη εἰσὶ, καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ περιπτυσσόμεθα, ὡς ἐλπίζοντες ἅγιον εὐαγγέλιον μεταλαμβάνειν παρ' αὐτῶν, καὶ προσκύνησιν τιμητικὴν αὐτοῖς ἀποδιδόμεν. προσκυνεῖτε γάρ, φησί, τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστι. διὸ καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ λόγῳ αὐτοῦ οὕτω φησί: „Τὴν Βηθλεὲμ τίμησον καὶ τὴν φάτιν προσκύνησον.” ἃ γὰρ τῷ θεῷ ἀνατίθενται τῇ αὐτοῦ ἐπιφοιτήσει τε καὶ μεθέξει ἁγία ἐστὶ, καθὼς πᾶσα ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ ἢ τιμῇ τῆς ἀγιότητος οὐκ ἄλλως φυλάττεται ἢ διὰ τῆς ἡμῶν σχετικῆς προσκυνήσεως. αὐτοὶ δὲ ἐτι ἐμπνέοντες ψεύδους ἄλλο- 10 τριόν τι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας συρράψαντές φασι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ Θεόδοτος Ἀγκύρας ὁ συναγωνιστὴς Κυρίλλου περὶ τῶν αὐτῶν διδάσκει οὕτως· „Τὰς τῶν ἁγίων ἰδέας οὐκ ἐν εἰκόσιν ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων ἀναμορφοῦν παρειλήφμεν, ἀλλὰ τὰς τούτων ἀρετὰς διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ 15 αὐτῶν δηλουμένων οἷον τινὰς ἐμψύχους εἰκόνας ἀναμάττεσθαι δεδιδάγμεθα, ἐκ τούτου πρὸς τὸν ὅμοιον αὐτοῖς διεγειρόμενοι ζῆλον· ἐπεὶ εἰπάτωςαν οἱ τὰς τοιαύσδε ἀναστηλοῦντες μορφάς, ποίας ἐκ τούτων ἄρα καταπολαύοιεν ὠφελείας ἢ ἐν ποίᾳ διὰ τῆς τούτων ἀναμνήσεως ἀνάγονται πνευματικῇ θεωρίᾳ. ἀλλ' εὐδηλον, ὡς μα- 20 ταίᾳ ἢ τοιαύτῃ ἐπίνοια καὶ διαβολικῇ μεθοδείᾳ εὗρημα.”»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Εἰ Θεόδοτος παρῆν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, τῇ μακαρίᾳ συνεξεβόησεν ἂν Σωσάννῃ πρὸς τὸν θεὸν λέγων· ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς πάντα πρὶν 25 γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψευδῇ κατηγορήσαν μου, ζηλώσαντες τοὺς πρεσβυτέρους τῆς βαβυλωνικῆς συγχύσεως οἱ τῆς ψυχοφθόρου ταύτης κενοφωνίας εἰσηγηταί. ἀλλὰ θέλοντες ἑαυτοὺς ἱκανοὺς καὶ περιφανεῖς ἀποδείξαι κενὰ τινὰ 30 λαρυγγίζουσι, καὶ ψευδῆς ἀποδείκνυνται ὁ κάλαμος τῆς γραφῆς αὐτῶν, καὶ προφανῶς παραχαράκται τῆς ἀληθείας εὐρίσκονται. πολλοὶ γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐκζητήσαντες εἰτά τε καὶ ἐρευνήσαντες ἐν τοῖς λόγοις τοῦ αὐτοῦ Θεοδότου περὶ τοῦ προκειμένου ῥητοῦ, εἰ ἄρα ἐγγέγραπται τι τῶν τοιούτων, οὐδαμῇ οὐδαμῶς εὕρομεν· οὐδὲ γὰρ 30

1 Ioh. 4,23 et 24 5-6 Ps. 98,5 20 διαβολικῆς μεθοδείας cf. Eph. 6,11 23-24 cf. Sus. (Theod.) 42-43

7 Greg. Naz. or. 38 (in theophania) (CPG 3010,38; BHG^a 1921) c. 17,6-7 Moreschini/Gallay; laudatur etiam infra p. 788,30-31 14-20 Theodot. Ancyr. fragmentum contra imagines (CPG 6133); cf. infra p. 770,8-13; cf. Thümmel, Frühgeschichte n. 49

14-20 = Niceph. refut. c. 93,3-14 (cf. c. 107,4-8) (ex synodi a. 815 habitae florilegio); Theod. Stud. epist. 380,125-133; cf. Niceph. adu. Epiph. p. 372,25-26

(H) V T M 7 = Greg. Naz. 14-20 = Niceph.^{ref}, Theod. Stud. 21-746,15 Ἐπιφάνιος — ἀπεφάναντο praetermisit H

3 ἀσπασώμεθα καὶ περιπτυσσώμεθα V T edd., sed cf. lat. 5 ἀποδώσωμεν V T edd., sed cf. lat. 6 ἐν τῷ om. V 7 οὕτω om. V 8 ἐστὶ] εἰσι V 9 τῷ scripsi coll. lat.: ὡς codd. | ἁγίῳ] ἅγια V 12 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 13 Ἀγκύρας H M ed. Rom.: Ἀγκύρων V T 14 ἰδέας H T M: εἰκόνας V εἰδέας Niceph.^{ref} (C) Theod. Stud. (CS) 18 ἄρα (ἄρα Theod. Stud. [CM]) ἐκ τούτων Niceph.^{ref} Theod. Stud. | καταπολαύειν V (prob.) 20 εὗρημα Theod. Stud. 21 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 23 τὸν om. Vc edd. | εἰδὼς + τὰ V Sept. (sed cf. e.g. Conc. Later., ACO ser. II, I p. 234,37) 24 γεννέσεως V 25 καινοφωνίας ed. Rom.* (cf. lat.), sed uide infra κενὰ τινὰ λαρυγγίζουσι 28 πολλὰ V 29 εἰτά om. M 30 εὗραμεν V

nos qui deo soli seruitutem nostram *in spiritu et ueritate* offerimus, omnia quae ei oblata et dicata sunt, siue diuinus typus pretiosae crucis siue euangelium siue uenerandae imagines siue sacra uasa sint, et salutamus et amplectimur ea, ueluti spem habentes sanctificationem ab eis percipere, et adorationem honoratoriam illis impendimus. *adorate enim scabellum*, inquit, *pedum eius, quoniam sanctus est*. propter quod et Gregorius theologus in sermone suo de natiuitate Christi sic ait: „Bethlehem honora, praesepe adora.“ ergo quod deo dicatur praesentia et participatione eius sanctum est, quemadmodum omnis scriptura testatur, et ei qui sanctus est honor sanctitatis non aliter conseruatur quam per nostram affectualem adorationem. ipsi autem adhuc spirantes mendacii aliena quaedam ab ecclesia catholica consuentes aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Consona uero istis et Theodotus Ancyranus concertator Cyrilli de eisdem docet ita: „Sanctorum uultus non in imaginibus ex materialibus coloribus factis formandos accepimus, sed horum uirtutes per ea quae de illis in scriptis indicantur quasi quasdam animatas imagines imitari didicimus et ex hoc ad similem illis zelum erigimur. nam dicant hi qui tales erigunt formas, quali putas ex his perfruantur utilitate uel in quam spiritalem contemplationem ducantur per harum commemorationem. sed manifestum est quod uana sit huiusmodi excogitatio et diabolicae argumentationis inuentio.“ »

(Epiphanius diaconus legit:)

Si Theodotus esset in hac uita, cum beata Susanna clamaret dicens: *deus aeternae, qui absconditorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant, tu nosti quia falso contra me tulerunt testimonium* hi qui senes aemulantes Babylonicae confusionis huius nouitatis auctores existunt. sed uolentes se idoneos et illustres ostendere quaedam uana fauce loquuntur, et fallax ostenditur calamus scripturae ipsorum, et euidenter adulteratores ueritatis inueniuntur. multi enim nobiscum exquirentes deindeque scrutantes in sermonibus eiusdem Theodoti de proposito dicto, si uere scriptum sit huiuscemodi, [et] numquam usquam inuenimus; neque enim ipse quid tale locutus

22–24 *Vulg. Dan. 13,42–43*

P VE

1 ei om. VE edd. 2 dicata E edd., sed cf. supra p. 693,8 al. 3 uasa sacra F edd. | „salutemus, amplectamur, etc.“ La.-Co.^{ms} (cf. app. crit. gr.) 5 inquit post enim ed. Rom.* | sanctum V edd. („gr. sanctus“ ed. Rom.^{ms}) *Vulg.*, sed cf. psalt. antiqua apud Weber 6 sic om. E edd. 7 Betlehem P^{ac} (h¹ add. P^c s.l.) Betlēm V Bethlehem E edd. 10 mendaci P 17 putas] Anast. confudit ἄρα cum ἄρα (idem mendum Act. V p. 539,3 al.) | perfruemur codd., corr. ed. Rom. 22 aeternae P eterne V eterne E 23 expectaueris falsum (ita *Vulg.*) 24 aemulantes senes ed. Rom.* | senes ~ πρεσβυτέρους (cf. Gloss.) 25 nouitatis] Anast. uertit καινοφωνίας 26 locuntur P 27 deindequae P 28 siue rescriptum (sic) P E 29 et om. ed. Rom.*, seclusi | nunquam E (abbr. P)

αὐτός τι τῶν τοιούτων διηγόρευσε. προφανῶς γὰρ δέδεικται ὅτι οὐ Θεοδότου ἡ
 χρῆσις ἐστὶ πικρίας γὰρ καὶ παροξυσμοῦ μεστὸς ὁ λόγος, καὶ γλώσσης ἀκρατοῦς
 καὶ ἀκαθάρτων χειλέων ἡ τόλμα τοῦ φληναφήσαι διαβολικῆς μεθοδείας εὕρημα τὴν
 τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀνατύπωσιν· ὄντως εὐδηλον ὅτι τῶν χριστιανοκατηγόρων
 τοῦτο ἰδίωμά τε καὶ πλάσμα καὶ οὐ Θεοδότου· ἐπεὶ εἰ, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἐξ αὐτοῦ
 τὴν μαρτυρίαν παρήγαγον, ἔδει αὐτοὺς τρανῶς δηλῶσαι, ἐκ ποίου λόγου αὐτοῦ ἡ
 χρῆσις ἐλήφθη· ἀλλ' ὡς γινώσκοντες αὐτὸ φάλλον τὸ ψεῦδος τῇ σιωπῇ ἐπαφῆκαν.
 τοὺς λόγους αὐτοῦ τοίνυν συναγείραντες, λέγομεν δὴ τοὺς πρὸς Λαῦσον γραφέντας
 κατὰ Νεστορίου ἐν τόμοις ἐξ καὶ τὴν ἐρμηνείαν τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ
 ἁγίων πατέρων καὶ τὸν λόγον τὸν εἰς τὴν γέννησιν τοῦ κυρίου καὶ τὸν εἰς τὰ
 φῶτα καὶ τὸν εἰς τὸν Ἥλιον καὶ τὴν χήραν καὶ τὸν εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ Ἰωάν-
 νην καὶ <τὸν> εἰς τὸν χωλὸν τὸν καθημένον πρὸς τὴν ὠραίαν πύλην καὶ τὸν εἰς
 τοὺς τὰ τάλαντα λαβόντας καὶ τὸν εἰς τοὺς δύο τυφλοὺς, οὐδαμῶς τὸ ῥητὸν ὃ
 αὐτοὶ προήνεγκαν εὔρομεν. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ψευδοσύλλογος αὐτῶν ὅτε ὠχλαγωγεῖτο
 καὶ ἐνεγράφη ἐν τῷ φαλολογήματι αὐτῶν, ἀπὸ βιβλίου τοῦ Ἀγκυρανοῦ ἡ χρῆσις
 μετελήφθη, ἀλλὰ διὰ ψευδοπιπτακίου τινὸς ὡς λοιμός τις διέδραμεν· οὗτινος μετέλα-
 βον οἱ ἀπλούστεροι, οἱ δὲ ἐχέφρονες καὶ τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενοι τοῦτο πάντοτε ὡς
 ψεῦδος ἠγήσαντο. ἡγήτορα δὲ τῆς αὐτῶν λοιμώδους αἱρέσεως ἔτι προβάλλονται
 τὸν ὑπερασπιστὴν Ἀρείου καὶ συνασπιστὴν Εὐσεβίου Νικομηδείας, Θεογνίου Νικαί-
 ας καὶ Μάριδος Χαλκηδόνος, τὸν ἐξάρξαντα τῶν ἀντιπαραταξαμένων τῇ ἐν Νικαίᾳ
 ἀγία συνόδῳ, οὕτω φάσκοντες·

Ma. 313 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιος πρὸς Κωνσταντίαν Αὐγούστην αἰτησα-
 μένην Χριστοῦ εἰκόνα ἀποσταλῆναι αὐτῇ παρ' αὐτοῦ τοιάδε λέγει· „Ἐπεὶ δὲ καὶ
 περὶ τινος εἰκόνος ὡς δὴ τοῦ Χριστοῦ γέγραφας βουλομένη σοι ταύτην ὑφ' ἡμῶν
 πεμφθῆναι, τίνα λέγεις καὶ ποίαν ταύτην ἦν φῆς τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα; πότερον τὴν
 ἀληθῆ καὶ ἀμετάλλακτον καὶ φύσει τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρας φέρουσαν ἢ ταύτην ἦν
 δι' ἡμᾶς ἀνείληφε τῆς τοῦ δούλου μορφῆς περιθέμενος τὸ σχῆμα; ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς
 τοῦ θεοῦ μορφῆς οὐδ' αὐτὸς ἠγοῦμαι σε ζητεῖν ἅπαξ πρὸς αὐτοῦ πεπαιδευμένην,
 ὅτι οὔτε τὸν πατέρα τις ἔγνω εἰ μὴ ὁ υἱὸς οὐδ' αὖ τὸν υἱὸν γνοίη ποτέ τις ἐπαξίως»

3 cf. Is. 6,5 | διαβολικῆς μεθοδείας cf. Eph. 6,11 28 ἀνείληφε — σχῆμα cf. Phil. 2,7 29 θεοῦ μορφῆς cf. Phil.
 2,6 30–732,1 οὔτε — πατήρ cf. Mt. 11,27

23–732,16 Eus. epist. ad Constantiam Augustam (CPG 3503; PG 20, 1545–1549 repetit editionem ab I. Boivin ex
 uariis fontibus constitutam), excerpta tria; cf. Thümmel, Frühgeschichte n. 13; A. von Stockhausen apud Krannich/
 Schubert/Sode p. 99–100 (fr. 7–8); Chrysostalis, Recherches p. 19–26 et 307–308

26–28 πότερον — σχῆμα = Niceph. c. Eus. p. 392,2–5 28–29 περὶ — πεπαιδευμένην = Niceph. c. Eus. p. 403,
 27–30 28–29 περὶ — ζητεῖν = Niceph. refut. c. 46,9–10

(H)V T M 24–732,1 = Eus. 26–28 = Niceph.^{Eus} 28–29 περὶ — πεπαιδευμένην = Niceph.^{Eus}
 28–29 περὶ — ζητεῖν = Niceph.^{ref}

3–4 μεθοδείας — τῶν² om. Vc^{ac} (add. Morin in marg. sup.) edd. (alia suppleuit ed. Rom.^{ms}) 12 τὸν¹ add. Mo-
 rin Vc^{ms} 13 τυφλοὺς + καὶ V + ἀλλ' M | ὃ + οἱ V 14 προσήνεγκαν ed. Rom.* | ἠύρομεν V | ὠχλαγώ-
 γητο V 16 μετελήφθη V μετεβλήθη M 21 ἀγία om. V 22 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 25 γέγρα-
 φας + εἰκόνα ed. Rom.* ex Vc (Probatares in marg. [l. 24–25 εἰκόνα — Χριστοῦ om. Vc^{ac}, suppl. Morin in
 marg.]) | σοι post ἡμῶν M 26 φῆς V T 27 καί² om. Niceph.^{Eus} 28 τοῦ om. Vc edd. 29 οὐδὲ
 Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref} | πρὸς] παρ' Niceph.^{Eus} | παιδευομένην Niceph.^{Eus} 30 αὖ τὸν] αὐτὸν Vc edd., sed cf.
 οὐδὲ τὸν N. T.

est. euidenter namque monstratum est quod non sit Theodoti testimonium; amaritudine quippe et exacerbatione plenus sermo, et linguae intemperatae atque immundorum *labiorum* praesumptio est dicere diabolicae esse argumentationis inuentionem uenerabilium formationem imaginum. uere perspicuum est quod christianos accusantium sit haec adinuentio atque figmentum et non Theodoti; nam si, ut ipsi aiunt, ex ipso testimonium protulerunt, oportebat eos expresse indicare ex quo eius sermone testimonium sit assumptum; sed ut scientes illud falsum silentio mendacium reliquerunt. itaque sermonibus eius coaceruatis, uidelicet his qui ad Lausum scripti sunt contra Nestorium in tomis sex et interpretatione symboli sanctorum patrum apud Nicaeam conuenientium et sermone de natiuitate domini et in lumina et in Heliam et uiduam et in sanctum Petrum ac Iohannem et in claudum qui sedebat ad speciosam portam et in eos qui talenta acceperunt et [in] eo qui est de duobus caecis, nullo modo dictum quod ipsi protulerunt inuenimus. sed nec cum pseudosyllogus eorum collectus turbaretur et inscriberetur in falsa sermocinatione ipsorum, a codice Ancyрани testimonium est assumptum, sed per quoddam mendax pittacium ut pestilens quidam discurrit; quod simplices admiserunt, porro sensati et qui acquiescunt ueritati hoc semper mendacium arbitrati sunt. praeterea ductorem pestiferae hereseos suae adhuc proponunt adiutorem Arrii et coadiutorem Eusebii Nicomediensis, Theognii Nicaeni et Maridis Chalcedonensis, qui praefuit his qui restiterunt sanctae Nicaenae synodo, ita fatentes:

(Gregorius episcopus legit:)

Ma. 314

«Similiter autem et Pamphili Eusebius ad Constantiam Augustam petentem Christi imaginem mitti sibi ab eo talia fatur: „Quia uero de quadam imagine quasi Christi scripsisti uolens hanc tibi a nobis mitti: quam dicis et qualem hanc quam perhibes Christi imaginem? utrum ueram et inmutabilem et natura characteres suos portantem an istam quam propter nos suscepit *serui formae* schemate circumamictus? sed de *forma* quidem *dei* nec ipse arbitror te quaerere semel ab ipso edoctam, quoniam

PL 129, 428

P VE

1 nanque E (abbr. P) 3 esse diabolicae ed. Rom.* 4 formationem (~ ἀνατύπωσιν) scripsi coll. p. 679, 17 al.: figuram codd. figurarum F² figuras ed. Rom.* 7 falsum sc. esse 10 Niceam P V 11 Eliam E edd. | ac] et V edd. 12 in eum codd., correxi (eo sc. sermone) | qui est] quidem E qui F² edd. 12–13 cecis P E coecis ed. Rom.* 14 collectus turbaretur ~ ὡχλαγωγείτο? 15 Ancyrano P V Ancirano E, corr. ed. Rom. | pictacium E pictatium ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 16 pestilens ~ λοιμός (cf. ThLL X 1, 1924, 35 sqq.) | quiddam ed. Rom.* 17 preterea codd. | pestifere P V 18 sue P 18–19 Nicomediensis + et ed. Rom.*; sed cf. gr. 19 Theognii – Chalcedonensis om. E | Teognii P^{ac} (h add. P^c s. l.) | Niceni E Nicaeensis ed. Rom.* | Chalcedonensis V 20 Nicene synodo P Nicene (om. synodo) E synodo Nic(a)enae F edd. | facientes P^{ac} (c exp., i in t mut. P^c) 24 scripti P | hanc uolens F edd. | perhybes V perhibens E (corr. F²) 25 incommutabilem E edd. | characteres VE 26 scæmate P scemate VE, corr. ed. Rom. | circumamictis P^{ac} (u superscr. P^c) -ctos V^{ac} (u superscr. V¹) 27 de P ed. Rom.: ne VE

εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ." καὶ μετὰ τινά· „Ἀλλὰ πάντως που τῆς
 Rom. 627 τοῦ δούλου μορφῆς ἐπιζητεῖς τὴν εἰκόνα καὶ οὐ δι' ἡμᾶς περιεβλήθη σαρκίου. ἀλλὰ
 καὶ τοῦτο τῇ δόξῃ τῆς θεότητος ἀνακεκράσθαι μεμαθήκαμεν καὶ καταπεπόσθαι τὸ
 θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς." καὶ μετ' ὀλίγα· „Τίς οὖν τῆς τοιαύτης ἀξίας τε καὶ δόξης
 La.-Co. 496 τὰς ἀποστιλβούσας καὶ ἀπαστραπτούσας μαρμαρυγὰς οἷός τε ἂν εἴη καταχαράσαι
 νεκροῖς καὶ ἀψύχοις χρώμασι καὶ σκιαγραφίαις, ὅποτε μηδὲ προσβλέψαι αὐτῷ ἐπὶ
 τοῦ ὅρους οἱ θεσπέσιοι ὑπέμειναν μαθηταί, οἱ γε ἔπεςον ἐπὶ πρόσωπον, ἀφόρητον
 αὐτοῖς τὸ θεώμενον ὁμολογήσαντες. εἰ δ' οὖν τότε ἡ ἔνσαρκος αὐτοῦ μορφὴ το-
 σαύτης ἔλαχε δυνάμεως πρὸς τῆς ἐνοικούσης αὐτῇ θεότητος μεταβληθεῖσα, τί χρή
 Ha. 408 λέγειν, ὅτε τὴν θνητότητα ἀποδύς καὶ τὴν φθορὰν ἀπονιψάμενος τὸ εἶδος τῆς τοῦ
 δούλου μορφῆς εἰς τὴν τοῦ δεσπότου καὶ θεοῦ δόξαν μετεσκευάσατο μετὰ τὴν κατὰ
 τοῦ θανάτου νίκην, μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, μετὰ τὴν ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ
 ἀμφὶ τὰ δεξιὰ τοῦ πατρὸς ἵδρυσιν, μετὰ τὴν ἐν τοῖς ἀκατονομάστοις καὶ ἀρρήτοις
 κόλποις τοῦ πατρὸς ἀνάπαυσιν, εἰς ἣν ἀνιόντα καὶ ἀποκαθιστάμενον αἱ οὐράνιαι
 δυνάμεις ἀνευφήμουν λέγουσαι· ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι
 αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης."»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Ἡ προφητικὴ φωνὴ τούτοις ἀρμόσειεν, ἣν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου τοῖς
 τῶν Ἰουδαίων λαοῖς ἐγκαλῶν ἔλεγεν· Ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ
 ὥρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμένους, οἱ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. ἀφέντες
 γὰρ τὰς τῶν ἐγκρίτων πατέρων διδασκαλίας οἱ λογάδες τῶν ψευδολόγων καὶ ζη-
 λώσαντες τοὺς ἀποκηρυχθέντας τῷ πτύῳ τῆς θείας κρίσεως ἐκ τῆς δεσποτικῆς
 ἁλωνος, λέγω δὴ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, αὐτοὺς εἰς συνασπισμὸν τῆς ἑαυτῶν
 αἰρέσεως ἐπισπῶνται. τίς γὰρ οὐκ ἔγνω τῶν πιστῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ γνῶσιν
 Ma. 316 εἰληφότων ἀληθινῶν δογμάτων, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδο-
 θεὶς ὁμόδοξος καὶ σύμφρων γέγονε τοῖς τὰ Ἀρείου θρησκευούσιν; ἐν γὰρ πάσαις
 ταῖς ἱστορικαῖς αὐτοῦ βίβλοις κτίσμα τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ ἀποκαλεῖ καὶ
 ὑπουργὸν καὶ δεύτερον προσκυνητόν. εἰ δέ τινες τοῦτον διεκδικοῦντες λέγουσιν
 ὑπογράψαι ἐν τῇ συνόδῳ, δῶμεν οὕτως εἶναι· ἀλλὰ τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ τὴν ἀλή-

3-4 cf. 2 Cor. 5,4 7 οἱ — πρόσωπον cf. Mt. 17,6 15-16 Ps. 23,7 et 9 19-20 Jer. 2,13 22-23 τῷ —
 ἁλωνος cf. Mt. 3,12 et 13,36-40 25-26 cf. Rom. 1,28 29-734,1 τοῖς — αὐτῆς cf. Is. 29,13; Mt. 15,8 et Mc. 7,6

22-23 τοὺς — ἐκκλησίας cf. Conc. Const. III (epist. Leonis II papae [CPG 9441]), ACO ser. II, II 2 p. 876,21-23

1-4 Ἀλλὰ — ζωῆς = Niceph. refut. c. 46,10-13; c. Eus. p. 403,31-404,1 4-13 Τίς — ἵδρυσιν = Niceph. c. Eus. p.
 405,10-14. 409,11-14. 410,3-13 4-6 Τίς — σκιαγραφίαις = Niceph. refut. c. 173,16-19 4-6 Τίς — χρώμασι =
 Niceph. refut. c. 46,20-23

(H) V T M 1-4 = Eus., Niceph.^{ref}, Niceph.^{Eus} 4-16 = Eus. 4-13 = Niceph.^{Eus} 4-6 = Niceph.^{ref}

1 καὶ + δὴ ed. Rom.* ex Vc (Probatars s.l. [μὴ Vc^{ac}]) | Ἀλλὰ + γὰρ Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref} | που om. Niceph.^{Eus}
 Niceph.^{ref} 1-2 τῆς τοῦ om. V 2 τὴν εἰκόνα om. Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref} 4 τοσαύτης Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref}
 5 ἂν om. V | εἴη Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref}; ἢ codd. 6 σκιαγραφίαις Niceph.^{Eus} Niceph.^{ref} | μήτε V
 6-7 προσβλέψαι — ὅρους] ἐμβλέψαι αὐτῷ τοῦτον ὁφθέντι τὸν τρόπον Niceph.^{Eus} 8 τεθεωμένον sic V |
 δ' οὖν] οὖν V γοῦν ed. Rom.* | ἔνσαρκος] ἐν σαρκὶ Niceph.^{Eus} 9 αὐτοῖς V 10 ἀποδύς V ὑποδύς M^{ac} (ἀ
 superscr. M¹) | τὸ εἶδος post μορφῆς Niceph.^{Eus} 11 μετασκευάσατο Niceph.^{Eus} 12 νίκην + καὶ Niceph.^{Eus}
 (δίκην in Paris. gr. 910 et 1250 tradi docet Thümmel) | ἄνοδον + καὶ Niceph.^{Eus} 13 δεξιὰ V 17 Ἐπιφάνιος
 — ἀνέγνω om. T | διάκονος + καὶ κουβουκλείσιος M (cf. lat.) 19 ζῶντος est uar. lect. in Sept. 21 ἐκ-
 κρίτων M 22 τοῖς ἀποκηρυχθεῖσι V T edd. | τῷ τῆς θείας κρίσεως πτύῳ V 23 αὐτοὺς (sc. τοὺς
 πατέρας) αὐτοῦ V 26 γὰρ om. Vc edd. 27 ἀποκαλῶν ed. Rom.* (ἀποκαλεῖν Vc^{ac})

neque patrem quis nouit nisi filius neque ipsum filium nouit quis aliquando digne nisi
 solus pater qui eum genuit.“ et post aliqua: „Sed utique *serui formae* imaginem
 quaeris et corpusculi quo amictus est propter nos. sed et id gloria diuinitatis tempe- Rom. 627
 ratum didicimus et *absortum esse mortale a uita*.“ et post pauca: „Quis ergo
 5 huiusmodi dignitatis et gloriae uibrantes et praeferentes splendores exarare potuis- La.-Co. 495
 set mortuis et inanimatis coloribus et scripturis umbraticis, quandoquidem nec
 aspicere in eum in monte egregii sustinere *discipuli*? qui etiam *ceciderunt in faciem*,
 inportabile quod uisum sibi fuerat confitentes. ergo si tunc incarnata eius forma
 tantam uirtutem sortita est ab in habitante in se deitate mutata, quid oportet dicere,
 10 cum mortalitate exutus et corruptione ablutus speciem seruili formae in domini et Ha. 407
 dei gloriam commutauerit, post uictoriam uidelicet contra mortem, post regressum
 ad caelos, post locationem in regio solio circa dexteram patris, post quietem in in-
 enarrabilibus et ineffabilibus sinibus patris? in quam ascendentem et restitutum
 caelestes uirtutes collaudabant dicentes: *tollite portas, principes, uestras, et eleuamini*,
 15 *portae aeternales, et introibit rex gloriae*.“»

(Epiphanius diaconus et cubuclesius legit:)

Prophetica uox istis conuenit qua deus per prophetam Hieremiam aduersus Iudaeo-
 rum populos queritur dicens: *me dereliquerunt fontem aquae uiuae et foderunt sibi*
 lacos contritos qui *aquam continere non* poterunt. deserentes enim probabilium
 20 patrum doctrinas fallacium collegiorum primores et aemulantes eos qui *uentilabro*
 diuini iudicii ab *area* dominica, id est catholica ecclesia, sunt proiecti, ipsos in pro-
 tectionem hereseos suae adducunt. quis enim fidelium ecclesiae et eorum qui uero-
 rum dogmatum scientiam perceperunt ignorat quod Eusebius Pamphili *in reprobum*
sensum traditus unius opinionis et sensus fuerit cum his qui Arrii superstitionem Ma. 315
 25 secuti sunt? in omnibus quippe historicis suis libris creaturam filium et uerbum dei
 uocat et ministrum et secundum adorabilem. si uero quidam hunc defendentes
 dicunt subscripsisse illum in synodo, concedamus ita fuisse. sed *labiis suis* ueritatem
honorauit, cor autem longe fuit ab ea, ut ostendunt conscripta eius et epistolae om-

27–28 labiis – ea Anast. ex Vulg. Mt. 15,8 et Mc. 7,6

P VE

1 ipsum] Anast. uertit αὐτὸν τὸν 4 absorptum ed. Rom.*; sed cf. ThLL et MLW s.u. 6 inamatis (sic) P 7 susti-
 nere P | etiam ~ γε? | cecidere E edd. 8 importale E importabile F² edd. | sibi uisum E edd. (expectaueris inporta-
 bile sibi quod uisum fuerat) 9 diuinitate E edd. 11 commutauit ed. Rom.* 12 celos P E | quietem (sic) P | in² est P
 14 caelestes P F²: celestis V celestis E 15 introbit (sic) P 16 et cubuclesius om. F edd., sed cf. gr. M 17–18 Iudeo-
 rum P E 18 et foderunt] ut foderent Vulg. (uar. lect. et foderunt; cf. gr. et Vulg. Clem.) 19 lacos – poterunt] ex
 Vet. Lat.; cf. Sabatier II p. 646 | lacon P^{ac} (n exp., s superscr. P^c) lacus F² edd., sed cf. ThLL s.u. 20 fallacium –
 collegiorum] Anast. uertit ψευδοσυλλόγων (Dubielzig); expectaueris falsiloquorum; cf. supra p. 713,17 22 abdu-
 cunt P (fort. ex corr.) V 27 scripsisse P^{ac} (sub add. P^c s. l.)

θειαν *τετίμηκεν*, ἡ δὲ καρδιά αὐτοῦ πόρρω ἄπεστιν ἐξ αὐτῆς, ὡς δεικνύουσι τὰ τε συγγράμματα καὶ αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πᾶσαι. εἰ δὲ ἄλλοτε ἄλλως κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα συνεφύρετο καὶ μετεβάλλετο, ποτὲ μὲν ἐπαινῶν τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, ποτὲ δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑποκρινόμενος, ἀποδείκνυται κατὰ τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον *ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ μὴ οἰέσθω, ὅτι λήψεται τι παρὰ κυρίου*. εἰ γὰρ *καρδίᾳ ἐπίστευσεν εἰς δικαιοσύνην* καὶ 5 *στόματι ὡμολόγησεν εἰς σωτηρίαν* τὸν ἀληθῆ λόγον, πάντως ὑπὲρ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συγγνώμην ἠτήσατο, τούτων τὴν ἐπανόρθωσιν ποιούμενος, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ λόγον ἀπολογίας ἐποιήσατο ἄν. ἀλλ' οὐδαμῇ οὐδαμῶς τοῦτο πέπραχεν· ἔμεινε γὰρ ὡς *Αἰθίοψ* μὴ ἀλλάξας τὸ *δέρμα αὐτοῦ*. 10

Ἐν γὰρ τῷ ἐρμηνεύειν αὐτὸν τὸ *εἶπα τῷ κυρίῳ, κύριός μου εἴ σύ*, ἔξω τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐκβεβηκῶς οὕτως φησί· „Νόμοις φύσεως παντὸς υἱοῦ πατὴρ κύριος ἄν εἴη αὐτοῦ. διὸ καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὁ γεννήσας αὐτὸν θεὸς εἴη ἄν αὐτοῦ καὶ θεὸς ὁμοῦ καὶ κύριος καὶ πατήρ.” ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον ἐπιστολῇ τὸν καθηγητὴν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἧς ἡ ἀρχή· „Μεθ' ὅσης 15 μὲν ἀγωνίας καὶ μεθ' ὅσης φροντίδος ἐπὶ ταῦτα ἦλθον τὰ γράμματα”, τρανότατα βλασφημῶν οὕτω φησὶ περὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· „Κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ σὰ γράμματα ὡς λεγόντων ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονεν ὡς εἷς τῶν πάντων. οἱ δὲ προήνεγκαν ἑαυτῶν γραμματεῖον ὃ πρὸς σὲ πεποιήκασιν· ἐν ᾧ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐκθέμενοι αὐτοῖς ῥήμασι τάδε ὡμολόγουν· „τὸν νόμου καὶ προφητῶν καὶ 20 καινῆς διαθήκης θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ *πρὸ χρόνων αἰώνων*, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ πάντα *πεποίηκε*, γεννήσαντα δὲ οὐ δοκῇσει, ἀλλὰ ἀληθεῖα, ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων.” εἰ δὴ οὖν τὰ παρ' αὐτῶν γράμματα ἀληθεύει — πάντως δὲ καὶ παρὰ σοὶ φέρεται ἐν ᾧ ὁμολογοῦσι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ *πρὸ χρόνων αἰώνων*, δι' 25 οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας *πεποίηκεν*, εἶναι ἄτρεπτον καὶ κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων —, ἡ δὲ σὴ ἐπιστολὴ κατηγορεῖ αὐτῶν ὡς ἄν λεγόντων ὅτι ὁ υἱὸς γέγονεν ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, αὐτῶν τοῦτο μὴ λεγόντων, ἀλλὰ σαφῶς διορισμένων ὅτι „οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων”, ὅρα εἰ μὴ εὐθύς πάλιν αὐτοῖς ἀφορμὴ δίδεται εἰς τὸ ἐπιλαβέσθαι καὶ διαβάλλειν ὁρᾶσθαι ὅσα καὶ θέλουσι. πάλιν 30 αὐτοὺς ἠτιῶ λέγοντας ὅτι „ὦν τὸν μὴ ὄντα ἐγέννησε”. θαυμάζω δέ, εἰ δύνатаί τις ἄλλως εἰπεῖν. εἰ γὰρ εἷς ἐστὶν ὁ ὦν, δῆλον ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέγονε πᾶν ὃ τι καὶ

5–6 cf. Iac. 1,7–8 6–7 cf. Rom. 10,10 10 cf. Ier. 13,23 11 Ps. 15,2 21 πρὸ — αἰώνων 2 Tim. 1,9; Tit. 1,2 21–22 δι' — πεποίηκε cf. Hebr. 1,2

11–14 Eus. comm. in ps. 15 (?) (locum non inueni) 14–736,2 Eus. epist. ad Alex. (CPG 3501) p. 14,1–15,6 Opitz (gr. et lat. ex Actorum codd., locis similibus additis)

(H)VT M

1 τετόληκεν V | ἐξ αὐτῆς] ἀπ' αὐτοῦ V (ex Sept.?) 3 τὰ + κατὰ ed. Rom.* ex Vc 5 ἀνὴρ + ὦν ed. Rom.* ex Vc 6 οἰέσθαι V | ὅτι om. V 10 ὡς + ὁ V 11 τῷ] τὸ V 12 φησὶ + Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω V 13 αὐτὸν + ὁ ed. Rom. ex Vc (corr. ed. Reg.) | θεὸς] πατήρ M | αὐτοῦ] nihil respondet in lat. 14 καὶ — πατήρ] καὶ κύριος ὁμοῦ καὶ θεὸς καὶ πατήρ M, sed cf. lat. | ὁμοῦ om. V | πατήρ + Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω V 16 τρανώτατα V 17 αὐτῷ + Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω V | Κατηγορεῖ] Καὶ κατηγορεῖ Vc edd. 17–18 τὰ σὰ γράμματα] τὰ συγγράμματα V τὰ γράμματα ed. Rom.* 19 γραμμάτων M 22 ἀλλ' V 22–23 ὑποστήσαντι V 24 εἰ δὴ T M: ἦδη V | δὲ om. V 25 φέρεται sc. τοῦτο 27–28 ὡς — αὐτῶν om. V 28 ἐν T: εἷς M | κτισμάτων T: πάντων M 29 εἰ om. V 30 διαβαλεῖν V

nes, licet aliter atque aliter secundum tempus et causas conspergi et mutari, aliquan- PL 129, 429
do quidem laudans ea quae sunt Arrii sentientes, aliquando uero ueritatem simulans
ostendatur, iuxta Iacobum fratrem domini *uir duplici animo, inconstans in omnibus*
uiis suis, et non existimet quod accipiat aliquid a domino. si enim corde credidisset ad
5 *iustitiam* et ore confessus esset *in salutem* uerum sermonem, utique pro scriptis suis Rom. 628
ueniam postulasset, horum correctionem faciens, et pro epistolis suis profecto uer-
bum rationis fecisset. sed hoc nullatenus usquam fecit; mansit enim sicut *Ethiops*
non *mutata pelle sua*.

Denique cum interpretaretur: *dixi domino, deus meus es tu*, extra ueracem sensum
10 excedens sic ait: „Legibus naturae omnis filii pater dominus est utique eius, et idcir-
co unigeniti filii dei ipse qui genuit eum deus simul et deus et dominus et pater est.“
similiter autem et in epistola ad sanctum Alexandrum praeceptorem magni Athanasii
directa, cuius initium est: „Cum quanta sollicitudine uel cum quanta cura ad haec
litterae uenerint“, expressius blasphemans taliter ait: „Calumniatur eos litterae tuae La.-Co. 498
15 tanquam dicentes quia filius ex non existentibus factus est sicut unus ex omnibus. at
illi protulerunt ei epistolam quam ad te fecerant; in qua fidem suam exponentes ipsis
uerbis haec confitebantur, ‚legis uidelicet, ac prophetarum et noui testamenti deum
genuisse filium unigenitum *ante tempora aeterna, per quem et saecula* et omnia *fecit*,
genuisse autem eum non coniectura, sed ueritate, ac subiecisse propriae uoluntati,
20 inconuertibilem et incommutabilem, creaturam dei perfectam, sed non sicut unam ex
creaturis.‘ si ergo litterae ipsorum ueritatem dicunt – utique apud te fertur –, in qui-
bus confitentur filium dei *ante tempora aeterna, per quem et saecula fecit*, esse
inconuertibilem et creaturam dei perfectam, sed non sicut unam ex creaturis, porro
epistola tua calumniatur eos tanquam dicentes quia filius factus est sicut unum om-
25 nium, cum hoc non dixerint, sed clare diffinierint quia ‚non sicut unam ex creaturis‘,
nota ergo si non protinus eis iterum occasio detur ad reprehendendum et detrahen- Ha. 410
dum mouendi quotquot uoluerint. iterum eos accusabas dixisse quia ‚qui est eum
qui non erat genuit‘. miror autem si possit quis aliter dicere. si enim unus est qui

P VE

1 licet] *Anast. legit* εἰ καὶ, *ut uidetur*; inde constructionem uerborum mutauit | conspergi – mutari] immiscendo sese
ac immutando *ed. Rom. mss* 3 duplici est *uar. lect. in Vulg.* | animo + et *Edd.* 4 existimet est *uar. lect. in Vulg.* |
aliquid accipiat P, *sed cf. Vulg.* 6 postulasset (sic) P^{ac} (x exp., s superscr. P^c) | correptionem P | profecta P^{ac} (a in o
mut. P^c) 6–7 uerbum rationis ~ λόγον ἀπολογίας? (defensionis *ed. Rom. mss*) 7 usque *ed. Rom. ** | Ethiops V
Aethiops *ed. Rom. ** 9 Denique ~ γὰρ (*cf. Act. IV p. 325, 15 al.*) | dixit *Edd. Rom. (corr. ed. Reg.)* | deus est *uar. lect.*
in Vulg. 11 et³ om. P 13 uel] et *Opitz* 13–14 haec litterae uenerint] *interpres male intellexit* ἡλθον (has litteras
uenerim *ed. Rom. mss ex gr.*) 14 taliter] sic F² *edd.* | ait + de Ario et eius asseclis *ed. Rom. ex gr. (lac. in Anastasii*
exemplari graeco, ut uidetur) 16 ei] *interpres* αὐτῷ pro ἑαυτῶν *legisse uidetur, om. ed. Rom. ** 18 aeterna est *uar.*
lect. in Vulg. | et omnia et saecula *Edd.* 19 coniectura ~ δοκήσει; *cf. p. 713, 6 et 781, 18; melius* putatiue *Act. V p.*
577, 3 | sed – uoluntati] „*gr. sed uere in rerum naturam produxisse propria uoluntate*“ *ed. Rom. mss* | subiecisse ~ ὑπο-
στήσαντα? 20 incommutabilem (sic) P inmutabilem V 21–22 litterae – quibus] *Anast. uerbis* δὲ καὶ *neglectis*
uerborum constructionem mutauit 21 utique – fertur] quae utique apud te etiam sunt *ed. Rom. mss* 22 et – fecit] fecit
et saecula fecit (sic) V fecit et saecula *ed. Rom. ** (*ex Vulg.*) 25 unum *Edd.* 26 ergo minus apte inseruit *interpres*
(*similiter Act. IV p. 375, 15*)

Ma. 317 ἔστι μετ' αὐτόν· εἰ δὲ μὴ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ὢν, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὁ ὢν, [καί] πῶς τὸν ὄντα ὁ ὢν ἐγέννα; οὕτως γὰρ ἂν δύο εἴη τὰ ὄντα."

Καὶ ταῦτα μὲν Εὐσέβιος πρὸς τὸν ἀοίδιμον Ἀλέξανδρον. ἀλλὰ καὶ ἕτεροι ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερὸν ἄνδρα φέρονται, ἐν αἷς εὐρηνται ποικίλαι βλασφημίαι τοὺς περὶ Ἄρειον διεκδικοῦσαι. ὡσαύτως καὶ πρὸς Εὐφρατίωνα ἐπίσκοπον ἐπι- 5 στέλλων τρανότατα βλασφημεῖ· ἥς ἐπιστολῆς ἡ ἀρχὴ ἐστὶν οὕτως· „Τῷ δεσπότῃ μου κατὰ πάντα χάριν ὁμολογῶ." καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς· „Οὐ γὰρ συνυπάρχειν φάμεν τὸν υἱὸν τῷ πατρί, προϋπάρχειν δὲ τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ. πλὴν αὐτὸς ὁ πάντων μᾶλλον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἕτερον ἑαυτὸν εἰδὼς τοῦ πατρὸς καὶ μείω καὶ ὑποβεβηκότα, εὖ μάλᾳ εὐσεβῶς τοῦτο καὶ ἡμᾶς διδάσκει λέγων· ὁ πα- 10 τὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστὶ." καὶ μεθ' ἕτερα· „Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μὲν θεὸς ὁ υἱός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸς θεός." ἐκ τούτων οὖν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποδείκνυται τὰ Ἀρείου καὶ τῶν ἄμφ' αὐτὸν δοξάζων. μετὰ δὲ ταύτης τῆς ἀποστατικῆς αὐτῶν αἵρέσεως οἱ τῆς Ἀρείου μανίας ἐφευρεταὶ καὶ μίαν φύσιν πρεσβεύουσιν ἐπὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως καὶ δοξάζουσι σάρκα δίχα ψυχῆς ἀναλαβέσθαι τὸν 15 κύριον ἡμῶν ἐν τῇ σωτηριώδει αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, λέγοντες τὴν θεότητα ἀναπληροῦν τῆς ψυχῆς τὰ τε βουλευόμενα καὶ κινήματα, ἵνα τὸ πάθος, καθὼς φησι Γρηγόριος ὁ θεολόγος, τῇ θεότητι ἐπιγράψωσι· καὶ οἱ τὸ πάθος τῇ θεότητι προσάπτοντες Θεο-πασχίται δῆλόν εἰσι. καὶ οἱ ταύτης τῆς αἵρέσεως μετέχοντες εἰκόνα οὐ προσίενται δέχεσθαι, ὡς οὐδὲ ὁ δυσσεβὴς Σευήρος καὶ Πέτρος ὁ Κναφεύς καὶ Φιλόξενος ὁ Ἱερα- 20 πόλεως καὶ πᾶσα ἡ ἄμφ' αὐτοὺς πολυκέφαλος ὕδρα καὶ ἀκέφαλος. ταύτης οὖν τῆς συμμορίας καὶ Εὐσέβιος ὑπάρχων, ὡς δέδεικται ἔκ τε τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων, εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοπασχίτης ἀποβάλλεται. τοῦνεκεν γράφει καὶ Κωνσταντῖα τῇ τοῦ Λικιννίου γυναικὶ μὴ παρ' αὐτῷ εὐρῆσθαι 25 ποτε εἰκόνα· ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ λέγει ὅτι μετεβλήθη ἡ ἐνσαρκος αὐτοῦ μορφή εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν. ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν οὕτως ἐφρόνησεν ἢ ἐδίδασκεν· οὐδὲ γὰρ ἡ ἀλήθεια οὕτως ἔχει. Ἀκούσωμεν Ἀθανασίου τοῦ καθαιρέτου τῆς Ἀρείου μανίας, τί φησιν ἐν τῇ δογματικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Εὐψύχιον πρεσβύτερον Καισαρείας, ὡσαύτως καὶ Κυ- 30 ρίλλου ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπίσκοπον Διοκαισαρείας καὶ ἐν τῷ κατὰ Συνουσιαστῶν λόγῳ. ἅμφω γὰρ ὥσπερ ἐπίγειον ἐμπολίτευμα ἔχοντες οὕτως καὶ οὐράνιον καὶ παρὰ τοῦ ἐνὸς πνεύματος ἐμπνευσθέντες συνῶδὰ ἀλλήλοις φθέγονται.

10–11 cf. Ioh. 14,28 et 1,33 al. 14 ἐφευρεταὶ cf. Rom. 1,30

5–12 Eus. epist. ad Euphr. (CPG 3500) p. 4,1–5 et p. 5,1–3,7–8 Opitz (gr. et lat. ex Actorum codd., locis similibus additis); laudatur plenius, paucis tamen omissis (p. 5,1–3), etiam Act. V p. 560,10–19 (cf. p. 562,2–8) 17–18 ἵνα – ἐπιγράψωσι cf. Greg. Naz. epist. 101 (= epist. 1 ad Cled. = theol. 1) (CPG 3032) § 34,3 Gallay/Jourjon; cf. supra p. 660,6–7 24–25 μὴ – εἰκόνα incertum, quo haec referenda sint 25–26 μετεβλήθη – φύσιν cf. supra p. 732,8–9

(H)VTM 5–8 πρὸς – υἱοῦ ~ Act. V 11–12 Ἐπεὶ – θεός = Act. V

1 ὁ² om. ed. Rom.* | καὶ² seclusi; cf. lat. 2 ἐγέννα] ἐγέννησεν T edd., sed cf. Eus. eccl. theol. I 11,6,1; I 12,3,9 Klostermann/Hansen al.; cf. etiam lat. | ὄντα² + Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω V 3 μὲν om. V 4 ἡῶνται V 5 Εὐφρατίωνα Opitz ex Act. V: Εὐφρασίωνα codd. (cf. lat.) 6 τρανώτατα V 7 χάριν om. Act. V 8–9 πάντα V 9 ἐπιστάμενος ἀκριβῶς V 18 καὶ οἱ om. V 20 Σεβήρος ed. Rom.* | ὁ³ om. V 23 θεοπασχίτην T 24 καὶ om. Vc edd. | Κωνσταντῖνα V | τοῦ om. V edd. | αὐτοῦ M 28 Ἀκούσωμεν] fort. οὖν suppleendum; cf. lat. 29–30 ὡσαύτως – Διοκαισαρείας om. V 31 ἐμπολίτευμα] ἐν πολίτευμα M

est, profecto ex ipso factum est omne quia et est cum ipso. si uero non solus ipse est qui est, sed et filius erat qui est, quomodo eum qui erat is qui est gignebat? taliter enim utique duo essent qui existerent.“

Ma. 318

Et haec quidem Eusebius ad memorandum Alexandrum. sed et aliae epistolae ipsius
 5 ad eundem sacratum uirum feruntur, in quibus inueniuntur uariae blasphemiae illos
 qui circa Arrium sunt defendentes. similiter et ad Euphrasionem episcopum mit-
 tens expressius blasphemat. cuius epistolae initium est ita: „Domino meo per omnia
 grates confiteor.“ et in ceteris: „Non enim simul cum patre filium fuisse, sed
 ante patrem quam filium fuisse fatemur. uerumtamen ipse filius dei, qui magis
 10 omnia liquido nouit, alium se a patre et minorem atque inferiorem sciens admodum
 pie hoc etiam nos docet dicens: *pater, qui misit me, maior me est.*“ et post alia:
 „Nam et ipse quidem filius deus est, sed non uerus deus.“ ex his ergo scriptis eius
 ostenditur Arrii et comparium eius dogmata praedicare. cum hac autem apostatica
 sua heresi inuentores Arrianae insaniae et unam naturam dogmatizant in unitione
 15 quae est per subsistentiam et praedicant carnem sine anima suscepisse dominum
 nostrum in salutari dispensatione sua, dicentes deitatem adimplere animae uolunta-
 tes et motus, ut passionem, sicut ait Gregorius theologus, diuinitati ascribant; et qui
 passionem diuinitati applicant, constat eos Theopaschitas * esse. et qui huius here-
 seos participes sunt imagines non admittunt, quemadmodum nec impius Seuerus et
 20 Petrus Gnapheus et Philoxenus Hierapolitanus et omnis qui circa eos est polycephalos
 * atque sine capite hydra. huius ergo factionis etiam Eusebius existens, sicuti
 demonstratum est tam ex epistolis quam ex historicis eius conscriptis, imaginem
 Christi tanquam Deopassianus abicit, et hac pro causa Constantiae uxori Licinii
 scribit non aliquando apud se inueniendam imaginem; quoniam et in eadem epistola
 25 dicit quia mutata est incarnata eius forma in diuinitatis eius naturam. sed nullus
 sanctorum patrum nostrorum sic sapuit aut docuit; neque enim sic se ueritas habet.

PL 129, 430

Rom. 629

La.-Co. 499

Audiamus itaque, quid Athanasius depositor Arrianae insaniae in epistola dogmatica
 sua dicat quam ad Eupsychium presbyterum Caesariae scripsit, pari modo et Cyril-
 lus in prima epistola ad Sucensum episcopum Diocaesariae et in sermone contra
 30 Commixtores edito. ambo enim sicut terrenam ita et caelestem conuersationem
 habentes atque ab uno spiritu inspirati consona inuicem fantur.

P VE

1 quia] quod F² edd., Anast. uertit ὅτι pro ὅ τι (*expectaueris* quicquid; *idem mendum supra p. 607,21 al.*) | et om.
 ed. Rom. * | cum ipso] Anast. uertit μετ' αὐτοῦ („gr. quod est post ipsum“ ed. Rom.^{mg}) 3 essent – existerent] „gr.
 essent quae sunt“ ed. Rom.^{mg} 4 hoc ed. Rom. * | memorandum (*sic etiam p. 789,31*)] *expectaueris* memorabilem uel
sim.; cf. p. 627,3 al. 5 uirum sacratum E edd. 6 Euphrasionem] cf. app. crit. gr., *melius* Euphratorem Act. V p.
 561,8 8–9 sed – fuisse om. E edd. 9 ueruntamen V edd. (abbr. P E) 10 a om. P 11 me est] est me E edd.
 13 conparium P (abbr. V) 14 inuentores post insaniae E edd. | Arriane codd. 15 dominum V (cf. gr.): deum P E
 16 diuinitatem E edd. 16–17 uoluntates] Anast. βουλῆματα *legisse uel intellexisse uidetur* (Dubielzig) 18 theo-
 pascitas V, deopassianos add. P^{img} (glossema Anastasii) 20 Gnatheos E Cnapheus ed. Rom. * | Hieropolitanus
 ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 20–21 polycephalos VE: multiceps P (*ex glossemate ortum, ut uidetur*), multorum capitum
 (glossema Anastasii) P^{img} V^{img} ed. Rom.^{mg} 21 atque] et VE edd. 23 theopassianus F² edd.; fort. glossema deopas-
 sianus pro theopaschites (*uide supra ad l. 18*) in textum receptum est | Constantie P | Licinii E: Lucinii P Licanii V
 24 inueniendam (~ εὐρησθαι?) inueniendum V inconueniendam E (corr. F²) 25 natura P 26 ueritas se ed. Rom. *
 27 itaque] igitur ed. Rom. * (*sed cf. Act. III p. 269,3 al.*); nihil respondet in gr. 28 Eutyichium P Eutichium VE, corr.
 ed. Rom. 29 Sucensum P (cf. gr.): Succensum VE Successum ed. Rom. * | Dioces- VE

Ἀθανάσιος μὲν ἐν τῇ προλεχθείσῃ πρὸς Εὐψύχιον ἐπιστολῇ, ἣς ἡ ἀρχή· „Ἐφ’ οἷς μὲν ὠήθης ἡμᾶς, εὐλαβέστατε“, μεθ’ ἑτερά φησι· „Κοινὸς ὁ τῶν προβάτων καρπός, τοῦτο δὴ τὸ νωτιαῖον θέρος, τὸ ἔριον, εἰς κοινὴν χρῆσιν τοῖς ἅπασιν προκείμενον. ἀλλ’ ὅταν τῇ ἐκ τῆς θαλάσσης προσομιλήσῃ βαφῇ, πορφύρα λέγεται καὶ τῆς προσηγορίας ἀμειβομένης καὶ τῆς χρήσεως κατ’ ἐξαίρετον βασιλεῦσι μόνοις ἀρμόττειν λαχούσης. καὶ ἔστιν ἔρια καὶ οὐκ ἔστι, τὴν μὲν φύσιν ἐκεῖνο ὅπερ πρότερον ἦν, τὴν δὲ χρῆσιν οὐκέτι· φεύγει γὰρ τὴν κοινότητα διὰ τὸ τοῦ χρωμένου ἀξίωμα. οὕτω γοῦν καὶ ἡ σὰρξ τῆς κοινῆς ληφθεῖσα φύσεως, ἐπειδὴ γέγονε περιβόλαιον βασιλέως, τῆς αὐτῆς ἡξιώθη δόξης τῷ χρησαμένῳ, κἂν μὴ τὴν φύσιν ἐγένετο, ὥστε κύριος δόξης λέγεται εἰκότως καὶ καθὼ ἄνθρωπος, τῆς μὲν καθ’ αὐτὸν φύσεως προσιεμένης τὸ πάθος, τῆς δὲ ὕβρεως διαβαινούσης ἐπ’ αὐτὸν τὸν ὥσπερ ἐσθῆτι χρησάμενον τῇ σαρκί. ὥσπερ γὰρ ὁ τὴν ἀλουργίδα διαρρήξας ὡς ἐπιβεβουλευκῶς αὐτῷ τῷ βασιλεῖ τὴν τιμωρίαν ὑπέχει — καίτοι γε οὐδὲν δεινὸν αὐτὸς πέπονθεν ὁ βασιλεὺς, τῆς δὲ πορφύρας τὸ πάθος ἐπ’ αὐτὸν ἀνήνεκται —, οὕτω καὶ τὸ τῆς σαρκὸς πάθος μένοντος ἐν τῇ ἀπαθείᾳ τοῦ θεοῦ λόγου διὰ τῆς ὕβρεως ἐπ’ αὐτὸν ἐληλυθέναι λέγεται. καὶ διὰ τοῦτο Παῦλος τὸν δεσπότην Χριστόν, καθὼ ἄνθρωπος, υἱὸν θεοῦ παραδίδωσι. καὶ πρὸ τούτου Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος, τὸν παράδοξον τόκον εὐαγγελιζόμενος τῇ Μαρίᾳ, χαῖρε, φησί, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἔξεις καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσουσιν αὐτὸν Ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. ὥστε καλεῖται υἱὸς θεοῦ Ἰησοῦς, οὐκ εἰς θείαν φύσιν τῆς σαρκὸς μεταβληθείσης, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἐνώσει τὴν ὁμώνυμον ἀξίαν λαβούσης.“

Κύριλλος δὲ ὡσαύτως ἐν τῇ προειρημένῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ, ἣς ἡ ἀρχή· „Ἐνέτυχον τῷ ὑπομνηστικῷ τῷ παρὰ τῆς σῆς ὁσιότητος ἀποσταλέντι“, καὶ μεθ’ ἑτερα οὕτως φησί· „Μετὰ δέ γε τὴν ἀνάστασιν ἦν μὲν αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ πεπονθός, πλὴν οὐκέτι τὰς ἀσθενείας τὰς ἀνθρωπίνας ἔχον ἐν ἑαυτῷ· οὐ γὰρ ἔτι πείνης ἢ κόπου ἢ ἐτέρου τινὸς τῶν τοιούτων δεκτικὸν εἶναι φαμεν αὐτό, ἀλλὰ λοιπὸν ἄφθαρτον, καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ζωοποιόν· ζωῆς γὰρ σῶμά ἐστι, τουτέστι τοῦ μονογενοῦς, κατελαμπρύνθη δὲ καὶ δόξῃ τῇ θεοπρεπεστάτῃ καὶ

9–10 cf. 1 Cor. 2,8; Iac. 2,1 16–17 τὸν — παραδίδωσι cf. Rom. 1,3–4 17–20 cf. Lc. 1,26–28 et 31–32; Mt. 1,18

1–21 [Ps-Ath.] <Attic. Const.> epist. ad Euppsychium (CPG 5655 [olim 2163]) fr. gr., ed. Geerard/Van Roey p. 78 (ex T); PG 26, 1245–1248 (ex Actis Nicaenis) 23–740,15 Cyr. Alex. ad Succ. I (epist. 45) (CPG 5345), ACO I 1,6 p. 151,8 et p. 155,27–156,18 23 Ἐνέτυχον — ἀποσταλέντι = Flor. Cyr. c. 36 p. 125,2–4 24–28 Μετὰ — θεοπρεπεστάτῃ = Flor. Cyr. c. 46 p. 127,23–128,2

24–27 Μετὰ — ζωοποιόν = Ioh. Caes. adu. Aphth. (CPG 6857), flor. II 20, l. 203–207 (p. 76) Richard 24–25 Μετὰ — ἑαυτῷ = Niceph. c. Eus. p. 484,30 (ubi singula non exscribuntur; uariae lectiones hic adferuntur secundum A. Chrysostalis)

(H) V T M 23–740,15 = Cyr. (= VARWBEFLUZA^dΛ^c) 23 = Flor. Cyr. (= MS) 24–28 = Flor. Cyr. (= MS) 24–27 = Ioh. Caes. 24–25 = Niceph.^{Eus} (= ABD)

2 μεθ’] καὶ μεθ’ M (cf. lat.) 3 νωτιαῖον M ed. Rom.: νωτιαῖον V T (cf. lat.) („νωτιαῖον uidetur legisse Anastasius ut patet ex uersione“ La.-Co.^{ms}) 4 θαλάττης T edd. 5 μόνοις] ὑμῶν οἷς sic V | ἀρμόττει T 6 ἔριον M | ἔστι] ἔστιν + ἔρια V 9 κύριος + τῆς V fort. recte; cf. N. T. 10 καθ’ αὐτὸν T: καταυτὸν sic V καθ’ αὐτὸ sic M 11 ἐπ’] πρὸς M 12 ἐπιβεβηκῶς ed. Rom.* ex Vc (corr. ed. Rom.^{ms}) 14–15 μένοντος M: μὲν V T edd. 15 ἐν om. V | θεοῦ om. La.-Co.* 16 ἄνθρωπον ed. Rom.* ex Vc (Probatares s.l.) 18 Μαρίας M fort. recte (cf. N. T.) 19 καὶ om. T edd. 20 θεοῦ + ὁ M 23 Ἐνέτυχον + μὲν Cyr. (excepto L) Flor. Cyr. | καὶ fort. delendum (cf. supra l. 2) 24 γε om. Cyr. (FL) Ioh. Caes. 25 πλὴν om. Flor. Cyr. | τὰς¹ — ἀνθρωπίνας] τὰς ἀνθρωπίνας ἀσθενείας Cyr. Flor. Cyr. Ioh. Caes. Niceph.^{Eus} | ἔχων V Cyr. (VREFL) 26 τῶν — αὐτό] τοιούτου nec plura Ioh. Caes. 27 γὰρ¹ om. V Cyr. (V) Flor. Cyr. (S) Ioh. Caes. | ἔστι om. ed. Rom.* (ex Vc)

Athanasius quidem in praedicta ad Euppsychium epistola, cuius initium est: „In quibus quidem assuetus es nos, reuerentissime“ et post alia sic ait: „Communis ouium est fructus, sed et australi aestate lana in communem usum uniuersis apponitur, licet non, cum de mari tinctura assumitur, purpura dicatur aut talem appellatio-
 5 nem mereatur, sed cum in usum praecipue regibus solis aptatur. et est lana et non est: natura quidem illud quod prius erat est, usu uero non iam; fugit enim quod commune erat propter dignitatem utentis. sic ergo et caro de communi suscepta natura, quoniam facta est amictus regis, eandem gloriam meruit quam is qui illa usus fuisse dinoscitur, licet per naturam amictus regis ante facta non fuerit, ita ut *dominus*
 10 *gloriae* dicatur fortassis etiam secundum quod homo est, natura humana passionem admittente et iniuria in ipsum transeunte qui ueluti ueste usus est carne. sicut enim is qui ostrum scidit, quasi ipsi regi insidiatus fuerit, animaduersionem sustinet, quoniam rex purpurae passionem in se transtulit, quanquam ipse nihil mali pertulerit, ita et carnis passio manens in impassibilitate dei uerbi per contumeliam in ipsum uenisse
 15 dicitur. et ideo Paulus dominum Christum, secundum quod homo est, *filium dei* esse tradit. et ante hunc Gabrihel archangelus, admirabilem partum euangelizans Mariae, *aue*, inquit, *gratia plena, dominus tecum*. ecce tu *in utero* habebis et *paries filium*, et *uocabunt eum Iesum*. *hic erit magnus, et filius excelsi uocabitur*. itaque uocatur filius dei Iesus, non in diuinam naturam carne conuersa, sed per unionem
 20 ad deum uerbum effectam aequiuocam dignitatem sumente.“

Cyrillus autem similiter in praedicta ad Sucensum epistola, cuius initium est: „Lecto commonitorio quod a sanctitate tua transmissum est“, et post alia sic ait: „Post resurrectionem uero corpus quod passum est non iam infirmitates humanas habuit in se; non enim ultra famis uel fatigii aut alius huiuscemodi capax esse dicimus
 25 illud, sed iam incorruptum, et non hoc tantum, sed et uiuificans; uitae quippe corpus est, id est unigeniti, clarificatum est autem claritate deo decibili et intelligitur dei corpus. cuius rei gratia et si quispiam dixerit illud diuinum, sicut id quod hominis

P VE

1 Euppsychium] Eutychium P Eutichium VE, corr. ed. Rom. 2 assuetus es] Anast. fort. legit εἰωθας („gr. existimasti nos r.“ ed. Rom.^{ms}) | et] cf. gr. M | sic ait om. P V 3–5 sed – aptatur] interpretatio mendosa; interpres legit δὲ et νοτιοῖον, male intellexit θερος, constructionem uerborum mutauit (cf. licet non pro ὅλλ) 3 sed – lana] „gr. haec inquam dorsi messis“ ed. Rom.^{ms} (uide supra) | etate V estate E 4 licet non] sed ed. Rom.* | dicitur ed. Rom.* | aut] et ed. Rom.* (ex gr.) 5 meretur ed. Rom.* | usu VE edd. | precipue V precipue E (abbr. P) 8–9 eandem – regis om. VE edd. (suppl. La.-Co.^{ms} ex P, alia suppl. ex gr. ed. Rom.^{ms}) 9 regis + quod E edd. (propter lacunam) | fuerat F² edd. | ut] et E edd. 10 dicitur ed. Rom.* | fortassis ~ εἰκότως? (merito ed. Rom.^{ms}) 13 quamquam F edd. (abbr. VE) 14 manens in] manente ed. Rom.*, sed Anast. μένον ἐν legisse uidetur; expectaueris manente in impassibilitate deo uerbo 15 et om. E edd. | dominum ed. Rom.* (cf. gr.): deum codd. 16 Gabriel E edd. 21 Kyrillus P Cirillus E | Succensum E Successum ed. Rom.* (cf. supra p. 737,29) 23–24 corpus – se] Anast. uerbis ἦν et πλὴν neglectis constructionem et sensum mutauit 23 humanas om. E edd. 27 quisquam E edd. | id] illud ed. Rom.*

νοεῖται θεοῦ σῶμα. τοιγάρτοι κἄν εἴ τις αὐτὸ λέγοι θεῖον, ὥσπερ ἀμέλει τοῦ ἀνθρώπου ἀνθρώπινον, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος λογισμοῦ. ὅθεν οἶμαι καὶ τὸν σοφώτατον Παῦλον εἰπεῖν· *εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν*. θεοῦ γάρ, ὡς ἔφην, ἴδιον σῶμα ὑπάρχον ὑπερέβη πάντα τὰ ἀνθρώπινα, μεταβολὴν δὲ τὴν εἰς θεότητος φύσιν οὐκ ἐνδέχεται παθεῖν σῶμα τὸ ἀπὸ γῆς· 5 ἀμήχανον γάρ, ἐπεὶ καταγορεύομεν τῆς θεότητος ὡς γεννητῆς καὶ ὡς προσλαβοῦσης τι ἐν ἑαυτῇ ὃ μὴ ἐστὶ κατὰ φύσιν αὐτῆς ἴδιον. ἴσον γάρ ἐστὶν εἰς ἀτοπίας λόγον τὸ εἰπεῖν ὅτι μετεβλήθη τὸ σῶμα εἰς θεότητος φύσιν, καὶ μὴν κάκεῖνο ὅτι μετεβλήθη ὁ λόγος εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν. ὥσπερ γάρ τοῦτο ἀμήχανον – ἄτρεπτος γάρ καὶ ἀναλλοιώτος ἐστὶν –, οὕτω καὶ τὸ ἕτερον· οὐ γάρ ἐστὶ τῶν ἐφικτῶν 10 εἰς θεότητος οὐσίαν ἥτοι φύσιν μεταχωρῆσαί τι δύνασθαι τῶν κτισμάτων· κτίσμα δὲ καὶ ἡ σὰρξ. οὐκοῦν θεῖον μὲν εἶναι φαμεν τὸ σῶμα Χριστοῦ, ἐπειδὴ θεοῦ σῶμά ἐστι καὶ ἀρρήτῳ δόξῃ κατηγλαϊσμένον, ἄφθαρτον, ἅγιον, ζωοποιόν· ὅτι δὲ εἰς φύσιν θεότητος μετεβλήθη, οὔτε τῶν πατέρων τις τῶν ἀγίων ἢ πεφρόνηκεν ἢ εἴρηκεν οὔτε ἡμεῖς οὕτω διακείμεθα.” 15

Ὅμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Συνουσιαστῶν λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή· „Ὁ μακρὸς ἡμῖν ἀρτίως πεπόνηται λόγος τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων”, καὶ μεθ’ ἑτερά φησιν· „Οὐκοῦν εἰ μεταβαλοῦσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν ἀπέστη τοῦ εἶναι καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, σαφὲς ἂν γένοιτο παντὶ τὸ λοιπόν, ὅτι τῆς υἰοθεσίας τὸ καύχημα καὶ ἡμεῖς ἀποβεβλήκαμεν, ὡς οὐκ ἔχοντες ἔτι *πρωτότοκον τὸν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ὅτε γέγονε καθ’ ἡμᾶς*.” καὶ μετὰ βραχέα· „Ἄρα τῆς δεδωρημένης 20 ἡμῖν εὐκλείας ἀδοκῆτως διωλισθήκαμεν; οὐμνουν· οὐ γὰρ ταῖς τινων ἀβελτηρίαις καὶ ἀνουστάτοις εὐρήμασιν *εἰς ἀδόκιμον νοῦν ἀπενηνεγμένοι φρονήσομεν παρ’ ὃ δεῖ*

3–4 2 Cor. 5,16 20–21 Rom. 8,29 23 Rom. 1,28

12–15 θεῖον – διακείμεθα = Flor. Cyr. c. 47 p. 128,4–8 16–744,13 Cyr. Alex. lib. c. Synous. fragmenta (cf. CPG 5230, ubi ea quae in Actis Nicaenis tradita sunt non adferuntur) 16–17 ~ Flor. Cyr. c. 76 p. 138,5–7
18–21 Οὐκοῦν – ἀδελφοῖς = Flor. Cyr. c. 82 p. 145,7–10

4–15 θεοῦ – διακείμεθα = Niceph. c. Eus. p. 484,32 (ubi singula non exscribuntur; uariae lectiones hic adferuntur secundum A. Chrysostalis) 7–15 ἴσον – διακείμεθα = Doctr. Patr. 5,III et 20,III (inde Pa f. 122^{r-v} et f. 129^r; cf. Alexakis p. 272 et 279) 7–12 ἴσον – σὰρξ = Theor. disput. (cf. Beck, Kirche p. 628), PG 133, 137 B 10–C 3 et 152 C 15–D 7 10–12 οὐ – σὰρξ = Ephr. patr. Antioch. apud Phot. bibl. (cf. CPG 6908) 251 b 31–33 (p. 133) Henry; Phot. epist. 284,1839–1841 Laourdas/Westerink

(H) V T M 4–15 = Niceph.^{Eus} (= ABD) 7–15 = Doctr. Patr.^{ab}, Pa^{ab} 7–12 = Theor.^{ab} 10–12 = Phot.^{bib}, Phot.^{epi} 12–15 = Flor. Cyr. (= MS) 16–17 ~ Flor. Cyr. (= MS) 18–21 = Flor. Cyr. (= MS)

1 ἀμέλει + τὸ T edd., sed cf. Cyr. 1–2 ἀνθρώπου + τὸ Cyr. (excepto W, del. Schwartz) 3 Χριστόν κατὰ σάρκα T edd. 4–5 τὰ ἀνθρώπινα πάντα M 5 εἰς + τὴν τῆς Cyr. (codd. plur.) 6 καταγορεύομεν T M Cyr. (codd. plur.), cf. lat.: καταγορευοῦμεν sic V κατηγοροῦμεν Cyr. (BE) Niceph.^{Eus} ed. Rom.* καταγορεύομεν Schwartz | γενετῆς M Cyr. (excepto W) Niceph.^{Eus} 7 ἑαυτῇ] αὐτῇ M Cyr. (exceptis VEL) | μὴ ἔστι codd. | ἴδιον αὐτῆς Cyr. Niceph.^{Eus} | ἴσον ed. Rom.* 8 λόγων Niceph.^{Eus} (λόγον D^{pc}) | τὸ σῶμα] ἡ σὰρξ Doctr. Patr.^{ab} Pa^{ab} 9 τὴν τῆς σαρκὸς] τὴν ἀνθρωπότητος Doctr. Patr.^b (lac. in Doctr. Patr.^a) Pa^{ab}; cf. Λ^c apud Schwartz | γάρ] δὲ Cyr. (VARWL) Doctr. Patr.^{ab} Pa^{ab} 10 τῶν ἀφικτῶν Theor.^b, om. Theor.^a 11 οὐσίαν ἥτοι om. Theor.^a | δύνασθαι τι Theor.^b 12 ἔφηνεν Niceph.^{Eus} | ἐπειδὴ + καὶ Cyr. (excepto E) Niceph.^{Eus}, + δὲ Flor. Cyr. | σῶμα θεοῦ Cyr. (E) Flor. Cyr. 14 θεότητος + οὐ Cyr. (RL) Niceph.^{Eus} | ἡ' – ἡ' ἢ πεφρόνηκεν ἢ om. Niceph.^{Eus} (A) ἢ πεφρόνηκεν om. Niceph.^{Eus} (BD) | ἡ' om. ed. Rom.* (ex Vc) Doctr. Patr.^{ab} Pa^{ab} 16 ἐκ τοῦ ... λόγου Flor. Cyr. | μακρὸς] μακάριος Vc edd. („ἄλ. μακρὸς“ ed. Rom.^{ms} ex V) 17 πεποιήται Flor. Cyr. | τῶν – δογμάτων om. Flor. Cyr. | καὶ fort. delendum; cf. supra p. 738,2 18 Οὐκοῦν om. Flor. Cyr. | μεταβαλοῦσης V 19 παντὶ τὸ] παντὶ τῷ sic V edd. 20 τὸν om. N. T. Flor. Cyr. 21 ὅτε – ἡμᾶς om. Flor. Cyr. | ὅτε] οὔτε V 21–742,4 Ἄρα – ἀνθρώπου desunt in Flor. Cyr.

est humanum, non exorbitabit a decante ratione. unde reor et sapientissimum Paulum dicere: *et si noueramus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus*. cum enim dei, sicut dixi, proprium sit corpus, transcendit omnia quae humana sunt. porro commutationem in deitatis naturam non potest pati corpus quod de terra est; 5 impossibile enim est. nam praedicamus deitatem ut factam et eam quae assumpserit quid in se quod non est per naturam ipsius proprium. aequalis enim prauitatis est dicere quia mutatum est corpus in deitatis naturam, necnon et illud quia mutatum est uerbum in carnis naturam. sicut enim hoc impossibile est – inconuertibilis namque et incommutabilis est –, ita et alterum. non enim ualet in deitatis substantiam, id est 10 naturam, transferri quid creaturarum; creatura quippe etiam caro est. ergo diuinum quidem est corpus Christi, quoniam dei corpus est, et ineffabili claritate praeefulgidum, incorruptibile, sanctum, uiuificum. quod uero in naturam deitatis conuersum sit, nullus sanctorum patrum aut sapuit aut dixit. itaque et nos ita disponimus.“

Similiter autem et in sermone quem contra Commixtores edidit, cuius initium est: 15 „Beatus modo nobis sermo dogmatum ueritatis in studio est“, et post alia dicit: „Ergo si suscepta eius carne in deitatis naturam desiit esse etiam filius hominis, liquebit utique omnibus quod filiorum adoptionis gloriam etiam nos deposuerimus, quasi non habentes ultra *primogenitum in multis fratribus*, quando factus est similis nobis.“ et post pauca: „Putasne a donata nobis gloria insperate dilapsi sumus? 20 nequaquam; non enim quorundam profanationibus et insipientibus adinuationibus

P VE

2 nunc] non (sic) P 4 diuinitatis E edd. 5 impossibile E edd. | diuinitatem E edd. | factam] *debut* genitam (Dubielzig); cf. Act. IV p. 401,1; Act. V p. 561,12 7 diuinitatis E edd. 8 impossibile E edd. | nanque P 9 diuinitatis E edd. 12 diuinitatis E edd. 13 nullus – disponimus] *Anast. liberius uertit* 15 Beatus] longus *ed. Rom.^{ms}*; *Anast. legit μακάριος (idem mendum in gr. Vc)* | in studio est] „gr. elaboratus est“ *ed. Rom.^{ms}* | alia + sic F edd. | dixit F edd. 16 suscepta] „gr. mutata“ *ed. Rom.^{ms}* | diuinitatis E edd. | natura P | etiam om. V edd. 18 primogitum (sic) P 19 pauca + dicit E edd. | dilapsim(us) sumus (sic) P 20 profanationis P^{ac} (bu add. P^c s. l.) | et – adinuationibus om. P

Rom. 631 φρονεῖν. κανόνα δὲ ὥσπερ τῆς εἰς εὐθὺ καὶ ἀδιαστρόφου πίστεως τὴν ἱερὰν καὶ θεόπνευστον δεχόμενοι γραφὴν φαμεν ὅτι γενόμενος ἡμῶν πρωτότοκος ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἀποπεφοίτηκε τοῦ εἶναί τε καὶ λέγεσθαι μετὰ τοῦ θεοῦ ἀληθινὸς καὶ υἱὸς ἀνθρώπου. οὔτε μὴν εἰς φύσιν θεότητος τὴν ἀτρέπτως τε καὶ ἀσυγχύτως ἐνωθεῖσαν αὐτῷ σάρκα μεταστοιχειώσας ὁρᾶται, δόξη δὲ μᾶλλον ἰδίᾳ καταφαι- 5 δρύντας αὐτὴν νοοῖτ' ἂν εἰκότως καὶ θεοπρεπῶν ἐμπλήσας ἀξιώματων· οὕτω κατὰ καιροὺς ὀφθήσεται τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὑπονοστήσας ἐξ οὐρανοῦ. καὶ γοῦν ὅτε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας διαπεράνας εὖ μάλα τὸ μυστήριον ἀναπεφοίτηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἴτα τὸ χρῆμα κατατεθήπεσαν οἱ τοῦτο τεθεαμένοι — νεφέλῃ γὰρ 10 ὑπέλαβεν αὐτόν, καθὰ γέγραπται —, τότε τοῖς τεθαυμακόσι προσπεφώνηκε τις τῶν

Ha. 413 ἀγίων ἀγγέλων· ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτόν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. ἄρ' οὖν οἱ πρὸς οὓς ὁ λόγος ἄσαρκον αὐτόν τεθέανται λόγον ἀναφοιτῶντα πρὸς τὸν πατέρα ἡγουν ἀποβεβληκότα τὴν πρὸς 15 ἡμᾶς ὁμοίωσιν καὶ οὐκ ὄντα μὲν ἐν ἀπτῷ τε καὶ ὁρατῷ σώματι, μετεσκευασμένον 15 δὲ μᾶλλον εἰς ἀναφῇ τε καὶ ἀόρατον φύσιν; εἴτα τίς ὁ φάναι τοῦτο τολμῶν; εἰ δὲ οὕτως ἐλεύσεται καθὰ καὶ ἀνέβη, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν ὡς ἦξει δὴ πάλιν ἐνσώματος καὶ οὐ γυμνὸς καὶ ἄσαρκος λόγος;” καὶ μετ' ὀλίγα· „Σύνες οὖν ὅτι τὴν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐξ οὐρανοῦ κάθοδον ὅποια τις ἔσται προαναφαίνων αὐτοῖς μετεμορφήθη μὲν, τὸ δὲ γε τῆς μεταμορφώσεως σχῆμα πεπράχθαι φησὶν ὁ 20 θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς οὐ κατὰ γε τὴν τοῦ εἵδους ἀπόθεσιν ἡγουν ἀνθρωπίνου

La.-Co. 504 σχήματος ἀποβολήν, περὶ μόνην δὲ μᾶλλον τὴν δόξαν. ἐκλάμψαι γὰρ ἔφη τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἰσάμιλλον ταῖς ἡλίου μαρμαρυγαῖς ἐκδοῦναι τὸ σέλας.” καὶ μετὰ βραχέα· „Γέγραφε δὲ περὶ Χριστοῦ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· ὅς μετασχηματίζει τὸ 25 σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. εἴτα τί πρὸς 25 τοῦτο φαῖεν ἂν οἱ μεταβαλεῖν λέγοντες εἰς τὴν τοῦ λόγου φύσιν τὴν σάρκα αὐτοῦ; ἄρα καὶ τὰ τῶν ἀγίων σώματα μετοιχίσονται κατὰ τροπὴν εἰς φύσιν θεότητος, ἵνα καὶ σύμμορφα γένηται τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ; καίτοι πῶς οὐ ψυχρολογία αὕτη τῆς ἐσχάτης ἀμαθίας ἐμπλεως; μεταβαλούσης γὰρ ὅλως, καθὰ φασι, τῆς σαρκὸς εἰς φύσιν θεότητος, ποίῳ κεχρήσεται σώματι θεὸς ὢν ὁ λόγος; ἀσώματον 30 γάρ τι χρῆμα θεότης, καὶ ἀληθὲς ὅτι θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.” τρανώτατα δὲ αὐθις ἀποτεινόμενος ὡς πρὸς αὐτόν Εὐσέβιον οὕτω φησὶν ὁ αὐτὸς θεσπέσιος πατήρ

9–10 Act. 1,9 11–13 Act. 1,11 22–23 ἐκλάμψαι — σέλας cf. Mt. 17,2 24–25 Phil. 3,21 31 Ioh. 1,18

4–18 οὔτε — λόγος = Flor. Cyr. c. 83 p. 145,12–146,3 24–31 Γέγραφε — πώποτε = Flor. Cyr. c. 84 p. 146,5–15

(H)V T M 4–18 = Flor. Cyr. (= MS) 24–31 = Flor. Cyr. (= MS)

1 εἰς εὐθὺ] εὐθείας M | πίστεως] φύσεως V 3–4 ἀληθινὸς + θεὸς ed. Rom.* ex Vc (Bonafides in marg.)
 4 οὔτε μὴν] οὐκ Flor. Cyr. (inc. excerptum) | φύσιν + τῆς Flor. Cyr. (S) | τε V Flor. Cyr.: om. T M edd.
 5 ἐνωθεῖσαν αὐτῷ om. Flor. Cyr. | ὁρᾶται δὲ δόξη V 6 θεοπρεποῦς ... ἀξιώματος V | ἐκπλήσας ed. Rom.* 9 εἴτα] εἰ καὶ (om. S) κατὰ Flor. Cyr. | κατατεθήπεσαν V Flor. Cyr.: κατετεθήπεσαν T M | θεασάμενοι Flor. Cyr. 12 Ἰησοῦς ὁ om. Flor. Cyr. | ἐλεύσεται + πάλιν Flor. Cyr. 13 ἄρ'] ἄρ' V M ἄρα Vc edd. 15 οὐκ om. M | τε om. V 16 φύσιν om. Flor. Cyr. | φάναι T 17–18 ἐνσώματος] ἐν σώματι M ed. Rom.* (ex Vc [Bonafides in marg.]) 18–23 Σύνες — σέλας desunt in Flor. Cyr. 19 ἐστιν V 21 ἡγουν] ἦτοι ed. Rom.* ex Vc (Probatas in marg.), incertum in T (ἦως Vc^{ac} Ml) 22 σχήματος + μεταβολήν ἢ μᾶλλον V (fort. correctio marginalis in textum recepta) 23 ἰσάμιλλον] εἰς ἀμείνω V 24 δὲ om. Flor. Cyr. initio excerpti | μετασχηματίζει Flor. Cyr., sed cf. N. T. 25 ἡμῖν Flor. Cyr. 27 μεταστοιχειωθήσονται M 28 γενήσεται Flor. Cyr. 29 αὕτη M Flor. Cyr.: τοῦτο + καὶ V ταῦτα T edd. | ἐμπλεον V | ὅλως om. M 30 φύσιν + τῆς V | κεχρήσεται] γε χρήσεται Flor. Cyr. | ὁ om. V 31 τρανώτατα V 32 αὐτόν] τὸν M

in reprobum sensum inducti sapiemus praeter quod oportet sapere. regulam autem rectae atque directae fidei sacram et diuinitus inspiratam suscipientes scripturam Rom. 631 fatemur, quia factus primogenitus noster unigenitum dei uerbum non cessauit esse ac dici deus pariter et uerus filius hominis. sed nec in naturam deitatis carnem quam
 5 inconuertibiliter et inconfuse sibi uniuit cernitur transformasse, immo uero gloria sua illustrans eam deo decibilibus hanc dignitatibus replese conuenienter agnoscitur; ita per tempora manifestabitur his qui in uniuersa terra sunt e caelo adueniens. ergo et quando cum carne dispensationis consummato ualde bene mysterio regressus est in caelum, confestim consternati sunt qui hoc contemplati sunt – *nubes enim suscepit*
 10 *eum*, secundum quod scriptum est –, tumque his qui mirabantur acclamauit quidam sanctorum angelorum: *uiri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? hic Iesus qui* Ha. 414 *assumptus est a uobis in caelum sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in caelum*. itane uos ad quos nobis sermo est? sine carne uiderunt uerbum rediens ad patrem, id est similitudine nostra exutum et non existens in tractabili et uisibili
 15 corpore, an potius compositum ad intractabilem et inuisibilem naturam? denique quis est qui hoc dicere audeat? At uero si sic ueniet, quemadmodum et ascendit, quomodo non uere dicatur quia ueniet etiam iterum incorporatum et non nudum et sine carne uerbum? et post pauca: „Intellege itaque: quia descensionem in nouissimis saeculi temporibus e caelo futuram et quae uel qualis erit illis praenun-
 20 tiauit, transfiguratus quidem est, et transfigurationis quoque habitus factus est, ut egregius ait euangelista, non secundum speciei depositionem, id est humani habitus abiectionem, sed potius secundum solam gloriam. *resplenduit* namque, ait, *facies* La.-Co. 503 *eius*, itaque in similitudinem solis fulgoris dedit splendorem.“ et post breuia: „Scripsit autem de Christo et sapientissimus Paulus: *qui reformabit corpus humilita-*
 25 *tis nostrae configuratum corpori claritatis suae*. dein quid ad hoc asseruerint qui mutata dicunt in uerbi naturam carnem eius? ergo et sanctorum corpora transferentur conuersione in naturam deitatis, ut configurata fiant corpori claritatis eius? et certe quomodo non sit [extrema et] frigida haec assertio extrema indisciplinatione referta? conuersa quippe omnino iuxta id quod aiunt carne in naturam deitatis, quo
 30 utetur corpore deus existens uerbum? incorporea enim et uera quaedam substantia PL 129, 433 est deitas, quoniam *deum nemo uidit umquam*.“ expressius autem denuo prosecu-

P VE

2 recte P | atque] et ed. Rom.* | directe P 4 diuinitatis E edd. 5 inconuertibile P^{ac} (in e² scr. i, t(er) add. P^c s.l.) | uiuit P^{ac} (ui² subterlin., uni add. P^c s.l.) iniuit E (corr. F²) 6 eam + et ed. Rom.*, sed Anast. constructionem uerborum mutauit 7 manifestatur P^{ac} (bi add. P^c s.l.) 9 sunt¹ om. ed. Rom.*, sed Anast. constructionem uerborum mutauit (cf. infra tumque) 10 tumque P: cumque VE tum ed. Rom.* 11 Galilei codd., corr. ed. Rom. 13 itane] ita ne P ed. Rom.* | uos – est] Anast. sententiam male intellexit („gr. hi ad quos sermo factus est“ ed. Rom.^{ms}) 18 pauca + dicit E edd., sed cf. gr. | Intellige E edd. 19 seculis VE 19–20 praenuntians ed. Rom.*, sed Anast. constructionem uerborum mutauisse uidetur 20 est factus ed. Rom.* 22 nanque P | ait post eius F edd. 23 itaque ~ καὶ? 24 qui] quia F² edd., sed cf. gr. et Vulg. | reformabit F² (cf. gr. et Vulg.): reformauit P VE (uar. lect. in Vulg.) 25 corporis P | deinde F edd. | asseruerint ed. Rom.: asseruerunt VE (abbr. P) 27 diuinitatis E edd. 28 extrema et om. ed. Rom.*, seclusi (cf. gr.) 29 diuinitatis E edd. 30 et uera ~ καὶ ἀληθὲς (quod interpres male ad χροῖμα rettulit) 31 diuinitas E edd. | et uerum est ante quoniam add. ed. Rom.*, sed uide supra | unquam E edd. 31–745,1 prosecutus ~ ἀπὸ τοῦ ἐνός?

ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ· „Παρεισκρίνεται δέ τις καὶ ἕτερος αὐτοῖς, καθά φασι, περὶ τούτων λόγος· ὁ γάρ τοι θεσπέσιος Παῦλος εὐρίσκεται γεγραφώς· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκουμεν. οὐκοῦν εἰ μὴ κατὰ σάρκα γινώσκεται, φασί, μεταβαλεῖν ἀνάγκη τὴν σάρκα λέγειν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοῦ λόγου φύσιν, ἵν' ὥς θεὸς γινώσκηται. φαίη δ' ἂν οἱμαί τις πρὸς τοῦτο εὐθύς· ἄρ' οὖν ἡνίκα ἂν λέγῃ καὶ περὶ ἡμῶν· οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῶ ἀρέσαι οὐ δύνανται, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, γυμνοὺς ἡμᾶς οἶδε σαρκὸς καὶ αἵματος; ἄρα πνεύμασιν ἄσωμάτοις τὰ τοιάδε προσλαλεῖ; καίτοι πῶς οὐ τερθρεία τοῦτο γε νοεῖν ἢ φράσαι; οὐκοῦν ἐφ' ἡμῶν μὲν σάρκα φησὶ τὰ τῆς σαρκὸς ἔκτοπά τε καὶ οὐκ ἀνεπίπληκτα πάθη, ἐπὶ δὲ γε τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, πανάγνου τε ὄντος καὶ τὸ πλημμελεῖν οὐκ εἰδότης — οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν —, ἑτεροτρόπως ἂν τὸ κατὰ σάρκα νοεῖσθαι πρέποι· οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἔστιν ἐν ἀσθενείαις ἔτι σαρκικαῖς.”

Σαφῶς οὖν ἴσμεν ἐκ τῶν θεοφθόγγων πατέρων ὅτι οὐκ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἠρύσαντο οἱ τῆς ἐρεσχελίας ταύτης προῖστορες, ἵνα γένηται αὐτοῖς εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τῶν πονηρῶν καὶ ἀτεκνούντων ἑαυτοῖς πόμα εἰσσκεκομίσαι καὶ ἄλλοτριῶ ἐξακολουθήσαντες εἰς κρημνοὺς καὶ φάραγγας ἀπάγονται. ἔδει αὐτούς, εἰ τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχον τρόφιμοι, Βασιλείον τὸν μέγαν προενεγκεῖν λέγοντα „Ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει”, Γρηγόριον τὸν Νύσσης „Εἶδον εἰκόνα τοῦ πάθους” λέγοντα „καὶ οὐκ ἀδακρυτὴ τὴν θεάν παρῆλθον ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὅψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν”, Ἰωάννην τὸν καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἀγαπᾶν λέγοντα εὐσεβείας πεπληρωμένην, καὶ τοὺς τούτοις συνομίλους καὶ συνδιδασκάλους. ἔπειτα <τὰ> διεστραμμένα προβλήματα οὐδέπω κατευθύνουσι, προσθήκαις δὲ τὸ κακὸν πλεονάζοντες ἔτι φασί·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

Ha. 416 «Ταύτας οὖν τὰς γραφικὰς καὶ πατρικὰς μαρτυρίας ἐν τῷ παρόντι ἡμῶν ὄρω ὥς ἐκ πολλῶν ὀλίγας ἀθροίσαντες συντεθείκαμεν διὰ τὸ μὴ εἰς μῆκος τοῦτον ἐκτείνεσθαι, πλείστων καὶ ἄλλων οὐσῶν, ἃς ἐκουσίως παρελίπομεν διὰ τὸ ἄπειρον πλη-

2–3 2 Cor. 5,16 6–7 Rom. 8,8–9 10 cf. 1 Tim. 4,10 11 cf. 1 Petr. 2,22 14 ἐκ² – Ἰσραὴλ cf. Ps. 67,27 15 γένηται – αἰώνιον cf. Ioh. 4,14

1–13 Παρεισκρίνεται – σαρκικαῖς = Flor. Cyr. c. 86 p. 148,8–24 18–19 Bas. spir. (CPG 2839) c. 18,45,19–20 Pruche; cf. Act. III p. 266,23 al. 19–21 Greg. Nyss. deit. (CPG 3192; BHG 2354) p. 138,20–139,3 Rhein; cf. Act. II p. 137,2–3; Act. IV p. 294,12–13 al. 21–22 cf. (Ps.-) Ioh. Chrys. (Seuer. Gabal.) hom. de legislatore (CPG 4192), PG 56, 407,43–45; uide ad Act. IV p. 292,8–14, ubi plura adferuntur

(H) V T M 1–13 = Flor. Cyr. (= MS) 18–19 = Bas. 19–21 = Greg. Nyss.

1 φασί T Flor. Cyr. (M): φησι V M Flor. Cyr. (S) 4 γινώσκετε Flor. Cyr. | μεταβάλλειν Flor. Cyr. | εἰς] ὡς Flor. Cyr. (S) | ἑαυτοῦ Flor. Cyr.: αὐτοῦ codd. 5 ἵνα Vc edd. εἶναι Flor. Cyr. | γινώσκεται V Flor. Cyr. | φαίην V | ἄρα V edd. 7 οἶδεν + ὄντας Flor. Cyr. 8 καίτοι + γε V M | τερθρεία M ed. Rom. (coni. Pusey): τερθρία V T τερθρείαν Flor. Cyr. 10 ἀνεπίπληκτα V ed. Rom.^{ms} 12 πρέποι V M^{cs}: πρέπ sic T πρέπει Flor. Cyr. | οὐκ ἔστιν om. Flor. Cyr. 16 καὶ – πόμα] ἀτεκνούντα ἑαυτοῖς πόματα V (om. καὶ) | ἀτεκνούντων] de participii congruentia cf. Act. I p. 44,3 al. 17 ἔδει + οὖν M 20 λέγοντα M (cf. lat.): om. V T edd. 21 ἀγαγούσης M | τὸν καὶ om. M 23 ἔπειτα – δέ] οἱ δὲ προσθήκαις nec plura M | ἔπειτα] ἐπεὶ τὰ V (de M uide supra) | τὰ add. ed. Rom. | οὐδέπω] οὐδέποτε ed. Rom.*; sed uide supra ad p. 710,18 | κατευθύνουσι scripsi coll. lat.: κατευθυνθήσεται V Ml (abbr. T) κατευθυνθήσονται Vc κατευθύνοντες ed. Rom.* 25 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 26 γοῦν V | ὡς om. V 27 συντεθείκαμεν V 28 πλείστων + γὰρ ed. Rom.*; sed cf. lat. | ἃς om. ed. Rom.* ex Vc (del. Vc*) | παρελείπαμεν sic T | διὰ om. ed. Rom.*

tus acsi ad ipsum Eusebium taliter ait idem egregius pater in eodem sermone:
 „Infertur autem quidam et alius ab eis, ut aiunt, de his sermo; siquidem egregius
 Paulus inuenitur scripsisse: *et si noueramus secundum carnem Christum, sed nunc* Ma. 323
iam non nouimus. ergo si non secundum carnem noscitur, inquiunt, necessario
 5 mutasse dicitur carnem in sui uerbi naturam, ut sicut deus dinosceretur. dicet forte, Rom. 632
 ut reor, ad istud quis: nam cum statim dicat etiam de nobis: *qui uero in carne sunt*
deo placere non possunt, uos autem non estis in carne, sed in spiritu, nudos nos nouit
 carne ac sanguine. putasne spiritibus incorporeis huiuscemodi alloquitur, dum nec
 erubescit hoc intellegere uel asserere? ergone in nobis carnem dicit procaces et non
 10 sine querela passiones? denique cum *omnium* nostrum *saluator* Christus castissimus
 sit et delinquere nesciat – *neque enim peccatum fecit* –, alio nimirum modo illud
 quod dicitur *secundum carnem* intelligi decet. non enim est uel erit in infirmitatibus
 ultra carnalibus.“

Euidenter ergo nouimus ex diuinitus sonantibus patribus quia non ex fontibus Isra-
 15 hel hauserunt contentionis huius auctores, ut fieret illis in uitam aeternam, sed ex
 fontibus sibi potum malignis et sterilibus attulerunt, et alienum sectantes in praecipi-
 tia et hiatus inducti sunt, cum oporteret eos, si ecclesiae essent alumni, Basilium
 magnum afferre dicentem: „Imaginis honor ad principale transit“, et Gregorium
 Nyssenum perhibentem: „Vidi imaginem passionis et non sine tristitia uisionem
 20 transiui, liquidius arte ante faciem historiam afferente“, atque Iohannem qui etiam
 cera perfusam picturam se diligere dicit pietate repletam necnon et horum consermo-
 cinatores et aequemagistros. deinde peruersa problemata necdum dirigunt, adiec-
 tionibus autem malum abundare facientes adhuc asseuerant:

(Gregorius episcopus legit:)

25 «Haec ergo scripturalia et paterna testimonia in praesenti diffinitione nostra ex Ha. 415
 multis pauca colligentes posuimus, ne in longum extenderetur, cum sint etiam et alia
 plurima quae sponte deseruimus propter infinitam multitudinem. ex his ergo diuini-

P VE

1 acsi – Eusebium *om.* P 2 sermo] sermone P^{ac} (ne *del.* P^x) 5 dicitur mutasse E *edd.* | sui ~ ἐαυτοῦ (*i. e.* suam) |
 dicet] docet P 6–11 nam – nesciat] *interpres constructionem uerborum et sensum male intellexit* 7 nos nudos F
edd. 8 ac] et *ed. Rom.** 8–9 dum – asserere] „gr. nonne ineptum est hoc *etc.*“ *ed. Rom.*^{ms} 9 intelligere VE *edd.* |
 ergone] ergo *ed. Rom.** | dicit] *expectaueris* dicit <carnis>, *cf. gr.* 12 debet P^{ac} (b *exp.*, c *superscr.* P^c) | erit] *Anast.*
fort. legit ἔσται 14–15 Israhel] Israel E *edd.* (*abbr.* P) 15 eternam P E 16 sibi potum *post* sterilibus *ed. Rom.** ex
gr. 16–17 precipitantes *codd.* 19 Nysenum P Misenum (*sic*) V Nisenum E, *corr. ed. Rom.* 21 cęra P V 22 eque
 magistros VE 23 malum autem F *edd.* | habundare VE 26 et *om.* P 27–747,1 diuinitus – patribus] *cf. gr.* V T

La.-Co. 505 θος. ἐκ τούτων οὖν τῶν θεοπνεύστων γραφῶν τε καὶ μακαρίων πατέρων βεβαίως οἰκοδομηθέντες καὶ ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῆς ἐν πνεύματι θείας λατρείας τοὺς πόδας ἡμῶν ἐδράσαντες ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς τριάδος μιᾶς γνώμης γενόμενοι ἅπαντες ἡμεῖς οἱ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα περικείμενοι ὁμοφώνως ὀρίζομεν ἀπόβλητον εἶναι καὶ ἀλλοτρίαν καὶ ἐβδελυγμένην ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας πᾶσαν εἰκόνα ἐκ παντοίας ὕλης καὶ χρωματουργικῆς τῶν ζωγράφων κακοτεχνίας πεποιημένην.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

Rom. 633 Τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει τὸν ἑαυτῶν αὐχένα κλίνειν μὴ ἀνεχόμενοι, ἀλλὰ ἀπο-
 Ma. 325 τυφλωθέντες πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος καὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἀληθείας 10
 καὶ τὴν εὐσεβῆ παράδοσιν ἀποκήρυκτον ποιησάμενοι οὐ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς
 ποτισθῆναι ἠνέσχοντο, ἵνα γένηται ἐν αὐτοῖς πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ ταύτης τῆς καινοτομίας ἀθυρολέκται, ἀλλ' ἐκ λάκκων συντετριμμένων ἄρδευθέντες 15
 δυσώδη στελέχη βλαστάνουσιν ἔχοντα καρπὸν χολὴν πικρίας καὶ ψεῦδος ἐπὶ ψεύδει προστιθέντες ἀπεφάναντο· „πλείστων καὶ ἄλλων οὐσῶν γραφικῶν μαρτυριῶν ἃς ἐκουσίως παρελίπομεν.” τοιγαροῦν, καθὼς προαποδέδεικται, ὅσαι μὲν ἐγκρίτων 20
 πατέρων χρήσεις παρ' αὐτῶν προηρέχθησαν, τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι διεστραμμένως ταύτας ἐνόησαν, ὅσαι δὲ τῶν ἐναντίων, οὐκ εἰς τοῦ θεοῦ πνεύματος. ὅθεν καὶ προσφθέγγεται αὐτοῖς μελωδῶν ἐν πνεύματι ὁ μακάριος Δαβὶδ·
 Μάταια ἐλάλησεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, χεῖλη δόλια ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν 25
 καρδίᾳ ἐλάλησε κακά. καὶ ἀντιφθέγγεται ὁ παρρησιαστής Ἡσαΐας λέγων· Ἡ βουλή τῶν πονηρῶν ἄνομα βουλεύεται· οὐκ ἔγνωσαν γὰρ φρονῆσαι, ὅτι ἀπημαυρώθησαν βλέπειν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν. τοὺς γὰρ ὑγιαίνοντας ὅρους καὶ νόμους καταλιπόν- 30
 τες ῥήμασι σχηματίζονται τὴν εὐσεβείαν καὶ πειρῶνται τινα εὐσεβῆ διαγορεύειν, ἵνα διὰ τῆς ἐν τούτοις εὐγνωμοσύνης μηδὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἀπιστῶνται λέγοντες 25
 „ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ὑπερουσίου καὶ ζωαρχικῆς τριάδος”. ἀλλὰ περὶ τὸν νοῦν κακουργεῖν ἐθέλοντες ἐξ ἰδίας γνώμης φθέγγονται τε καὶ ὀρίζονται γυμνὴν τιθέμενοι τὴν ἀσέβειαν, μηδὲ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ κατὰ νοῦν λαβόντες μηδὲ τὴν κυριακὴν ἀπό-
 φασιν βοῶσαν ἐννοήσαντες· ὅς ἐάν σκανδαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόν-
 των εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικός εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ 30
 καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν. εἰτά τε καὶ καθάπερ χοῖροί τινες τοὺς μαργαρίτας πατήσαντες, λέγω δὴ τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, „ἀπόβλητον καὶ ἐβδελυγμέ-
 νην ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίας πᾶσαν εἰκόνα ἐκ παντοίας ὕλης” τεθυλλή-
 κασι, ποιήσαντες βουλήν οὐ διὰ κυρίου καὶ συνθήκας οὐ διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, καὶ

2 οἰκοδομηθέντες – λατρείας cf. Mt. 16,18; Ioh. 4,23.24 11–12 cf. Ps. 35,9 12 cf. Ioh. 4,14 13 cf. Ier. 2,13
 14 Act. 8,23 17 Rom. 10,3 20–21 Ps. 11,3 21–22 Is. 32,7 22–23 Is. 44,18 29–31 cf. Mt. 18,6; Mc. 9,42
 31 καθάπερ – μαργαρίτας cf. Mt. 7,6 34 cf. Is. 29,15 et 30,1

5–7 ἀπόβλητον – πεποιημένην = Niceph. refut. c. 18,42–45 (continuatur infra p. 750,4)

(H) V T M 5–7 = Niceph.^{ref} 22–748,22 οὐκ – ἀνέγνω praetermisit H

1 τῶν – πατέρων M: τῶν θεοπνεύστων καὶ μακαρίων γραφῶν τε καὶ πατέρων V T edd. (cf. lat.) 2 τὴν πέτρᾳ V 5 καὶ ἐβδελυγμένην] ἐβδελυγμένην τε V 6 καὶ om. V 8 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 11 χειμάρρουν V 13 κenoφωνίας V 15 ἀπεφάναντο + Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω HV | γραφικῶν om. ed. Rom.* 16 παρελίπομεν + Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω HV | ἀποδέδεικται H | ἐγκρίτων HV: ἐκκρίτων T M edd. 18 εἰσὶ] ἦν M 22 βουλεύεται est uar. lect. in Sept. | ἔγνωσαν M | ἀπημαυρώθησαν + τοῦ Sept., fort. hic supplendum 27 θέλοντες Vc edd. 30 μύλος V T 32 δὴ] δὲ Vc edd. 33–34 τε-
 θυλλήκασιν V edd.

tus inspiratis et beatis scripturis ac patribus firmiter aedificati et supra petram diuinae seruitutis quae in spiritu est pedes nostros locantes, in nomine sanctae supersubstantialis et uitae principalis trinitatis unius uoti effecti omnes nos qui sacerdotii dignitate circumdamur una uoce diffinimus abiectam fore et alienam atque abominabilem a christianorum ecclesia omnem imaginem ex diuersa materia et coloribus per malam pictorum artem effectam.»

La.-Co. 506

(Epiphanius diaconus legit:)

Ecclesiasticae traditioni ceruicem suam inclinare nullatenus passi, sed obcaecati ad electionem congruentiae perceptionem<que> ueritatis et piam traditionem reprobabilem facientes non *torrente uoluptatis potari* passi sunt, ut *fieret in eis fons aquae salientis in uitam aeternam*, huius nouitatis garruli assertores, sed ex lacis contritis irrigati foetidam stirpem germinauerunt habentem fructum *fel amaritudinis*, et mendacium super mendacium adicientes protulerunt: „plurimis etiam aliis existentibus scripturalibus testimoniis quae sponte dimisimus“. igitur, sicut iam ostensum est, quotquot probabilium patrum testimonia ab eis prolata sunt, *suam iustitiam quaerentes statuere* haec peruerse intellexerunt, quotquot autem aduersariorum sunt, non sunt diuini spiritus. unde et affatur eis melos in spiritu canens beatus Dauid: *uana locutus est unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt mala*. et iterum fiducialiter agens loquitur Esaias dicens: consilium malorum iniqua consiliatur; non enim nouerunt sapere, quia obscurati sunt uidere oculis suis. etenim sanas diffinitiones et leges derelinqentes uerbis simulant pietatem et temptant quaedam pia pronuntiare, ut per sensum bonum qui in his inest nec super reliquis incredibiles habeantur, dum aiunt „in nomine sanctae ac supersubstantialis et uitae principalis trinitatis“. sed erga sensum male operari uolentes ex proprio sensu pronuntiant et diffiniunt nudam ponentes impietatem, neque iudicium dei in mente accipientes neque dominicam sententiam clamantem intelligentes: quicumque *scandalizauerit unum ex minimis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius et demergatur in mare*. sicque demum quemadmodum porci quidam margaritas, id est ecclesiasticas traditiones, conculcantes „abiectam et abominabilem a christianorum ecclesia omnem imaginem ex diuersa materia“ tumultuati dixerunt, *facientes consilium et non per dominum*, et sponsiones *et non per*

PL 129, 434

Rom. 633

Ma. 326

19–20 consilium – consiliatur cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 32,7 20 non – suis cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 44,18

P VE

4 circumdamur V F edd. 5 a P: ex F² edd., om. VE 8 obcecati E obcoecati ed. Rom.* 9 congruentiae ~ τοῦ συμφέροντος? expectaueris commodi uel sim. (cf. Taras. apol. p. 9,6) | que add. ed. Rom. 10 uoluntatis V (uar. lect. in Vulg.) 11 laccis ed. Rom.*; sed cf. Vulg. Lam. 3,55 et ThLL s.u. lacus 16 statuere quaerentes ed. Rom.* ex F, sed cf. Vulg. et gr. 19 mala etiam Psalt. Rom., om. Vulg. | Isaias P E edd. 19–20 consilium – suis] Anast. ex gr. 23 incredibiles] fide minus digni ed. Rom.^{m8} 27 minimis est uar. lect. in Vulg. 29–30 abhominabilem VE 30 a P V: ex F² edd., om. E

ὥσπερ *λύκοι βαρεῖς* τῇ ποιμνῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπῆλθον. ἀλλ' ἡ τῆς ἀληθείας λαμπρό-
της καὶ ἡ τοῦ φωτὸς αἴγλη ἀκράδαντον ἔχει τὴν παρρησίαν. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν
ὅτι τῆς εἰκόνος ἀτιμαζομένης πάντως οὐτινος ἐστὶν ἡ εἰκὼν εἰς αὐτὸν προστρίβεται
ἢ ἀτιμία; τοῦτο καὶ ἡ ἀλήθεια οὕτως οἶδε καὶ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων διδάσκει
καὶ ταύτη συνάδουσι καὶ θεοὶ πατέρες, ὁ μὲν ἅγιος Βασίλειος λέγων· „Ἡ τῆς εἰκό- 5
νος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει“, Ἀθανάσιος δέ· „Ὁ γοῦν προσκυνῶν τὴν
La.-Co. 508 εἰκόνα ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα“, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος· „Οὐκ οἶδας,
ὅτι ἐὰν εἰκόνα βασιλέως ὑβρίσης, εἰς τὸ πρωτότυπον τῆς ἀξίας φέρεις τὴν ὕβριν;“
καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ πατέρες τῇ φύσει τῶν πραγμάτων κατηκολούθησαν, οὗτοι δὲ
κατεξανίστανται καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ βλασφημίας μόνον εἰσὶ 10
μεστοί, ἀλλὰ καὶ παρανοίας καὶ ἀμαθίας ὑπερβολὴν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. ἔδει γοῦν
Rom. 634 Ha. 417 αὐτοὺς τὴν κοινὴν καὶ μὴ διαφωνοῦσαν ἀποφθέγξασθαι φωνὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν
παράδοσιν ἐπιστηρίξαι καὶ περισπούδαστον ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι, ἦν τῶν
πιστῶν ἅπαν τὸ πλῆθος ἐκ παραδόσεως ἀποστόλων καὶ πατέρων κεκράτηκέ τε
καὶ ὠμολόγησε, καὶ μὴ καινοτομίαν καὶ ἀφαίρεσιν ποιήσασθαι τῆς εὐσεβῶς ἐν ἡμῖν 15
Ma. 328 κεκρατηκυίας συνηθείας. τὰ γὰρ παραδοθέντα ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ οὔτε
προσθήκην οὔτε μείωσιν ἐπιδέχεται· μεγίστη γὰρ τὸν προστιθέντα καὶ τὸν ἀφ-
αιροῦντα τιμωρία δεσμεῖ. *ἐπικατάρατος* γάρ, φησὶν, *ὅς μετατίθῃσιν ὅρια πατέρων*
αὐτοῦ. ἀλλ' οὐκ ἔσχον προαίρεσιν πρὸς τὸ γινῶναι τάληθές. οὐκοῦν ἀκούσονται
τὰ τῆς Σοφίας· *ὁ ἐνεργῶν θησαυρίσματα γλώσση ψευδεῖ μάταια δίδωκει καὶ ἐλεύσεται* 20
ἐπὶ παγίδα θανάτου.

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω)

(Τόμος ἕκτος)

Ὁφελον εἰς ἔννοιαν ἔλαβον τὴν φωνὴν ἣν ὁ κύριος εἶπε τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀπο-
στόλων Πέτρῳ· *σύ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν*, 25

1 Act. 20,29 18–19 ἐπικατάρατος — αὐτοῦ cf. Deut. 27,17; Prou. 22,28 20–21 Prou. 21,6 25–750,1 Mt. 16,18

3–4 τῆς — ἀτιμία cf. Anast. I. Antioch. ad Sym. Bostr. (CPG 6955), Act. IV p. 374,8–12 et supra p. 684,2–6
5–6 Bas. spir. (CPG 2839) c. 18,45,19–20 Pruche; cf. Act. III p. 266,23 al. 6–7 Ath. c. Ar. (CPG 2093) or. 3 c.
5,21–22 Metzler/Savvidis; cf. Act. IV p. 396,16–17 et supra p. 684,1 7–8 (Ps.-)Ioh. Chrys. enarr. in parab. seminis
= Seuer. Gabal. sigill. (CPG 4209 [cf. 4495,24]; BHG 2351), PG 63, 544,9–10; cf. Act. II p. 142,3–5 (textus graecus
retrouersus) et p. 143,3–5 (Hadr. epist. ad imp.); cf. Lamberz, Studien p. 14–17; Uthemann, Severian von Gabala p.
18–28; cf. etiam praef. part. II p. XVI–XVIII et adn. 44

7–8 Οὐκ — ὕβριν = Ioh. Dam. imag. II 61,4–5 (inde V f. 36^r in Act. IV, cf. praef. part. II p. XIV) 16–19 τὰ —
τάληθές cf. Quae supersunt actorum graecorum concilii Florentini, pars I, p. 208,28–209,2 Gill

(H) V T M 5–6 = Bas. 7–8 = Seu. Gab. (= PG), Ioh. Dam., Pa f. 252^r, Ma f. 111^r (= Ma¹) et 17^v (= Ma²),
Mo f. 228^v et 235^{r-v}, Nicet. n. 16

5 καὶ² om. V 8 ὅτι om. M | ἐὰν — φέρεις] εἰ εἰκόνα βασιλέως τις ὑβρίσει ... φέρει PG | βασιλέως] τοῦ
βασιλέως Pa Ma¹, βασιλικὴν Nicet. | τὸ] τὸν Mo | φέρει Pa Ma¹ ἀναφέρει Nicet. 12 αὐτοὺς M ed. Rom.:
αὐτοῖς V T 13 ἐπιστηρίξιν ed. Rom.* ex Vc | ποιήσασθαι V περιποιεῖσθαι M 18–19 πατέρων αὐτοῦ
est uar. lect. in Deut. 27,17 (cf. Wevers in Sept.^o); cf. Uphus p. 259 adn. 219 19 τὸ ἀληθές M 20 καὶ
ἐλεύσεται] καὶ ἔρχεται Sept. (om. BS) 22 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω post Τόμος ἕκτος M (cf. codd. lat.), om. T
(ut semper; deest H); potius delendum; cf. praef. p. XIII adn. 37 23 ἕκτος] 5' HV 24–750,2 Ὁφελον —
τοιιάδε] Sahas p. 147 adn. 1 (cf. Gerbino/Re p. 165 adn. 551) haec posteriore tempore a Latino quodam, fort. ab
Anastasio, inserta esse censet, sed haec uerba coniungenda sunt cum iis quae in fine tomi quinti praecedunt

spiritum eius, et sicut *lupi graues* in gregem Christi superuenerunt. sed ueritatis claritas et lucis iubar immobilem confidentiam habet. quis enim nesciat quod imagine inhonorata in eum profecto cuius imago est referatur inhonorantia? hoc ueritas ita nouit et natura edocet rerum, atque cum hac concinunt et diuini patres, et quidem
 5 sanctus Basilius dicens: „Imaginis honor ad primitiuum transit“, Athanasius uero: „Qui ergo adorat imaginem, in ipsa adorat regem.“ similiter et Chrysostomus: „Nescis quia si imagini regis iniuriam feceris, ad principale dignitatis affers iniuriam?“ et ipsi quidem patres naturam rerum secuti sunt, isti uero insurgunt et aduersus ecclesiam et aduersus ueritatem, quia non solum blasphemia sunt pleni, sed
 10 et amentiae ac indisciplinationis superfluitatem sermo ipsorum habet. oportebat ergo eos communem et nihil dissonantem uocem pronuntiare et priscam traditionem firmare sibi que diligenter acquirere, quam fidelium uniuersa multitudo ex traditione apostolorum et patrum tenuit et confessa est, et non nouitatem et interceptionem facere consuetudinis quae pie in nobis retenta est. quae enim tradita sunt in catholica
 15 ecclesia neque augmentum neque detrimentum admittunt; maxima enim apponentem et adimentem uinciunt poena. *maledictus* enim, ait, *qui transfert terminos* patrum suorum. sed non habuerunt propositum ad cognoscendam ueritatem. ergo audient illa Sapientiae: *qui operatur thesauros lingua mendaci* uana persequitur et ueniet in *laqueum mortis*.

La.-Co. 507

Ha. 418 Rom. 634

PL 129, 435

Ma. 327

20 (Epiphanius diaconus legit:)

(Tomus sextus)

Vtinam in mentem assumpsissent uocem quam dominus dixit principi apostolorum Petro: *tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi*

18–19 qui – mortis *similiter Hier. adu. Ruf. 3,43,48–49 Lardet*

P VE

5 Atanasius P 6 et similiter E *edd.* | Crisostomus V Christonius (*sic*) E 16 pena VE 18 illa] uerba F² *in ras.*; inde uerba illa *ed. Rom.** | mendaci *ed. Rom.*: mendace P E mendacē V mendacii *Vulg.*, sed cf. *supra* p. 719,6 et *Hier. l.l.*
 20 Epiphanius – legit *post* Tomus sextus *codd.* (cf. gr. M), *transposui coll. p. 625,1–2 al.*; cf. *praef. p. XIV adn. 39*
 22 mente VE 23 porte *codd.*

καὶ πύλαι ἔξδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. ἀλλὰ γενόμενοι τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης ἀλλότριον, τοῦ γεῖσθαι ἄξια ληρωδοῦσι, διοριζόμενοι τοιάδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«μηκέτι τολμᾶν ἄνθρωπον τὸν οἰονδήποτε ἐπιτηδεύειν τὸ τοιοῦτον ἀσεβὲς καὶ ἀνόσιον ἐπιτηδεύμα. ὁ δὲ τολμῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος κατασκευάσαι εἰκόνα ἢ προσκυνῆσαι ἢ στήσαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ιδιωτικῷ οἴκῳ ἢ κρύψαι, εἰ μὲν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος εἴη, καθαιρέσθω· εἰ δὲ μονάζων ἢ λαϊκός, ἀναθεματίζέσθω καὶ τοῖς βασιλικοῖς νόμοις ὑπεύθυνος ἔστω ὡς ἐναντίος τῶν θεοῦ προσταγμάτων καὶ ἐχθρὸς τῶν πατρικῶν δογμάτων.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

10

Τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης κατηγορήσαντες καὶ εἰς τοῦτο μὴ ἄρκεσθέντες μήτε κόρον τῆς ἀσεβείας λαβόντες, ἔτι ἀνόμως καὶ ἀθέσμως ὀρίζουσι μὴ ποιεῖν εἰκόνα. καὶ τίς ἂν τῶν εὐσεβῶς νοούντων ἢ βιούντων τούτοις πεισθῇ; τοσοῦτον γὰρ ἐβεβιώθη ἡ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἐμφάνεια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὅτι ἀφ' οὗ κατηγογέλη τὸ εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐταῖς ἀναδεδειγμέναι εἰσί· καὶ „πάν τὸ ἀρχαιότητι 15 διαφέρον αἰδέσιμον”. τί γὰρ ἄλλο κελεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος Κορινθίοις γράφων· κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε, καὶ αὖτις Τιμοθέῳ καὶ Τίτῳ· τὰς βεβήλους κενοφωνίας ἀποστρέφεσθε; πάντες οὖν οἱ χριστιανοὶ ὡς γεννηθέντες ἐν τῇ ἁγίᾳ La.-Co. 509 καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβομεν κρατοῦμεν καὶ ἐν αὐταῖς βεβαιούμεθα καὶ τὰς νέας κενοφωνίας παραιτούμεθα, ἐξακολουθοῦντες τῷ θεῷ ἀποστό- 20 λῳ. καὶ ὅσα μὲν κατὰ καιροὺς τοῖς ἀοιδίμοις ἡμῶν πατράσιν ἔδοξεν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἐποικοδομῆσαι δεχόμεθα, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα ὡς ἐχθρὰ καὶ πολέμια διαπτύομεν, λέγομεν δὴ πάντα τὰ παρὰ τῶν αἰσχίστων καὶ δυσσεβῶν αἱρέσεων φληναφηθέντα. μεθ' ὧν καὶ τὴν νεότευκτον τῶν χριστιανο- 25 κατηγορῶν ὡς θεοστυγῇ ἀθυρολεξίαν προσοχθίζοντες μυσσαττόμεθα. ἐκτεταμένην Ma. 329 δὲ ἔσχοντες τὴν ἀσέβειαν οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν τεθηγμένην ἔσχον πρὸς τὸ ἁμαρτοεπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν χεῖρα τῶν κρατούντων συκοφαντεῖν καὶ πλήττειν ἐδίδαξαν εἰπόντες· „τοῖς βασιλικοῖς νόμοις ὑπεύθυνος ἔστω ὁ μὴ αὐτοῖς προσανεχόμενος.” ἐκ ταύτης οὖν τῆς φωνῆς πολλὰ τε καὶ παντοδαπὰ τὴν οἰκουμένην διήλθεν ὡμότης

1–2 τῆς οἰκοδομῆς cf. Eph. 2,21 17 cf. 2 Thess. 2,15 et 3,6 17–18 τὰς βεβήλους κενοφωνίας 1 Tim. 6,20; 2 Tim. 2,16 (uar. lect. καινοφωνίας); cf. Tit. 3,9 21–22 cf. Eph. 2,20

15–16 πᾶν – αἰδέσιμον Bas. ieiun. hom. I (CPG 2845), PG 31, 165 C 14–D 1 (cf. supra p. 658,5) 26–27 τὴν² – ἁμαρτοεπεῖν cf. supra p. 666,4–5

4–6 μηκέτι – κρύψαι = Niceph. refut. c. 18,45–49 (uide supra p. 746,5–7) 6–9 εἰ – δογμάτων cf. Niceph. refut. c. 18,49–51

(H) V T M 4–6 = Niceph.^{ref} 18–752,25 πάντες – οὕτως praetermisit H

2 τάδε V 3 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 4 μηκέτι] καὶ μηκέτι Niceph.^{ref} is recte quidem, sed καὶ fort. iam ipsi in Actis omisum | τολμᾶν] sc. ὀρίζομεν, cf. supra p. 746,4 5 κατασκευάσαι HV 7 εἴη H: εἶεν V T M edd. 10 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 15 αὐταῖς] ταῖς ἐκκλησίαις H (prob.) 15–16 καὶ – αἰδέσιμον om. H 16 κελεύεται V | Κορινθίοις] error Tarasii (cf. app. bibl.) 18 καινοφωνίας (uar. lect. in N. T., cf. lat. et Vulg.) ed. Rom.* | ἀποτρέπετε V 21 μὲν om. ed. Rom.* (ex Vc) 23–752,24 λέγομεν – ἁμὴν] haec posteriore aetate inserta esse censet Speck, Ich bin's nicht p. 304–305 non male; cui si assensum praebeas, interpolationem potius inde a p. 752,1–2 καὶ ποία γλῶσσα incipere conicias 28 προανεχόμενος M 29 ὁμότης V 29–752,1 ὡμότης – ἀλλοτριεπισκόποις] locus suspectus (ex lat. nihil colligitur)

non praeualebunt aduersus eam. sed effecti armoniae huius alieni ac aedificationis, risu digna delerant, diffinientes huiusmodi:

(Gregorius episcopus legit:)

«non audere hominem quemlibet ultra studere tam scelestum et impium studium.
5 qui uero ausus fuerit amodo construere imaginem uel adorare, aut statuere in ecclesia
uel in priuata domo seu occultare, si quidem episcopus aut presbyter aut diaconus
fuerit, deponatur, si uero monachus aut laicus, anathematizetur et imperialium
legum obnoxius sit tanquam contrarius praeceptorum dei et inimicus dogmatum
paternorum.»

10 (Epiphanius diaconus legit:)

Ecclesiam uniuersam accusantes et in hoc minime contenti neque saturitatem im-
pietatis accipientes, adhuc sine lege ac sine iure diffiniunt non faciendam imaginem.
sed quis rogo eorum qui pie uiuunt et sentiunt istis oboediat? adeo namque confir-
mata est uenerabilium in ecclesiis imaginum exhibitio, ut ex quo denuntiatur est
15 euangelium usque nunc in illis manifestatae consistant. et omne quod antiquitate
cedit reuerendum est. quid enim aliud iubet diuinus apostolus Corinthiis scribens:
tenete traditiones quas accepistis, et rursus Timotheo Titoque *profanas uocum noui-
tates* praecipiens *deuitare*? omnes ergo christiani tanquam in sancta catholica ecclesia
geniti traditiones quas accepimus tenemus et in illis stabilimur et nouitates uocum
20 deuitamus, sequentes diuinum apostolum. et quotquot per singula tempora nobili-
bus patribus nostris uisa sunt supra *fundamentum apostolorum et prophetarum
superaedificanda* recipimus, ea uero quae aliter se habent ut inimica et impugnantia
execramur, omnia uidelicet quae a pessimis et impiis heresibus uane deprompta sunt.
cum quibus et nouiter fabrefactam christianos accusantium garrulitatem utpote deo
25 odibilem execrantes abominamur. porro extensam habentes impietatem non solum
linguam acutam habuerunt ad quandam fraudem, sed et manum imperantium calum-
niari et percutere docuerunt dicentes: ,imperialium legum obnoxius habeatur qui

Rom. 635

La.-Co. 510

Ma. 330

PL 129, 436

P VE

1 harmoniae *ed. Rom.** 2 delirant E *edd.* 3 episcopus *om.* P 4 audere] *sc. diffinimus, cf. supra p. 747,4* | quemlibet] *quenquam* E *quemquam ed. Rom.** 7 fuit *ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* 8 tanquam ~ *ὡς (ut saepe)* 11 saturitatem ~ *κόρον (sic etiam p. 769,11; satietatem p. 775,6 et Act. IV p. 333,24)* 12 ac] *et ed. Rom.** 13 obēdiat V obediāt E | nanque P E 15 antiquitati VE 16 cedit (~ *διαφέρων?*) excellit *ed. Rom.* (expectaueris praecedit uel differt)* antiquitati (*cf. supra VE*) excedit *coni. Dubielzig* | Corinthiis] *Thessalonicensibus ed. Rom.^{ms}, sed cf. gr.* 17–18 uocum nouitates] *Anast. uertit καινοφωνίας, cf. app. crit. gr.* 19 *Anast. καινοφωνίας uertens neglexit νέας* 22 superaedificata P (*fort. ex Vulg.*), *sed cf. gr.* | impugnantia P 23 uane deprompta ~ *φληναφηθέντα (cf. MLW s. u. depromo II)* 25 execramur abhominantes E execramur abominantes *ed. Rom.** 26 ad quandam fraudem] *ad peccandum loquendo ed. Rom.^{ms}*

ἐντονος ἐξησκειτο τοῖς κρατοῦσι, τοῖς ἄρχουσιν, αὐτοῖς τοῖς ἄλλοτριεπισκόποις. καὶ ποῖα γλῶσσα δύναται ταῦτα ἐκτραγωδεῖν; πόθεν δὲ ἢ πῶς ἄρξομαι ὅθεν ἔκαστον τῶν πραγμάτων διηγήσασθαι τοὺς κλόλους, τοὺς φόβους, τοὺς διωγμούς, τὰς κατὰ πόλιν φρουρήσεις τῶν μοναχῶν καὶ μαστιγώσεις, τὸ δεσμώτας αὐτοὺς εἶναι 5
 Ha. 420 ἐν πολλοῖς ἔτεσιν, ἀλύσεις τοῖν ποδοῖν περικειμένων, τῶν ἱερῶν σκευῶν τὸν ἀφαισισμόν, τῶν βίβλων τὸν ἐμπρησμόν, τῶν ἀγίων ναῶν τὰς κοινώσεις, τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων τὰς βεβήλους μεταποιήσεις εἰς κοσμικὰ καταγώγια, ὥστε τοὺς ἐνδιαιτωμένους ἐν αὐτοῖς εὐλαβεῖς ἄνδρας μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν τὰς βαρβαρικὰς χώρας καταλαβεῖν, ἀποστολικῶς κρείττονα ζῶν ἡγησαμένους τὴν εἰς τὰ ἔθνη διαγωγὴν τῆς μετὰ τῶν ὁμοφύλων βεβήλου συναναστροφῆς, τῷ θεῷ 10
 ἀποστόλῳ πειθομένους τοῖς τοιοῦτοις μηδὲ συνεσθίειν — καὶ τὸ δεινότατον πάντων, ὅτι καὶ ἕως τοῦ νῦν αὕτη ἡ ἀσέβεια τῆς βεβηλώσεως τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων παρά τισιν ἀθέσμως διαμένει καὶ ἀντὶ τῶν ἱερῶν ὕμνων καὶ τῆς φωνῆς τῆς ἀγαλλιάσεως τῆς ἐν σκηναῖς τῶν δικαίων ἄσματα πορνικὰ καὶ σατανικὰ μελωδήματα καὶ ἀντὶ τῶν ἁλλεπαλλήλων γονυκλισιῶν ὀρχηστικὰ λυγίσματα —, σὺν τούτοις δὲ τοὺς 15
 κινδύνους, τὸν τάραχον, τὸν σάλον, τοὺς αἰκισμούς, τὰς ποινάς, τὰς πηρώσεις τῶν ὀφθαλμῶν, τὰς ἐκτομάς τῶν ῥινῶν, τῶν γλωσσῶν τὰς ἀποτομάς, τὰς ἀτίμους φυγὰς ἡγουν ἐξορίας τῶν εὐλαβῶν ἀνδρῶν ὅτι ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διεσπάρησαν, τοὺς τῶν ἀγίων προσώπων ἐμπρησμούς, τῆς γενειάδος τὰς ἐκκαύσεις, τῶν παρθένων μετὰ τὴν πρὸς Χριστὸν σύνταξιν τὴν ἄνομον καὶ βιαίαν συζυγίαν καὶ — 20
 τὸ δεινότατον πάντων — τὰς μαιφονίας; ταῦτα καρποὶ τῶν ἐρεσχελούντων κατὰ τῆς ἀληθείας, ταῦτα μανία σαφῆς καὶ οὐ κρίσις ἀληθῆς. ἐπεῖδεν ὁ θεὸς καὶ ἐκ τούτων πάντων τῶν συνεχόντων δεινῶν ἀπήλλαξε τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ. καὶ δόξα αὐτῷ, ἀμήν. ὑπὸ δὲ τῆς ἰδίας ἀθέσμου βουλῆς παρεωραμένοι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐλέγχονται, λέγοντες οὕτως 25

Rom. 636

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω)

«Ὅριζομεν δὲ καὶ τοῦτο· μὴ τολμᾷν ἄνθρωπον τὸν οἰονοῦν ἐκκλησίας θεοῦ ἢ 5
 La.-Co. 512 εὐαγοῦς οἴκου προεστῶτα προφάσει ἐκμειώσεως τῆς τοιαύτης τῶν εἰκόνων πλάνης ἐπιβάλλειν τὰς αὐτοῦ χεῖρας εἰς ἀφιερωμένα τῷ θεῷ ἅγια σκεύη χάριν μεταποιήσεως τοῦ εἶναι αὐτὰ ἐνζῶδα» 30

9–10 ἀποστολικῶς — διαγωγὴν cf. Act. 13,46 et 18,6 11 τοῖς — συνεσθίειν cf. 1 Cor. 5,11 13–14 cf. Ps. 117,15

(H)VT M

1 κρατοῦσι + καὶ ed. Rom.* ex Vc^{pc} (Probatares s.l.) | ἄλλοτριεπισκόποις (cf. 1 Petr. 4,15 [ubi *alienorum appetitor Vulg.*; cf. etiam Ps.-Zonar. Lex. s.u. ἄλλοτριεπίσκοπος p. 124,7 Tittmann]) T M: ἄλλοτριεπισκόποις V (prob.; cf. uar. lect. in N. T.) ἄλλοτρίοις ἐπισκόποις ed. Rom.* ex Vc^{pc} (Probatares s.l.) 1–24 καὶ — ἀμήν] haec uerba, quae ad monachorum persecutiones pertinent, posteriore aetate inserta esse uidentur (cf. supra ad p. 750,23) 2 ὅθεν (sc. ἐγένετο uel sim.) om. M 3 διηγῆσθαι V 5 ἐν] ἐπὶ V | περικειμένους M ed. Rom.*, sed cf. e.g. Act. 28,20 8 αὐτῶν] αὐτοῖς M (sed cf. e.g. Gen. 12,5) 9 ἡγησαμένους M ed. Rom.*: ἡγησάμενοι V T 10 μετὰ] ἐκ V 11 πειθομένους M ed. Rom.*: πειθόμενοι V T 13–14 ἀγαλιάσεως V 14 ἄσματα om. ed. Rom.* (ex Vc) 15 δὲ] καὶ Vc edd. 16 τὸν σάλον ante τὸν τάραχον (sic) M | τοὺς] καὶ Vc edd. | πυρώσεις M 19 ἐκκαύσεις + τὴν (sic) V 20 μετὰ — σύνταξιν post βιαίαν V 21 τὸ — πάντων] iteratio suspecta (cf. supra l. 11) 22 ἐπεῖδεν ~ quae uidit? fort. ἄ ante ἐπεῖδεν supplendum (cf. e.g. Ex. 2,25) 24 ἀθέσμου ἰδίας M 26 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 29 ἐπιβαλεῖν T edd. 30 τοῦ (quod legit etiam Anast.) genit. obi. esse uidetur; an διὰ τὸ scribendum? cf. infra p. 754,13 | ἐνζῶδα (cf. LBG s.u.)] sententia continuatur infra p. 754,12

non illis paruerit.⁴ ex hac igitur uoce multa et diuersa per orbem diffundebatur
 crudelitas, et indeficienter hoc studium erat imperantibus et principibus eius atque
 alienis episcopis. et quae lingua potest haec tragicis fletibus enarrare? unde autem
 uel qualiter incipiam singularum rerum hinc gestarum referre turbationes, timores,
 5 persecutiones, custodias monachorum per ciuitates atque flagella, uincula eorum per
 multos annos, catenas circumdatorum pedum, sacrorum uasorum demolitionem, Ha. 419
 codicum ustionem, sanctorum templorum profanationes, uenerabilium monasterio-
 rum pollutas translationes in saecularia receptacula, ita ut inhabitantes in eis reue-
 rendi uiri post rapinam bonorum suorum ad barbaricas regiones pergerent et more
 10 apostolico meliorem ducerent uitam, eligentes potius inter gentes degere quam cum
 contribulibus conuersationem obscenam ducere, diuino oboedientes apostolo prae-
 cipienti *cum* huiusmodi *nec cibum sumere* – et quod est horum omnium atrocissi-
 mum, quia etiam usque in praesens haec impietas profanationis uenerabilium monas-
 teriorum apud quosdam praeuaricatorie permanet et pro sacris hymnis et *uoce exul-*
 15 *tationis* quae *in tabernaculis iustorum* fiunt cantica meretricia et satanicae modulatio-
 nes et pro creberrimis genuflexionibus saltatoriae disputationes –, cum his autem
 pericula, tumultum, commotionem, uerbera, poenas, orbationes oculorum, excisio-
 nes narium, mutilationes linguarum, ignominiosas fugas id est exilia reuerendorum
 20 uirorum quia per uniuersum orbem dispersi sunt, sanctarum facierum adustiones,
 barbarum incendia, uirginum post foedus Christo promissum iniquum et uiolentum
 coniugium et – quod his omnibus est truculentius – homicidia? hi sunt fructus
 peruicaciter contendentium contra ueritatem, haec est insania manifesta et non
 iudicium uerum. quae uidit deus et his omnibus continuis malis liberauit ecclesiam
 suam. et gloria ipsi, amen. de nequam autem consilio suo contempti a ueritate Rom. 636
 25 arguuntur, dum taliter aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Diffinimus autem et hoc: non audere hominem quemlibet qui ecclesiae dei aut
 uenerabili domui praeest sub obtentu diminutionis talis imaginum erroris mittere La.-Co. 511
 manus suas in sancta uasa quae sunt deo deputata, causa transferendi ea in simu-
 30 lacra,»

P VE

1–3 ex – episcopis] *interpretatio mendosa (incertum quid legerit Anast. in gr.)* 1 diffundebantur *ed. Rom.* (ex gr.)*
 2 et¹ om. *ed. Rom.* (cf. gr.)* 2–3 et² – episcopis] „gr. et princip. et ipsis aduersariis episcopis“ *ed. Rom.^{ms} (sed cf. app. crit. gr.)* 2 eius suspectum (fort. *Anast. legit αὐτοῦ*) 4 singularum – turbationes] *Anast. ἐκάστου legit et τοὺς κλόνας cum eis quae praecedunt coniunxit (Dubielzig)* | hinc ~ ὅθεν? | referret P^{ac} (t exp.) 8 secularia P E (abbr. V) 11 obscenam *ed. Rom.** | obēdientes V obedientes E 11–12 prēcipientes P^{ac} (e³ in i mut., s exp. P^c) 12 huiusmodi P 14 praeuaricatoriæ P preuaricatoriē V preuaricatione E praeuaricatores F² | ymnis V hinnis (sic) E 16 creberrimis (sic) P | saltatorie P E | disputationes] inflixiones *ed. Rom.^{ms}*; „λογίσματα legit Anastasius“ La.-Co.^{ms} non male; expectaueris lutationes 17 penas V penas E 19 adustionem E *edd.* 20 foedus P^{pc} E: foetus P^{ac} (t in d mut. P^c) fēdus V 22 contra ueritatem post peruicaciter E *edd.* | uesania *ed. Rom.** 29–30 ea – simulacra] „gr. ea in alios usus, quod simulacris depicta sint“ *ed. Rom.^{ms} non male (sed ipse Anast. graeca male intellexit; cf. app. crit. gr.)*

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ma. 332 Ταῦτα στόματα μὴ φοβουμένων τὸν κύριον ἐξηρεύσαντο. τίς γὰρ ἂν τῶν ἐχόντων
τῷ θεῷ φόβῳ καθηλωμένον τὸν νοῦν τὰ τῷ θεῷ ἀνατεθειμένα τολμήσειε τῇ τῶν
εἰδώλων προσηγορίᾳ ἀποκαλέσαι; οὐδὲ τῶν λίαν ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδεύτων, εἰ μὴ
πω ἀμνημονήσειε τὸ μέγα καὶ σωτηριῶδες μυστήριον ὃ ὁ θεὸς λόγος σαρκὶ ἐπιδη- 5
μήσας ἐν ἡμῖν εἰργάσατο ῥυσάμενος ἡμᾶς ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης. τὸ γὰρ
ζῶδα καλεῖν σύνηθες τοῖς εὐσεβέσι τὰ τῶν ἐθνῶν εἶδωλα. ὄντως ταῦτα τῶν ἐκ τῆς
γῆς φωνούντων τὰ βατταρίσματα καὶ τῆς τούτων κοιλίας τὰ ἀποφθέγματα· ἦτις
χορτάσματα κοπρώδη λαβοῦσα δυσώδεις ἀναθυμιάσεις τῷ νοῦ ἐκπέμπουσα παρα- 10
πλήγας καὶ φρενιτιῶντας τοῦ γελᾶσθαι ἀξίους πεποίηκεν. διὸ καὶ ἐπιφέρουσι·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«μήτε μὴν εἰς ἐνδυτὰς ἢ ἕτερα βῆλα ἢ εἰς ἕτερόν τι ἀφιερωμένον εἰς ἱερὰν ὑπουρ-
γίαν διὰ τὸ μὴ ἀχρεῖωσιν εἰς αὐτὰ γίνεσθαι.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Διαβάλλοντες καὶ ὀρίζοντες κακῶς δεδέχθαι τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις τὴν 15
ἀγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, αἰσχροὶ τε καὶ εἶδωλα καὶ ἔνζωδα ταύτας ἀποκαλοῦντες
νῦν ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῆς ἑαυτῶν ἐναγοῦς ἀποφάσεως ταῦτα μένειν ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ ὡς τῷ θεῷ καθιερωμένα κρίνουσι. καὶ εἰ τῷ θεῷ καθιέρωνται, πῶς αἰσχροὶ
καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὐρήματα; ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι Καϊαφαϊκὴ ἡ ἀπόφασις·
ἐκεῖνος γὰρ τῇ μὲν κακίᾳ τὸν Χριστὸν ἀπέκτεινεν, ἀγνοίᾳ δὲ ἀληθεύων σωτῆρα 20
τοῦτον τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ὡμολόγει. οὕτως καὶ αὐτοὶ ἀφομοιωθέντες
αὐτῷ τῇ κακίᾳ μὲν πλάνην καὶ ζῶδα καὶ αἰσχροὶ καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὐρημα
Rom. 637 τὴν τῶν ἀγίων εἰκόνων θέαν ἐνδιαβάλλουσιν, ἄκοντες δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀληθείας
Ha. 421 ἔλεγχόμενοι ἱερὰ ταῦτα καὶ ἀναθήματα τῷ θεῷ ἀναγκάζονται ὁμολογεῖν καὶ ταῖς
πάγαις τῶν ἰδίων ἐρεσχελιῶν περιπίπτουσιν. ὅθεν φενακίζοντες τοὺς αὐτοῖς 25
ἐπομένους προσφθέγονται·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«εἰ δέ τις λαβὼν παρὰ θεοῦ δύναμιν θελήσειε μεταποιῆσαι τὰ αὐτὰ σκεύη ἢ καὶ
ἐνδυτὰς, μὴ τολμᾷ αὐτὸν ἄνευ γνώμης καὶ εἰδήσεως τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριω- 30
τάτου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ ἐπιτροπῆς τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων
βασιλέων ἡμῶν τοῦτο πράξαι, ἵνα μὴ τῇ προφάσει ταύτῃ ὁ διάβολος τὰς ἐκκλησίας

2 cf. Col. 3,22 3 τῷ¹ – νοῦν cf. Ps. 118,120 7–8 τῶν² – κοιλίας cf. Is. 8,19 19 διαβολικῆς μεθοδείας cf. Eph. 6,11 20–21 ἐκεῖνος – ὡμολόγει cf. Ioh. 11,51–52 22 διαβολικῆς μεθοδείας cf. Eph. 6,11

22 διαβολικῆς – εὐρημα cf. supra p. 728,20

(H)V T M 7–10 ὄντως – ἐπιφέρουσι praetermisit H 28–758,3 εἰ – ἀνέγνω praetermisit H

1 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 2 Ταῦτα + τὰ M 3 ἀνατιθέμενα M 5 πω] που M ed. Rom.* | τοῦ
μεγάλου καὶ σωτηριώδους μυστηρίου M | μέγα + τοῦτο H 7 εὐσεβέσι] εὐσεβεῖν ἐθέλουσι M
9–10 παραπλήγας] παρὰ πληγὰς T 10 φρενιτιῶντας ed. Rom.* | καὶ² om. ed. Rom.* 11 Γρηγόριος –
ἀνέγνω om. T 12 βῆλα H 13 διὰ om. M | sententia continuatur infra l. 28 14 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω
om. T 15 δέχεσθαι ed. Rom.* 16 ταῦτα V 18 καθιερωμένα – θεῷ² om. T | καὶ εἰ] εἰ δὲ ed. Rom.*
(ex Vc) 19 εὐρημα V 20 ἐκεῖνος + μὲν V M 21 ὡμολόγησεν M | αὐτοῖ] οὗτοι M, sed cf. lat.
22 εὐρεμα T εὐρήματα V 23 καὶ om. V | τῆς om. Vc edd. 24 ἱερὰς ταύτας M, sed cf. lat.
25 φενακίζοντες] ἀπατῶντες V 27 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 29 ἑαυτὸν V 29–30 μακαριωτάτου
καὶ ἁγιωτάτου M 31 τῇ om. M

(Epiphanius diaconus legit:)

Haec ora <non> timentium dominum eructarunt. quis enim eorum qui habent Ma. 331
diuino timori confixam mentem ea quae deo sunt deputata praesumeret idolorum PL 129, 437
uocabulo nuncupare, licet nimium sit indoctus ac indisciplinatus? nisi forte oblitus
5 fuerit magni et salutaris mysterii quod deus uerbum carne adueniens in nobis opera-
tus est, eruens nos ab idolorum errore. nam simulacra uocare dei cultoribus moris
est gentilium idola. uere haec eorum sunt qui ex terra garrulitates prouocant et de
uentre horum pronuntiationes eliciunt; qui saturitatibus stercoralibus conceptis
putidas euaporationes menti emittens uesanos et phrenesi captos effecit. unde et
10 inferunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«sed nec in uestes aut alia uela uel aliud quid consecratum in sacrum ministerium, ne
inutilitas in illa efficiatur,»

(Epiphanius diaconus legit:)

15 Detrahentes et deliberantes quod male recipiat imaginales picturas ecclesia sancta,
turpia et idola et simulacra has appellantes nunc ac si obliti suae scelestae sententiae
haec manenda in ecclesia tanquam deo consecrata iudicant. et si deo consecrantur,
quomodo turpia sunt et diabolicae artis adinventiones? sed certum est quod Caiphae
sit sententia. ille enim malitia quidem Christum occidit, ignorantia uero uera dicens
20 hunc saluatorem humani generis confitetur. ita et ipsi similes ei facti malitia quidem
errorem et simulacra et turpia et diabolici argumenti adinventionem imaginum
effigiem dicunt, nolentes autem et a ueritate conuicti sacra haec et deo dicata confi- Rom. 637 Ha. 422
teri coguntur <et> in laqueos propriarum contentionum incidunt. unde eos qui
sequuntur illos deridentes alloquuntur:

25 (Gregorius episcopus legit:)

«si uero quis a deo accepta uirtute uoluerit transferre eadem uasa uel pallas, non
audere eum absque consilio et notitia sanctissimi et beatissimi uniuersalis patriarchae
ac praeceptione piissimorum et amicorum Christi imperatorum nostrorum hoc
agere, ne hac occasione diabolus ecclesias dei humiliet; sed nec quenquam principum

P VE

2 ora ed. Rom.: ore codd. | non add. ed. Rom.* | habet codd., corr. ed. Rom. 3 timore ed. Rom.* 4 licet] Anast. con-
structionem uerborum mutauit 6 dei cultoribus] Anast. fort. legit θεοσεβέσι 8 eorum E edd., sed cf. gr. | qui] sc.
uenter 9 putridas F edd. | mentis F² edd. | emittentes F² 15 deliberantes] *expectaueris* diffinientes | sanctorum
ed. Rom.*; *expectaueris* sancta dei ecclesia, cf. gr. 16 turpia] pictura P | sue P 18 diabolice P | Cahiphe P Cayphe
VE, corr. ed. Rom. 20 confitebatur ed. Rom.*, sed Anast. ὁμολογῆι legisse uel intellexisse uidetur 22 effigiem ~
θέαν? idem mendum supra p. 713,5, ubi uide app. crit. | dicata P ed. Rom.: dedicata VE 23 et suppl. ed. Rom.*
24 secuntur P 26 uirtute ~ δύνανιν (ut saepe) 29 quemquam F edd. | principium P

τοῦ θεοῦ ταπεινώσῃ· μήτε δέ τινα τῶν ἀρχόντων ἢ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἡγουν τοῦ λαϊκοῦ τάγματος τῇ αὐτῇ προφάσει ἐπιβάλλειν τὴν χεῖρα ἐπὶ τοὺς θείους ναοὺς καὶ τούτους αἰχμαλωτίζειν, καθὼς τοιαῦτα ὑπὸ τινων ἀτάκτως φερομένων προέγεγονε.»

La.-Co. 513 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ma. 333 Τίς οὐ γελάσειεν ἐπὶ ταύτῃ τῇ νομοθεσίᾳ, μᾶλλον δὲ θρηνήσκει; διὰ τούτων γὰρ τῶν διακένων ῥημάτων πολλοὶ κατετόλμησαν τὰς Βριάρεω χεῖρας ἐπιβαλεῖν τοῖς ἱερατικοῖς σκεύεσι, παρ' αὐτῶν δηλονότι λαβόντες τὰς προφάσεις — εὐόλισθον γὰρ ἢ κακία — αὐτοὺς γὰρ προιδόντες τοὺς μακαριωτάτους ὡς αὐτοὶ φασιν, ὡς δὲ ἡ ἀλήθειά φησιν ἀλλοτριεπισκόπους σφετεριζομένους τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων καὶ τὰς ἐν μουσείοις ἀναζωγραφήσεις, καὶ αὐτοὶ οὕτως εἰργάσαντο εἰς κοινούς οἴκους καὶ λουτρὰ καὶ θέατρα ταῦτα μεταποιήσαντες. καὶ τὰ ποτε ἅγια τῇ τούτων κρίσει ἐβεβηλώθησαν. καὶ ἐγκαυχώμενοι φασί·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Τούτων δὴ καλῶς ἐχόντων καὶ παγιωθέντων τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι δίκαιον ἐκρίναμεν τῷδε ἡμῶν τῷ καθολικῷ καὶ θεαρέστῳ συγγράμματι ὅρους κεφαλαιώδεις ἐκθέσθαι, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς δοκοῦμεν ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ πιστεύομεν πνεῦμα Χριστοῦ ἔχειν. καὶ καθάπερ οἱ πρὸ ἡμῶν εἰς αὐτὸ πιστεύσαντες τὰ συνοδικῶς ὑπ' αὐτῶν ὀρισθέντα λευκώλαται, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς αὐτό, διὸ καὶ λαλοῦμεν, μετὰ τινος προταχθησομένους πατρικίους ὅρους ἀκολούθως καὶ συμφώνως τὰ δόξαντα ἡμῖν ὀρίζοντες.»

20

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Rom. 638 Πολλὰ τε καὶ παντοδαπὰ ἀνωτέρω ληρωθήσαντες καὶ τὴν ἰδίαν φαυλότητα τρανῶς ἀποφηνάμενοι καὶ εἰς πολλὰ ταύτην διελόντες, ἑαυτοὺς παρεισφέρουσι τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας ἐξισοῦσθαι καὶ ταῖς ἱεραῖς αὐτῶν ἐμφάσει τοὺς ἐναγεῖς αὐτῶν ὅρους συναριθμεῖσθαι ἀλαζονεύονται, τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ συγκαταμίξαι βουλόμενοι, οἷα δηλητήρια ἀνακρινῶντες μέλιτι· ἀλλ' οἱ τῷ θεῷ πνεύματι ὁδηγούμενοι διακρίνουσι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ ὅσα μὲν εὐσεβῶς ὡς παρὰ ἁγίων πατέρων προορισθέντα ἀποδέχονται, ὅσα δὲ διεστραμμένως ὡς παρ' αὐτῶν λαληθέντα ἀποκρούονται. αὐτοὶ γὰρ οἱ ψευδορήμονες ὁμολογοῦσι μὲν εἶδέναι θεόν, τῆς δὲ ἀπαγωγῆς τρίβου πρὸς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ἐκτρέπονται, τὰ τῆς ἡμετέρας εἰλικρινοῦς πίστεως ῥήματα πονηρίας ἰὼ χρώσαντες, ἀπαιδευσίας ὁμόρους ἔχοντες τοὺς πάλαι αἵρεσιάρχας. καὶ αὐτοὶ γὰρ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τὰ πλεῖστα συμπε-

17 cf. 1 Cor. 7,40; Rom. 8,9 18–19 cf. 2 Cor. 4,13

6 τὰς — χεῖρας cf. e.g. Greg. Naz. or. 18 (funeris in patrem) (CPG 3010,18; BHG^a 714) c. 6, PG 35, 992 C 8

(H)VTM

1 ἡγουν] ἥως T ἥτοι ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg.) 4 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 6 ἐπιβάλλειν V | τοῖς M (cf. Greg.): ἐν τοῖς V T edd. 7 ἱεροῖς V 8 παριδόντες Vc edd. | μακαριωτάτους — φασιν] mihi quidem non constat quo haec spectent 9 fort. coll. lat. σφετεριζομένους uel σφετερισμένους scribendum 12 ποτε om. ed.Rom.* (ex Vc [del. Vc^x]), sed cf. lat. 13 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 14 δὴ] δὲ M (cf. lat.) 21 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 22 τὴν om. T edd. 23 παραφέρουσι V 26 δηλητήριον ed.Rom.* ex Vc (Probatares in marg.; δηλητ' Vc^{ac} δηληται sic Ml, partim euanidum in T) 27 ὡς om. V 29 ψευδορρήμονες M ed.Rom.* 30 τῆς' — ὁδὸν] locus suspectus; ἀγωγῆς uel προσαγωγῆς suspic. coll. lat. Dubielzig 31 ἀπαιδευσίας ὁμόρους scripsi coll. lat.: ἀπαιδευσίαν ὁμορον codd. 32 τῶν πάλαι αἵρεσιάρχων M τοῖς πάλαι αἵρεσιάρχαις ed.Rom.*

uel eorum qui sub ipsis sunt, id est laicalis ordinis, huiusmodi occasione immittere manum in diuina templa et haec captiuare, quemadmodum a quibusdam qui inordinate ambulabant ante iam talia facta sunt.»

(Epiphanius diaconus legit:)

La.-Co. 514

- 5 Quis non derideat, immo lamentetur super hac legislatione? propter haec enim uaniloqua uerba multi temere praesumpserunt graues manus mittere in sacrata uasa, ab ipsis uidelicet sumentes excusationes – facile namque malitia labitur –; illos enim praeuidentes beatissimos, ut ipsi dicunt, sed, ut ueritas se habet, alienos episcopos defraudaturos aurum et argentum sacrorum monumentorum atque factas in musiuus
10 picturas, et ipsi sic operati sunt in communes domos et balnea atque theatra haec PL 129, 438
transmutantes. et quondam sancta horum iudicio polluerunt. et gloriantes aiunt:

(Gregorius episcopus legit:)

- «His autem bene habitis atque gratia diuina firmatis iustum iudicauimus hoc catho-
lico ac deo placente scripto nostro diffinitiones capitulares exponere, quoniam et nos
15 putamus apostolice dicere, sed et credimus *nos spiritum Christi habere*. et sicut antecessores nostri qui in ipsum crediderunt quaedam synodice diffinientes locuti sunt, *et nos credimus* in ipsum per quem *loquimur*, post quasdam quae praeceptae sunt patrias diffinitiones consequenter et concorditer quae nobis uidentur diffinientes.»

- 20 (Epiphanius diaconus legit:)

- Multis et uariis superius deleratis prauitatem suam expresse pronuntiantes et in
multa hanc dispertientes, semetipsos magistris ecclesiae coaequare nituntur et cum
sacris eorum affatibus scelestas diffinitiones suas arroganter annumerant, mendacium
ueritati commiscere uolentes et quodammodo melle haustus pestiferos temperantes.
25 sed qui spiritu dei aguntur quod melius est a peiore discernunt et quaecumque pie
tanquam a sanctis patribus ante sunt diffinita recipiunt, quaecumque uero peruerse
ab ipsis dicta sunt offensi retundunt. ipsi enim falsiloqui confitentur quidem se
nosse deum, sed a semita quae ducit ad regiam uiam exorbitant, sinceræ fidei nostrae
uerba malitiae ueneno inficientes et suae inscitiae affines heresiarchas habentes. nam
30 et ipsi plura ecclesiae catholicae consona sapuerunt, uerum in uno uel duobus

P VE

1 horum P^{ac} (h exp., e superscr. P^c) | sub ipsis sunt P: ipsis sunt V ipsi sunt E ipsis subsunt ed. Rom.* 6 graues] „gr. Briarei“ ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit uel intellexit βαρείας | immittere ed. Rom.*; sed cf. supra p. 753,28 7 ipsas P^{ac} (in a scr. i P^c) 8 praeuidentes codd. prouidentes ed. Rom.*; sed cf. gr. („gr. parum curantes“ ed. Rom.^{ms} ex gr. Vc) | ipsis VE (corr. F²) | ueritates P^{ac} (corr. P^x) | alienos episcopos] Anast. ἄλλοτριεπισκόπους male intellexit (cf. supra p. 753,3) 9 defraudaturos] Anast. uertit σφετεριουμένων uel σφετερισμένων 10 ipsi om. ed. Rom.* („gr. ipsi quoque sic“ ed. Rom.^{ms}), et ipsi om. ed. Reg.* 11 polluerunt] polluta sunt ed. Reg.* non male (cf. gr.), sed mendum potius interpreti tribuendum 13 autem] cf. gr. M 15 apostolicæ P V 17 per quem] propter quod etiam loq. ed. Rom.^{ms} (ex Vulg., ubi propter quod et loq.); Anast. fort. legit δι’ οὐ uel δι’ ὅ 17–18 praeceptae sunt] „gr. praemittentur pat.“ ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit uel intellexit προσαχθέντας (cf. Act. IV p. 409,20) 17 preceptae P E (abbr. V) 18 patrias] expectaueris paternas (sed patrios terminos traditur etiam Conc. Const. IV Anast. interpr. praef. l. 397, cf. etiam supra p. 625,21 al.) 21 deliratis F edd. | pronuntiantes P (prob.) ed. Rom. (cf. gr.): pronuntiant VE 22 dispartientes E ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 23 scelestes P 24 melle – temperantes] Anast. uerborum constructionem mutauit 26 quaecumque E (abbr. P) 27 ipsis] his E edd. 29 suae – habentes] cf. app. crit. gr. | inscientiae E edd.

φωνήκασιν, ἐν ἐνὶ δὲ ἡ δύο παρεκβεβηκότες τὸ ἀνάθεμα ἐκληρώσαντο. μεθ' ὧν τὴν μερίδα ἔτυχον, κἂν τοιάδε ἀποφαίνωνται·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ κατὰ τὰς ἀποστολικὰς καὶ πατρικὰς παραδόσεις ἐπὶ πατρός
Ma. 336 καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα, φύσιν τε καὶ οὐσίαν, ὅς
θέλησιν τε καὶ ἐνέργειαν, δυνάμιν τε καὶ κυριότητα, βασιλείαν καὶ ἐξουσίαν ἐν
La.-Co. 516 τρισὶν ὑποστάσεσιν ἡγουν προσώποις δοξαζομένην, ἀνάθεμα. Εἴ τις οὐχ ὁμολο-
γεῖ τὸν ἕνα τῆς αὐτῆς ἁγίας τριάδος, ἡγουν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ καὶ
Ha. 424 πατρός, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς κατὰ
τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν
κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς
ἀειπαρθένου καὶ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα ὑπὲρ πᾶσαν νοὸς ἀνθρώπων κατάληψιν,
ἀνάθεμα. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἑμμανουήλ καὶ διὰ
τοῦτο θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον — γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα
τὸν ἐκ θεοῦ λόγον —, ἀνάθεμα. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνῶ- 15
σθαι τὸν ἐκ θεοῦ πατρός λόγον ἕνα τε εἶναι Χριστόν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, τὸν
αὐτὸν δηλονότι θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, ἀνάθεμα. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν
τοῦ κυρίου σάρκα ζωοποιὸν εἶναι καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγου, ἀλλ'
ὥς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτὸν συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν ἡγουν ὥς μόνην
θείαν ἐνοίκησιν ἐσχηκός, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιόν, ὥς ἔφημεν, ὅτι γέγονεν 20
ἰδία τοῦ λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωογονεῖν ἰσχύοντος, ἀνάθεμα. Εἴ τις οὐχ ὁμολο-
γεῖ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν δύο φύσεις καὶ δύο φυσικὰ θελή-
ματα καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας κοινωνικῶς τε καὶ ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀμερί-
στως, ἀσυγχύτως κατὰ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων διδασκαλίαν, ἀνάθεμα. Εἴ τις
οὐχ ὁμολογεῖ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν μετὰ τοῦ προσλήμματος ἡγουν τῆς 25
ἐψυχωμένης ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ σαρκὸς αὐτοῦ συνεφεδρεύειν τῷ θεῷ καὶ
πατρὶ οὕτω τε πάλιν ἥξειν μετὰ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ δόξης κρίναι ζῶντας καὶ
νεκρούς, οὐκέτι μὲν σάρκα, οὐκ ἄσώματον δέ, οἷς αὐτὸς οἶδε λόγοις θεοειδестέρου

6 δυνάμιν — ἐξουσίαν cf. Eph. 1,21 14–15 σάρκα — λόγον cf. Ioh. 1,14

4–7 cf. Conc. Const. II can. 1, ACO IV 1 p. 240,3–5; Conc. Later., ACO ser. II, I p. 368,6–17 7–13 cf. Conc. Const. II can. 2, ACO IV 1 p. 240,8–11; Conc. Const. III (Cyril Alex. satisf. [CPG 7613]), ACO ser. II, II 2 p. 596, 6–9; cf. ACO ser. II, I p. 226,1–4 13–17 Conc. Ephes. (Cyr. Alex. epist. tert. ad Nest. [epist. 17; CPG 5317], anathema 1–2), ACO I 1,1 p. 40,22–27 17–21 ibid. p. 41,28–42,2 (anathema 11) 21–24 ~ Conc. Const. III (def. fidei), ACO ser. II, II 2 p. 774,20–21 24–27 Εἴ — πατρὶ cf. Conc. Const. II can. 4, ACO IV 1 p. 241,5–6 al. 25 μετὰ τοῦ προσλήμματος cf. supra p. 616,27 27–760,1 πάλιν — παχύτητος ~ Greg. Naz. or. 40 (in s. baptisma) (CPG 3010,40; BHG^a 1947) c. 45,33–36 Moreschini/Gallay; cf. Krannich/Schubert/Sode p. 86 adn. 148

28–760,1 οὐκέτι — σώματος = Niceph. refut. c. 129,5–6; cf. Theod. Stud. epist. 380,58–59

(H) V T M 13–15 = Conc. Ephes. 15–760,7 Εἴ — ἐξεμοῦσιν praetermisit H 15–17 = Conc. Ephes. 17–21 = Conc. Ephes. 21–24 ~ Conc. Const. III 27–760,1 ~ Greg. Naz. 28–760,1 = Niceph.^{ref}

2 ἔτυχον] ἔσχον ed. Rom.* | κἂν V | ἀποφαίνονται V 3 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 4–774,26 Εἴ — συνόδων] anathemata numerat α' — ιθ' M^{ms} 5 καὶ om. H, καὶ τοῦ V 6 τε² om. H 7 ἡγουν] ἥως H T ἥτοι Vc^{ms} (Probatares) edd. | δοξαζομένην V M: δοξαζόμενοις T edd. (cf. lat.), incertum in H 8 αὐτῆς om. Vc edd. | ἡγουν] ἥως H T ἥτοι Vc^{ms} (Probatares) edd. 12 ἀειπαρθένου HV T (ἀει T¹ s.l.): παρθένου M Vc edd. | νοὸς (νοὸν Vc) om. ed. Rom.*; sed cf. lat. 14 γεγέννηκε M 16 τῆς om. V 19 ἡγουν] ἥως T ἥτοι Vc^{ms} (Probatares) edd. 21 ζωοποιεῖν M 22 ἐπὶ τοῦ om. Vc edd. 25 ἡγουν] ἥως H T ἥτοι Vc^{ms} (Probatares) edd. 26–27 ἐψυχωμένης — αὐτοῦ] ἐψυχωμένης σαρκὸς λογικῆς τε καὶ νοερᾷ nec plura M 26 ἐμψυχωμένης V | ψυχῆς T | συνεφεδρεύειν ed. Rom.* 28 αὐτὸς om. Niceph.^{ref}

praeuaricantes anathematis poenam sortiti sunt. cum quibus portionem consecuti sunt hi qui talia fantur:

(Gregorius episcopus legit:)

«Si quis non confitetur secundum apostolicas et paternas traditiones in patre et filio
 5 et spiritu sancto unam deitatem, naturam atque substantiam, uoluntatem et operatio- Ma. 335
 nem, uirtutem et dominationem, regnum et potestatem in tribus subsistentiis, id est
 personis, glorificatis, anathema. Si quis non confitetur unum de sancta trinitate, id
 est filium et uerbum dei et patris, dominum uidelicet nostrum Iesum Christum, ante La.-Co. 515
 saecula quidem genitum secundum diuinitatem, in nouissimis autem diebus eundem
 10 propter salutem nostram descendisse de caelis et incarnatum ex spiritu sancto et Ha. 423
 Maria semper uirgine et ex ea natum super omnem sensus humani capacitatem,
 anathema. Si quis non confitetur deum esse secundum ueritatem Hemmanuhel et
 idcirco dei genitricem sanctam uirginem esse – genuit enim carnaliter carnem factum
 dei uerbum –, anathema. Si quis non confitetur carni secundum subsistentiam uni-
 15 tum esse uerbum quod est ex deo patre atque unum esse Christum cum carne sua, PL 129, 439
 eundem scilicet ipsum deum simul et hominem, anathema. Si quis non confitetur
 domini carnem uiuificam esse et propriam eiusdem uerbi quod est ex deo patre, sed
 ut alterius cuiusdam praeter se sibi quidem sociati per dignitatem, id est ut solam
 diuinam habitationem habentis, et non potius etiam uiuificantem, ut diximus, quia
 20 facta est propria uerbi omnia uiuificare ualentis, anathema. Si quis non confitetur
 in uno Christo uero deo nostro duas naturas et duas naturales uoluntates et duas
 naturales operationes communicabiliter, inseparabiliter, inconuertibiliter, indiuise et
 inconfuse secundum sanctorum patrum magisterium, anathema. Si quis non confi-
 tetur dominum nostrum Iesum Christum cum assumptione, id est animata carne sua
 25 anima rationabili atque intellectuabili, deo et patri consedere sicque demum uen- Rom. 639
 turum cum paterna claritate sua iudicare uiuos et mortuos, non quidem iam carnem,
 sed nec incorporeum, quibus ipse nouit rationibus * deo specificato corpore, quo et

P VE

1 penam V penam E 2 hi qui ~ κἄν? Anast. sententiam male intellexit 4–775,24 anathemata numerant I–XIX
 P^{img} V^{img} 5 unam] *expectaueris* unam et eandem, cf. gr. 6 in om. P^{ac} (add. P^c s.l.) 7 glorificatis] cf. gr. T 8 etⁱ
 om. E edd. 12 Hemmanuel E Emmanuel ed. Rom.* 13 enim] eum P 14 dei – anathema ~ τὸν ἐκ θεοῦ λόγον?
uide infra l. 15 | carni scripsi coll. gr.: carne P carnem VE edd. 14–15 unitam F edd. 15 uerbo F² edd. | patrem P^{ac}
 (m exp.) 17 eiusdem] *debut* ipsius (*Dubielzig*) | deo om. F edd. 20 facta est] factae P 21–22 uoluntates –
 naturales om. P 25 intellectuali ed. Rom.*, sed cf. Act. V p. 577,2 | demum ~ πᾶν? 26 iudicare] iudicatu ire (*sic*)
 P 27 deo – corpore] diuinam speciem uel similitudinem non habet Pⁱ in marg. sup. (*adnotatio Anastasii*); deo +
 diuinam speciem uel similitudinem habentem (*sic*) E i. t. (*crucem posuit* F^{2img}) „gr. deiformi corpori“ ed. Rom.^{mg}

σώματος, ἵνα καὶ ὀφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων καὶ μείνη θεὸς ἔξω παχύτητος, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Μέχρι τούτων εὐγνωμονοῦσι συνάδοντες ταῖς τῶν ἀγίων πατέρων ἐκδόσεσι, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτῶν σφετερισάμενοι δόγματα δόξαν ἑαυτοῖς περιτίθενται. ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς τὰ πικρὰ τῆς ἰοβόλου αὐτῶν γλώττης καὶ ἐχιδνῶδη δόγματα *ιοῦ θανατηφόρου* μεμεστωμένα ἐξεμοῦσιν·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις τὸν θεῖον τοῦ θεοῦ λόγου χαρακτῆρα κατὰ τὴν σάρκωσιν δι' ὑλικῶν χρωμάτων ἐπιτηδεύει κατανοῆσαι καὶ μὴ ἐξ ὅλης καρδίας προσκυνεῖν αὐτὸν ὄμμασι ¹⁰ νοεροῖς, ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου *ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ* ἐν ὑψίστοις *ἐπὶ θρόνου* δόξης κατήμενον, ἀνάθεμα.»

Ma. 337 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Παράδοξοί τινες ἀλληγορισταὶ ἀποδείκνυνται ἐπὶ ταύτῃ αὐτῶν τῇ φασματώδει ἀποφάσει. *χαρακτῆρα* γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τὸν υἱὸν τοῦ ἀποστόλου κηρύ- ¹⁵ ξαντος διὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας, αὐτοὶ ἐναλλάξ ποιησάμενοι εἰς τὴν προσληφθεῖσαν σάρκα παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου σκολιῶς ἐννοήσαντες, ἐξ ἀφρένων φρενῶν ἐρεύγονται καὶνὴν τινα ἀπόφασιν λέγοντες „εἴ τις τὸν θεῖον τοῦ θεοῦ λόγου χαρα- ^{La.-Co. 517} κτῆρα κατὰ τὴν σάρκωσιν δι' ὑλικῶν χρωμάτων ἐπιτηδεύει κατανοῆσαι“. ὅτι μὲν ἑτεροούσιος τῆς τοῦ θεοῦ λόγου φύσεως ἢ σὰρξ ἦν προσέλαβε, πάντες ἴσμεν ²⁰ ἐκ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πρωτάρχων τῆς ἐκκλησίας ἀγίων ἀποστόλων καὶ θεσπεσίων πατέρων ἡμῶν παιδευθέντες· καὶ γὰρ ὁ τῶν ἀπορρήτων θεατῆς Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, καθὰ εἴρηται, τὸ ὁμοούσιον θέλων κηρύξαι πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ υἱοῦ καὶ θεοῦ λόγου, οὐδὲν ἕτερον ὠκειωμένον καὶ συνᾶδον ἐφεῦρεν ἢ τὸ ²⁵ ἐκβοῆσαι *χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως* τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, οὗτοι δὲ τὴν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος μετατρέπουν πειρώμενοι ἀντείσάγουσι διαψόφους καὶ σαθράς φωνάς, προσπηγνύμενοι τῷ τῶν σεπτῶν εἰκόνων μίσει. ἔνθεν καὶ παρεμπίπτουσιν εἰς ἐννοίας συνιστώσας τὸ βλάσφημον, καὶ *παραδοθέντες εἰς ἀδόκιμον νοῦν* ἔτι φασίν·

6–7 *ιοῦ* – μεμεστωμένα cf. Iac. 3,8 11 *ἐκ* – θεοῦ Mc. 16,19; Act. 7,55 11–12 *ἐπὶ* – κατήμενον cf. Mt. 19,28 et 25,31 15–16 cf. Hebr. 1,3 22 *ὁ* – θεατῆς cf. 2 Cor. 12,1–4 25 cf. Hebr. 1,3 28 cf. Rom. 1,28

9–10 *Εἴ* – κατανοῆσαι Eriph. epist. dogm. (CPG 3752) fr. 34 Holl (p. 363) = fr. 3 Ostrogorsky (p. 68) (ex Niceph. adu. Eriph., uide app. testim.); cf. Thümmel, BSI 47, 1986, 184; id., Frühgeschichte n. 36; fort. etiam quae usque ad ἀνάθεμα sequuntur Eriphanio tribuenda (cf. Holl l.l.)

9–10 *Εἴ* – κατανοῆσαι = Niceph. adu. Eriph. p. 303,18–20

(H) V T M 9–10 = Niceph.^{Epi} 14–764,7 Παράδοξοί – ἀνέγνω praetermisit H

3 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 8–18 Γρηγόριος – λέγοντες adscripsit V¹ in marg. (Γρηγόριος – l. 10 κατανοῆσαι exstant etiam i.t.) 8 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 9 δι' ἐξ Niceph.^{Epi} 10 ἐπιτηδεύει V i.t. Niceph.^{Epi} 10–18 καὶ – λέγοντες om. V^{ac} (add. V¹ in marg. [partim euanida]; uide supra) 10 μὴ H T M: μή-τε V^{ms} (prob.) | προσκυνεῖν scripsi coll. lat.: προσκυνεῖ codd. (incertum in H) προσκυνῇ Vc edd. 11 δεξιῶν H M 12 δόξης H T M: om. V 13 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 14 φαντασιώδει Morin Vc^{ms} (sed del. et superscr. φασματώδει) edd. (corr. ed. Rom.^{ms}) 18 κενὴν V | λέγοντες + Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω V 18–19 εἴ – κατανοῆσαι om. M 21 τῆς ἀληθείας] i.e. Ἰησοῦ (cf. Ioh. 14,6) | καὶ² + τῶν M 23 καθὼ V (prob.) | κηρύξαι T edd. 24 εὔρεν sic V 26 μετατρέπουν εἰς ψεῦδος M | διαψόφους (cf. ἔμφοφος et sim.)] διαψόφους con. Hase (cf. app. crit. lat.) 28 φάσκουσιν V

appareat [ab] his qui eum pupugerunt et maneat deus absque crassitudine, anathema.»

(Epiphanius diaconus et cubuclesius legit:)

Vsque ad haec bene sentiunt cum sanctorum patrum editionibus concinentes; immo
5 uero dogmata eorum usurpantes, sibi gloriam conferunt. porro in ceteris amara
uirulentae linguae suae et uiperea *ueneno mortifero plena* dogmata euomunt:

(Gregorius episcopus legit:)

«Si quis diuinum dei uerbi characterem secundum incarnationem per materiales
colores considerare studuerit et non ex toto eum corde adorare oculis intelligibilibus,
10 super claritatem solis *a dextris dei* in excelsis *super* thronum *sedentem*, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Ma. 338

Inopinati quidam allegoristae super hac phantastica sua sententia demonstrantur.
characterem enim dei et patris filium apostolo praedicante propter indissimilitudi-
nem et inmutabilitatem substantiae, ipsi alterum facientes characterem in assumpta a
15 dei uerbo carne prae intellegunt et ex sensibus insensatis eructant inanem quandam
sententiam perhibentes [Gregorius episcopus legit] „si quis diuinum dei uerbi
characterem secundum incarnationem per materiales colores considerare studuerit“.
[Epiphanius diaconus legit] quia alterius quidem substantiae est caro quam assumpsit
et dei uerbi natura, cuncti nouimus tam ex ueritate quam ex principibus ecclesiae,
20 sanctis uidelicet apostolis et egregiis patribus nostris edocti; etenim archanorum in-
spector Paulus diuinus apostolus, secundum quod dicitur, homousion uolens praedi-
care ad deum et patrem filii et dei uerbi, nihil aliud proprium et conueniens adinue-
nit, quam ut exclamaret characterem *substantiae* patris filium, isti autem ueritatem in
mendacium conuertere temptantes introducunt uituperationes atque quassatas uoces,
25 has uenerabilium imaginum odio configentes. unde et incidunt in intellectus blas-
phemiam commendantes, atque *in reprobum sensum traditi* adhuc inquiunt:

La.-Co. 518

PL 129, 440

P VE

1 ab eras. F², om. ed. Rom.* (sed fort. ex gr. ὑπὸ per negligentiam translatus) 8 characterem VE 10 thronum +
gloriae ed. Rom.* fort. recte (cf. gr. H T M) 12 Inopinati ~ παρὰδοξοι (cf. ThLL VII 1, 1749, 53) 13 et om. P^{ac}
(add. P^c s.l.) 13-14 indissimilitudinem et] nihil respondet in gr. 14 incommutabilitatem F edd. | alterum -
characterem] Anast. constructionem uerborum mutauit 14-15 a dei] absque (sic) E a deo ed. Rom.* fort. recte
15 intelligunt E edd. | inanem] Anast. legit uel intellexit κενὴν (cf. gr. V) 16 Gregorius - legit om. ed. Rom.*; seclusi
dubitanter (haec fort. iam in Anastasii exemplari graeco inserta erant; cf. gr. V) | uerbi dei E edd. 18 Epiphanius -
legit om. ed. Rom.*; seclusi (uide supra) 20 arcanorum V edd. 21 dicitur „gr. dictum est“ ed. Rom.^{ms} | omousion P
24 tentantes E edd. | uituperationes] Anastasium διαφύγους legisse suspic. C. B. Hase (Steph. TGL II, 1407 A); cf.
etiam app. crit. gr. | quassatas ~ σαθράς (cf. Gloss.) 25 has] debuit se (Dubielzig) | configentes] affixi ed. Rom.^{ms}
(sed Anast. uerborum constructionem mutauit; cf. supra has) | et om. E edd. | intellectus ~ ἐννοίας; cf. supra p. 675, 23

Rom. 640 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

Ha. 425 «Εἴ τις τὴν ἀπερίγραφον τοῦ θεοῦ λόγου οὐσίαν τε καὶ ὑπόστασιν διὰ τὸ σεσαρκ-
κῶσθαι ἐπιτηδεύει δι' ὑλικῶν χρωμάτων ἐν εἰκόσιν ἀνθρωπομόρφως περιγράφειν
καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον θεολογεῖ αὐτὸν οὐδὲν ἦττον καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ἀπερίγρα-
φον ὄντα, ἀνάθεμα.»

5

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ὡς περὶ τὰ καίρια τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων ἀνιάτως νοσήσαντες καὶ τὴν
λοιμώδη νόσον ἀνιμῆσαντες τὸν νοῦν διαφθαρέντες ταῦτα φράζουσι καὶ τὸ αἶσχος
τῆς ἀπάτης προστρίβουσι τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ ἐξαπατῶνται τὸν νοῦν, εἰς τὴν
ἀπερίγραφον φύσιν τοῦ θείου λόγου τὴν περιγεγραμμένην καὶ παρ' αὐτοῦ ληφθεῖ-
σαν σάρκα συγχέοντες. τοῦτο γὰρ τρανῶς δηλοῖ τὸ παρ' αὐτῶν εἰρημένον „οὐδὲν
ἦττον καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ἀπερίγραφον ὄντα“. ποῦ ποτε ταύτην τὴν κουφο-
λογίαν ἐφεῦρον οἱ σοφοὶ περὶ τὰ μάταια; βλασφημίας γὰρ πλήρους τὸ ἀπερί-
γραφον μετὰ τὴν σάρκωσιν διαγορεύσαι τὸν ἐπὶ πάντων κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν
τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ μάλιστα αὐτοῦ διαγορεύσαντος τοῖς μαθηταῖς ὅτι
Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ. ἄρα τὸ οὐκ
ἤμην ἐκεῖ οὐ περιγραφεῖς ἴδιον; ναί, καὶ πάννυ γε. καὶ ἵνα τὰ πρὸ τοῦ πάθους περὶ
τούτου εὐαγγελικῶς λεχθέντα ἐάσωμεν, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἵπομεν· ταῖς
Ma. 340 γυναιξὶν ἐμφανίσας ἀπερίγραφος ἦν οὐδαμῶς· τὸ ἑαυτὸν φανερῶσαι δυσὶ μαθηταῖς
περιγραφεῖς ἐστὶν ἴδιον· τὸ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσελθεῖν καὶ ὑπὸ Θωμᾶ ψηλα-
φηθῆναι τί ἕτερον ἢ περιγραφῇ; καὶ τὸ πορευθῆναι τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν Γαλιλαίαν
κάκει αὐτὸν ὑπ' αὐτῶν ὀφθῆναι καὶ προσκυνηθῆναι αὐτὸ τοῦτο ἐστὶ· τὸ δὲ βλέπόν-
των τῶν μαθητῶν ἀναληφθῆναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῖς ἐπιστάν-
τος καὶ εἰπόντος· ἄνδρες, τί ἐστήκατε ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ
ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν
πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, ἄρα οὐκ ἔστι περιγραφεῖς ταῦτα; καὶ πάννυ γε. οὕτως
γὰρ καὶ πάντες οἱ θεοφόροι πατέρες ἡμῶν ἐκδιδάσκουσι· καὶ πρόδηλόν ἐστι τοῖς εὖ
φρονούσιν ὅτι, καθὼς μὲν θεὸς καὶ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ πατὴρ ἐστὶν, ἀόρατος, ἀπερί-
La.-Co. 520 γραπτός, ἀκατάληπτος καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἐστὶ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ· καθὼς δὲ
ἀνθρώπου φύσιν ἀνελάβετο, καὶ ὁρατός καὶ περιγραπτός, καθὼς αὐτὸς τοῖς μαθη-
ταῖς διηγόρευσε μὴ εἶναι ἐκεῖ, καὶ καταληπτός, ὥς ὁ Θωμᾶς ἡμᾶς ἐπιστάσας. εἰς
πολλὰς οὖν κακίας διὰ τῆς μιᾶς αὐτῶν βλασφημίας συμπίπτουσιν οἱ τῆς ἀπατηλῆς
τῶν χριστιανοκατηγόρων φρενοβλαβείας εἰσηγηταί. αὕθις γὰρ συκοφαντοῦντες
φθέγγονται·

14 τὸν — κύριον cf. Rom. 9,5 16 cf. Ioh. 11,11.14-15 18-19 ταῖς — ἐμφανίσας cf. Mt. 28,9-10 19 τὸ —
μαθηταῖς cf. Lc. 24,13-31 20-21 τὸ — ψηλαφηθῆναι cf. Ioh. 20,26-29 21-22 τὸ — προσκυνηθῆναι cf. Mt.
28,16-17 24-26 Act. 1,10-11 30-31 καθὼς — ἐκεῖ cf. Ioh. 11,14-15 (cf. supra l. 16)

(H) V T M

1 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 2 τε om. ed. Rom.* 4 δὴ om. Vc edd. 6 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T
7 ἐκκλησιαστικῶν] ἀποστολικῶν M 8 ταῦτα om. M 11 συγχέοντες] συνέχοντες M 12 αὐτὴν M
13 πλήρους (sc. νοός ἐστι)] πλήρης ed. Rom.*, sed cf. lat. 14 πάντα T edd. 16 ἄρα V 18 τὰ om. V |
εἵπομεν V T (prob.): εἵπομι M ed. Rom.* (ex Vc), cf. lat. 19 ἐμφανίσας + ἑαυτὸν ed. Rom.* (sed cf. LBG
s.u.) | signum interrogationis post ἦν in V | ἑαυτῶν V | φανερῶσαι + τοῖς M 21 περιγράφειν M
22 αὐτὸν T | προσκυνεῖσθαι ed. Rom.* ex Vc 25 ἡμῶν T ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 28 καθὰ M
33 φρενοβλαβείας V

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 640

«Si quis incircumscriptam dei uerbi essentiam atque subsistentiam, pro eo quod incarnatum sit, studuerit per materiales colores in imaginibus humana forma circumscribere et non potius deum praedicat illud nihilominus etiam post incarnationem
5 incircumscriptum esse, anathema.»

Ha. 426

(Epiphanius diaconus legit:)

Tanquam circa oportunas ecclesiasticas traditiones insanabiliter infirmati et pestilenti languore sensum corruptum habentes haec asserunt et contagium deceptionis recto sermoni applicant et decipiuntur mente, <in> incircumscriptam naturam diuini uerbi
10 circumscriptam et ab ipso assumptam carnem confundentes. hoc enim expresse indicat quod ab ipsis est dictum „nihilominus etiam post incarnationem incircumscriptum esse“. ubi aliquando hanc leuem assertionem adinuenerunt sapientes circa inania? nam pleni blasphemia sensus est incircumscriptum post incarnationem asserere super omnia dominum Iesum Christum uerum deum nostrum, et maxime ipso
15 discipulis perhibente: *Lazarus amicus noster dormit, et gaudeo propter uos*, quia *non eram ibi*. ergo, *non eram ibi* circumscriptionis est proprium; etiam, et oppido etiam. sed ut ea quae ante passionem de hoc euangelice dicta sunt omittamus, quae post resurrectionem acta sunt dicam: mulieribus apparens incircumscriptus nullatenus
20 *ianuis clausis* intrare et a Thoma palpari quid aliud quam circumscriptio est? et *discipulis in Galilaeam* euntibus illic ab eis *uideri* et *adorari*, hoc ipsum est. uidentibusque discipulis ascendere in caelum et angelo super ipsos astante atque dicente: *uiri, quid statis intuentes in caelum? <hic Iesus qui assumptus est a uobis in caelum> sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in caelum*, putas non sunt haec circum-
25 scriptionis? etiam ualde. sic enim et omnes deiferi patres nostri docent; et manifestum est his qui bene sapiunt quod, secundum id quidem quod deus et uerbum dei et patris est, inuisibilis, incircumscriptus, incomprehensibilis et in omni loco sit
30 dominationis suae; secundum id autem quod humanam naturam susceperit, et uisibilis et circumscriptus, iuxta quod ipse discipulis ait non illic se fuisse, et comprehensibilis est, ut Thomas certos nos reddidit. in multas ergo malitias per unam blasphemiam
suam concidunt deceptoriae christianos accusantium uesaniae praeceptores. rursus
enim calumniantes pronuntiant:

Ma. 339

La.-Co. 519

PL 129, 441

P VE

2 subsistentiam *ed. Rom.* (cf. *Anast. praef. p. 2, 23*): substantiam *codd.* 4 deum ... praedicat ~ θεολογεί (cf. *supra p. 691, 13*) hic minus apte | deum *eras*. F² (deum *ed. Rom.** ex V) | illud] sc. uerbum | nihilominus P nichilominus V 5 esse] est *ed. Rom.** (*interp. supra ante deum*), sed cf. *infra l. 12* 7 oportunas *ed. Rom.** 9 in *suppleui coll. gr.* | uerbi + et *ed. Rom.**, sed cf. *gr.* 11 nihilominus P nichilominus V 13 plenus F² *edd.*, sed cf. *gr.* | blasphemiae *ed. Rom.**, sed cf. e.g. *Conc. Const. IV Anast. interpr. Act. I l. 23 al.* 15 gaudio P gaudeo V 16 ergo] ego F² *edd.* (*Anast. legit uel intellexit ἄρα*) 17 euangelicae P 18 dicam] *Anast. legit* εἶποιμι, cf. *gr.* M 19 erat] habet P 21 Galileam *codd.*, corr. *ed. Rom.* 22 ipsos] illos *ed. Rom.** (ex *Vulg.*) 23 hic – caelum² *add. ed. Reg.** *tacite ex Vulg.*; cf. *gr.* 25 patris P 26 quod²] quo P V 28 quod] quo P V 29 comprehensibilis P (*abbr. V*) 30 nos certos *ed. Rom.** (nos *om.* F) 31 concinunt *ed. Rom.** (*error typogr., ut uidetur*) 32 kalumpniantes P calumpniantes V

Rom. 641 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις τῆς τοῦ θεοῦ λόγου φύσεως καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἀδιαίρετον καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ἡγουν τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἐν ἀσύγχυτον τε καὶ ἀμέριστον ἀποτέλεσμα γεγονὸς ἐν εἰκόνι πειράται γράφειν ὀνομάζων αὐτὴν Χριστόν — τὸ δὲ „Χριστός“ ὄνομα θεὸν καὶ ἄνθρωπον δηλοῖ — ὥς ἐκ τούτου σύγχυσιν τῶν δύο φύσεων τερατευόμενος, ἀνά- 5 θεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οἶδε τὸ αἷσχος τῆς ἀπάτης προστρίβεσθαι τῷ ὀρθῷ λόγῳ. καὶ γὰρ οὗτοι τῇ ἐπὶ Χριστοῦ ἀδιαίρετῳ καὶ ἀσυγχύτῳ καθ' ὑπόστασιν ἔνώσει τὴν τῶν εἰκόνων ποίησιν ἐναντιουμένην ὥς σύγχυσιν τῶν δύο φύσεων ψευδῶς καὶ κακῶς ἐκλαμβάνουσιν. 10 ἀλλ' ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ οὐ δέδεται. τὸ γὰρ „Χριστός“ ὄνομα δύο φύσεων ἐστι γνωριστικόν, τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀοράτου. αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς ὁρώμενος τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ θεία φύσις ἐνεκρύπτετο, διὰ τῶν σημείων ταύτην ἐφάνερον. ἡ γοῦν ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ὥς παρέλαβε παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ πατέρων, αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ ὁραθὲν 15 τοῖς ἀνθρώποις ἀναζωγραφεῖ καὶ οὐ διαιρεῖ τὸν Χριστόν κατὰ τὴν αὐτῶν ληρώδη κατηγορίαν· ἡ γὰρ εἰκὼν κατὰ τὸ ὄνομα μόνον καὶ οὐ κατὰ τὸν ὅρον κοινωνεῖ τῷ πρωτοτύπῳ, ὥς πολλάκις εἰρήκαμεν, ἐπειδὴ καὶ ψυχῆς ἐστέρηται, ἣν ἀδύνατον περιγράφειν, ὅτι ἀόρατος. καὶ εἰ τὴν ψυχὴν καίπερ κτιστὴν οὔσαν ἀναζωγραφεῖν 20 ἀδύνατον, πόσῳ γε μᾶλλον τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξιχνίαστον τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ θεότητα ἐννοήσῃ τις αἰσθητῶς εἰκονίζεσθαι, καὶ εἰ λίαν ἔξω φρενῶν ὑπάρχη; ἐπέστρεψεν οὖν ὁ πόνος αὐτῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. τὸ γὰρ ἀνάθεμα ὃ αὐτοὶ ἔληρώδησαν ἐν αὐτοῖς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. αὕθις δὲ φασιν·

Ha. 428

Ma. 341

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις διαιρεῖ τὴν ἐνωθεῖσαν σάρκα τῇ τοῦ θεοῦ λόγου ὑποστάσει ἐν ἐπινοίᾳ 25 ψιλὴν αὐτὴν ἔχων καὶ ὥς ἐκ τούτου γράφειν αὐτὴν ἐν εἰκόνι ἐπιτηδεύων, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ πᾶσι φησὶν· „Ἦνίκα αἱ φύσεις διῆστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα.“ ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι τῶν 30 πατέρων ταύτῃ τῇ ἐπινοίᾳ ἐχρήσαντο· καὶ γὰρ τῇ ἀληθείᾳ οὕτως δοκεῖ. αὐτοὶ δὲ ἐκστάντες καὶ αὐτῆς καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων λέγουσιν „εἴ τις διαιρεῖ τὴν ἐνωθεῖσαν σάρκα τῇ τοῦ θεοῦ λόγου ὑποστάσει ἐν ἐπινοίᾳ“. εὐρίσκονται οὖν μηδὲ

Rom. 642

La.-Co. 521

11 cf. 2 Tim. 2,9 13 cf. Hebr. 6,19 22 cf. Ps. 7,17

29–30 Greg. Naz. or. 30 (theol. IV) (CPG 3010,30) c. 8,9–10 Gallay/Jourjon 32–33 εἴ — ἐπινοίᾳ cf. Sahas p. 158 adn. 36

(H) V T M 14–23 ἡ — φασιν praetermisit H 29–30 = Greg. Naz.

1 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 3 ἡγουν] ἥως T ἡτοι Vc^{ms} (Probatares) edd. | τε om. V | γεγωνώς V 7 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 10 φύσεων + εἰσάγουσαν ed. Rom.* (ex lat., ut uidetur, sed Anast. liberius uertit) 11 ἐστι + Χριστοῦ H 17 ἡ] εἰ T | τὸ om. Vc edd. 20 ἀδύνατον] οὐ δυνατόν M | ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀκατάληπτον M 21 ὑπάρχη M (prob.): ὑπάρχ V T sine abbr. ὑπάρχων Vc edd. 23 ἐν om. V | αὐτοῖς T: ἑαυτοῖς V τούτοις M 24 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 26 ψιλὴν] ψιλῇ ed. Rom.* ex Vc (ἡ superscr. Vc^s, ψιλῇ iter. Bonafides in marg.), sed cf. lat. 28 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 29 Ἦνίκα + ἄν H 31 ἐπινοίᾳ HV 32 αὐτῆς] αὐτοὶ V 33 μηδ' ed. Rom.*

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 641

«Si quis dei uerbi naturae et carnis inseparabilem per subsistentiam factam unitio-
nem, id est patrationem quae ex utroque inconfusa et inseparabilis est effecta, in ima-
gine pingere temptat nominans eam Christum – Christi autem nomen deum et homi-
nem significat – ac per hoc confusionem duarum naturarum portentuose fingens,
anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Nouit execrumentum erroris recto uerbo adhaerere. etenim isti inseparabili et incon-
fusae unitioni quae in Christo per subsistentiam est imaginum facturam aduersam et
10 confusionem duarum naturarum afferentem mendaciter et nequiter autumant. *sed*
ueritas *dei non est alligata*. nam Christus nomen est duarum naturarum, uisibilis
scilicet et inuisibilis, index. ipse uero Christus uisus hominibus per uelum, id est
carnem suam, licet diuina natura occultaretur, per signa hanc manifestabat. si ergo
sancta dei ecclesia, ut accepit a sanctis apostolis et patribus, ipsam speciem quae uisa
15 est hominibus describit, et non diuidit Christum secundum eorum deleram accusa-
tionem; imago enim secundum nomen tantum et non secundum diffinitionem com-
municat primitiuo, ut saepe iam diximus, quia et anima caret, quam impossibile est
circumscribi, quia inuisibilis est. et si animam, praesertim cum sit creata, impossibile
est depingere, quanto magis incomprehensibilem et inuestigabilem unigeniti filii
20 deitatem imaginari quis sensibilibus excogitarit, licet nimis extra sensus existat? *con-*
uersus ergo *est dolor* eorum *in capita* ipsorum; anathema enim quod ipsi sortiti sunt
in ipsis manet in saeculum. porro iterum aiunt:

Ha. 427

Ma. 342

(Gregorius episcopus legit:)

«Si quis diuidit unitam dei uerbi subsistentiae carnem in sensu puram eam habens et
25 ut ex hoc pingere illam in imagine studens, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Sanctus Gregorius cognomento theologus ita dicit: „Quando naturae distant in
sensu, separantur simul et nomina.“ *sed* et multi ex patribus hoc usi sunt sensu;
etenim ueritati ita uidetur. ipsi autem et ea priuati et paternis diffinitionibus dicunt
30 „si quis diuidit unitam dei uerbi subsistentiae carnem in sensu“. repperiuntur ergo

Rom. 642

La.-Co. 522

P VE

2 substantiam P 3 effecta] facta F edd. 4 tentat ed. Rom.* 5 signat P 8 adherere P E 8–9 inconfuse P E
9 substantiam VE | est post Christo E edd. 12 uelum] uelamen Vulg. l.l. (sed uelum Vulg. Mt. 27,51 al.) 13 si]
Anast. pro ἡ uertit εἰ (Dubielzig) | ergo] uero F edd. 15 et] coniunctione si l. 13 introducta et ab interprete omitti
debut | deliram F edd. 17 sepe P E | quam F²: quæ P V que E | impossibile E edd. 18 circumscribi] describi
ed. Rom.^{ms}, sed cf. gr. | animam] anima VE (corr. F²) | praesertim cum ~ καίπερ? | presertim P (abbr. V) | impossibile
E edd. 20 diuinitatem E edd. | excogitaret F² edd. 21 est ergo E edd. | sortiti] „gr. nugati“ ed. Rom.^{ms} (Anast. fort.
legit ἐκληρώθησαν, cf. infra p. 767,27) 24 subsistentiae ed. Rom. (cf. Anast. praef. p. 2,23): substantiae codd. (quod
mendum saepius occurrit) | sensu ~ ἐπινοίας? uide infra ad l. 28 25 ut om. E edd., sed cf. gr. 28 sensu¹ ~
ἐπινοίας? melius intellectibus supra p. 655,1, ubi Anast. uerba Gregorii aliter intellexit | sensu² (~ ἐννοία; cf. Act. I p.
109,16; Act. III p. 271,7 al.) om. ed. Rom.* 30 subsistentiae ed. Rom.: substantiae codd. (uide supra) | reperiuntur
ed. Rom.*

ἐν τούτῳ συμφωνοῦντες τῇ τῶν ἁγίων πατέρων ἐκδόσει, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ φανότατα διαμάχονται, <τὰ> αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν φθεγγόμενοι, καὶ Νεστορίῳ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἴσα δοξάζειν κατηγοροῦσιν. ἑαυτοῖς δὲ ἀκόλουθα λέγοντες ἐπιφέρουσιν·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

5

«Εἴ τις τὸν ἕνα Χριστὸν διαιρεῖ εἰς ὑποστάσεις δύο, ἀνὰ μέρος τιθεῖς τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν καὶ ἀνὰ μέρος τὸν τῆς παρθένου Μαρίας καὶ οὐχὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτόν, ἀλλὰ σχετικὴν αὐτοῖς τὴν ἔνωσιν γεγενῆσθαι ὁμολογῶν, καὶ ἔνθεν ἐν εἰκόνι ὡς ἰδιοὑπόστατον τὸν ἐκ τῆς παρθένου διαγράφοι, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

10

Τοσαῦτα τὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀνακυκλούμενοι φθέγγονται, ὥς παρὰ βραχὺ μὴδὲ ἀριθμῶ ὑποπίπτειν τὰ παρ' αὐτῶν θρυλούμενα· ἐφευρόντες γὰρ τὴν τοῦ Νεστορίου δυσσεβῆ δόξαν, τῇ τῶν εἰκόνων ἀνατυπώσει ταύτην προστρίβουσι, παράδοξά τινα καὶ ἀλλόκοτα καττύοντες λογύδρια. ὧν πολλαχῶς τὴν ἀνατροπὴν ποιησάμενοι νυνὶ τῇ σιωπῇ παραδοῦναι ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν. ἐρεύγονται δὲ αὐθις 15 τοιάδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις τὴν ἐκ τῆς πρὸς τὸν θεῖον λόγον ἐνώσεως θεωθεῖσαν σάρκα ἐν εἰκόνι γράφοι, ὥς διαιρῶν αὐτὴν ἐκ τῆς προσλαβούσης καὶ θεωσάσης <αὐτήν> θεότητος καὶ ἀθέωτον αὐτὴν ἐκ τούτου κατασκευάζων, ἀνάθεμα.»

20

Ma. 344 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, εἰ καὶ ἀναζωγραφεῖ τὸν Χριστὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, ἀλλ' οὐ διαιρεῖ ταύτην ἐκ τῆς ἐνωθείσης αὐτῇ θεότητος, θεωθεῖσαν δὲ μᾶλλον πιστεύει καὶ ὁμόθεον ταύτην ὁμολογεῖ κατὰ τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν θεολόγον καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐχ, ὥς αὐτοὶ ἀμαθῶς καὶ ἀπαιδεύτως βαρβαρίζοντες ἔφησαν, ἀθέω- 25 τον τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ἐκ τούτου κατασκευάζεσθαι. ὥσπερ γὰρ τις ἄνθρωπον ἀναζωγραφῶν οὐκ ἄψυχον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐψυχωμένος μένει καὶ ἡ εἰκὼν εἰκὼν αὐτοῦ λέγεται παρὰ τὸ εἰκέναι, οὕτως καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου ποιοῦντες τεθεωμένην τὴν σάρκα τοῦ κυρίου ὁμολογοῦμεν, καὶ τὴν εἰκόνα οὐδὲν 30 ἕτερον ἴσμεν ἢ εἰκόνα δηλοῦσαν τὴν τοῦ πρωτοτύπου μίμησιν. ἔνθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ κεκλήρωται καὶ κατ' αὐτὸ κοινωνεῖ μόνον. καὶ διὰ τοῦτο σεπτὴ καὶ ἁγία, εἰ δὲ ἐναγοῦς ἄνδρὸς καὶ δαίμονός ἐστιν εἰκὼν, βέβηλος καὶ μεμιασμένη, ὅτι καὶ τὸ

Rom. 643

24 ὁμόθεον cf. Greg. Naz. or. 45 (in s. pascha) (CPG 3010,45) c. 13, PG 36, 641 A 3; cf. Demoen p. 7 adn. 32

(H) V T M 1-768,25 ἀλλὰ – λέγοντες praetermisit H 22-31 Ἡ – τοῦτο Am f. 151^r in marg.

1-2 φανώτατα V 2 τὰ add. ed. Rom.* (ex lat., ut uidetur) | τῶν om. V 3 ἴσα ed. Rom.* | αὐτοῖς V 5 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 7 οὐχ V 10 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 11 τὰ T: αὐτὰ V αὐτοὶ M, om. ed. Rom.* | ὥς παρὰ βραχὺ T: ὥσπερ βάτραχοι sic V ὥς παραβραχὺ M 14 καὶ ἀλλόκοτα post λογύδρια M | λογύδρια ed. Rom.* | πολλάκις M 17 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 19 αὐτήν² suppl. Dubielzig coll. lat. 20 ἀθέατον V 21 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 24 κατὰ – θεολόγον] κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον Am 26 κατασκευάζεσθαι] sc. πιστεύει (cf. lat.) 27 ἐμψυχωμένος V 28 τοῦ om. V 32 μεμιασμένη M ed. Rom. (ex Vc): μεμιαμένη V T

nec in isto consonantes cum patrum expositione sanctorum, sed ueritatem euidenter impugnant, eadem de se ipsis affati, et catholicam ecclesiam similia Nestorio praedicare calumniantur. porro sibi congrua dicentes inferunt:

(Gregorius episcopus legit:)

- 5 «Si quis unum Christum diuidit in subsistentias duas, separatim ponens dei filium et separatim uirginis Mariae, et non unum ac eundem, sed affectualem eis unionem PL 129, 442 factam fuisse fatetur et hinc eum in imagine, quasi priuatae subsistentiae sit ex uirgine, pingit, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

- 10 Tanta eademque de semetipsis in circuitu ambulantes pronuntiant, ut pene nec numero subiciantur quae ab eis rumore improbo asseruntur. adinuenientes enim impiam Nestorii opinionem, imaginum formationi hanc applicant, inopina quaedam et absurda resarcinantes. huiusmodi ergo ratiuncularum crebro facta destructione nunc silentio has tradere necessarium iudicauimus. eructant autem rursus haec:

- 15 (Gregorius episcopus legit:)

«Si quis carnem quae deificata est ex unitione sua quae ad diuinum uerbum effecta est in imagine pixerit, ueluti separans eam ex assumente atque deificante illam deitate et sine deo hanc per hoc conficiens, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Ma. 343

- 20 Catholica ecclesia, etsi pingit Christum in humana forma, sed non separat hanc ex unita sibi deitate, deificatam autem potius credit et unam cum deo hanc confitetur secundum magnum Gregorium theologum et ueritatem et non, sicut ipsi indocte ac inerudite barbarizantes dixerunt, sine deo ex hoc carnem domini confici. sicut enim quis hominem pingens sine anima facit hominem, sed ille cum anima permanet et
25 imago imago eius dicitur, eo quod similis ei appareat, ita et nos imaginem domini facientes deificatam carnem domini confitemur, et imaginem nihil aliud scimus quam imaginem indicantem principalis imitationem. hinc et nomen eius sortita est et secundum id tantum ei communicat. et ideo uenerabilis est et sancta, si uero scelesti uiri uel daemonis est imago, polluta et contaminata est, quia et principale eius profa-

Rom. 643

P VE

1 expositionem P (prob.) 2 eadem – affati] *Anast.* τὰ αὐτὰ περὶ ἑαυτῶν *legisse uidetur* | de – ipsis] de eisdem *ed. Rom.^{ms}* | se *om.* VE *edd.* 3 kalumniantur P kalumpniantur V 6 unionem eis *ed. Rom.** 7 priuate P | subsistentiae *ed. Rom.*: substantiae *codd.* 10 Tanta – pronuntiant] Tam multa de eisdem eadem inculcando pron. *ed. Rom.^{ms}* (*Anast. fort. legit* Τόσαῦτα τὰ τε αὐτὰ περὶ ἑαυτῶν, *uide supra l. 2*) | paene V *edd.* 12 Nestorii impiam *ed. Rom.** (Nestorii *om.* E) | inopina] *fort. coll. p. 761,12* inopinata *scribendum* 13 huiusmodi *ed. Rom.** 17 pinxerit VE *edd.* | diuinitate E *edd.* 18 et sine deo ~ καὶ ἀθέωτον (et minime deificatam *ed. Rom.^{ms}*) 21 diuinitate E *edd.* 22 theologum *om. ed. Rom.** | et² *om. ed. Rom.** 23 confici (sc. credit; cf. gr.) V: confitetur P conficit E 24 depingens *ed. Rom.** | anima¹ + non *ed. Rom.**, sed *mendum potius interpreti tribuendum* 26 nihil imaginem E *edd.* 29 demonis *codd.* 29–769,1 eius – existit] cf. *app. crit. gr.* 29–769,1 profane P

πρωτότυπον <...>. οὐκοῦν κοπιάσαντες εἰς κενὰ συνάγουσι χερσὶν ἀκαρπίαν καὶ δέχονται παρὰ τῆς ἀληθείας τὸ ἀνάθεμα. οὗ οὐκ ἐκστήσονται λέγοντες τοιάδε·

Ha. 429 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα θεὸν λόγον τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει ἀναλαβόντα καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν γενόμενον χωρὶς ἁμαρτίας, πειράται δι' ὑλικῶν χρωμάτων ἀναμορφοῦν ὡς δῆθεν ψιλὸν ἄνθρωπον ὄντα καὶ χωρίζειν αὐτὸν τῆς ἀχωρίστου καὶ ἀμεταβλήτου θεότητος, ὡς ἐκ τούτου τετράδα εἰσάγων ἐπὶ τῆς ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς τριάδος, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἡ τοῦ αὐτῶν ἀνοίας καὶ ἀπονοίας. οὐκ αἰσχύνονται γὰρ συνάγειν τὸ ἀνάθεμα, ἄλλ' ὥσπερ σκώληκες ἐν βορβόρῳ κυλινδούμενοι τρέφονται, οὕτως καὶ οὗτοι ταύτῃ τῇ φωνῇ ἐνείλουμένοι κόρον λαβεῖν οὐκ ἀνέχονται, τὴν ἡγιασμένην τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἀρᾶσθαι πειρώμενοι, αὐτοὶ ὄντες ἀρᾶς ἄξιοι. οἱ γὰρ εὐλογοῦντες αὐτήν, ὡς φησιν ἡ θεία γραφή, εὐλόγηται καὶ οἱ καταρώμενοι αὐτήν κεκατήρηνται. τὸ δὲ ψιλὸν ἄνθρωπον ὑπονοεῖν τὸν σωτῆρα Χριστὸν καὶ χωρίζειν αὐτὸν τῆς θεότητος εἴτα τε καὶ τετράδα εἰσάγειν διὰ τῆς ἀναζωγραφῆσεως, τίς ἂν οὐ γέλωτα πλατύνῃ τῆς αὐτῶν ἀφροσύνης καταχέοιτο, μᾶλλον δὲ θρηνήσοι τὸ βλάσφημον; οὐ γάρ, καθὼς εἰκονίζεται Χριστὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, τετράδα πιστεύει ὁ τοῦτο ποιῶν, ἀλλ' ὁμολογεῖ τὸν θεὸν λόγον ἐνανθρωπήσαι ἀληθεῖα καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. ὁ δὲ φρενολαβὴς Νεστόριος δύο ὑποστάσεις ὡς δύο φύσεις βλασφήμως δοξάζων ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖνος εἰσάγειν τετράδα κεκήρυκται. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἀγία ἐκκλησία μίαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐν δυσὶ ταῖς φύσεσιν ὀρθῶς ὁμολογοῦσα πρὸς ἀνάμνησιν τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ οἰκονομίας εἰκονικῶς ἀνατυποῦν αὐτὸν ἐνθέως ἐκπεπαίδευται. θέλοντες δὲ ἑαυτοὺς δοκίμους δεῖξαι, καὶ ἀληθές τι φράζουσιν οὕτως λέγοντες·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν ἀγίαν ἀειπαρθένον Μαρίαν κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον ὑπερτέραν τε εἶναι πάσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς πίστεως τὰς αὐτῆς οὐκ ἐξαιτεῖται πρεσβείας ὡς παρρησίαν ἐχούσης πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα θεὸν ἡμῶν, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἐν τούτοις ἰδρυμένη καὶ βεβαιουμένη ἡ καθολικὴ ἐκκλησία παρὰ τῶν ἐτέρως φρονούντων τῇ αὐτῆς ἐνθέῳ παραδόσει οὐ δέεται τι ἐνωτίζεσθαι. καὶ γὰρ ὁ

1 κοπιάσαντες — κενὰ cf. Iob 20,18 | συνάγουσι — ἀκαρπίαν cf. Prou. 9,12c 4 ἐν¹ — μορφὴν cf. Phil. 2,6–7
5 κατὰ — ἁμαρτίας cf. Hebr. 4,15 13–14 cf. Num. 24,9 33–770,1 ὁ — ἐξήλαυσε cf. Mc. 5,7–8; Lc. 8,28–29

5 κατὰ — ἁμαρτίας cf. Conc. Chalc. (def. fidei), ACO II 1,2 p. 129,27 al.

(H)VTM 31–770,7 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω praetermisit H

1 lacunam statuit Dubielzig coll. lat.; possis <αὐτοῦ βέβηλον καὶ μεμιασμένον> | οὐκ οὖν V 3 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 9 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 12 ἐνηγούμενοι V 14 τὸ] ὅτι V 16 ἀναγραφῆσεως T 17 τῆς ... ἀφροσύνης Vc Ml (incertum in T): τῇ ... ἀφροσύνη V M 23 εἰκονικῶς om. V 26 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 27 ἀγίαν om. ed. Rom.* (ex Vc) | παρθένον H 28 κτίσεως om. V 28–29 καὶ² — πρεσβείας] οὐχ ἔξει τὴν αὐτῆς βοήθειαν H (prob.) 31 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T | ἀνέγνω om. V 32 βεβαιωμένη ed. Rom.* 33 τι om. M | ἐνωτίζεσθαι] στηρίξεσθαι M

num et contaminatum existit. ergo laborantes in uanum colligunt manibus sterilitatem et recipiunt a ueritate anathema. quo non carebunt dicentes huiusmodi:

(Gregorius episcopus legit:)

Ha. 430

«Si quis deum uerbum, qui *in forma dei* est quique *serui formam* in sua subsistentia
5 recepit et *per omnia* similis nobis factus est *absque peccato*, temptat per materiales La.-Co. 523
colores formare quasi purum hominem et separare illum ab inseparabili et incommutabili deitate, ut ex hoc quaternitatem inducat in sanctam et uiuificam trinitatem, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

10 O amentiam ipsorum et uecordiam! non enim reuerentur colligere anathema, sed ut
uermes in coeno uolutati nutriuntur, ita et isti huic uoci infixi saturitatem accipere
minime patiuntur, sanctificatae dei ecclesiae maledicere conantes, cum sint ipsi male- PL 129, 443
dictione dignissimi. hi namque *qui benedicunt* ei, ut ait scriptura, *benedicentur*, et
qui maledicunt ei maledicti sunt. porro purum hominem illos conicere saluatorem
15 Christum et separare illum a deitate sicque quaternitatem inducere per picturam,
quis putas non derideat et risum latum super eorum insipientia non diffundat, immo
uero blasphemiam lugeat? non enim secundum quod imagine figuratur Christus in
humana forma quaternitatem credit is qui hoc facit, sed confitetur deum uerbum
incarnatum esse ueritate et non phantasia. denique Nestorius qui laesis sensibus
20 duas subsistentias sicut duas naturas blaspheme dogmatizauit in Christo, ille quater-
nitatem induxisse dinoscitur. sancta uero dei ecclesia unam subsistentiam Christi in
duabus naturis recte confessa, ad commemorationem salutaris eius dispensationis Ma. 346
imaginatione formare illum diuinitus erudita est. porro uolentes semetipsos proba-
tos ostendere, etiam uerum quid asserunt ita dicentes:

25 (Gregorius episcopus legit:)

«Si quis non confitetur sanctam semper uirginem Mariam proprie ac uere dei genitri-
cem sublimiorem esse omni uisibili et inuisibili creatura et cum sincera fide ipsius Rom. 644
non expetit intercessionem, tanquam fiduciam habentis ad deum nostrum qui ex illa
genitus est, anathema.»

30 (Epiphanius diaconus legit:)

In his stabilita et certificata catholica ecclesia ab his qui aliter sapiunt quam eius in
deo traditio docet non indiget quid audire. etenim dominus, dum a daemonibus

P VE

2 huiusmodi P^{ac} (ce *subterlin.* P^x) 4 formam serui E *edd.* (ex *Vulg.*; sed cf. *gr.*) | subsistentia *ed. Rom.*: substantia
codd. 5 temptat E tentat *ed. Rom.** 7 diuinitate E *edd.* | inducens *ed. Rom.*^{ms} non male, sed *Anast. uerborum con-*
structionem mutauisse uidetur 10 ut om. P^{ac} (*add. P^c s.l.*) 11 ceno V ceno E 11–12 minime accipere E *edd.*
12 sanctificate P 13 nanque P E | benedicentur] benedicti sunt La.-Co.^{ms} (ex *gr.*; sed cf. *Vulg.* erit ... benedictus)
15 diuinitate E *edd.* | sicque ~ εἴτ' ἂν τε? *similiter supra p. 639,30* ita 17 imaginem VE in imagine F² *edd.* 19 le-
codd. 20 substantias P^{ac}, corr. P^x 21 dignoscitur *ed. Rom.** 23 imaginantur E imaginaliter F² *edd.*, sed cf. *supra p.*
713,2 28 expectat E expedit *ed. Rom.* (corr. *ed. Reg.*)

κύριος ὑπὸ τῶν δαιμόνων κηρυττόμενος τούτους ἐξήλαυνε· καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος καὶ οἱ συνέκδημοι αὐτοῦ, ὑπ' αὐτῶν μαρτυρούμενοι ἄνθρωποι εἶναι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου καὶ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας καταγγέλλειν, αὐτοὺς ἐξεδίωκον. οὕτως καὶ οὗτοι εἰ καὶ τι ἀληθὲς προφθέγγονται, ἀλλ' οὐν παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας ἐξελαύνονται. αὐτοὶς δὲ ὥσπερ κύνες ἐπιστρέφοντες ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὕες λουόμενοι εἰς κύλισμα βορβόρου γρύζουσι τάδε·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

La.-Co. 525 «Εἴ τις τὰς τῶν ἀπάντων ἀγίων ἰδέας ἐν εἰκόσιν ἀψύχοις καὶ ἀναύδοις ἐξ ὑλικῶν χρωμάτων ἀναστηλοῦν ἐπιτηδεύει μηδεμίαν ὄνησιν φερούσας — ματαία γάρ ἐστιν ἡ ἐπίνοια καὶ διαβολικῆς μεθοδείας εὕρεσις — καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὰς τούτων ἀρετὰς 10 διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ αὐτῶν δηλουμένων οἶόν τινες ἐμψύχους εἰκόνας ἐν ἑαυτῷ ἀναζωγραφεῖ καὶ πρὸς τὸν ὅμοιον αὐτοῖς ἐκ τούτου διεγείρεται ζῆλον, καθὼς οἱ ἔνθεοι ἡμῶν ἔφησαν πατέρες, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οἱ ἔνθεοι ἡμῶν πατέρες τι τοιοῦτον οὔτε ἐδίδαξαν οὔτε ἐκήρυξαν, ἀλλ' ἑαυτοῖς 15 τοῦτο τὸ ὄνομα περιτιθέασιν οἱ ψευδηγόροι, καὶ αὐτῶν ἐστιν αὕτη ἡ ληρωδία, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ἐβδόμην σύνοδον ἑαυτοὺς κικλήσκουσι. καὶ τις σοφὸς εἶπεν· ἐπαινείτω σε ὁ πέλας καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. οὗτοι δὲ Ha. 432 παρὰ τινος μῆτε διδαχθέντες μῆτε ἐπαινεθέντες ἑαυτοῖς ἔπαινον προσπορίζονται καὶ καλεῖσθαι θέλουσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ῥαββί, πατέρες προαιρούμενοι εἶναι τῆς 20 καθολικῆς ἐκκλησίας. ταύτην δὲ συκοφαντοῦσι Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν καταλελοιπέναι καὶ εἰδωλολατρίαν προσκολληθῆναι. καίτοι γε αὐτὸς ἔφη διὰ Ἡσαΐου τοῦ Ma. 348 προφήτου πρὸς αὐτήν· θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον, εὐφροσύνην γενεῶν γενεαῖς. καὶ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ· ὅλη καλὴ εἶ, πλησίον μου, ὅλη καλὴ, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. σκοπήσωμεν οὐν τὴν αὐτῶν παραφροσύνην, ὅτι ἡ κατηγοροῦσιν εἰδωλολατρίαν, 25 ταύτης ἐγκαυχῶνται εἶναι διδάσκαλοι. καὶ εἰ εἰδωλολατρῶν εἰσι πατέρες, εἰπάτωσαν· μέρους τινὸς εἰδωλολατρήσαντος τῆς ἐκκλησίας εἰσὶ διδάσκαλοι ἢ ὅλης; καὶ εἰ μὲν μέρους, ὥφειλον αὐτοὶ συνάδειν τῷ πληρώματι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ ταύτης δικαιοῦσθαι καὶ τοὺς καρποὺς τῆς ἀληθείας παρ' αὐτῆς δρέπεσθαι, καθὼς πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν τὰ ἐσφαλμένα ἐπηνώρθουν καὶ συνηρμολόγουν τὰ 30 διερρωγότα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ταύτη τῇ παραδόσει φαιδρύνεται,

1-3 Παῦλος — ἐξεδίωκον cf. Act. 16,17-18 5-6 cf. 2 Petr. 2,22 10 διαβολικῆς μεθοδείας cf. Eph. 6,11
18 Prou. 27,2 20 cf. Mt. 23,7 23 Is. 60,15 24 ὅλη¹ — σοί cf. Cant. 4,7

8-13 cf. supra p. 728,14-20

(H) V T M 14-792,12 Ἐπιφάνιος — ἀμήν reliqua usque ad finem sextae actionis praetermisit H

1 ἐξέλαυνε V 6 ὕες V T (prob.): ὕες M ed. Rom.* (ex Vc^mg [Bonafides]) | fort. λουόμενοι scribendum (cf. N. T. et lat.) 7 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 9 ἀναστηλοῦν om. H, ut uidetur | ἡ om. H 10 εὕρεσις] εὕρημα supra p. 728,20 (cf. p. 730,3 et 754,22), fort. etiam hic scribendum 14 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 18 ἐπαινείτω] ἐγκωμιάζτω Sept., sed ἐπαινείτω etiam Greg. Nyss. adu. Ar. et Sabell. p. 82,2 Müller | καὶ¹ — ἀλλότριος om. V 21 τὸν + ἀληθινὸν M 22 εἰδωλολατρεία ed. Rom.* 24 εἰ scripsi coll. Sept. (text. byz.) et lat.: ἡ codd.; possis etiam <εἶ> ἡ (cf. e.g. Theod. Cyr. in cant., PG 81, 133 D 3) | ὅλη καλὴ (post μου) fort. secundum Cant. 4,1 (cf. Theod. Cyr. l.l.) 25 τὴν + παρ' V | εἰδωλολατρείαν ed. Rom.* 26 εἰ om. V 28 συνάδειν (euanidum in T; lac. in Ml)] προσιδεῖν Vc edd. 30 ἐσφαλμένα + τῶν αἰρετικῶν (uerba quae sequuntur partim euanida in T) Vc edd. | ἐπηνώρθουν V M (partim euanidum in T, spatium + νώρθουν Ml): ἀνώρθουν Vc edd. 31 ἀλλ' ἐπειδὴ] ἐπεὶ δὲ M

praedicaretur, hos abigebat; et Paulus diuinus apostolus et comites peregrinationis eius, ab eis testimonium habentes quod *homines essent dei excelsi* et *uiam salutis* denuntiarent, eos pellebant. ita et isti licet aliquid uerum pronuntient, attamen a sancta dei ecclesia propelluntur. rursus autem ueluti *canes reuersi ad suum uomitum* et *sues lotae in uolutabro luti* grunniunt huiuscemodi:

(Gregorius episcopus legit:)

«Si quis uniuersorum sanctorum effigies in imaginibus inanimatis et surdis ex materialibus coloribus titulari studuerit nullum profectum ferentes – uanum enim est commentum et diabolicae argumentationis inuentio – et non magis horum uirtutes
10 per ea quae in scripturis de illis insinuantur ueluti quasdam animatas imagines in se depingit et ad similem illis ex hoc erigitur zelum, quemadmodum diuini patres nostri dixerunt, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Diuini patres nostri tale quid neque docuerunt, neque praedicauerunt, sed sibimet
15 hoc nomen imposuerunt falsiloqui, et ipsorum sunt istae ineptiae, quoniam et in subsequentibus septimam sese synodum nuncupant. et quidam sapiens dicit: alius *te laudet et non os tuum*, *extraneus et non labia tua*. isti autem a quoquam neque eruditi neque laudati sibimet laudem excogitant et *uocari uolunt ab hominibus*, *rabbi*,
patres esse gestientes catholicae ecclesiae. hanc autem calumniantur Christum deum
20 nostrum derelinquere et idololatriae adhaerere, cum ipse dicat per Esaïam prophetam ad illam: „ponam te exultationem aeternam, laetitiam generationum generationibus.“ et per Salomonem: *tota bona es, proxima mea*, *tota bona es, et macula non est in te*. inspiciamus ergo insipientiam ipsorum, quia quam calumniantur idololatriae, huius se gloriantur esse magistri. et si idololatrarum sunt patres, dicant: partis
25 cuius quae idololatriam exercuit in ecclesia sunt magistri an totius? et si quidem partis, debuerant et ipsi concinere plenitudini ecclesiae et sub huius iure subsistere et fructus ueritatis apud se carpere, quemadmodum omnes egregii patres nostri, qui incorrecta corripiebant et coaptabant discissa. sed quia catholica ecclesia hac traditio-

21–22 ponam – generationibus cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 60,15

P VE

3 uero P | tamen ed. Rom.* 5 lotae P (cf. Vulg.): lota V lote E loti ed. Rom.* (ex gr.) 7 surdis] debuit mutis (Dubielzig) 8 titulari (an titolare scribendum?) ~ ἀναστηλοῦν (cf. Act. IV p. 345,13) 15 inposuerunt P V | et² om. ed. Rom.* 16 quidam] quidem ed. Rom. (corr. ed. Reg.^{ms}) | alius] alienus Vulg. (fort. etiam hic scribendum) 19 kalumniantur P calumpniantur V 20 idolatriæ P E ydolatrię V, corr. ed. Rom. | adherere P E | Isaïam ed. Rom.* 21 ad om. P^{ac} (add. P^c s.l.) 22 bona¹ om. P | tota bona es (post mea) om. E edd., sed cf. gr. 23 idololatrie P ydolatrię V idolatrie E 24 ydolatrarum V idolatrarum E 25 ydolatriam V idolatriam E 27 apud se] „gr. ab ea“ ed. Rom.^{ms} (Anast. fort. legit παρ’ αὐτοῖς) 28 incorrupta E ed. Rom. (corr. ed. Reg.)

αὐτοὶ ταύτης ἀποσχισθέντες δοκοῦσι πᾶσαν κατακρίνειν ὡς ἐσφαλμένην. καὶ φρικῶδές ἐστι τὸ λαλεῖν, καὶ τὸ σιωπᾶν κατάκρισις· οἷχεται γὰρ κατ' αὐτοὺς ἡ εἰς Χριστὸν ἀληθῆς ὁμολογία, καὶ πανωλεθρία τὸ πᾶν κατείληφεν. ἀλλ' ἀπέστω ταῦτα ὡς μάτην λαληθέντα καὶ εἰκῇ ἐκφωνηθέντα. οὐκοῦν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἀπωσθή- 5 σονται, ὅτι ἡ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀναζωγράφησις ἐξ ἄνωθεν τῶν χρόνων παραδο- 5 θεῖσα ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τοῖς σεπτοῖς ναοῖς ταύτη διατυπωθεῖσα, ἦν <οἱ> ἄγιοι πατέρες καὶ παρέδωκαν καὶ ἐδέξαντο καὶ πᾶσα ἡ τῶν χριστιανῶν ὁμήγυρις. αὐτοὶ οὐ μόνον ἐξέστησαν τούτων ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ — τὸ δεινότατον καὶ φρικωδέστατον — ἡ κραυγὴ αὐτῶν τοῦ ἀναθέματος σοδομικῶς καὶ γομορρικῶς 10 πεπλήθυνται. ἔνθεν καὶ ἡ ἁμαρτία αὐτῶν μεγάλη σφόδρα. καὶ τίς δυνήσεται 10 ὑπενεγκεῖν ταύτης τῆς μανίας τὸ θυμωδέστατον καὶ τούτων τῶν σατυρικῶν θορύβων τὰ μορμολύκεια; εἴθε ἔγνωσαν τάληθές· ἀρίδηλον γὰρ ἐστι πᾶσι τοῖς εὐσεβῶς νοεῖν ἐθέλουσιν ὅτι, ὥσπερ διὰ τῶν ἐν γραφαῖς περὶ τῶν ἁγίων δηλουμένων ἐν μνήμῃ τῶν αὐτῶν γινόμεθα παθημάτων πρὸς τὸν ὅμοιον διεγυριζόμενοι ζῆλον, οὕτω 15 καὶ διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀναζωγραφήσεως τὰ παθήματα τούτων ὁρῶντες εἰς ἀνάμνη- 15 σιν τῆς αὐτῶν ἀνδρείας καὶ τοῦ ἐνθέου αὐτῶν βίου ἐρχόμεθα. εἴτα πάλιν εὐγνω- 15 μονοῦσι, λέγοντες οὕτως·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ ἅπαντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἁγίους πρὸ νό- 20 μου καὶ ἐν νόμῳ καὶ ἐν χάριτι τῷ θεῷ εὐαρεστήσαντας τιμίους εἶναι ἐνώπιον 20 αὐτοῦ ψυχῇ τε καὶ σώματι καὶ τὰς τούτων οὐκ ἐξαιτεῖται προσευχὰς ὡς παρρη- 20 σίαν ἔχόντων ὑπὲρ τοῦ κόσμου πρεσβεύειν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἀνάθεμα.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ἦνίκα „ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν” εἶπον, ἔδει αὐτοὺς ἀποφήνασθαι· εἴ τις καὶ τὰς 25 εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις οὐκ ἀποδέχεται, ἀνάθεμα ἔστω. ἀρχαία γὰρ αὕτη 25 ὄντως ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις καὶ μάλα εἰκότως εἰς ἀνάμνησιν τῶν 25 πρωτοτύπων ἡμῖν ἐγνωσμένη. ἀλλ' ἀναιδεῖα ἀπειπάμενοι ταύτην τὴν μύησιν 25 ὀλεθρίως τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ προσφθέγγονται· ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα. 25 ὁθεν καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν ταύτην καὶ τὴν τῶν πρεσβειῶν εὐπρόσδεκτον τῷ 30 θεῷ προσαγωγὴν ἀπεβάλλοντο, λειώσαντες ταύτην ἐκ τοῦδε αὐτῶν τοῦ συγγράμ- 30 ματος· καὶ τοῦτο ἴσασι πάντες. ἔθος γὰρ τοῖς αἰρετικοῖς, ὅταν ἐν ἐνὶ λόγῳ περι- 30 ἴδωσι τὴν εὐσέβειαν καὶ τῆς ἀληθινῆς ὁδοῦ διαστραφῶσιν, εἰς πολλὰ καὶ διάφορα

9 ἡ — γομορρικῶς cf. Gen. 19,13 29 cf. Iob 21,14

28–29 ἀναιδεῖα — βουλόμεθα cf. (Ps.-)Dion. Ar. eccl. hier. (CPG 6601) III 6 p. 84,22–25 Heil/Ritter

V T M

1 οὔτοι ed.Rom.* (ex Vc) | δοκοῦσι + πάντες οὔτοι πᾶσι V 4 μάτην (partim euanidum in T): μήπω Vc^{ac} μή τις Ml μήτε Vc^{mss} (Bonafides) edd. | οὐκ οὖν V 4–5 ἀποστήσονται T^{ac} (ωσθή Tⁱ s.l.) 6 ταύτη] sc. τῇ ἐκκλησίᾳ 7 οἱ suppl. Dubielzig 8 ὁμήγυρις αὐτοῖ] locus fort. lacunosus (ὁμήγυρις <ἡσπάσατο, ὑπὸ πάντων τῶν εὐσεβῶν ἐτιμᾶτο· ἀλλ'> αὐτοὶ e.g. proposuit Dubielzig) 9 τοῦ ἀναθέματος suspectum; fort. glossa in textum recepta | σοδομικῶς M, sed cf. lat. 12 μορμολύκεια V 16 ἀνδρίας ed.Rom.* 18 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 19 ἁγίους + καὶ M 24 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 25 αὐτοὺς M ed.Rom.: αὐτοῖς V T 30–31 τῶν — θεῷ] τῶν εὐπροσδέκτων τῷ θεῷ πρεσβειῶν M 31 ἀπεβάλλοντο V

ne decoratur, ipsi ab ea excisi putant totam damnare tanquam erroneam. et certe horrendum est dicere, et tacere damnatio; procedit enim contra ipsos uera in Christum professio, et perniciēs uniuersitatem arripuit. sed procul sint haec, tanquam in uanum dicta et sine causa pronuntiata. itaque hinc et inde impellentur, quia uenerabilium imaginum pictura ex superioribus annis tradita in catholica ecclesia et in uenerabilibus templis hac informata, quam sancti patres et tradiderunt et receperunt et omne christianorum collegium. ipsi non solum his omnibus sunt frustrati, sed, quod est saeuus et terribilius, *clamor* anathematis *eorum* sodomice ac gomorrice multiplicatus est. hinc et peccatum eorum magnum est nimis. et quis poterit sufferre huius furoris insaniam harumque satyricarum turbulentiarum scenicas facies? quodsi cognouissent ueritatem – manifesta namque est omnibus qui pie intellegere uolunt –, scirent utique quia, sicut per ea quae in scriptis de sanctis indicantur memores passionum eorum efficimur et ad similem zelum erigimur, ita et per imaginalem descriptionem passionum horum uidentes in commemorationem uirtutis eorum et deo plenae uitae uenimus. dein rursus bene sentiunt, dicentes ita:

(Gregorius episcopus legit:)

«Si quis non confitetur omnes sanctos, qui a saeculo usque nunc sunt quique ante legem ac in lege et in gratia deo placuerunt, honorabiles esse coram ipso anima et corpore uel horum non postulat orationes tanquam fiduciam habentium pro mundo intercedere secundum ecclesiasticam traditionem, anathema.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Cum „ecclesiasticam traditionem“ dixerint, oportebat eos promulgare: „si quis et imaginales picturas non recepit, anathema sit.“ antiqua quippe reuera est in catholica ecclesia traditio et ualde iuste in commemorationem nobis principalium agnita. sed impudenter hanc mysticam proicientes scientiam, catholicam alloquuntur ecclesiam: uias tuas <scire> *nolumus*. unde et post hanc editionem suam et intercessionum deo acceptabilem oblationem abiecerunt, delentes hanc ex hoc scripto suo; quod omnes nouerunt. moris enim est hereticis, ut, cum uiderint uel in uno sermone pietatis et ueritatis uiam, reuertantur in multa et diuersa fallentes. simplex enim est ueritas, at

26 uias tuas scire nolumus sic etiam Ioh. Scot., Dion. Areop. eccl. hier. p. 1196 Chevallier

P VE

1 scisi P^{ac} (s¹ exp., ex superscr. P^c) excisa E (corr. F²) | putant] „gr. uidentur“ ed. Rom.^{ms} minus apte (cf. Gloss. et ThLL X 2, 2765,69 sqq.) 2 procedit – ipsos] „gr. perit enim secundum ipsos“ ed. Rom.^{ms}; fort. procedit scribendum (cf. supra p. 719,7); Anast. κατ’ αὐτοῦς etiam aliis locis male intellexit 3 tamquam VE 4 appellantur P^{ac} (ap exp., im add. P^c s. l.) 6 hac (eras. F², om. ed. Rom.^{*}) ~ ταύτη 7 solum + ab ed. Rom.^{*}, sed cf. infra p. 781,17–18 | frustrati] abducti ed. Rom.^{ms}, sed cf. infra l. l. 8 sodomice V sodomitice ed. Rom.^{*}, sed cf. gr. | ac] et ed. Rom.^{*} 10 scoenicas ed. Rom. (corr. ed. Reg.) 11 quodsi] Anast. legit εἰ δὲ, ut uidetur (εἰθε ~ utinam, cf. supra p. 603,24 al.), inde constructionem uerborum mutauit | manifesta – omnibus] manifestam (manifesta F²) quae est omnibus E quae manifesta est omnibus ed. Rom.^{*} | nanque P | intelligere E edd. 15 deinde F edd. 17 seculo P E (abbr. V) | sunt] debuit fuerunt (Dubielzig) 25 mysticam VE 26 scire addidi coll. gr. et Vulg., cf. Ioh. Scot. l. l. (cf. app. bibl.) („gr. scire nolumus“ ed. Rom.^{ms}) | et¹ om. E edd. 28–29 ut – fallentes] locus difficilis; incertum quid Anast. legerit uel intellexerit in gr. 28 uiderint] „gr. contempserint“ ed. Rom.^{ms} 28–29 sermone – reuertantur] „gr. uerbo pietatem, et a ueritatis uia aberrauerint“ ed. Rom.^{ms} 29 fallentes] labi ed. Rom.^{ms} | est enim ed. Rom.^{*}

διεσφάλλθαι μονοειδῆς γάρ ἡ ἀλήθεια, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχιδές. Ἀρειανοὶ γὰρ κτίσμα λέγοντες τὸν θεὸν λόγον μετὰ ταύτης αὐτῶν τῆς δυσσεβοῦς βλασφημίας ἐκτὸς ψυχῆς τοῦτον ἐνανθρωπήσαι λεληρωθήκασιν. καὶ Εὐτυχῆς ὁ δεῖλαιος μίαν φύσιν δοξάζων ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἐβλασφήμει θειοτέραν τινὰ σάρκα
 Ha. 433 λέγων αὐτὸν ἀνειληφέναι καὶ οὐχ ὁμοούσιον τῆς ἡμετέρας φύσεως. ὡσαύτως οὖν
 καὶ οἱ προῖστορες ταύτης τῆς αἱρέσεως τούτους ζηλώσαντες ἐν μιᾷ καινοτομίᾳ μὴ ἄρκεσθέντες, ὡς κόρον τοῦ κακοῦ μὴ ἔχοντες, καὶ ἑτέραν γείτονα ταύτης ἐπεσπάσαντο. ἀκόλουθα δὲ λόγια δοκοῦντες τοῖς ἀγίοις πατράσιν ἐξισοῦσθαι ὑποκρίσει προσποιούμενοι τὴν εὐσέβειαν ἐπιφέρουσιν·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

10

«Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν τὴν πρὸς ἀξίαν ἐκάστῳ τοῖς δικαίοις τοῦ θεοῦ σταθμοῖς καὶ μὴ εἶναι τέλος κολάσεως μήτε μὴν τῆς οὐρανόου βασιλείας, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ θεοῦ κατατρύφησις — οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρωσὶς καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἀγίῳ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον —, ἀνάθεμα.»

15

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Οὗτος τῶν πρωτάρχων τῆς ἀληθινῆς ἡμῶν πίστεως ἀγίων ἀποστόλων καὶ θεσπεσίων πατέρων ἀφορισμός, αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ ὁμολογία καὶ οὐχὶ τῶν αἵρετιζόντων. ὁ δὲ ἐπιὼν τούτων οἰκεῖος, ἐπειδὴ ἀμαθίας καὶ ἀπαιδευσίας γέμει, οὕτως περιβομβῶν·

20

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Εἴ τις οὐ παραδέχεται τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγίαν ταύτην καὶ οἰκουμενικὴν ἐβδόμην σύνοδον, ἀλλὰ ταύτην ἐνδιαβάλλοι καθ' οἷονδῆποτε τρόπον καὶ οὐ μετὰ πάσης πληροφορίας ἀσπάζεται τὰ παρ' αὐτῆς κατὰ τὴν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς διδασκαλίαν ὀρισθέντα, ἀνάθεμα ἔστω ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου
 25 πνεύματος καὶ τῶν ἀγίων <καὶ> οἰκουμενικῶν ἐπτὰ συνόδων.»

Rom. 647 (Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Ma. 352 Ἡ τῆς ἀληθείας ἀπόπτωσις νοῦ καὶ φρενός ἐστι τύφλωσις. αὕτη γὰρ αὐτῶν ἡ ἀπόφασις πλεον τῆς ἀσεβείας τὴν ἀμαθίαν καὶ παραφροσύνην ἔχει. οὐδὲ γὰρ εἰσι σοφοὶ εἰ μὴ τὴν ἀπαιδευσίαν. ἐβδόμην γὰρ σύνοδον ἑαυτοὺς ἀποκαλοῦντες ὡς
 30 περὶ ἄλλων ἐπτὰ συνόδων γεγονότων τὸν ἑαυτῶν ἀναθεματισμὸν ἀνατιθέασιν

13 ἡ¹ — κατατρύφησις cf. Ps. 36,4 13–15 cf. Rom. 14,17 (τῶν οὐρανῶν ex Mt. 20,1 al.)

1 μονοειδῆς — πολυσχιδές cf. Greg. Naz. or. 30 (theol. IV) (CPG 3010,30) c. 20,19–20 Gallay/Jourjon; Cyr. Hier. catech. 18 (CPG 3585,2) c. 1,19–20 Reischl/Rupp 12 μὴ — κολάσεως cf. Iustin. edictum c. Orig. (CPG 6880), ACO III p. 214,4–5 25–26 ἀνάθεμα — πνεύματος cf. Syn. Const. a. 536 (acclam. syn. Tyri; cf. CPG 9205 et 9329,8), ACO III p. 89,13 al. 28 Ἡ — τύφλωσις cf. Bas. c. Eun. (CPG 2837) II c. 16,9–10 Sesboüé/de Durand/Doutreleau (cf. Ioh. Dam. parall. [CPG 8056,2.1], PG 96, 436 A 3–4)

V T M

2 ταύτης] τῆς V 3 ἐκτὸς] ἐκ τῆς M 8 δοκοῦσι M 9 ἐπιφέρουσιν scripsi coll. p. 718,10 al.: ἐκφέρουσιν V T: ἐμφέρουσιν M 10 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 14 χαρὰ καὶ εἰρήνη V 16 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 18–19 καὶ — αἵρετιζόντων om. M 19 ἐπιὼν] sc. ἀφορισμός 20 περιβομβούντων V 21 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 26 καὶ² suppleui coll. lat.; cf. infra p. 776,1 (et sic semper in definitione Hieriae) 27 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 28 ἀπόπτωσις] ἀπόστασις M 29 καὶ + τὴν V | οὐδὲ] οὐ Vc edd. 31 περὶ] παρὰ ed. Rom.*, sed cf. lat. | γενομένων M (de participii congruentia cf. Act. I p. 44,3 al.)

uero mendacium multiplex. Arriani quippe creaturam dicentes deum uerbum, cum hac impia blasphemia sua sine anima hunc incarnatum fuisse delere mentiti sunt. et Eutyces infelix unam naturam opinans in dispensatione domini blasphemabat diuinorem quandam carnem dicens eum suscepisse et non consubstantialem naturae nostrae. similiter ergo et antistites huius hereseos hos aemulantes una nouitate minime contenti, ut satietatem mali non habentes, et aliam uicinam huius arripuerunt. sequentia uero eloquia putantes sanctis patribus coaequari et hypocrisi simulantes pietatem proferunt:

(Gregorius episcopus legit:)

10 «Si quis non confitetur resurrectionem mortuorum et iudicium et retributionem condignam unicuique iustis dei ponderibus recompensaturam et non fore terminum supplicii, sed nec caelestis <regni>, id est dei deliciarum – *non enim est regnum caelorum esca et potus, sed iustitia et pax et gaudium in spiritu sancto* secundum diuinum apostolum –, anathema.»

15 (Epiphanius diaconus legit:)

Haec primatum uerae fidei nostrae, sanctorum scilicet apostolorum, et egregiorum patrum est segregatio. haec catholicae ecclesiae est et non hereticorum confessio. quod uero subsequitur proprium eorum est, quoniam indisciplinatione ac ineruditione plenum est, dum ita circumboat:

20 (Gregorius episcopus legit:)

«Si quis non recipit sanctam hanc et uniuersalem septimam synodum nostram, sed huic quoquo modo derogat et non cum omni satisfactione amplectitur ea quae ab ipsa secundum diuinitus inspiratae scripturae doctrinam diffinita sunt, anathema sit a patre et filio et spiritu sancto et sanctis ac uniuersalibus septem synodibus.»

25 (Epiphanius diaconus legit:)

Veritatis ignorantia sensuum et mentis est caecitas. haec enim eorum sententia plus inscientiae et amentiae quam impietatis habet. non enim sapientes sunt nisi circa indisciplinationem. septimam enim synodum sese uocantes quasi de aliis septem syn-

P VE

2 delire F *ed. Reg.**, sed cf. e.g. p. 765,15 3 Eutyces P Eutiches VE, corr. *ed. Rom.* 6 ut] et E *edd.*, sed cf. gr. 7 sequentia ~ ἀκόλουθα? consentanea *ed. Rom.mg*, sed *Anast. uertit* τὰ δὲ ἀκόλουθα, unde post coaequari inseruit et | coaequare *codd.*, corr. *ed. Rom.* 11 condigna VE 12 regni *add. ed. Rom.** (ex gr.) 17 segregatio (*mendum interpretis*) separatio E definitio *ed. Rom.mg* 18–19 quod – est] *Anast. liberius uertit* 18 est eorum E *edd.* 19 circumbat *ed. Rom.* (error typogr., ut uidetur) circumbombat *ed. Reg.** (corr. *La.-Co.mg* ex P); *Anast. fort. uertit* περιβοῶν (*Dubielzig*) 23 inspire P E 24 et sanctis *om. F edd.* | synodis F *edd.* 26 cecitas P E coecitas *ed. Rom.** 27 inscientiae E *edd.* 28–777,1 synodis F *edd.*

λέγοντες „ἀνάθεμα ἔστω ἐκ τῶν ἀγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἐπτὰ συνόδων”. καὶ οὐ μᾶλλον γελῶνται τῆς ἀπαιδευσίας ἢ οἰκτείρονται τῆς ἀσεβείας. τὴν γὰρ ἀλήθειαν ἀφέντες καὶ τῆς εὐτριβοῦς καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ παρατραπέντες ἐπὶ βόθρους ἵενται καὶ φάραγγας καὶ κρημνοὺς. καὶ προσφθέγγεται αὐτοῖς ὁ παροιμιακὸς λόγος· τοὺς ἄξονας τοῦ ἰδίου γεωργίου πεπλάνηται, καὶ συνῆξαν χερσὶν ἀκαρπίαν. διὸ καὶ τὰ 5 τεθηγμένα αὐτῶν βέλη καὶ τὰ ἐντεταμένα τόξα, ἃ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἠκόντισαν, οἱ τῆς ἀληθείας ἔρασταὶ καὶ τῆς δικαιοσύνης ζητηταὶ εἰς τὴν αὐτῶν καρδίαν ἐμπήσ- σουσι, καὶ ἀναλαμβάνονται τὸν Δαβὶδ μελωδοῦντα ἐν πνεύματι· λάκκον ὥρυξαν οἱ ταύτης τῆς κενῆς φαυλότητος εἰσηγηταὶ καὶ ἀνέσκαψαν αὐτὸν καὶ ἐνέπεσον εἰς βό- θρον ὃν εἰργάσαντο, καὶ ἐπέστρεψεν ὁ πόνος αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ 10 κορυφὴν αὐτῶν ἡ ἀδικία αὐτῶν καταβήσεται. διότι λέγουσι τὸ πικρὸν γλυκὺ καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν καὶ τιθέασι τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, λέγοντες οὕτως·

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Τούτων τοίνυν παρ’ ἡμῶν μετὰ πάσης ἀκριβείας τε καὶ ἐμμελείας θεσπισθέντων ὀρίζομεν ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προφέρειν ἢ γουν συγγράφειν ἢ συντιθέναι ἢ 15 φρονεῖν ἢ διδάσκειν ἑτέρως, τοὺς δὲ τολμῶντας συντιθέναι πίστιν ἑτέραν ἢ προκο- μίζειν ἢ διδάσκειν ἢ παραδιδόναι τοῖς θέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀλη- θείας ἐξ αἰρέσεως οἰασοῦν ἢ καινοφωνίαν ἢτοι λέξεως ἐφεύρεσιν πρὸς ἀνατροπὴν εἰσάγειν τῶν νῦν παρ’ ἡμῶν διορισθέντων, τούτους, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν ἢ κληρι- κοί, ἄλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς καὶ τοὺς κληρικούς τοῦ κλή- 20 ρου, εἰ δὲ μονάζοντες εἶεν ἢ λαϊκοί, ἀναθεματίζεσθαι.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Βουκοληθέντες ἐξ ἀπαιδευσίας ταῦτα κεκλόφασι παρὰ θεσπεσίων πατέρων ἡμῶν
La.-Co. 532 καὶ ὡς οἰκεῖα συντεθείκασι. διὸ καὶ μάταιος καὶ ἀργὸς αὐτῶν ὁ λόγος καὶ οὐδὲ
Ha. 436 ἀποκρίσεως ἄξιος. 25

4–5 cf. Prou. 9,12b–c 5–6 τὰ – τόξα cf. Is. 5,28 8–11 cf. Ps. 7,16–17 11–12 cf. Is. 5,20 17–18 cf. 1 Tim. 2,4; Hebr. 10,26 al.

2–5 τὴν – ἀκαρπίαν cf. Cyr. Alex. ad mon. Aeg. (epist. 1) (CPG 5301), ACO I 1,1 p. 13,21–23 14–21 ~ Conc. Const. III, ACO ser. II, II 2 p. 776,20–27 (~ Conc. Chalc., ACO II 1,2 p. 130,4–11)

V T M 14–21 ~ Conc. Const. III, Conc. Chalc.

7 τῆς¹ + οὐκ V | συζητηταὶ V | καρδίαν αὐτῶν M 7–8 ἐμπήσουσι V ἐμπίπτουσι M 9 καινῆς T edd. (nihil respondet in lat.) 11 ἡ om. V 13 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 14 παρ’ ἡμῶν post ἐμμελείας Conc. Const. III Conc. Chalc. | πάσης + πανταχόθεν Conc. Const. III Conc. Chalc. | θεσπισθέντων] διατυπω- θέντων Conc. Const. III Conc. Chalc. 15 ὀρίζομεν] ὥρισεν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος Conc. Chalc. | ἡγουν V Conc. Const. III Conc. Chalc.: ἥως T ἢ M 15–16 ἡ φρονεῖν om. M 16 τολμῶντας + ἡ Conc. Const. III Conc. Chalc. | ἡ²] ἡγουν Conc. Chalc. 16–17 προσκομίζειν M 17 παραδιδόναι + ἕτερον σύμβολον Conc. Const. III Conc. Chalc. 17–18 ἀληθείας + ἐξ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ ἢ γοῦν Conc. Const. III Conc. Chalc. 18 οἰασθηποτοῦν V οἶας δὴποτε οὖν Conc. Chalc. 18–19 ἡ – διορισθέντων deest in Conc. Chalc. 18 καινοφωνίαν (cf. lat. et Conc. Const. III) T^{pc} M: κενοφωνίας V κενοφωνίαν T^{ac} (αι T¹ s.l.) καινοφωνίας ed. Rom.* 19 εἶεν ἐπίσκοποι Conc. Chalc. 20 τῆς ἐπισκοπῆς τοὺς ἐπισκόπους M 21 εἶεν post λαϊκοί Conc. Chalc. | ἀναθεματίζεσθωσαν V, ἀναθεματίζεσθαι + αὐτοὺς Conc. Const. III 22 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 24 συντεθήκασι V

odibus quae factae fuerint anathematismum suum posuerunt dicentes „anathema sit a sanctis et uniuersalibus septem synodibus“. et non magis deridentur propter indisciplinationem quam compassionis affectu lugentur propter impietatem. ueritatem enim deserentes et a bona semita et regia uia auersi in foueam et hiatus atque praecipitia incidunt. quibus et prouerbialis sermo pronuntiat: „in axis agri sui errauerunt et collegerunt manibus infecunditatem.“ propter quod et *acutas sagittas* suas et ten-
 5 sos *arcus*, quos aduersus ecclesiam iaculati sunt, in corde ipsorum ueritatis amatores et iustitiae quaesitores infixerunt, et assumunt Dauid modulantem in spiritu: *lacum aperuerunt* huius prauitatis institutores et *foderunt eum et inciderunt in foueam*
 10 *quam fecerunt, et conuersus est dolor eorum in caput eorum, et in uerticem eorum iniquitas eorum descendet.* quoniam *dicunt amarum dulce et dulce amarum et ponunt lucem tenebras et tenebras lucem*, dicentes ita:

(Gregorius episcopus legit:)

«His igitur a nobis cum omni districtione ac diligentia decretis diffinimus aliam
 15 fidem nemini licere proferre, id est conscribere uel componere aut sapere seu docere aliter, at uero qui ausi fuerint componere fidem aliam uel proferre aut docere seu tradere his qui uolunt reuerti *ad agnitionem ueritatis* a quacumque heresi aut nouitatem uocum, id est dictionis adinventionem, ad subuersionem praesentium diffinitionum quae a nobis promulgatae sunt introduxerint, si quidem episcopi fuerint uel
 20 clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu et clericos a clero, si uero monachi fuerint aut laici, anathematizari.»

(Epiphanius diaconus legit:)

Illusi ab indisciplinatione haec ab egregiis patribus nostris extorserunt et acsi propria
 composuerunt. propter quod et inanis et otiosus est sermo ipsorum et nec respon-
 25 sione dignus.

La.-Co. 531

Ha. 435

P VE

1 fuerant E edd. | suum] i.e. sui | posuere E edd.; Anast. uertit ἀνατεθείκασι (Dubielzig) 3 compassionis affectu lugentur ~ οἰκτεῖρονται? 4 deserentes ed. Rom.^{ms} (cf. p. 611, 8 al.): ferentes codd. edd. i. t. 4-5 precipitia P E (abbr. V) 5-6 in - infecunditatem] eisdem fere uerbis Anast. locum transtulit Conc. Const. IV Anast. interpr. Act. X l. 907-909 5 in axis tradunt codd. etiam in Conc. Const. IV l. l.: in axibus ed. Rom.^{ms} et Leonardi/Placanica i. t. 6 infecunditatem E ed. Reg.*: infoec- P ed. Rom. (fort. retinendum) infec- V 7 ecclesiam (-m incertum in P)] ecclesias V ecclesias E (corr. ed. Rom.) 9 effoderunt Vulg., sed cf. Psalt. Ambros. apud Weber 10 capud P | eorum³] cf. Psalt. Rom. 11 quoniam ~ διότι (cf. e.g. p. 605, 19) 14 ac] et F edd. 16 qui ausi] quia usi dist. VE (qui nisi F²) | seu] aut E edd. 23 et acsi] ac et si F ed. Rom. ac ueluti ed. Reg.* 24 composuerint F ed. Rom. (corr. ed. Reg.)

Rom. 648 (Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Οἱ θεϊότατοι βασιλεῖς Κωνσταντῖνος καὶ Λέων εἶπον· Λεγέτω ἡ ἀγία καὶ οἰκου-
μενικὴ σύνοδος, εἰ κατὰ συναίνεσιν πάντων τῶν ὁσιωτάτων ἐπισκόπων ὁ ἐπὶ τοῦ
παρόντος ἀναγνωσθεὶς ὅρος ἐξεφωνήθη. Ἡ ἀγία σύνοδος ἐξεβόησε· Πάντες
οὕτως πιστεύομεν. πάντες τὸ αὐτὸ φρονοῦμεν. πάντες συναινέσαντες καὶ ἀσμενί-
σαντες ὑπεγράψαμεν. πάντες ὀρθοδόξως πιστεύομεν. πάντες νοερῶς τῇ νοερᾷ
Ma. 353 θεότητι λατρεύοντες προσκυνοῦμεν. αὕτη ἡ πίστις τῶν ἀποστόλων. αὕτη ἡ
πίστις τῶν πατέρων. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων. οὕτω πάντες λατρεύοντες
τῷ θεῷ προσεκύνουν. πολλὰ τὰ ἔτη τῶν βασιλέων. τοὺς φωστῆρας τῆς εἰρήνης,
κύριε, φύλαξον. εὐσεβῆ, κύριε, ζώην αὐτοῖς. Λέοντι καὶ Κωνσταντίνῳ αἰωνία 10
μνήμη. ὑμεῖς ἡ εἰρήνη τῆς οἰκουμένης. φυλάξει ὑμᾶς ἡ πίστις ὑμῶν. τὸν Χριστὸν
τιμᾶτε, αὐτὸς ὑμᾶς φυλάξει. τὴν ὀρθοδοξίαν ὑμεῖς ἐβεβαιώσατε. εὐσεβῆ, κύριε,
ζώην αὐτοῖς. ἀπέστω φθόνος τῆς βασιλείας αὐτῶν. ὁ θεὸς φυλάξει τὸ κράτος
ὑμῶν. ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν ὑμῶν εἰρηνεύσει. ἡ ὑμετέρα ζωὴ τῶν ὀρθοδόξων ζωή.
οὐράνιε βασιλεῦ, τοὺς ἐπιγίους φύλαξον. δι' ὑμῶν ἡ οἰκουμένη ἐκκλησία εἰρηνεύ- 15
σεν. ὑμεῖς φωστῆρες τῆς ὀρθοδοξίας. τοὺς φωστῆρας τῆς οἰκουμένης, κύριε, φύλα-
ξον. αἰωνία μνήμη Κωνσταντίνῳ καὶ Λέοντι. νέῳ Κωνσταντίνῳ τῷ εὐσεβεστάτῳ
βασιλεῖ πολλὰ τὰ ἔτη. τὸν ἀπὸ γένους ὀρθόδοξον, κύριε, φύλαξον. εὐσεβῆ, κύριε,
ζώην αὐτῷ. ἀπείη φθόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ. τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης
πολλὰ τὰ ἔτη. τὴν εὐσεβῆ, τὴν ὀρθόδοξον ὁ θεὸς φυλάξει. ἀπείη φθόνος τῆς βασι- 20
λείας ὑμῶν. ὁ θεὸς φυλάξει τὸ κράτος ὑμῶν. ὁ θεὸς εἰρηνεύσει τὴν βασιλείαν
ὑμῶν. τὸ ἀσύγχυτον τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας ὑμεῖς διηυκρινήσατε. τὸ ἀδιαί-
ρετον τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων βεβαιωτέρως ὑμεῖς ἐκηρύξατε. τὰ τῶν ἁγίων
καὶ οἰκουμενικῶν ἐξ συνόδων δόγματα ὑμεῖς ἐπεκυρώσατε. πᾶσαν εἰδωλολατρίαν
ὑμεῖς ἐξηφανίσατε. τοὺς διδασκάλους τῆς τοιαύτης πλάνης ὑμεῖς ἐθριαμβεύσατε. 25
τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας ὑμεῖς ἐστηλιτεύσατε.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Προσφωνήσαντες τοῖς βασιλεῦσι τὰ εἰωθότα, τῷ τοῦ ψεύδους οἴστρω τὴν ψυχὴν
ἐκκαυθέντες, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ διαβόλου μεθοδείας φθέγγονται εἰπόντες „πᾶσαν
εἰδωλολατρίαν ὑμεῖς ἐξηφανίσατε”. εἶθε κεκώφωτο τὰ ὦτα ἡμῶν μὴ ἀκοῦσαι τῆς 30

29 τῆς — μεθοδείας cf. Eph. 6,11

2-4 = Conc. Const. III, ACO ser. II, II 2 p. 798,2-3 (~ Conc. Chalc., ACO II 1,2 p. 155,6-7) 4-22 Πάντες —
ὑμῶν cf. Conc. Chalc., ACO II 1,2 p. 155,9-28; Conc. Const. III, ACO ser. II, II 2 p. 798,5-16 6-7 πάντες² —
προσκυνοῦμεν cf. p. 760,10-11 19-20 τῆς² — φυλάξει cf. Gero, Constantine V p. 93-94 adn. 139; PmbZ #4725;
Speck, Frauen 579-580 28-29 τῷ — ἐκκαυθέντες cf. Conc. Const. III, ACO ser. II, II 2 p. 834,19-20

29-780,1 ἐξ — φωνῆς cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 29 p. 128,9-11

V T M 2-4 = Conc. Const. III, ~ Conc. Chalc.

1 Γρηγόριος — ἀνέγνω om. T 6 τῇ νοερᾷ om. V 9-10 τοὺς — φύλαξον om. ed. Rom.* 10 αἰωνία +
ἡ V edd., sed cf. Conc. Chalc. l. l. p. 155,19 al. (uide infra l. 17) 11 ἡ¹ om. V | φυλάξη ed. Rom.* 13 φυλάξει
M: φυλάξοι T edd. φυλά' sine abbr. V 14 εἰρηνεύσοι T edd. 15 ἐπουράνιε ed. Rom.* 17 αἰωνία + ἡ
ed. Rom.*; sed uide supra l. 10 | Κωνσταντίνῳ¹ Κωνσταντίνου Vc edd. | Λέοντος Vc edd. 18 τὸν —
ὀρθόδοξον] τοὺς ... ὀρθοδόξους V 19 αὐτῷ] αὐτοῖς V | αὐτοῦ] αὐτῶν V 20 φυλάξει M: φυλά' sine
abbr. V T φυλάξοι ed. Rom.* 21 φυλάξει M: φυλά' sine abbr. V T φυλάξοι ed. Rom.* | εἰρηνεύσοι T edd.
22 διευκρινήσατε sic V (prob.) 24 ἐξ M | ἐκυρώσατε M | εἰδωλολατρίαν M ed. Rom.* (εἰδωλολατρ' sine
abbr. V) 27 Ἐπιφάνιος — ἀνέγνω om. T 28 τῷ] τὸ V | τοῦ om. ed. Rom.* 30 εἰδωλολατρίαν
ed. Rom.* | ἡμῶν] ὑμῶν V

(Gregorius episcopus legit:)

Rom. 648

«Diui imperatores Constantinus et Leo dixerunt: Dicat sancta et uniuersalis synodus, si per consensum omnium sanctissimorum episcoporum diffinitio quae nunc lecta est promulgata sit. Sancta synodus exclamauit: Omnes ita credimus.
 5 omnes idipsum sapimus. omnes consonanter et libenter subscripsimus. omnes horthodoxe credimus. omnes intelligibiliter intelligibilem deitatem adoramus. haec est Ma. 354
 fides apostolorum. haec est fides patrum. haec est fides horthodoxorum. sic omnes seruientes deo adorabant. multos annos imperatorum. luminaria pacis, domine, custodi. piam, domine, uitam illis. Leoni et Constantino aeterna memoria. uos estis
 10 pax orbis terrae. conseruet uos fides uestra. Christum honorificatis, ipse uos conseruabit. horthodoxiam uos confirmastis. piam, domine, uitam eis. absit inuidia ab PL 129, 447
 imperio eorum. deus custodiat imperium uestrum. deus imperium uestrum pacificet. uestra uita horthodoxorum uita. caelestis rex, terrenos custodi. per uos uniuersalis ecclesia pacificata est. uos luminaria horthodoxiae estis. luminaria orbis, domine, conserua. aeterna memoria Constantino et Leoni. nouo Constantino piissimo
 15 imperatori multos annos. a genere horthodoxum, domine, custodi. piam, domine, uitam ei. abscedat inuidia a regno eius. piissimae Augustae multos annos, eam quae pia, quae horthodoxa est deus conseruet. abscedat inuidia a regno uestro. deus custodiat imperium uestrum. deus pacificet regnum uestrum. inconfusam in Christo
 20 dispensationem uos bene discreuistis. inseparabilitatem duarum in Christo naturalium firmiter uos praedicastis. sanctorum et uniuersalium sex conciliorum dogmata uos roborastis. omnem idololatriam uos exterminastis. magistros huiusmodi erroris uos publicastis. contraria sentientes uos popalastis.»

(Epiphanius diaconus legit:)

25 Pronuntiantes imperatoribus consueta, mendacii furorisque facibus animam exardescere facientes, ex ipsa diaboli argumentatione loquuntur dicentes „omnem idololatriam uos exterminastis“. utinam surdae fierent aures nostrae, ne audirent corrum-

22 omnem – exterminastis cf. *LC praef. p. 99,20–21*

P VE

3 consensum] confessionem P^{ac} (fessionem *subterlin.*, sensum *superscr.* P^x) 6 diuinitatem E *edd.* 16 imperatorum VE *edd.* 17 piissime Auguste *codd.* 18 piam P^{ac} (m *exp.*) 25 furorisque] furoribus quae E furoribus quasi F² *edd.* 27 surde *codd.*

ψυχοφθόρου ταύτης φωνῆς. *μη̃ ἐνδελέχιζε* γάρ φησιν ὁ παροιμιακὸς λόγος *γυναικὶ πόρνη*. τὸν γὰρ σωτηριώδη τῆς οἰκονομίας λόγον λυμᾶναι βουλόμενοι εἰς πᾶσαν βλασφημίας ὑπερβολὴν κατέδυσαν· καὶ τί πρὸς ταύτην τὴν γοερὰν λύσσαν εἴποιμεν
 Rom. 649 ἢ ἃ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῷ θεσπεσίῳ Δαβὶδ λελάληται; *ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν*, καὶ ταῖς γλώσσαις αὐτῶν δο- 5
 λιοῦσιν. ἔνθεν καὶ ἀπέπεσον ἐκ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν, κριθέντες παρὰ τοῦ ῥυσα-
 μένου ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. αὐτὸς γὰρ ἄνθρω-
 La.-Co. 533 πος τέλειος διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἀξιώσας γενέσθαι πᾶσαν εἰδωλολατρίαν ἐξηφά-
 νισεν. ἔφη γὰρ διὰ τοῦ προφήτου· *ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται καὶ ἐξαλείψω τὰ ὀνόματα*
τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνεῖα. δῆλον ἢ προφητεία εἰς 10
 αὐτὸν ἀναφέρεται καὶ οὐχ, ὡς αὐτοὶ ἔφησαν, εἰς βασιλέων κράτος. ἀποστασίας
 τοίνυν ἴδιον ταύτην τὴν χάριν καὶ δωρεὰν ἑτέροις προσπορίζειν. βοῶσιν οἱ χριστι-
 ἀνοὶ ἐκ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Ἡσαΐου ἀρυσάμενοι· *οὐ πρέσβις, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ’*
 Ma. 356 *αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς*. εἰ δέ, ὡς αὐτοὶ φασι, σύλλογος ἐπισκόπων καὶ βασι-
 λέων κράτος ἐρρύσατο ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, διεψεύσθη παρὰ τῆς ἀλη- 15
 θείας τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἄλλου τοῦτο σώσαντος καὶ ἄλλου μεγαλαυχούντος
 τοῦτο διασώσασθαι. τῆς γὰρ εἰδώλων πλάνης καὶ ἀπάτης Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν
 ῥυσαμένου ἡμᾶς, αὐτοὶ μεγαλαυχοῦσι τὴν ἀπολύτρωσιν ποιήσασθαι. ὦ τῆς ἀλα-
 Ha. 437 ζονείας καὶ παρανοίας· ἐκστάντες γὰρ τῆς ἀληθείας τὸν νοῦν καὶ τὴν φρένα ἀπετυ-
 φλώθησαν, καὶ ταῖς οἰκείαις δοκῆσεσι καὶ φαντασίαις τῇ κολακείᾳ καταβαπτισθέντες 20
 περιπεπλάνηται, καὶ τὰ ἀρμόδια καὶ πρόποντα ἀναγορεύειν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγκώ-
 μια ἀπωσάμενοι τὰ εἰς Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν ἀναφερόμενα αὐτοῖς προσπεφωνή-
 κασιν. ἔδει μᾶλλον αὐτοῖς τὰς ἀνδρείας τούτων ἐξειπεῖν, τὰς κατὰ τῶν πολεμίων
 νίκας, τὰς βαρβαρικὰς ὑποπτώσεις, ἃς ἐν εἰκόσι καὶ διατοίχοις εἰς μνήμην ἐξηγή-
 σεως πολλοὶ ἐστηλογράφησαν τοὺς ὀρῶντας πρὸς πόθον καὶ ζῆλον ἔλκοντες, τὴν 25
 τοῦ ὑπηκόου περιποίησιν, τὰς βουλὰς, τὰ τρόπαια, τὰς κοσμικὰς συστάσεις, τὰς
 πολιτικὰς καταστάσεις, τὰς τῶν πόλεων ἐπανορθώσεις. αὗται ἀξιεπαίνετοι βασι-
 λεῦσιν εὐφημίαι, αἵτινες καὶ πᾶν τὸ ὑπήκοον προσκαλοῦνται εἰς εὖνοιαν. τὰς δὲ
 γλώσσας ἔτι τεθηγμένους ἔχοντες καὶ ἐμπνέοντες ὀργῆς καὶ συκοφαντίας ἐν σκοτο-
 μήνῃ δοκοῦσι *κατατοξεύειν τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ*, λέγοντες τοιάδε· 30

1–2 cf. Prou. 5,3 et Sir. 9,4 4–6 cf. Ps. 13,3 (= Ps. 139,4 + Ps. 5,10); Rom. 3,13 6 cf. Ps. 5,11 9 ἰδοὺ –
 ἔρχονται Zach. 14,1 al.; Jer. 38,31; Hebr. 8,8 9–10 ἐξαλείψω – μνεῖα Zach. 13,2; cf. Deut. 9,14 13–14 Is. 63,9
 29–30 cf. Ps. 10,2

15–16 διεψεύσθη – μεγαλαυχούντος cf. Greg. Naz. epist. 101 (= epist. 1 ad Cled. = theol. 1) (CPG 3032) § 35,4–5
 Gallay/Jourjon; Conc. Later., ACO ser. II, I p. 362,17–18

9–10 ἐξαλείψω – μνεῖα cf. Niceph. adu. Eriph. p. 346,21–24

V T M

2 λόγον ante τῆς οἰκονομίας V 3 βλασφημίαν ὑπερεκβολ(ήν) sic V | λύτταν V^{pc} (Morin s.l.) edd. | εἴπω-
 μεν ed.Rom.* ex V^{pc} 4 ἢ ἃ M ed.Rom.: ἢ τὰ ἃ V ἢ τὰ T | θείω M | λέλεκται ed.Rom.* | ἀσπίδος V^{pc}
 (ων in os mut. V^c) edd. 5 καὶ fort. delendum, cf. lat. *Sept. N. T.* 5–6 ἐδολιοῦσαν *Sept. N. T.* (*agebant*
Anast. ex Vulg.) 6 ἐκ] ἀπὸ M *Sept.* | διαβουλιῶν V 8 εἰδωλολατρείαν ed.Rom.* 13 ἀρρυσάμενοι V
 T | πρέσβις V^{pc} M^{pc} *Sept.* (uar. lect.) ed.Rom. (cf. etiam Conc. Ephes., ACO I 1,5 p. 90,13 et I 1,6 p. 38,19): πρέ-
 σβυς V^{ac} T M^{ac} Mansi 14 ἐπισκόπων + καὶ πρεσβυτέρων V edd. 15 *exspectaueris* <ἐκ> τῆς πλάνης (cf.
 Act. I p. 52,27 al.), sed cf. infra l. 17 | παρὰ T M (cf. Greg. Naz. l.l.): om. V, *περὶ* Vc edd. 16–17 τοῦτο –
 τοῦτο] τοῦ ... τοῦ V 22 ἀπεωσάμενοι V (prob.) T edd., sed cf. infra p. 784,21 23 ἀνδρίας ed.Rom.*
 24–25 ἃς – ἔλκοντες *posteriore aetate inserta esse censet* Speck, *Ich bin's nicht* p. 303 adn. 712; fort. *adnotatio*
marginalis in textum recepta 24 διατοίχοις] τοίχοις M 25 ζῆλον καὶ πόθον M 27 πόλεων] πολέμων
 T | ἀξιεπαίνονται M 29 ἐμπνέοντες] ἐμπλεοὶ ὄντες V 30 τοιάδε] τάδε ed.Rom.*

pentem animas uocem! noli, inquit prouerbialis sermo, *assiduus esse* cum muliere meretrice. salutarem namque dispensationis rationem demoliri uolentes, in omnem blasphemiae superiectionem deuenerunt. et quid ad hanc lugendam rabiem dicemus nisi ea quae a spiritu sancto per Daudid psalmographum sunt prolata? *uenenum aspi-* Rom. 649
 5 *dum sub labiis eorum, sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose age-*
bant. hinc et *deciderunt a cogitationibus suis*, iudicati a Christo deo nostro qui nos eripuit ab errore idolorum. ipse enim homo perfectus propter salutem nostram fieri dignatus omnem idololatriam exterminauit. dixit enim per prophetam: *ecce dies* La.-Co. 534
ueniunt, et delebo nomina simulacrorum a terra, et iam non erit eorum memoria.
 10 certum ergo est quod prophetia in ipsum referatur et non, sicut ipsi dixerunt, in imperium principum. apostasiae quippe proprium est hanc gratiam seu donum aliis acquirere. clamant christiani ex magniuoco Esaia potati: non legatus, non angelus, sed ipse dominus saluauit nos. si uero, ut ipsi fatentur, episcoporum collegium uel regum imperium eruit nos ab errore idolorum, fefellit a ueritate humanum genus, et Ma. 355
 15 non saluantis, sed alterius magna extollentis est hoc reddere saluum. ab idolorum enim errore ac deceptione Christo deo nostro eruente nos, ipsi magna extollunt fatentes se redemptionem fecisse. o arrogantiam et amentiam! frustrati quippe ueritate mente et sensibus excaecati sunt, propriisque coniecturis et phantasiis decepti adolatione intincti sunt, et aptas ac decentes declamare imperatoribus laudes recu- Ha. 438
 20 santes ea quae in Christum deum nostrum referuntur eis deprompterunt, cum magis oporteret eos fortitudines horum edicere: contra hostes uictorias, barbaricas subiectiones, quas in imaginibus et in parietibus in memoriam narrationis multi pinxerunt et uidentes ad amorem et zelum traxerunt, subiciendorum acquisitiones, consilia, tropaea, mundanos status, ciuiles ordinationes, ciuitatatum directiones. hae sunt
 25 laude dignae ac bonae offerendae imperatoribus famae, per quas et omne quod subditum esset eis prouocaretur ad mentem. porro linguas adhuc acutas habentes et irae atque accusationis spirantes in obscura luna se putant *sagittare rectos corde*, dicentes ista: PL 129, 448

8–9 ecce – ueniunt *Vulg. Ier. 31,31* 12–13 non¹ – nos *cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 63,9 (E)*

P VE

2 nanque P 4 prolata sunt E *edd.* 5 sepulchrum *ed. Rom.** 5–6 agebant] *Anast. ex Vulg.* 7 idolorum errore F *edd.* 8 ydolatriam V idolatriam E 10 ipsum] ipso P | sicuti E *edd.* | in²] ad *ed. Rom.** 12 acquirere] tribuere *ed. Rom.^{ms}, sed cf. Gloss.* | Isaia E *edd.* 13 saluabit P E (*corr. F²*) 14–15 et – saluum] „gr. alio saluante hoc, et alio saluatum a se illud iactante“ *ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit ἄλλ’ οὐ* [– et non], inde *sententiam male intellexit* 15 saluantes *ed. Rom.** 17–18 ueritate + et E *edd.* 18 excecatis P excecatis (*om. sunt*) E 19 adulatione F *edd.* | intincti] demersi *ed. Rom.^{ms}, sed cf. ThLL VII 2, 21,63 sqq.* 21 eos *om.* F *edd.* 23 subiciendorum acquisitiones] subiectorum conseruationem *ed. Rom.^{ms}, sed Anast. ad Vulg. 1 Thess. 5,9 et 2 Thess. 2,14 respexisse uidetur (Dubielzig)* 24 tropea P E trophaea *ed. Rom.* (ex F)* | hae E: haec P V 25 ac – famae ~ βασιλεῦσιν εὐφημίαι? | bone *codd.* 26 esset – mentem] est eis prouocatur ad beneuolentiam *ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit ἔννοιαν* 27 atque] ac F *edd.* | luna P^{ec} (u in alia litt., na supra ras. P^c) | se – sagittare] uidentur sag. *ed. Rom.^{ms}, sed cf. supra p. 617,23 al.* 28 ista] ita E *edd. (corr. La.-Co.^{ms} ex P)*

(Γρηγόριος ἐπίσκοπος ἀνέγνω·)

«Γερμανοῦ, Γεωργίου καὶ Μανσοῦρ τῶν κακοδόξων τὸ φρόνημα ὑμεῖς διελύσατε. Γερμανῶ τῷ διγνώμῳ καὶ ξυλολάτρῃ ἀνάθεμα. Γεωργίῳ τῷ ὁμόφρονι αὐτοῦ καὶ φαλσευτῇ τῶν πατρικῶν διδασκαλιῶν ἀνάθεμα. Μανσοῦρ τῷ κακωνύμῳ καὶ σαρακηνόφρονι ἀνάθεμα. Τῷ εἰκονολάτρῃ καὶ φαλσογράφῳ Μανσοῦρ ἀνάθεμα. 5 Rom. 650 Τῷ τοῦ Χριστοῦ ὕβριστῇ καὶ ἐπιβούλῳ τῆς βασιλείας Μανσοῦρ ἀνάθεμα. Τῷ τῆς ἀσεβείας διδασκάλῳ καὶ παρερμηνευτῇ τῆς θείας γραφῆς Μανσοῦρ ἀνάθεμα. Ἡ τριάς τοὺς τρεῖς καθεῖλεν.»

(Ἐπιφάνιος διάκονος ἀνέγνω·)

Εἴπωμεν πρὸς ταῦτα τὸ τοῦ προφήτου· ὅψις πόρνῃς ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας 10 πρὸς πάντας· καὶ γὰρ ἐκεῖναι εἰς τὰ ἑαυτῶν ὀνειδή καὶ αἰσχρὰ ἐπιτηδεύματα ἐγκαλλωπιζόμεναι τοὺς σεμνῶς βεβιωκότας μυκτηρίζειν εἰώθασι· βδέλυγμα γὰρ ἀμαρτωλοῖς θεοσεβεία. οὕτως καὶ οὗτοι χεῖλη ἔχοντες δόλια ἐλάλησαν κατὰ τῶν δικαίων ἀνομίαν ἐν ὑπερηφανίᾳ καὶ ἐξουδενώσει. ἀλλὰ κύριος ἔκρυπεν αὐτοὺς ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ταραχῆς αὐτῶν ἐσκέπασεν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ ἀντι- 15 λογίας τῶν γλωσσῶν αὐτῶν ἐρρύσατο αὐτούς· ὥς φωστῆρες γὰρ ἐν κόσμῳ διέλαμψαν λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. καὶ Γερμανοῦ μὲν τοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ἀνατε- Ma. 357 θραμμένου καὶ ὡς Σαμουήλ ἐκ βρέφους τῷ θεῷ ἀνατεθειμένου καὶ τῶν θεσπεσίων πατέρων ἐφαμίλλου, οὗ ταῖς διαλογαῖς ἐξακολουθεῖν ἀναγκαῖον, διαβεβόηνται τὰ συγγράμματα ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· αἱ γὰρ ὑψώσεις τοῦ θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι 20 αὐτοῦ, καὶ ῥομφαῖαι δίστομοι ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ ἀκοντιζόμεναι κατὰ τῶν ἀπειθούντων τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει. Γεώργιος δέ, οὗ Κύπρος ἡ πατρίς, εὐαγγελικῶς τὸν βίον ἐμπολιτευσάμενος καὶ Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν τὸν δόντα ἡμῖν ὑπογραμμὸν τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ μιμησάμενος οὐκ ἤρισεν, οὐκ ἐκραύγασε, λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρησε, πάσχων οὐκ ἠπειλήσε, τῷ τύπτοντι αὐτὸν εἰς τὴν σιαγὸνα 25 ἔστρεφε καὶ τὴν ἄλλην, τῷ ἀγγαρεύοντι αὐτὸν μίλιον προσετίθει τὸ διπλάσιον, ἦρε τὸν ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ἀγαθὸν ἡγησάμενος κατὰ τὸν προφήτην καθίσαι κατὰ μόνας καὶ σιωπῆσαι. Ἰωάννης δέ, ὃς παρ' αὐτῶν ὕβριστικῶς Μανσοῦρ προσηγόρευται, ἀφείς πάντα Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν ζηλώσας Χριστῷ ἠκολούθησε, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Ἀραβίᾳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ, 30 καὶ εἴλετο μᾶλλον συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας

10–11 Ier. 3,3 12–13 cf. Sir. 1,25 13–16 cf. Ps. 30,19,21 16–17 cf. Phil. 2,15–16 18 ὡς Σαμουήλ cf. 1 Reg. 1,11.22.28 20–21 cf. Ps. 149,6 23–24 ὑπογραμμὸν 1 Petr. 2,21 24–25 λοιδορούμενος – ἠπειλήσε cf. 1 Petr. 2,23 25–26 τῷ – ἄλλην cf. Lc. 6,29 26 τῷ – διπλάσιον cf. Mt. 5,41 26–28 ἦρε – σιωπῆσαι cf. Thren. (Lam.) 3,27–28 29 cf. Lc. 5,11; Mt. 19,27 30–784,1 cf. Hebr. 11,25–26

V T M

1 Γρηγόριος – ἀνέγνω om. T 2 Μανσοῦρ + τὸ V T (erasum in Vc, inde ed. Rom. *) | τὸ om. V T edd. (uide supra) 5 σαρακηνόφρονι ed. Rom. * 9 Ἐπιφάνιος – ἀνέγνω om. T 10 ἀπηναισχύντησας T M Sept.: ἀπηνεσχύντησας V ἀναισχύντησας Vc ed. Rom. ἀνησχύντησας ed. Reg. * 11 ἐκεῖναι] sc. πόρνοι 12 βεβιωκότας] βιοῦντας M 15 τῆς om. Vc edd. (cf. Sept.) 19 διαβεβόηνται] διαβεβαιοῦνται M (cf. lat.) 23 καὶ om. Vc edd. 24–25 λοιδορούμενος post ἀντελοιδόρησε M 25 εἰς est var. lect. in N. T. pro ἐπὶ 26 μίλιον + ἐν ed. Rom. * ex N. T., sed cf. e.g. Iust. apol. I c. 16,2 Munier; Theod. Stud. catech. magna 63 p. 444,14 Pap.-Ker. | τὸ om. M 27–28 καταμόνας ed. Rom. * 28 καὶ σιωπῆσαι om. M | ὕβριστικῶς post Μανσοῦρ M 29 Ματθαῖον τῷ εὐαγγελιστῇ T 30 Ἀραβία T M

(Gregorius episcopus legit:)

«Germani, Georgii et Mansur malae opinionis uirorum sensum uos dissoluistis. Germano duplici sensu et ligni cultori anathema. Georgio consentaneo eius et falsario paternorum magisteriorum anathema. Mansur nequam nominis et similia
 5 Saracenis sentienti anathema. Imaginum seruitori et falsa scribenti Mansur anathema. <Contumelioso in Christum et insidiatori imperii Mansur anathema.> Impietatis doctori et malo interpreti diuinae scripturae <Mansur> anathema. Rom. 650
 Trinitas tres istos deposuit.»

(Epiphanius diaconus legit:)

10 Dicamus ad haec illud prophetae: facies *meretricis facta est tibi*, renuens *erubescere* ad omnes. etenim illae in sua ipsius opprobria et turpia studia uenustatae eos qui pudice uiuunt subsannare consueuerunt; abominatio enim *peccatoribus* dei cultus. ita et isti *labia* habentes *dolosa* locuti sunt contra *istos iniquitatem in superbia et* contemptu. sed dominus *abscondit eos in abdito* uultus sui et *a conturbatione* eorum La.-Co. 535
 15 textit eos et *a contradictione linguarum* ipsorum eruit illos; ut *luminaria* enim in mundo *luxerunt uerbum uitae continentes*, Germanus uidelicet qui in sacris litteris enutritus et ut Samuhel ab infantia deo deputatus atque sanctis est patribus consimilis comprobatus, cuius sequi disputationes necessarium esse conscripta eius affirmant Ma. 358
 20 *manibus eius* iaculati contra diffidentes ecclesiasticae traditioni. et Georgius patria Cyprius qui euangelice patrimonium uenundans et Christum deum nostrum, qui dedit nobis normam dispensationem suam, imitans non contendit, non clamauit, cum *malediceretur non maledicebat*, cum *pateretur non* comminatus est, *percutienti se in maxillam uertebat et alteram*, *angarianti se mille passus* apponebat et duplum, PL 129, 449
 25 tulit *iugum a iuuentute sua*, bonum arbitratus secundum prophetam *sedere* singulariter et silere. atque Iohannes qui ab eis iniuriose Mansur appellatus est quique dimissis omnibus Matheum euangelistam aemulatus Christum secutus est, *maiores diuitias* arbitratus *thesauro*, quem in Arabia dereliquit, opprobrium *Christi*, et *elegit* potius *affligi cum plebe dei quam temporalem uoluptatem habere peccati*. ipse ita-

12 abominatio – cultus cf. *Vulg. Sir. 1,26; Anast. ex Rustico, ut uidetur* (cf. *ACO II 3,1 p. 249,19–20*)

P VE

4 paternorum + et P 5 Saracenis F edd. 6 Contumelioso – anathema add. ed. Rom.* (ex gr.), *recepti dubitanter* 7 interpretati P^{ac} (ta del. P^x) | Mansur add. ed. Rom.* (ex gr.) 11 ille codd. (corr. ed. Rom.) | sua ipsius ~ ἐαυτῶν (cf. *supra* p. 619,4 al.), ipsius om. E edd. | opprobria ed. Rom. (uide infra l. 28): obpropria P obprobria VE 12 consu-
 erunt P^{ac} (ue add. P^c s.l.) | abominatio VE 14 abdito] abscondito P^{ac} (scondito *subterlin.*, dito *superscr.* P^c) 15 textit (cf. gr. et Gloss.): contextit ed. Rom.* (*expectaueris* protexit, cf. *Vulg. et Psalt. Rom.*) | illos] eos E edd. 16–19 Ger-
 manus – orbem] *Anast. uerborum constructionem mutauit* (uide infra ad l. 18 affirmant) 17 Samuel E edd. | patri-
 bus est F edd. 18 affirmant] *Anast. legit διαβεβαιούνται* (cf. gr. M) celebrata per ed. Rom.^{mg} (ex gr. διαβεβόηται)
 19 faucibus etiam *Psalt. Rom.*: gutture *Vulg.* 21 patrimonium uenundans] uitam instituens ed. Rom.^{mg} 23 remale-
 dicebat P^{ac} (re add. P^c s.l.) | comminatus est] cominabatur E (ex *Vulg.*) comminabatur F edd. 24 in om. E edd.
 25–26 singulariter sedere E edd. 27 Mattheum ed. Rom.* 28 quem – dereliquit] omni Arabum La.-Co.^{mg} (*Anast. sententiam male intellexit*)

- ἀπόλαυσιν. αὐτὸς οὖν τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ ἀράμενος καὶ ἀκολουθήσας αὐτῷ, ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐξ ἀνατολῆς διὰ Χριστοῦ ἐσάλπισε, μὴ φορητὴν
- Ha. 440 ἡγούμενος τὴν ἐν ἁλλοδαπῇ γεγонуῖαν καινοφωνίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας ἄθεσμον συσκευὴν καὶ λυσσώδη μανίαν. ἀλλὰ ταύτην θριαμβεύσας πάντας παραινεντικῶς καὶ νουθετικῶς ἡσφαλίζετο μὴ ἀπαχθῆναι μετὰ 5 τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, ζητῶν ἐν ἐκκλησίαις τὴν ἀρχαίαν θεσμοθεσίαν κρατεῖσθαι καὶ τὴν εἰρηναίαν κατάστασιν, ἣν ὁ κύριος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὡς γινώρισμα τῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεκλημένων ἐδωρήσατο λέγων· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν.
- Rom. 651 Τούτων οὖν τῶν αἰδεσίμων ἀνδρῶν καὶ ἀξίων πίστεως οὕτως ἀναδειχθέντων ἐν τῇ 10 καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, τίς ἢ πρὸς αὐτοὺς ἐπαναστατικὴ συκοφαντία καὶ οἷα αὕτη φρικωδεστάτη, <ἦν> καὶ φέρειν τις οὐ δύναται; ὄντως ἀγνόημα ἡγνόησαν οἱ ταλαίπωροι τὴν οἰκείαν γλῶσσαν ἀσχήμως ἀπογυμνώσαντες, Γερμανὸν τὸν μυστηπόλον θύτην καὶ ἱερέα Χριστοῦ, δῖγνωνμον καὶ ξυλολάτρην ὀνομάσαντες, ὡσαύτως καὶ Γεώργιον καὶ Μανσοῦρ, ὁπότε οὐδὲ ἐκ τῶν ἐν τέλει τις τοιοῦτον βλάσφημον τῷ ὁμοπί- 15 στῷ προσέτριπεν, ἐξ Ἑβραίων δὲ καὶ Ἀγαρηνῶν καὶ ἄλλων ἀπίστων ἔγκλησιν τοιαύτην περὶ τε τοῦ θείου τύπου τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων καὶ ἄλλων ἱερῶν ἀνατεθειμένων τῷ θεῷ πολλαχῶς οἱ χριστιανοὶ ἐνεκλήθησαν, ἐπεὶ χριστιανὸς ὁμοπίστῳ τοιαύτην ἔγκλησιν οὐδαμῶς προσήγαγεν. ἀλλὰ δύσχρηστος ὁ δίκαιος τῷ ἀδίκῳ ὥσπερ ὀφθαλμιῶσιν ἥλιος. αὐτοὶ γὰρ δραπετεύσαντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας 20 καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἐξωσθέντες παρεδόθησαν τοῖς ψευδηγορήμασι καὶ ταῖς λοιδορίαις, καὶ οὐδὲν ἕτερον συνάγουσιν ἢ κατηγορεῖσθαι τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν τοῦ θεοῦ ἱερέων καταλελοιπέναι θεὸν ζῶντα καὶ ἀληθινὸν καὶ εἰκόσι λατρεῦειν, ἐπεσβόλοι τινὲς καὶ λωβητῆρες, ἀκριτόμυθοι τε καὶ ἁμαρτοεπεῖς γινόμενοι. καὶ τίς τῶν φοβουμένων τὸν κύριον καὶ γελώντων τὸ γελᾶν οὐ πλατύν αὐτῶν καταχεεῖ γέ- 25 λωτα ἢ μᾶλλον οὐ στυγνὸν πένθος περιβαλεῖται καὶ νύκτα βαθεῖαν ἐπὶ ταύτῃ αὐτῶν τῇ ἀσεβείᾳ; καὶ ἐπειδὴ ἐφευρεταὶ κακῶν κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ὄντες ἐξέλιπον ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις, ταῖς αὐτῶν φλυαρίαις ἐρρῶσθαι φράζοντες ἱκανά
- La.-Co. 537
- Ma. 360

1 cf. Mc. 8,34; Lc. 9,23 5-6 cf. Ps. 124,5 8-9 cf. Ioh. 14,27 19-20 δύσχρηστος - ἀδίκῳ cf. Sap. 2,12; Is. 3,10 25 cf. Col. 3,22 27 ἐφευρεταὶ κακῶν cf. Rom. 1,30 27-28 ἐξέλιπον - ἐξερευνήσεις Ps. 63,7

12 ἀγνόημα ἡγνόησαν cf. Greg. Naz. or. 4 (c. Iul. I) (CPG 3010,4) c. 3,6 Bernardi 13 τὴν - ἀπογυμνώσαντες cf. Conc. Later., ACO ser. II, I p. 182,30-31 20 ὥσπερ - ἥλιος cf. Bas. (?) in Is. (CPG 2911) c. 3 § 114, PG 30, 304 B 5 (= § 114,23 Trevisan I p. 323) 24 ἐπεσβόλοι - ἁμαρτοεπεῖς cf. Hom. Il. 2,275; 2,246; 13,824

1-6 αὐτὸς - ἀνομίαν = Gennad. Schol. tract. de proc. spir. s. II p. 422,9-15 Petit/Sidérédès/Jugie 13-14 Γερμανὸν - ὀνομάσαντες cf. Steph. Diac. uita Steph. Iun. (BHG^a 1666) § 29 p. 127,20-22

V T M 1-6 = Gennad. Schol.

1 ἀράμενος + καὶ τοῦ Χριστοῦ Morin Vc^{ms} (ex lat., ut uidetur; sed ipse deleuit) edd. | αὐτῷ] sc. τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, cf. lat. 2 ἀνατολῶν Gennad. Schol. | Χριστοῦ³] Χριστὸν V 3 ἁλλοδαπεῖ T (abbr. V) | γενομένην Gennad. Schol. | κenoφωνίαν codd., corr. ed. Rom. (cf. lat.) 4 θεοῦ] Χριστοῦ Gennad. Schol. 5 νουθετητικῶς M | ἡσφαλίσατο V 7 γινώριμον T edd. i. t. (γινώρισμα ed. Rom.^{ms}) 8-9 δίδωμι - ἐμὴν om. M 11 οἷα T M: οἷα V οἷον ed. Rom.* | αὕτη M (cf. lat.): ταύτη V T, om. ed. Rom.* 12 ἦν add. ed. Rom. (ex lat.) | ὄντως] οὕτως M, sed cf. lat. 15 ἐκ om. ed. Rom.* (ex Vc; „ἴσ. τῶν εὐτελῶν τις“ ed. Rom.^{ms}, quod reiciendum; cf. lat.) 15-16 ὁμοτίμω V 16 προσέτριπεν Vc^{pc} (pⁱ in ras.) edd., sed cf. supra p. 762,9 al. 17 ἄλλων om. ed. Rom.* (ex Vc) 19 προσήνεγκεν M 25 καὶ - γελᾶν] locus difficilis; fort. est adnotatio marginalis in textum recepta; cf. etiam Ioh. Chrys. in epist. 1 Cor. hom. 34 p. 430,1-2 Field (PG 61, 293 A 4-5) | καὶ γελώντων om. M | τὸ γελᾶν om. ed. Rom.*; sed cf. lat. | καταχεεῖ M: καταχέει V T καταχέει ed. Rom.* 26 ἐπὶ M (cf. lat.): πρὸς V T edd. 26-27 ταύτην ... τὴν ἀσεβείαν ed. Rom.*; sed cf. lat. 27 καὶ ἐπειδὴ T: καὶ ἐπεὶ δὲ V ἐπεὶ δὲ M

que *crucem suam* et Christi portans *et secutus* eam, pro Christo ab oriente per Christum tubicinauit, non tolerabilem ducens uocum nouitatem quae diuerso fuerat modo Ha. 439
facta seu praeuaricatricem factionem rabidamque insaniam quae aduersus sanctam dei catholicam ecclesiam erat armata. sed hanc publicans omnes exhortando et
5 admonendo cautos reddebat, ne abducerentur *cum operantibus iniquitatem*, quae-
rens in ecclesiis antiquam legislationem teneri et pacificam constitutionem, quam dominus discipulis suis nominis sui uocabulum sortientibus donauit dicens: *pacem*
meam do uobis, pacem meam relinquo uobis.

His ergo reuerendis uiris et fide dignis taliter in catholica ecclesia demonstratis, quae Rom. 651
10 est aduersus eos insurgens accusatio et quam haec est horrenda, quam etiam ferre
quis omnino non poterit? uere ignorantiam ignorauerunt miseri propriam linguam inhoneste denudantes Germanumque mysticum sacrificatorem et sacerdotem Christi
,duplici sensu et ligni seruitorem' nominantes, similiter et Georgium et Mansur, cum aliquando nec ex principibus quisquam talem blasphemiam ei qui unius fidei secum
15 erat iniecerit, ab Hebraeis autem et Agarenis et aliis infidelibus querelam talem tam
super diuino typo crucis quam super uenerabilibus imaginibus et aliis sacris deoque dicatis rebus saepe christiani accusati sint; nam christianus christiano huiusmodi
accusationem nullatenus intulit. sed *inutilis est iustus* iniusto quemadmodum lippis oculis sol. ipsi quippe fugientes a ueritate atque ab ecclesiastica lege repulsi, traditi
20 sunt falsiloquiis et maledictis, et nihil aliud colligunt quam ut accusent christianos et La.-Co. 538
domini sacerdotes, quasi dereliquerint deum uiuum et uerum atque iconis deseruiant, maledici quidam et laesi, multiloqui et horum sectatores effecti. et quis timen-
tium dominum et deridentium derisum non latum risum suum effundat uel potius non tristi lamento induatur et noctem profundam super hac ipsorum impietate secte-
25 tur? et quia, cum sint *inuentores malorum* secundum diuinum apostolum, *defecerunt scrutantes scrutinia*, * garrulitatibus eorum ,bene ualete' fatentes sufficientia dei gra-

P VE

1 et Christi *de suo addidisse uidetur* Anast.; cf. gr. | eam (sc. plebem dei)] eum *ed. Rom.** 2-3 diuerso - facta (*error interpretis; ἁλλοδαπῆς ~ diuersus habent Gloss.*)] „gr. in aliena f. regione facta“ *ed. Rom.mg* 4 publicans ~ θριαμβεύσας (cf. Act. V p. 559,23 al.) 5 adducerentur F *edd. (ex Vulg., ut uidetur; sed cf. gr.)* 7 discipulis - donauit] d. suis tamquam insigne donauit *ed. Rom.mg* (Anast. uerba ὡς γνώρισμα non legisse uidetur; inde ea quae sequuntur liberius uertit) 9 ecclesia catholica *ed. Rom.** 13 et² om. E *edd.* 15 ebreis P ebreis V^{ac} hebreis V^{pc} (h add. s.l. V¹) E | querela tali *ed. Rom.**, sed cf. gr. et Kühner/Stegmann I 285 sqq. | quærelam P quærelam V 17 sint Dubielzig: sunt *codd.* 22 maledicti P | et¹ - effecti] „gr. et conuiciatores, locutores temerarii et linguaces“ *ed. Rom.mg* (Anast. graeca male intellexit) 23 dominum] deum E *edd.* | deridentium derisum] cf. app. crit. gr. | derisu V, om. E *edd.* | suum ~ αὐτῶν? 24 nocte profunda *ed. Rom.**, sed cf. infra sectetur 24-25 sectetur] nihil respondet in gr., om. *ed. Rom.** 26 garrulitatibus - fatentes] garrulitatibus uel huiusmodi aliquando secundum grecum idioma bene ualete aut aue dicere uel ualedicere est garrulitatibus uel huiusmodi factis uel dictis amplius nullum sermonem facere, sed deinceps ab illis cessare tanquam noxiis add. P¹ in marg. inf. (adnotatio Anastasii) | ualere *ed. Rom.**, sed Anast. salutationem rectam, quae est ἔρωσθε, restituit | sufficienter F² *edd.*, sed cf. gr.

θεοῦ χάριτι πρὸς τελείαν ἀνατροπὴν τῶν ματαίων λογισμῶν τῆς ψευδωνύμου αὐ-
τῶν γνώσεως ἀπαρτίσαντες καὶ ταῖς παλαιαῖς αἰρέσεσι τὴν πλάνην αὐτῶν ταύτην
τῆς καινῆς φαυλότητος συναριθμήσαντες ἐξετέμεμεν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος.

Φέρε κατηθικεύσωμεν τῶν ἀκρωμένων τοὺς νόας. πάντα οὖν ἐνώπια τοῖς συνιοῦσι
καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινῶσιν, ὡς τῷ παροιμιαστῇ καλῶς καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ.
ἡ γὰρ ἁγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ ἐκκλησία ἐκ διαφόρων καὶ ποικίλων πραγμάτων
τοὺς ἐν αὐτῇ γεννηθέντας ἔλκει πρὸς μετάνοιαν καὶ ἐπίγνωσιν τῆς τῶν ἐντολῶν
τοῦ θεοῦ τηρήσεως, καὶ πάσας τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν σπεύδει καθοδηγεῖν πρὸς δόξαν
τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ, καὶ δι' ἀκοῆς καὶ ὁράσεως τὴν ἐπανόρθωσιν ποιεῖται, αὐτὰ
τὰ πεπραγμένα ἐπ' ὅψεσι τῶν προσερχομένων προτιθεῖσα. ὅταν γὰρ ἐκ πλεονεξί-
ας καὶ φιλαργυρίας ἀρπάσῃ τινά, ὑποδείκνυσιν αὐτῷ ἐν εἰκόνι Ματθαῖον τὸν ἐκ τε-
λωνῶν ἀπόστολον τὴν τῆς φιλαργυρίας μανίαν καταλιμπάνοντα καὶ Χριστῷ ἀκο-
λουθοῦντα, καὶ Ζακχαῖον ἐπὶ συκομορέαν ἀνερχόμενον ποθοῦντα Χριστὸν ἰδεῖν καὶ
αὐτῷ συντασσόμενον τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων παρέξιν πτωχοῖς καὶ εἴ τινας τι
ἐσυκοφάντησεν ἀποδιδόντα τετραπλάσιον· καὶ γίνεται πρὸς φυλακὴν τῆς ἐπιστροφῆς
καὶ διηνεκῇ μνήμην ἡ τῶν εἰκονικῶν ὑποτυπώσεων συνεχῆς θέα πρὸς τὸ μὴ παλιν-
δρομῆσαι εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον. ἤρπασεν ἕτερον αὖθις ἔρωτι πορνικῷ κατεχόμενον

Rom. 652 Ἰωσήφ τοῦ σώφρονος τὴν εἰκόνα προτίθησιν, ὅς τὴν πορνείαν βδελυξάμενος καὶ τῇ
σωφροσύνῃ ταύτην νικήσας τὸ κατ' εἰκόνα διεφυλάξατο, οὗ μέτοχοι γίνονται οἱ
ταύτης ἑρασταί. πάλιν ἐτέρωθι τὴν μακαρίαν Σωσάνναν ἀνατίθησι σωφροσύνῃ
κοσμουμένην καὶ χεῖρας ἐκτείνουσιν, τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν ἐπικαλουμένην, καὶ
Δανιὴλ κριτὴν προκαθήμενον καὶ ταύτην ἐξαιρούμενον ἐκ χειρὸς πρεσβυτέρων ἀνό-
μων· καὶ γίνεται τῆς εἰκονικῆς στηλογραφίας ἡ μνήμη πρὸς φυλακὴν σώφρονος βίου.
ἤρπασε τὸν ἐν τρυφῇ τὸν βίον δαπανήσαντα καὶ μαλακοῖς ἱματίοις ἡμφιεσμένον καὶ
ἃ χρὴ τοῖς πένησι παρέχειν ἐν τοιαύταις ἐσθήσεσι καταναλίσκοντα καὶ τὴν ἀβρο-
δαίτον ζωὴν ἀσπασάμενον· δεικνύει αὐτῷ τὸν Ἡλίαν μηλωτὴν ἡμφιεσμένον καὶ τῇ
αὐτάρκει τροφῇ ἐπαρκούμενον, καὶ Ἰωάννην τρίχας καμήλου ἐνδεδυμένον καὶ ἀγρίῳ
μέλιτι τρεφόμενον, τὸν δὲ Χριστὸν δακτύλῳ δεικνύοντα καὶ προδιαγράφοντα αἶρειν
τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, σὺν τούτοις καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον ἀσκητῶν τε καὶ
μοναζόντων πλῆθος κατεσκληκότων τῷ σώματι.

Διὰ δὲ τὸ μὴ ἐκτετᾶσθαι τὸν λόγον ὀλίγων μνήμην ποιησάμενοι τὰ λοιπὰ ἐπαφ-
ήκαμεν τοῖς ἀκρωμένοις ἐρευνᾶν. ἔχομεν γὰρ πᾶσαν τὴν τοῦ εὐαγγελίου διήγησιν
ἀναστηλογραφουμένην καὶ εἰς μνήμην θεοῦ ἡμᾶς ἄγουσαν καὶ χαρὰς ἡμᾶς ἐμπιπλῶ-
σαν. τούτων γὰρ ἐπ' ὅψεσιν ἡμῖν προκειμένων καρδία φοβουμένων τὸν κύριον

1–2 cf. 1 Tim. 6,20 3 cf. Eph. 6,17 4–5 Prou. 8,9 9 cf. Rom. 9,5 11–13 cf. Mt. 9,9–13; Mc. 2,14–17; Lc. 5,27–32 13–15 cf. Lc. 19,2–8 17 cf. Prou. 26,11; 2 Petr. 2,22 18–19 cf. Gen. 39,6–20 19 κατ' εἰκόνα Gen. 1,26 20–23 cf. Sus. (Theod.) 42–50 26–27 cf. 3 Reg. 19,6–13 27–28 cf. Mc. 1,6; Mt. 3,4 28–29 cf. Ioh. 1,29 34–788,1 cf. Prou. 15,13 et Col. 3,22

4–790,11 Φέρε – ἀσπασμόν cf. Uphus p. 260–264 19 τὸ – διεφυλάξατο cf. e.g. Ath. gent. (CPG 2090) c. 34,24 Thomson

V T M

2 ἀπαντήσαντες M 3 καινῆς M ed. Rom.^{ms}; κενῆς V T edd. i. t. 4 κατηθικεύσωμεν] κατικετεύσωμεν Vc^{pc} (Bonafides in marg.) edd. 11 ἀρπάσει V 13 καὶ om. ed. Rom.* | συκομορεῖαν V | ἀνερχόμενον + καὶ M 14 τινά M 15 συκοφάντησεν V | ἀποδιδόντα + εἰς τὸ M 16 εἰκονικῶν ὑποτυπώσεων] εἰκονικῶς ὑποτυπωθέντων M 17 εἰς] πρὸς M (cf. lat.) ἐπὶ Sept. et N. T. (ubi uar. lect. εἰς) 25 ἃ χρὴ] ἄχρι V 25–26 ἀβροδαίτον V T 26 δεικνύει – καὶ om. M 27 τροφῇ + μὴ M (propter omissionem praecedentem) 29 κόσμου + προστίθησι M (propter eandem omissionem) | ἀσκητῶν] ἀσίτων M 31 τὸ] τῷ V | ἐκτετᾶσθαι Vc edd.

tia ad perfectam destructionem uanarum cogitationum *falsi nominis* eorum *scientiae* consummantes et cum ueteribus heresibus errorem inanis prauitatis ipsorum connumerantes hunc excidimus *gladio spiritus*.

PL 129, 450

Age nunc instruamus audientium animos. omnia ergo praesentia sunt *intelligentibus*
 5 *et recta his qui inueniunt scientiam*, sicuti prouerbiatori bene necnon et ueritati uidentur. sancta enim dei catholica ecclesia ex diuersis et uariis rebus eos qui sibi nati sunt trahit ad poenitentiam et ad agnitionem mandatorum dei custodiae, et omnes sensus nostros festinat dirigere ad gloriam eius *qui est super omnia deus*, atque per auditum et uisum correctionem facit, ipsa quae gesta sunt uultibus eorum qui accedunt apponens.
 10 quando namque ex auaritia et amore pecuniarum rapit quenquam, ostendit ei in imagine Matheum qui ex telonariis apostolus factus auaritiae furia derelicta Christum secutus est, et *Zacheum in sycomorum ascendentem*, desiderantem Christum uidere, ac ei repromittentem *dimidium* substantiae se praebere *pauperibus et, si* cui aliquid abstulit, *reddere quadruplum*; et fit ad custodiam conuersionis et iugem
 15 memoriam imaginalium formationum continua uisio, ne repedetur *ad* proprium *uomitum*. rapuit rursum alium desiderio meretricio depressum: pudici Ioseph imaginem apponit, qui fornicationem abhominans et hanc pudicitia uincens illud quo dicitur *ad imaginem* custodiuit, cuius participes efficiuntur qui hanc dilexerint. iterum alibi beatam Susannam proponit pudicitia ornatam et manibus extensis adiutorium
 20 ab excelso inuocantem et Danihelem iudicem praesidentem et hanc eruentem de manibus seniorum iniquorum; et fit imaginalis titulationis memoria ad custodiam pudicae uitae. rapuit in deliciis substantiam suam consumentem et mollibus uestimentis uestitum, quae oportet egenis praebere in talibus uestibus expendentem et delicatam uitam amplectentem: et ostendit ei Heliam melota amictum et sufficienti
 25 esca contentum et Iohannem *pilis cameli* indutum et agresti melle nutritum Christumque digito demonstrantem et profitentem hunc *tollere peccatum mundi*, cum his etiam magnum Basilium atque ascetarum et monachorum multitudinem corpore arefactorum.

Rom. 652

Ha. 442

Ne uero extendamus sermonem, paucorum mentionem facientes reliqua dimisimus
 30 audientibus perscrutanda. habemus enim omnem euangelii narrationem depictam et ad recordationem dei nos adducentem et gaudio nos replentem. his enim uultibus

La.-Co. 539

19–21 beatam – iniquorum cf. *Vulg. Dan. 13, 42–50*

P VE

2 consumantes VE *ed. Rom. (corr. ed. Reg.)* consumentes F (*inde supra* sufficienter F²) (*disputatione peracta ed. Rom.^{m8}*) | inanis] *Anast. legit* κενῆς (*aliter supra p. 695, 14*), cf. *gr. V T* 4 animos audientium E *edd.* | audientium P^{ac} (i² *add. s.l. P^c*) | ergo om. P | intelligentibus E *edd.* 5 erecta *ed. Rom.** | secuti P^{ac} (*in e scr. i P^c*) 6 sibi ~ ἐν αὐτῇ? *Anastasium* ἑαυτῇ *legisse suspic. Dubielzig* 7 penitentiam V penitentiam E 9 correptionem P 10 nanque P *ed. Rom.* | quemquam F *edd.* 11 Mattheum *ed. Rom.** 12 Zacchaeum *ed. Rom.** | sicomorum VE 17–18 illud – imaginem ~ τὸ κατ' εἰκόνα 17 quo] quod E *edd.* 18 dilexerunt *ed. Rom.** 20 Daniele E *edd.* 24 et¹ ante quae poni debuit, cf. *gr. (mendum interpretis)* | melote E *edd.*

εὐφραίνεται, θάλλει πρόσωπον, ψυχὴ ἄθυμοῦσα εἰς εὐθυμίαν μεταπεποιήται καὶ ψάλλει μετὰ τοῦ θεοπάτορος Δαβίδ· ἐμνήσθην τοῦ θεοῦ καὶ εὐφράνθην. μνήμην οὖν θεοῦ δι' αὐτῶν πάντοτε ἔχομεν· ἡ γὰρ ἀνάγνωσις ἐσθ' ὅτε καὶ ἐλλείπει ᾗδεσθαι ἐν τοῖς σεπτοῖς ναοῖς, ἡ δὲ εἰκονικὴ ἀνατύπωσις ἐσπέρας καὶ πρωΐ καὶ μεσημβρίας ὡς ἐν αὐτοῖς καθιδρυμένη διηγεῖται ἡμῖν καὶ ἀναγγέλλει τὴν τῶν πραγματευθέντων ἀλήθειαν.

Δεξώμεθα οὖν τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας· τιμήσωμεν τὴν θεσμοθεσίαν· μὴ περιεργασώμεθα τὴν εὐσεβῆ καὶ ἔνθεσμον συνήθειαν· μὴ πολυπραγμονήσωμεν τὰ ἀρχαῖα δίκαια. πᾶν γὰρ ὃ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θεοῦ ἀνατίθεται ἀποδεκτὸν αὐτῷ. οἱ δὲ ἐκτὸς γινόμενοι τῆς παραδόσεως ταύτης, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες οἱ γνησίως υἱοθετηθέντες ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἄρα νόθοι εἰσὶ καὶ οὐχ υἱοί. οὐκοῦν αἰσθώμεθα εὐγε καὶ καλῶς εἶναι τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἀνάθεσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ πνευματικῶς δι' αὐτῶν ἀνάγεσθαι ἐπὶ τὴν τῶν πρωτοτύπων αὐτῶν ἀνάμνησιν καὶ ταύτας διὰ τὴν αὐτῶν τιμιότητα καὶ ἀσπάζεσθαι καὶ περιπτύσσεσθαι καὶ τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν ἀπονέμειν, εἴτε οὖν ἀσπασμόν τινα τοῦτο φίλον καλεῖν ἢ προσκύνησιν· ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρω, εἰ μὴ πῶς τὴν κατὰ λατρείαν προσκύνησιν τις ἐννοήσῃεν· ἄλλη γὰρ αὕτη, ὡς πολλαχῶς δέδεικται — μόνον ἄξιός ἐστι προσερχόμενος ἔστω τῆς προσκυνήσεως, εἰ δὲ οὐκ ἄξιός ἐστι, καθαρῶς πρῶτον καὶ εἴθ' οὕτως προσελθὲν τῇ εἰκονικῇ σεπτῇ ἀνατυπώσει. μὴ ἔνστασις σατανικὴ εἴη περὶ τὴν αὐτῶν προσκύνησιν μήτε δειλία ὑπονοίας ἔχουσα πρόφασιν πονηρᾶς, ὅτι, εἰ προσέλθω τῇ εἰκόνι, ταύτην ἀσπαζόμενος εὐρίσκομαι τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν αὐτῇ προσνέμων — ἅπαγε τῆς ὑπονοίας ταύτης θεομάχοι καὶ κενολόγοι τὸν ὄφιν μιμούμενοι ταῦτα γλωσσαλοῦσι. καὶ γὰρ αὐτὸς τῇ γυναικὶ προσελθὼν ἐψιθύρισε ψευδολογήσας· τί ὅτι εἶπεν ὁ θεός· ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ; οὕτως καὶ οὗτοι τὰς θηλυδριώδεις καρδίας ἐξαπατῶσι λέγοντες ὅτι, ὁ προσκυνῶν εἰκόνα τοῦ κυρίου ἢ τῆς ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀληθῶς θεοτόκου ἢ ἀγίων ἀγγέλων ἢ τινος τῶν ἀγίων τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν ταύτῃ προσφέρει. μὴ ἀπατηθῶμεν οὖν τῷ λόγῳ αὐτῶν. παραίνεσις καὶ παραίφασις τοῦ διαβόλου αὕτη. ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἀνατρέπει τοῦτο τὸ μύθευμα παρακελεύόμενος πᾶσιν ἡμῖν· „τὴν Βηθλεὲμ σεβάσθητι καὶ τὴν φάτνην προσκύνησον”, σὺν τούτῳ δὲ καὶ Μάξιμος ὁ ἀοίδιμος, οὗ ἔπαινος ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις, ἡνίκα μετὰ τινων ἀνδρῶν διαλεγόμενος περὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων θεῖον τύπον τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ σεπτὴν εἰκόνα προστάττων εἰς μέσον ἄγεσθαι καὶ ταῦτα ἐπὶ βεβαιώσει τῶν λαληθέντων

2 Ps. 76,4 23–25 Gen. 3,1 et 2,16–17; cf. Gen. 3,3

30–31 Greg. Naz. or. 38 (in theophania) (CPG 3010,38; BHG^a 1921) c. 17,6–7 Moreschini/Gallay 31–790,1 cf. <Anast. apocris.> disp. inter Max. et Theod. (CPG 7735; BHG^a 1233) p. 117 (l. 464–467) Allen/Neil (partim ad uerbum); cf. Act. IV p. 340,18–342,1

V T M 30–31 = Greg. Naz.

5 ἀναγγέλλει V T: ἀπαγγέλλει M ἀγγέλλει Vc edd. 9 ἀπόδεκτον V 16 πῶ] που ed.Rom.* 17–19 μόνον — ἀνατυπώσει] cf. infra p. 790,12 sqq. 18 εἴθ' om. M 21 ἀσπασόμενος ed.Rom.* (ex lat., ut uidetur) 22 fort. <γάρ> καὶ scribendum; cf. lat. 23–24 τί ὅτι M (cf. Sept.): ὅτι V τί T edd. 24–25 εἶπεν — αὐτοῦ] ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγηται (sic) ἀπὸ τοῦ ξύλου, διανοιχθήσονται ὕμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν V (ex Gen. 3,5) 24 φαγῇ T M ed.Rom., corr. ed.Reg. 26 θηλυδριώδεις M 27 ἡμῶν + τῆς μητρὸς αὐτοῦ V | ἢ + τῶν M 28 οὖν om. M, sed cf. lat. 29 παραίφασις V (inde ed.Rom.^{ms}): παρέμφασις T edd. i.t. παράβασις M | <καὶ γάρ> ὁ con. Dubielzig coll. lat.

nostris oppositis cor timentium dominum laetificatur, floret facies, anima taedio affecta in alacritatem transfertur et psallit una cum dei patre Daud: *memor fui dei et delectatus sum*. memoriam ergo dei per eos semper habemus; lectio enim minus nonnumquam recitatur in uenerabilibus templis, imaginalis uero formatio uespere et
 5 mane et meridie tanquam in eis stabilita narrat nobis et annuntiat ueritatem gestorum.

Suscipiamus ergo traditionem ecclesiae; honoremus legislationem; ne scrutemur
 10 piam et legitimam consuetudinem, ne curiose agamus aduersus antiqua iura. omne quippe quod in commemorationem dei conditur, acceptum est illi. qui uero praeter
 15 hanc traditionem efficiuntur, cuius participes facti sunt omnes qui germane filiorum adoptionem receperunt in catholica ecclesia, merito nothi sunt et non filii. itaque sentimus bonum et optimum esse uenerabilium imaginum positionem in ecclesia fieri et spiritualiter reduci per has ad principalium suorum memoriam atque istas propter earundem honorificentiam et salutare et amplecti ac debitam adorationem
 20 impendere, siue ergo salutationem alicui sit gratum uocare siue adorationem; hoc ipsum enim est utrumque, nisi forte quis adorationem quae ‚catalatrian‘ exhibetur intellegat; alia est enim haec, ut multipliciter est ostensum – tantum dignus is qui accedit sit adoratione; at si non fuerit dignus, purificetur primum et ita demum accedat ad imaginalem uenerabilem formam. ne instantia satanica sit erga adorationem
 25 earum neque formido nequam suspicionis habens occasionem, quia, si accessero imagini hanc salutaturus, inuenior latrian quae in spiritu est huic impendere. absit suspicio haec. impugnatores enim dei atque uaniloqui serpentem imitantes haec garrulis linguis effantur. etenim ipse accedens mulieri susurrauit mendaciter: quid, perhibens, quia dixit *deus: ex omni ligno quod est in paradiso comedes, de ligno autem*
 30 *quod est in medio paradisi ne comedas?* ita et isti effeminata corda seducunt dicentes quia ‚qui adorat imaginem domini uel intemeratae dominae nostrae ac uere dei genitricis uel sanctorum angelorum aut cuiusquam sanctorum, latrian quae in spiritu est huic offert‘. ne decipiamur ergo sermone ipsorum. admonitio enim et praua diaboli est haec assertio. nam et theologus Gregorius hanc destruit fabulationem,
 30 omnibus nobis iubens cum dicit: „Bethlehem cole et praesepe adora“, cum hoc autem et Maximus memorandus, cuius laus in omnibus est ecclesiis, dum cum uiris quibusdam de ecclesiasticis negotiis disputaret, diuinum pretiosae crucis typum, sanctum euangelium et uenerandam iconam praecepit in medium afferri et haec cum

P VE

1 appositis *ed. Rom.** | tedio *codd. (fort. retinendum)* 4 nonnumquam *ed. Rom.** | et *om. E edd.* 5 tamquam V (*abbr. E*) 9 conditur] dicatur *ed. Rom.m8* 12 sentimus] *Anast. uertit αἰσθανόμεθα (Dubielzig)* 13 spiritualiter *ed. Rom.** 15 impendere P | salutationem *post* sit *E edd.* 16 ipsum] *debut* idem (*Dubielzig*) | catalatrian (i.e. κατὰ λατρείαν)] secundum latrian *ed. Rom.** ex F (*ubi* i.e. secundum *add. manus posterior s.l.*) | exhibetur P 17 intelligat *E edd.* | enim *om. E (inde alia enim est ed. Rom.*)* | is] his VE 19 ne] nec F² *edd., sed cf. gr.* 20 nequam] iniquae *ed. Rom.** 20–21 imaginem *E edd., sed cf. gr.* 21 latrian V *edd.* 22 serpentes VE (*corr. F²*) 23–24 susurrauit – quia ~ ἐπιθύρισε ψευδολογήσας· τί ὅτι 24 quia *om. ed. Rom.** | paradiso P 24–25 comedes – ne *om. E* 25 ne comedas] non comedetis *ed. Rom.* (ex Vulg. Gen. 3,1) propter lacunam in E* | et *om. P* 26 uel] aut VE *edd.* 26–27 genitricis dei *E edd.* 27 latrian *E edd.* | in *om. P* 29 nam et] *cf. app. crit. gr.* 30 omnibus – iubens] *de datiuo cf. Stotz IV, IX § 15,2* | Bethlehem *codd., correxi coll. p. 729,7 al.* | et *om. E edd.* | praesepe V presepe E 30–31 autem hoc *E edd., hoc om. V* 32 praeciose P pretiose E

σὺν αὐτοῖς ἡσπάσατο. ὁ δὲ τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος τρανότατα ἡμῖν διαγορεύει
 Ha. 444 ἐν τῇ πρὸς Μαρκελλῖνον ἐπιστολῇ, ἣν προέταξεν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἐρμηνείας τῶν
 ψαλμῶν, οὕτως ἰλέγων· „Τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν τις λαμβάνων τὰς μὲν τοῦ
 La.-Co. 541 σωτῆρος προφητείας συνήθως ὥς ἐν ταῖς ἄλλαις γραφαῖς θαυμάζων καὶ προσκυνῶν
 Ma. 364 διεξέρχεται.” ὁρᾷ; τὰς τοῦ σωτῆρος προφητείας ὁ θεσπέσιος πατὴρ προσκυνεῖν,
 ἡμῖν παρακελεύεται. καὶ εἰ ταύτας εὐσεβὲς ἐστὶ προσκυνεῖν, πόσῳ γε μᾶλλον τὰς
 ἐκβάσεις τῶν προφητικῶν ἐμφάσεων ἐν εἰκόνι ὁρῶντας ἀναγκαῖόν ἐστι προσκυνεῖν;
 ἔχει γὰρ ἡ προφητεία· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν. ταύτην οὖν
 τὴν προφητείαν ἐν εἰκόνι ἡμεῖς ὁρῶντες ἡγουν τὴν παρθένον ἀγκαλιζομένην ὃν ἔτε-
 κε, πῶς ὑπενέγκωμεν μὴ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι; τίς ἀπαίδευτος τὸν νοῦν ἀνα- 10
 βαλέσθαι τολμήσειε πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀσπασμόν;

Ἀξίους οὖν ἑαυτοὺς ποιήσωμεν τῆς προσκυνήσεως, ἵνα μὴ προσελθόντες ἀναξίως
 τοῦ Ὁζᾶν τὴν τιμωρίαν πεισόμεθα. αὐτὸς γὰρ προσψάσας τῆς κιβωτοῦ αὐθωρὸν
 ἀπώλετο ἀναξίως αὐτῇ προσεγγίσας, καίτοι γε καὶ αὐτῆς διαφόροις μορφαῖς πεποι-
 κιμένης καὶ ἐκ ξύλων κατασκευασμένης, καθάπερ καὶ ἡ τῶν εἰκόνων ποίησις. οἱ 15
 δὲ γε ἀρκεῖσθαι λέγοντες τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις εἰς ἀνάμνησιν μόνον ἔχειν καὶ
 οὐχὶ καὶ εἰς ἀσπασμόν, τὸ μὲν ἀποδεχόμενοι, τὸ δὲ ἀθετοῦντες, ἡμίφαυλοί τινες καὶ
 ψευδαλήθεις ἀποδείκνυνται, ἄλλοθι μὲν ὁμολογοῦντες τἀληθές, ἐτέρωθι δὲ φαυλίζον-
 τες. καὶ ὡς τῆς τούτων παραφροσύνης.

Οὐκοῦν οἱ ποτε κατήγοροι τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀληθείας νυνὶ συνήγοροι τούτων 20
 Rom. 654 γενόμεθα καὶ ὑπὲρ τῆς ἀθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων αἰτησώμεθα
 συγγνώμην τοῦ ἁμαρτήματος.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὰς ἐντολὰς φυλάξωμεν διὰ τῶν προσταγμάτων. ὁδεύσωμεν τὴν
 προφητικὴν φωνὴν ἐνωτιζόμενοι τὴν λέγουσαν· εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν;
 ἢ τί κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ ἄλλ’ ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος καὶ ἔτοιμον 25
 εἶναι πορεύεσθαι μετὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου; πρὸς τούτοις θυμὸν κατευνάσσωμεν,
 γλῶσσαν χαλινώσωμεν ψευδοῦς αἰσχρολογίας τε καὶ λοιδορίας ἀπέχεσθαι, ὀφθαλμὸν
 σωφρονίσωμεν, γαστέρα παιδαγωγήσωμεν, τῇ ψαλμωδίᾳ καὶ τῇ προσευχῇ προσ-
 καρτερήσωμεν, ἐν πᾶσι τοῖς δεδωρημένοις ἡμῖν παρὰ θεοῦ εὐχαριστήσωμεν. ὅρκω

8 Is. 7,14 13–14 αὐτὸς – προσεγγίσας cf. 2 Reg. 6,6–7 24–26 Mich. 6,8 27 cf. Iac. 1,26 28–29 cf. Act. 6,4 al.

3–5 ~ Ath. epist. ad Marc. (CPG 2097), PG 27, 21 C 2–5 26–28 θυμὸν – παιδαγωγήσωμεν cf. Greg. Naz. or. 2 (apolog.) (CPG 3010,2; BHG 730c) c. 77,16–18 Bernardi

V T M 3–5 ~ Ath. (= PG)

1 ἡσπάσαντο V M (fort. negligentia excerptoris; cf. Act. IV p. 342,1) | τρανώτατα V 3–5 μὲν – τὰς om. V
 3 μὲν + περὶ ed. Rom.* PG, sed cf. lat. et infra l. 5 4 ὥς om. Vc edd. PG 5–6 ἡμῖν προσκυνεῖν M
 6 ἐστὶ om. ed. Rom.* (ex Vc) 7 ἐκβάσεων V 9 ἡγουν] ἥως T ἥτοι Vc^{ms} (Probatars) edd. 10 ὑπενέγ-
 κομεν V 10–11 ἀναβάλλεσθαι M 13 Ὁζᾶ T Ὁζᾶν ed. Rom.^{ms} | πεισόμεθα V (de indic. futuri post ἵνα adhibito cf. e.g. Fatouros II p. 901): πεισώμεθα T M edd. 14 προσεγγίσας αὐτῇ V 17 καὶ
 om. V M, sed cf. lat. 18 ψευδαλήθεις V | ἄλλοθεν V | τὸ ἀληθές M 20–22 Οὐκοῦν – ἁμαρτήματος]
 haec uerba Gregorio ep. Neocaesariae, non ipsi refutationi definitionis Hieriae tribuenda esse arbitror (exspectaueris
 Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας εἶπε uel sim. praecedere), cf. praef. p. XIV; rem aliter explicat Uphus p. 264
 20 Οὐκ οὖν V 20–21 συνήγοροι – γενόμεθα] συνηγόρους ἡμᾶς ἐχέτωσαν M (ex coni., ut uidetur), sed cf.
 lat. 21 γενόμεθα V 23–792,12 Ἐπὶ – ἀμὴν] haec uerba Tarasio tribuenda esse conicio, quibus actio sexta
 concluditur; cf. praef. p. XIV 25 σοῦ] σοὶ V | ἄλλο M | ἔλεον Sept. (uar. lect.) 27 ψευδοῦς M: ψεύδους
 V T edd. | ἀπέχεσθαι] exspectaueris ἀπεχόμενοι, cf. lat. 28 σωφρονήσωμεν T edd., sed cf. Greg. Naz. I. l.
 28–29 γαστέρα – προσκαρτερήσωμεν om. V

illis ad certitudinem eorum quae dicta fuerant salutauit. Athanasius autem, qui ab immortalitate nomen accepit, expressius nobis annuntiat in epistola ad Marcellinum missa, quam praedidit in codice interpretationis psalmodum, ita dicens: Ha. 443
 „Libro psalmodum quis accepto saluatoris quidem prophetias consueue sicut in aliis scripturis admirans et adorans egreditur.“ uidesne qualiter saluatoris prophetias egregius pater adorare nobis iubeat? et si has pium est adorare, quanto magis prouentus prophetiarum assertionum in imagine uisus necessarium est adorare? habet enim <prophetia>: ecce uirgo in utero habebit et pariet filium. hanc ergo prophetiam in imagine nos uidentes, id est uirginem eum amplexantem quem peperit, quomodo 10 sufferemus, quominus adoremus et salutemus? quis ineruditus mente differre audeat ad huiusmodi salutationem?

Dignos ergo nosmetipsos adoratione faciamus, ne accedentes indigne Ozan poenam incidamus. ipse quippe tangens arcam eadem hora periit, indigne appropians illi, quanquam et ipsa diuersis figuris uariata et ex lignis constructa fuerit, quemadmodum et imaginum factura. porro hi qui dicunt imaginales formationes sufficere in commemorationem tantum haberi et non etiam ad salutationem, unum recipientes et alterum reprobantes, per hoc prauis quidam partimque mendaces et partim ueraces demonstrantur, alias quidem uera confitentes atque alias deprauantes. et o insensibilitatem horum!

20 Ergo qui aliquando eramus horthodoxiae ac ueritatis calumniatores nunc harum efficiamur aduocatores et pro reprobatione ecclesiasticarum traditionum petamus ueniam peccatorum.

Rom. 654

In omnibus his mandata custodiamus per ea quae praecepta sunt. ambulemus prophetica uocem audientes quae dicit: si annuntiauerit tibi homo, quid bonum aut 25 quid dominus requirat abs te, quam ut facias iudicium et diligas misericordiam et paratus sis ambulare cum domino deo tuo? super haec furorem sopiamus, linguam refrenemus mendaci a turpiloquio et maledicto retinentes, oculum temperemus, uentrem erudiamus, psalmodiae ac orationi instemus, in omnibus datis nobis a deo gra-

8 ecce – filium cf. Vet. Lat. (Beuron) Is. 7,14

7–13 habet – incidamus ~ LC IV 21 p. 539,22–26 (= IV Capit. p. 488,8–12; deest in *Hadr.): De eo, quod dixerunt: „Habet enim prophetia: ‚Ecce uirgo in utero accipiet et pariet filium‘; hanc autem prophetiam in imaginem nos uidentes, uidelicet uirginem in ulnis ferentem quem genuit, quomodo sustinebimus non adorare et osculari? Quis indisciplinatus mente resistere audebit? In tale osculum dignos enim nos ipsos faciamus adorationis, ut non accedentes indigni Ozę supplicium suadamus (subeamus Capit.).“

P VE 7–13 ~ LC

1 fuerant] sunt E edd. 2 immortalitate P (inmortate P^{ac}, lita ins. P^c s.l.) 3 preordinauit VE 5 egreditur] prosequitur ed. Rom.^{ms} (Anast. fort. legit ἐξέρχεται) | saluatoris om. ed. Rom.* 6 nobis iubeat] uide supra ad p. 789,30 8 prophetia¹ add. ed. Rom.* (cf. gr. et LC) 10 sufferente(m?) P^{ac} (nte subterlin., mus superscr. P^c) 12 ergo om. E edd. | facimus VE (corr. ed. Rom.) | Ozan] Ozam ed. Rom. (corr. La.-Co.) in Ozae ed. Rom.^{ms}, expectaueris <in> Ozan (sed cf. ThLL VII 1, 905,67 sqq. s.u. incido) 14 quamquam F edd. (abbr. E) 16 et² om. E edd. 17 prauis] „gr. semipraui“ ed. Rom.^{ms} 18 atque] et ed. Rom.* | deprauantes] „i. uituperantes“ ed. Rom.^{ms} 20–22 Ergo – peccatorum] cf. app. crit. gr. 20 kalumniatores P (l ex corr.) icalumpniatores (sic) V 21 traditionem P^{ac} (u superscr. P^c) 23 quae] quam P V 24 annuntiauerit] annuntiatum est (+ tibi Hard.^{ms}) o homo ed. Rom.^{ms}; Anast. fort. legit uel intellexit ἀναγγεῖλη (Dubielzig); an Tert. adu. Marc. 4,36 p. 545,5 Kroymann (CSEL 47) si adnuntiauit tibi homo conferendum? cf. Vet. Lat. (Sabatier) Mich. 6,8 cum adnot. 25 dominus exquirat E exquirat dominus F requirat dominus ed. Rom.* 27 mendaci scripsi coll. gr.: mendacii codd. mendacio ed. Rom.* | a] ac ed. Rom.* 28 a deo post omnibus ed. Rom.*

μή ἐθίσωμεν τὸ στόμα ἡμῶν, ἀλλὰ τῆς κυριακῆς φωνῆς ἀκούσωμεν λεγούσης· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως. δόξαν πατήσωμεν τὴν κάτω μένουσαν. τὸ μέγιστον πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὸν ἔλεον καὶ τὴν ἀγάπην, ἐπισπασώμεθα, καὶ ταύτην φόβῳ θεοῦ συνεζευγμένην· χωρὶς γὰρ φόβου θεοῦ ἀγάπη ἀδόκιμος. ἐπεὶ καὶ Ἰωσαφάτ ἐφιλιόυτο τῷ Ἀχαάβ, ἀλλ' ἤκουσεν· εἰ ἁμαρτωλῶ σὺ φιλιάζεις, εἰ μισουμένῳ ὑπὸ κυρίου σὺ βοηθεῖς; μετὰ οὖν φόβου θεοῦ πάντα ποιῶμεν, ἐξαιτούμενοι καὶ τὰς πρεσβείας τῆς τε ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ φύσει θεοτόκου ἀειπαρθένου Μαρίας τῶν τε ἁγίων ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀσπαζόμενοι καὶ τὰ σεβάσματα αὐτῶν λείψανα πρὸς τὸ μετέχειν ἡμᾶς τῆς αὐτῶν ἁγιότητος. οὕτω γὰρ καταρτισθεῖμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ὃ πρέπει δόξα, 10 κράτος, λατρεία σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

1–2 Mt. 5,34 5–6 cf. 2 Par. 19,2 9–10 καταρτισθεῖμεν – ἀγαθὸν cf. Hebr. 13,21

2 δόξαν – μένουσαν cf. Greg. Naz. l.l. c. 77,18 Bernardi

V T M 12 in cod. T sequitur concilii definitio fidei ex canonum collectione sumpta; cf. definitionem in Act. VII editam, ubi uariae lectiones hoc loco in T repertae sub siglo T^{VI} adferuntur

1 ἐθίσωμεν] ἐνθήσωμεν M 4 Ἰωσάφ M 5 σὺ φιλιάζεις] συμφιλιάζεις M 5–6 φιλιάζεις – βοηθεῖς] βοηθεῖς ... φιλιάζεις Sept. 5 εἰς] ἢ Sept. fort. etiam hic scribendum, sed cf. lat. et e.g. Theodor. quaest. in libros regnorum et Paralip., PG 80, 832,36–37 7 τε om. M | καὶ φύσει V T (cf. lat.): καὶ M φύσει Vc edd. 8 τε om. Vc edd. 9 αὐτῶν²] αὐτῆς V 11 κράτος] ἄκρατος V 12 ἀμήν om. M

tias agamus. iuramento ne assuetum os nostrum faciamus, sed dominicam uocem audiamus dicentem: *ego autem dico uobis*: nolite *iurare omnino*. gloriam conculcemus quae deorsum iacet. maximum omnium bonorum, misericordiam scilicet et caritatem, arripiamus, et hanc timori dei coniunctam; sine timore quippe dei caritas
 5 reprobabilis est. nam et Iosaphat amicus erat cum Achaab, sed audiuit: „si peccatori tu *amicitia iungeris*, si odio habito a domino tu auxiliaberis.“ ergo cum timore dei omnia faciamus, expetentes etiam intercessionem intemeratae dominae nostrae et natura dei genitricis semper uirginis Mariae atque sanctorum angelorum et omnium
 10 simul sanctorum, salutantes quoque colendas eorum reliquias, ut eorum sanctitatis participes simus. sic enim perfecti erimus ad omne opus bonum in Christo Iesu domino nostro. quem decet gloria, imperium, latraria cum patre et spiritu sancto nunc et semper et in saecula saeculorum. amen.

P VE

1–2 sed – audiamus *om.* P 3 scilicet] sed *ed. Rom., om. ed. Reg.** 5 reprobabilis] reprobata *E edd.* | Ioasaph P (*prob.*) | Achab *ed. Rom.*; fort. Achahab scribendum; cf. p. 647,4* 7 intercessionem *E edd.* 8 atque *om.* P 8–9 simul omnium *E edd.* 9 colentes P^{ac} (das P^c s. l.) 12 saecula *E (abbr. P V)* | saeculorum VE (*abbr. P*)